නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

පරමත්ථදීපනී

සඞ්ගහ මහාටීකා පාඨ

ගන්ථාරම්භකථා

[ක]

උදයා යස්ස එකස්ස, සද්ධම්මරංසි ජාලිනො;
පබුජ්ඣිංසු ජනම්බුජා, ජාතික්ඛෙත්තෙ මහාසරෙ.

[ඛ]

වන්දාමි තං මහාසූරං, මහාමොහ තමොනුදං;
සඤ්ජාතං සො හදයෙ මය්හං, තමොඛන්ධං පනූදතං.

[ග]

පොරාණකෙහි විඤ්ඤූහි, වණ්ණිතා වණ්ණනා බහූ;
දිස්සන්ති ඉධ ලොකම්හි, අභිධම්මත්ථසඞ්ගහෙ.

[ඝ]

න තාහි තුට්ඨිං වින්දන්ති, යෙ සාරත්ථා භිමානිනො;
තෙ මං සඞ්ගම්ම යාචන්ති, පරමත්ථස්ස දීපනං.

[ඞ]

මහණ්ණවෙ රතනානි, උද්ධරිත්වා දිපවාසිනං;
යථිච්ඡකංපි දජ්ජෙය්‍යුං, න වත්තබ්බාව ඌනතා.

[ච]

තථෙවෙත්ථ විපුලත්ථා, අණ්ණවෙ රතනූපමා;
සතක්ඛත්තුංපි වණ්ණෙය්‍යුං, පරියාදින්නා න හෙස්සරෙ.

[ඡ]

තස්මා තාසු වණ්ණනාසු, සාරමාදාය වණ්ණනං;
නානාසාරත්ථ සම්පුණ්ණං, උත්තාන පදබ්‍යඤ්ජනං.

[ජ]

නාතිසඞ්ඛෙප විත්ථාරං, මන්දබුද්ධිප්පබොධනං;
කරිස්සං තං පරමත්ථෙසු, සුණන්තු පාටවත්ථිනොති.

පඨමගාථා-පරමත්ථදීපනී

1. අභිධම්මත්ථසඞ්ගහං කත්තුකාමො අනුරුද්ධත්ථෙරො සඞ්ගහාරබ්භෙ තාව සප්පයොජනෙ පඤ්චපිණ්ඩත්ථෙ දස්සෙන්තො ආදිගාථ මාහ. පඤ්චපිණ්ඩත්ථානාම රතනත්තයවන්දනා, ගන්ථාභිධෙය්‍යො, ගන්ථප්පකාරො, ගන්ථාභිධානං, ගන්ථප්පයොජනං. තත්ථ තීසු රතනෙසු නිප්පච්චකාරකරණං රතනත්තයවන්දනානාම. සා **සම්මාසම්බුද්ධමතුලං සසද්ධම්මගණුත්තමං අභිවාදියාති** එතෙහි පදෙහි දස්සිතා. සකලෙන ගන්ථෙන අභිහිතා පධානත්ථභූතා චත්තාරො අභිධම්මත්ථා ගන්ථාභිධෙය්‍යො. සො අභිධම්මත්ථසඞ්ගහන්තිපදෙ **අභිධම්මත්ථ** සද්දෙන දස්සිතො.

[1] විභාවනියං පන

සඞ්ගහිතභාවොපි අභිධෙය්‍යොයෙවාති කත්වා අභිධෙය්‍යො අභිධම්මත්ථසඞ්ගහපදෙන දස්සිතොතිවුත්තං. තං න සුන්දරං.

න හි සො අප්පධානත්ථභූතො සඞ්ගහිතභාවො ඉමස්මිං පිණ්ඩත්ථදස්සනෙ අභිධෙය්‍යො නාම භවිතුං යුත්තොති. ඉතො පට්ඨායච ටීකායන්ති වුත්තෙ ඉමස්ස සඞ්ගහස්ස ද්වීසු සීහළටීකාසු පඨමාටීකා දට්ඨබ්බා. විභාවනියන්ති වුත්තෙ එතරහි පාකටා දුතියා. ටීකාසූති වුත්තෙ ද්වෙපි. මහාටීකායන්ති වුත්තෙ විසුද්ධිමග්ගෙ මහාටීකා දට්ඨබ්බා. යඤ්ච වචනං විභාවනියංපි ආගතං, අඤ්ඤත්ථාපි ආගතං, තංපි ඉධ විභාවනියංත්වෙව වුච්චති ආසන්නත්තාති. සභාගධම්මසඞ්ගහවසෙන ගන්ථවිධානාකාරො ගන්ථප්පකාරො. සො පන **සඞ්ගහ** සද්දෙන දස්සිතො.

[2] විභාවනියං පන

අභිධම්මත්ථසඞ්ගහපදෙනාති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

න හි අභිධම්මත්ථසද්දො ගන්ථවිධානාකාරං දීපෙතීති. අත්ථා නුගතා ගන්ථසමඤ්ඤා වන්ථාභිධානං. තං අභිධම්මත්ථ සඞ්ගහපදෙන දස්සිතං. සඞ්ගහගන්ථෙ කතෙ සති තදුග්ගහපරිපුච්ඡාදිවසෙන අනායාසතො ලද්ධබ්බං ධම්මානං සරූපාවබොධාදිකං අනුපාදාපරිනිබ්බානන්තං ගන්ථස්ස ඵලානුඵලං ගන්ථප්පයොජනං තංපි අභිධම්මත්ථසඞ්ගහපදෙනෙව සාමත්ථියතො දස්සිතං.

[3] විභාවනියං පන

සඞ්ගහසද්දෙනාති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

න හි අභිධම්මත්ථසද්දෙන විනා අනායාසතො සංසිද්ධිමත්තදීපකෙන සඞ්ගහසද්දමත්තෙන තාදිසො අනුපාදාපරිනිබ්බානන්තො පයො ජනවිසෙසො සක්කා විඤ්ඤාතුං, අසද්ධම්ම සඞ්ගහානංපි ලොකෙ සන්දිස්සනතොති.

2. තත්ථ රතනත්තයවන්දනා තාව අසඞ්ඛෙය්‍යාඅප්පමෙය්‍යාප්පයොජනා හොති. යථාහ –

තෙ තාදිසෙ පූජයතො, නිබ්බුතෙ අකුතො භයෙ;
න සක්කා පුඤ්ඤං සඞ්ඛාතුං, යමෙත්ථ මපි කෙනචීති.

ය මෙත්ථමපීතිඑත්ථ යෙනකෙනචි අපි මනුස්සෙනවා දෙවෙනවා බ්‍රහ්මුනාවා සඞ්ඛාතුං න සක්කාති යොජනා. ටීකාකාරාපි තං පයොජනං තත්ථ තත්ථ බහුධා පපඤ්චෙන්ති. සඞ්ගහකාරා පන අන්තරායනීවාරණමෙව විසෙසතො පච්චාසීසන්ති. සඞ්ගහකාරා තිච බුද්ධඝොසත්ථෙරාදයො අට්ඨකථාචරියා වුච්චන්ති.

නිප්පච්චකාරස්සෙතස්ස,
කතස්ස රතනත්තයෙ;
ආනුභාවෙන සොසෙත්වා,
අන්තරායෙ අසෙසතොති හි වුත්තං.

3. කථඤ්ච රතනත්තයවන්දනාය අන්තරායනීවාරණං හොතීති. වුච්චතෙ-රතනත්තයවන්දනා හි නාම වන්දනාකිරියාභිනිප්ඵාදකො සත්තක්ඛත්තුං සත්තක්ඛත්තුං අනෙකකොටිසතසහස්සවාරෙ පවත්තමානො මහන්තො පුඤ්ඤාභිසන්දො පුඤ්ඤප්පවාහො. සො ච අනුත්තරෙසු බුද්ධාදීසු පුඤ්ඤක්ඛෙත්තෙසු සංවඩ්ඪිතත්තා ථෙරස්ස ච උළාරච්ඡන්දසද්ධාබුද්ධිගුණෙහි පරිභාවිතත්තා මහාජුතිකො මහප්ඵලො මහානිසංසො ච පුඤ්ඤාතිසයො හොති. සො සයං පයොගසම්පත්තිභාවෙ ඨත්වා බහිද්ධා විපත්තිපච්චයෙ අපනෙත්වා සම්පත්තිපච්චයෙ උපනෙත්වා

අතිපණීතඋතුචිත්තාහාර සමුට්ඨිතානං සරීරට්ඨකධාතූනං උපබ්‍රූහනං කත්වා පටිසන්ධිතො පට්ඨාය ලද්ධො කාසස්ස ජනකකම්මස්ස අනුබලං දෙති. අලද්ධොකාසස්ස ච පුඤ්ඤන්තරස්ස ඔකාසලාභං කරොති. අථ ලද්ධානුබලෙන ලද්ධො කාසෙන ච තදුභයෙන පුඤ්ඤෙන නිබ්බත්තා රූපාරූපසන්තතියො ථෙරසන්තානෙ යමකමහානදියො විය බලවබලවන්ති යො හුත්වා පවත්තන්ති. තදා තස්මිං ඉට්ඨඵලසනපරිපූරිතෙ ථෙරසන්තානෙ අනිට්ඨඵලභූතානං රොගාදි අන්තරායානං උප්පත්තියා ඔකාසො නාම නත්ථීති ඉට්ඨඵලසන්තානවිබාධකානි අනිට්ඨඵලසන්තානජනකානි ච අපුඤ්ඤකම්මානි දූරතො අපනීතානෙව හොන්ති. න හි කම්මානිනාම පුඤ්ඤානි අපුඤ්ඤානි ච අත්තනො විපාකුප්පත්තියා ඔකාසෙ අසති විපච්චන්තීති. තතො තස්මිං සන්තානෙ ආයුවණ්ණා දයො ඉට්ඨඵලධම්මා යාව ගන්ථනිට්ඨානා යාව ආයුකප්පපරියො සානාපි වා වඩ්ඪනපක්ඛෙ ඨත්වා පවත්තන්ති. යථාහ –

> අභි වාදනසීලිස්ස, නිච්චං වුඩ්ඪාපචායිනො;
> චත්තාරො ධම්මා වඩ්ඪන්ති, ආයුවණ්ණො සුඛං බලන්ති.

එවං තාය වන්දනාය අන්තරායනීවාරණං හොතීති. තස්මා සඞ්ගහාරබ්භෙ රතනත්තයවන්දනාකරණං ථෙරස්ස අත්තනා ආරබ්භ මානසඞ්ගහස්ස අනන්තරායෙන පරිසමාපනුත්ථං. න කෙවලඤ්ච ථෙරස්සෙව, සොතූනඤ්ච සඞ්ගහං ගණ්හන්තානං ආදිම්හියෙව රතනත්තය වන්දනා සිද්ධිතො අනන්තරායෙන ගහණ කිච්චසම්පජ්ජනත්ථන්ති.

[4] විභාවනියං පන

> සත්තසු ජවනෙසු පඨමජවන වසෙනෙව වන්දනා පයොජනං විභාවිතං විය දිස්සති. ‘‘දිට්ඨධම්මවෙදනීයභූතා’’ති හි තත්ථ වුත්තං. තං න සුන්දරං.

උපත්ථම්භනකිච්චස්සෙව ඉධ අධිප්පෙතත්තා. තස්ස ච සත්තසුපි ජවනෙසු උපලද්ධත්තාති. යථා හි ආහාරරූපස්ස ද්වීසු කිච්චෙසු ඔජට්ඨමකරූපජනනකිච්චං පරිත්තකං අප්පමත්තකං හොති. චතුස්සන්ත තිරූපූපත්ථම්භනකිච්චමෙව මහන්තං අධිමත්තං. තථාහි පට්ඨානෙපි තදුපත්ථම්භනකිච්චමෙව ගහෙත්වා කබළීකාරො ආහාරො ඉමස්ස කායස්ස ආහාරපච්චයෙන පච්චයොති විභඞ්ගවාරො විභත්තො. එවමෙවං ඉධපි පඨමජවනස්ස අවුනාව විපාකජනනකිච්චං පරිත්තකං අප්පමත්තකං හොති. අහෙතුකවිපාකමත්තං ජනෙතීති අට්ඨකථාසු වුත්තං. කම්මන්තරූපත්ථම්භනකිච්චමෙව මහන්තං අධිමත්තං. තඤ්ච සත්තසුපි ජවනෙසු උපලබ්භති යෙවාති. යස්මා පන ගන්ථාභිධෙය්‍යො ගන්ථප්පකාරෙ ගන්ථප්පයොජනෙ ච ආදිතො විවිතෙසති සොතු ජනානං ගන්ථස්සවනෙ උස්සාහො ජායති. තස්මා තෙසං ගන්ථා භිධෙය්‍යාදීනං දස්සනං ගන්ථෙ උස්සාහජනනත්ථං. ගන්ථාභිධානදස්සනං වොහාරසුඛත්ථන්ති. ඉදමෙත්ථ පිණ්ඩත්ථදස්සනං.

4. අයං පන පදත්ථො. සම්මාච බුජ්ඣි සාමඤ්ච බුජ්ඣීති සම්මා සම්බුද්ධො. එත්ථ ච සම්මාසද්දො අවිපරීතත්ථෙ නිපාතො. සො බුජ්ඣිතබ්බෙසු ඤෙය්‍යධම්මෙසු බුජ්ඣනක්‍රියාය අසෙසබ්‍යාවිභාවං දීපෙති. තථාහි පදෙසඤාණෙ ඨිතා පච්චෙකබුද්ධාදයො අත්තනො විසයෙ එව අවිපරීතං බුජ්ඣන්ති. අවිසයෙ පන අන්ධකාරෙ පවිට්ඨාවිය හොන්තීති අට්ඨකථායං වුත්තං. විසයො ච තෙසං අප්පමත්තකොව සබ්බඤ්ඤුවිසයං උපාදාය යථා හත්ථ පුටෙ ආකාසො අප්පමත්තකොව අජටාකාසං උපාදායාති. තෙ හි ඵස්සාදීසු ධම්මෙසු එකධම්මම්පි සබ්බාකාරතො බුජ්ඣිතුං නසක්කොන්තීති. සබ්බඤ්ඤුබුද්ධානං පන අවිසයො නාම නත්ථි, යත්ථ තෙ විපරීතං බුජ්ඣෙය්‍යුං. තෙ හි අනමතග්ගෙ සංසාරෙ අනන්තාසු ච ලොකධාතූසු තියද්ධගතෙ අද්ධමුත්තකෙ ච ධම්මෙ හත්ථමණිකෙ විය සමසමෙ කත්වා බුජ්ඣන්ති. සබ්බෙ ධම්මා සබ්බාකාරෙන බුද්ධස්ස භගවතො ඤාණමුඛෙ ආපාත මාගච්ඡන්තීති හි වුත්තං. තත්ථ ඤාණමුඛෙති සබ්බඤ්ඤුංමහාභවඞ්ගං සන්ධායාහ. තත්ථ හි තෙ ධම්මා බොධිමණ්ඩෙ සබ්බං අභිධම්මං සම්මසනතො පට්ඨාය නිච්චකාලං උපට්ඨහන්තීති. සබ්බඤ්ඤුබුද්ධා පන යත්තකෙ ධම්මෙ විචාරෙතුං ඉච්ඡන්ති. තත්තකෙ ධම්මෙ ආවජ්ජනාය විසුං කත්වා ආවජ්ජිත්වා විචාරෙන්තීති. නනු ධම්මා මහන්තා භවඞ්ගං පරිත්තකන්ති න චොදෙතබ්බමෙතං. අරූපධම්මානඤ්හි පරමුක්කංසපත්තානං එස ආනුභාවොති. සංසද්දො පන සාමන්ති එතස්ස අත්ථෙ උපසග්ගො. සො භගවතො පටිවෙධධම්මෙසු අනාචරියකතං දීපෙති. න මෙ ආචරියො අත්ථීති හි වුත්තං. නනු භගවතො තතියචතුත්ථාරූප්ප සමාපත්තියො ආළාරුදකමූලිකාති. සච්චං. තා පන අනලඞ්කරිත්වා ලද්ධමත්තාව හුත්වා ඡඩ්ඩිතත්තා පච්ඡා බුජ්ඣනක්‍රියාය පාදකමත්තාපි නහොන්ති. කුතො පටිවෙධධම්මාති. තස්මා තා භගවතො බුද්ධභාවෙ සාචරියකතං න සාධෙන්තීති. අයමෙත්ථ පාළි අනුගතො අත්ථො. යථාහ –

> තත්ථ කතමො ච පුග්ගලො සම්මාසම්බුද්ධො. ඉධෙකච්චො පුග්ගලො පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසු ධම්මෙසු සාමං සච්චානි අභිසම්බුජ්ඣි. තත්ථ ච සබ්බඤ්ඤුතං පාපුණාති. බලෙසු ච වසීභාවං. අයං වුච්චති පුග්ගලො සම්මාසම්බුද්ධොති.

තත්ථාති නිමිත්තෙ භුම්මං. බලෙසූති දසබල ඤාණෙසු. වසීභාවන්ති ඉස්සරභාවං. එත්ථච පුබ්බෙ. ල. සාමන්තිඑතෙන සංසද්දස්ස අත්ථං දස්සෙති. තත්ථාතිආදිනා [සම්මාසද්දස්සඅත්ථන්ති. සම්මාසම්බුද්ධපදං]

5. ඉදානි ථෙරො අත්තනො වන්දනං සුට්ඨුබලවං කරොන්තො අතුලන්ති ආහ. අනෙකගුණපදවිසයා හි වන්දනා සුට්ඨුතරං බලවතී හොතීති. නනු එකගුණපදවිසයාපි වන්දනා අන්තරා යනීවාරණෙසමත්ථා සියාති කිං දුතියෙනාති. න

න සමත්ථා. විඤ්ඤූජාතිකා පන සත්ථුගුණත්ථොමනෙ මත්තකාරිනො නාම න හොන්ති . ථෙරො ච තෙසං අඤ්ඤතරො. ත්වං පන අවිඤ්ඤූජාතිකො. තස්මා මත්තං කරොන්තො වොදෙසීති. අපිච. න කෙවලං අන්තරායනිවාරණමෙව වන්දනාය ඉච්ඡිතබ්බං හොති. අථඛො පඤ්ඤාපාටවාදිඅත්ථොපි ඉච්ඡිතබ්බොයෙව. සොපි හි අනායාසෙන ගන්ථ නිට්ඨානස්ස ගන්ථපාරිසුද්ධියා ච පච්චයො හොතීති. අනුස්සතිට්ඨානෙසු හි චිත්තභාවනා චිත්තසමාධානාවහා හොති. චිත්ත සමාධානෙ ච සති පඤ්ඤාතික්ඛාසූරා හුත්වා පහති. සමාහිතො භික්ඛවෙ යථාභූතං පජානාතීති හි වුත්තං. තස්මා තදත්ථායපි අත්තනො වන්දනා සුට්ඨු බලවතී කාතබ්බායෙවාති.

[5] විභාවනියං පන

> ‘‘යථාවුත්තවචනත්ථ යොගෙපි සම්මාසම්බුද්ධසද්දස්ස භගවති සමඤ්ඤාවසෙන පවත්තත්තා අතුලන්ති ඉමිනා විසෙ සෙතී’’ති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

මහන්තඤ්හි සත්ථුගුණපදානං මජ්ඣෙ එතං සම්මාසම්බුද්ධපදං, චන්දො විය තාරකානං මජ්ඣෙ. තස්මා තං සභාවනිරුත්තිං ජානන්තානංසන්තිකෙ භාවත්ථසුඤ්ඤං සත්ථුසමඤ්ඤාමත්තං භවිතුං නාරහති. අඤ්ඤෙසං පන පදසහස්සං වුච්චමානංපි සත්ථු සමඤ්ඤාමත්තමෙව සම්පජ්ජතීති. තුලයිතබ්බො අඤ්ඤෙන සහ පමිතබ්බොති තුලො. න තුලො **අතුලො,** නත්ථිතුලො සදිසො එතස්සාති වා අතුලො. භගවා. න හි අත්ථි භගවතො අත්තනා සදිසො කොචි ලොකස්මින්ති. යථාහ –

> න මෙ ආචරියො අත්ථි, සදිසො මෙ න විජ්ජති;
> සදෙවකස්මිං ලොකස්මිං, නත්ථි මෙ පටිපුග්ගලොති.

අනච්ඡරියඤ්චෙතං, යං බුද්ධභූතස්ස අතුලත්තං. සම්පතිජාතස්සපි පනස්ස අතුලතා පඤ්ඤායති. තදා හි මහාපුරිසො සම්පතිජාතොව සමානො පුරත්ථිමදිසාභිමුඛො අට්ඨාසි. තස්මිං දිසා භාගෙ අනන්තානි චක්කවාළානි එකඞ්ගණානි අහෙසුං. තෙසු ඨිතා දෙවබ්‍රහ්මානො මහාපුරිස ඉධ තුම්හෙහි සදිසො නත්ථි. කුතො උත්තරිතරොති පරමාය පූජාය පූජෙසුං. එවං සෙසදිසාසුපි. තදා මහාපුරිසො අත්තනො සබ්බලොකග්ගභාවං ඤත්වා අග්ගොහමස්මි ලොකස්ස, සෙට්ඨොහමස්මිලොකස්ස, ජෙට්ඨොහමස්මිලොකස්ස අයමන්ති මාජාති, නත්ථි දානි පුනබ්භවොති එවං අජම්භිවාචං නිච්ඡාරෙසීති. ඉදංපි අනච්ඡරියං, යං පච්ඡිමභවං පත්තස්ස අතුලත්තං. යදා පන සො සුමෙධභූතො දීපඞ්කරබුද්ධස්ස සන්තිකෙ නියතබ්‍යාකරණං ගණ්හි. තදාපි ඨපෙත්වා දීපඞ්කරසම්මාසම්බුද්ධං පාරමිතාගුණෙහි තෙන සදිසො කොචි නත්ථෙව. නත්ථිභාවොචස්ස තදා පවත්තෙ හි දසසහස්සිලොකධාතුකම්පනාදීහි අසාධාරණපාටිහාරියෙහි දීපෙතබ්බො. තානි හි පච්චෙකබොධිසත්තානං සතසහස්සංපි පවත්තෙතුං න සක්ඛිස්සතියෙව. කුතො සාවකබොධි සත්තානන්ති. තෙනෙව හි තදා පවත්තිපාරමිපච්චයඤ්ඤාණං අත්තනො විසයෙ සබ්බඤ්ඤුථඤ්ඤාණගතිකන්ති අට්ඨකථායං වුත්තං. සාවකබොධිසත්තාපි හි යතො පට්ඨාය අත්තනො බොධියා අනුරූපෙ සම්භාරධම්මෙ සයමෙව ජානිතුං සක්කොන්ති. තතො පට්ඨාය අනිවත්තිධම්මා හුත්වා වත්තානුසාරිමහාපුථුජ්ජනභාවං අතික්කමිත්වා බොධිසත්තභූමිං ඔක්කන්තා හොන්ති. එකෙන පරියායෙන නියතා සම්බොධිපරායනා ච නාම හොන්ති. තදා එව බුද්ධානං සම්මුඛිභාවෙ සති නියතබ්‍යාකරණං ලභන්ති. සබ්බඤ්ඤූ බොධිසත්ත පච්චෙකබොධිසත්තෙසු වත්තබ්බමෙව නත්ථීති.

[6] විභාවනියං පන

> සමිතත්ථෙ යාකාරස්ස අකාරස්ස වා වසෙන එතං සිද්ධන්ති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

න හි තුලසද්දො ධාතුසිද්ධො කම්මසාධනො ච භවිතුං න යුත්තො. තුලයිතුං අසක්කුණෙය්‍යොති අතුලො. අප්පමෙ ය්‍යොති හි ටීකායං වුත්තං. එතෙන තුලසද්දො කම්මසාධනොති දිපෙති. එවඤ්ච සති කම්මසාධනෙනෙව තදත්ථසිද්ධිතො කිං තතො සමිතත්ථෙ යාකාරස්සඅකාරස්ස වා චින්තායාති. වත්තිච්ඡානුගතො සද්දප්පයොගොති කත්වා එතං වුත්තන්ති චෙ. න. යථා සුතං යුත්තං වජ්ජෙත්වා අස්සුතස්ස පරිකප්පනාය පයො ජනාභාවතොති. [අතුල පදං]

6. ඉමෙහි පන ද්වීහි පදෙහි සත්ථු තිස්සො සම්පදා විභා විතා හොන්ති. හෙතුසම්පදා ඵලසම්පදා සත්තුපකාරසම්පදාචාති. තත්ථ සත්ථු මහාකරුණා සමඞ්ගිතා බොධිසම්භාරසම්භරණඤ්ච හෙතුසම්පදානාම. බොධිමණ්ඩෙ පවත්තිතා චතුවීසති කොටිසහසහස්සසඞ්ඛා මහාවජිරඤ්ඤාණසඞ්ඛාතා සබ්බඤ්ඤුමහා විපස්සනාපි එත්ථෙව සඞ්ගහිතා. සා හි මහාබොධියා පදට්ඨාන භූතාති. පහාන සම්පදායමෙව වා සා සඞ්ගහිතාති දට්ඨබ්බා. ඵලසම්පදා චතුබ්බිධා පහානසම්පදා ඤාණසම්පදා ආනුභාවසම්පදා රූපකායසම්පදා චාති. තත්ථ සහ වාසනාය කිලෙසප්පහානං පහානසම්පදා නාම. පහානස්ස සබ්බපාරිපූරිතාති අත්ථො. අත්ථතො පන අරියමග්ගො, අග්ගමග්ගඤ්ඤාණමෙව වා. සබ්බඤ්ඤුත ඤ්ඤාණ දසබලඤ්ඤාණාදීනි ඤාණසම්පදා.

[7] විභාවනියං පන

එතාසු ද්වීසු සම්පදාසු ඤාණසම්පදා පඨමං වුත්තා, තතො පහානසම්පදා. පහානසම්පදායෙව පන පඨමං වත්තබ්බා. සා හි ඤාණසම්පදායපුබ්බඞ්ගමභූතා පච්චයභූතා ච. මහාටීකායඤ්ච සායෙව පඨමං වුත්තාති.

[8] යඤ්ච **විභාවනියං**

''සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණපදට්ඨානං අග්ගමග්ගඤ්ඤාණ''න්ති ඤාණසම්පදායං වුත්තං. තංපි න යුජ්ජති.

අග්ගමග්ගඤ්ඤාණඤ්හි පහානසම්පදා එව භවිතුං අරහති. න හි මග්ගඤ්ඤාණතො අඤ්ඤා පහානසම්පදානාම අත්ථීති. යඤ්ච කොචි වදෙය්‍ය මග්ගඤ්ඤාණං ඤාණඤ්ච හොති පහානඤ්ච. තස්මා උභයත්ථ වත්තුං යුත්තන්ති. තංපි න යුජ්ජති. එවඤ්හි සති සම්පදාසඞ්කරො හොතීති.

[9] තථා **විභාවනියං**

ඤාණසම්පදායං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං සබ්බපඨමං වත්තබ්බංපි න වුත්තං. තංපි න සුන්දරං.

නනු ''තම්මූලකානි ච දසබලාදි ඤ්ඤාණානී''ති එත්ථ ආදිසද්දෙන සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණංපි ගහිතන්ති චෙ. තංපි න යුජ්ජති.

න හි අප්පධානං සරූපතො නිද්දිසිත්වා පධානං පාකටං ආදිසද්දෙන ගහිතන්ති ඤායාගතං හොතීති. අචින්තෙය්‍යානුභාවෙහි සීලා දිගුණෙහි ඉද්ධි ධම්මෙහි ච සම්පදා ආනුභාවසම්පදා. ලක්ඛණා නුබ්‍යඤ්ජනප්පටිමණ්ඩිතස්ස රූපකායස්ස සම්පත්ති රූපකායසම්පදා. සත්තුපකාරොදුවිධො ආසයසම්පදා, පයොගසම්පදා ච. අජ්ඣාසයස්ස උළාරතා කායවචීපයොගස්ස ච පරිසුද්ධතාති අත්ථො. තත්ථ දෙවදත්තාදීසු විරොධිසත්තෙසුපි නිච්චං හිතජ්ඣාසයතා ආසය සම්පදා. ලොකෙ අභිඤ්ඤාතානං රාජූනං රාජමහාමත්තානං සෙට්ඨී ගහපතීනං දෙවරාජූනම්පි ධම්මං දෙසෙන්තස්ස ලාභසක්කාරාදි නිරපෙක්ඛතාවසෙන දෙසනාපයොගසුද්ධි පයොගසම්පදා. තත්ථ ද්වෙ පහානඤාණසම්පදා සම්මාසම්බුද්ධපදෙන විභාවිතා. ද්වීහි ආනු භාවරූපකායසම්පදාහි සහ ද්වෙ සත්තුපකාරසම්පදා අතුලපදෙන. හෙතුසම්පදා පන ද්වීහිපි පදෙහි සාමත්ථියතො විභාවිතා. න හි තාදිසියා හෙතුසම්පදාය විනා ඉතරාසං පවත්ති අත්ථීති. [සම්පදා]

7. පුනපි ථෙරො අත්තනො වන්දනං බලවතරං කරොන්තො සසද්ධම්මගණුත්තමන්ති ආහ. එතෙන ධම්මසඞ්ඝානංපි වන්දනා කතා හොති. දූරතොහං නමස්සිස්සං, සසඞ්ඝං ලොකනායකන්ති හි වුත්තෙ සඞ්ඝස්සපි නමනක්‍රියාපත්ති සහසද්දෙන විඤ්ඤායති. එව මිදං දට්ඨබ්බං. තත්ථ නමස්සිස්සන්ති නමස්සිං.

[10] යම්පන **විභාවනියං**

''ගුණීභූතානංපි හි ධම්මසඞ්ඝානං අභිවාදෙතබ්බ භාවො සහයොගෙන විඤ්ඤායතී''ති වුත්තං. තත්ථ අභිවාදෙතබ්බ භාවොති නවත්තබ්බං. අභිවාදිතභාවොති පන අභිවාදනන්ති වා වත්තබ්බං. එවඤ්හි සති ඉධ අධිප්පෙතස්ස ක්‍රියා සමවායස්ස සිද්ධත්තා ධම්මසඞ්ඝානංපි ථෙරස්ස වන්දනා ක්‍රියාපත්ති සිද්ධා හොතීති. ඉතරථා තබ්බපච්චයස්ස අරහත්ථදීපනතො අභිවාදනා රහතා සඞ්ඛාත ගුණසමවායො වුත්තො සියා. සොච ඉධ නාධිප්පෙතො. අත්තනො නිදස්සනෙන ච සහ න සමෙති සපුත්තදාරො ආගතොති.

අපිච ථෙරො ඉමං ගන්ථං රචයිස්සාමීති පුබ්බභාගෙයෙව තීණි රතනානි වන්දි, අථ තං අත්තනො වන්දනං ගන්ථප්පටිඤ්ඤාය සහ සටෙත්වා දස්සෙන්තො ඉමං ගාථං රචයීතිපි න න සක්කා වත්තුන්ති. තථාහි අභිවාදියාති වුත්තං. න අභිවාදියාමීති. එසනයො අඤ්ඤත්ථපි. තත්ථ සද්ධම්මෙන ච ගණුත්තමෙන ච අත්තනා නිම්මිතෙන සකලලොකස්ස සරණභූතෙන සහ වත්තතීති සසද්ධම්ම ගණුත්තමො. සම්මාසම්බුද්ධො. න හි පරනිම්මිතෙන සද්ධම්මෙන ගණුත්තමෙන ච සහිතා සාවකා සසද්ධම්මාති ච සගණුත්තමාති ච වුච්චන්ති. න ච අත්තනොඑව සරණභූතෙන සද්ධම්මෙන සබ්‍රහ්මචාරිගණුත්තමෙන ච සහිතා පච්චෙකබුද්ධා තථා ථොමනං අරහන්තීති, තස්මා ඉදංපි සත්ථු අසාධාරණගුණපදමෙව හොතීති දට්ඨබ්බං.

තත්ථ ධාරෙතීති ධම්මො. කෙ ධාරෙති, අත්තානං ධාරෙන්තෙ. ධම්මො හවෙ රක්ඛති ධම්මචාරින්ති හි වුත්තං. කථඤ්ච ධාරෙති, චතුසු අපායෙසු වට්ටදුක්ඛෙසුච අපතමානෙ කරොන්තො. කිඤ්ච ධාරණංනාම, යෙසං වසෙන සත්තා අපායෙසුවා වට්ටදුක්ඛෙසුවා පතන්ති, තෙසං කිලෙසානං එකදෙසෙනවා සබ්බසොවා සමුච්ඡින්දනං. ඉමස්මිං අත්ථෙ චත්තාරො අරියමග්ගා නිබ්බානඤ්ච නිප්පරියායතො ධම්මොනාම. අරියමග්ගා හි කිලෙසෙ සමුච්ඡින්දන්තා නිබ්බානෙන සහෙව භූත්වා සමුච්ඡින්දන්ති. න විනාති, තස්මා තෙයෙව පඤ්ච එකන්තතො ධම්මොනාමාති. පරියත්තිධම්මො පන ධාරණූපායොයෙව හොති. චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානිච ධාරණඵලානියෙව හොන්ති, කිලෙසානං පටිප්පස්සම්භනවසෙන පවත්තත්තා ධාරණානුකූලප්පවත්තානි ච. තස්මා එතෙ පඤ්ච පරියායධම්මායෙවාති. අථවා , ධාරීයතීති ධම්මො. ධාරණාරහොති වුත්තං හොති. යො හි ධාරෙන්තං එකන්තෙන දුක්ඛතො මොචෙති. අග්ගසුඛෙච පතිට්ඨාපෙති. සොයෙව ධාරණාරහත්තා ඉධ ධම්මොනාමාති. කොපන සොති, යථා පුත්තධම්මායෙව. තෙහි කෙචි

භාවනා වසෙන කෙචි සච්ඡිකිරියවසෙන කෙචි දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරවසෙන කෙචි උග්ගහ ධාරණවසෙන ධාරීයන්ති. තෙ ච එවං ධාරීයමානා ධාරෙන්තං යථාරහං අපායදුක්ඛතො වට්ටදුක්ඛතොච මොචෙන්ති, අග්ගෙච ඵලසුඛෙචා නිබ්බානසුඛෙචා පතිට්ඨාපෙන්තීති. ධාරෙන්තිවා සප්පුරිසාජනා අපායෙසු වට්ටදුක්ඛෙසුච අත්තානං අපත මානං වහන්ති එතෙනාති ධම්මො. ධරන්තිවා එත්ථ ධම්මදීපා ධම්මප්පටිසරණා ජනා ලද්ධප්පතිට්ඨා හොන්තීති ධම්මොතිපි යුජ්ජතියෙව. කස්මා පනෙත්ථ ධම්මො දසවිධොච වුත්තො. නනු පටිපත්තිධම්මෙන සහ එකාදසවිධොච වත්තබ්බොති. සච්චං. සොපන පටිපත්තිධම්මො මග්ගස්ස පුබ්බභාගප්පටිපදාඑව හොතීති පුබ්බචෙතනා විය දානෙ මග්ගෙ එව සො සඞ්ගහිතො. තස්මා ධම්මො දසවිධොච සබ්බත්ථ වුත්තොති දට්ඨබ්බො.

අපිච, යදග්ගෙන පරියත්තිධම්මො ඉධ ධම්මස්මිං සඞ්ගහිතො. තදග්ගෙන පරියත්තිධාරකොපි සඞ්ඝෙ වන්දනෙය්‍යො සඞ්ගහිතොති යුත්තො. යදග්ගෙනච පුථුජ්ජනකල්‍යාණකො සඞ්ඝෙ සෙක්ඛෙසු සඞ්ගහිතො. තදග්ගෙන තස්ස කල්‍යාණභෙතුභූතො පටිපත්ති ධම්මොපි ධම්මෙ වන්දනෙය්‍යො සඞ්ගහිතොති දට්ඨබ්බො. සො හි පුථුජ්ජනභූතොපි යෙහි ධම්මෙහි සමන්නාගතත්තා සෙඛෙ සොතාපත්ති ඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපන්නෙ සඞ්ගහිතො. තෙ පන ධම්මා සෙක්ඛෙ සොතාපත්තිමග්ගෙ අසඞ්ගහිතාති නසක්කා වත්තුන්ති. එත්තාවතා යෙ වදන්ති සඞ්ඝං සරණං ගච්ඡාමීති, එත්ථ පුථුජ්ජන කල්‍යාණකො සඞ්ඝෙ අසඞ්ගහිතො. න හි තංසරණං ගච්ඡන්තස්ස සරණගමනං සම්පජ්ජතීති. තෙසං තං පටික්ඛිත්තං හොති. එවං පන වත්තබ්බො, යො වො ආනන්ද මයා ධම්මොච විනයොච දෙසිතො පඤ්ඤත්තො, සො වො මමච්චයෙන සත්ථාති එවං සත්ථුඨානෙ ඨපෙත්වා භගවතා සංවණ්ණිතො පරියත්තිධම්මො ධම්මසරණෙ සඞ්ගහිතොති යුත්තො, තං ධාරෙන්තොපන කල්‍යාණප්පටිපත්තියං ඨිතොපි අත්ථි. අට්ඨිතොපි අත්ථි. යො අට්ඨිතො, සො අත්තනොපි සරණං නහොති. කුතො පරස්ස. සත්ථාරා ච අනෙකෙසු සුත්තසහස්සෙසු සො ගරහිතො. තස්මා සො සඞ්ඝසරණෙ අසඞ්ගහිතො. ඉතරොච සඞ්ගහිතොති යුත්තොති.

සන්තානං ධම්මොති සද්ධම්මො. සමිතකිලෙසානං තතොයෙව පසත්ථානං පූජිතානං සප්පුරිසානං පණ්ඩිතානඤ්ච ධම්මොති අත්ථො. යොච සන්තානං ධම්මො, සොපි එකන්තෙන සන්තොයෙව හොතීති සන්තො ධම්මොතිපි සද්ධම්මො. පසත්ථො පූජිතො ධම්මොති අත්ථො. සච්චො වා. අයඤ්හි අඤ්ඤතිත්ථියධම්මො විය ධාරෙන්තං නවිසංවාදෙති. සො හි අයං මෙ හිතොති ධාරෙන්තස්ස අහිතොයෙව සම්පජ්ජති. අයං පන තථාධාරෙන්තස්ස හිතොයෙව සම්පජ්ජතීති. [සද්ධම්මපදං]. ගණුත්තමපදෙ ලොකෙ සමාන දිට්ඨිසීලානං සහධම්මිකානං සමූහො ගණොති වුච්චති. ඉධ පන උත්තමෙහි සීලාදිගුණෙහි යුත්තො භගවතො සාවකසඞ්ඝො උත්තමොච සො ගණොචාති අත්ථෙන උත්තමගණොනාම. සොයෙව ඉධ ගණුත්තමොති වුච්චති යථා මුනිසෙට්ඨො මුනිවරොති.

[11] විභාවනියං පන

"ගණානං ගණෙසුවා දෙවමනුස්සාදිසමූහෙසු උත්තමො ගණුත්තමො"ති ච වුත්තං. තං න සුන්දරං.

එතස්මිඤ්හි අත්ථෙ සති උත්තමසද්දො පධානභූතො හොති. සොච ගුණම්හියෙව පවත්තතීති තෙන ඉධ අරියසඞ්ඝො වුත්තොති නසිජ්ඣතීති. එත්ථච ගණොති සඞ්ඝොයෙව වුච්චති. සොච සඞ්ඝො දුවිධො සම්මුතිසඞ්ඝො, දක්ඛිණෙය්‍යසඞ්ඝොති. තත්ථ සමග්ගෙන සඞ්ඝෙන කතං උපසම්පදාකම්මං සම්මුතිනාම. තාය සම්මුතියා උපසම්පන්නභූමිං පත්වා ඨිතො භික්ඛුසඞ්ඝො සම්මුතිසඞ්ඝොනාම. සො විනයකම්මෙසු පසිද්ධො. දක්ඛිණෙය්‍යසඞ්ඝො නාම අට්ඨ අරියපුග්ගලසමූහො. සොපන කිඤ්චාපි සම්මුතිසඞ්ඝෙපි අන්තොගධොයෙව හොති. තථාපි සරණගමන වන්දනා මාන පූජාසක්කාරානුස්සතිට්ඨානෙසු අනුත්තර පුඤ්ඤක්ඛෙත්ත විසෙ සපරිග්ගහත්ථං භගවතා තථා තථා සංවණ්ණෙත්වා සො විසුං වුත්තොති දට්ඨබ්බො. පුථුජ්ජනසඞ්ඝොහි පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං සමානොපි අනුත්තරං පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං නහොති. කස්මා. සාලික්ඛෙත්තෙ තිණානං විය ඛෙත්තදූට්ඨානං සක්කායදිට්ඨි විචිකිච්ඡානුසයානං සබ්භාවාති. පුඤ්ඤක්ඛෙත්තභාවො පනස්ස පුරිමෙ සද්ධම්මපදෙ වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බොති. [සසද්ධම්මගණුත්තමපදං]

8. **අභිවාදියාති** විසෙසතො වන්දිත්වා. එත්ථ ච අයං ලොකෙ සීලාදිගුණයුත්තො සෙට්ඨො වන්දනෙය්‍යොති එවං සෙට්ඨ චිත්තං පච්චුපට්ඨාපෙත්වා වන්දන්තො විසෙසතො වන්දතීති වුච්චති. වන්දනා පන තිවිධා කායවන්දනාදිවසෙන. යථාහ –

තිස්සො ඉමා භික්ඛවෙ වන්දනා, කතමා තිස්සො. කායෙන වන්දති, වාචාය වන්දති, මනසා වන්දතීති.

තත්ථ සෙට්ඨචිත්තං පච්චුපට්ඨාපෙත්වා ජාණුද්වය කප්පරද්වය නලාට සඞ්ඛාතානි පඤ්ච අඞ්ගානි භූමියං පතිට්ඨාපෙත්වා වන්දනෙය්‍යානං අභිමුඛං නිප්පජ්ජන්තො කායෙන වන්දතිනාම. යං සන්ධාය පඤ්චප්පතිට්ඨිතෙන වන්දිත්වාති තත්ථ තත්ථ වුත්තං. යායච අවන්දියට්ඨානෙසු වන්දන්තස්ස ආපත්ති හොතීති. ගුණපදානි වාචාය පවත්තෙන්තො වාචාය වන්දතිනාම. නමො බුද්ධස්ස, නමත්ථු බුද්ධස්ස, නමො විමුත්තියා, නමො විමුත්තානං, විපස්සිස්ස නමත්ථූති එවමාදීසුපි වාචා වන්දනායෙව. ගුණපදානි අනුගන්ත්වා ගුණෙ අනුස්සරන්තො මනසා වන්දතිනාමාති.

9. **භාසිස්සන්ති** කථෙස්සාමි. කාමඤ්ච ථෙරො ඉමං සඞ්ගහං රචයන්තො පොත්ථකාරුළ්හං කත්වාව රචයිස්සති. ගන්ථකම්මං නාම වාචාකම්මෙසු පසිද්ධන්ති කත්වා භාසිස්සන්ති වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

10. **අභිධම්මත්ථසඞ්ගහන්ති** පදෙ අභිධම්මෙ වුත්තා අත්ථා අභිධම්මත්ථා. තෙ සඞ්ගය්හන්ති එත්ථ එතෙනාතිවා අභිධම්මත්ථසඞ්ගහො. සඞ්ගය්හන්තීතිච ථෙරෙන සංඛිපිත්වා ගය්හන්ති කථීයන්තීති අත්ථො. අභිධම්මෙති චෙත්ථ අභිඅතිරෙකො අභිවිසෙ සොච ධම්මො අභිධම්මො. ධම්මොති ච විනයපාළිතො අඤ්ඤංපාළි ද්වයං වුච්චති. යො වො ආනන්ද මයා ධම්මොච විනයොච දෙසිතො පඤ්ඤත්තොති හි වුත්තං. තඤ්ච පාළිද්වයං ආණාවිධානසඞ්ඛාතං විනයන කිච්චං වජ්ජෙත්වා කුසලාදිකෙ යථාපවත්තෙ පරමත්ථධම්මෙ එව දීපෙතීති. එවං දීපෙන්තෙසුච තෙසු ද්වීසු ධම්මෙසු යො ඉතරතො අතිරෙකොච හොති විසෙසොච. අයමෙව අභිධම්මො නාම. ඉතරොපන ධම්මොයෙව. එවඤ්ච කත්වා ධම්මො අභිධම්මො විනයො අභිවිනයොති ඉදං චතුක්කං වෙදිතබ්බං. තත්ථ ධම්මොනාම සුත්තන්තපිටකං. අභිධම්මොනාම යත්තපකරණානි. විනයොනාම උභතො විභඞ්ගො, අභිවිනයොනාම ඛන්ධකපරිවාරාති අට්ඨකථාසු වුත්තං. අතිරෙකවිසෙසතා චෙත්ථ කුසලාදි වසෙන ඛන්ධාදිවසෙන සඞ්ගහාදිවසෙන තථා තථා දෙසෙතබ්බප්පකාරානං අනවසෙසවිභත්තිවසෙනවා සුද්ධධම්මාධිට්ඨාන දෙසනාපවත්තිවසෙනවා වෙදිතබ්බා. යතො සබ්බඤ්ඤුබුද්ධා ඉමං අභිධම්මදෙසනං දෙවෙසුඑව දෙසෙන්ති. න හි මනුස්සා එවරූපං තයො මාසෙ නිරන්තරං පවත්තනයොග්‍යං කථාමග්ගං එකෙන ඉරියාපථෙන ආදිතො පට්ඨාය පරියොසානං පාපෙත්වා පටිග්ගහෙතුං සක්කොන්ති, නච එව රූපො එකමාතිකානුබන්ධො කථාමග්ගො නානාඛණෙසු නානාජනානං දෙසෙතුං සක්කුණෙය්‍යො හොතීති. කෙචිපන විනයපාළිතොපි අභිරෙකවිසෙසතං තස්ස වණ්ණෙන්ති. තං අට්ඨසාලිනියා න සමෙති. තත්ථ හි ධම්මනාමිකානං ද්වින්නං පාළීනං මජ්ඣෙඑව අයං අතිරෙකවිසෙසතා විචාරිතා. නච යුජ්ජති විනයෙන සහ තථා විචාරෙතුං අසමානකිච්චවිසයත්තා. විනයො හි කායවාචානං විනයනකිච්චො, අජ්ඣාචාරවිසයොච. ධම්මො පන ධම්මවිභාගකිච්චො ධම්මප්පවත්ති විසයොචාති. කෙචිපන වදන්ති එවං සන්තෙපි විනයො එව සබ්බජෙට්ඨකො සියා. විනයං විවණ්ණෙන්තස්ස හි පාචිත්තියාපත්ති හොති. ධම්මං විවණ්ණෙන්තස්ස දුක්කටාපත්තිමත්තාති, තං නයුජ්ජති. විනයො හි ආණාචක්කං. ධම්මොච ධම්මචක්කං. තත්ථ විනයං විවණ්ණෙන්තො සත්ථු ආණාචක්කෙ පහාරං දෙති. සත්ථරි අගාරවො මහන්තො හොති. යස්සච සත්ථරි අගාරවො, තස්ස ධම්මසඞ්ඝෙසු තීසු සික්ඛාසුච අගාරවො සිද්ධො හොති. තස්මා විනය විවණ්ණනෙ ආපත්ති මහන්තී හොති. න සබ්බජෙට්ඨකත්තාති. අපිච, විනයොනාම සාසනස්ස මූලං. විනයෙ අට්ඨිතෙ සාසනං නතිට්ඨති. තස්මා සාසනස්ස චිරට්ඨිතත්ථංපි විනයවිවණ්ණනෙ මහතී ආපත්ති පඤ්ඤත්තාති.

ඉති පරමත්ථදීපනියා නාම අභිධම්මත්ථ සඞ්ගහස්ස

චතුත්ථවණ්ණනාය පඨමගාථාය

පරමත්ථදීපනා නිට්ඨිතා.

දුතියගාථා-පරමත්ථදීපනී

11. එවං ආදිගාථායතංතං පයොජන සහිතෙ පඤ්ච අත්ථෙ දස්සෙත්වා ඉදානි තෙ අභිධම්මත්ථෙ උද්දෙසතො දස්සෙන්තො දුතියගාථමාහ. තත්ථ **තත්ථාති** භාසිස්සං අභිධම්මත්ථ සඞ්ගහන්ති වුත්තෙ තස්මිං අභිධම්මත්ථසඞ්ගහපදෙ මයා වුත්තා අභිධම්මත්ථා සබ්බථාපරමත්ථතො චතුධා හොන්තීති යොජනා. එත්ථච -

[12] ටීකායං තාව

තත්ථ තස්මිං අභිධම්මත්ථසඞ්ගහපකරණෙතිවා අභිධම්මත්ථ පදෙතිවා අභිධම්මෙතිවා තසද්දත්ථො නිද්දිට්ඨො. **විභාවනියං** පන තස්මිං අභිධම්මෙති. සබ්බං නසුන්දරං.

න හි අභිධම්මත්ථ සඞ්ගහපකරණෙ මයා වුත්තා අභිධම්මත්ථාති යුජ්ජති. පකරණංපි හි උපරි වුච්චමානමෙව හොති. නතු වුත්තං. කුතො අභිධම්මත්ථාති. න ච සංවණ්ණනාපකරණෙසු ආදිම්හියෙව තාව තසද්දො අප්පධානපදානි පච්චාමසතීති අත්ථි. තස්මා අට්ඨසාලිනියං ආදිම්හි තත්ථ කෙන ට්ඨෙන අභිධම්මොති වාක්‍යොවිය ඉධ තසද්දත්ථො වෙදිතබ්බොති. එවඤ්හි සති –

[13] ටීකාසු

සබ්බථා වුත්තාති යොජනාපි පටික්ඛිත්තා හොති.

සා හි වක්ඛමානෙහි සබ්බයාපි ද්වාදස, සබ්බථාපි අට්ඨාරසාතිආදීහි නසමෙතීති. තත්ත **සබ්බථාති** ධම්මසඞ්ගණියං වුත්තෙන කුසලාදිනා සබ්බප්පකාරෙනපි චතුධාව හොන්ති, විභඞ්ගෙ විභත්තෙ න ඛන්ධාදිනා සබ්බප්පකාරෙනපි චතුධාව හොන්තීති අත්ථො. ධාතු කථායං වුත්තෙනාතිආදිනාපි වත්තබ්බං.

12. **පරමත්ථතොති** පරමත්ථ සච්චතො. ද්වෙ හි සච්චානි සම්මුතිසච්චං, පරමත්ථසච්චන්ති, තත්ථ සත්ත පුග්ගල අත්ත ජීවාදිකා පඤ්ඤත්තිඅත්ථා සභාවතො අවිජ්ජමානායෙව හොන්ති. ධම්මවවත්ථානඤ්ඤාණරහිතානංපන මහාජනානං චිත්තෙ මහන්තමහන්තාපි හුත්වා විජ්ජමානාවිය පඤ්ඤායන්ති, තෙච මහාජනා සමග්ගා හුත්වා තෙසං එකන්තෙන අත්ථිභාවං ගහෙත්වා තථා තථා වොහරන්ති චෙව සම්පටිච්ඡන්තිච. තස්මා තෙ මහාජනෙහි සමග්ගෙහි සම්මතත්තාතතොයෙවච වචීසච්චවිරතිසච්චානං වත්ථුභූතත්තාසම්මුති සච්චන්ති වුච්චන්ති. තස්මිං සම්මුතිසච්චෙ ඨත්වා සම්මා පටිපජ්ජන්තා සබ්බ ලොකියසම්පත්තියොච සබ්බබොධිසම්භාර ධම්මෙච ආරාධෙන්ති. මිච්ඡාපටිපජ්ජන්තා අපායපූරකා හොන්ති. එවං මහන්තඤ්හි සම්මුති සච්චන්ති. පරමත්ථසච්චං පන පත්වා තං සච්චමෙව නහොති. තඤ්හි සයං අවිජ්ජමානංයෙව සමානං මහාජනෙ විජ්ජමානන්ත්වෙච ගණ්හාපෙති. සක්කායදිට්ඨිං ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිං තිවිධමිච්ඡාදිට්ඨීනං වත්ථු හුත්වා බාලජනානං වට්ටදුක්ඛතො නිය්‍යාතුං නදෙති. එවං විපරීතඤ්හි සම්මුතිසච්චං. එවං මහාසාවජ්ජඤ්චාති. පරමත්ථසච්චංපන දුවිධං සභාවසච්චං අරියසච්චන්ති. තත්ථ ධම්මසඞ්ගණිආදීසු සත්තසු පකරණෙසු විභත්තා කුසලාදයො ධම්මා සභාවසච්චංනාම. තෙ හි සයං සභාවතො විජ්ජමානත්තා කුසලානාම ධම්මා අත්ථි සුඛානාම වෙදනා අත්ථීති ගණ්හන්තෙන විසංවාදෙන්තීති. තං පන අරියසච්චං පත්වා කිඤ්චි අසච්චංපි හොතියෙව. තථාහි අනුභවනභෙදමත්තං උපාදායෙව වෙදනා සුඛා දුක්ඛා අදුක්ඛමසුඛාති වුත්තා. න සබ්බාකාරතො සුඛභූතත්තා. සබ්බෙහි පන අනිච්චතා සඞ්ඛතතාදීහි අනෙකසතෙහි ආකාරෙහි සබ්බාපි වෙදනා දුක්ඛාඑව. තථා අනවජ්ජසුඛවිපාකට්ඨෙන කුසලභාවොපි අකුසලං උපාදායෙව වුත්තො. සබ්බෙපි හි තෙභූමකා කුසලසම්මතා ධම්මා සාසවතා සංකිලෙසිකතා ඔඝනිය යොගනිය උපාදානියතා සඞ්ඛාතෙහි වජ්ජෙහි සාවජ්ජාඑව හොන්ති. දුක්ඛසච්චභූතානඤ්ච විපාකානං ජනනට්ඨෙන එකන්තෙන දුක්ඛවිපාකාඑව හොන්ති. අජ්ඣත්තත්තිකඤ්ච සබ්බලොකියසම්මතං උපාදාය වුත්තං. සබ්බෙපි හි චතුබ්භූ මකධම්මා එකන්තෙන අත්තාපිනාම නත්ථි. කුතො අජ්ඣත්තානාම. බහිද්ධාඑව හොන්ති. සඞ්ඛාරෙ පරතො පස්සාති හි වුත්තන්ති. අයං නයො සෙසත්තික දුකධම්මෙසුපි යථාරහං නෙතබ්බො. අරිය සච්චංනාම සබ්බෙසං තෙභූමකධම්මානං එකන්ත දුක්ඛභාවො තණ්හාය එකන්ත දුක්ඛසමුදය භාවො නිබ්බානස්සෙව දුක්ඛනිරොධ භාවො අට්ඨඞ්ගිකස්ස මග්ගස්සෙව දුක්ඛනිරොධමග්ගභාවොචාති. ඉධමෙව හි පරිසුද්ධබුද්ධීනං අරියානං ඤාණෙ අචලමානං සබ්බාකාරපරිපුණ්ණං නිප්පරියායසච්චං හොතීති. තෙසු ඉධ සම්මුතිසච්චං නිවත්තෙන්තො පරමත්ථතොති ඉද මාහ. තෙන වුත්තං පරමත්ථතොති පරමත්ථසච්චතොති. තත්ථ අත්ථො දුවිධො සභාවසිද්ධොච පරිකප්පසිද්ධොච. තත්ථ යො විනා අඤ්ඤාපදෙසෙන කෙවලං විසුං විසුං අත්තනො ලක්ඛණෙන විජ්ජමානො හුත්වා සිද්ධො. සො චිත්තාදිකො අත්ථො සභාවසිද්ධොනාම. යොපන අත්තනො ලක්ඛණෙන විජ්ජමානොයෙව නහොති. විජ්ජමානස්සපන අත්ථස්ස නානා පවත්තිආකාරෙ උපාදාය චිත්තෙන පරිකප්පෙත්වා සවිග්ගහං කත්වා ගහිතො චිත්තමයො චිත්තනිම්මිතො හුත්වා චිත්තෙඑව උපලබ්භමානො හොති. සො සත්තපුග්ගලාදිකො අත්ථො පරිකප්පසිද්ධො නාම. තෙසු සභාවසිද්ධොයෙව පරමත්ථොනාම. සො හි සන්ති භවන්ති බුද්ධිසද්දා එත්ථාති අත්ථො. එකන්තවිජ්ජමානට්ඨෙන ඉතරතො පරමො උක්කංසගතො අත්ථොති පරමත්ථො. අපි ච, යෙ අයං අත්ථි අයං උපලබ්භතීති ගහෙත්වා තස්ස අභිඤ්ඤෙය්‍යස්ස අභිඤ්ඤත්ථාය, පරිඤ්ඤෙය්‍යස්ස පරිඤ්ඤත්ථාය, පහාතබ්බස්ස පහානත්ථාය, සච්ඡිකාතබ්බස්ස සච්ඡිකරණත්ථාය, භාවෙතබ්බස්ස භාවනත්ථාය පටිපජ්ජන්ති. තෙසං තදත්ථසාධනෙ අවිසංවාදකට්ඨෙන පරමො උත්තමො අත්ථොති පරමත්ථො. ඉතරොපන අවිජ්ජමානත්තා තස්ස

අභිඤ්ඤාදිඅත්ථාය පටිපජ්ජන්තානං තදත්ථසාධනෙ විසංවාදකොයෙව භවිස්සති. නපන තදත්ථං සාධෙස්ස තීති පරමත්ථොති වත්තුං නාරහතීති.

[14] විභාවනියං පන

"පරමස්සවා උත්තමස්ස ඤාණස්ස අත්ථො ගොචරොති පරමත්ථො"තිපි වුත්තං. තං න සුන්දරං.

න හි පරමසද්දොඤාණෙ වත්තමානො දිස්සති. නච අත්ථසද්දො ගොචරෙති. යඤ්ච අනුටීකායං සච්චමෙව සච්චිකං. සො එව අත්ථො අවිපරීතස්ස ඤාණස්ස විසයභාවට්ඨෙනාති සච්චිකට්ඨොති වුත්තං. තංපි අවිපරීතෙන ඤාණෙන අරණීයතො උපගන්තබ්බ තො අත්ථොති ඉමමත්ථං දස්සෙති. නපරමසද්දස්ස අත්ථන්ති. [පරමත්ථපදං]

13. **චිත්තන්ති** එත්ථ චින්තෙතීති චිත්තං. එත්ථච චින්තනක්‍රියා නාම නිච්චං ආරම්මණාපෙක්ඛා හොති. න හි සා ආරම්මණෙන විනා ලබ්භතීති. තස්මා ආරම්මණග්ගහණ ආරම්මණූපලද්ධියෙව ඉධ චින්තනාති දට්ඨබ්බාති. එවඤ්හි සති භවඞ්ගසමය විසඤ්ඤිසමයෙසු චිත්තං ආරම්මණෙන විනාපි පවත්තතීති එවං වාදීනං වාදො පටික්ඛිත්තො හොති. සන්තෙසුපිච නිස්සය සමනන්තරාදීසු තස්ස පච්චයෙසු තෙහි නාමං අලභිත්වා ආරම්මණපච්චයවසෙනෙවස්ස නාමං සිද්ධන්ති දට්ඨබ්බං. චින්තෙන්ති සම්පයුත්තකා ධම්මා එතෙනාති චිත්තං. තඤ්හි ආරම්මණග්ගහණකිච්චෙ පුබ්බඞ්ගමභූතන්ති තං සම්පයුත්තධම්මාපි ආරම්මණං ගණ්හන්තා තස්ස වසෙනෙව ගණ්හන්තීති. චින්තනමත්තංවා චිත්තං. සබ්බෙපි හි ධම්මා තංතං ක්‍රියාමත්තාව හොන්ති. න තෙසු දබ්බංවා සණ්ඨානං වා විග්ගහොවා උපලබ්භති. පච්චයායත්ත වුත්තිනො ච හොන්ති. න තෙ අත්තනො ථාමෙනවා බලෙනවා වසෙනවා සත්තියාවා උප්පජ්ජිතුංපි සක්කොන්ති. පගෙව චින්තෙතුංවා ඵුසෙතුංවාති. ඛණමත්තට්ඨායිනොව හොන්ති, න කදාචි කස්සචි වසෙ වත්තිතුං සක්කොන්තීති. තස්මා තෙසු ඉදං දබ්බං, අයං සත්ති, අය ක්‍රියාති එවං විභාගො නලබ්භතීති දට්ඨබ්බං. එවඤ්ච කත්වා සබ්බෙසු පරමත්ථපදෙසු එකං භාවසාධනමෙව පධානතො ලබ්භති. තදඤ්ඤ සාධනානිපන පරියායතොව ලබ්භන්තීති වෙදිතබ්බං. එත්ථ ච දබ්බාදිවසෙන අභෙදස්ස චින්තනස්ස අත්ථවිසෙසඤාපනත්ථං විභාග කප්පනාවසෙන භෙදකරණං පරියායකථාති දට්ඨබ්බං. යථා සිලා පුත්තකස්සසරීරන්ති, තථා කරණඤ්ච තං තං ක්‍රියාසඞ්ඛාත ධම්මවිමුත්තස්ස පරපරිකප්පිතස්ස කාරකභූතස්ස අත්ත ජීව සත්ත පුග්ගලස්ස සබ්බසො අභාවදීපනත්ථං. සති හි අත්තාදිම්හි කිං අභෙදස්ස භෙදකප්පනායාති.

විභාවනියං පන

සසවිසාණං විය අභූතස්ස භූත කප්පනා වුත්තා විය දිස්සති. අයමස්සාධිප්පායො-ධම්මෙසු කත්තාවා කාරෙ තාවා කොචි නත්ථි. ලොකෙපන අත්තප්පධානො ක්‍රියා නිප්ඵාදකො කත්තානාම සිද්ධො. තස්මා චින්තනකිච්චෙ අත්තප්පධානතා දීපනත්ථං තං කත්තුභාවං චිත්තෙ ආරොපෙත්වා චින්තෙතීති චිත්තන්ති වුත්තං.

චිත්තස්සච බලෙන තංසම්පයුත්තානංපි තස්මිං කිච්චෙ තදනුකූලප්පවත්තිදීපනත්ථං පුනකරණභාවං චිත්තෙ කත්තුභාවඤ්ච තෙසු ආරොපෙත්වා චින්තෙන්ති සම්පයුත්තකා ධම්මා එතෙනාති චිත්තන්ති වුත්තන්ති. අපි චෙත්ථ චිත්තසද්දො විචිත්‍රත්ථවාචකො දට්ඨබ්බො. වුත්තඤ්හෙ තං සංයුත්තකෙ –

දිට්ඨං වො භික්ඛවෙ චරණංනාම චිත්තන්ති. එවං භන්තෙ. තම්පි ඛො භික්ඛවෙ චරණං චිත්තං චිත්තෙනෙව චින්තිතන්ති. තෙනාපි ඛො භික්ඛවෙ චරණෙන චිත්තෙන චිත්තඤ්ඤෙව චිත්තතරන්ති, නා හං භික්ඛවෙ අඤ්ඤං එකනිකායංපි සමනුපස්සාමි යං එවං චිත්තං. යථයිදං භික්ඛවෙ තිරච්ඡානගතා පාණා. තෙපි ඛො භික්ඛවෙ තිරච්ඡානගතා පාණා චිත්තෙනෙව චිත්තිකතා. තෙහිපි ඛො භික්ඛවෙ තිරච්ඡාන ගතෙහි පාණෙහි චිත්තඤ්ඤෙව චිත්තතරන්ති.

තත්ථ චරණංනාම චිත්තන්ති යත්ථවිචිත්‍රානි දිබ්බවිමානාදීනි චිත්තකම්මානි කත්වා ඉදඤ්චිදඤ්ච පුඤ්ඤං කරොන්තා ඉධවිධච නිබ්බත්තාති දස්සෙන්තො විචරන්ති . තස්ස පටකොට්ඨකස්සෙතං නාමං. චිත්තෙනාති නිස්සක්කෙ කරණවචනං. යථයිදන්ති යථා ඉමෙ. චිත්තිකතාති විචිත්‍රා කතා. එත්ථච චිත්තවිචිත්තකාය සඤ්ඤාවිචිත්තා. සඤ්ඤාවිචිත්තතාය තණ්හාවිචිත්තා. තණ්හාවිචිත්තතාය කම්මානි විචිත්තානි. කම්මවිචිත්ත තාය යොනියො විචිත්තා. යොනිවිචිත්තතාය තෙසං තිරච්ඡා නගතානං විචිත්තතා වෙදිතබ්බා. [වචනත්ථො]

තං තං සභාවො ලක්ඛණං, කිච්චසම්පත්තියො රසො;
ගය්හාකාරො ඵලංවාපි, පච්චුපට්ඨාන සඤ්ඤිතං.
ආසන්නකාරණං යං තං, පදට්ඨානන්ති තං මතං;
ධම්මානං වවත්ථානාය, අලං එතෙ විබුද්ධිනො.

ආරම්මණවිජානනලක්ඛණං චිත්තං, පුබ්බඞ්ගමරසං, සන්ධානපච්චුපට්ඨානං, නාමරූපපදට්ඨානං. [චිත්තං]

14. **චෙතසිකන්ති** එත්ථ චෙතසි භවං තදායත්තවුත්තිතායාති චෙතසිකං. ඵස්සාදි ධම්මජාතං. එත්ථච තදායත්තවුත්තිතා නාම එකුප්පාදතාදීහි ලක්ඛණෙහි චිත්තෙන සහ එකී භූතස්ස විය පවත්ති. එතෙන යා චිත්තස්ස ජාති. සාඑව ඵස්සාදීනං. යා චිත්තස්ස ජරා, යං චිත්තස්ස මරණං, යං චිත්තස්ස ආරම්මණං, යං චිත්තස්ස වත්ථු, තදෙව ඵස්සාදීනන්ති එවං එකපුප්ඵ මඤ්ජරියං එකවණ්ටුපනිබ්බන්ධානි පුප්ඵානි විය චිත්තෙන සහ එකජාතියාදි උපනිබ්බන්ධා ඵස්සාදයො ධම්මා ඉධ චෙතසිකංනාමාති සිද්ධා හොන්ති. එවඤ්ච සති චිත්තංපි තෙහි ඵස්සාදීහි සහ තථෙව ආයත්තං පවත්තතීති තංපි ඵස්සිකං වෙදනිකන්තිආදිනා වත්තබ්බන්ති චෙ. න. චිත්තස්සෙව ජෙට්ඨකත්තා. මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා, මනොසෙට්ඨා මනොමයාති හි වුත්තං. එත්ථච මනොමයාති මනසාඑව පකතා නිම්මිතා චිත්තක්‍රියා භූතාති අත්ථො. එතෙන තෙ ඵස්සාදයො ධම්මා චිත්තෙන විනා නුපලබ්භන්තීති දස්සෙති. චිත්තංපන තෙහි කෙහිචි විනාපි පවත්තතියෙව. පඤ්චවිඤ්ඤාණ චිත්තඤ්හිතෙහි කෙහිචි විතක්කාදීහි විනා උප්පජ්ජතීති. තස්මා තෙසඤ්ඤෙව තදායත්ත වුත්තිතා වත්තබ්බා න චිත්තස්සාති.

[15] විභාවනියං පන

> එකාලම්බණතා මත්තෙන තෙසං තදායත්තවුත්තිතං චෙතසි කත්තඤ්ච විභාවෙති. තං න සුන්දරං.

න හි එකාලම්බණතාමත්තෙන චෙතසිකංනාම ජාතන්ති. එත්ථ ච ලොකෙ නානාවණ්ණධාතුයො උදකෙ සංසිත්වා වත්ථුම්හි නානා චිත්තකම්මානි කරොන්ති, තත්ථ වත්ථුම්හි ඵරණං බන්ධනඤ්ච උදකස්සෙව කිච්චං, න වණ්ණධාතූනං. නානාරූප දස්සනං වණ්ණධාතූනමෙව කිච්චං, න උදකස්ස. තත්ථ වත්ථුවිය ආරම්මණං දට්ඨබ්බං. උදකංවිය චිත්තං. නානා වණ්ණධාතුයොවිය චෙතසිකධම්මාති. [චෙතසිකං]

15. **රූපන්ති** එත්ථ රුප්පතීති රූපං. සීතුණ්හාදීහි විරොධි පච්චයෙහි විසම පවත්ති වසෙන විකාරං ආපජ්ජති, තෙහි වා විකාරං ආපාදීයතීති අත්ථො. යථාහ –

> රුප්පතීති ඛො භික්ඛවෙ තස්මා රූපන්ති වුච්චති. කෙන රුප්පති. සීතෙනපි රුප්පති. උණ්හෙනපි රුප්පති. ජිඝච්ඡායපි රුප්පති. පිපාසායපි රුප්පති. ඩංස මකස වාතාතප සරිං සප සම්ඵස්සෙහිපි රුප්පතීති. රුප්පතීතිච රුප්පති, කුප්පති, ඝට්ටීයති, පිළී යති, භිජ්ජතීති.

මහානිද්දෙසෙ වුත්තං. අයමෙත්ථ පිණ්ඩත්ථො, යෙ ධම්මා චිරට්ඨිතිකාච හොන්ති සප්පටිඝසභාවාච. තෙසඤ්ඤෙව ඨිතික්ඛණෙසු විරොධිපච්චයෙහි සමාගමොනාම හොති. නපනඤ්ඤෙසං පරිත්තක්ඛණානං අප්පටිඝසභාවානන්ති. තෙසඤ්හි අප්පටිඝසභාවානං සුඛුම රූපානංපි බහිද්ධා සීතාදීහි සමාගමොනාම නත්ථී. කුතො පරිත්තක්ඛණානං අප්පටිඝසභාවානඤ්ච අරූපධම්මානන්ති. යදිඑවං සුඛුමරූපානං අරූපතාපත්ති සියාති. නසියා. ඔළාරිකරූපෙහි සමානගති කත්තා. තානිහි ඔළාරිකෙසු රුප්පමානෙසු රුප්පන්තියෙවාති. සමාගමොච නාම ඉධ ඨපෙත්වා ආපාතගමනං ආරම්මණකරණඤ්ච අඤ්ඤමඤ්ඤවිරුද්ධානං ඨිතිපත්තානං ඔළාරිකරූපානං මහාභූතානමෙවවා අඤ්ඤමඤ්ඤාභිඝට්ටනං වුච්චති, රුප්පති ඝට්ටීයති පීළීයතීති හි වුත්තං. රුප්පනඤ්චනාම පරසෙනායුද්ධෙන රට්ඨබොභොවිය කලාපන්තරගතධාතූනං කුප්පනං භිජ්ජනංච වුච්චති. කුප්පති භිජ්ජතීති හි වුත්තං. එත්ථච කුප්පතීති ඛොභති චඤ්චලති, භිජ්ජතීති විකාරං ආපජ්ජති. යස්මිං ඛණෙ විරොධිපච්චයසමාගමං ලභන්ති. තතො පට්ඨාය සයංපි විකාරපත්තා හොන්ති. ඔමත්තාධිමත්තරූපසන්තතීනං උප්පත්තියා පච්චයභාවං පත්තා හොන්තීති අත්ථො. අපිචෙත්ථ රුප්පනං දුවිධං වඩ්ඪනං, හායනඤ්ච. තදුභයංපි කප්පවුට්ඨානෙ කප්පසණ්ඨානෙ නානාආයුකප්ප සංවච්ඡර උතු මාස රත්ති දිවාදීනං පරිවත්තනෙච පාකටං හොතීති. කස්මා පන රූපන්ති නාමං ඝට්ටනවසෙන රුප්පනධම්මානමෙව සිද්ධන්ති. තෙසමෙව සවිග්ගහත්තා. රූපධම්මා හි සමූහසණ්ඨානාදි භාවපත්තියා සවිග්ගහා හොන්ති. තස්මා තෙසමෙව රුප්පනං පච්චක්ඛතොපි ලොකස්ස පාකටන්ති තෙස්වෙව රූපන්ති නාමං සිද්ධන්ති දට්ඨබ්බං. අරූපධම්මා පන අවිග්ගහාති න තෙසං විකාරො පච්චක්ඛතො ලොකස්ස පාකටො හොති. තං තං රූපවිකාරං දිස්වාවා සුත්වා වා පුච්ඡිත්වායෙව වා සො ලොකෙන ජානිතබ්බො අඤ්ඤත්‍ර පරචිත්තවිදූහි. තස්මා තෙසං රූපතාපත්ති නත්ථීති.

[16] විභාවනියං පන

> තෙසං රූපතාපත්තිප්පසඞ්ගො සීතාදිග්ගහණ සාමත්ථියෙන නිවත්තිතො. යස්මා පන වොහාරොනාම ලොකොපචාරෙන විනා නසිජ්ඣති. ලොකොපචාරොච පාකටනිමිත්තවසෙ නෙව පවත්තො. තස්මා ඉධ සීතාදිග්ගහණෙන විනාපි තප්පසඞ්ගනිවත්ති ලොකතොව සිද්ධාති දට්ඨබ්බා.

යස්මා ච බ්‍රහ්මලොකෙ බ්‍රහ්මානං කායවිකාර වචීවිකාරා ච ඉද්ධිවිකුප්පනාවසප්පවත්තා නානාරූපවිකාරාච දිස්සන්තියෙව. තෙච එකෙන පරියායෙන රුප්පනාකාරාඑව නාම හොන්ති, තස්මා තෙසං වසෙන තත්ථ රූපානං රූපතාසිද්ධි හොතීති වෙදිතබ්බං. රූපයති වා අත්තනො සභාවෙන පකාසතීති රූපං. අරූපධම්මා හි න අත්තනො සභාවෙන පාකටා හොන්ති. රූපසන්නිස්සයෙනෙව ගහෙතබ්බා . ඉදං පන අත්තනො සභාවෙනෙව පාකටං පඤ්චවිඤ්ඤාණෙහිපි ගහෙතබ්බන්ති. ඉමස්මිං අත්ථෙ සති බ්‍රහ්මලොකෙ රූපානංපි උජු කතොව රූපතාසිද්ධි හොතීති.

[17] **විභාවනියං** පන

අනුග්ගාහකානං සීතාදීනං වසෙන තං සභාවා නාතිවත්තන වසෙනව තත්ථ රුපතාසිද්ධි විභාවිතා. යස්මාපන සීතෙ නාපි උණ්හෙනාපීතිආදිවචනං නිදස්සනමත්තං හොති. කම්ම චිත්තාහාරානංපි වසෙන රුප්පනස්ස සම්භවතො, තථාහි සඤ්ඤා විඤ්ඤාණානිපි රූපාරම්මණරසාරම්මණෙහි එව පාළියං නිද්දිට්ඨානි. න හි සඤ්ඤා රූපංඑව සඤ්ජානාති. න ච විඤ්ඤාණං රස මෙව විජානාති. නිදස්සනමත්තෙන දෙසනා හොතීති විඤ්ඤායතීති. තස්මා සීතාදිග්ගහණං අමුඤ්චිත්වාව තත්ථ රූපතාසිද්ධිවිභාවනෙන පයොජන නත්ථීති. [රූපං]

16. **නිබ්බානන්ති** එත්ථ නිබ්බායන්ති සබ්බෙ වට්ටදුක්ඛසන්තාපා එතස්මින්ති නිබ්බානං. නිබ්බායන්තීති යෙ කිලෙසාවා ඛන්ධාවා අභාවිතමග්ගස්ස ආයතිං උප්පජ්ජනාරහපක්ඛෙ ඨිතා හොන්ති. තෙයෙව භාවිතමග්ගස්ස අනුප්පජ්ජනාරහපක්ඛං පාපුණන්තීති අත්ථො. න හි ඛණත්තයං පත්වා නිරුද්ධා අතීතධම්මා නිබ්බායන්ති නාම. පච්චුප්පන්නෙසු ආයතිං අවස්සං උප්පජ්ජමානෙසුව ධම්මෙසු වත්තබ්බමෙව නත්ථීති. වට්ටදුක්ඛසන්තාපාති කිලෙසවට්ට කම්මවට්ට විපාකවට්ට දුක්ඛසන්තාපා. න හි තිවිධ වට්ටදුක්ඛසන්තාපරහිතානං රුක්ඛාදීනං අනුප්පාදනිරොධො නිබ්බානංනාම හොතීති. එතස්මින්ති විසයෙ භුම්මං. යථා ආකාසෙ සකුණා පක්ඛන්තීති. යෙහි තෙ නිබ්බායන්ති. තෙසං තබ්බිනිමුත්තං අඤ්ඤං නිබ්බුතිට්ඨානංනාම කිඤ්චි නත්ථීති. නිබ්බායන්ති වා අරියජනා එතස්මින්ති නිබ්බානං. නිබ්බන්ති ධීරා යථායං පදීපොති හි වුත්තං. නිබ්බායන්තීති තං තං කිලෙසානංවා ඛන්ධානංවා පුන අප්පටිසන්ධිකභාවං පාපුණන්තීති අත්ථො. එකස්මින්ති විසයෙඑව භුම්මං, එතස්මිං අධි ගතෙතිපි යොජෙන්ති. ටීකාසුපන භවාභවං විනනතො සංසිබ්බන තො වානං වුච්චති තණ්හා. තතො නික්ඛන්තන්ති නිබ්බානන්ති වුත්තං.

[18] **විභාවනියං** පන

''නිබ්බාහිවා එතෙන රාගග්ගිආදිකොති නිබ්බාන''න්තිපි වුත්තං. තං න සුන්දරං.

න හි මග්ගෙවිය නිබ්බානෙ කත්ථචි කරණසාධනං දිට්ඨං, නච නිබ්බානං නිබ්බුති ක්‍රියාසාධනෙ රාගාදිකස්ස කත්තුනො සහ කාරිපච්චයො හොතීති. [නිබ්බානං]

දුතියගාථාය පරමත්ථදීපනා නිට්ඨිතා.

චිත්තසඞ්ගහ-පරමත්ථදීපනී

17. ඉදානි උද්දෙසක්කමෙන චිත්තං තාව නිද්දිසන්තො තත්ථ චිත්තන්තිආදිමාහ. **තත්ථා**ති තෙසු චතූසු අභිධම්මත්ථෙසු. **තාව** පඨමං. චත්තාරො විධා පකාරා යස්ස තං **චතුබ්බිධං**.

18. **කාමාවචරන්ති** එත්ථ කාමීයතීති කාමො. කාමෙන්තිවා එත්ථ සත්තා අවික්ඛම්භිතකාමරාගත්තා කාමරතියාඑව රමන්ති. න උපරිභූමීසු විය ඣානරතියාති කාමො. එකාදසවිධා කාමභූමි. නනු චෙත්ථ ඣානලාභිනොපි සන්තීති. න න සන්ති. තෙපන කදාචි දෙවාති නත්ථෙත්ථ දොසො. අවීචිනිරයාදයො කථං කාමීයන්ති. කථඤ්ච තත්ථ සත්තා කාමරතියා රමන්තීති. නිමිත්තස්සාදවසෙනවා භවනිකන්තිවසෙනවාති. මරණකාලෙ හි උපට්ඨිතා නිරයග්ගිජාලා සුවණ්ණවණ්ණාවිය ඛායන්ති. එකො කිර මිච්ඡාදිට්ඨිකො බ්‍රාහ්මණො මරණමඤ්චෙ නිප්පන්නො හොති. තස්ස ආචරියබ්‍රාහ්මණා සමීපෙ ඨත්වා බ්‍රහ්මලොකං භො ගච්ඡාති වදන්ති. තස්සපන අවීචිනිරයෙ අග්ගිජාලා උපට්ඨහන්ති. තදා සො භො ආචරියා සුවණ්ණවණ්ණා පඤ්ඤායන්තීති ආහ. එස භො බ්‍රහ්මලොකො. තත්ථ ගච්ඡාති වදන්ති. සො කාලඞ්කත්වා අවීචිම්හි උප්පජ්ජි. එවං නිමිත්තස්සාදවසෙන තෙ කාමීයන්ති. තත්ථ උප්පන්නානංපි භවනිකන්තිනාම හොතීති. අපිච, තත්ථ උප්පන්නා අවික්ඛම්භිතකාමරාගාඑව හොන්ති, ඔකාසෙ සති කාමරතියා රමිස්සන්ති යෙවාති. තස්මිං කාමෙ අවචරතීති කාමාවචරං. එත්ථච අවචරතීති පදස්ස උප්පජ්ජතීති අත්ථො න ගහෙතබ්බො. සො හි අත්ථො පාළියාච නසමෙති. නානාදොසයුත්තොච හොතීති. යං එතස්මිං අන්තරෙ එත්ථාවචරා එත්ථ පරියාපන්නාති හි පාළියං වුත්තං. යදි චෙත්ථ සො අත්ථො අධිප්පෙතො සියා. එවං සති එත්ථාවචරා එත්ථුප්පන්නාති වුත්තං සියා. නපන වුත්තං. නච පරියාපන්නසද්දො උප්පන්නසද්දෙන සහ සමානත්ථොති සක්කා වත්තුං. න හි ලොකුත්තරචිත්තානි තීසු භවෙසු උප්පන්නා නිපි තත්‍ර පරියාපන්නානියෙව හොන්තීති. එවං තාව පාළියා නසමෙතීති.

යදිච සො අත්ථො ගහිතො සියා. එවඤ්ච සති තස්මිං කාමෙ යෙ මහග්ගත ලොකුත්තරධම්මා උප්පජ්ජන්ති. තෙසංපි කාමා වචරතාපත්තිදොසො රූපාවචරතාදි මුත්තිදොසොච ආපජ්ජති. යෙච කාමාවචරධම්මා රූපාරූපභූමීසු උප්පජ්ජන්ති. තෙසඤ්ච රූපාරූපා වචරතා පත්තිදොසො කාමාවචරතා මුත්තිදොසොච ආපජ්ජතීති. නනු යෙභුය්‍යවුත්තිවසෙනපි කෙසඤ්චි නාමලාභො හොති. යථා වනචරකො සඞ්ගාමාවචරොති. තස්මා ඉධපි තෙසං ධම්මානං අත්තනො අත්තනො භූමීසු උප්පන්නබහුලත්තා කාමාවචරාදි නාමලාභෙ සති න කොචි දොසොති.න. එවඤ්හි සති ලොකුත්තර ධම්මානං කාමාවචරතාදි මුච්චනත්ථං යෙභුය්‍යෙන උප්පන්නභූමි විසුං වත්තබ්බා සියා. න ච සා නාමභූමි අත්ථි. යත්ථ තෙ යෙභුය්‍යෙන උප්පජ්ජන්තීති. තෙහි උප්පජ්ජන්තා තීසු භවෙසු එව උප්පජ්ජන්ති. තස්මා තෙසං කාම රූපාරූපාවචරතාපත්තිදොසො දුන්නිවාරො සියාති. එවං නානාදොසයුත්තො හොතීති. තස්මාස්ස තථා අත්ථං අග්ගහෙත්වා එත්ථාවචරා එත්ථ පරියාපන්නාති භගවතා සංවණ්ණිතෙන පාළිනයෙනෙවස්ස අත්ථො ගහෙතබ්බොති. අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො. කාමෙ අවචරති පරියාපන්නභාවෙන තස්මිං අජ්ඣොගාහෙත්වා චරති පවත්තතීති කාමාවචරන්ති. පරියාපන්නභාවොචනාම අත්තනො ආධාරභූතෙන තෙන කාමෙන සහ සමානජාතිගොත්තනාමතා සඞ්ඛාතෙහි පරිතොභාගෙහි තස්මිං කාමෙ ආපන්නභාවො අනුප්පවිට්ඨ භාවො. අන්තොගධභාවොති වුත්තං හොති. සොච තථා පරියාපන්නභාවො පරිග්ගාහිනියා කාමතණ්හාය කතොති දට්ඨබ්බො. එත්තාවතා යෙධම්මා රූපාරූපසත්තසන්තානභූතාපි මය්හං එතෙති කාම තණ්හාය පරිග්ගහිතා කාමෙ පරියාපන්නාච හොන්ති. තෙ කාමාවචරානාමාති සිද්ධා හොන්ති. රූපාරූපා වචරෙසුපි අයං නයො නෙතබ්බො. තෙසුපන රූපතණ්හා අරූපතණ්හාච පරිග්ගාහිනී තණ්හා දට්ඨබ්බා.

යෙපන ධම්මා තිණ්ණං තණ්හානං පරිග්ගහවිමුත්තා හොන්ති. තෙ තීසු භවෙසු උප්පන්නාපි තත්‍ර අපරියාපන්නාඑව හොන්තීති ලොකුත්තරා නාම ජාතාති වෙදිතබ්බා. එත්ථච පට්ඨානෙ ආරුප්පෙ කාමච්ඡන්දං නීවරණං පටිච්ච උද්ධච්චනීවරණන්තිආදිනා අරූපසත්තසන්තානෙපි කාමච්ඡන්දසඞ්ඛාතාය කාමතණ්හාය උප්පත්ති වුත්තා. තස්මා රූපාරූප භූමීසු උප්පන්නානං කාමධම්මානං පරිග්ගාහිනීතණ්හා රූපාරූපසත්තසන්තාන ගතාපි දට්ඨබ්බා. පාළියං කාමච්ඡන්දනීවරණන්ති ඉදං නීවරණජාතිකත්තා වුත්තං. න හි ඣානභූමීසු එකන්තනීවරණකිච්චානි නීවරණානි සක්කා ලද්ධුන්ති. අත්‍ර කාමභෙදො වත්තබ්බො. ද්වෙකාමා කිලෙ සකාමොච, වත්ථුකාමොචාති. තත්ථ ඨපෙත්වා රූපාරූපරාගෙ අඤ්ඤො සබ්බොපි ලොභො ඉමස්මිං චතුබ්භූමිපරිච්ඡෙදෙ කිලෙ සකාමොනාම. ඨපෙත්වාච රූපාරූපාවචරධම්මෙ අඤ්ඤෙ සබ්බෙපි තීසු භූමීසු උප්පන්නා කාමාවචරධම්මා වත්ථුකාමොනාමාති. යංපන අට්ඨසාලිනියං සබ්බෙපි තෙභූමකා ධම්මා වත්ථුකාමොති වුත්තං. තං මහානිද්දෙසෙ නිද්දිට්ඨෙන සුත්තන්තිකපරියායෙන වුත්තන්ති ගහෙතබ්බං. න හි රූපාරූපාවචරධම්මා අභිධම්මෙ කාමනාමෙන වුත්තා අත්ථීති. [කාමාවචරපදං]

19. **රූපාවචරං අරූපාවචරන්ති** එත්ථ රූපාරූපසද්දා තාසු භූමීසු නිරූළ්හාති දට්ඨබ්බා. අපිච ද්වෙ භූමියො රූපභූමි, අරූපභූමීති. තත්ථ රුප්පනලක්ඛණං රූපං යත්ථ නත්ථි, සා චතුබ්බිධා භූමි අරූපභූමිනාම. සෙසා සත්තවීසතිවිධා භූමි රූපභූමිනාම. තත්ථච හෙට්ඨා එකාදසවිධා භූමි ඔළාරිකෙන කාමෙන විසෙසෙත්වා කාම භූමීති වුත්තා. උපරි සොළසවිධා භූමි රූපභූමිඉච්චෙව වුත්තාති දට්ඨබ්බා. යත්ථපන තණ්හාවා ඣානානිවා රූපාරූපසද්දෙහි වුත්තානි. තත්ථ නිස්සයස්සනාමං නිස්සිතෙ ආරොපනවසෙන නිස්සයොපචාරො වෙදිතබ්බො. යත්ථච කාමාවචරාදිසද්දෙහි

භූමිඑව වුත්තා. තත්ථ නිස්සිතස්ස නාමං නිස්සයෙ ආරොපනවසෙන නිස්සිතො පචාරොති. යමෙත්ථ වත්තබ්බං, තං කාමාවචරපදෙ වුත්තනයමෙවාති. අයමෙත්ථ තෙභූමක පරිච්ඡෙදෙ පාළිඅනුගතා පරමත්ථදීපනා. යථාහ –

> කතමෙ ධම්මා කාමාවචරා. හෙට්ඨතො අවීචිනිරයං පරියන්තං කරිත්වා උපරිතො පරනිම්මිතවසවත්තීදෙවෙ අන්තො කරිත්වා යං එතස්මිං අන්තරෙ එත්ථාවචරා එත්ථ පරියාපන්නා ඛන්ධධාතුආයතනා රූපා වෙදනා සඤ්ඤා සඞ්ඛාරා විඤ්ඤාණං. ඉමෙධම්මා කාමාවචරා. කතමෙ ධම්මා රූපාවචරා. හෙට්ඨතො බ්‍රහ්මලොකං පරියන්තං කරිත්වා උපරිතො අකනිට්ඨෙ දෙවෙ අන්තො කරිත්වා යං එතස්මිං අන්තරෙ එත්ථාවචරා එත්ථ පරියාපන්නා සමාපන්නස්සවා උපපන්නස්සවා දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරිස්සවා චිත්තචෙතසිකා ධම්මා, ඉමෙ ධම්මා රූපාවචරා. කතමෙ ධම්මා අරූපාවචරා. හෙට්ඨතො ආකාසානඤ්චායතනූපගෙ දෙවෙ පරියන්තං කරිත්වා උපරිතො නෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤා යතනූපගෙ දෙවෙ අන්තො කරිත්වා යං එතස්මිං අන්තරෙ. ල. ඉමෙ ධම්මා අරූපාවචරාති.

[19] ටීකාසු පන

> යථාවුත්තං සුවිසදං පාළිනයං අග්ගහෙත්වා අඤ්ඤථා වචනත්ථාව විනිච්ඡයාව එත්ථ වුත්තා. සබ්බෙ තෙ සාරතො න පච්චෙතබ්බාති.

නනු අට්ඨසාලිනියමෙව තෙව අඤ්ඤෙච අත්ථා වුත්තාති. සච්චං. භූතංපන සුවිසදං පාළිඅනුගතං අත්ථං ඤත්වා කිංචික්ඛෙපෙනාති.

20. **ලොකුත්තරන්ති** එත්ථ ලුජ්ජනපලුජ්ජනට්ඨෙන ලොකො වුච්චති යථාවුත්තො තෙභූමකධම්මො. යථාහ ලුජ්ජති පලුජ්ජතීති ඛො භික්ඛවෙ තස්මා ලොකොති වුච්චතීති. එවං සන්තෙ ලොකුත්තරධම්මානංපි නිබ්බානවජ්ජානං ලොකතාපත්ති සියා. කස්මා, තෙසංපි ලුජ්ජනපලුජ්ජනධම්මත්තාති. නසියා. යත්ථ හි නිච්චො ධුවො සස්සතොති මහාජනස්ස මිච්ඡාගාහො නිවිසති. තත්ථෙව තස්ස නිවාරණත්ථං අයං ලොකසමඤ්ඤා නියමීයති. තස්මා සබ්බසො මිච්ඡාගාහවිමුත්තානං තෙසං ලොකතාපත්ති නත්ථීති වදන්ති. යෙසංවා ලුජ්ජනංපලුජ්ජනඤ්ච මහාජනස්ස පාකටං. තෙසඤ්ඤෙව ලොකතාසිද්ධීති නත්ථි ලොකුත්තරානං ලොකත්තප්පසඞ්ගොති. ලොකතො උත්තරතීති ලොකුත්තරං. මග්ගචිත්තං. තතො උත්තිණ්ණන්ති ලොකුත්තරං. ඵලචිත්තං. නිබ්බානංපන ඉධ නලබ්භතීති. උත්තරණඤ්චෙත්ථ තණ්හාත්තයග්ගාහ විමුත්තියා තීසු ලොකෙසු අපරියාපන්නභාවොයෙව. සොච අපරියාපන්නභාවො කෙසං ධම්මානං අධිට්ඨාන භූතොවිය ගය්හතීති විසුං එකා චතුත්ථී අවත්ථාභූමිනාමාති.

චතුබ්භූමිවිභාගස්ස පරමත්ථදීපනා නිට්ඨිතා.

21. එවං චිත්තං භූමිභෙදෙන හීනපණීතා නුක්කමතො චතුධා නිද්දිසිත්වා ඉදානි තදෙව චතුබ්බිධං චිත්තං යථානිද්දිට්ඨක්කමෙන විභජන්තො පඨමං කාමාවචරචිත්තං. තත්ථච හීනං අසොභණචිත්තං. තත්ථච සබ්බහීනං අකුසලචිත්තං තාව දස්සෙතුං **සොමනස්සසහ ගතන්ති**ආදිමාහ. එත්ථච කාමාවචරචිත්තස්සපි අකුසලාහෙතුක සහෙතුකානුක්කමො හීන පණීතානුක්කමවසෙන වුත්තොති දට්ඨබ්බො.

[20] විභාවනියං පන

> උපරි වුච්චමානානං බහූනං චිත්තානං සොභණසඤ්ඤාකරණසුඛත්ථං අප්පකෙ පාපාහෙතුකෙයෙව පඨමං දස්සෙන්තොති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

තදත්ථො හි යථාවුත්තහීනාදික්කමෙනෙව සිද්ධොති.

[21] යඤ්ච තත්ථ

> තෙසු තෙසුච භවෙසු ගහිතප්පටිසන්ධිකස්ස සත්තස්ස ආදිතො වීථිචිත්තවසෙන ලොභසහගත චිත්තුප්පාදාන මෙව සම්භවතො තෙයෙව පඨමන්ති වුත්තං. තංපි නයුජ්ජති.

ආදිතො වීථිචිත්තවසෙන මනොද්වාරා වජ්ජනස්සෙව සබ්බපඨමං උප්පජ්ජනතොති. අකුසලෙසු පන ලොභමූල චිත්තං බහුකඤ්ච හොති. ද්වීහි වට්ටමූලෙහි යුත්තත්තා පධානං පාකටඤ්ච හොතීති තදෙව පඨමං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

22. තත්ථ සුන්දරං මනොති සුමනො. සිනිද්ධචිත්තං. න හි අනවජ්ජට්ඨෙන සුන්දරතා ඉධ යුත්තාති. සුන්දරං මනො එතස්සාභිවා සුමනො. සිනිද්ධචිත්තසමඞ්ගී පුග්ගලො. සුමනස්ස භාවො සොමනස්ස. මානසිකසුඛවෙදනායෙතං නාමං. එත්ථච සුමනස්ස භාවොති තස්මිං චිත්තෙ පුග්ගලෙවා සුමනාභිධානස්සවා අයං සො සුමනොති සුමනබුද්ධියාවා පවත්තිනිමිත්තන්ති අත්ථො. භාවොති හි අභිධානබුද්ධීනං පවත්තිනිමිත්තං වුච්චති. භවන්ති පවත්තන්ති අභිධානබුද්ධියො එතස්මින්ති කත්වා. එතස්මින්ති ච නිමිත්තෙ භුම්මං. යථා නාගො දන්තෙසු හඤ්ඤතෙති. යථා හි

තත්ථ අත්තනො දන්තනිමිත්තං දන්තයුත්තෙ නාගෙ හනනප්පවත්ති හොති, එවම්ධපි තං වෙදනානිමිත්තං වෙදනායුත්තෙ මනස්මිං පුග්ගලෙවා අභිධානබුද්ධියො පවත්තන්තීති. භවන්ති බුද්ධිසද්දා එතෙනාති භාවොතිච වදන්ති. එතස්මාති ච අපරෙ. සොමනස්සෙන සහ එකතො ගතං පවත්තන්ති සොමනස්සසහගතං. සොමනස්සවෙදනාසම්පයුත්තන්ති අත්ථො. දස්සනං දිට්ඨි. සා පන සම්මාදිට්ඨි, මිච්ඡාදිට්ඨිවසෙන දුවිධා. ඉධ මිච්ඡාදිට්ඨියුත්තා. අකුසලාධිකාරත්තා. දිට්ඨියෙව දිට්ඨිගතං. යථා ගූථගතං මුත්තගතන්ති. දිට්ඨිගතෙන සමං පකාරෙහි යුත්තන්ති **දිට්ඨිගත සම්පයුත්තං**. දිට්ඨිගතෙන එකුප්පාදතාදීහි පකාරෙහි සමං එකීභූත මිව යුත්තං සංසට්ඨන්ති අත්ථො. **අසඞ්ඛාරිකමෙකං සසඞ්ඛාරිකමෙකන්**ති එත්ථ සඞ්ඛාරොති පුබ්බාභිසඞ්ඛාරො. සොච දුවිධො පයොගො, උපායොචාති. තත්ථ ආණත්තියාවා අජ්ඣෙසනායවා තජ්ජෙත්වා වා ඉදං කරොහීති පරෙහි කතො කායවචීපයොගො පයොගොනාම. ආණත්තාදිනාපන විනාව කම්මස්ස කරණත්ථං තං තං උපායං පරෙ ආචික්ඛන්ති. අකරණෙ ආදීනවං කරණෙච ආනිසංසං දස්සෙන්ති, කතිකංවා කරොන්ති, දණ්ඩංවා ඨපෙන්ති, සයමෙව වා තං තං කාරණං අනුස්සරති, පච්චවෙක්ඛති. එවමාදිනා නයෙන උපායො අනෙකවිධො. සො දුවිධොපි ඉධ සඞ්ඛාරො නාම. සඞ්ඛරොති අත්තනො පකතියා කාතුං අනිච්ඡමානං චිත්ත සන්තානං අකාතුං අදත්වා කරණත්ථාය සංවිදහති තස්මිං තස්මිං කම්මෙ පයොජෙතීති කත්වා. යොපන පච්චයගණො තෙන සඞ්ඛාරෙන විරහිතො හොති. සො අසඞ්ඛාරො. යොපන තෙනසහිතො හොති. සො සසඞ්ඛාරොති. වුත්තඤ්හෙතං අට්ඨකථායං –

> සහ සඞ්ඛාරෙනාති සසඞ්ඛාරො. තෙන සසඞ්ඛාරෙන සප්පයොගෙන සඋපායෙන පච්චයගණෙනාති අත්ථොති.

එත්ථච පච්චයගණොති ආරම්මණාදිකො සාධාරණො පච්චය ගණො අට්ඨකථායං වුත්තො. අසාධාරණොපන කුසලකම්මෙසු සප්පුරිසූපනිස්සයාදිකො අකුසලකම්මෙසු අසප්පුරිසූපනිස්සයාදිකො පච්චයගණො විසෙසෙත්වා යොජෙතුං යුත්තො. සොපන යදා දුවිධෙන සඞ්ඛාරෙන විනා සයමෙව චිත්තං අසංසීදමානං කත්වා උට්ඨාපෙති සමුට්ඨාපෙති, තදා සොඅසඞ්ඛාරොනාම. යදාපන තෙන විනා සයමෙව චිත්තං උට්ඨාපෙතුං සමුට්ඨාපෙතුං නසක්කොති, සඞ්ඛාරං සහායං ලභිත්වාව සක්කොති, තදා සො සසඞ්ඛාරොනාම. ඉති අසඞ්ඛාරො සසඞ්ඛාරොතිච ඉදං පච්චය ගණස්සෙව නාමං. න චිත්තස්ස. චිත්තංපන අසඞ්ඛාරෙන සුද්ධෙන පච්චයගණෙන උප්පන්නං අසඞ්ඛාරිකං. සසඞ්ඛාරෙන පච්චයගණෙන උප්පන්නං සසඞ්ඛාරිකං, උප්පන්නත්ථෙ හි අයං ඉකපච්චයොති. යස්මිං සමයෙ අකුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති සොමනස්සසහගතං දිට්ඨිගතසම්පයුත්තං සසඞ්ඛාරෙනාති හි පාළියං වුත්තන්ති. එත්ථච සසඞ්ඛාරෙන පච්චයගණෙන උප්පන්නං හොතීති යොජෙතබ්බන්ති. අයමෙත්ථ අසඞ්ඛාරිකසසඞ්ඛාරිකපදෙසු පරමත්ථදීපනා.

[22] ටීකාසු පන

> ඉමමත්ථං අසල්ලක්ඛෙත්වා චිත්තමෙව අසඞ්ඛාරං සසඞ්ඛාරන්ති ච ගහෙත්වා යං වුත්තං, ''නත්ථි සඞ්ඛාරො අස්සාති අසඞ්ඛාරං. තදෙව අසඞ්ඛාරිකං. සහ සඞ්ඛාරෙන වත්තතීති සසඞ්ඛාරං. සසඞ්ඛාරමෙව සසඞ්ඛාරිකන්ති ච. සො යස්ස නත්ථි. තං අසඞ්ඛාරං. තදෙව අසඞ්ඛාරිකං. සඞ්ඛාරෙන සහිතං සසඞ්ඛාරි කන්ති ච''. සබ්බමෙතං න යුජ්ජතියෙව.

[23] යඤ්ච **විභාවනියං**

> සඞ්ඛරොති චිත්තං තික්ඛභාවසඞ්ඛාතමණ්ඩනවිසෙසෙන සජ්ජෙති. සඞ්ඛරීයතිවා තං එතෙන යථාවුත්තනයෙන සජ්ජීයතීති සඞ්ඛාරොති වුත්තං. තංපි න සුන්දරං.

එවඤ්හි සති සසඞ්ඛාරිකපි චිත්තං තික්ඛංනාම සියාති.

[24] යඤ්ච තත්ථ

> ''සො පන අත්තනො පුබ්බභාගප්පවත්තෙ චිත්තසන්තානෙවෙව පරසන්තානෙව පවත්තතීති තං නිබ්බත්තිතො චිත්තස්ස තික්ඛභාව සඞ්ඛාතො විසෙසොව ඉධ සඞ්ඛාරොති'' වුත්තං. තංපි අසඞ්ඛාරික සසඞ්ඛාරිකපදානං වචනත්ථෙසු විරජ්ඣිත්වා තදනු රූපස්ස සඞ්ඛාරස්ස පරිකප්පනාවසෙන වුත්තත්තා නයුත්තමෙව.

[25] එතෙන

> පුබ්බප්පයොගසම්භූතො, විසෙසො චිත්තසම්භපී;
> සඞ්ඛාරො තං වසෙනෙත්ථ, හොත්‍යාසඞ්ඛාරිකාදිතාති.

සාධකගාථාපි පටික්ඛිත්තා හොතීති.

[26] යඤ්ච තත්ථ

> ‘‘අථවා, සසඞ්ඛාරිකං අසඞ්ඛාරිකන්ති චෙ තං කෙවලංසඞ්ඛාරස්ස භාවාභාවං සන්ධාය වුත්තං. නතස්ස සහපවත්තිසබ්භා වා භාවතොති. භින්නසන්තානප්පවත්තිනොපි සඞ්ඛාරස්ස ඉධමත්ථීතාය තං වසෙන නිබ්බත්තං චිත්තං සඞ්ඛාරො අස්ස අත්ථීති සසඞ්ඛාරිකං. සලොමකො සපක්ඛකොත්‍යාදීසුවිය සහ සද්දස්ස විජ්ජමානත්ථපරිදීපනතො. තබ්බිපරීතම්පන තදභාවතො වුත්තනයෙන අසඞ්ඛාරික’’න්ති වුත්තං. තංපි පාළිඅට්ඨකථාසිද්ධං උජුං විසදං අත්ථං මුඤ්චිත්වා අත්තනො පරිකප්පනා වසෙන වුත්තත්තා න ගහෙතබ්බමෙව.

එත්ථ අත්තනො ඉච්ඡාය විනා පරෙසං ආණත්තියාවා අජ්ඣෙසනායවා යාචනායවා පවත්තිතං චිත්තං පයොගසමුට්ඨීතං නාම. තථා අත්තනො ඉච්ඡාය විනා පරෙසං භයෙනවා ලජ්ජායවා ගාරවෙනවා කථිකායවා දණ්ඩභයෙනවා පවත්තිතං උපායසමුට්ඨීතං නාම. සයමෙවවා අත්තනො ලීනං චිත්තං ඤත්වා තෙන තෙන උපායෙන අත්තානං ඔවදිත්වාවා තං තං උපායං අනුස්සරිත්වාවා පවත්තිතං චිත්තං උපායසමුට්ඨීතං නාම. ඉදඤ්ච නයදස්සනමෙවාති. දිට්ඨීගතෙන විප්පයුත්තං **දිට්ඨීගතවිප්පයුත්තං**. උදාසිනභාවෙන පෙක්ඛති අනුභවනාකාරෙන ආරම්මණං පස්සතීති **උපෙක්ඛා**. උපපත්තිතො යුත්තිතො ඉක්ඛති පස්සතීතිවා උපෙක්ඛා. යථාහි සොමනස්ස දොමනස්සානි ආරම්මණං අධිමත්තතො පස්සන්ති. යතො සොමනස්සිතො පුග්ගලො තෙන ආරම්මණෙන වියොගෙ විකාරපත්තො හොති. දොමනස්සිතොච තෙන ආරම්මණෙන සංයොගෙ විකාරපත්තො හොති. න තථා අයං, අයං පන යුත්තිතොව පස්සති න ආරම්මණසංයොග වියොගහෙතු පුග්ගලං විකාරං පාපෙතීති. කෙචිපන උපපත්තිතො යුත්තිතො ඉක්ඛතීති ඉදං ඉධ නසම්භවති. න හි අකුසලං යුත්තරූපං නාම හොතීති වදන්ති. උපෙක්ඛාය සහගතන්ති සමාසො.

23. එත්ථ කිඤ්චාපි ඵස්සාදයො විතක්කාදයො මොහාදයොච ධම්මා ඉමිනා සකලෙන අට්ඨවිධෙන චිත්තෙන සහ ගතා සම්පයුත්තාච හොන්ති, න පන තෙ වෙදනාවිය සයංපි භෙදවන්තා හොන්ති. නච දිට්ඨීසඞ්ඛාරානං වියතෙසං ඉමස්මිං චිත්තෙ කත්ථචි හොන්ති කත්ථචිනහොන්තීති අයං විකප්පො අත්ථි. තස්මාතෙ ඉමස්සචිත්තස්ස භෙදකරා නහොන්තීති ඉධ නගහිතාති දට්ඨබ්බා. ලොභොපන අඤ්ඤෙහි ඉමස්ස අට්ඨවිධස්ස භෙදකරො හොති. වෙදනාදිට්ඨී සඞ්ඛාරාච ඉමස්ස අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස භෙදකරා හොන්තීති තෙඑව ඉධ ගහිතාති දට්ඨබ්බා. නනු පීති මාන ථීනමිද්ධානිපි භෙදකරානි හොන්තීති තානිපි ඉධ සපීතිකං අපීතිකන්ති මානසම්පයුත්තං මානවිප්පයුත්තන්ති ථීනමිද්ධසම්පයුත්තං ථීනමිද්ධවිප්පයුත්තන්ති ච ගහෙතබ්බා නීති. න. තෙසු හි සොමනස්සෙ ගහිතෙ පීති ගහිතාව හොති. ඉතරානිච තීණි අනියතයොගීනිච හොන්ති, යෙවාපන කානිචාති නගහිතානීති.

[27] විභාවනියං පන

> ඵස්සාදිවිතක්කාදිමොහාදිධම්මා ඉතො අඤ්ඤෙහිපි චිත්තෙ හි යුත්තා හොන්තීති නතෙ අඤ්ඤෙහි ඉමස්ස විසෙසං කරොන්ති. තස්මා තෙ ඉධ න ගහිතාති ඉමිනා අධිප්පායෙන යං වුත්තං ‘‘කස්මා පනෙත්ථ අඤ්ඤෙසුපි ඵස්සාදීසු සම්පයුත්තධම්මෙසු විජ්ජමානෙසු සොමනස්සසහගතාදිභාවොච වුත්තොති. සොමනස්සාදීනමෙව අසාධාරණ භාවතොති. ඵස්සාදයොහි කෙචි සබ්බචිත්ත සාධාරණා කෙචි කුසලාදි සාධාරණා. මොහාදයොච සබ්බා කුසලසාධාරණාති න තෙහි සක්කා චිත්තං විසෙසෙතු’’න්ති. තං විචාරෙතබ්බං.

එවඤ්හි සති සොමනස්සුපෙක්ඛා සඞ්ඛාරාපි අඤ්ඤෙසු දිස්සන්තීති තෙපි අඤ්ඤෙහි ඉමස්ස විසෙසං නකරොන්ති. තස්මා තෙපි ඉධ නගහෙතබ්බා සියුන්ති.

24. එත්ථ සොමනස්සප්පටිසන්ධිකතා, අගම්භීරප්පකතිතා, ඉට්ඨාරම්මණසමායොගො, බ්‍යසනමුත්තිච සොමනස්සස්ස කාරණං. සොමනස්සප්පටිසන්ධිකොහි සදා භවඞ්ගසොමනස්සෙන පරිභාවිත සන්තානො හොතීති තස්ස චිත්තං උප්පජ්ජමානං යෙභුය්‍යෙන සොමනස්සසහගතං උප්පජ්ජතීති. අගම්භීරප්පකතිකොච හීනජ්ඣාසයො අප්පකංපි මහන්තං මඤ්ඤති. හීනංපි පණීතං මඤ්ඤති. තස්මා තස්සපි චිත්තං උප්පජ්ජමානං යෙභුය්‍යෙන සොමනස්සසහගතං හොතීති. ඉට්ඨාරම්මණසමායොගොති අත්තනා ඉච්ඡිතෙන හීනෙනවා පණීතෙනවා ආරම්මණෙන සමායොගො. බ්‍යසනමුත්තීති ඤාතිබ්‍යසනාදිතො මුත්ති. උපෙක්ඛාපටිසන්ධිකතා, ගම්භීරප්පකතිතා, මජ්ඣත්තාරම්මණසමායොගො, බ්‍යසනමුත්තිච උපෙක්ඛාය කාරණං. එත්ථ ගම්භීරප්පකතිතානාම මහජ්ඣාසයතා. තාදිසො හි පුග්ගලො මහන්තංපි අප්පකං මඤ්ඤති, පණීතංපි හීනං මඤ්ඤතීති. දිට්ඨජ්ඣාසයතා, දිට්ඨීවිපන්නපුග්ගලසෙවනා, සද්ධම්මවිමුඛතා, මිච්ඡාවිතක්කබහුලතා, අයොනිසො උම්මුජ්ජනඤ්ච දිට්ඨීයා කාරණං. තත්ථ දිට්ඨජ්ඣාසයතාති කාණාරිට්ඨස්සවිය සුනක්ඛත්තස්සවියච පුරිමභවෙ දිට්ඨී ගතිකභාවෙන ආගතත්තා ඉමස්මිං භවෙපි සස්සතුච්ඡෙදාසය භාවො. සද්ධම්මවිමුඛතාති චිරංපි කාලං සද්ධම්මෙන විනා ආගතතා. මිච්ඡාවිතක්කබහුලතාති අත්තනො අවිසයෙසු සබ්බඤ්ඤුවිසයෙසු ඨානෙසු අත්තනො පමාණං අජානිත්වා චින්තාපසුතවසෙන මිච්ඡාවිතක්කබහුලභාවො. අයොනිසො උම්මුජ්ජනන්ති අත්තනාදිට්ඨකාරණමෙව සාරතො සච්චතො උම්මුජ්ජනං. තබ්බිපරීතෙන දිට්ඨීවිප්පයුත්තකාරණං වෙදිතබ්බං. අසඞ්ඛාරිකකම්මජනිතප්පටිසන්ධි කතා, කල්ලකාය චිත්තතා, ඛන්ති බහුලතා, පුරිසකාරෙසු දිට්ඨානිසංසතා, කම්මප්පසුතතා, උතුභොජනාදි සප්පාය ලාභොති ඉදං අසඞ්ඛාරිකකාරණං. තත්ථ ඛන්තිබහුලතාති සීතුණ්හාදීනං ඛමනබහුලතා. පුරිසකාරෙසූති පුරිසෙහි කත්තබ්බෙසු කම්මෙසු. කම්මප්පසුතභාති කම්මෙසු විණ්ණවසිතා. තබ්බිපරී තෙන සසඞ්ඛාරිකකාරණං වෙදිතබ්බං. ඉමෙසංපන

චිත්තානං උප්පත්ති විධානං විසුද්ධිමග්ගෙ ගහෙතබ්බං. අට්ඨපීති පිසද්දෙන නෙසං ලබ්භමානකම්මපථභෙදතො කාල සන්තානා රම්මණාදි භෙදතොච අනෙකවිධත්තං සම්පිණ්ඩෙතීති.

ලොභමූලචිත්තස්ස පරමත්ථදිපනා නිට්ඨිතා.

25. **දොසමූලචිත්තෙ** දුට්ඨුමනොහි දුම්මනො. විරූපං චිත්තං. දුට්ඨුමනො එතස්සාතිවා දුම්මනො. විරූපචිත්තසමඞ්ගීපුග්ගලො. දුම්මනස්ස භාවො **දොමනස්සං**. මානසිකදුක්ඛවෙදනායෙතං අධිවචනං. සා හි අත්තනා සහගතෙ චිත්තෙවා තං සමඞ්ගීපුග්ගලෙවා දුම්මනා භිධානස්සවා අයං සො දුම්මනොති දුම්මනබුද්ධියාවා පවත්තිනිමිත්තං හොතීති. සෙසං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව. දොමනස්සෙන සහ ගතන්ති සමාසො. පටිහඤ්ඤතීති **පටිඝො**. දොසො. සොහි උප්පජ්ජමානො සම්පයුත්තධම්මෙපි පටිහනති. ලූඛෙ සන්තත්තෙ කරොති. අත්තනො වත්ථුම්පි පටිහනති. හදයප්පදෙසං දහති. තං පුග්ගලං දුම්මුඛං කරොති, අත්තනො ආරම්මණංපි පටිහනති. තං බාධය මානො ගණ්හාති. තස්මා පටිඝොති වුච්චතීති.

26. එත්ථ සියා. සඞ්ඛාරො තාව ඉමස්ස චිත්තස්ස භෙද කරොති තස්ස ඉධ ගහණං යුත්තං. වෙදනා පටිඝාපන භෙදකරා න හොන්තීති තෙ ඉධ න ගහෙතබ්බාති. වුච්චතෙ, දොමනස්සග්ගහණං තාව ඉමස්ස චිත්තස්ස කදාචි අඤ්ඤවෙදනායොගතා පසඞ්ගනිවත්තනත්ථන්ති. යදාහි රාජානො හසමානායෙව චොරවධං පෙසෙන්ති. යදාච ජනා අත්තනො වෙරීනං මරණෙ තුට්ඨිං පවෙදෙන්ති. මරණං අභිනන්දන්ති. යදාච බාලජනා හසමානාච මිගපක්ඛිනො මාරෙන්ති. තදා ඉදං නුඛො සොමනස්සෙන යුත්තන්ති අත්ථෙව පසඞ්ගො. උපෙක්ඛායොගෙපන වත්තබ්බමෙව නත්ථි. තප්පසඞ්ගනිවත්තනත්ථං දොමනස්සග්ගහණන්ති. පටිඝග්ගහණංපි අඤ්ඤධම්මසම්පයුත්තතා පසඞ්ගනිවත්තනත්ථං. තථාහි යෙ නත්ථිකාහෙතුකා කිරියම්ච්ඡා දිට්ඨිකා පාණවධෙ අපුඤ්ඤංනාම නත්ථීති ගණ්හන්ති. යෙච මනුස්සපාණ වධෙඑව අපුඤ්ඤං හොති, තිරච්ඡානගතපාණවධෙ අපුඤ්ඤං නත්ථීති ගණ්හන්ති. යෙච පාණවධං කත්වා යඤ්ඤං යජන්තානං මහන්තං පුඤ්ඤං හොති, දිබ්බසංවත්තනිකන්ති ගණ්හන්ති. තෙ සක්කායදිට්ඨියා විස්සට්ඨා පාණවධං සයංවා කරොන්ති. අඤ්ඤෙවා පෙසෙන්ති. තදා ඉදං දිට්ඨියාපි සම්පයුත්තං සියාති පසඞ්ගො හොතියෙව. යෙපන සම්මාදිට්ඨිකෙසු බාලා අබ්‍යත්තා, තෙ කදාචි තෙසං මිච්ඡාදිට්ඨිකානං ලද්ධිං ගහෙත්වා පාණං වධන්තා ආදිතො වෙමතිකජාතාච හොන්ති. තදාතෙසං ඉදං විචිකිච්ඡායපි යුත්තං සියාති පසඞ්ගො හොති. තප්පසඞ්ග නිවත්තනත්ථං පටිඝග්ගහණන්ති. ඉතරථා පුරිම චිත්තස්ස ලොභසහගතභාවොවිය ඉමස්ස පටිඝසම්පයුත්තභාවො චූළනිගමෙනෙව සිද්ධොති තෙසං ගහණං නිරත්ථකං සියාති. එත්ථච ඉස්සාමච්ඡරියකුක්කුච්චානං ථිනමිද්ධස්සච අග්ගහණං පුරිමචිත්තෙ මානථිනමිද්ධනයෙන වෙදිතබ්බං. අයමෙත්ථ පරමත්ථදීපනා.

[28] විභාවනියං පන මහාටීකායඤ්ච

"අසාධාරණ ධම්මවසෙන චිත්තස්ස උපලක්ඛණත්ථං දොමනස්සග්ගහණ"න්ති වුත්තං. තත්ථ අසාධාරණධම්මවසෙනාති ඉදං තාව නයුජ්ජති.

[29] සතිපි ඉමස්ස සොමනස්සුපෙක්ඛාසහගතභාවෙ අනඤ්ඤසාධාරණෙනෙව දොමනස්සෙන ඉමස්ස උපලක්ඛණත්ථන්ති අත්ථස්ස ආපජ්ජනතො. යථාතං සතිපි පුරිමස්ස ඉමස්සව චිත්තස්ස මොහසහගතභාවෙ අනඤ්ඤසාධාරණෙනෙව ලොභෙන පටිඝෙනච උපලක්ඛණත්ථං ලොභසහගතපටිඝ සම්පයුත්තග්ගහණන්ති. උපලක්ඛණත්ථන්ති ච න වත්තබ්බං.

එවඤ්හි සති පාකටෙන දොමනස්සෙන අපාකටානං අඤ්ඤවෙදනා නංපි ඉධ ලද්ධභාවං උපලක්ඛෙතීති ආපජ්ජති. යථා ලද්ධාතපත්තො රාජකුමාරොති.

[30] යඤ්ච විභාවනියං

"පටිඝසම්පයුත්තභාවොපන උභින්නං එකන්ත සහචාරිතා දස්සනත්ථං වුත්තො"ති වුත්තං. තංපි න සුන්දරං.

ඉමස්ස චූළනිගමෙනෙව තදත්ථසිද්ධිතොති.

27. එත්ථච දොසජ්ඣාසයතා, අගම්භීරප්පකතිතා, අප්පස්සුතතා, ආඝාතවත්ථුසමායොගොවා, අනිට්ඨාරම්මණසමායො ගොවා දොමනස්සස්ස පටිඝස්සච කාරණං. තත්ථ දොස බහුල භාවතො ආගතවසෙන දොසජ්ඣාසයතා දට්ඨබ්බා. අගම්භීරප්පකතිතා හීනජ්ඣාසයතා. අප්පස්සුතස්සච අනිට්ඨ ලොක ධම්මෙහිපුට්ඨස්ස තංකුතෙත්ථලබ්භාති පච්චවෙක්ඛනා නත්ථීති. ඉමෙසම්පි ද්වින්නං උප්පත්තිවිධානං විසුද්ධිමග්ගෙ ගහෙතබ්බං. පිසද්දස්ස අත්ථොපි වුත්තනයොඑවාති.

දොසමූලචිත්තස්ස පරමත්ථදිපනා නිට්ඨිතා.

28. **මොහමූලචිත්තෙ** විචිකිච්ඡුද්ධච්චානං පදත්ථො උපරි ආගමිස්සති. යස්මාපන ඉදං චිත්තං මූලන්තරවිරහෙන ලද්ධොකාසෙන සුට්ඨුබලවන්තෙන මොහෙනෙව සංසප්පමානවික්ඛිපමානෙහි විචිකිච්ඡුද්ධච්චෙහි ච යුත්තං හොති. තස්මා ඉධ වෙදනාපි ආරම්මණං අධිමත්තතො අනුභවිතුං න සක්කොතීති උපෙක්ඛාවෙදනාව යුත්තා හොති. එවං සන්තෙපි ඉදං චිත්තං සොමනස්ස දොමනස්ස සහගතානංපි අනන්තරෙ උප්පජ්ජති. තස්මා තදුභයවෙදනාහිපි ඉදං යුත්තං සියාති පසඞ්ගො හොතීති තප්පසඞ්ගනිවත්තනත්ථං ඉධ උපෙක්ඛාගහණං කතං. අනඤ්ඤචිත්තසාධාරණෙන ධම්මෙන චිත්තස්ස නියමනත්ථං විචිකිච්ඡාගහණං. උද්ධච්චං පන සබ්බාකුසලෙසු යුත්තංපි ඉධ ලද්ධොකාසං හුත්වා සුට්ඨු බලවං හොතීති දස්සනත්ථං ඉධෙව ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. තෙනෙවහි ධම්මසඞ්ගණියං ධම්මුද්දෙසවාරෙ උද්ධච්චං අඤ්ඤෙසු පාපචිත්තෙසු සරූපතො අනුද්ධරිත්වා යෙවාපනකභාවෙනෙව වුත්තං. ඉමස්මිං අන්තිමචිත්තෙඑව සරූපතො උද්ධටන්ති දට්ඨබ්බං. යස්මාච ඉදංචිත්තද්වයං සත්තානං පකතිසභාවභූතන්ති පයොගෙන වා උපායෙන වා කෙනචි උප්පාදෙතබ්බං නාම නත්ථි. සබ්බකාලම්පි භවඞ්ගචිත්තංවිය අනොසක්කමානං අසංසීදමානං අකිච්ඡෙන අකසිරෙන පවත්තති. තස්මා එකන්තෙන අසඞ්ඛාරිකමෙව හොතීති කත්වා ඉධ සඞ්ඛාරභෙදො න ගහිතොති දට්ඨබ්බං. තෙනෙවච පාළියංපි පුරිමචිත්තෙසුවිය ඉධ සසඞ්ඛාරෙනාති දුතීයචිත්තවාරො නවුත්තොති. අයමෙත්ථ පරමත්ථදීපනා.

[31] විභාවනියං පන

> ඉමානි ද්වෙ චිත්තානි අතිසම්මුළ්හතාය අතිවඤ්චලතාය ච සබ්බත්ථපි රජ්ජනදුස්සනරහිතානි හොන්ති. තස්මා උපෙක්ඛා සහගතානෙව පවත්තන්තීති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

රජ්ජන සහිතානංපි ලොභමූල චිත්තානං උපෙක්ඛා යොගස්ස දිට්ඨත්තාති.

[32] යඤ්ච තත්ථ **මහාටීකායඤ්ච**

> ''තතොයෙවච සභාවතික්ඛතාය උස්සාහෙතබ්බතායච අභාවතො සඞ්ඛාරභෙදොපි නෙසං නත්ථි''ති වුත්තං. තත්ථ සභාවතික්ඛතාය අභාවතොති ඉමිනා ඉමස්ස අසඞ්ඛාරිකභාවං පටික්ඛිපති. උස්සාහෙතබ්බතාය අභාවතොති ඉමිනා සසඞ්ඛාරිකභාවං පටික්ඛිපති. තදුභයෙ පන ඉදං චිත්තද්වයං සබ්බසො සඞ්ඛාරවිමුත්තං හොතීති දස්සෙති. තං අට්ඨකථායපි තාව න සමෙති.

පටිච්චසමුප්පාදවිභඞ්ගඅට්ඨකථායඤ්හි සඞ්ඛාරභෙදෙන අවිජ්ජාය දුවිධභාවොව වුත්තො. යදිච ඉදංද්වයං සඞ්ඛාරමුත්තං සියා. එවං සති ඉධ මොහොපි සඞ්ඛාරමුත්තො සියා. සොච අවිජ්ජායෙවාති තිවිධභාවොච අවිජ්ජාය තත්ථ වත්තබ්බො. නච වුත්තොති. එවං තාව අට්ඨකථාය නසමෙති.

> [33] යස්මාච ඉධ තික්ඛභාවොනාම විනා සඞ්ඛාරෙන කෙවලං පකති පච්චය ගණ වසෙනෙව පවත්තනසමත්ථතා වුච්චති. ඉදඤ්ච චිත්තං තථෙව පවත්තති. තස්මා ඉදං සභාවතික්ඛං න හොතීති න සක්කා වත්තුන්ති.

ලද්ධොකාසෙන මොහෙන සුට්ඨු මුය්හන්තීති මොහමූහානීති වත්තබ්බෙ නිරුත්තනයෙන මොමූහානීති වුත්තං.

29. ඉච්චෙවන්තිආදි මහානිගමනං. තත්ථ **ඉච්චෙවන්ති** ඉති එවං. නිපාතසමුදායො හෙස. පච්ඡිමොවා එවං සද්දො පුරිමස්ස ඉතිසද්දස්ස අත්ථවචනො. ඉච්චෙවන්තිවා විසුං එකො නිපාතො. සබ්බථාපි ඉමිනා සොමනස්සසහගතන්තිආදිනා වුත්තප්පකාරෙ නාති අත්ථො දට්ඨබ්බො. ඉදඤ්ච ද්වාදසාති එත්ථ විසෙසනං වෙදිතබ්බං. **සබ්බථාපීති** ධම්මසඞ්ගණියං වුත්තෙන පකාරෙනාපි ද්වාදසෙව. විභඞ්ගෙ විභත්තෙන පකාරෙනාපි ද්වාදසෙව. ධාතුකථාදීසු වුත්තෙන පකාරෙනාපි ද්වාදසෙව. තෙසු තෙසු සුත්තන්තෙසු වුත්තෙන පකාරෙනාපි ද්වාදසෙව. කාලදෙස සන්තානාදි භෙදභින්නෙන පකාරෙනාපි ද්වාදසෙව. කථං ද්වාදසෙවාති. ඉච්චෙවං ද්වාදසෙවාති යොජෙතබ්බං.

[34] විභාවනියං පන

> හෙට්ඨා වුත්තො සම්පයොගාදි ආකාරොව විභාවිතො. සොපන ඉච්චෙවන්ති ඉමිනාව සිද්ධොති.

අකුසලචිත්තානීති කුසලපටිවිරුද්ධසභාවත්තා එවං ලද්ධනා මානි චිත්තානි. එත්ථච එකන්තෙන සද්ධාදයොඑව කුසලානාම. මොහාදයොඑව අකුසලා නාම. චිත්තංපන ඵස්සාදයො විය අඤ්ඤසමානමෙව හොති, න හි ආරම්මණ විජානනංවා එකන්තෙන මුය්හනාදිවිය සාවජ්ජංවා හොති. සද්දහනාදිවිය අනවජ්ජංවාති. තංපන අකුසලෙහි යුත්තං අකුසලන්ති වුච්චති. කුසලෙහි යුත්තං කුසලන්ති. සද්ධාදීනංපන මොහාදීනඤ්ච පටිවිරුද්ධභාවො යථාක්කමං පහායකපහාතබ්බභාවෙන වෙදිතබ්බො. අකුසලධම්මාහි දුබ්බලා හොන්ති. සුවණ්ණප්පටිරූපකාවිය ඵෙග්ගුභූතා අභාවනාරහා පුනප්පුනං ආසෙවීයමානාපි වඤ්චලන්තියෙව වික්කිරන්තියෙව. නියාමං ඔක්කමන්තාපි එකස්මිංභවෙ එව අපායභාගිතාය ඔක්කමන්ති. නපන කුසලමූලානි සබ්බසො පච්ඡින්දිත්වා සත්තෙ වට්ටසොතනියතෙ කාතුං සක්කොන්ති. කුසලධම්මාපන බලවන්තා හොන්ති. ජාතිසුවණ්ණාවිය සාරභූතා භාවනාරහා පුනප්පුනං ආසෙවීයමානා

පීරතරපත්තා ලොකියෙසු යාව ඉද්ධිවිධානා ලොකුත්තරෙසුච යාව අරහත්තමග්ගා වුද්ධිවිරූළ්හීධම්මා හොන්ති. නියාමං ඔක්කමන්තා අපායසොතංවා වට්ටසො තංවා සබ්බසො සමුච්ඡින්දිත්වා අනුපාදිසෙසනිබ්බානභාගිතාය ඔක්කමන්ති. තස්මා කුසල ධම්මාඑව පහායකානාම. ඉතරෙපන පහාතබ්බාඑව නාමාති වෙදිතබ්බා. අපිච කුසලධම්මානාම අන්තමසො ආලොපභික්ඛා දානමත්තාපි ලොකෙභෙසජ්ජවිධානානිවියඅකුසලප්පහානාය එව පණ්ඩිතෙහිපඤ්ඤපීයන්ති කරීයන්ති ච, තස්මා තෙඑව පහායකා. අකුසලධම්මාපන ලොකෙ නානාරොගජාතියොවිය සකලලොකස්ස පකතිසභාවභූතාඑව හොන්තීති තෙ පහාතබ්බාඑවාති. සමන්තතො අනවසෙසතො ආදියිංසු ගණ්හියිංසූති සමත්තානි. අපිච **සමත්තානීති** නිට්ඨිතානි පරිපුණ්ණානිවා. **අට්ඨධාති**ආදිසඞ්ගහගාථා. ලොභොමූලං එතෙසන්ති සමාසො. **ද්වාදසා කුසලා සියුන්ති** එත්ථ සියුන්ති නිපාතපදං ඉධ දට්ඨබ්බං. අකුසල චිත්තානි ද්වාදස භවන්තීති අත්ථො.

ඉති පරමත්ථදීපනියානාම අභිධම්මත්ථසඞ්ගහස්ස

චතුත්ථවණ්ණනාය අකුසලචිත්තස්ස

පරමත්ථදිපනා නිට්ඨිතා.

31. එවං සබ්බනිහීනං අකුසලං සඞ්ගහෙත්වා ඉදානි අහෙතුකං සඞ්ගණ්හන්තො තත්ථච සබ්බනිහීනං අකුසලවිපාකං තාව දස්සෙතුං උපෙක්ඛාසහගතන්තිආදිමාහ.

[35] විභාවනියං පන

තං අකුසල විපාකත්තායෙව අකුසලානන්තරං පඨමං දස්සිතන්ති අධිප්පායෙන යං වුත්තං ''තෙසං අකුසලවිපාකා දිවසෙන තිවිධභාවෙපි අකුසලානන්තරං අකුසලවිපාකෙයෙව විභජිතු''න්ති. තං න සුන්දරං.

එවඤ්හි සති කුසලවිපාකානිපි කුසලා නන්තරෙඑව වත්තබ්බානි සියුන්ති.

31. චක්ඛුසොතාදීනං පදත්ථො උපරි ආගමිස්සති. විජානාතීති **විඤ්ඤාණං**. යථාහ-විජානාති විජානාතීති ඛො භික්ඛවෙ තස්මාවිඤ්ඤාණන්ති වුච්චතීති. චක්ඛුං නිස්සිතං විඤ්ඤාණං **චක්ඛුවිඤ්ඤාණං**. චක්ඛුනාවා පච්චයභූතෙන ජනිතං විඤ්ඤාණං චක්ඛුවිඤ්ඤාණං. කම්මෙනවා චක්ඛුස්ස උපනීතං විඤ්ඤාණං චක්ඛුවිඤ්ඤාණං. චක්ඛුතොවා ජාතං විඤ්ඤාණං චක්ඛුවිඤ්ඤාණං. චක්ඛුස්සවා ඉන්ද්‍රියභාවෙන සාමි භූතස්ස විඤ්ඤාණං චක්ඛුවිඤ්ඤාණං. චක්ඛුස්මිංවා උප්පන්නංවිඤ්ඤාණං චක්ඛුවිඤ්ඤාණං. එසනයො සොතවිඤ්ඤාණාදීසුපි. පාළියංපන මහා තණ්හාසඞ්ඛයසුත්තෙ –

සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෙ කට්ඨඤ්ච පටිච්ච අග්ගි ජලති. කට්ඨග්ගීත්වෙව සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡති. සකලිකඤ්ච පටිච්ච අග්ගි ජලති. සකලි කග්ගීත්වෙව සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡති. තිණඤ්ච පටිච්ච අග්ගි ජලති. තිණග්ගී ත්වෙව සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡති. ගොමයඤ්ච පටිච්ච අග්ගි ජලති. ගොමයග්ගීත්වෙව සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡති. ථුසඤ්ච පටිච්ච අග්ගි ජලති. ථුසග්ගීත්වෙව සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡති. සඞ්කාරඤ්ච පටිච්ච අග්ගි ජලති. සඞ්කාරග්ගීත්වෙව සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡති. එවමෙවඛො භික්ඛවෙ චක්ඛුඤ්ච පටිච්ච රූපෙච උප්පජ්ජති විඤ්ඤාණං. චක්ඛුවිඤ්ඤාණන්තෙව සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡති. සොතඤ්ච පටිච්ච සද්දෙ ච උප්පජ්ජති විඤ්ඤාණං. සොතවිඤ්ඤාණන්තෙව සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡති. ඝානඤ්ච පටිච්ච ගන්ධෙච උප්පජ්ජති විඤ්ඤාණං. ඝානවිඤ්ඤාණන්තෙව සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡති. ජිව්හඤ්ච පටිච්ච රසෙච උප්පජ්ජති විඤ්ඤාණං. ජිව්හාවිඤ්ඤාණන්තෙව සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡති. කායඤ්ච පටිච්ච ඵොට්ඨබ්බෙච උප්පජ්ජති විඤ්ඤාණං. කායවිඤ්ඤාණන්තෙව සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡති. මනඤ්ච පටිච්ච ධම්මෙච උප්පජ්ජති විඤ්ඤාණං. මනො විඤ්ඤාණන්තෙව සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡතීති වුත්තං.

තථාති ඉමිනා උපෙක්ඛාසහගතන්ති පදං ආකඩ්ඪති. දුක්ඛයතීති **දුක්ඛං**. සම්පයුත්තධම්මෙ තං සමඞ්ගිපුග්ගලංවා බාධති හිංසතීති අත්ථො. දුට්ඨුවා ඛනති කායිකසුඛන්ති දුක්ඛං. දුක්කරෙනවා ඛමිතබ්බන්ති දුක්ඛං. දුක්කරං ඔකාසදානං එතස්සාතිවා දුක්ඛං. කායිකදුක්ඛවෙදනායෙව නාමං. සුට්ඨු පටිමුඛඤ්ච ඉච්ඡතීති **සම්පටිච්ඡනං**. සුට්ඨූති අමුඤ්චමානං. පටිමුඛන්ති අනඤ්ඤාපෙක්ඛං. ඉච්ඡතීති කාමෙති අභිනන්දති පටිග්ගණ්හති. තෙනෙවහි භාසිතං අභිනන්දුන්ති එත්ථ සම්පටිච්ඡිංසූති වණ්ණයිංසු. සුට්ඨු තීරෙති තුලෙති විචාරෙතීති **සන්තීරණං**. ටීකායං තීරෙති නිට්ඨාපෙතීති වුත්තං. විභාවනියං තීරෙති වීමංසතීති වුත්තං.

32. එත්ථච චක්ඛුස්ස අසම්භින්නතා, ආලොක සන්නිස්සයප්පටිලාභො, රූපානං ආපාතාගමනං, මනසිකාරොති චත්තාරො පච්චයා චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස උප්පත්තිකාරණානි. සොතස්ස අසම්භින්නතා ආකාසසන්නිස්සයප්පටිලාභො, සද්දානං ආපාතාගමනං මනසිකාරොති සොතවිඤ්ඤාණස්ස. ඝානස්ස අසම්භින්නතා, වායුසන්නිස්සයප්පටිලාභො, ගන්ධානං ආපාතාගමනං මනසිකාරොති ඝානවිඤ්ඤාණස්ස. ජිව්හාය අසම්භින්නතා ආපොසන්නිස්සයප්පටිලාභො. රසානං ආපාතාගමනං, මනසිකාරොති ජිව්හාවිඤ්ඤාණස්ස. කායස්ස අසම්භින්නතා, පඨවිසන්නිස්සයප්පටිලාභො, තිණ්ණං ඵොට්ඨබ්බානං අඤ්ඤතරස්ස ආපාතාගමනං, මනසිකාරොති කායවිඤ්ඤාණස්සාති. එත්ථච ආලොක

ආකාසාදීනං සන්නිස්සයානං ගහණං තෙහි විනා රූපාදීනං පසාදෙසු ආපාතාගමනස්සෙව අභාවතොති දට්ඨබ්බං, න හි ආලොකෙ සති රූපානි සන්නිහිතානිපි චක්ඛුම්හි ආපාතමාගච්ඡන්ති. එසනයො සෙසෙසුපීති. යංපන අට්ඨකථායං -

චක්ඛුස්මිංපන අසම්භින්නෙපි බහිද්ධාරූපාරම්මණෙ ආපාතං අනා ගච්ඡන්තෙ චක්ඛුවිඤ්ඤාණං නුප්පජ්ජති. තස්මිං පන ආපාතං ආගච්ඡන්තෙපි ආලොකසන්නිස්සයෙ අසති නුප්පජ්ජතීති වුත්තං.

තං විනා ආලොකෙන විඤ්ඤාණුප්පත්තියා අභාවදස්සනපරං. නපන ආපාතාගමනංනාම ආලොකෙ අසතිපි සම්භවතීති දස්සනපරන්ති දට්ඨබ්බං. ඉතරථා රත්තන්ධකාරෙපි රූපානි චක්ඛුම්හි ආපාතං ආගච්ඡන්තීති ආපජ්ජතීති. අකුසලස්ස විපාකානි අකුසල විපාකානි.

33. එත්ථ කෙනට්ඨෙන **විපාකංනාමාති**. විපච්චනට්ඨෙන. කිඤ්ච විපච්චනන්ති. යථා ලොකෙ අම්බඵලාදීනං තරුණභාවං අතික්කම්ම පරිණතභාවප්පත්තිවිපච්චනන්ති වුච්චති. එවමෙවං ඉධපි විපච්චනං වෙදිතබ්බන්ති. අයඤ්ච අත්ථො චතූහි සමඞ්ගීතාහි දීපෙතබ්බො. චතස්සොහි සමඞ්ගීතානාම චෙතනාසමඞ්ගිතා, කම්මසමඞ්ගිතා, උපට්ඨානසමඞ්ගිතා, විපාකසමඞ්ගිතාති. තත්ථ පුබ්බෙ තං තං කම්මායූහනකාලෙයා කුසලාකුසලචෙතනාය ඛණත්තයසමඞ්ගිතා. අයං චෙතනාසමඞ්ගීතානාම. සාපන චෙතනා නිරුජ්ඣමානා සබ්බසො අභාවං පත්වා නනිරුජ්ඣති. ආයතිංපන විපාකපාතුභාවාය අත්තනො සබ්බාකාරපරිපූරං ක්‍රියාවිසෙසං තස්මිං චිත්තසන්තානෙ නිදහිත්වාව නිරුජ්ඣති. සොච ක්‍රියාවිසෙසො යාව ඔකාසං නලභති. තාව කප්පසංතසහස්සංපි තංසන්තානං අනුගතොයෙව හොති. යං සන්ධාය ධම්මපදෙ –

න හි පාපං කතං කම්මං, සජ්ජුඛීරංව මුච්චති;
දහන්තං බාලමන්වෙති, භස්මා ඡන්නොව පාවකොති වුත්තං.

සොපන විසුං එකො පරමත්ථධම්මොතිපි සඞ්ඛ්‍යං නගච්ඡති, අනුසයධාතුයොවියාති. අයං කම්මසමඞ්ගිතානාම. සොපන යදා අත්තනො අනුරූපෙ පච්චයෙ ලභති. තදා විපච්චනත්ථාය ඔකාසං කරොති. කථං කරොතීති. සො ආසන්නමරණස්ස සත්තස්ස අත්තානංවා පච්චුපට්ඨාපෙති. අත්තනො නිමිත්තංවා පච්චුපට්ඨාපෙති. ගතිනිමිත්තංවා පච්චුපට්ඨාපෙති. සොච සත්තො තං අමුඤ්චමානො යදි ගණ්හාති. තදා ඔකාසං ලභති. අයං උපට්ඨානසමඞ්ගිතානාම. තං අමුඤ්චිත්වා චුතස්සපන චුතිඅනන්තරමෙව සො කම්මසඞ්ඛාතො ක්‍රියා විසෙසො විසුං එකො සසම්පයුත්තො පරමත්ථධම්මරාසි හුත්වා එකං භවං පූරයමානො විපච්චති, එකං භවං පූරයමානොතිච යාව තායුකං භවඞ්ගකිච්චං ඡසු ද්වාරෙසු තං තං ද්වාරිකවිපාකකිච්චානි පරියොසානෙ චුතිකිච්චඤ්ච සාධයමානොති අත්ථො. තත්ථ පුරිමා තිස්සො සමඞ්ගීතා තරුණා වත්ථානාම හොන්ති. පච්ඡිමා විපාකසමඞ්ගීතා පරිණතාවත්ථානාමාති වෙදිතබ්බා. ඉති විපච්චන්තීති විපාකානි මුදුතරුණාවත්ථං අතික්කමිත්වා පරිණතාවත්ථසඞ්ඛාතං විපක්කභාවං ආපජ්ජන්තීති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. එවඤ්ච කත්වා පාළියං කුසලාකුසලකම්මසමුට්ඨානානංපි කටත්තාරූපානං විපාකපදෙ අග්ගහණං හොතීති. තානිහි කම්මසන්තානතො විසුං සිද්ධත්තා විසුං කම්මතො ජාතානියෙව නාම හොන්ති, නවිපක්කානි නාමාති. අඤ්ඤංහි අරූපධම්මානං සන්තානං. අඤ්ඤං රූපධම්මානන්ති. අයමෙත්ථ විපාකපදෙ පරමත්ථදීපනා.

යෙපන අරූපභාවෙන සාරම්මණභාවෙනච කම්මෙන සදිස තාමත්තං ගහෙත්වා අරූපධම්මානමෙව විපාකත්තං සාධෙන්ති. තෙසං විපාකසද්දො අරූපධම්මෙසු රූළ්හීවසෙන පවත්තොති ආපජ්ජතීති. යඤ්ච තත්ථ සාලිබීජනිබ්බත්තෙසු නාළපත්තපුප්ඵඵලෙසු බීජසදිසානං ඵලානමෙව සාලිඵලසාලිපක්කනාමං සිද්ධං වියාති උපමං දස්සෙන්ති, සාපි නසමෙති. න හි ඵලානිපි තරුණකාලෙ පාකනාමං ලභන්ති. නච නාළපත්තපුප්ඵානිපි පරිණතකාලෙ පාකනාමං නලභන්තීති. තානි පිහි තදා නාළං පක්කං, පත්තං පක්කං, පුප්ඵං පක්කන්ති න නවුච්චන්තීති. සුඛයතීති සුඛං, සම්පයුත්තධම්මෙ තංසමඞ්ගීපුග්ගලංවා ලද්ධසාතං කරොතීති අත්ථො.

34. සුට්ඨුවා ඛනති කායිකදුක්ඛං. සුඛෙනච ඛමිතබ්බං. සුකරං ඔකාසදානං එතස්සාතිවා සුඛං. කුසලස්ස විපාකානි සම්පයුත්ත හෙතුවිරහතො අහෙතුකානිචාති කුසලවිපාකා හෙතුක චිත්තානි.

[36] විභාවනියං පන

පුබ්බකම්මසහජාතෙන නිබ්බත්තකහෙතුනාපි ඉධ විපාකස්ස සහෙතුකතාපසඞ්ගොකතො. සො න සුන්දරො.

න හි අභිධම්මෙ කත්ථචි පුබ්බකම්මසහජාතෙන නිබ්බත්තකහෙතුනා විපාකස්ස සහෙතුකාහෙතුකතා සම්භවොනාම අත්ථි. අසතිච සම්භවෙ බ්‍යභිචාරස්සපි අභාවතො සො පසඞ්ගො නිරත්ථකොචාති. තත්ථ බ්‍යභිචාරස්සාති පසඞ්ගස්ස ඉච්චෙවත්ථො. එත්ථච අකුසලවිපාකානං සයං අබ්‍යාකතධම්මත්තා ලොභාදීහි අකුසලහෙතූහිච සයං අකුසලවිපාකත්තා අලොභාදීහි අනවජ්ජහෙතූහිච සහෙතුකතා සම්භවො නත්ථි. අසති ච තං සම්භවෙ තෙසං අහෙතුකභාවො අබ්‍යභිචාරොයෙව හොතීති තත්ථ අහෙතුකග්ගහණං න කතං. කුසලවිපාකානං පන සයං කුසලවිපාකත්තායෙව අලොභාදීහි කුසලා බ්‍යාකතයොගීහි අනවජ්ජහෙතූහි සහෙතුකතා සම්භවො අත්ථියෙව. සතිච තස්මිං සම්භවෙ තෙසං අහෙතුකභාවො බ්‍යභිචාරසහිතො හොතීති තත්ථෙව අහෙතුකග්ගහණං කතන්ති දට්ඨබ්බං.

35. චක්ඛාදිකෙ පඤ්චද්වාරෙ උප්පන්නං ආවජ්ජනං **පඤ්චද්වාරාවජ්ජනං,** තඤ්හි පඤ්චද්වාරෙ ඝට්ටිතං ආරම්මණං ගහෙත්වා ආවජ්ජනං උප්පජ්ජතීති. භවඞ්ගසඞ්ඛාතෙ මනොද්වාරෙ උප්පන්නං ආවජ්ජනං **මනොද්වාරාවජ්ජනං.** තඤ්හි තස්මිං ආපාතං ආගච්ඡන්තං ආරම්මණං ගහෙත්වා ආවජ්ජන්තං පවත්තතීති. එත්ථ මනොද්වාරන්ති සකලං භවඞ්ගචිත්තං දට්ඨබ්බං.

[37] යංපන **ටීකායං**

තාව ''මනොද්වාරන්ති එත්ථ ආවජ්ජනස්ස අනන්තර පච්චයභූතං භවඞ්ගචිත්තං මනොති වුච්චති. තදෙව ද්වාරං ආවජ්ජනජවනාදි වීථිචිත්ත පවත්තියා මුඛත්තා''ති වුත්තං.

යඤ්ච **විභාවනියං**

''ආවජ්ජනස්ස අනන්තර පච්චයභූතං භවඞ්ගචිත්තං මනොද්වාරං, වීථිචිත්තානං පවත්තිමුඛභාවතො''ති වුත්තං. තං සබ්බංපි න යුජ්ජතියෙව.

යදිහි යස්ස භවඞ්ගස්ස අනන්තරං වීථිචිත්තානි පවත්තන්ති. තදෙව එකන්තෙන තෙසං පවත්තිමුඛත්තා මනොද්වාරංනාම හොති. න තතො පුරිමානීති අයමත්ථො සියා. එවඤ්චසති යෙසු චක්ඛාදීසු රූපා දීනං ඝට්ටිතත්තා ආවජ්ජනාදීනි වීථිචිත්තානි පවත්තන්ති. තානෙව එකන්තෙන තෙසං පවත්තිමුඛත්තා ද්වාරානිනාම හොන්ති. න තතො අඤ්ඤානීති අයමත්ථො ආපජ්ජති. නච තානි චක්ඛාදීනි නාම අත්ථි. යානි චක්ඛාදීනි ද්වාරරූපානිනාම න හොන්තීති. සබ්බමෙතං උපරි ද්වාර සඞ්ගහෙ ආවිභවිස්සතීති. හසනං හසිතං. මුඛස්ස පහට්ඨාකාරප්පවත්ති. තං උප්පාදෙති ජනෙතීති **හසිතුප්පාදො.** තංවා උප්පාදෙන්ති ඛීණාසවා එතෙනාති හසිතුප්පාදො. තංවා උප්පජ්ජති එතෙනාති හසිතුප්පාදො. සොඑව චිත්තන්ති සමාසො. ඛීණාසවානං අනොළාරිකෙසු ආරම්මණෙසු යෙන චිත්තෙන සිතං පාතුකරොන්ති, තස්සෙතං නාමං. න හි ඛීණාසවා ලොකිය මහා ජනාවිය රජ්ජනීයාදි භාවෙන ඔළාරිකෙසු හසනිය වත්ථූසු හසන්තීති. ටීකාසු පන චිත්තං අපෙක්ඛිත්වා හසිතුප්පාදන්ති නිද්දිට්ඨං සියාති. වුත්තනයෙන අහෙතුකානිච තානි විපච්චන විපාකුප්පාදන කිච්චරහිතත්තා තං තං ක්‍රියාමත්තභූතානි චිත්තානිචාති අහෙතුකක්‍රියචිත්තානි. එත්ථච වීථිමුත්තචිත්තානි කිච්චදුබ්බලත්තා පඤ්චවිඤ්ඤාණානි වත්ථුදුබ්බලත්තා සම්පටිච්ඡනාදීනිච කිච්චට්ඨානදුබ්බලත්තා අත්තනො උස්සාහෙන විනා කෙවලං විපච්චනමත්තෙන පවත්තන්තීති තානි සබ්බානි විපාකානිඑව හොන්ති. යානිපන බලවකිච්චත්තා අත්තනො උස්සාහෙන පවත්තන්ති. ආයතිංච විපාකුප්පාදනත්ථං උස්සාහසහිතානි හොන්ති. තානි කුසලාකුසලානිනාම හොන්ති. යානි පන චිත්තානි විපච්චනමත්තං අතික්කම්ම අත්තනො උස්සාහෙනෙව පවත්තන්ති. තෙසු ආවජ්ජනද්වයං විපාකසන්තානතො ලද්ධපච්චයත්තා ථොකං දුබ්බලභාවතො ඉතරානිච නිරානුසයසන්තානෙ පවත්තත්තා සබ්බසො විපාකුප්පාදනත්ථං උස්සාහරහිතානිඑව හොන්තීති තානි සබ්බානි ක්‍රියානිනාම ජාතානීති දට්ඨබ්බං.

36. ඉදානි ආදිතො පට්ඨාය වෙදනාවිචාරණා වුච්චති. තත්ථහි චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං තාව වත්ථූනිච ආරම්මණානිච උපාදාරූපානෙව හොන්ති, උපාදාරූපානඤ්ච විචුපිණ්ඩකානංවිය අඤ්ඤමඤ්ඤසඞ්ඝට්ටනං දුබ්බලමෙවාති තානි ඉට්ඨෙ අනිට්ඨෙච ආරම්මණෙ උපෙක්ඛා සහගතානෙව හොන්තීති. කායවිඤ්ඤාණස්සපන ආරම්මණානි මහාභූතානි හොන්තීති යථා අධිකරණිමත්ථකෙ ඨපිතං පිචුපිණ්ඩකං අයොකූටෙන පහරන්තානං අයොකූටස්ස පිචුපිණ්ඩකං අතික්කම්ම අධිකරණිසට්ටනං බලවතරං හොති. තථා තෙසං ආරම්මභූතානං කායවත්ථුං අතික්කම්ම කායනිස්සය භූතෙසු සඞ්ඝට්ටනං බලවතරං. තස්මා කායවිඤ්ඤාණං ඉට්ඨෙ සුඛසහගතං අනිට්ඨෙ දුක්ඛසහගතං හොතීති. සම්පටිච්ඡනචිත්තංපන සබ්බදුබ්බලානං පඤ්චවිඤ්ඤාණානං අනන්තරං උප්පජ්ජතීති නිච්චං දුබ්බලං හුත්වා සබ්බත්ථ උපෙක්ඛාසහගතමෙවාති. **විභාවනියං** පන අසමානනිස්සයෙ හි තෙහි ලද්ධපච්චයතාවසෙන අයමත්ථො විභාවිතො, සන්තීරණංපන සයංපි බලවවත්ථුං නිස්සාය පවත්තති. තාදිසෙනච බලවවත්ථුනිස්සයෙන පුරිමචිත්තෙන ලද්ධපච්චයං හොතීති ථොකං බලවං හොති. තස්මා තං කුසලවිපාකං ඉට්ඨෙ උපෙක්ඛාසහගතං අතිඉට්ඨෙ සොමනස්සසහගතං හොති. අකුසලවිපාකංපන අනිට්ඨෙපි අතිඅනිට්ඨෙපි උපෙක්ඛාසහගතමෙව හොති. කස්මා ඉතිචෙ. යදිහි තං අතිඅනිට්ඨාරම්මණවසෙන වෙදනා භෙදයුත්තං සියා. දුක්ඛෙනවා දොමනස්සෙනවා යුත්තං සියා. තත්ථ දුක්ඛෙන තාව න යුජ්ජති, කස්මා, එකන්තකායිකත්තා දුක්ඛස්සාති. දොමනස්සෙනපි න යුජ්ජති. කස්මා, පටිඝෙන පටිභඤ්ඤත්තාඑව දොමනස්සභාවං පත්තා දොමනස්සවෙදනා පටිඝෙන විනා නප්පවත්තතීති. එකන්තාකුසලභූතෙන පටිඝෙන නිච්චයොගිනො දොමනස්සස්ස අබ්‍යාකතෙසු අසම්භවතොති. ආවජ්ජනද්වයංපන සන්තීරණතොපි ථොකං බලවං හොති. විපාකානඤ්හි පවත්තිතුංපි අත්තනො උස්සාහබලංනාම නත්ථි. බලවන්තෙහිපන කම්මාදිපච්චයෙහි ජාතානි බලවන්තානිනාම හොන්ති. දුබ්බලෙහි ජාතානි දුබ්බලානි නාමාති. එවං සන්තෙපි තං ආවජ්ජනද්වයං කම්මානුභාවතොච මුච්චිත්වා විපාකසන්තානතොව පච්චයං ගහෙත්වා උට්ඨිතත්තා දුබ්බලමෙව හොතීති සදාපි උපෙක්ඛාසහගතමෙවාති.

[38] විභාවනියං පන

පඤ්චද්වාරාවජ්ජනං පුබ්බෙ කෙනචි අග්ගහිතෙ ආරම්මණෙ එකවා රමෙව පවත්තත්තා මනොද්වාරාවජ්ජනඤ්ච විසදිසචිත්තසන්තානපරාවත්තනවසෙන බ්‍යාපාරන්තරසාපෙක්ඛත්තා ආරම්මණරසං

> අධිමත්තතො අනුභවිතුං නසක්කොතීති සබ්බත්ථපි මජ්ඣත්ත වෙදනායුත්තමෙවාති වුත්තං. තත්ථ බ්‍යාපාරන්තරසාපෙක්ඛත්තාති ඉදං න යුජ්ජති.

න හි චිත්තානං බලවදුබ්බලතාවිසෙසොඅත්තනොපවිඡා පවත්තස්ස චිත්තස්ස වසෙන සක්කා වත්තුං. අත්තනොපන පච්චයෙහිඑව සො සක්කා වත්තුන්ති. ඉතරථා සන්තීරණස්සපි බ්‍යාපාරන්තරසාපෙක්ඛතා සියා. තංපි හි විසදිසචිත්තසන්තානං අත්තනාපරං වත්තෙති යෙවාති.

37. ඉමානි චිත්තානි අත්තනො පකති පච්චයගණසමායොගෙ සති නුප්පජ්ජන්තීති නත්ථි. තස්මා අසඞ්ඛාරිකානෙවාති වදන්ති. මූලටීකායං පන විපාකුද්ධාරෙ –

> අහෙතුකවිපාකානං අපරිබ්‍යත්තකිච්චත්තා සසඞ්ඛාරික කම්ම විරුද්ධො අසඞ්ඛාරිකභාවොපි නත්ථි. අසඞ්ඛාරිකකම්මවිරුද්ධො සසඞ්ඛාරිකභාවොපි නත්ථි. තස්මා තෙසං උභයකම්මෙනපි උප්පත්ති ථෙරෙන අනුඤ්ඤාතාති වුත්තං.

එතෙන තිණ්ණං ක්‍රියචිත්තානංපි තදුභයභාවාභාවො වුත්තො හොති. තානිපිහි අපරිබ්‍යත්තකිච්චානියෙවාති. අථවා. රූපදස්ස න සද්දස්සවනාදීනි සත්තා කදාචි අත්තනො ඉච්ඡාය කරොන්ති. කදාචි පරෙහි උස්සාහිතා කරොන්තීති පච්චක්ඛතොව සිද්ධමෙතං. තත්ථ යදා අත්තනො ඉච්ඡාය කරොන්ති. තදා පඤ්චද්වාරාවජ්ජනාදීනි සබ්බානි වීථිචිත්තානි අසඞ්ඛාරිකානිනාම හොන්ති. යදා පරෙහි උස්සාහිතා කරොන්ති. තදා සසඞ්ඛාරිකානිනාම හොන්ති. ද්වාර විමුත්තෙසුපන ද්වීසු උපෙක්ඛාසන්තීරණෙසු අට්ඨමහාවිපාකෙසුවිය වත්තබ්බො. ඉති සබ්බානි අහෙතුකචිත්තානි තෙන පරියායෙන සඞ්ඛාරභෙදෙන පච්චෙකං භින්නානිඑව හොන්ති. එවං සන්තෙපි අපරි බ්‍යත්තකිච්චත්තායෙව තෙසං සඞ්ඛාරභෙදො පාළියං නවුත්තොති වෙදිතබ්බො.

38. යස්මාපන හෙතුයොනාම මහන්තධම්මා හොන්ති. තස්මා තෙ දුබ්බලකම්මනිබ්බත්තෙසු දුබ්බලවත්ථුකිච්චට්ඨානෙසුව ඉමෙසු චිත්තෙසු නුප්පජ්ජන්ති. තත්ථ සබ්බං පාපකම්මං වික්ඛෙපයුත්තං සයංපි චඤ්චලති දුබ්බලං හොති. තස්මා තං කප්පට්ඨිතිකංපි සමානං කාලන්තරෙ හෙතුයුත්තං විපාකං ජනෙතුං නසක්කොති. තිහෙතුකකම්මංපි සමානං දුබ්බලෙසු චක්ඛාදිවත්ථූසුව දස්සනාදීසු කිච්චට්ඨානෙසුව හෙතුයුත්තං විපාකං ජනෙතුං නසක්කොති. ආවජ්ජනහසනකිච්චා නිච දුබ්බලකිච්චානිඑව හොන්ති. තස්මා ඉමානි සබ්බානි සම්පයුත්තහෙතුරහිතානි ජාතානීති දට්ඨබ්බං.

39. සබ්බථාපීති පදස්ස අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

[39] විභාවනියං පන

> සබ්බථාපීති අකුසලවිපාක කුසලවිපාක ක්‍රියභෙදෙ නාති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

සොහි භෙදො ඉච්චෙවන්ති ඉමිනාව ගහිතොති. සඞ්ගහගාථායං අකුසලවිපාකානි වත්ථුකිච්චභෙදෙන සත්ත, පුඤ්ඤපාකානි වත්ථුකිච්චවෙදනාභෙදෙන අට්ඨධා, ක්‍රියචිත්තානි කිච්චද්වාරභෙදෙන තීණීති අහෙතුකචිත්තානි අට්ඨාරස හොන්තීති යොජනා. එත්ථච පුඤ්ඤපාකෙසු වෙදනාභෙදොපි වත්තබ්බො. ඉතරථා සන්තීරණස්ස අභෙදො සියා. තථා ක්‍රියාසු ද්වාරභෙදොපි වත්තබ්බො. අඤ්ඤථා ආවජ්ජනස්ස අභෙදො සියාති. ටීකාසුපන සො න වුත්තොති.

අහෙතුකචිත්තස්ස පරමත්ථදීපනා.

40. ඉදානි හෙට්ඨා වුත්තානං චිත්තානං අසොභණනාමං උපරි වුච්චමානානඤ්ච සොභණනාමං ඨපෙන්තො ගාථමාහ. උපරි වුච්චමානානඤ්හි සොභණත්තෙ වුත්තෙ හෙට්ඨා වුත්තානං අසොභණතා අවුත්තාපි සිද්ධා හොතීති. තත්ථ **පාපාහෙතුකමුත්තානීති** පාපෙහි අහෙතුකෙහිච මුත්තානි එකූනසට්ඨිචිත්තානි. අථවා. එකනවුතිචිත්තානිපි සොභණානීති වුච්චරෙ වුච්චන්තීති යොජනා. තත්ථ පාපෙහීති අකුසලෙහි. අකුසලානිහි අත්තසමඞ්ගිනො සත්තෙ අනිච්ඡන්තෙයෙව අපායං පාපෙන්ති. තස්මා පාපානීති වුච්චන්ති. එතෙන පුඤ්ඤානංපි සුගතිපාපනට්ඨෙන පාපතා පසඞ්ගො නිවත්තිතො හොති. න හි ඉච්ඡන්තානං පාපනෙ පාපනබ්‍යාපාරො පාකටො හොතීති. ලාමකට්ඨෙනවා තානියෙව පාපානීති වුච්චන්තීති. සොභණෙහි සද්ධාදිගුණධම්මෙහි යුත්තියා තතොයෙව ච සයංපි සොභග්ගපත්තියා සොභණානීති.

41. ඉදානි තානි සොභණානි හීන පණීතා නුක්කමෙන දස්සෙන්තො **සොමනස්සසහගතන්ති**ආදිමාහ. තත්ථ ජානාතීති ඤාණං, යාථාවතො පටිවිජ්ඣතීති අත්ථො. ඤාණෙන සම්පයුත්තං විප්පයුත්තන්ති සමාසො. නත්ථි සඞ්ඛාරො අස්සාති අසඞ්ඛාරො. සංවිජ්ජති සඞ්ඛාරො අස්සාති සසඞ්ඛාරො. සප්පුරිසූපනිස්ස යාදිකො කුසලුප්පත්තියා පකතිපච්චයගණො. සොහි යදා දුවිධෙන සඞ්ඛාරෙන විනා කෙවලං අත්තනො බලෙන කුසලචිත්තං සමුට්ඨාපෙති. තදා අසඞ්ඛාරොනාම. සොයෙව යදා අත්තනො බලෙන කුසලචිත්තං සමුට්ඨාපෙතුං න සක්කොති. සඞ්ඛාරසහායං ලභිත්වාව තං සමුට්ඨාපෙති. තදා සසඞ්ඛාරොනාම. අසඞ්ඛාරෙන උප්පන්නං **අසඞ්ඛාරිකං**. සසඞ්ඛාරෙන උප්පන්නං

සසඞ්ඛාරිකන්ති සබ්බං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. එත්ථ ච සොමනස්සාදීනං උප්පත්තිකාරණං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. අපිච සද්ධාසම්පත්ති දස්සනසම්පත්ති දෙය්‍යධම්ම පටිග්ගාහක සම්පත්තීති එවමාදි සොමනස්සකාරණං, තබ්බිපරීතං උපෙක්ඛාකාරණං. යානිච පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගස්සච කාරණානිඅට්ඨකථාසු වුත්තානි. තානිපි ඉමස්මිං ඨානෙ වත්තබ්බානීති. පඤ්ඤා සංවත්තනික කම්මුපනිස්සයතා, අබ්‍යාපජ්ජලොකූපපත්තිතා ඉන්ද්‍රියපරිපාකතා, කිලෙසදූරතාච ඤාණුප්පත්තියා කාරණං. තිහෙතුකපටිසන්ධිකතා, අමොහජ්ඣාසයතා, පඤ්ඤවන්තපුග්ගලසෙවනා. සුතචින්තාපසුතාතිපිවත්තුං යුජ්ජති. යානිචධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස කාරණානි අට්ඨකථාසු වුත්තානි. තානිපි ඉධ වත්තබ්බානි. තබ්බිපරීතං ඤාණවිප්පයුත්තකාරණං. සඞ්ඛාරකාරණංපි පුබ්බෙ වුත්තමෙව. යානිච වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්සච කාරණානි අට්ඨකථාසු වුත්තානි. තානිපි ඉධ වත්තබ්බානීති. ඉමෙසංපි උප්පත්ති විධානං විසුද්ධිමග්ගෙ ගහෙතබ්බන්ති.

42. **අට්ඨපීති** එත්ථ පිසද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො. තෙන ඉමෙසං ඉධ වුත්තප්පකාරතො අඤ්ඤෙහි පකාරෙහි අනෙකවිධතං සම්පිණ්ඩෙති. තත්‍රායං නයො. ඉමානි අට්ඨචිත්තානි දසහි පුඤ්ඤක්‍රියාවත්ථූහි ගුණිතානි අසීති හොන්ති. පුන තානි ඡහි ආරම්මණෙහි ගුණිතානි චත්තාරිසතානිචෙව අසීති ච හොන්ති. පුන තානි තීහි කම්මෙහි ගුණිතානි සහස්සං චත්තාරි සතානි චත්තාලීසංච හොන්ති. පුන තානි තීහි හීනමජ්ඣිමපණීතෙහි ගුණිතානි චත්තාරි සහස්සානි තීණි සතානි වීසතිච හොන්ති. තානි ඉමානි සුද්ධිකානීති කත්වා ද්වීසු ඨානෙසු ඨපෙතබ්බානි. තතො එකං ඨානං ගහෙත්වා ද්විධා කරොන්තස්ස ඤාණසම්පයුත්තානි ද්වෙසහස්සානි සතං සට්ඨීච හොන්ති. තථා ඤාණවිප්පයුත්තානීති. පුන තත්ථ ඤාණසම්පයුත්තානි චතූහි අධිපතීහි ගුණිතානි අට්ඨසහස්සානි ඡසතානි චත්තාලීසංච හොන්ති. ඤාණවිප්පයුත්තානිපන වීමංසාවජ්ජිතෙහි තීහි අධිපතීහි ගුණිතානි ඡසහස්සානි චත්තාරිසතානි අසීතිච හොන්ති. පුන තදුභයානි සම්පිණ්ඩිතානි දසසහස්සං පඤ්චසහස්සානි සතං වීසතිච හොන්ති. පුන තානි පුබ්බෙ විසුං ඨපිතෙහි සුද්ධිකෙහි සම්පිණ්ඩිතානි දසසහස්සං නවසහස්සානි චත්තාරි සතානි චත්තාලීසඤ්ච හොන්තීති. යංපන ටීකායං ඉධ වුත්තනයෙන සුද්ධිකානිච ඤාණවිප්පයුත්තානි ච විසුං අකත්වා සබ්බානි පුඤ්ඤක්‍රියාදීහි සමං ගුණිතානි සත්තරස සහස්සානි ද්වෙ සතානි අසීතිච හොන්තීති වුත්තං.

[40] යඤ්ච විභාවනියං

සුද්ධිකානි විසුං අකත්වා ඤාණවිප්පයුත්තානිඑව විසුං කත්වා තථා ගුණිතානි වීස සතාධික පන්නරස සහස්සානි හොන්තීති වුත්තං. තං සබ්බං න යුත්තං.

එවඤ්හි සති ඉමානි කාමාවචරකුසලානි නිච්චං සාධිපතිකානි හුත්වා නියතාධිපතිකානිනාම භවෙය්‍යුං. නච ඉමානි උපරි මහග්ගත කුසලානි විය ලොකුත්තරානි විය ච නියතා ධිපතිකානි හොන්තීති. ටීකානයෙනපන ඤාණවිප්පයුත්තානිපි වීමංසාසහගතානීති ආපජ්ජතීති. යථාවා කොසල්ලසම්භූතට්ඨෙන කුසලානිඑත්ථ ඤාණවිප්පයුත්තානිපි කොසල්ලෙන නානාවජ්ජනවීථියං පවත්තෙන උපනිස්සයඤාණෙන සම්භූතත්තා කුසලානි එව නාම හොන්ති. එවම්ධපි තානි තෙනෙව වීමංසාධිපතිභූතෙන සම්භූතත්තා වීමංසාධිපතෙය්‍යානිපි නාම හොන්තීති න නසක්කා වත්තුන්ති ඉමිනා අධිප්පායෙන තානි විසුං අකතානි සියුන්ති. එවංසන්තෙපි කාමකුසලානිනාම අධිපතිවිමුත්තානි එව බහුතරානි හොන්ති. තස්මා නසක්කා සබ්බානි කාමකුසලානි වීමංසාධිපතිමූලිකානි භවිතුන්ති.

43. කාමාවචරානිච තානි කුසලානි චිත්තානිචාති විග්ගහො. තත්ථ කෙනට්ඨෙන කුසලානීති. ආරොග්‍යට්ඨෙන, සුන්දරට්ඨෙන, ඡෙකට්ඨෙන, අනවජ්ජට්ටෙන, සුඛවිපාකට්ඨෙනවාති. රාගාදයොහි ධම්මා චිත්තසන්තානස්ස රුජ්ජනට්ඨෙන රොගානාම. අහිතට්ඨෙන අසුන්දරා නාම. අනිපුණට්ඨෙන අඡෙකානාම. ගාරය්හට්ඨෙන වජ්ජානාම. අනිට්ඨ විපාකට්ඨෙන දුක්ඛවිපාකානාම හොන්ති. ඉමානිපන තෙහි වුට්ඨිතත්තා කුසලානිනාම අරොගානි නාමාති අත්ථො. තප්පටිපක්ඛත්තාච සුන්දරානි ඡෙකානි අනවජ්ජානි සුඛවිපාකානි ච නාම හොන්තීති. කුච්ඡිතෙ පාපධම්මෙ සලයන්ති චාලෙන්ති කම්පෙන්ති විද්ධංසෙන්තීති **කුසලානි**. කුච්ඡිතෙනවා ආකාරෙන සත්තසන්තානෙ සෙන්ති අනුසෙන්තීති කුසා. රාගාදයො. තෙ ලුනන්ති ඡින්දන්තීති කුසලානි. කුසංවා වුච්චති ඤාණං කුච්ඡිතානං සානට්ඨෙන තනුකරණට්ඨෙන අන්තකරණට්ඨෙනවා. කුසෙන ලාතබ්බානීති කුසලානි. කුසාවිය හත්ථප්පදෙසං සංකිලෙසපක්ඛං ලුනන්තීතිවා කුසලානි. අපිච, කුච්ඡිතෙ පාපධම්මෙ සරන්ති හිංසන්තීති කුසලානි. රකාරස්ස ලකාරො. කොසල්ලසම්භූතට්ඨෙනවා කුසලානීති.

44. **මහාවිපාකෙසු** පදත්ථතො වත්තබ්බං නත්ථි. වෙදනාභෙදො ආරම්මණවසෙන වත්තබ්බො. තානිහි අතිඉට්ඨෙ ඉට්ඨමජ්ඣත්තෙ ච ආරම්මණෙ යථාක්කමං සොමනස්සෙන උපෙක්ඛාය ච යුත්තානීති. සම්පයොගභෙදො කම්මවසෙන ජවනවසෙනච වත්තබ්බො. තානිහි බලවකම්මෙන ජනිතානි ඤාණසම්පයුත්තානි හොන්ති. දුබ්බලකම්මෙන ජනිතානි ඤාණවිප්පයුත්තානි. කදාචිපන තදාරම්මණවසෙන පවත්තිකාලෙ යෙභුය්‍යෙන තිහෙතුකජවනානුබන්ධානි ඤාණසම්පයුත්තානි හොන්ති. ඉතරජවනානුබන්ධානි ඤාණවිප්පයුත්තානීති. සඞ්ඛාරභෙදොපි කෙහිචි ආචරියෙහි කම්මවසෙනෙව කථිතො. අසඞ්ඛාරිකකම්මජනිතානි අසඞ්ඛාරිකානි. සසඞ්ඛාරිකකම්මජනිතානි සසඞ්ඛාරිකානීති. සඞ්ගහකාරෙනපන සන්නිහිතපච්චයවසෙන වුත්තො. තානිහි පටිසන්ධියං පුරිමභවෙ මරණාසන්නකාලෙ ඤාතකාදීහි තෙන තෙන පයොගෙන උපට්ඨාපිතානි කම්මාදීනි ආරම්මණානි ගහෙත්වා පවත්තානි සසඞ්ඛාරිකානිනාම හොන්ති. තාදිසෙන පයොගෙන විනා සයමෙව කම්මබලෙන උපට්ඨිතානි ගහෙත්වා පවත්තානි අසඞ්ඛාරිකානිනාම හොන්ති. තදාරම්මණ කාලෙපන අසඞ්ඛාරිකජවනානුබන්ධානි අසඞ්ඛාරිකානිනාම.

සසඞ්ඛාරික ජවනානුබන්ධානි සසඞ්ඛාරිකානි නාමාති. එත්ථපි සම්පිණ්ඩනත්ථො විසද්දො. තෙන ආරම්මණඡක්ක හීනත්තිකවසෙනෙව කාලදෙස සන්තානාදිවසෙනව තෙසං අනෙකභෙදත්තං සම්පිණ්ඩෙති. යස්මා පනෙතානි දානාදිවසෙන කායකම්මාදිවසෙන ඡන්දාදීනි ධුරං කත්වා ච න පවත්තන්ති. තස්මා තානි පුඤ්ඤක්‍රියාවත්ථූනං කම්මාධිපතීනඤ්ච වසෙන වඩ්ඪනං නලභන්තීති.

[41] විභාවනියං පන

> ඉමානි විඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපනාභාවතො කම්මද්වාර වසෙන න පවත්තන්ති. අවිපාකසභාවතොව කම්මවසෙන නපවත්තන්තීති වුත්තං. තං විචාරෙතබ්බං.

හෙට්ඨාහි කුසලෙසු කම්මත්තිකවසෙනෙව වඩ්ඪනං වුත්තං. නපන විසුං කම්මද්වාරවසෙන. කම්මත්තිකඤ්චනාම තිවිධ කම්මද්වාර වසෙනෙව සිද්ධන්ති. නනු අට්ඨකථායං යොහි කාමාවචරකුසලෙසු කම්මද්වාර කම්මපථ පුඤ්ඤක්‍රියාවත්ථුභෙදො වුත්තො. සො ඉධ නත්ථි. කස්මා. අවිඤ්ඤත්තිජනකතො අවිපාක ධම්මතො තථා අප්පවත්තියාචාති වුත්තන්ති. සච්චං. තත්ථ පන අවිඤ්ඤත්තිජනකතො කම්මද්වාර භෙදො ඉධ නත්ථීති එතෙන කායකම්මං වචීකම්මං මනොකම්මන්ති එවං භෙදස්ස අභාවං වදති. අවිපාකධම්මතො කම්මපථභෙදො ඉධ නත්ථීති එතෙන දසවිධස්ස කම්මපථභෙදස්ස අභාවං වදති. ඉධපන කුසලෙසුපි කම්මපථභෙදං අග්ගහෙත්වා තිවිධකම්මද්වාර භෙදභින්නං කම්මත්තිකමෙව ගහිතං. තඤ්ච විඤ්ඤත්ති සමුට්ඨාපනා භාවතො තිවිධකම්මද්වාරවසෙන නපවත්තන්තීති ඉමිනාව සිද්ධං. යදිච හෙට්ඨා කුසලෙසුපි දසවිධකම්මපථභෙදවසෙන විසුං වඩ්ඪනං වුත්තං සියා. එවංසති ඉධපි අවිපාකසභාවතො කම්මපථවසෙන නපවත්තන්තීති ඉදං වත්තබ්බමෙවාති.

45. මහාක්‍රියචිත්තෙසුපි මහාවිපාකෙසුවිය ආරම්මණ වසෙනෙව වෙදෙනාභෙදො උපරි සයමෙව වක්ඛති. ඤාණසම්පයුත්ත, විප්පයුත්ත, අසඞ්ඛාරික, සසඞ්ඛාරිකභෙදොපන යථාරහං කුසලෙසු වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො.

[42] විභාවනියං පන

> තථා අවිචාරෙත්වා ක්‍රියචිත්තානංපි කුසලෙ වුත්තනයෙන යථාරහං සොමනස්ස සහගතාදිතා වෙදිතබ්බාති වුත්තං. තං න යුජ්ජති.

ඉච්චෙවං සබ්බථාපීති පදානං අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. **සහෙතුක කාමාවචර කුසල විපාක ක්‍රිය චිත්තානීති** එත්ථ සහෙතු කග්ගහණං කුසල සද්ද සම්බන්ධෙ භූතකථන විසෙසනං. තෙනෙවහි තං කුසලචිත්තානං චූළනිගමෙන ගහිතං. විපාක ක්‍රිය සද්දසම්බන්ධෙපන බ්‍යවච්ඡෙදකවිසෙසනං දට්ඨබ්බං.

[43] විභාවනියං පන

> සක්ඛරකථලිකංපි මච්ඡගුම්බංපි තිට්ඨන්තංපි චරන්තංපි පස්සතීති සුත්තපදෙ විය ඉධ යථාලාභ යොජනාති වුත්තං. තං න සමෙති. තත්ථහි සක්ඛරකථලිකංනාම නචරතීති යුත්තං. ඉධපන කුසලං සහෙතුකං නහොතීති නයුත්තමෙතන්ති.

46. සඞ්ගහගාථායං **වෙදනා ඤාණ සඞ්ඛාර භෙදෙනාති** වෙදනාභෙදෙන, ඤාණභෙදෙන, සඞ්ඛාරභෙදෙනච. තත්ථ වෙදනා භෙදෙනාති වෙදනාභෙදසිද්ධෙන චිත්තභෙදෙන, ඤාණභෙදෙනාති ඤාණයොගා යොගසිද්ධෙනචිත්තභෙදෙන. සඞ්ඛාරභෙදෙනාති සඞ්ඛාරෙන විනා සහච පවත්තපච්චයගණභෙදසිද්ධෙන චිත්තභෙදෙනාති අත්ථො. ඉදඤ්හි සමාසපදානං සාමත්ථියං, යදිදං සුවිඤ්ඤාතානං නානාප්පකාරානං පදත්ථානං අප්පකෙන බ්‍යඤ්ජනෙන දීපනසමත්ථතාති.

[44] එතෙන **විභාවනියං**

> සයං අභින්නානං ඤාණසඞ්ඛාරානං භෙදවචනෙ චිත්තස්ස භෙදකර භාවෙ ච චොදනාය අනොකාසතා සාධිතා හොතීති.

තත්‍රායං යොජනා. සහෙතු කාමාවචර පුඤ්ඤපාකක්‍රියා වෙදනාඤාණසඞ්ඛාරභෙදෙන යථාක්කමං ඡච ද්වාදසච චතුවීසති ච මතාති. එත්ථච –

> වෙදනාඤාණසඞ්ඛාර, භෙදෙනෙතානි අට්ඨධා;
> පුඤ්ඤපාකක්‍රියාභෙදා, චතුවීසතිවිධා මතා තිපි.

වත්තබ්බා. එවඤ්හි සති අත්ථගතිච විසදා හොති. උපරි වක්ඛ, මානාභිච සඞ්ගහගාථාහි සද්ධිං සමෙතීති.

47. **කාමෙ**තිආදි සබ්බෙසං කාමචිත්තානං සඞ්ගහගාථා. තත්ථ කාමෙ කාමභූමියං පාකානි සහෙතුකාහෙතුකවසෙන සබ්බානි විපාකචිත්තානි තෙවීස. පුඤ්ඤාපුඤ්ඤානි කුසලාකුසලචිත්තානිච වීසති. ක්‍රියාච සහෙතුකාහෙතුකවසෙන සබ්බානි ක්‍රියචිත්තානි පන එකාදස හොන්ති. ඉච්චෙවං සබ්බථාපි චතුප්පඤ්ඤාස හොන්තීති යොජනා. සබ්බථාති චෙත්ථ විසද්දො ලුත්ත නිද්දිට්ඨො. ධම්මසඞ්ගණියං වුත්තෙන සබ්බප්පකාරෙනපි චතුප්පඤ්ඤාසඑව. විභඞ්ගෙ විභත්තෙන සබ්බප්පකාරෙනපි චතුප්පඤ්ඤාස එවාතිආදිනා තස්ස අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙවාති.

[45] එතෙන **විභාවනියං**

ඉධ වුත්තානං කුසලාදීනං අන්තොගධභෙදවසෙන තස්ස අත්ථවිභාවනා පටිසිද්ධා හොති.

[46] යඤ්ච **විභාවනියං**

කාමෙ හවෙති වුත්තං. තංපි විචාරෙතබ්බං.

හවසද්දො හි කුසලාකුසලකම්මෙසු කම්මනිබ්බත්තෙසුච විපාක කටත්තාරූපෙසු වත්තමානො අභිධම්මෙ දිට්ඨො. න තදඤ්ඤෙසු නාමරූපධම්මෙසූපි. භූමිපරියායොච ඉධ කාමසද්දො. භූමීතිච සහොකාසො ඉන්ද්‍රියා නින්ද්‍රියබද්ධධම්මසමූහො වුච්චතීති කාමෙ කාමභූමියන්ති අයමත්ථො දට්ඨබ්බො. භවොතිවා භූමිඑව වුච්චති සුත්තන්තපරියායෙන භවන්ති එත්ථ සත්තා සඞ්ඛාරාවාති කත්වා. එසනයො පරත්ථපීති.

ඉති පරමත්ථදීපනියානාම අභිධම්මත්ථසඞ්ගහස්ස

චතුත්ථවණ්ණනාය කාමචිත්තස්ස

පරමත්ථදීපනා නිට්ඨිතා.

48. එවං කාමචිත්තසඞ්ගහං දස්සෙත්වා ඉදානි යථානුප්පත්තං රූපචිත්තසඞ්ගහං දස්සෙන්තො **විතක්කවිචාරපීතිසුඛෙකග්ගතාසහිත**න්තිආදිමාහ. විතක්කොච විචාරොච පීතිච සුඛඤ්ච එකග්ගතාචාති ද්වන්දො. තාහි සහිතන්ති සමාසො. විතක්කවිචාරපීතිසුඛෙ කග්ගතා සඞ්ඛාතෙනසමුදිතෙනපඨමජ්ඣානෙන සම්පයුත්තංකුසලචිත්තං **පඨමජ්ඣානකුසලචිත්තං**. තත්ථ කෙනට්ඨෙනපඨමං, කෙනට්ඨෙනච ඣානන්ති. ආදිතො පටිපජ්ජිතබ්බත්තා **පඨමං**. කසිණාදිකස්ස ආරම්මණස්ස අනිච්චාදිලක්ඛණස්සච උපනිජ්ඣායනතො පච්චනීකධම්මානඤ්ච ඣාපනතො දය්හනතො **ඣානං**. ඉමෙසු ද්වීසු අත්ථෙසු එකග්ගතාඑව සාති සයයුත්තාති දට්ඨබ්බා. සාහි එකත්තාරම්මණසඞ්ඛාතො එකො අග්ගොකොටිකොට්ඨාසොවා අස්සාති අත්ථෙන එකග්ගසඞ්ඛාතස්ස චිත්තස්ස තථාපවත්තනෙ ආධිපච්චගුණයොගෙන **එකග්ගතා**ති ච වුච්චති. සායෙව චිත්තං නානාරම්මණෙසු වික්ඛිපිතුං අදත්වා එකස්මිං යෙවාරම්මණෙ පටිපක්ඛධම්මානං දූරීභාවෙන සම්මාච ආධියති ඨපෙති. ඉන්ද්‍රියානඤ්ච සමභාවං කත්වා තත්ථෙව ලීනුද්ධච්චාභාවාපාදනෙන සමඤ්ච ආධියති ඨපෙතීති අත්ථෙන සමාධීතිච වුච්චති. සායෙවච පාළියං අවික්ඛෙපො අවිසාහාරො සණ්ඨිති අවට්ඨිතීති නිද්දිට්ඨාති. විතක්කාදයොපි පන තස්සා සාතිසයං උපකාරකත්තා ඣානන්තෙව වුත්තා. තථා හි විතක්කො තාව චිත්තං ථීනමිද්ධවසෙන ඔසක්කිතුං අදත්වා දළ්හං ආරම්මණාභිමුඛමෙව කරොති. ආරම්මණාභිනිරොපන ලක්ඛණොහි විතක්කො. ථීන මිද්ධනීවරණස්සච උජුප්පටිපක්ඛොති. විචාරොච නං විචිකිච්ඡාවසෙන සංසප්පිතුං අදත්වා දළ්හං ආරම්මණානුබන්ධමෙව කරොති. ආරම්මණානුමජ්ජනලක්ඛණො හි විචාරො පඤ්ඤාපකතිකො. විචිකිච්ඡානීවරණස්සච උජුප්පටිපක්ඛොති. පීතිච චිත්තං බ්‍යාපාදවසෙන උක්කණ්ඨිතුං අදත්වා ආරම්මණෙ පරිතුට්ඨමෙව කරොති. ආරම්මණසංපි යායනලක්ඛණා හි පීති. බ්‍යාපාදනීවරණස්සච උජුප්පටිපක්ඛාති. තථා සුඛඤ්ච නං උද්ධච්ච කුක්කුච්චවසෙන අවූපසමිතුං අදත්වා ආරම්මණෙ ලද්ධසාතං උපබ්‍රූහිතං කරොති. සාකලක්ඛණඤ්හි සුඛං, උද්ධච්චකුක්කුච්චනීවරණස්සච උජුප්පටිපක්ඛන්ති.

උපෙක්ඛාච සන්තසභාවත්තා සුඛෙඑව සඞ්ගහිතාති. එවං කරොන්තාව තෙ ධම්මා තස්මිං ආරම්මණෙ තස්ස චිත්තස්ස සුට්ඨු එකග්ගභාවත්ථායච හොන්ති. එකග්ගභාවොතිච එකග්ගතායෙව. සාච එකග්ගතා තෙහි ධම්මෙහි තථා අනුග්ගහිතා සුට්ඨු බලවතී හුත්වා සයං කාමච්ඡන්දවසෙන නානාරම්මණෙසු චිත්තවිධාවනං නීවාරෙත්වා කසිණනිමිත්තාදිකෙ තස්මිං ආරම්මණෙ නිච්චලං ඨත්වා තංආරම්මණං උපගන්ත්වා නිජ්ඣායති ඔලොකෙති. තස්මා තෙ සබ්බෙපි ධම්මා උපනිජ්ඣායනට්ඨෙනපි ඣානන්ති වුත්තාති. තෙසුච තථා පවත්තමානෙසු තප්පච්චනීකා නීවරණධම්මා ඔකාසං අලභිත්වා මනස්මිංපි පරියුට්ඨිතුං නසක්කොන්ති. ඣාපිතානාම හොන්ති. තස්මා තෙ පච්චනීකජ්ඣාපනට්ඨෙනපි ඣානන්ති වුත්තාති. එවං සන්තෙපි යස්මා ඣාන මග්ග සම්බොධිසඞ්ඛාතෙසු තීසු ඨානෙසු ධම්මසාමග්ගී පධානං හොති. අඞ්ගානං සමග්ගභාවෙඑව අප්පනාපත්තිවසෙන උපනිජ්ඣාය නාදි කිච්චසංසිද්ධිතො. යස්මාච එතෙ ධම්මා වුත්තනයෙන විසුංවිසුං අත්තනො කිච්චං කරොන්තාපි චිත්තස්ස ආරම්මණෙ නිච්චලප්පවත්ති සඞ්ඛාතං එකමෙව උපනිජ්ඣානකිච්චං සාධෙන්ති. තස්මා රථඞ්ගානං සමුදායෙඑව රථවොහාරොවිය තෙසං සමුදායෙඑව ඣාන වොහාරො සිද්ධොති වෙදිතබ්බො. අපරෙපන පඤ්චන්නංපි තෙසං ආරම්මණාභිනිරොපනාදීනි යථාසකං කිච්චානියෙව විසුං විසුං උපනිජ්ඣානකිච්චානිනාම හොන්තීති පට්ඨානෙ ඣානපච්චයං පත්වා සබ්බෙපෙතෙ

විසුං විසුං ඣානපච්චයං සාධෙන්තියෙව. තස්මා තෙ විසුං විසුංපි ඣානානියෙව හොන්තීති සක්කා වත්තුං. යථාච පඤ්චඞ්ගිකං සීලං දසඞ්ගිකං සීලන්ති එත්ථ පඤ්චසමුදිතාදීනි තෙසං සීලානං පඤ්චඞ්ගිකා දිනාමලාභස්සෙව කාරණානි හොන්ති. න සීලභාවස්ස. න හි පාණාතිපාතා වෙරමණාදිකං එකංපි සමානං සීලංනාම න හොතීති. එවමෙවං ඉධපි පඤ්චසමුදිතාදීනි පඤ්චඞ්ගිකාදි භාවස්සෙව පඨමජ්ඣානාදි භාවස්සෙවච කාරණානි. නපන ඣානභාවස්සාති නසක්කා විඤ්ඤාතුං. ඉතරථා ඣානපච්චයෙ ඣානඞ්ගානි පච්චනියානියෙව සියුන්තිපි වදන්ති. එත්තාවතා සතිපි ඉමස්ස චිත්තස්ස ඵස්සාදීහිපි සහිතභාවෙ තෙසං තථාවිධකිච්චවිසෙසාභාවා ඉධ අග්ගහණන්තිපි සිද්ධං නහොතීති. විචාරපීතිසුඛෙකග්ගතා සඞ්ඛාතෙන දුතියජ්ඣානෙන සම්පයුත්තං කුසලචිත්තං දුතියජ්ඣාන කුසලචිත්තං, එවං සෙසෙසුපි.

49. එත්ථ සියා. කෙනපන ඉමෙසං ඣානානං අඞ්ගභෙදො කතොති. පුග්ගලජ්ඣාසයෙන කතොති. යොහි විතක්කසභායො හුත්වා පඤ්චඞ්ගිකං පඨමජ්ඣානං උප්පාදෙත්වා තත්ථ වසීභාවං කත්වා පුනවිතක්කෙ නිබ්බින්දති. තස්ස විතක්කං සමතික්කමිත්වා අවිතක්කං චතුරඞ්ගිකං ඣානං අධිගන්තුං අජ්ඣාසයො සණ්ඨාති. තදා සො තමෙව පඨමජ්ඣානං පාදකභාවත්ථාය දළ්හං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය තෙන අජ්ඣාසයෙන සහෙව පුනභාවනං අනුයුඤ්ජන්තො අවිතක්කං චතුරඞ්ගිකං ඣානං අධිගච්ඡති. තත්ථ සා භාවනාසයං විතක්කයුත්තාපි තෙන අජ්ඣාසයෙන පරිභාවිතත්තා විතක්කවිරාග භාවනානාම හොති. තස්සා භාවනාය. බලෙන තං ඣානං උප්පජ්ජ මානං අවිතක්කං චතුරඞ්ගිකං උප්පජ්ජති. සෙසජ්ඣානාධිගමෙසුපි එසෙවනයොති. එවං පුග්ගලජ්ඣාසයෙන තෙසං ඣානානං අඞ්ගභෙදො කතොති වෙදිතබ්බො. එත්ථච උත්තරුත්තරජ්ඣානා ධිගමනෙ පාදකභාවත්ථාය පුරිමපුරිමජ්ඣානස්ස සමාපජ්ජනං අවස්සං ඉච්ඡිතබ්බං. හෙට්ඨිමං හෙට්ඨිමං පගුණජ්ඣානං උපරිමස්ස උපරිමස්ස පදට්ඨානං හොතීති අට්ඨකථායං වුත්තං. අජ්ඣාසයබලෙනපන උත්තරජ්ඣානං උප්පජ්ජමානං පාදකජ්ඣානසදිසං නහොති. පාදකජ්ඣානතොහි පුග්ගලජ්ඣාසයොව බලවතරො. තෙනාහ භගවා ඉජ්ඣති භික්ඛවෙ සීලවතො චෙතොපණිධි විසුද්ධත්තාති. අයඤ්ච අත්ථො උපරි ලොකුත්තරචිත්තං පත්වා ආවි භවිස්සතීති.

50. එත්ථ සියා. කස්මා ඉධ සඞ්ඛාරභෙදො නවුත්තොති. පාළියමෙව අවුත්තත්තා. කස්මාච සො පාළියං අවුත්තොති. පටිපදා භෙදවචනෙනෙව සිද්ධත්තාති. තථාහි සබ්බෙසංපි ලොකිය ලොකුත්තරජ්ඣානානං සුඛප්පටිපදභාවෙ සිද්ධෙ අසඞ්ඛාරිකභාවො සිද්ධොයෙව හොති. දුක්ඛප්පටිපදභාවෙච සිද්ධෙ තෙසං සසඞ්ඛාරිකභාවො සිද්ධොයෙව හොතීති. කථං විඤ්ඤායතීති චෙ. අට්ඨකථාදස්සනතො. වුත්තඤ්හෙතං අට්ඨසාලිනියං -

> යො ආදිතො කිලෙසෙ වික්ඛම්භෙන්තො දුක්ඛෙන සසඞ්ඛාරෙන සප්පයොගෙන කිලමන්තො වික්ඛම්භෙති. තස්ස දුක්ඛා පටිපදා හොති. යො කිලෙසෙ වික්ඛම්භෙන්තො සුඛෙන අකිලමන්තො වික්ඛම්භෙති. තස්ස සුඛාපටිපදා හොතීති.

තථා සම්මොහවිනොදනී විසුද්ධිමග්ගෙසුපීති. එත්ථච පුබ්බවාක්‍යෙ දුක්ඛෙන සසඞ්ඛාරෙන සප්පයොගෙනාති දිට්ඨත්තා පරවාක්‍යෙපි සුඛෙ න අසඞ්ඛාරෙන අප්පයොගෙනාති දිට්ඨමෙව හොති. තත්ථ සසඞ්ඛාරෙන සප්පයොගෙනාති සඞ්ඛාරප්පයොගසහිතෙන කාමාදීනවදස්සනාදිනා පච්චයගණෙනාති අත්ථො. එතෙන සබ්බෙසං දුක්ඛප්පටිපදජ්ඣානානං සසඞ්ඛාරිකභාවො වුත්තො හොති. අසඞ්ඛාරෙන අප්පයොගෙනාති සඞ්ඛාරප්පයොගරහිතෙන තෙනෙව පච්චයගණෙන. එතෙන සබ්බෙසං සුඛප්පටිපදජ්ඣානානං අසඞ්ඛාරිකභාවො වුත්තො හොතීති. ඛිප්පාභිඤ්ඤජ්ඣානානංපිහි දුක්ඛප්පටිපදභාවෙ සති සසඞ්ඛාරිකතාච විඤ්ඤායති. දන්ධාභිඤ්ඤජ්ඣානානංපි සුඛප්පටිපදභාවෙ සති අසඞ්ඛාරිකතාච විඤ්ඤායතීති. යදිඑවං පටිපදාරහිතානං මග්ග සිද්ධඋපපත්තිසිද්ධජ්ඣානානං කථං සඞ්ඛාරභෙදො සිද්ධොති. තෙසංපි වළඤ්ජනකාලෙ සමාපත්තිප්පටිබන්ධකානං පච්චයානං සන්නිහිතා සන්නිහිතවසෙන දුක්ඛසුඛප්පටිපදභාවසම්භවො හොතියෙවාති. තත්ථ මග්ගසිද්ධජ්ඣානංනාම සුද්ධවිපස්සනායානිකානං මග්ගප්පටිලාභෙන සහෙව සිද්ධජ්ඣානං. තං දුවිධං හෙට්ඨිමමග්ගසිද්ධං, අරහත්තමග්ගසිද්ධන්ති. තත්ථ මහාසමයසුත්තෙ ආගතානං පඤ්චසතානං භික්ඛූනං ඣානං හෙට්ඨිම මග්ගසිද්ධං. ආනන්දත්ථෙරස්ස ඣානං අරහත්තමග්ගසිද්ධං. යංපි අනාගාමීනං අජානන්තානඤ්ඤෙව සත්ථෙන හනිත්වා සහසා මරන්තානං උප්පන්නං. තංපි මග්ගසිද්ධගතිකං. යොපන අට්ඨසමාපත්තියො භාවෙත්වා අඤ්ඤතරස්මිං රූපි බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්ති. තස්ස තා සමාපත්ති යො තත්ථ පාකතිකාඑව හොන්ති. ඉදං උපපත්තිසිද්ධන්ති. එකස්මිං භවෙපි හි ලද්ධජ්ඣානානි වළඤ්ජනකාලෙ සන්නිහිතපච්චයවසෙන නානාපටිපදායුත්තානි හොන්තීති. ඣානුප්පත්තිප්පටිපදා රහිතත්තාවා අසඞ්ඛාරිකජ්ඣානෙසු තෙසං සඞ්ගහො යුත්තො සියාති. අපිච, නෙත්තිපාළියං සබ්බෙසං ලොකිය ලොකුත්තරසමාධීනං සඞ්ඛාරභෙදො සරූපතොව නිද්දිට්ඨො. යථාහ-ද්වෙ සමාධයො සසඞ්ඛාරො සමාධි අසඞ්ඛාරො සමාධීති. අට්ඨකථායඤ්ච සුඛප්පටිපදා පුබ්බකානං ද්වින්නං දන්ධාභිඤ්ඤඛිප්පාභිඤ්ඤසමාධීනං අසඞ්ඛාරභාවො දුක්ඛප්පටිපදා පුබ්බකානං ද්වින්නං සසඞ්ඛාරභාවොච වුත්තොති. එත්තාවතා සබ්බෙසං මහග්ගතලොකුත්තරජ්ඣානචිත්තානං අසඞ්ඛාරික සසඞ්ඛාරිකවසෙන විසුං විසුං දුවිධභාවො සිද්ධො හොති. යස්මාපන අයං සඞ්ඛාරවොහාරො අකුසලානංපි සාධාරණො. පටිපදාවොහාරොපන විසෙසෙන පටිපත්තිධම්මෙස්වෙව පාකටො. මහග්ගත ලොකුත්තරධම්මාච එකන්තං පටිපත්තිධම්මාඑව. තස්මා තෙසං භෙදං සඞ්ඛාරවසෙන අවත්වා පටිපදාවසෙනෙව ධම්මසඞ්ගණී පාළියංපි වුත්තොති දට්ඨබ්බො. අයමෙත්ථ පරමත්ථදීපනා.

51. **[47]** යංපන විභාවනියං

''සබ්බස්සපි ඣානස්ස පරිකම්මසඞ්ඛාතපුබ්බාභිසඞ්ඛාරෙන විනා කෙවලං අධිකාරවසෙන අනුප්පජ්ජනතො අසඞ්ඛාරිකන්තිපි. අධිකාරෙනව විනා කෙවලං පරිකම්මාභිසඞ්ඛාරවසෙනෙව අනුප්පජ්ජනතො සසඞ්ඛාරිකන්තිපි නසක්කා වත්තු''න්ති වුත්තං. තත්ථ පරිකම්මසඞ්ඛාත.ල. අසඞ්ඛාරිකන්තිපි නසක්කා වත්තුන්ති ඉදං තාව නයුජ්ජති.

න හි පරිකම්මසඞ්ඛාත පුබ්බාභිසඞ්ඛාරො ඉමස්මිං සඞ්ඛාරභෙදෙ සඞ්ඛාරො එවනාම හොති. කස්මා, ඣානුප්පත්තියා පකතිපච්චය භූතත්තා, තථාහි ලොකෙ සාසනෙව සබ්බංපි කුසලාකුසල කම්මං අත්තනො අනුරූපෙන පරිකම්මසඞ්ඛාත පුබ්බාභිසඞ්ඛාරෙන විනා උප්පන්නංනාම නත්ථි. අන්තමසො ආලොපභික්ඛාදානමත්තංපීති. යඤ්ච චිත්තං යෙන අත්තනො අනුරූපෙන පරිකම්මසඞ්ඛාතපුබ්බා භිසඞ්ඛාරෙන විනා න උප්පජ්ජති. සො තස්ස චිත්තස්ස පකතිපච්චයගණෙඑවඅන්තො ගධො හොති. ඣානානිච ලොකිය ලොකුත්තර භූතානි සබ්බානි අත්තනො අනුරූපෙන පරිකම්මසඞ්ඛාත පුබ්බභාගභාවනා භිසඞ්ඛාරෙන විනා උප්පන්නානිනාම නත්ථීති සො තෙසං පකතිපච්චයගණෙසුඑව අන්තොගධො හොතීති. ඉතරථා සබ්බංපි කුසලාකුසල කම්මං අසඞ්ඛාරිකං නාමනත්ථීති ආපජ්ජතීති.

[48] යඤ්ච තත්ථ

අධිකාරෙනව විනා කෙවලං.ල. සසඞ්ඛාරිකන්තිපි නසක්කා වත්තුන්ති වුත්තං. තංපි න යුජ්ජතියෙව.

න හි ලොකියජ්ඣානානිනාම අධිකාරෙන විනා නුප්පජ්ජන්තීති අත්ථි. කෙවලංපන පුබ්බෙ සමථකම්මෙසු කතාධිකාරස්ස සුඛප්පටිපදජ්ඣානං උප්පජ්ජති. අකතාධිකාරස්සපන දුක්ඛප්පටිපදජ්ඣානන්ති එවමෙව අට්ඨකථාසු ආගතං. වුත්තඤ්හි තත්ථ යොච සමථෙ අකතාධිකාරො. තස්ස දුක්ඛා පටිපදා හොති. කතාධිකාරස්සසුඛාති. අපිච, පුරිමභවෙ සිද්ධං අධිකාරං ගහෙත්වා ඉධ සඞ්ඛාරභෙදවිචාරණාපි නයුත්තාඑව. කුසලක්‍රියජ්ඣානෙසු හි සන්නි හිතපච්චයවසෙනෙව තබ්බිචාරණා යුත්තාති.

[49] එත්තාවතා

අථවාතිආදිකො පච්ඡිම විකප්පොපි පටික්ඛිත්තො එව හොතීති.

52. එත්ථ ඣානං අනුයුඤ්ජන්තස්ස නිමිත්තුප්පාදතො පුබ්බං පටිපදාය ඛෙත්තං, පච්ඡා අභිඤ්ඤාය ඛෙත්තං. තත්ථ පුබ්බෙ විරුද්ධපච්චයානං සන්නිහිතෙන කිලමන්තස්ස සතො පටිපජ්ජන්තස්ස භාවනා පටිපදා දුක්ඛානාම හොති. අකිලමන්තස්ස සුඛා. පච්ඡාච දන්ධං අප්පනං පත්තස්ස භාවනාභිඤ්ඤා දන්ධාභිඤ්ඤානාම හොති. ඛිප්පං පත්තස්ස ඛිප්පාභිඤ්ඤානාම. තත්ථ පුබ්බෙ දුක්ඛා පටිපදා පච්ඡා දන්ධංවා ඛිප්පංවා උප්පන්නං ඣානං දුක්ඛප්පටිපදංනාම කරොති. සුඛාපන සුඛප්පටිපදංනාම කරොතීති. දුතියජ්ඣානාදීසුපන පුරිමජ්ඣානෙ නිකන්ති වික්ඛම්භනස්ස දුක්ඛසුඛතාවසෙන පටිපදාභෙදො වෙදිතබ්බො. යොපන එතරහි ගහට්ඨොවා පබ්බජිතොවා පුබ්බභවෙ අකතාධිකාරොපි අන්තරායිකධම්මමුත්තො කල්‍යාණපටිපත්තියං ඨිතො ඡින්නපලිබොධො පහිතත්තො ඣානං භාවෙති. තස්ස ඣානභාවනා නසම්පජ්ජතීති නත්ථීති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බන්ති. [කුසලජ්ඣානං]

53. විපාකජ්ඣානෙ කාමකුසලං අප්පනං අපත්තං මුදුභූතං දුබ්බලං හොති. පරිත්තෙසු නානාකිච්චට්ඨානෙසුච හීනෙසුපි අත්තභාවෙසුච විපච්චති. තස්මා තං අත්තනා අසදිසංපි විපාකං ජනෙති. මහග්ගතකුසලංපන අප්පනාපත්තං තික්ඛං බලවං හොති. උළාරෙ බ්‍රහ්මත්තභාවෙ භවඞ්ගට්ඨානෙසුයෙව විපච්චති. තස්මා තං සදාපි අත්තනා සදිසමෙව විපාකං ජනෙති. තෙනෙව විතක්කවිචාරපීති සුඛෙකග්ගතා සහිතන්තිආදිනා විපාකංපි සබ්බසො කුසල සදිසමෙව දස්සෙති.

[50] අනන්තරභවෙයෙව ඵලදානත්තා තං අත්තනා සදිසමෙව විපාකං ජනෙතීතිච වදන්ති, තං න සුන්දරං.

එවඤ්හි සති කාමකුසලංපි සත්තමජවනං අත්තනා සදිසවිපාක මෙව ජනෙය්‍යාති. යස්මාච කුසලමෙව නිරනුසයසන්තානෙ පවත්තං ක්‍රියජ්ඣානං නාම හොති. තස්මා ක්‍රියචිත්තංපි කුසල සදිසමෙව දස්සෙති.

54. පඤ්චධාතිආදිසඞ්ගහගාථා. තත්ථ **ඣානභෙදෙනාති** පඨමජ්ඣානාදීහි පඤ්චහි ඣානෙහි සම්පයොගභෙදෙන. රූපාවචරමානසං ඣානභෙදෙන පඤ්චධා හොති. පඨමජ්ඣානිකං, දුතියජ්ඣානිකං, තතියජ්ඣානිකං, චතුත්ථජ්ඣානිකං, පඤ්චමජ්ඣානිකන්ති එවං පඤ්චවිධං හොතීති අත්ථො. තමෙව පුඤ්ඤපාකක්‍රියාභෙදෙන පඤ්චදසධා භවෙති යොජනා.

[51] විභාවනියං පන

ඣානභෙදෙනාති ඣානඞ්ගෙහි සම්පයොගභෙදෙනාති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

අඤ්ඤො හි ඣානභෙදො. අඤ්ඤො ඣානඞ්ගභෙදො. තත්ථ පඨමං ඣානං දුතියං ඣානන්තිආදිඣානභෙදො. පඨමජ්ඣානෙ පඤ්ච අඞ්ගානි. දුතියජ්ඣානෙ චත්තාරීතිආදි ඣානඞ්ගභෙදො. තෙසු ඉධ ඣානභෙදොව අධිප්පෙතො. න ඣානඞ්ගභෙදො. චිත්තඤ්හි ඣානභෙදෙ නෙව පඤ්චවිධං හොති. නඣානඞ්ගභෙදෙන. ඣානමෙව පන ඣානඞ්ගභෙදෙන පඤ්චවිධන්ති.

[52] යඤ්ච තත්ථ

> ''පඤ්චධාති පඤ්චඞ්ගිකං චතුරඞ්ගිකං තිවඞ්ගිකං දුවඞ්ගිකං පුන දුවඞ්ගිකන්ති පඤ්චවිධං හොතී''ති වුත්තං. තංපි න සුන්දරං.

ඣානමෙව හි පඤ්චඞ්ගිකාදි හොති. න චිත්තන්ති.

රූපාවචර චිත්තස්ස පරමත්ථදීපනා.

55. ඉදානි යථානුප්පත්තං අරූපචිත්තං නිද්දිසන්තො ආකාසානඤ්චා යතනකුසලචිත්තන්තිආදි මාහ. තත්ථ භුසො කාසති දිබ්බතීති **ආකාසො**. සො හි සයං සරූපතො අනුපලබ්භමානොපි චන්දසූරියොභාසාදීනං වසෙන අතිවිජ්ජොතමානොවිය ඛායතීති. නකස්සති ඡෙදන භෙදන වසෙන න විලෙඛීයතීති අකාසො. අකාසොඑව ආකාසො තිපි වදන්ති. සො පන අජටාකාසො පරිච්ඡින්නාකාසො කසිණුග්ඝාටිමාකාසො රූපකලාපපරිච්ඡෙදාකාසොති චතුබ්බිධො හොති. තත්ථ ඉධ කසිණුග්ඝාටිමාකාසො අධිප්පෙතො. සො හි අනන්තෙන අජටාකාසෙන සහ එකීභූතොවිය හොති. යොගිනාච අනන්තභාවෙන ඵරීයති. තස්මා අනන්තො ආකාසොති ආකාසානන්තො. නාස්ස උප්පාදන්තොවා වයන්තොවා පඤ්ඤායතීති අනන්තොතිපි වුත්තං. සොයෙව ආකාසානඤ්චං. සකත්ථෙ යකාරෙන සහ සිද්ධත්තා. යථා පන දෙවානං අධිට්ඨානවත්ථු දෙවායතනන්ති වුච්චති. තථා ඉධපි තස්මිං අප්පනාපත්තස්ස සසම්පයුත්තස්ස ඣානස්ස අධිට්ඨානට්ඨෙන තදෙව ආයතනන්තිපි වුච්චති. ඉති ආකාසානඤ්චං ආයතනමස්සාති ආකාසානඤ්චායතනං. චිත්තචෙතසිකරාසි.

> ආකාසානඤ්චා යතනන්ති ආකාසානඤ්චා යතනං සමාපන්නස්සවා උපපන්නස්සවා දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරිස්සවා චිත්ත චෙත සිකාධම්මාති හි විභඞ්ගෙ වුත්තං.

ආකාසානඤ්චායතනෙ පවත්තං කුසලචිත්තන්ති **ආකාසානඤ්චායතනකුසලචිත්තං**. විඤ්ඤාණඤ්චායතනන්ති එත්ථ විඤ්ඤාණංනාම ආකාසානඤ්චායතනචිත්තමෙව. තංපන සයං උප්පාදාදි අන්තවන්තංපි අනන්තසඤ්ඤිතෙ ආකාසෙ පවත්තනතො අනන්තන්ති වුච්චති. කොට්ඨාසත්ථොවා අන්තසද්දො. අත්තනො උප්පාදාදීසු කොට්ඨාසෙසු එකදෙසෙ අට්ඨත්වා සකලස්ස ඵරණවසෙන තදාරම්මණාය භාවනාය පවත්තනතො අනන්තන්ති වුච්චති. අනන්තසඤ්ඤිතෙවා ආකාසෙ පවත්තනතො අනන්තන්ති එවං තදාරම්මණාය භාවනාය පවත්තත්තා අනන්තන්ති වුච්චති. අනන්තසඤ්ඤිතෙවා ආකාසෙ අත්තනො ඵරණාකාර වසෙනපි අනන්තන්ති වත්තුං යුජ්ජතියෙව. අනන්තං විඤ්ඤාණන්ති විඤ්ඤාණානන්තං. තමෙව විඤ්ඤාණඤ්චං නිරුත්තිනයෙන, විඤ්ඤාණඤ්චං ආයතනං අස්සාති **විඤ්ඤාණඤ්චායතනං**. විඤ්ඤාණඤ්චායතන සඞ්ඛාතෙ චිත්තචෙතසිකරාසිම්හි පවත්තං කුසලචිත්තන්තිසමාසො.

> විඤ්ඤාණඤ්චායතනන්ති විඤ්ඤාණඤ්චායතනං සමාපන්නස්සවා උපපන්නස්සවාදිට්ඨධම්මසුඛවිහාරිස්සවාචිත්තචෙතසිකාධම්මාතිහි විභඞ්ගෙ වුත්තං.

[53] විභාවනියං පන මහාටීකායඤ්ච

> ''දුතීයා රුප්ප විඤ්ඤාණෙන අඤ්චිතබ්බං පාපුණිතබ්බන්ති විඤ්ඤාණඤ්ච''න්තිපි වුත්තං. තං පාළියා න සමෙති.

අනන්තං විඤ්ඤාණන්ති තදෙව විඤ්ඤාණං ඤාණෙන වුට්ඨං මනසිකරොති, අනන්තං ඵරති. තෙන වුච්චති අනන්තං විඤ්ඤාණන්තීතිහි වුත්තං. එතෙන ච තංවිඤ්ඤාණං එකන්තෙන අනන්තවිසෙසනයුත්තං හොතීති විඤ්ඤායතීති. තමෙව ආකාසන්තිපි පාඨො. ආකිඤ්චඤ්ඤායතනන්ති එත්ථ කිඤ්චි කිඤ්චනන්ති අත්ථතො එකං අප්පමත්තකස්ස නාමං. නත්ථි කිඤ්චනං අප්පමත්තකං අන්තමසො භඞ්ගමත්තංපි අවසිට්ඨං අස්ස පඨමා රුප්පවිඤ්ඤාණස්සාති අකිඤ්චනං. අකිඤ්චනස්ස භාවො **ආකිඤ්චඤ්ඤං**. පඨමාරුප්පවිඤ්ඤාණාභාවො. සො හි නත්ථි කිඤ්චීති මනසිකාර වසෙන තංනාමං ලභතීති. ආකිඤ්චඤ්ඤං ආයතනමස්සාතිආදි වුත්තනයමෙව. **නෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤායතනන්ති** එත්ථ ඔළාරික සඤ්ඤං සන්ධාය නෙවත්ථි සඤ්ඤා අස්සාති නෙවසඤ්ඤං. සුඛුමසඤ්ඤං සන්ධාය නව නත්ථි සඤ්ඤා අස්සාති නාසඤ්ඤං, නෙවසඤ්ඤඤ්ච තං නාසඤ්ඤඤ්චාති නෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤං මජ්ඣෙ දීඝං කත්වා, චිත්ත චෙතසිකරාසිඑව. තමෙව යොගිනො සුඛවිසෙසානං අධිට්ඨානට්ඨෙන ආයතනන්ති නෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤායතනං. තස්මිං පවත්තං කුසල චිත්තන්ති සමාසො. අථවා. සඤ්ඤායෙව පටුසඤ්ඤාකිච්චස්ස අභාවතො නෙවසඤ්ඤාව හොති. සඞ්ඛාරාවසෙස සුඛුමභාවෙන විජ්ජමානත්තා අසඤ්ඤාව නහොතීති කත්වා නෙවසඤ්ඤානා සඤ්ඤානාම, සායෙව ආයතනං, තෙනව සම්පයුත්තං කුසල චිත්තන්ති සමාසො. එත්ථච යස්මා

ආදිතො පට්ඨාය ඔළාරිකෙ නීවරණධම්මෙ විතක්කාදිකෙව පජහිත්වා සෙසධම්මෙව භාවනා බලෙන උපරූපරි සුඛුමභාවං පාපෙත්වා අනුක්කමෙන පටිපජ්ජන්තා සුඛුමට්ඨෙන ලොකියධම්මෙසු මුද්ධභූතං ඉමං සමාපත්තිං පාපුණන්ති. තස්මා ඉධ චිත්තංපි නෙවචිත්තනාචිත්තමෙව හොති. ඵස්සොපි නෙව ඵස්සනාඵස්සොඑව හොති, තථා වෙදනාදයොපීති. තස්මා ඉධසඤ්ඤාග්ගහණං දෙසනාසීසමත්තන්ති දට්ඨබ්බං. විපාකෙසු විඤ්ඤාණඤ්චායතනන්ති එත්ථ විඤ්ඤාණන්ති පඨමාරුප්පකුසල විඤ්ඤාණමෙව. තඤ්ච අතීතානන්තරභවෙ පවත්තං දට්ඨබ්බං. අකිඤ්චන භාවොච තස්සෙව නත්ථී භාවොති. ක්‍රියචිත්තෙසු පන විඤ්ඤාණං නාම කුසලභූතං ක්‍රියභූතඤ්ච දුවිධං පඨමාරුප්පවිඤ්ඤාණං වෙදිතබ්බං. අකිඤ්චනභාවොච තස්සෙව දුවිධස්ස විඤ්ඤාණස්ස අභාවො යෙවාති.

56. සඞ්ගහගාථායං **ආරම්මණප්පභෙදෙනාති** ආලම්බි තබ්බානං කසිණුග්ඝාටිමාකාසාදීනං චතුන්නං ආරම්මණානං පභෙදෙන. දුවිධංහි ඉධ ආරම්මණචතුක්කං, අතිමික්කතබ්බ චතුක්කං, ආලම්බි තබ්බ චතුක්කඤ්ච. තත්ථ පඨමාරුප්පෙ රූපපඤ්චමජ්ඣානස්ස ආරම්මණ භූතං. කසිණනිමිත්තං අතික්කමි තබ්බංනාම. තං උග්ඝාටෙත්වා ලද්ධං ආකාසං ආලම්බිතබ්බං නාම. දුතියාරුප්පෙ පඨමාරුප්පස්ස ආරම්මණභූතං ආකාසං අතික්කමිතබ්බංනාම. පඨමාරුප්පවිඤ්ඤාණං ආලම්බි තබ්බංනාම. තතියාරුප්පෙ තංපඨමාරුප්පවිඤ්ඤාණං අතික්කමිතබ්බංනාම. තස්ස නත්ථිභාවො ආලම්බිතබ්බංනාම. චතුත්ථාරුප්පෙ සො නත්ථී භාවො අතික්කමිතබ්බං නාම. තතියාරුප්පවිඤ්ඤාණං ආලම්බි තබ්බං නාමාති. තත්ථ කිඤ්චාපි ඉමං ආරුප්පමානසං චතුන්නං අතික්කමි තබ්බානංපි භෙදෙන චතුබ්බිධං හොති, තථාපි ආකාසානඤ්චාය තනන්තිආදිනා ඉධ ආලම්බිතබ්බානඤ්ඤෙව සරූපතො ගහිතත්තා තෙසං භෙදෙන ඉමස්ස භෙදො පාකටොති දට්ඨබ්බං. ආරුප්පමානසං ආලම්බණප්පභෙදෙන චතුධා ඨිතං. තදෙව පුඤ්ඤපාක ක්‍රියභෙදෙන ද්වාදසධා ඨිතන්ති යොජනා.

අරූපචිත්තස්ස පරමත්ථදීපනා.

57. ඉදානි යථානුප්පත්තං ලොකුත්තර චිත්තං දස්සෙන්තො **සොතාපත්තිමග්ගචිත්තන්ති**ආදිමාහ. තත්ථ සවති සන්දති අනිවත්තගමනවසෙන පවත්තතීති සොතො, ගඞ්ගාදීසු ජලප්පවාහො. සොහි පභවතො පට්ඨාය යාවමහාසමුද්දා අන්තරා අනිවත්ත මානො සවති සන්දති පවත්තතීති. සොතොවියාති සොතො. අට්ඨඞ්ගිකො අරියමග්ගො, යථාහ-යොබො ආවුසො අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො. සෙය්‍යථීදං, සම්මාදිට්ඨී. ල. සම්මාසමාධි. අයං වුච්චතාවුසො සොතොති. අයංපිහි යදා උප්පජ්ජති. තතො පට්ඨාය ආනුභාවඵරණවසෙන යාවඅනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතුයා අන්තරා අනිවත්තමානොයෙව හුත්වා සවති සන්දති පවත්තතීති. යථාහ -

> සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෙ යාකාචි මහානදියො. සෙය්‍යථීදං. ගඞ්ගා, යමුනා, අචිරවතී, සරභූ, මහී. සබ්බා තා සමුද්දනින්නා හොන්ති සමුද්දපොණා සමුද්දපබ්භාරා. එවමෙව බො භික්ඛවෙ භික්ඛු අරියං අට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං භාවෙන්තො බහුලිකරොන්තො නිබ්බානනින්නො හොති නිබ්බානපොණො නිබ්බාන පබ්භාරොති.

එත්ථච තෙන තෙන මග්ගෙන පහීනානං කිලෙසානං පුන අනුපගමන වසෙන සද්ධාදීනං ඉන්ද්‍රියානං අනුක්කමෙන පරිපාකගමනවසෙනච අනිවත්තගමනං දට්ඨබ්බං. යථාහ -

> සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෙ සටො නික්කුජ්ජො වමතෙව උදකං. නොපච්චාවමති. එවමෙවබො භික්ඛවෙ අරියං අට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං භාවෙන්තො බහුලිකරොන්තො වමතෙව පාපකෙ අකුසලෙ ධම්මෙ. නොපච්චාවමතීති. යථාචාහ-සොතාපත්ති මග්ගඤ්ඤාණෙන යෙ කිලෙසා පහීනා, තෙ කිලෙසෙ නපුනෙති නපච්චෙති නපච්චාගච්ඡතීතිආදි.

යථාච පුථුජ්ජනා පහීනෙපි කිලෙසෙ පුන උපගච්ඡන්ති. තිහෙ තුකභූතාපි පුන ද්විහෙතුකාහෙතුකභාවං ගච්ඡන්ති. යතො තෙ උපරිභවග්ගෙ නිබ්බත්තාපි පුන අපායෙසු සන්දිස්සන්ති. සීලවන්තාපි පුන දුස්සීලා හොන්ති. සමාහිතාපි පුන උම්මත්තකාචා ඛිත්තචිත්තාචා හොන්ති. පඤ්ඤවාපි පුන දුප්පඤ්ඤා එළමූගා හොන්ති. නතථා අරියා. තෙපන තෙන තෙන මග්ගෙන පහීනෙ කිලෙසෙ පුන නඋපගච්ඡන්ති. පුථුජ්ජනභාවංවා හෙට්ඨීමරිය භාවංවා න ගච්ඡන්ති. අනුක්කමෙන සද්ධාදීනං ඉන්ද්‍රියානං පරිපක්කභාවමෙව උපගච්ඡන්තීති. සබ්බඤ්චෙතං අරියමග්ගස්සෙව ආනුභාවෙන සිද්ධන්ති සොතොතිනාමං මූලප්පභවභූතෙ තස්මිං මග්ගෙඑව නිරුළ්හන්ති දට්ඨබ්බං. තස්ස සොතස්ස ආදිතො පජ්ජනං පාපුණනං සොතාපත්ති. සොතාපත්තියා අධිගමමානො මග්ගො සොතාපත්තිමග්ගො. අථවා, ධම්මසොත සමාපන්නො අරියොති පවුච්චතීති වුත්තත්තා සබ්බෙ අරියසන්තානගතා ලොකිය ලොකුත්තරභූතා බොධිපක්ඛියධම්මා උපරි සම්බොධිපරා යනතාවසෙන අනුපාදිසෙසනිබ්බාන පරායනතාවසෙනච අනිවත්ත ගතියා පවත්තමානා යථාවුත්තෙන අත්ථෙන සොතොති වුච්චන්ති. තං සොතං ආදිතො පජ්ජන්ති පාපුණන්ති එතාය පටිපදායාති සොතාපත්ති. සොතාපත්තිච සා මග්ගොචාති සොතාපත්තිමග්ගො, පඨමමග්ගසඞ්ඛාතාය සොතාපත්තියා අඞ්ගන්ති සොතාපත්ති යඞ්ගන්තිහි අට්ඨකථායං වුත්තං, මග්ගොතිච පථො උපායො. නිබ්බානං මග්ගෙති, නිබ්බානත්ථිකෙහි මග්ගීයති, කිලෙසෙ මාරෙන්තො ගච්ඡතීති මග්ගොතිච වදන්ති.

[54] විභාවනියං පන

> අරියමග්ගසොතස්ස ආදිතො පජ්ජනං එතස්සාති සොතාපත්ති. පුග්ගලොති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

න හි පුග්ගලෙ පවත්තො සොතාපත්තිසද්දො කත්ථචි දිට්ඨයොති.

> **[55]** එතෙන තස්ස මග්ගො සොතාපත්තිමග්ගොති ඉදංපි පටික්ඛිත්තං හොති.

සොතාපත්තිමග්ගෙන සම්පයුත්තං චිත්තං සොතාපත්තිමග්ගචිත්තං.

[56] ටීකාසු පන

> සොතාපත්තියා ලද්ධං මග්ගචිත්තං සොතාපත්ති මග්ගචිත්තන්ති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

න හි චිත්තසද්දසම්බන්ධො සොතාපත්තිසද්දො කත්ථචි පාළියං දිට්ඨයොති.

58. පටිසන්ධිවසෙන සකිං ඉමංලොකං ආගච්ඡති සීලෙනාති **සකදාගාමී**. දුතියඵලට්ඨො. සො හි අසමුච්ඡින්නකාම රාගානුසයත්තා කාමලොකාගමන කිලෙසසබ්භාවෙන තං සභාවානාති වත්තනතො උපරි භවග්ගෙ ඨිතොපි පටිසන්ධිවසෙන පුන ඉමං කාමධාතුං ආගමනප්පකතිකොඑව හොතීති. වුත්තඤ්හෙතං චතුක්කනිපාතෙ -

> ඉධ සාරිපුත්ත එකච්චස්ස පුග්ගලස්ස ඔරම්භාගියානි සංයොජනානි අප්පහීනානි හොන්ති, සො දිට්ඨෙවධම්මෙ නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං උපසම්පජ්ජ විහරති. සො අපරිහීනො කාලං කුරුමානො නෙසඤ්ඤානාසඤ්ඤා යතනුපගානං දෙවානං සහබ්‍යතං උපපජ්ජති. සො තතො චුතො ආගාමී හොති ආගන්ත්වා ඉත්ථත්තං. ඉධ පන සාරිපුත්ත එකච්චස්ස පුග්ගලස්ස ඔරම්භාගියානි සංයොජනානි පහීනානි හොන්ති, සො දිට්ඨෙව.ල. සො තතො චුතො අනාගාමී හොති අනාගන්ත්වා ඉත්ථත්තන්ති.

අට්ඨකථායඤ්ච ඉත්ථත්තන්ති ඉමං කාමාවචර පඤ්චක්ඛන්ධ භාවන්ති වුත්තං. අයඤ්ච අත්ථො කිලෙසගතිවසෙන වුත්තො. න පුග්ගල ගතිවසෙන. න හි බ්‍රහ්මභූතා සොතාපන්න සකදා ගාමිනො පටිපටිසන්ධිවසෙන හෙට්ඨිමංපි බ්‍රහ්මලොකං ආගච්ඡන්ති. කුතො කාම ලොකං. කථං විඤ්ඤායතීති චෙ. අනුසයයමකෙ –

> කාමධාතුයා චුතස්ස රූපධාතුං අරූපධාතුං උපපජ්ජන්තස්ස කස්සචි සත්තඅනුසයා අනුසෙන්ති, කස්සචි පඤ්චඅනුසයා අනුසෙන්ති, කස්සචි තයො අනුසයා අනුසෙන්තීති වත්වා රූප ධාතුයා අරූපධාතුයා චුතස්ස කාමධාතුං උපපජ්ජන්තස්ස සත්තෙව අනුසයා අනුසෙන්තීති.

වුත්තත්තා විඤ්ඤායති. තත්ථ පුරිමවාක්‍යෙ පුථුජ්ජනස්ස වසෙන සත්ත. ද්වින්නං සොතාපන්නසකදාගාමීනං වසෙන පඤ්ච. අනාගාමිස්ස වසෙන තයොති වුත්තං, පච්ඡිමවාක්‍යෙපන බ්‍රහ්මභූතානං සොතා පන්නසකදාගාමිඅනාගාමීනං පටිසන්ධිවසෙන කාමලොකං ගමනස්ස නත්ථිතාය කෙවලං පුථුජ්ජනස්සෙව වසෙන සත්තෙවාති වුත්තං. ධම්මහදය විභඞ්ගට්ඨකථායඤ්ච –

> ''රූපාවචරෙ නිබ්බත්තා සොතාපන්නසකදාගාමිනො නපුන ඉධා ගච්ඡන්ති, තත්ථෙව පරිනිබ්බායන්ති. එතෙහි ඣානඅනාගාමිනො නාමා''ති ච. ''නවසු බ්‍රහ්මලොකෙසු නිබ්බත්තඅරිය සාවකානං තත්‍රූප පත්තිපි හොති උපරූපපත්තිපි. නහෙට්ඨූ පපත්ති. පුථුජ්ජනානංපන තත්‍රූපපත්තිපි හොති උපරූපපත්ති හෙට්ඨූපපත්තිපී''ති ච.

වුත්තං. තඤ්චඛො අනාගමනං මග්ගසහායෙන ඣානානුභාවෙනෙව සිද්ධං. නමග්ගානුභාවෙනාති. එත්ථච ඉමං ලොකන්ති පදස්ස ඉමං මනුස්සලොකන්ති වා ඉමං කාමාවචරලොකන්තිවා ද්විධාපි අත්ථො අට්ඨකථාසු වුත්තො. තත්ථ පුරිමස්මිං අත්ථෙ සති ආගච්ඡතීති එතස්ස දෙවලොකතො ආගච්ඡතීති අත්ථො. පච්ඡිමස්මිං පන බ්‍රහ්මලොකතොපි ච ආගච්ඡතීති. පාළියංපන පච්ඡිමත්ථොව වුත්තොවිය දිස්සති. වුත්තඤ්හෙතං පුග්ගලපඤ්ඤත්තියං අනාගන්ත්වා ඉත්ථත්තං අනාගාමී තෙන දට්ඨබ්බො. ආගන්ත්වා ඉත්ථත්තං සොතාපන්නසකදා ගාමිනො තෙන දට්ඨබ්බාති. එත්ථච අනාගන්ත්වා ඉත්ථත්තන්ති ඉමිනා ඉමං කාමාවචරලොකං න ආගච්ඡතීති අනාගාමීති අත්ථං දස්සෙති. ආගන්ත්වා ඉත්ථත්තන්ති ඉමිනාපන ද්වෙපි සොතාපන්නසකදාගාමිනො සකිං පුන ඉමං කාමාවචරලොකං ආගච්ඡන්තීති සකදාගාමිනොති අත්ථං දස්සෙති. කස්මා, නිරන්තරවාක්‍යෙසු ඨිතානං ද්වින්නංඉත්ථත්ත සද්දානං නානාත්ථා සම්භවතො. මජ්ඣිමපණ්ණාසෙච කණ්ණකත්ථ සුත්තෙ -

> යො සො මහාරාජ බ්‍රහ්මා සබ්‍යාපජ්ඣො, සො බ්‍රහ්මා ආගන්තා ඉත්ථත්තං. යොසො බ්‍රහ්මා අබ්‍යාපජ්ඣො, සො බ්‍රහ්මා අනාගන්තා ඉත්ථත්තන්ති.

භගවතා වුත්තං. තත්ථ සබ්‍යාපජ්ඣොති එතෙන පුථුජ්ජනෙන සහ සොතාපන්නසකදාගාමිභූතා බ්‍රහ්මානො ගහිතා හොන්ති. තෙහි පටිඝානුසයස්ස අප්පහීනත්තා චෙතසිකදුක්ඛසඞ්ඛාතං බ්‍යාපජ්ඣංපි අපහීනමෙවාති සබ්‍යාපජ්ඣානාම. ආගන්තා ඉත්ථත්තන්ති ඉමං කාමලොකං පටිසන්ධිවසෙන පුන ආගමනසීලො ආගමනප්පකතිකොති අත්ථො. තබ්බිපරීතෙන පච්ඡිමස්ස වාක්‍යස්ස අත්ථො වෙදිතබ්බො. තෙසුපන ද්වීසු සකදාගාමීසු පුරිමස්ස අනඤ්ඤසා

ධාරණෙනෙව සබ්බපඨමං අරිය මග්ග සොතාධි ගමන ගුණෙන සොතාපන්නො ත්වෙව නාමං සිද්ධන්ති දට්ඨබ්බං. පුග්ගලගතිවසෙන පනෙත්ථ බ්‍රහ්මලොකෙ ඨිතානං සත්තක්ඛත්තුපරමතාදිභාවොවිය සකදාගාමිභාවොපි නත්ථි. පඨමදුතියඵලට්ඨාපිහි තත්ථ අනාගාමිසඞ්ඛ්‍යාමෙව ගච්ඡන්ති. තස්මා සකදාගාමීති ඉදං කාමජාතිකා නංඑව දුතියඵලට්ඨානං සිද්ධං නාමන්ති කත්වා තෙසං කාමලොකෙ එව හෙට්ඨුපරූපපත්ති වසෙන සකිං ආගමනං අට්ඨකථාසු වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. එවඤ්ච කත්වා පාළියංපි පඤ්චන්නං ඉධ නිට්ඨා සත්තක්ඛත්තුපරමස්ස කොලංකොලස්ස එකබීජිස්ස සකදාගාමිස්ස යොච දිට්ඨෙව ධම්මෙ අරහාති වුත්තන්ති. සොපන ඡබ්බිධො හොති. ඉධපත්වා ඉධපරිනිබ්බායී, තත්ථ පත්වා තත්ථ පරිනිබ්බායී, ඉධපත්වා තත්ථ පරිනිබ්බායී, තත්ථ පත්වා ඉධ පරිනිබ්බායී, ඉධපත්වා තත්ථනිබ්බත්තිත්වා ඉධ පරිනිබ්බායී. තත්ථපත්වා ඉධනිබ්බත්තිත්වා තත්ථපරිනිබ්බායීති. තත්ථ ඉධ පත්වා ඉධ පරිනිබ්බායීති ඉධ මනුස්සභවෙ සකදාගාමිමග්ගං පත්වා ඉධමනුස්ස භවෙයෙව අරහත්තමග්ගං ලභිත්වා පරිනිබ්බායනධම්මො. තත්ථ පත්වා තත්ථ පරිනිබ්බායීති තස්මිංදෙවලොකෙ සකදාගාමිමග්ගං පත්වා තස්මිං දෙවලොකෙයෙව අරහත්තමග්ගං ලභිත්වා පරිනිබ්බායනධම්මො. නිබ්බත්තිත්වාති පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන උප්පජ්ජිත්වා. යෙසං පන ඉමං ලොකන්ති පදස්ස ඉමං මනුස්සලොකන්ති අත්ථො. තෙසං සො පඤ්චවිධොයෙව වුත්තො, න ඡට්ඨො පුග්ගලො.

විභාවනියඤ්ච

> ''පඤ්චසු සකදාගාමීසු පඤ්චමකොව ඉධාධිප්පෙතො, සො හි ඉතො ගන්ත්වා පුන සකිං ඉධ ආගච්ඡතී''ති වුත්තං.

මහාපරිනිබ්බාන සුත්තට්ඨකථායං පන මහාවග්ග සංයුත්තට්ඨකථා යඤ්ච සොපි ඡට්ඨො පුග්ගලො සකිං ආගමනට්ඨෙන ආගතොයෙව. යස්මාච සබ්බඤ්ඤුබුද්ධාපි යාව උපරිමග්ගො නාගච්ඡති. තාව පඨමඵලට්ඨභූතා සත්තක්ඛත්තු පරමතායංවිය දුතියඵලට්ඨභූතා සකිං ආගමනප්පකතියං සණ්ඨිතායෙව හොන්ති. තස්මා ඉධ කොචි දුතියඵලට්ඨො සකිං ආගමනට්ඨෙන නිප්පරියායෙන සකදා ගාමීනාම න නහොතීති සබ්බොපි සො ඡබ්බිධො පුග්ගලො ඉධ නිප්පරියායෙන සකදාගාමියෙවනාම හොතීති දට්ඨබ්බො. සකදා ගාමිස්ස මග්ගො සකදාගාමිමග්ගො. සො හි සයං ජනකභූතො සකදාගාමීනං ජනෙතබ්බං ජනෙතීති ඉධ ජනෙතබ්බ ජනකසම්බන්ධෙන විසෙසන විසෙසිතබ්බතා ඤායාගතා එව හොති. යථා තිස්සමාතා ඵුස්සමාතාති.

[57] විභාවනියං පන

> සාඤායාගතාඑව නහොති. පයොජනං පන කිඤ්චි අත්ථි. පයොජනවසෙන අවිරුද්ධා හොතීති ඉමිනා අධිප්පායෙනයං වුත්තං ''කිඤ්චාපි මග්ගසමඞ්ගිනො තථාගමනාසම්භවතො ඵලට්ඨොයෙව සකදාගාමීනාම. තස්සපන කාරණභූතො පුරිමුප්පන්නො මග්ගො මග්ගන්තරාවච්ඡෙදනත්ථං ඵලට්ඨෙන විසෙසෙත්වා වුච්චති සකදාගාමිමග්ගොති. එවං අනාගාමිමග්ගො''ති. තං න යුජ්ජති.

සකදාගාමිමග්ගෙන සම්පයුත්තං චිත්තන්ති සමාසො.

59. ඔරබ්භාගියසංයොජනානං සබ්බසො සමුච්ඡින්නත්තා පටිසන්ධිවසෙන පුන ඉමං කාමලොකං න ආගච්ඡතීති **අනාගාමී**. එකන්තෙන බ්‍රහ්මලොකපරායනොඑව හොතීති අත්ථො. ඉදඤ්ච කෙවලං ඉමස්ස මග්ගස්ස ආනුභාවවසෙනෙව වුත්තං. උපරිමග්ග විපස්සනාය පන ආගතාය සො තස්මිං ඨානෙයෙව අරහත්ත මග්ගපරායනොපි හොතියෙව. අනාගාමිස්ස තතියඵලට්ඨස්සමග්ගො. තෙන සම්පයුත්තං චිත්තන්ති විග්ගහො.

60. මහප්ඵලකාරිතාගුණයොගෙන පූජාවිසෙසං අරහතීති **අරහා**. ඛීණාසවො චතුත්ථඵලට්ඨො. අරහතො භාවො අරහත්තං, චතුත්ථඵලං. තස්ස මග්ගො. තෙන සම්පයුත්තචිත්තන්ති නිබ්බචනං. පිසද්දෙන පාළියං විභත්තෙ මග්ගචිත්තප්පභෙදෙ සම්පිණ්ඩෙති. තත්ථ ධම්මසඞ්ගණියං තාව පඨමමග්ගෙ ඣානනාමෙන වුත්තෙසු පඤ්චසු වාරෙසු පඨමෙ සුද්ධිකපටිපදාවාරෙද්වින්නං චතුක්කපඤ්චකනයානං වසෙන නවචිත්තානි හොන්ති. තථා සුද්ධිකසුඤ්ඤතාය සුඤ්ඤතප්පටිපදාය සුද්ධිකප්පණිහිතෙ අප්පණිහිතප්පටිපදායචාති පඤ්චසු වාරෙසු දසන්නං නයානං වසෙන පඤ්චචත්තාලීසචිත්තානි හොන්ති. තථා මග්ගසතිපට්ඨානාදීහි එකූනවීසතියා නාමෙහි වුත්තෙසු පච්චෙකං පඤ්චසු වාරෙසූති වීසතියා නාමෙහි වුත්තෙ වාරසතෙ ද්වින්නං නයසතානං වසෙන නවචිත්තසතානි හොන්ති. පුන චතූහි අධිපතීහි යොජෙත්වා වුත්තෙසු චතුසු වාරසතෙසු අට්ඨන්නං නයසතානං වසෙන තීණි සහස්සානි ඡසතානිච හොන්තීති. එවං පඨමමග්ගෙ නය සහස්සවසෙන චත්තාරිචිත්තසහස්සානි පඤ්චචිත්ත සතානිච හොන්ති. තථා සෙසමග්ගෙසුපීති එවං චතුසු මග්ගෙසු චතුන්නං නය සහස්සානං වසෙන අට්ඨාරස මග්ග චිත්ත සහස්සානි හොන්ති. සච්චසතිපට්ඨාන විභඞ්ගෙසු පන වීසතිනය සහස්සානං වසෙන නවුතිමග්ගචිත්තසහස්සානි. මග්ගවිභඞ්ගෙ අට්ඨවීසතියා නය සහස්සානං වසෙන සතසහස්සං ඡබ්බීසතිසහස්සානි ච මග්ගචිත්තානි හොන්තීති. අට්ඨකථාසුපන නයභෙදාඑව වුත්තා. නචිත්ත භෙදාති.

[58] යංපන විභාවනියං

පිසද්දෙන සච්චවිභඞ්ගෙ ආගතං සට්ඨිසහස්සභෙදං නයං සඞ්ගණ්හාතීති වුත්තං. තං ඉමස්මිං කුසලනිගමෙන වත්තබ්බං.

සොහි සට්ඨිසහස්සභෙදො නයො විපාකට්ඨානෙඑව අට්ඨකථායං ආගතොති.

[59] යඤ්ච තත්ථ

පටිපදාභෙදං අනාමසිත්වා කෙවලං සුඤ්ඤතො අප්පණිහි තොති ද්විධා විභත්තොති වුත්තං. තං නයුජ්ජති.

පාළියඤ්හි පටිපදාභෙදො ආදිම්හියෙව ආගතොති. නච ආදිම්හි සුඤ්ඤතො අප්පණිහිතොති ද්විධා විභත්තො නිරන්තරවාරො අත්ථීති.

[60] යඤ්ච තත්ථ

සුඤ්ඤතො එකො නයො, අප්පණිහිතො එකො, පටිපදා විසිට්ඨා සුඤ්ඤතා චත්තාරො, අප්පණිහිතා චත්තාරොති කත්වා දසනයා හොන්තීති අධිප්පායෙන එවං ඣාන නාමෙන දසධා විභත්තොති වුත්තං. තංපි න යුජ්ජතියෙව.

න හි සුඤ්ඤතාදයො ඉධ නයානාම හොන්ති. තෙසු පන එකෙ කස්මිං ද්වෙ ද්වෙ චතුක්කපඤ්චකනයාඑව ඉධ නයානාමාති. එතෙන තථා මග්ගසතිපට්ඨානිච්චාදිකංපි සබ්බං පටික්ඛිත්තං හොතීති. [මග්ගචිත්තං]

61. ඵලචිත්තෙ ඵලන්ති විපාකභූතො අට්ඨඞ්ගික මග්ගො. සම්පයුත්තධම්මසමූහොවා. සොතාපත්තියා අධිගතං ඵලං. තෙන සම්පයුත්තං, තත්ථවා පරියාපන්නං චිත්තන්ති සොතාපත්ති ඵල චිත්තං. එසනයො දුතියතතියෙසුපි. අරහත්තඤ්ච තං ඵලඤ්චාති **අරහත්තඵලං**. තෙන සම්පයුත්තං, තස්මිංවා පරියාපන්නං චිත්තන්ති නිරුත්ති.

62. සඞ්ගහගාථායං **චතුමග්ගප්පභෙදෙනාති** චතුක්ඛත්තුං පත්තබ්බත්තා චතුබ්බිධානං අට්ඨඞ්ගිකමග්ගානං පභෙදෙන. කස්මාපන තෙ චතුක්ඛත්තුං පත්තබ්බාති. වුච්චතෙ. සොතාපත්තිමග්ගෙ තාව සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි මුදූනි හොන්ති, තස්මා සො දිට්ඨිවිචිකිච්ඡාඑව සමුච්ඡින්දිතුං සක්කොති. අඤ්ඤෙපන කාමරාගබ්‍යාපාදෙපි තනුභූතෙපි කාතුං නසක්කොති. දුතියමග්ගෙ තානි ථොකං පටූනි හොන්ති. තස්මා සො කාමරාගබ්‍යාපාදෙ තනුභූතෙ කාතුං සක්කොති. සමුච්ඡින්දිතුං පන නසක්කොහියෙව. තතියමග්ගෙ තානි පටුතරානි හොන්ති. තස්මා සො කාමරාගබ්‍යාපාදෙ සමුච්ඡින්දිතුං සක්කොති. රූපාරූප රාගමානුද්ධච්චාවිජ්ජායොපන සමුච්ඡින්දිතුං නසක්කොතියෙව. චතුත්ථ මග්ගෙපන තානි ඉන්ද්‍රියානි පටුතමානි හොන්ති. තස්මා සො තාව අඤ්ඤෙච සබ්බෙපි පාපධම්මෙ සමුච්ඡින්දිතුං සක්කොති. එවං චතුක්ඛත්තුං පවත්තමානාඑව පරිනිට්ඨිතකිච්චත්තා තෙ මග්ගා චතුක්ඛත්තුං පත්තබ්බා හොන්තීති. කුසලං චිත්තං චතුමග්ගප්පභෙදෙන චතුධා මතං. පාකංපි තස්ස චතුබ්බිධස්ස කුසලස්ස ඵලත්තා තථා චතුධාමතං. ඉති අනුත්තරං චිත්තං අට්ඨධා මතන්ති යොජනා. නත්ථි අත්තනො උත්තරං අධිකං එතස්සාති **අනුත්තරං**.

63. කස්මා පනෙත්ථ ක්‍රියචිත්තංනාමන ගහිතන්ති, ක්‍රියානුත්තරස්ස අභාවාති, කස්මා පනස්ස අභාවොති. මග්ගචිත්තස්ස එකචිත්තක්ඛණිකත්තාති. යදි හි තං ලොකියකුසලංවිය නානාක්ඛණෙසු පවත්තෙය්‍ය. තදා නිරනුසයසන්තානෙපි පවත්තිත්වා ක්‍රියා නුත්තරංනාම සියාති. කස්මාපන තං එකචිත්තක්ඛණිකමෙව හොතීති. මග්ගස්ස මහානුභාවත්තාති. කථඤ්ච මහානුභාවොති. වුච්චතෙ. අරියමග්ගොහි නාම සකිං පවත්තමානොයෙව අත්තනා පහාතබ්බෙ කිලෙසෙ පුන අනුප්පාදධම්මතං ආපාදෙත්වා පජහති. අයමස්ස එකො ආනුභාවො. විපාකඤ්ච කුසලක්‍රියජවනංවිය ජවනකිච්ච යුත්තං යදා කදාචි සමාපජ්ජනක්ඛමඤ්ච කත්වා අත්තනො අනන්තරතො පට්ඨාය ජනෙති. අයමස්ස දුතියො ආනුභාවො. තස්මා තස්ස කිලෙසප්පහානත්ථායපි පුන උප්පාදෙතබ්බකිච්චංනාම නත්ථි. තථා සමාපත්ති අත්ථායපීති. සචෙපි හි කොචි අහං ඵලං සමාපජ්ජිතුං න ඉච්ඡාමි. පුබ්බෙ ලද්ධං මග්ගමෙව සමාපජ්ජිස්සාමීති පරිකම්මං කරෙය්‍ය. තදා පුබ්බෙ සකිං උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධමග්ගචෙතනානුභාවෙන ඵලචිත්තමෙව පවත්තෙය්‍ය. න මග්ගචිත්තං. කස්මා, අප්පටිබාහි යානුභාවත්තා මග්ගස්ස. අයඤ්හි මග්ගානුභාවොනාම කෙනචි ඡන්දෙන වා වසෙනවා අජ්ඣාසයෙනවා පරිකම්මෙනවා පටිබාහිතුං අසක්කුණෙය්‍යොයෙව හොතීති.

64. **ද්වාදසාකුසලානෙවන්තිආදි** සබ්බෙසං චතුබ්භූමක චිත්තානං ජාතිවසෙන සඞ්ගහො. එවං ඉමිනා වුත්තප්පකාරෙන අකුස ලානි ද්වාදසෙවහොන්ති. කුසලානි එකවීසතිඑව. විපාකානිඡත්තිං සෙව. ක්‍රියචිත්තානි වීසතිඑවාති ටීකායං යොජීයති. කෙචිපන කුසලානං විපාකානඤ්ච උපරිවඩ්ඪමානත්තාඑවසද්දං ආදිඅන්තපදෙස්වෙව යොජෙසුං. **චතුපඤ්ඤාසධාති**ආදි භූමිවසෙන සඞ්ගහො. කාමෙපරියා පන්නානි චිත්තානි චතුපඤ්ඤාසධා ඊරයෙ කථෙය්‍ය. රූපෙ පන්නරස. අරූපෙ ද්වාදස. තථා අනුත්තරෙ පරියාපන්නානි චිත්තානි අට්ඨධා ඊරයෙති යොජනා. එත්ථච අනුත්තරෙති ලොකුත්තර භූමියං. සා පන දුවිධා සඞ්ඛතභූමි, අසඞ්ඛතභූමීති. සඞ්ඛතාපි චතුබ්බිධා. යථාහ –

යස්මිං සමයෙ ලොකුත්තරං ඣානං භාවෙති පඨමාය භූමියා පත්තියා.ල. දුතියාය.ල. තතියාය.ල. චතුත්ථාය භූමියා පත්තියාති.

තත්ථ භූමීති සාමඤ්ඤඵලං අධිප්පෙතන්ති වුත්තං. පඨමමග්ගඵලයුගළංවා පඨමභූමි.ල. චතුත්ථ මග්ගඵල යුගළං චතුත්ථභූමීති එවංපි යුජ්ජතියෙව. අත්ථතොපන රාගත්තයපරිග්ගහවිමුත්තියා තෙභූමකධම්මෙසු අපරියාපන්නතා සඞ්ඛාතෙන අවත්ථා විසෙසෙන යුත්තො ධම්මවිසෙසො. සොච කිලෙසප්පහාන විසෙසෙන චතුබ්බිධො ජාතොති.

[61] විභාවනියං පන

ඉතරභූමියොවිය ලොකුත්තරභූමිනාම විසුං නත්ථි. නව විධධම්මසමූහොඑව තෙසං භූමිපරියායොති කත්වා යං වුත්තං. ''කත්ථචි අපරියාපන්නානි නවවිධලොකුත්තර ධම්මසමූහෙකදෙසභූතානි රුක්ඛෙ සාඛා ත්‍යාදීසු විය අනුත්තරෙ චිත්තානීති වුත්තානී''ති. තං නයුජ්ජති.

දුවිධාහි භූමි අවත්ථාභූමි, ඔකාසභූමීති. තත්ථ අවත්ථා භූමිඑව නිප්පරියායභූමි. න ඉතරා. සා හි ඔකාසභූමිනාම ධම්මානං තං තං අවත්ථාවිසෙසවසෙනෙව සිද්ධාති. තං තං අවත්ථා විසෙසොතිච හෙට්ඨා වුත්තනයෙන කාමාවචරතාදි අවත්ථා විසෙසො දට්ඨබ්බො. අපිච එකත්තිංසභූමියොපි කුසලාකුසලධම්මානං හීනපණීතඔළාරිකසුඛුමතා සඞ්ඛාතෙහි අවත්ථාවිසෙසෙහිඑව සිජ්ඣන්තීති.

65. එවං චතුබ්භූමක චිත්තානි සඞ්ඛෙපතො නිද්දිසිත්වා ඉදානි පුන විත්ථාරතො නිද්දිසන්තො ඉත්ථන්තිආදිගාථමාහ. තත්‍රායං යොජනා. අථවාපන ඉත්ථං යථාවුත්තප්පකාරෙන එකූනනවුතිප්පභෙදං මානසං චිත්තං එකවීසසතං කත්වා විචක්ඛණා පණ්ඩිතා විභජන්තීති.

[62] ටීකාසු පන

ගාථාය පුබ්බද්ධං පුරිමගාථානං නිගමනං කත්වා අපරද්ධමෙව ආරබ්භන්තරං කත්වා යොජෙන්ති. තං කථමෙකූන නවුතිවිධං චිත්තං එකවීසසතං හොතීති ඉමිනා නසමෙතීති.

ඉදානි තං එකවීසසතවිභාගං දස්සෙන්තො කථං.ල. හොතීති පුච්ඡිත්වා විතක්කවිචාරපීති සුඛෙකග්ගතා සහිතන්තිආදිමාහ. තත්ථ **පඨමජ්ඣාන සොතාපත්තිමග්ගචිත්ත**න්ති එත්ථ පඤ්චඞ්ගිකෙන පඨමජ්ඣානෙන යුත්තො සොතාපත්තිමග්ගො පඨමජ්ඣානසොතාපත්තිමග්ගො. තෙන සම්පයුත්තං චිත්තන්ති සමාසො.

[63] ටීකාසු පන

''පඨමජ්ඣානඤ්ච තං සොතාපත්තිමග්ගචිත්තඤ්චා''ති යොජෙන්ති. තං න යුත්තං.

න හි ඣානං චිත්තං හොති. නච චිත්තං ඣානං. අඤ්ඤඤ්හි ඣානං, අඤ්ඤං චිත්තන්ති.

[64] යඤ්ච විභාවනියං

''ඣානඞ්ගවසෙන පඨමජ්ඣාන සදිසත්තා පඨමජ්ඣානඤ්චා''ති වුත්තං. තම්පි න යුත්තං.

න හි පඤ්චඞ්ගිකං ලොකුත්තරජ්ඣානං පඨමජ්ඣානසදිසට්ඨෙන පඨමජ්ඣානසඤ්ඤං ලභතීති සක්කා වත්තුං. තඤ්හි සයමෙව අත්තනො පඤ්චඞ්ගිකභාවෙන නිප්පරියායතො පඨමජ්ඣානංනාම හොතීති. ඉදඤ්හි ඣානංනාම ලොකියංවා හොතු ලොකුත්තරංවා. යං පඤ්චඞ්ගිකං හොති. තං සයමෙව පඨමජ්ඣානන්ති සිද්ධං. යං චතුරඞ්ගිකං. තියඞ්ගිකං. දුවඞ්ගිකං. පුන දුවඞ්ගිකං. තං සයමෙව පඤ්චමජ්ඣානන්ති සිද්ධන්ති. ලොකුත්තරෙවා දුතියාදිභාවස්ස උප්පත්තික්කමවසෙන අසිද්ධත්තා එවං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

[65] යඤ්ච තත්ථ

සදිසභාවෙනෙව ලොකුත්තරෙ තෙසං පඤ්චඞ්ගිකාදීනං ඣාන වොහාරසිද්ධතාදීපනත්ථං. ''පාදකජ්ඣාන සම්මසිතජ්ඣාන පුග්ගලජ්ඣාසයෙසු හි අඤ්ඤතරවසෙන තං තං ඣානසදිසත්තා විතක්කාදිඅඞ්ගපාතුභාවෙන චත්තාරොපි මග්ගා පඨමජ්ඣානාදි වොහාරං ලභන්තා පච්චෙකං පඤ්චධා විභජන්තී''ති වුත්තං. තම්පි නයුජ්ජතියෙව.

න හි මග්ගා පඨමජ්ඣානාදි වොහාරං ලභන්ති. අඤ්ඤො හි මග්ගො, අඤ්ඤං ඣානන්ති. අපිච, යදි උපනිජ්ඣායනට්ඨෙන පච්චනීකජ්ඣාපනට්ඨෙනව ඣානංනාම සියා. තදා ලොකුත්තරජ්ඣානානිඑව සාතිසයතො ඣානානිනාම සියුං. න ඉතරානි. තානි හි කසිණාදිනිමිත්තමත්තං උපෙච්ච නිජ්ඣායන්ති. පච්චනීකධම්මෙච වික්ඛම්භනමත්තෙන ඣාපෙන්ති. ලොකුත්තරානියෙවපන අතිගම්භීරං අභිදුද්දසං නිබ්බානං උපෙච්ච නිජ්ඣායන්ති. පච්චනීකධම්මෙච සමූලෙ සානුසයෙ සබ්බසො සමුච්ඡින්දනවසෙන ඣාපෙන්තීති. එත්ථච අප්පනාඣානානං

පඤ්චඞ්ගිකභාවොනාම පකතියා එව සිද්ධො හොතීති න පඨමජ්ඣානිකෙසු මග්ගඵලෙසු පාදකජ්ඣා නාදිනා පච්චයවිසෙසෙන කිච්චං අත්ථි. චතුරඞ්ගිකාදි භාවො පන තෙන පච්චයවිසෙසෙන විනා න සිජ්ඣති. අසතිහි තස්මිං සබ්බංපි ඣානං පඤ්චඞ්ගිකමෙව භවිස්සතීති. තත්ථ යථා ලොකියජ්ඣානෙසු ආදිකම්මිකකාලෙ තස්ස තස්ස දුතීයාදිකස්ස ඣානස්ස උපචාරභූතා භාවනා සයං විතක්කාදියුත්තා සමානාපි විතක්කාදීසු ආදීනවදස්සනඤ්ඤාණෙනචෙව ඉදානි අවිතක්කං ඣානං උප්පාදෙස්සාමි, ඉදානි අවිචාරං ඣානං උප්පාදෙස්සාමීති එවමාදිනා පවත්තෙන අජ්ඣාසය විසෙසෙනච යුත්තත්තා කාචි විතක්කවිරාගභාවනානාම හොති. කාචි විචාර විරාගභාවනා නාම. කාචි පීතිවිරාගභාවනා නාම. කාචි සුඛවිරාගභාවනානාම. කාචී රූපවිරාගභාවනානාම. අසඤ්ඤිගාමීනං පන සඤ්ඤාවිරාගභාවනානාම හොති. සා අත්තනො අත්තනො ඣානං අවිතක්කංවා අවිචාරංවා අප්පීතිකංවා උපෙක්ඛාසහ ගතංවා කාතුං සක්කොති. ඣානෙසු වසීභූතකාලෙපන ආදීනවදස්සනඤ්ඤාණෙන විනා කෙවලං අජ්ඣාසයමත්තෙන යංයං ඣානං ඉච්ඡති. තං තං ඣානං සමාපජ්ජතියෙව. එවමෙවං ඉධපි තස්ස තස්ස මග්ගස්ස උපචාරභූතා වුට්ඨානගාමිනි විපස්සනාසඞ්ඛාතා භාවනා සයං විතක්කාදියුත්තා සමානාපි නානාසත්තියුත්තා හොති. කාචි විතක්කවිරාගභාවනානාම. කාචි විතක්කවිචාරවිරාගභාවනා නාම. කාචි විතක්කවිචාරපීති විරාගභාවනානාම. කාචි විතක්කවි චාරපීතිසුඛවිරාගභාවනානාම. තත්ථ යා විතක්කං විරාජෙතුං අතික්කාමෙතුං සක්කොති. සා විතක්කවිරාගභාවනානාම. එස නයො සෙසාසුපීති.

66. කස්සපන බලෙන සා විපස්සනා නානාසත්ති යුත්තා හොතීති. වුච්චතෙ, පාදකජ්ඣානබලෙනාති එකො ථෙරවාදො. සම්මසිතජ්ඣාන බලෙනාති එකො. පුග්ගලජ්ඣාසය බලෙනාති එකො. තත්ථ යං යං ඣානං තස්සා විපස්සනාය පාදකත්ථාය ආසන්නෙ සමාපජ්ජීයති. තංතං පාදකජ්ඣානංනාම. තංචෙ පඨමජ්ඣානං හොති. විපස්සනා පාකතිකාඑව. සචෙ දුතීයජ්ඣානං හොති. විපස්සනා විතක්කවිරාගසත්තියුත්තා හොති. මග්ගෙ අවිතක්කං ඣානං නියාමෙතුං සක්කොති. එසනයො සෙසෙසුපි පාදකජ්ඣානෙසූති අයං පාදකවාදො. පාදකජ්ඣානෙ සති තංසදිසමෙව මග්ගෙ ඣානං හොති. අසතිපන මග්ගෙ පඨමජ්ඣානමෙව හොති. සම්මසි තජ්ඣානංවා පුග්ගලජ්ඣාසයොවා මග්ගෙ ඣානඞ්ගං නියමෙතුං නසක්කොතීති අධිප්පායොති. පාදකජ්ඣානෙ සති තංවා අඤ්ඤංවා යංයං ඣානං සම්මසීයති. තංචෙ පඨමජ්ඣානං හොති. විපස්සනා පාකති කාඑව. සචෙ දුතීයජ්ඣානං හොති. විපස්සනා විතක්කවිරාගසත්ති යුත්තා හොති. මග්ගෙ අවිතක්කං ඣානං නියාමෙතුං සක්කොති. එසනයො සෙසෙසුපි සම්මසිතජ්ඣානෙසූති අයං සම්මසිතවාදො. විපස්සනාය ආරම්මණභාවෙන සහ චරිතත්තා සම්මසිතජ්ඣානමෙව පාදකජ්ඣානතො අජ්ඣාසයතොච බලවතරන්ති අධිප්පායොති.

විභාවනියං පන

විපස්සනාපාදකං කිඤ්චිඣානං නත්ථීති ඉමස්මිං වාදෙ වුත්තං. තං අට්ඨකථාය න සමෙති.

පාදකජ්ඣානෙ සති තංවා අඤ්ඤංවා මග්ගෙ යංයංඣානං ඉච්ඡති. තංතං ඣානං ඉජ්ඣති. විපස්සනාපි ඉච්ඡානුරූපං විතක්කවිරාගාදිභාවං පත්තා හොතීති පුග්ගලජ්ඣාසයවාදො. යථා ලොකියජ්ඣානෙසු ආසන්නෙ වුට්ඨිතජ්ඣානං උපරිජ්ඣානුපචාර භාවනාය උපත්ථම්භකමත්තං හොති. න පන උපරිජ්ඣානෙ ඣානං අත්තසදිසං කාතුං සක්කොති. අජ්ඣාසයොඑව උපරිජ්ඣානෙ ඣානඞ්ගං නියාමෙති. එවමෙවං ඉධපි පාදකජ්ඣානං විපස්සනාය තික්ඛ විසදභාවත්ථාය බලවූපනිස්ස යො හොති. අජ්ඣාසයොඑව විපස්සනං විතක්කවිරාගාදිභාවං පාපෙත්වා මග්ගෙ ඣානඞ්ගං නියාමෙතීති අධිප්පායොති. යො පනෙත්ථ වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාඑව මග්ගෙ ඣානඞ්ගං නියාමෙතීති මහාට්ඨකථා වාදො. තත්ථපි පුග්ගලජ්ඣාසයවිසෙසබලෙන විතක්කවිරාගාදිසත්ති විසෙසයුත්තා වුට්ඨානගාමිනි විපස්සනාඑවාති අත්ථො වෙදිතබ්බො. කාමඤ්චෙත්ථ අට්ඨසාලිනියං ඉමෙසං තිණ්ණං ථෙරවාදානං අඤ්ඤමඤ්ඤං අවිරොධො වුත්තොවිය දිස්සති. ඉමෙපන වාදා අඤ්ඤමඤ්ඤං සංසන්දිත්වා පවත්තා නහොන්ති. පච්චෙකං සබ්බං ලොකුත්තරජ්ඣානං පරිපුණ්ණං කත්වා පවත්තා. තස්මා නසක්කා තෙසං අඤ්ඤමඤ්ඤං විරොධො පරිහරිතුන්ති. එත්ථච ඣානලාභීනං විපස්සනාකම්මෙ පාදකජ්ඣානසමා පජ්ජනංනාම භගවතාඑව සුට්ඨුවිහිතං. වුත්තඤ්හෙතං චූළසුඤ්ඤතසුත්තෙ –

ඉධානන්ද භික්ඛු විවිච්චෙව කාමෙහි විවිච්ච අකුසලෙහි ධම්මෙහි පඨමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති. දුතීයං ඣානං. තතීයං ඣානං. චතුත්ථං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති. සො අජ්ඣත්තං සුඤ්ඤතං මනසිකරොති. තස්සචෙඅජ්ඣත්තංසුඤ්ඤතාය චිත්තං නපක්ඛන්දති. නපසීදති. තෙන භික්ඛුනා තස්මිංයෙව පුරිමස්මිං සමාධිනිමිත්තෙ අජ්ඣත්තමෙව චිත්තං සන්ඨපෙ තබ්බං, සන්නිසාදෙතබ්බං, එකොදි කාතබ්බං, සමාදහාතබ්බන්තිආදි.

තත්ථ සුඤ්ඤතං මනසිකරොතීති විපස්සනාකම්මං වුත්තං. තස්මිංයෙව පුරිමස්මිං සමාධිනිමිත්තෙති පාදකජ්ඣානසමාධි නිමිත්තෙ. නවනිපාතෙච –

පඨමං පාහං භික්ඛවෙඣානං නිස්සාය ආසවානං ඛයං වදාමි.ල. නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං පාහං භික්ඛවෙ ඣානං නිස්සාය ආසවානං ඛයං වදාමීති වුත්තං.

67. ඉමෙසුපන තිසුවාදෙසු පුග්ගලජ්ඣාසයවාදො බලවතරොච්චිය බායති. ලොකියජ්ඣානෙසුපි හි පාදකජ්ඣානංනාම ඉච්ඡිතබ්බමෙව. තඤ්ච උපරිජ්ඣානස්ස උපචාරභාවනාය තික්ඛවිසද භාවත්ථායඑව හොති. අජ්ඣාසයොඑවපන උපචාර භාවනාය විතක්කවිරාගාදිභාවං සාධෙති. උපචාරභාවනාඑව උපරිජ්ඣානෙ ඣානඞ්ගං නියාමෙති. එවමෙවං ඉධපි පාදකජ්ඣානබලෙන තික්ඛවිසද භාවපත්තා වුට්ඨානගාමිනි විපස්සනාඑව අජ්ඣාසයවිසෙසබලෙන විතක්කවිරාගාදිසත්තිවිසෙසයුත්තා හුත්වා මග්ගෙ නානාඣානානි සාධෙති. අසති පන අජ්ඣාසයවිසෙසෙ තංතං පාදකජ්ඣානානුරූපං අජ්ඣාසයසාමඤ්ඤංසණ්ඨාති. තස්මා අජ්ඣාසයවිසෙසෙ අසති පාදකජ්ඣානමෙව පමාණං හොති. සතිපන තස්මිං සොඑව පමාණන්ති යුත්තං. ඉච්ඡි තිච්ඡිත ලොකියජ්ඣාන සමාපජ්ජන සදිසඤ්හි සබ්බජ්ඣානෙසු චිණ්ණවසීභූතානං මග්ගෙසු ඉච්ඡිතජ්ඣාන නිබ්බත්තනන්ති. යො පනෙත්ථ පාදකජ්ඣානාදිවසෙන පවත්තො විසෙසො. සො සබ්බොපි විපස්සනා විසෙසත්ථාය එව හොති. විපස්සනා විසෙසොඑව මග්ගෙ ඣානඞ්ගං නියාමෙතීති කත්වා අට්ඨසාලිනියං විසුද්ධි මග්ගෙව විපස්සනාව පමාණං කත්වාවුත්තා. සො සබ්බොපි විසෙසො පාදකජ්ඣානෙන විනා නසිජ්ඣතීති කත්වා මග්ගවිභඞ්ගමග්ගසංයුත්තට්ඨ කථාසු පාදකජ්ඣානං එව පමාණං කත්වා වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. යස්මා පන පාළියං –

> ඉධ ගහපති භික්ඛු විවිච්චෙව කාමෙහි. ල. පඨමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති. සො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති. ඉදංපි ඛො පඨමජ්ඣානං අභිසඞ්ඛතං අභිසඤ්චෙතයිතං යංඛොපන කිඤ්චි අභිසඞ්ඛතං අභිසඤ්චෙතයිතං. තදනිච්චං. තං නිරොධධම්මන්ති පජානාති සො තත්ථ ඨිතො ආසවානං ඛයං පාපුණාති. ල. දුතියං ඣානං, තතියං ඣානං, චතුත්ථං ඣානං, මෙත්තා චෙතොවිමුත්තිං. කරුණා, මුදිතා, උපෙක්ඛාචෙතො විමුත්තිං, ආකාසානඤ්චා යතනං.ල. ආකිඤ්චඤ්ඤා යතනං උපසම්පජ්ජ විහරති. සො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති. අයංපිඛො ආකිඤ්චඤ්ඤා යතනසමාපත්ති අභිසඞ්ඛතා අභිසඤ්චෙතයිතා. යං ඛොපන කිඤ්චි අභිසඞ්ඛතං.ල. ඛයං පාපුණාතීති.

එවංඑකාදසනිපාතෙ –

> ඉධානන්ද භික්ඛු විවිච්චෙව කාමෙහි විවිච්ච අකුසලෙහි ධම්මෙහි සවිතක්කං සවිචාරං විවෙකජං පීතිසුඛං පඨමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති. සො යදෙව තත්ථ හොති රූපගතං වෙදනාගතං සඤ්ඤාගතං සඞ්ඛාරගතං විඤ්ඤාණගතං, තෙ ධම්මෙ අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො සමනුපස්සති. සො තත්ථ ඨිතො ආසවානං ඛයං පාපුණාති. නො චෙ ආසවානං ඛයං පාපුණාති. තෙනෙව ධම්මරාගෙන තාය ධම්මනන්දියා පඤ්චන්නං ඔරම්භාගියානං සංයොජනානං පරික්ඛයා උපපාතිකො හොති. තත්ථ පරිනිබ්බායී අනාවත්තිධම්මො තස්මා ලොකාති.

ආදිනා මාලුක්‍යපුත්තසුත්ත අනුපදසුත්තාදීසුච අනෙකෙසු සුත්තන්තෙසු අට්ඨසු සමාපත්තීසු එකෙකාය සමාපත්තියා වුට්ඨාය වුට්ඨිතසමාපත්තිධම්මසම්මසනමෙව ආගතං. නපන අඤ්ඤජ්ඣාන සම්මසනං. තස්මා සතිපි යොගීනං ඉච්ඡාවසෙන පාදකජ්ඣානතො අඤ්ඤජ්ඣානසම්මසනෙ පාදකජ්ඣානමෙව පමාණන්ති සක්කා විඤ්ඤාතුන්ති. එත්තාවතා සම්මසිතවාදො සබ්බදුබ්බලොති සිද්ධො හොතීති. යෙපන අට්ඨසමාපත්තිලාභිනොපි ඣානං පාදකං අකත්වාව මග්ගං උප්පාදෙන්ති. පඨමජ්ඣානමෙවවා පාදකං කත්වා අජ්ඣාසයවිසෙසං අකත්වා මග්ගං උප්පාදෙන්ති. පඨමජ්ඣානමත්තලාභිනොවා හුත්වා තමෙව පාදකං කත්වා මග්ගං උප්පාදෙන්ති. යෙච සුක්ඛවිපස්සකා හුත්වා මග්ගං උප්පාදෙන්ති. තෙසං පඨමජ්ඣානිකොව මග්ගො හොතීති වෙදිතබ්බො. අපිච යෙ පකතියාව අට්ඨසු සමාපත්තීසු චිණ්ණවසීභූතා හොන්ති. තෙ විනාපි ආසන්නපාදකෙන යංයංඣානං ඉච්ඡන්ති. තංතං ඣානං තෙසං මග්ගෙසු නසම්ජ්ඣතීති නවත්තබ්බං.

66. **[66]** යංපන **විභාවනියං**

> ''සචෙපන පුග්ගලස්ස තථාවිධො අජ්ඣාසයො නත්ථි. හෙට්ඨිමහෙට්ඨිමජ්ඣානතො වුට්ඨාය උපරූපරිජ්ඣානධම්මෙ සම්මසිත්වා උප්පාදිතමග්ගො පාදකජ්ඣානං අනපෙක්ඛිත්වා සම්මසිතජ්ඣානසදිසො හොතීති වුත්තං. තං විචාරෙතබ්බං.

න හි ආරම්මණමත්තභූතං සම්මසිතජ්ඣානං උපරිමංපි සමානං ආසන්නෙ වුට්ඨිතජ්ඣානතො බලවතරං භවිතුං අරහති. ආසන්නෙ වුට්ඨිතස්සෙව චිත්තසන්තානං විසෙසෙතුං සමත්ථභාවතො. තතො යෙවහි සො සම්මසිතවාදො සබ්බඅට්ඨකථාසු කෙච්වාදපක්ඛෙ එව ඨපිතොති. නනු පුග්ගලජ්ඣාසයවාදොපි තථාඨපිතොඑවාති. සච්චං, සොපන ලොකියජ්ඣානානං උප්පත්තිවිධානෙන සහ සංසන්දිකත්තා යුත්තතරොඑව හොතීති.

[67] එතෙන යං **තත්ථ** වුත්තං.

> ''උපරූපරිජ්ඣානතො පන වුට්ඨාය හෙට්ඨිම හෙට්ඨිමජ්ඣාන ධම්මෙ සම්මසිත්වා උප්පාදිතමග්ගො සම්මසිතජ්ඣානං අනපෙක්ඛිත්වා පාද කජ්ඣානසදිසො හොති. හෙට්ඨිමහෙට්ඨිමජ්ඣානතොහි උපරූ පරිජ්ඣානං බලවතර''න්ති. තංපි පටික්ඛිත්තං හොති.

න හි පාදකජ්ඣානං උපරිම භූතත්තායෙව බලවතරං හොති. පාදකභූතත්තායෙව පන බලවතරං හොතීති.

[68] යඤ්ච තත්ථ

මග්ගෙ වෙදනානියමොපන පාදකජ්ඣානාදීනං වසෙන නසිද්ධො. අඤ්ඤථා විපස්සනා යායකායවිවෙදනාය යුත්තා හුත්වා තෙහි නියමිතාය එකෙකාය මග්ගවෙදනාය සද්ධිං ඝටි යෙයාාති ඉමිනා අධිප්පායෙන ''වෙදනානියමොපන සබ්බත්ථපි වුට්ඨානගාමිනි විපස්සනානියමෙන හොති''ති වුත්තං. තම්පි න යුජ්ජති.

පාදකජ්ඣානාදීනං වසෙනෙව විපස්සනාය සහ වෙදනානියමස්ස සිද්ධත්තා. තථාහි තංතං පාදකජ්ඣානතො වුට්ඨාය විපස්සන්තස්ස විපස්සනා ආදිතො කදාචි සොමනස්සසහගතාවා හොති. කදාචි උපෙක්ඛාසහගතාවා. මග්ගවුට්ඨානකාලෙපන යදිපාදකජ්ඣානං සොමනස්සජ්ඣානං හොති. විපස්සනා එකන්තෙන සොමස්සසහ ගතාව හුත්වා මග්ගෙන සද්ධිං ඝටියතීති. වුත්තඤ්හෙතං සළායතන විභඞ්ගසුත්තෙ –

තත්‍ර භික්ඛවෙ යා ඡ නෙක්ඛම්මස්සිතා උපෙක්ඛා. තා නිස්සාය තා ආගම්ම යානි ඡ නෙක්ඛම්මස්සිතානි සොමනස්සානි. තානි පජහථ. තානි සමතික්කමථ. එවමෙතෙසං පහානං හොති. එවමෙතෙසං සමතික්කමො හොතීති.

අට්ඨකථායඤ්ච අට්ඨසු සමාපත්තීසු පඨමාදිනිව තීණිඣානානි සුද්ධසඞ්ඛාරෙව පාදකෙ කත්වා විපස්සනං ආරද්ධානං චතුන්නං භික්ඛූනං පුබ්බභාග විපස්සනා සොමනස්සසහගතා වා හොති. උපෙක්ඛාසහ ගතාවාවුට්ඨානගාමිනීපන සොමනස්සසහගතාව හොති. චතුත්ථජ්ඣානාදීනි පාදකානිකත්වා විපස්සනං ආරද්ධානං පඤ්චන්නං භික්ඛූනං පුබ්බභාගවිපස්සනා පුරිම සදිසාව. වුට්ඨානගාමිනීපන උපෙක්ඛාසහගතාව හොති. ඉදං සන්ධායයා ඡනෙක්ඛම්මස්සිතා.ල. පජහථාති වුත්තං. අජ්ඣාසයවිසෙසෙන සහ මග්ගවුට්ඨානෙපි එසෙවනයො. බලවවිපස්සනාකාලෙ හි විපස්සනාරතිනාම සුට්ඨු පණීතතරා හොති. සකලසරීරං ඵරමානා අජ්කොත්ථරමානා පවත්තති. යථාහ –

සුඤ්ඤාගාරෙ පවිට්ඨස්ස, සන්තචිත්තස්ස භික්ඛුනො;
අමානුසී රති හොති, සම්මධම්මං විපස්සතොති.

තස්මා තදා පාදකජ්ඣානවිසෙසෙනවා අජ්ඣාසයවිසෙසෙන වා විනා විපස්සනා උපෙක්ඛාසහගතා න හොති. එකන්තෙන සොමනස්සසහගතාව හොතීති. එත්ථපන සබ්බජ්ඣානෙසු වසීභූතස්ස යංකිඤ්චි එකං ඣානං පාදකං කත්වා තං පා අඤ්ඤංවා මග්ගෙයංයං ඣානං ඉච්ඡති. මග්ගවුට්ඨානකාලෙ අජ්ඣාසයබලෙන තංතංඣානානුරූපං විපස්සනායව මග්ගෙව වෙදනා පරිණාමො වෙදිතබ්බො. නපන වෙදනානියාමොනාම විසුං වත්තබ්බොති.

67. **සඞ්ගහගාථායං** අනුත්තරං අට්ඨවිධං චිත්තං ඣානඞ්ගයොගභෙදෙන එකෙකං පඤ්චධා කත්වා චත්තාලීසවිධන්ති ච වුච්චතීති යොජනා. ඉදානි සබ්බානි මහග්ගතා නුත්තරචිත්තානි පඤ්චවිධෙ ඣාන කොට්ඨාසෙ සඞ්ගහෙත්වා දස්සෙතුං යථාච රූපාවචරන්තිආදිමාහ. යථා රූපාවචරං චිත්තං පඨමාදිජ්ඣානභෙදෙ ගය්හති. ඣාන භෙදසිද්ධෙ පඨමජ්ඣානිකචිත්තාදිකෙ පඤ්චවිධෙ චිත්තභෙදෙ සඞ්ගය්හති, තථා අනුත්තරඤ්ච චිත්තං පඨමාදිජ්ඣානභෙදෙ සඞ්ගය්හති. ආරුප්පඤ්චචිත්තං උපක්ඛෙකග්ගතා සඞ්ඛාතෙන පඤ්චමජ්ඣානෙන යුත්තත්තා පඤ්චමෙ ඣානෙ පඤ්චමජ්ඣානිකචිත්තභෙදෙ සඞ්ගය්හති. තස්මා එකෙකං පතමාදිකං පඨමජ්ඣානිකචිත්තාදිකං ඣානං ඣානචිත්තං එකාදස විධං හොති. අන්තෙතු අන්තිමභූතෙ පඤ්චමජ්ඣානිකචිත්තභෙදෙපන ඣානං චිත්තං තෙවීසතිවිධං භවෙති යොජනා. එත්ථච ඣානසද්දෙන තංසම්පයුත්තං චිත්තමෙව වුච්චති. න හි ඣානං එකාදසවිධංවා තෙවීසතිවිධංවා හොතීති.

[69] යංපන විභාවනියං

''රූපාවචරචිත්තං පඨමජ්ඣානන්තිආදිනා වුච්චතීතිච ආරුප්පඤ්චාපි පඤ්චමජ්ඣානවොහාරං ලභතී''ති ච වුත්තං. තං න යුජ්ජති.

න හි චිත්තං පඨමජ්ඣානං හොති. නච පඤ්චමජ්ඣානවොහාරං ලභතීති.

[70] යාච ඉමිස්සාගාථායං අපරාපි යොජනා වුත්තා. සාපි න යුත්තාඑව.

තථා සද්දස්ස පඨමාදිජ්ඣානභෙදෙති පදස්ස පුරතො පයීතත්තාති. එවං යථා විභජීතබ්බෙ එකදෙසෙ විභත්තෙ සබ්බං එකූනනවුතිවිධං චිත්තං එකවීසසතං කත්වා විභත්තංනාම හොති. තථා විභජිත්වා ඉදානි තංසඞ්ගහං දස්සෙන්තො අන්තිමගාථමාහ. පුඤ්ඤං සත්තතිංසවිධං හොති. තථා පාකං ද්විපඤ්ඤාසවිධං හොති. ඉති එකූනනවුතිවිධානි චිත්තානි එකවීසසතං කත්වා බුධා පණ්ඩිතා ආහු කථෙසුං. කථෙන්තිවා විභජන්ති විචක්ඛණාති වුත්තං හොතීති.

ඉති පරමත්ථදීපනියානාම අභිධම්මත්ථසඞ්ගහස්ස

චතුත්ථවණ්ණනාය චිත්තසඞ්ගහස්ස

පරමත්ථදීපනා නිට්ඨිතා.

චෙතසිකසඞ්ගහ පරමත්ථදීපනී

68. එවං චිත්තඞ්ගහං දස්සෙත්වා ඉදානි අනුපත්තං චෙතසික සඞ්ගහං දස්සෙන්තො චතූහි සම්පයොගලක්ඛණෙහි සහ වචනත්ථඤ්ච සරූපත්ථඤ්ච තාව දස්සෙතුං ආදි ගාථමාහ. තත්ථ **එකුප්පාදනිරොධාචඑකාලම්බණවත්ථුකාති** චතුස්සම්පයොගලක්ඛණදස්සනං. **චෙතො යුත්තාති** වචනත්ථදස්සනං. චෙතසියුත්තා චෙතසාවා යුත්තා චෙතසිකාති දස්සනතො. **ද්විපඤ්ඤාසධම්මාති** සරූපදස්සනං. **චෙතසිකාති** පන සිද්ධපද දස්සනං. තත්ථ ධම්මානං අනාගතභාවසඞ්ඛාතා පුබ්බන්තතො උද්ධං පජ්ජනං ගමනං සරූපතො පාතුභවනං උප්පාදො. ජාතීති වුත්තං හොති. සබ්බෙපිහි සඞ්ඛත ධම්මා අනාගතභාවපුබ්බා එව හොන්ති. තතො පච්චයසාමග්ගිං ලභිත්වා පච්චුප්පන්නභාවං ගච්ඡන්ති. තතො නිරුජ්ඣිත්වා අතීතභාවං ගච්ඡන්තීති. නිරුජ්ඣනං නිරොධො. සරූපවිනාසො භඞ්ගො අනිච්චතා මරණන්ති වුත්තං හොති. යා චිත්තස්ස ජාති, සායෙව ඵස්සාදීනං. යා චිත්තස්ස ජරා, යං චිත්තස්ස මරණං, යං චිත්තස්ස ආරම්මණං වත්ථු. තදෙව ඵස්සාදීනන්තිආදිනා හෙට්ඨා වුත්තනයෙන එකො උප්පාදො එතෙසන්ති එකුප්පාදා. එකො නිරොධො එතෙසන්ති එකනිරොධා. එකුප්පාදාච තෙ එකනිරොධාචාති එකුප්පාදනිරොධා. උත්තරපදෙ එකසද්දස්ස ලොපො. එවං පරත්ථපි. එකං ආලම්බණං එතෙසන්ති එකාලම්බණා. එකං වත්ථු එතෙසන්ති එකවත්ථුකා. එකාලම්බණාච තෙ එකවත්ථුකාචාති එකාලම්බණවත්ථුකා. ආලම්බණං පනෙත්ථ එකචිත්තස්සපි බහුදෙව හොති. එකත්තංපන උපනෙත්වා එකං ආලම්බණන්ති වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

[71] විභාවනියං පන

"එකතො උප්පාදොච නිරොධොච යෙසං, තෙ එකුප්පාදනිරොධා"ති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

න හි එකක්ඛණෙ එකතො උප්පාදමත්තෙන එකුප්පාදතා ඉධ අධිප්පෙතා. අථඛො වුත්තනයෙනෙව අධිප්පෙතා. වුත්තඤ්හෙතං මූලටීකායං –

එකකලාපපරියාපන්නානං රූපානංසහෙවඋප්පාදාදිප්පවත්තිතො
එකස්සකලාපස්සඋප්පාදාදයො එකෙකාච හොන්තීති.

තත්‍රායං යොජනා. එකුප්පාදනිරොධාච එකාලම්බණවත්ථුකා ච හුත්වා යෙධම්මා චෙතොයුත්තා. තෙ ද්විපඤ්ඤාසධම්මා චෙතසිකා මතාති. භාවපධානංපිචා එත්ථ යුත්තං. විසෙසනෙච නිස්සක්කචචනං. එකුප්පාදනිරොධභාවෙන එකාලම්බණ වත්ථුක භාවෙනච යෙධම්මා චෙතොයුත්තා. තෙ ද්විපඤ්ඤාසධම්මා චෙතසිකානාම මතා ඤාතාති. එත්ථච යෙ චෙතොයුත්තා. තෙ චෙතසිකාති වුත්තෙ චිත්තස්ස සහජාතපච්චයුප්පන්නරූපානිපි තදායත්තවුත්තිතාය එකන්තෙන චිත්තසම්බන්ධීනි හුත්වා චෙතොයුත්තානි චෙතසිකානි නාම සියුං. තස්මා තෙසං නිවත්තනත්ථං එකුප්පාදනිරොධාච, එකා ලම්බණවත්ථුකාති වුත්තං. තානිහි චිත්තෙන ඛණතො සහුප්පන්නානිපි භින්නසන්තානත්තා යා චිත්තස්ස ජාති, සාඑව තෙසන්ති ඉමං ලක්ඛණංපි නානුභොන්ති. අඤ්ඤංහි රූපසන්තානං. අඤ්ඤං අරූපසන්තානන්ති. ඵස්සාදීනංපන උප්පාදමත්තමෙව චිත්තෙන සහ එකං නහොති. අථඛො නිරොධොපි ආලම්බණංපි වත්ථුපි සබ්බං එකමෙවාති ඤාපනත්ථං එක නිරොධාදිග්ගහණං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. න හි එවං අවුත්තෙ සක්කා තථා ජානිතුන්ති. යස්මාපන යථා බහුජනසන්තකො එකො ගොණො තිස්සස්ස ගොණො දත්තස්ස ගොණොති එවං විසුං විසුංපි වත්තබ්බොයෙව හොති. එවමෙවං උප්පාදො නිරොධොච එකස්මිං රූපාරූපකලාපෙ එකොචසමානොපි ඵස්සස්ස උප්පාදො වෙදනාය උප්පාදො පථවිධාතුයා උප්පාදො ආපොධාතුයා උප්පාදොති එවමාදිනා නයෙන විසුං විසුංපි වත්තබ්බොයෙච. තස්මා සුත්තන්තෙසු –

වෙදනාය උප්පාදො පඤ්ඤායති. වයො පඤ්ඤායති. ඨිතාය අඤ්ඤත්ථං පඤ්ඤායති. සඤ්ඤාය. සඞ්ඛාරානං. විඤ්ඤාණස්ස. ල. පඤ්ඤායතීති වුත්තං. තථා යො භික්ඛවෙ පථවිධාතුයා උප්පාදො ඨිතිඅභිනිබ්බත්ති පාතුභාවො. දුක්ඛස්සෙසො උප්පාදො රොගානං ඨිති ජරා මරණස්ස පාතුභාවො. යො භික්ඛවෙ ආපොධාතුයා. යො භික්ඛවෙ තෙජො ධාතුයා. යො භික්ඛවෙ වායොධාතුයා. යො භික්ඛවෙ චක්ඛුස්ස.ල. මනස්ස උප්පාදො.ල. ජරාමරණස්ස පාතුභාවොති.

වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. ඉතරථා ජීවිතින්ද්‍රියාදීනපි එකස්මිං කලාපෙ බහුභාවො වත්තබ්බො සියා. යො අරූපීනං ධම්මානං ආයු ඨිති අවට්ඨිතීති හි වුත්තං. තථා විකාරරූපානං. සබ්බෙසංපිචා චක්ඛාදීනං උපාදාරූපානං. චතුන්නං චහාභූතානං උපාදායරූපන්තිච චතුන්නං මහාභූතානං උපාදාය පසාදොතිච වුත්තන්ති. කායලහුතා චිත්තලහුතාදයොපන අත්ථවිසෙසදීපනත්ථං ද්විධා භින්දිත්වා වුත්තා. සොච අත්ථවිසෙසොඋපරි ආවි භවිස්සතීති. අයමෙත්ථපරමත්ථදීපනා.

[72] විභාවනියං පන

ඉමමත්ථං අසල්ලක්ඛෙත්වා යං වුත්තං "යදි එකුප්පාදමත්තෙනෙව චෙතොයුත්තාති අධිප්පෙතා. තදා චිත්තෙන සහ උප්පජ්ජමානානං රූපධම්මානම්පි චෙතොයුත්තතා ආපජ්ජෙයාති එක නිරොධග්ගහණං. එවම්පි

චිත්තානුපරිවත්තිනො විඤ්ඤත්තිද්වයස්ස පසඞ්ගො නසක්කා නිවාරෙතුං. තථා එකතො උප්පාදො වා නිරොධොවා එතෙසන්ති එකුප්පාදනිරොධාති පරිකප්පෙන්තස්ස පුරෙතරමුප්පජ්ජිත්වා චිත්තස්ස භඞ්ගක්ඛණෙ නිරුජ්ඣමානානම්පි රූපධම්මානන්ති එකාලම්බණග්ගහණං. යෙ එවං තිවිධලක්ඛණා. තෙ නියාමතො එකවත්ථුකා යෙවාති දස්සනත්ථං. එකවත්ථුකග්ගහණන්ති. අලමතිපපඤ්චෙනා''ති. සබ්බං තං නිරත්ථකමෙව.

69. කථඤ්ච ද්විපඤ්ඤාස හොන්තීති පුච්ඡිත්වා පඨමං ද්විපඤ්ඤාස සරූපං තීහි රාසීහි විභජිත්වා දස්සෙන්තො කථන්තිආදිමාහ. තත්ථ ඵුසතීති **ඵස්සො**. ඵුසන්ති සම්පයුත්තකා ධම්මා එතෙනාති ඵස්සො. ඵුසනමත්තමෙවවා එතන්ති ඵස්සො. ඵුසනඤ්චෙත්ථ ආරම්මණස්ස ඉට්ඨානිට්ඨරසං ආහච්ච උපහච්ච ගහණං දට්ඨබ්බං. යතො තදනුභවන්ති වෙදනා පාතුභවති. ඵස්සපච්චයා වෙදනාති හි වුත්තං. ස්වායං ඵුසනලක්ඛණො. නනුචායං අරූපධම්මො. නච අරූපධම්මා අප්පටිඝසභාවා කිඤ්චි ඵුසන්තීති. සච්චං, අයංපන ඵුසනා කාරෙනෙව පවත්තති. යඤ්ච ඵුසන්තෙහි සාධෙතබ්බං. තඤ්ච කිච්චං සාධෙති. තස්මා අයං ඵස්සොතිච ඵුසනලක්ඛණොතිච වුත්තො. කිංපන සාධෙතීති. ආරම්මණරසානුරූපං චිත්තස්ස විකාරපත්ති. වෙදනාවිසෙසුප්පත්තිංවා. අයඤ්ච අත්ථො අම්බිලඛාදාදිකෙ දිස්වා අපරස්ස ඛෙළුප්පාදාදීසු පාකටොති.

[73] විභාවනියං පන

''ඛෙළුප්පාදාදිවිය දට්ඨබ්බො''ති වුත්තං. එවඤ්චසති ඉදං උපමා මත්තං සියා. අතිපාකටායපන ඵස්සප්පවත්තියා දස්සන මිදන්ති දට්ඨබ්බං.

70. වෙදයතීති **වෙදනා**. ආරම්මණරසං අනුභවති. අවිදිතංවා ආරම්මණරසං සම්පයුත්තානං තංසමඞ්ගිපුග්ගලානං වා විදිතංපාකටං කරොතීති අත්ථො. වින්දන්තිච එතාය සත්තා සාතංවා අසාතංවා ලභන්තීති වෙදනා. වෙදයිතමත්තමෙවවා එතන්ති වෙදනා. පාළියංපන –

වෙදයති වෙදයතීති ඛො භික්ඛවෙ තස්මා වෙදනාති වුච්චති. කිඤ්ච වෙදයති, සුඛංපි වෙදයති. දුක්ඛංපි වෙදයති. අදුක්ඛමසුඛංපි වෙදයතීති වුත්තං.

නනු සබ්බෙපි චිත්තචෙතසිකා ධම්මා ආරම්මණරසානුභවනප්ප කතිකාඑවාති තෙපි වෙදනානාම සියුන්ති. නසියුං. තෙහි කිච්චන්තරබ්‍යාවටා හොන්ති. ආරම්මණරසං උජුං අනුභවිතුං නසක්කොන්ති. අත්තනො අත්තනො කිච්චං කරොන්තාව එකදෙසමත්තෙන අනුභවන්ති. වෙදනායෙවපන අනඤ්ඤකිච්චතාය අනුභවනකිච්චෙ ආධිපච්චයොගතායච ඉස්සරභාවෙන අනුභවතීති සාඑව වෙදනානාම භවිතුං අරහතීති. එවඤ්චකත්වා රාජග්ගභොජන රසානුභවනෙ තෙසං සූදසදිසතා වෙදනායඑවච රාජසදිසතා වුත්තාති.

71. සඤ්ජානාතීති **සඤ්ඤා**. පුන ජානනත්ථං සඤ්ඤාණං කරොතීති අත්ථො. අයඤ්හි පුබ්බෙ ගහිතසඤ්ඤාණෙන සඤ්ජානනකාලෙපි පුන ජානනත්ථං සඤ්ඤාණං කරොතියෙවාති. සාහි එවං පුනප්පුනං සඤ්ඤාණං කත්වා උප්පජ්ජමානා චිරසඤ්ඤාභාවං පත්වා යාවතායුකංපි භවන්තරං පත්වාපි සත්තානං අප්පමුට්ඨභාවං සාධෙති. මිච්ඡා භිනිවෙසසඤ්ඤාභාවං පත්වාච ඉමෙ සත්තෙ සබ්බඤ්ඤු බුද්ධෙහිපි බොධෙතුං අසක්කුණෙය්‍යෙ කරොතීති. තථාහි සා පුන සඤ්ජානනත්ථං නිමිත්තකරණෙ දාරුතච්ඡකසදිසාතිච. යථාගහිත නිමිත්තවසෙන අභිනිවෙසකරණෙ හත්ථිදස්සක අන්ධසදිසාතිච. උපට්ඨිතවිසයග්ගහණෙ තිණපුරිසකෙසු මිගපොතකසදිසාතිච වුත්තාති. පාළියංපන –

සඤ්ජානාති සඤ්ජානාතීතිඛො භික්ඛවෙ තස්මා සඤ්ඤාති වුච්චති. කිඤ්ච සඤ්ජානාති. නීලංපි සඤ්ජානාති. පීතකංපි සඤ්ජානාතීතිආදි වුත්තන්ති.

72. චෙතයතීති **චෙතනා**. සම්පයුත්තධම්මෙ තස්මිං තස්මිං ආරම්මණෙවා කිච්චෙවා අභිසන්දහති පුනප්පුනං සටෙති, තත්ථ පබන්ධවසෙන නිරන්තරං පවත්තමානෙ කරොතීති අත්ථො. පකප්පෙති වා තෙ. සංවිදහති ආරම්මණපටිලාභායවා කම්මසිද්ධියා අභිසඞ්ඛරොති. ආයූහතිවා තෙ. ආරම්මණෙ සම්පිණ්ඩෙති එකතො සමො සරන්තෙ කරොතීති අත්ථො. තථාහි සා ආයූහනරසාහිච සංවිධානපච්චුපට්ඨානාතිච වුත්තා. තායහි තස්මිං නිරන්තරං උස්සුක්කන බ්‍යාපාරවසෙන පවත්තමානාය තං සම්පයුත්තාපි අත්තනො අත්තනො කිච්චං කුරුමානා තස්මිං තථෙව පවත්තන්තීති. තෙනෙව සා සකිච්ච පරකිච්ච සාධක ජෙට්ඨසිස්ස මහාවඩ්ඪකි ආදිසදිසාති වුත්තාති.

[74] විභාවනියං පන

චෙතෙති සඞ්ඛතාභිසඞ්ඛරණෙ බ්‍යාපාරමාපජ්ජතීති වත්වා තදත්ථසාධනත්ථං යං වුත්තං ''විභඞ්ගෙ සුත්තන්තභාජනියෙ සඞ්ඛා රක්ඛන්ධං විභජන්තෙන සඞ්ඛතමභිසඞ්ඛරොන්තීති සඞ්ඛාරාති වත්වා''ති. තං න යුජ්ජති.

න හි විභඞ්ගෙ සුත්තන්තභාජනියෙ සඞ්ඛතම භිසඞ්ඛරොන්තීති සඞ්ඛාරාති වුත්තං අත්ථි. ඛන්ධසංයුත්තකෙ පනෙතං වුත්තන්ති.

73. එකත්තාරම්මණසඞ්ඛාතො අග්ගො කොට්ඨාසො කොටි වා එතස්සාති එකග්ගං. චිත්තං, තස්ස භාවො **එකග්ගතා.** ආරම්මණඤ්හි නාම එකංපි නානාසභාවං හොති. තස්මා තස්ස එකස්සපි නානාසභාවෙසු වික්ඛෙපං අපත්වා එකස්මිං සභාවෙ ඛණමත්තංපි පවත්තස්ස චිත්තස්ස යොනිච්චලාකාරො අත්ථි අයං තස්මිං එකග්ගාභිධානස්ස එකග්ගබුද්ධියාච පවත්තිහෙතුභාවෙන ගය්හතීති. තෙ නෙව හි සා නිවාතෙ දීපච්චීනං ඨිතිවිය චෙතසො ඨිතීති දට්ඨබ්බාති වුත්තා.

[75] විභාවනියං පන

> ''එකං ආරම්මණං අග්ගං ඉමස්සාති එකග්ග''න්ති වුත්තං. තත්ථපි අග්ගසද්දො කොට්ඨාසෙවා කොටියංවා පවත්තොති යුත්තො. කෙචිපන ආරම්මණෙ පවත්තොති වදන්ති. තං න සුන්දරං.

න හි අග්ගසද්දො ආරම්මණපරියායො කත්ථචි දිට්ඨොති.

74. ජීවන්ති සම්පයුත්තාධම්මා එතෙනාති ජීවිතං. ඉන්දොති ඉස්සරො. ඉධ පන ඉස්සරභාවො වුච්චති. ඉන්දං ඉස්සරභාවං කාරෙතීති ඉන්ද්‍රියං. ජීවිතඤ්ච තං ඉන්ද්‍රියඤ්චාති **ජීවිතින්ද්‍රියං.** තඤ්හි මයා විනා තුම්හාකං ජීවිතං නත්ථි. තස්මා තුම්හාකං ජීවනකිච්චෙ මං ඉස්සරං කරොථාති වදන්තම්ව සහජාතධම්මෙ අභිභවිත්වා පවත්තතීති. තථා හි තං පවත්තසන්තතාධිපතෙය්‍යාන්ති ච පදුමුප්ප ලානුපාලකමුදකං වියාතිච වුත්තං. තත්ථ යාව ඛන්ධපරිනිබ්බානා අනුප්පබන්ධවසෙන පවත්තමානා චිත්තසන්තති පවත්තසන්තතිනාම. අධිපතිභාවො ආධිපතෙය්‍යං. පවත්තසන්තතියං ආධිපතෙය්‍යං අස්සාති සමාසො. පුනප්පුනං නිරුද්ධංපි හි චිත්තසන්තානං තස්ස බලෙන පුනප්පුනං ජීවන්තං හුත්වා යාව ඛන්ධපරිනිබ්බානා පුනප්පුනං පවත්තතියෙව.

න හි ජීවිතරහිතෙසු අනින්ද්‍රියබද්ධධම්මෙසු තාදිසො පවත්තසන්තති විසෙසොනාම අත්ථීති.

75. මනස්මිං ආරම්මණං අසුඤ්ඤං මනංවා ආරම්මණෙ නිච්චනින්නං කරොතීති **මනසිකාරො.** සො පන තිවිධො වීථිපටිපාදකො ජවනපටිපාදකොආරම්මණපටිපාදකොති. තත්ථ පඤ්චද්වාරාවජ්ජනං වීථි පටිපාදකො නාම. තඤ්හි පඤ්චද්වාරික චිත්තසන්තතිං ආරම්මණෙ පටිපාදෙති යොජෙතීති. මනොද්වාරාවජ්ජනං ජවනපටිපාදකො නාම. තංපි ජවන සන්තතිං ආරම්මණෙ පටිපාදෙති යොජෙතීති. ඉදමෙව ද්වයං තත්ථ තත්ථ යොනිසො මනසිකාරොතිච අයොනිසො මනසිකාරො තිච වුත්තං. තඤ්හි පකතියා සමුදාචිණ්ණනින්නනියාමිතාදීහි පච්චයෙ හි උපත්ථම්භිතං හුත්වා චිත්තසන්තානං යොනිසො අයොනිසොවා ආරම්මණෙ නින්නං කරොතීති. පටිසන්ධිචිත්තතො පන පට්ඨාය පවත්තමානා චිත්තසන්තති ආරම්මණං මුඤ්චිත්වා නිරුජ්ඣිත්වාපි පුන උප්පජ්ජමානා යස්ස ධම්මස්ස වසෙන තස්මිංයෙව ආරම්මණෙ උප්පජ්ජති අසති කාරණවිසෙසෙ. සො ආරම්මණපටිපාදකොනාම. අයමිධා ධිප්පෙතො. අයඤ්හි ආරම්මණං චිත්තෙ චිත්තංවා ආරම්මණෙ පටිපාදෙති යොජෙතීති. තථා හි අයං සාරණ ලක්ඛණොති ච සම්පයුත්තානං ආරම්මණෙන සංපයොජනරසොතිච ආරම්මණපටිපාදකට්ඨෙන සම්පයුත්තානං සාරථීවිය දට්ඨබ්බොතිච වුත්තො. තත්ථ සාරණලක්ඛණොති සාරථීවිය අස්සානං සම්පයුත්තධම්මානං උජුං ආරම්මණාභිමුඛං පවත්තයනලක්ඛණොති අත්ථො. සමං ධාරෙන්තීති සාධාරණා. සබ්බෙසං චිත්තානං සාධාරණා සබ්බචිත්තසාධාරණා.

76. විතක්කෙතීති **විතක්කො.** තථා තථා සඞ්කප්පෙත්වා ආරම්මණං ආරොහතීති අත්ථො. තස්මිං පන තං කථා ආරොහන්තෙ සම්පයුත්තධම්මාපි තං ආරොහන්ති. තදා සොයෙව තෙ ආරම්මණං අභිනිරොපෙන්තොනාම හොතීති කත්වා ආරම්මණා භිනිරොපනලක්ඛණො විතක්කොති වුත්තො. රාජවල්ලභං නිස්සාය ජනපදගාසිනො රාජගෙහාරොහනඤ්චෙත්ථ නිදස්සනං. අවිතක්කංපි හි චිත්තං සවිතක්කධම්මසන්තානෙ විතක්කෙන සහ පවත්තපරිචය බලෙන ආරොහනතො විතක්කෙන අභිනිරොචිතමෙවනාම හොතීති. අපිච, අවිතක්කංපි පඤ්චවිඤ්ඤාණං වත්ථාරම්මණ සඞ්ඝට්ටනවසෙන ආරොහති. දුතියජ්ඣානාදීනිච උපචාරභාවනාවසෙන ආරොහන්ති. මජ්ඣිමට්ඨකථායං පන කිංවා එතාය යුත්තියාති වත්වා ඉමමත්ථං දස්සෙති. චිත්තංපි හි ආරම්මණං ආරුහතියෙව. තස්ස පන නිච්චං සහායො මනසිකාරො. තස්මිඤ්හි අසති තං නියාමකරහි තා නාවාවිය යංවාතංවා ආරම්මණං ගහෙත්වා පවත්තෙය්‍යාති. ඉති පඤ්චවිඤ්ඤාණං මනසිකාරසහායං හුත්වා අත්තනො ආරම්මණවිජානනසත්තිවසෙනෙව ආරම්මණං ආරොහති. අකුසලං පත්වා පන චිත්තංපි ලොභාදයොපි ආරම්මණාරුහනෙ ථාමවතා එව හොන්ති. පාපස්මිං රමතෙ මනොති හි වුත්තං. දුතියජ්ඣාන චිත්තාදීනිච මනසිකාර වීරියස්සතීනංපි වසෙන ආරොහන්ති. විතක්කො පන තථා තථා සඞ්කප්පෙත්වා අත්තසහිතෙ ධම්මෙ ආරම්මණාරුහනෙ සුට්ඨුතරං බලවන්තෙ කරොති. ඉති තස්මිං කිච්චෙ අඤ්ඤෙසං සාභිසයබ්‍යාපාරතායඑව අයං විතක්කොති වුත්තොති. එවං පන වත්තබ්බං. නනු අඤ්ඤෙපි අරූපධම්මා සාරම්මණසභාවා ආරම්මණං ආරොහන්ති. අථ ච පන කස්මා අයමෙව විතක්කොති වුත්තොති. අඤ්ඤෙසං පන ආරුහනං කිච්චන්තරයොගවසෙනෙව සිද්ධං. ඉමස්ස පන ඉතො අඤ්ඤං කිච්චං නාම නත්ථි. තස්මා අයමෙව තථා වුත්තොති.

77. විචරතීති **විචාරො.** විචාරෙතිවා සම්පයුත්තකෙධම්මෙ, තෙ වා ධම්මා විචරන්ති එතෙනාති විචාරො. විචරණඤ්චෙත්ථ විතක්කා රූළ්හෙ තස්මිංයෙව ආරම්මණෙ සභාවාකාරපාතුභාවත්ථං පුනප්පුනං අනුමජ්ජනවසෙන පවත්තනං දට්ඨබ්බං. එත්ථච විතක්කො ඔළාරිකො පුබ්බඞ්ගමො ආරම්මණෙ චිත්තස්ස පඨමාභිනිපාතභූතොච හොතීති

සණ්ඨාභිඝාතො විය දට්ඨබ්බො. විචාරො සුබුමො අනුචරො තස්මිංයෙව ආරම්මණෙ චිත්තස්ස අනුබන්ධනභූතො ච හොතීති සණ්ඨානුරවොවිය දට්ඨබ්බොති.

78. අධිමුච්චනං **අධිමොක්ඛො**. ආරම්මණෙ එවං නුඛො නො නුඛොති එවං පවත්තං සංසප්පනං අධිභවිත්වා විච්ඡින්දිත්වා පක්ඛකො මුච්චනවසෙන චිත්තස්ස පවත්තීති වුත්තං හොති. එවඤ්ච කත්වා සො ආරම්මණෙ සන්නිට්ඨානලක්ඛණොති ච ආරම්මණෙ නිච්චලභාවෙන ඉන්දඛීලසදිසොතිච වුත්තො.

79. වීරස්ස කම්මසූරස්ස භාවො කම්මවා **වීරියං**. තංසමඞ්ගී පුග්ගලො හි කම්මසූරො හොති. මහන්තංපි කම්මං අප්පකතො ගණ්හාති. දුක්කරංපි සුකරතො, භාරියංපි අභාරියතො ගණ්හාති. අත්තකිලමථං නගණෙති. කම්මසිද්ධියා නිච්චං පග්ගහිත කාය චිත්තොව හොති. තස්මා තං තස්ස පුග්ගලස්ස තථාපවත්තියා හෙතුභාවොවෙව තථාපවත්තස්ස ච තස්ස පුග්ගලස්ස කාය චිත්තක්‍රියාභූතං හොතීති. විධිනාවා නයෙන උපායෙන වීරියවතො කිං නාමකම්මං න සිජ්ඣතීතිආදිකෙන පුබ්බාභිසඞ්ඛාරෙන ඊරයිතබ්බං පවත්තයිතබ්බන්ති වීරියං. විසෙසෙනවා සකපරහිතහෙතු ඊරන්ති කම්පන්ති තං සමඞ්ගිනො එතෙනාති වීරියං. එත්ථ වීරියු පත්ථම්භිතා සම්පයුත්තධම්මා සදා අනික්ඛිත්තධුරා පග්ගහිතසීසාවිය හුත්වා අත්තනො අත්තනො කිච්චසම්පත්තියා නිච්චං උස්සාහජාතාව හොන්ති, තෙසුච තථාහොන්තෙසු තංසමඞ්ගිනො පුග්ගලාපි අත්තනොවා පරෙසංවා හිතහෙතු නිච්චං බ්‍යාවටකායචිත්තා හොන්ති. තස්මා ඊරන්ති කම්පන්තීති වුච්චන්තීති. තථා හි තං උපත්ථම්භනලක්ඛණන්ති ච පග්ගහලක්ඛණන්ති ච උස්සාහලක්ඛණන්ති ච ගෙහස්ස ථූණූපත්ථම්භන සදිසන්ති ච සම්මා ආරද්ධං සබ්බසම්පත්තීනං මූලන්ති ච වුත්තන්ති.

80. පිනයති කායචිත්තං තප්පෙති, තුට්ඨං සුහිතං ජනෙති, සුපුප්ඵිතපදුමංවියවා වඩ්ඪෙතීති **පීති,** පිනන්තිවා එතාය තං සමඞ්ගිනො පුණ්ණචන්දොවිය විරොචමාන කායචිත්තා හොන්තීති පීති. සා පඤ්චවිධා ඛුද්දිකා පීති, ඛණිකාපීති, ඔක්කන්තිකා පීති, උබ්බෙගා පීති, ඵරණාපීතීති.

81. ඡන්දනං **ඡන්දො**. ඉච්ඡා පත්ථනා අභිසන්ධීති වුත්තං හොති. සොපන දුවිධො තණ්හාඡන්දො, කත්තුකම්‍යතා ඡන්දොති. ඉධ කත්තුකම්‍යතා ඡන්දො අධිප්පෙතො. එත්ථ කත්තුං කාමෙති ඉච්ඡතීති කත්තුකාමො. ඡන්දසමඞ්ගිපුග්ගලො. තස්ස භාවො කත්තුකම්‍යං. තදෙව කත්තුකම්‍යතා, යථා දෙවොයෙව දෙවතාති. එත්ථ කත්තුසද්දො සබ්බෙසං ධාතුසද්දානං අත්ථෙ සඞ්ගහෙත්වා පවත්තො. තස්මා කත්තුකම්‍යතාති එතෙන කථෙතුකම්‍යතා චින්තෙතුකම්‍යතා දට්ඨුකම්‍යතා සොතුකම්‍යතාති එවමාදීනි සබ්බ ක්‍රියාපදානි සඞ්ගහිතානි හොන්තීති දට්ඨබ්බං. සො පන ආරම්මණං ඉච්ඡන්තොපි තණ්හා විය අස්සාදන රජ්ජන ලග්ගන වසෙන නඉච්ඡති. යෙන යෙන පන අත්ථිකො හොති. තං තං අත්ථං ආරාධෙතු කාමතාවසෙනෙව ඉච්ඡති. යථා රඤ්ඤො ඉස්සාසා ධනෙනවා යසෙනවා අත්ථිකා රාජවෙරීනං විජ්ඣනවසෙන ඡඩ්ඩිතබ්බයුත්තකෙපි සරෙ බහූ ඉච්ඡන්තියෙව. එවමෙවං අයංපි පරස්ස විස්සජ්ජිතබ්බයුත්ත කානිපි දානවත්ථූනි අලද්ධානිපි ලද්ධුං ඉච්ඡති. ලද්ධානිපි රක්ඛිතුං ඉච්ඡතීති. අයඤ්ච අත්ථො විභාවනියංපි වුත්තොයෙව.

වුත්තඤ්හි **තත්ථ**

> දානවත්ථුවිස්සජ්ජනවසෙන පවත්තකාලෙපි චෙස විස්සජ්ජී තබ්බෙන තෙන අත්ථිකොයෙව. ඛිපිතබ්බඋසූනං ගහණෙ අත්ථිකො ඉස්සාසොවියාති.

තත්ථ යදග්ගෙන දානං දස්සාමීති දානවත්ථුපරියෙසනාදිවසෙන පවත්තා පුබ්බභාගචෙතනා දානවත්ථුවිස්සජ්ජන සඞ්ඛාතෙ දානෙ සඞ්ගහිතා හොති. තදග්ගෙන තස්සා පුබ්බභාගචෙතනාය පවත්තිකාලො ඉධ දානවත්ථු විස්සජ්ජනවසෙන පවත්ත කාලොති වෙදිතබ්බො. විස්සජ්ජිතබ්බෙනාති විස්සජ්ජිතබ්බ යුත්තකෙන. තෙන අත්ථිකොයෙව පරස්ස විස්සජ්ජනත්ථායාති අධිප්පායො. ඛිපිතබ්බඋසූනං ගහණෙති තෙසං අකතානං කරණවසෙන අලද්ධානං පරියෙසනවසෙන ගහණෙ. එත්ථ පන කෙචි ඉස්සාසො උසූනිඛිපිත්වාපි ලභමානො තෙහි උසූහි අත්ථිකොයෙවාති එව මත්ථං වදන්ති. සො නයුජ්ජති. එවඤ්හි සති ඛිපිතඋසූනන්ති වුත්තං සියා. යථා කථිතං ලපිතං තථාගතෙනාති. තථා විස්සජ්ජිතබ්බෙ නාති එත්ථපීති. කෙචි ඉස්සාසො උසූහි අනත්ථිකො ඛිපන්තො නහොති. අත්ථිකොයෙව සමානො අඤ්ඤං ආනිසංසං ඉච්ඡන්තො ඛිපතීති එවං අත්ථං වදන්ති. සොපි නයුජ්ජති. එවඤ්හි සති උසූහි අත්ථිකොයෙව තානි ඛිපන්තො ඉස්සාසොවියාතිවුත්තං සියාති. අත්ථතො පන තදුභයංපි අවහසිතබ්බමෙව හොතීති. යස්මාච ඡන්දසම්පයුත්තං චිත්තං ආරම්මණං ගණ්හන්තං ඡන්දවසෙන අති ඉච්ඡමානං විය විලුප්පමානං විය ගණ්හාති. තස්මා අයං ආරම්මණග්ගහණෙ චෙතසො හත්ථප්පසාරණංවියාති වුත්තො. එත්ථච හත්ථප්පසාරණංවියාති ඉදං අභූතපරිකප්පවචනං දට්ඨබ්බං. න හි චිත්තස්ස හත්ථොනාම අත්ථි. අත්ථවිසෙසපාකටත්ථං පන අභූතංපි භූතං විය කප්පෙත්වා වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. අපිච, අයං ඡන්දොනාම ථාමපත්තො තණ්හාය බලවතරො හොති. තථා හෙස අධිපතිභූතො ඉද්ධිපාදභූතොච හොතීති. යදි හි සො තණ්හාය සමානබලො සියා. ඉමෙ සත්තා තණ්හාය හත්ථෙ ඨිතා තණ්හා පරිග්ගහිතානි ධනභොගරජ්ජසුඛානිවා දිබ්බබ්‍රහ්මසම්පත්තියොවා ඡඩ්ඩෙත්වා වට්ටදුක්ඛතො නියාතුං නසක්ඛිස්සන්ති යෙවාති.

82. සොභණා සොභණෙසු චිත්තෙසු පකිරන්තීති පකිණ්ණා. තෙඑව **පකිණ්ණකා**. අඤ්ඤෙහි අඤ්ඤෙසංවා සමානා **අඤ්ඤසමානා**. යදා සොභණචිත්තෙසු යුත්තා, තදා තෙහි අසොභණතො අඤ්ඤෙහි සමානා. යදා

අසොභණචිත්තෙසු යුත්තා, තදා තෙහි සොභණතො අඤ්ඤෙහි සමානා සදිසාති වුත්තං හොති.

අඤ්ඤසමානරාසිම්හි පරමත්ථදීපනා.

83. ඉදානි අකුසලරාසිං දස්සෙන්තො මොහොතිආදිමාහ. තත්ථ මුය්හතීති **මොහො.** මුය්හන්ති සත්තා එතෙනාතිවා මොහො. මුය්හනමත්තංවා මොහො, චතුරඞ්ගතමස්ස විය චක්ඛුස්ස සබ්බසො කල්‍යාණපක්ඛං පටිච්ඡාදෙත්වා චිත්තස්ස අන්ධභාවකරණන්ති වුත්තං හොති. පාපපක්ඛං පන පත්වා සො ඤාණගතිකො හොතීති දට්ඨබ්බො. තථා හෙස පාළියං මිච්ඡාඤාණන්ති වුත්තො. අට්ඨකථාසුච මිච්ඡාඤාණන්ති පාපක්‍රියාසු උපායචින්තාවසෙනපවත්තො මොහොති වුත්තං. අවිජ්ජායච අප්පටිපත්ති මිච්ඡාපටිපත්තිවසෙන දුවිධභාවො වුත්තො. එත්ථච අප්පටිපත්තීති කල්‍යාණපක්ඛෙ අඤ්ඤාණමෙව වුච්චති. මිච්ඡාපටිපත්තීති පාපපක්ඛෙ මිච්ඡාඤාණමෙව වුච්චතීති, තථා හි පාපපක්ඛං පත්වා පඤ්චධම්මා ඤාණගතිකා හොන්ති මොහො, ලොභො, දිට්ඨි, විතක්කො, විචාරොති. චිත්තෙන පන සද්ධිං ඡබ්බිධා හොන්ති. තෙහි පකතියා විඤ්ඤුජාතිකෙසු සුතපරියත්තිසම්පන්නෙසුච උප්පන්නා පාපක්‍රියාසු තං තං උපායදස්සනවසෙන තෙසං තත්ථ ඡෙකභාවං පටිබලභාවඤ්ච සාධෙන්තීති.

84. නහිරියති කායදුච්චරිතාදීහි නලජ්ජති නජිගුච්ඡතීති අහිරි. හිරිප්පටිපක්ඛාවා අහිරි, සාඑව **අහිරිකං**. තඤ්හි පාප ක්‍රියාසු පච්චුපට්ඨිතාසු හිරියා ඔකාසං අදත්වා තාසු රුචිං උප්පාදෙත්වා පවත්තතීති. තථා හි තං කායදුච්චරිතාදීහි අජිගුච්ඡනලක්ඛණන්තිච අලජ්ජාලක්ඛණන්තිච වුත්තං.

85. නඔත්තප්පතීති අනොත්තප්පං. කායදුච්චරිතාදීහි නභායති නඋත්‍රසතීති අත්ථො. ඔත්තප්පප්පටිපක්ඛංවා **අනොත්තප්පං**. තංපි හි තාසු පච්චුපට්ඨිතාසු ඔත්තප්පස්ස ඔකාසං අදත්වා චිත්තං තාසු අසාරජ්ජමානං කත්වා පවත්තතීති. තථා හෙතං කායදුච්චරි තාදීහි අසාරජ්ජලක්ඛණන්ති ච අනුත්තාසලක්ඛණන්ති ච වුත්තං. වුච්චති ච –

අජෙගුච්ඡී අහිරිකො, පාපාගුථාව සූකරො;
අභීරුච අනොත්තප්පී, සලභො විය පාවකාති.

86. උද්ධරතීති උද්ධටං. පාසාණපිට්ඨෙ වට්ටෙත්වා විස්සට්ඨ ගෙණ්ඩුකො විය නානාරම්මණෙසු වික්ඛිත්තං චිත්තං, උද්ධටස්ස පන චිත්තස්ස උද්ධරණාකාරප්පවත්තියා පච්චයභූතො ධම්මො **උද්ධච්චං**. තං පන වාතෙරිතං ජලං විය ධජපටාකා වියච දට්ඨබ්බං.

87. ලුබ්භතීති **ලොභො,** ලුබ්භන්ති සම්පයුත්තා ධම්මා එතෙ නාති ලොභො, ලුබ්භනමත්තමෙවවා එතන්ති ලොභො. එත්ථච ලුබ්භනංනාම ආරම්මණාභිසජ්ජනං දට්ඨබ්බං. සොපන ආරම්මණෙ ලග්ග නට්ඨෙන මක්කටාලෙපොවිය අභිකඞ්ඛට්ඨෙන තත්තකපාලෙ ඛිත්තමංස පෙසි විය අපරිචාගට්ඨෙන තෙලඤ්ජන රාගොවිය තණ්හානදීභාවෙන වඩ්ඪිත්වා සත්තානං අපායාවහට්ඨෙන සබ්බානි සුක්ඛකට්ඨ සාඛාපලාස තිණකසටානි මහාසමුද්දං වහන්තී සීඝසොතා නදී විය දට්ඨබ්බො.

88. දස්සනං **දිට්ඨි**. ධම්මානං යාථාවසභාවෙසු ඤාණදස්සනං විය තෙසමෙව අයාථාවසභාවෙසු මිච්ඡාදස්සනන්ති වුත්තං හොති. සාහි එකච්චානං පණ්ඩිතමානීනං මිච්ඡාවිතක්කබහුලානං උප්පන්නා ථාමගතා අයාථාවපක්ඛෙ පටිවෙධඤ්ඤාණගතිකා හොතීති. සාපන මිච්ඡාභිනිවෙසලක්ඛණා පරමංවජ්ජන්ති දට්ඨබ්බා.

89. මඤ්ඤතීති **මානො**. අහං ලොකෙ එකො පුග්ගලො අස්මි. න කට්ඨකලිඞ්ගරොවිය අවමඤ්ඤනාරහොති එවං අත්තානං දළ්හං පග්ගහෙත්වා සමනුපස්සතීති අත්ථො. සොපන ජාති කුලධන භොග යස ඉස්සරියාදීහි චෙව සීල සුත ලාභසක්කාරා දීහිච ගුණෙහි උපත්ථම්භිතො අතිරෙකතරං වද්ධිත්වා අත්තානං ජනමජ්ඣෙ කෙතුංවිය අච්චුග්ගතං මඤ්ඤති. තස්මා සො උන්නතිලක්ඛණොතිච උම්මාදොවියාතිච වුත්තො.

90. දුස්සතීති **දොසො**. සොපන චණ්ඩික්කට්ඨෙන පහතා සිවිසොවිය විසප්පනට්ඨෙන අසනිපාතොවිය අත්තනො නිස්සය දහනට්ඨෙන දාවග්ගිවිය දුස්සනට්ඨෙන ලද්ධොකාසො සපත්තොවිය සබ්බසො අහිතරාසි භාවට්ඨෙන විස සංසට්ඨ පූතිමුත්තං විය දට්ඨබ්බො.

91. ඉස්සතීති **ඉස්සා**. පරසම්පත්තිං උස්සූයතීති අත්ථො. සාහි පරෙසං පකතියා ලද්ධසම්පත්තිං දිස්වා වා සුත්වාවා නසහති. තස්සා සම්පත්තියා විපත්තිං ඉච්ඡති ආකඞ්ඛති. අසුකො ඉදංනාම ලභිස්සතීති සුත්වාපි නසහති. තස්ස අලාභං ඉච්ඡති ආකඞ්ඛති. තස්මා සා පරසම්පත්තීනං උස්සූයනලක්ඛණාති වුත්තා.

92. මම එව ඉදං ගුණජාතංවා වත්ථුවා හොතු. මා අඤ්ඤස්සාති එවං අත්තනො සම්පත්තිහෙතු අවිප්ඵාරිකතාවසෙන චරති පවත්තතීති මච්ඡරං, තථා පවත්තං චිත්තං. මච්ඡරස්ස භාවො **මච්ඡරියං**. ඉදංච ඉස්සා විය දුවිධං අත්තනා ලද්ධසම්පත්ති ලභිතබ්බසම්පත්ති වසෙන. තත්ථ පකතියා ලද්ධසම්පත්තියං තාව තං පරෙහි සා ධාරණංවා යෙන කෙනච්චි කාරණෙන අත්තසන්තකභාවතො මුච්චිත්වා පරෙසං සන්තකභාවං ගමිස්සමානං දිස්වා වා

සුත්වාවා චින්තෙත්වා දුක්ඛී දුම්මනො හොති, ලභිතබ්බසම්පත්තියංපි අසුකස්මිං දෙසෙ වාකාලෙවා ඉදංනාම භවිස්සතීති සුත්වාවා චින්තෙත්වාවා තං අත්තනාව ලද්ධුං ඉච්ඡති. අඤ්ඤෙසං ලාභං නඉච්ඡති. අඤ්ඤෙ ලභිස්සන්තීති සුත්වාවා චින්තෙත්වාවා දුක්ඛී දුම්මනො හොතීති. තථා හෙතං ලද්ධානංවා ලභිතබ්බානංවා අත්තනො සම්පත්තීනං නිග්ගූහනලක්ඛණන්ති වුත්තං. එත්ථච ලභිතබ්බසම්පත්තියං යස්ස ලාභං නඉච්ඡති. සොලභතීතිවා ලභිස්සතීතිවා සුත්වාවා චින්තෙත්වාවා චිත්තවිඝාතො ඉස්සානාම. යං යං අත්තනා ලද්ධුං ඉච්ඡති. තං තං අත්තනා අලබ්භමානකං චින්තෙත්වා චිත්තවිඝාතො මච්ඡරියංනාම. න හි එතෙ ද්වෙ එකතො උප්පජ්ජන්තීති.

93. **කුක්කුච්ච**න්ති එත්ථ කිරියා කතං. කුච්ඡිතං කතන්ති කුකතං. කුච්ඡිතකිරියාති අත්ථො. පණ්ඩිතෙහි එකන්තෙන නින්දිතබ්බො චිත්තප්පවත්තිවිසෙසොති වුත්තං හොති. අත්ථතො පන අකතං වත මෙ කල්‍යාණං කතං පාපන්ති එවං අනුසොචනවසෙන පවත්තො කුක්කුච්ච සම්පයුත්තචිත්තුප්පාදොයෙව, සො හි තථා පවත්තමානොපි පුබ්බෙ අකතංවා කල්‍යාණං පුන කතං කාතුං න සක්කොති. පුබ්බෙ කතං වා පාපං පුන අකතං කාතුං නසක්කොති. අථඛො කුසලධම්මෙසු චිත්තපරියාදානායඑව සංවත්තති. තස්මා කුච්ඡිතකිරියා මත්තත්තා කුකතන්ති වුච්චතීති. වුත්තඤ්හෙතං අට්ඨ කථායං කතාකතස්ස සාවජ්ජානවජ්ජස්ස අභිමුඛගමනං පටිසාරොනාම. යස්මා පනෙසො කතංවා පාපං අකතං නකරොති. අකතංවා කල්‍යාණං කතං නකරොති. තස්මා විරූපො කුච්ඡිතො වා පටිසාරොති විප්පටිසාරොති. එත්ථච විප්පටිසාරොති කුක්කුච්ච මෙව. කුක්කුච්චෙච කුච්ඡිතෙ සති තං සම්පයුත්තචිත්තුප්පාදොපි කුච්ඡිතොයෙව. යෙනච කාරණෙන කුක්කුච්චං කුච්ඡිතංනාම හොති. තෙනෙව කාරණෙන සො චිත්තුප්පාදොපි කුච්ඡිතොනාම හොතීති කත්වා සො චිත්තුප්පාදොව කුකතපදෙ ගහෙතුං යුත්තොති වෙදිතබ්බො. සුදින්නකණ්ඩට්ඨකථායං පන අයමත්ථො උජුකතොව වුත්තො. යථාහ-විඤ්ඤූහි අකත්තබ්බතාය කුච්ඡිතකිරියාභාවතො කුක්කුච්චන්ති.

[76] විභාවනියං පන

> ඉමමත්ථං අසල්ලක්ඛෙත්වා යං වුත්තං ‘‘කුච්ඡිතං කතන්ති කුකතං. කතාකත දුච්චරිතසුචරිත’’න්ති. තං න යුජ්ජතියෙව. එතෙන යඤ්ච **තත්ථ** වුත්තං ‘‘අකතංපි හි කුකතන්ති වොහරන්ති. යං මයා අකථං. තං කුකතන්තිච. ඉධ පන කතා කතං ආරබ්භ උප්පන්නො විප්පටිසාරචිත්තුප්පාදො කුකත’’න්තිච. තංපි සබ්බං පටික්ඛිත්තමෙව හොතීති.

කුකතස්ස යථාවුත්තචිත්තුප්පාදස්ස තථාපවත්ති හෙතුභාවො කුක්කුච්චං. අපිච, ධාතුපාඨෙසු කුචසද්දං සඞ්කොචන මනො විලෙඛනත්ථෙසු පඨන්තියෙව. තස්මා කුච්ඡිතෙන ආකාරෙන කොචති සඞ්කොචති න පාපජිගුච්ඡනාකාරෙනාති කුක්කුචො. කුච්ඡිතෙනවා ආකාරෙන කොචති විලිඛති නකිලෙසසල්ලිඛනා කාරෙනාති කුක්කුචො. තථා පවත්තධම්මසමූහො. සොහි කුච්ඡිතෙන අකතං වත මෙ කල්‍යාණං කතං පාපන්ති එවං පවත්තෙන අනුත්ථුනනාකාරෙන සඞ්කොචති. කුසලධම්මසමාදානෙ චිත්තං නමිතුංපි නදෙති. මනංවා විලෙඛති. සද්ධාදීනං සාරධම්මානං තනුකරණෙන චිත්තං කුසලධම්මසමාදානෙ පරියාදින්නථාමබලං කරොති. තස්මා කුක්කුචොති වුච්චති. යෙන පන ධම්මෙන යුත්තත්තා සො තථා පවත්තො හොති. සො කුක්කුච්චංනාම කුක්කුචස්ස භාවොති කත්වා. තං පන යස්මා පුබ්බෙ අකතඤ්ච කල්‍යාණං කතඤ්ච පාපං ආරබ්භ පච්ඡා අනුතාපනවසෙන අනුසොචනවසෙනච පවත්තති. තස්මාතං පච්ඡානුතාපලක්ඛණං කතාකතානුයොචන රසන්ති ච වුත්තං. එත්ථච පච්ඡානුතාපලක්ඛණන්ති පුබ්බෙ කල්‍යාණඤ්ච අකත්වා පාපඤ්ච කත්වා ආගතත්තා පච්ඡිමෙ කාලෙ අනුතාපලක්ඛණන්ති අත්ථො. තෙන කුක්කුච්චස්ස එකන්තෙන අතීතාරම්මණතා සිද්ධා හොති. පච්චුප්පන්නානාගතාරම්මණතාච පටිසිද්ධාති. කතාකතා නුසොචනරසන්ති එත්ථ කතඤ්ච පාපං අකතඤ්ච කල්‍යාණන්ති යො ජෙතබ්බං. වුත්තඤ්හෙතං මහානිද්දෙසෙ –

> ද්වීහාකාරෙහි කුක්කුච්චං උප්පජ්ජති කතත්තා ච අකතත්තා ච. කථඤ්ච ද්වීහා.ල. අකතත්තාච. අකතං මෙ කායසු චරිතං. කතං කායදුච්චරිතන්ති උප්පජ්ජති කුක්කුච්චං. අකතං මෙ වචීසුචරිතං.ල. කතං මනොදුච්චරිතන්ති උප්පජ්ජති කුක්කුච්චං. අකතාමෙ පාණාතිපාතා වෙරමණී. කතො පාණාති පාතොති උප්පජ්ජති කුක්කුච්චං.ල. අකතා මෙ සම්මාදිට්ඨි. කතා මිච්ඡාමිට්ඨීති උප්පජ්ජති කුක්කුච්චන්ති.

එතෙන පන අකතසුචරිතා රම්මණතාය කතදුච්චරිතා රම්මණතායච වසෙන කුක්කුච්චස්ස ද්විධාභාවොයෙව සිද්ධො හොති. ද්වීහාකාරෙහීති හි වුත්තං. සොච ඛො පුබ්බෙ පාපං කත්වා පච්ඡා අපායභයතජ්ජිතානඤ්චෙව අපායෙසු පතිත්වා පුබ්බෙ අත්තනා කතකම්මං අනුස්සරන්තානඤ්ච හොති. නඅඤ්ඤෙසං, අකතං මෙ කායසුචරිතං. කතං කායදුච්චරිතන්ති හි වුත්තං. යථා පන මානො දුවිධො හොති යාථාවමානො අයාථාවමානොති. තථා කුක්කුච්චංපි, යාථාවකුක්කුච්චං, අයාථාව කුක්කුච්චන්ති දුවිධං හොති. තත්ථ අයාථාව කුක්කුච්චංපි උප්පජ්ජමානං ද්වීහාකාරෙහෙ උප්පජ්ජති අකතං වත මෙ කල්‍යාණං කතං පාපන්ති. කතමං පන තන්ති. යඤ්ච පුබ්බෙ කල්‍යාණකම්මෙපි පාපසඤ්ඤී පාපදිට්ඨී අකත්වා පාපකම්මෙපි කල්‍යාණසඤ්ඤී කල්‍යාණදිට්ඨී කත්වා පච්ඡා අනුසොචනවසෙන උප්පජ්ජති. යඤ්ච පුබ්බෙ කල්‍යාණෙ කල්‍යාණසඤ්ඤී කත්වා පච්ඡා පාපසඤ්ඤිනො පාපෙච පාසඤ්ඤී අකත්වා පච්ඡා කල්‍යාණසඤ්ඤිනො උප්පජ්ජති. ඉදං අයාථාවකුක්කුච්චංනාම. අනවජ්ජෙ සාවජ්ජසඤ්ඤී, කප්පියෙ අකප්පියසඤ්ඤී, අනාපත්තියං ආපත්තිසඤ්ඤීතිආදිනාපි යොජෙතබ්බං. ඉදඤ්ච සබ්බං උප්පජ්ජමානං ද්වීහා කාරෙහෙව උප්පජ්ජති. තස්මා ද්වීසුඑව සඞ්ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. යං පන මහානිද්දෙසෙයෙව හත්ථකුක්කුච්චකංපි කුක්කුච්චං. පාදකුක්කුච්චකංපි කුක්කුච්චං. හත්ථපාදකුක්කුච්චකංපි කුක්කුච්චන්ති නිද්දිට්ඨං. තං අසංයත කුක්කුච්චංනාම. යං පන

තං භික්ඛු කුක්කුච්චායන්තා නපටිග්ගණ්හිංසූති විනයෙ ආගතං. යඤ්ච කථං කුක්කුච්චපකතතාය ආපජ්ජති කප්පියෙ අකප්පියසඤ්ඤිතා අකප්පියෙ කප්පියසඤ්ඤිතාති ආගතං. තං විනයකුක්කුච්චංනාම. තංපන විනයසංසයොඑව. සොච බො අත්තනො අවිසයෙ කප්පති නුඛො නොනුඛොති සංසප්පනාකාරෙන පවත්තො කුසල ක්‍රිය චිත්තුප්පාදො. සොපන යෙසං උප්පජ්ජති. තෙසු යෙ සික්ඛාකාමා, තෙ තංකම්මං නකරොන්ති. තෙ සන්ධාය කුක්කුච්චායන්තා නපටිග්ගණ්හිංසූති වුත්තං. යෙ පන කරොන්තියෙව. තෙ කප්පියවත්ථුස්මිංපි ආපත්තිං ආපජ්ජන්ති. තෙ සන්ධාය කුක්කුච්චපකතතාය ආපත්තිං ආපජ්ජතීති වුත්තං.

94. ථීයතිචිත්තං මන්දමන්දං කත්වා අජ්ඣොත්ථරතීති **ථීනං**. ථීයියනා ථීයිතත්තන්ති හි පාළියං නිද්දිට්ඨං.

95. මෙධති චෙතසිකෙ ධම්මෙ අකම්මඤ්ඤභූතෙ කත්වා විහිං සතීති **මිද්ධං**. තථා හි ආරම්මණෙ විප්ඵාරවසෙන තං තං ඉරියා පථං සන්ධාරෙත්වා පවත්තමානෙසු සම්පයුත්තධම්මෙසු මුග්ගරෙන පොථෙත්වා විය තෙ ආරම්මණතො ඔලියාපෙත්වා ඉරියාපථංපි සන්ධාරෙතුං අසමත්ථෙ කත්වා ථීනං චිත්තං අභිභවති. මිද්ධං චෙතසිකෙති.

96. **විචිකිච්ඡාති** එත්ථ. විකිච්ඡනං විකිච්ඡා. ඤාණප්පටිකා රොති අත්ථො. තිකිච්ඡිතුං දුක්කරතාය විගතා විකිච්ඡා එතායාති විචිකිච්ඡා. සභාවං විචිනන්තා කිච්ඡන්ති කිලමන්ති එතායාතිවා විචිකිච්ඡා. විචිකිච්ඡතිවා ද්වෙළ්හකභාවෙන පවත්තතීති විචිකිච්ඡා. සා නීවරණභූතා, පටිරූපකාති දුවිධා. තත්ථ බුද්ධාදීසු අට්ඨසු වත්ථූසු විමතිවසෙන පවත්තමානා නීවරණභූතා. තතො අඤ්ඤාපන අසබ්බඤ්ඤූනං තෙසු තෙසු ආරම්මණෙසු කථං නුඛො එවං නුඛො ඉදංනුඛොති වෙමතිකභාවෙන පවත්තා සබ්බා විචිකිච්ඡා පටිරූපකානාම. සා පන කුසලාපි හොති, අකුසලාපි ඛීණා සවානං උප්පන්න ක්‍රියාබ්‍යාකතාපීති. ඉධ පන එකන්තාකුසලභූතා නීවරණවිචිකිච්ඡාව අධිප්පෙතාති.

අකුසලරාසිම්හි පරමත්ථදීපනා.

97. සද්දහතීති **සද්ධා**. යථා අච්ඡං පසන්නං නිසින්නං උදකං චන්ද සූරියාදීනි රූපනිමිත්තානි සුට්ඨු අත්තනි දහති. එවං අයං බුද්ධගුණා දීනි සුට්ඨු අත්තනි දහති ධාරෙති ඨපෙතිවාති අත්ථො. සද්දහන්තිවා එතායාති සද්ධා. සද්දහනමත්තමෙවවා එතන්ති සද්ධා. සාපි බුද්ධා දීසු සද්ධෙය්‍යවත්ථූසු අකාලුස්සියභාවෙන පවත්තමානාඑව ඉධ අධිප්පෙතා. තතො අඤ්ඤාපන තිත්ථියෙසුවා තිත්ථියධම්මෙසු වා එවරූපෙසු අසද්ධෙය්‍යවත්ථූසු සද්දහනවසෙන පවත්තා ඔකප්පනා සද්ධා පටිරූපකානාම හොති. සා පන අත්ථතො මිච්ඡාධිමොක්ඛො යෙවාති. යථා පන මනුස්සා හත්ථෙ අසති රතනානි දිස්වා පි-ගහෙතුං න සක්කොන්ති. චිත්තෙ අසති තෙසං සබ්බභොගා න සම්පජ්ජන්ති. බීජෙ අසති සස්සාදීනි නසම්පජ්ජන්ති. එවං සද්ධාය අසති පුඤ්ඤක්‍රියාවත්ථූනි නසම්පජ්ජන්ති. තස්මා එසා හත්ථචිත්තබීජ සදිසාති වුත්තා.

98. සරතීති **සති**. අත්තනා කතානි කත්තබ්බානි ච කල්‍යාණකම්මාවා බුද්ධගුණාදීනිවා අප්පමජ්ජනවසෙන උපගච්ඡතීති අත්ථො. සාපි සම්මාසති මිච්ඡාසති දුවිධා හොති. තත්ථ සම්මාසති ඉධ අධිප්පෙතා. ඉතරා පන සතියෙව න හොති. කතස්ස කත්තබ්බස්සව පාපකම්මස්ස අප්පමජ්ජනවසෙන පවත්තො සතිපටිරූපකො අකුසලචිත්තුප්පාදොයෙව. යස්මා පනෙසා චිත්තං සබ්බෙහි අකුසලධම්මෙහිච රක්ඛිතුං කුසලධම්මෙහිච යොජෙතුං සක්කොති. තස්මා සා රඤ්ඤො සබ්බකම්මික මහාඅමච්චො විය දට්ඨබ්බාති. සතිංච්වාහං භික්ඛවෙ සබ්බත්ථිකං වදාමීති හි වුත්තං.

99. හිරියතීති **හිරි**. කායදුච්චරිතාදීහි ලජ්ජති ජිගුච්ඡති උක්කණ්ඨතීති අත්ථො.

100. තෙහියෙව ඔත්තප්පතීති **ඔත්තප්පං**. උබ්බිජ්ජතීති අත්ථො. එත්ථපි හිරිඔත්තප්පප්පටිරූපකානාම අත්ථි, වුත්තඤ්හි –

ලජ්ජිතබ්බෙ නලජ්ජන්ති, අලජ්ජියෙසු ලජ්ජරෙති ච;
භායිතබ්බෙ නභායන්ති, අභයෙ භයදස්සිනොති ච.

යස්මා පන සප්පුරිසා හිරියා අත්තනි ඔත්තප්පෙනච පරෙසු ආරක්ඛදෙවතාදීසු ගාරවං උප්පාදෙත්වා පාපතො වජ්ජෙත්වා සුද්ධං අත්තානං පරිහරන්ති. තස්මා ඉමෙ ද්වෙ ලොකපාලධම්මාති වුත්තා.

101. ලොභප්පටිපක්ඛො **අලොභො**. සො හි යෙසු අත්තනො හිතසඤ්ඤිතෙසු ආරම්මණෙසු ලොභො ලග්ගනවසෙන පවත්තති, තෙස්වෙව තං ලොභං විධමිත්වා ලොභවත්ථුභූතා භවභොගසම්පත්තියො ගූථරාසිංවිය හීළෙත්වා ජිගුච්ඡිත්වා එකානෙක්ඛම්ම ධාතුනාම හුත්වා පවත්තතීති.

102. දොසප්පටිපක්ඛො **අදොසො**. සොපි හි යෙසු අත්තනො අහිතසඤ්ඤිතෙසු ආරම්මණෙසු දොසො දූස්සනවසෙන පවත්තති. තෙස්වෙව තංදොසං විධමිත්වා දිට්ඨදිට්ඨයෙසු සත්තෙසු පුණ්ණචන්දසදිසං සොම්මහදයං උප්පාදෙත්වා එකා අබ්‍යාපාදධාතු නාම හුත්වා පවත්තතීති. අයමෙවච බ්‍රහ්මවිහාරෙසු මෙත්තාති වුත්තා. අමොහොපි

ඉධ වත්තබ්බො. මොහප්පටිපක්ඛො **අමොහො**. සොපි හි යෙසු ධම්මෙසුවා අත්ථෙසුවා චතූසු අරියසච්චෙසුවා මොහො අන්ධකාරං කත්වා පවත්තති. තෙස්වෙව තං මොහං විධමිත්වා චන්දසූරියසහස්සං උට්ඨාපෙන්තොවිය විජ්ජානාම හුත්වා පවත්තතීති.

103. **තත්‍රමජ්ඣත්තතා**ති එත්ථ අත්තා වුච්චති සභාවො. ලීනුද්ධච්චාදීනං උභින්නං විසමපක්ඛානං මජ්ඣෙ පවත්තො අත්තා එතස්සාති මජ්ඣත්තා. සමප්පවත්තො සම්පයුත්තධම්මසමූහො. තස්ස භාවො මජ්ඣක්කතා. තෙසු තෙසු සම්පයුත්තධම්මෙසු දිස්සමානා මජ්ඣත්තතා තත්‍රමජ්ඣත්තතා තෙසු තෙසුවා හිතකම්මෙසු චිත්තචෙතසිකානං මජ්ඣත්තතා තත්‍රමජ්ඣත්තතා. තථා හි සා සමප්පවත්තානං සම්පයුත්ත ධම්මානං අජ්ඣුපෙක්ඛනවසෙන සමප්පවත්තානං ආජානෙය්‍යානං අජ්ඣුපෙක්ඛනසාරථීවිය දට්ඨබ්බාති වුත්තා. අයමෙවච බ්‍රහ්මවිහාරෙසු උපෙක්ඛාති වුත්තා.

104. කායප්පස්සද්ධාදීසු කායොති වෙදනාදික්ඛන්ධත්තය සඞ්ඛාතො චෙතසිකසමූහො වුච්චති. චිත්තන්ති සොභණචිත්තං. කායස්ස පස්සද්ධි **කායප්පස්සද්ධි**. චිත්තස්ස පස්සද්ධි **චිත්තපස්සද්ධී**තිආදිනා සමාසො. පස්සම්භනං පස්සද්ධි. සන්තසීතලභාවොති අත්ථො. යෙසං ඉදං ද්වයං දුබ්බලං හොති. තෙ පුඤ්ඤකම්මෙසු චිත්තසුඛං නපින්දන්ති. බහිද්ධාඑව නෙසං චිත්තං පක්ඛන්දති. සන්තත්තෙ පාසාණපිට්ඨෙ ඨපිතමච්ඡොවිය හොති. යෙසං පන බලවං හොති. තෙයෙව තත්ථ තං වින්දන්ති. තෙසං චිත්තං සීතලෙ උදකෙ පක්ඛිත්ත මච්ඡො විය හොති.

105. ලහුභාවො **ලහුතා**. අගරුතා අදන්ධතාති අත්ථො. යෙසං ඉදං දුබ්බලං. තෙසං චිත්තං පුඤ්ඤකම්මෙසු නපසාරෙති සඞ්කොචති. තත්තපාසාණෙ පක්ඛිත්තපදුමපුප්ඵං විය හොති. යෙසං පන බලවං. තෙසං චිත්තං තත්ථ පසාරෙති. සීතලෙ උදකෙ පක්ඛිත්ත පදුමපුප්ඵං විය හොති.

106. මුදුභාවො **මුදුතා**. යෙසං ඉදං දුබ්බලං. තෙසං චිත්තං පුඤ්ඤකම්මෙසු ථද්ධං හොති. වෙරීනං මජ්ඣෙ ගතමහායොධොවිය හොති. යෙසං පන බලවං. තෙසං චිත්තං තත්ථ මුදු හොති. වියඤ්ඤාතීනං මජ්ඣෙ ගතමහායොධො විය හොති.

107. කම්මනි සාධු කම්මඤ්ඤං. තදෙව **කම්මඤ්ඤතා**. යෙසං ඉදං දුබ්බලං. තෙසං චිත්තං පුඤ්ඤකම්මෙසු යථිච්ඡිතං ඨපෙතුං නලබ්භති, වික්කිරති. පටිවාතෙ ඛිත්තථුසමුට්ඨීවිය හොති. යෙසං පන බලවං. තෙසංයෙව තං තත්ථ යථිච්ඡිතං ඨපෙතුං ලබ්භති නවික්කිරති. පටිවාතෙ ඛිත්තසුවණ්ණක්ඛන්ධොවිය හොති.

108. පගුණස්ස භාවො පාගුඤ්ඤං. තදෙව **පාගුඤ්ඤතා**. යෙසං ඉදං දුබ්බලං. තෙසං චිත්තං පුඤ්ඤකම්මෙසු විකම්පති විභඤ්ඤති. ගම්භීරෙ උදකෙ ඛිත්තවානරොවිය හොති. යෙසං පන බලවං, තෙ සං තං තත්ථ නවිකම්පති නවිභඤ්ඤති. ගම්භීරෙ උදකෙ ඛිත්ත කුම්භිලො විය හොති.

109. උජුඑව උජුකං, උජුකස්ස භාවො **උජුකතා**. යෙසං ඉදං දුබ්බලං. තෙසං චිත්තං පුඤ්ඤකම්මෙසු විසමගහිකං හොති. කදාචි ලීනං. කදාචි උද්ධටං. කදාචි ඔනතං. කදාචි උන්නතං. සුරාමදමත්තස්ස මග්ගගමනං විය හොති. යෙසං පන බලවං, තෙසං තං වුත්තවිපරිය යෙන වෙදිතබ්බන්ති.

110. එත්ථච සිද්ධෙසුපි චිත්තපස්සද්ධාදිකෙසු වුත්තෙසු විසුං කායප්පස්සද්ධාදීනං වචනං තෙසං වසෙන රූපකායස්සපි පස්සද්ධාදි දීපනත්ථන්ති වෙදිතබ්බං. තත්ථ තං තං සුත්තන්තං සුත්වා ගෙලඤ්ඤවුට්ඨානාදීසු රූපකායස්ස පස්සද්ධභාවො පාකටො ඉද්ධිමන්තානං ඉද්ධියා ආකාසගමනාදීසු ලහු භාවො. කායං ඛුද්දකං වා මහන්තං වා කත්වා නිම්මිනනෙසු මුදුභාවො. අන්තොපථවියංවා අන්තොපබ්බතෙ සුවා අසජ්ජමානං කත්වා ගමනාදීසු කම්මඤ්ඤභාවො. නාගවණ්ණංවා ගරුළවණ්ණංවා කත්වා නිම්මිනනාදීසු පගුණභාවො තෙස්වෙව සබ්බෙසු යථානිම්මිතවසෙන විරප්පවත්තිභාවෙසු උජුකභාවො පාකටො හොතීති වෙදිතබ්බො. සමං ධාරෙන්තීති සාධාරණා, සබ්බෙහි සොභණචිත්තෙහි, තෙසංවා සාධාරණා **සොභණ සාධාරණා**.

111. **සම්මාවාචාති** එත්ථ තිවිධා සම්මාවාචා කථා, චෙතනා, විරතිවසෙන, තත්ථ අත්ථධම්මප්පටිසංයුත්තා සුභාසිතා වාචා කථා සම්මාවාචානාම. තංසමුට්ඨාපිකා කුසලක්‍රියචෙතනා චෙතනාසම්මාවාචානාම. යා පන මුසාවාදා වෙරමණාදීනි සික්ඛාපදානි සමාදියන්තස්සවා අධිට්ඨහන්තස්සවා සම්පත්තං වත්ථුං අවීතික්කමන්තස්සවා පාපවිරමණාකාරෙන චිත්තස්ස පවත්ති. අයං විරති සම්මාවාචානාම. සා ඉධ අධිප්පෙතා. සම්මා වදන්ති එතා යාති සම්මාවාචා. එතායාති චෙත්ථ කරණත්ථෙ හෙතුඅත්ථෙ වා කරණවචනං දට්ඨබ්බං. තත්ථ වාචාය සික්ඛාපදානි සමාදියන්තස්ස සමාදානවචනානි සන්ධාය කරණත්ථො හෙතුඅත්ථො ච යුජ්ජති. තතො යථාසමාදින්නානිවා යථාධිට්ඨීතානිවා සික්ඛාපදානි සුට්ඨුරක්ඛාමාති යානි අනවජ්ජානිඑව වචනානි වදන්තා විචරන්ති. තානි සන්ධාය කරණත්ථානුකූලො හෙතු අත්ථොයෙව යුජ්ජතීති. අථවා, තථා වදන්තුවා මාවා. අයංපන වදමානෙසු සති තෙසං සම්මා වත්තුංඑව දෙති. නමිච්ඡා වත්තුන්ති කත්වා සම්මා වාචාත්වෙව වුච්චති. අපිච, අයං වචීදුච්චරිතානං පජහනවසෙන පවත්තමානා වචීද්වාරසුද්ධියා එව හොතීති සම්මාවාචාති වුච්චතීති.

112. **සම්මාකම්මන්තොපි** තිවිධො ක්‍රියා, චෙතනා, විරති වසෙන. තත්ථ යංකිඤ්චි අනවජ්ජං කම්මං කරොන්තස්ස කායිකක්‍රියා ක්‍රියාකම්මන්තොනාම. තංසමුට්ඨාපිකා චෙතනා චෙතනාකම්මන්තො නාම. යා පන පාණාතිපාතා වෙරමණාදීනි සික්ඛාපදානි සමාදි යන්තස්සවා අධිට්ඨහන්තස්සවා සම්පත්තං වත්ථුං අවීතික්කමන්තස්සවා පාපවිරමණාකාරෙන චිත්තස්ස පවත්ති. අයං විරති සම්මාකම්මන්තො නාම. සම්මා කරොන්ති එතෙනාති සම්මාකම්මං, තදෙව සම්මා කම්මන්තො සුත්තන්තො වනන්තොවිය. සෙසමෙත්ථ වුත්තනයමෙව.

113. **සම්මාආජීවොපි** වීරිය, විරතිවසෙන දුවිධො. තත්ථ පකතියා අනවජ්ජානි කසිකම්මාදීනිවා භික්ඛාචරියාදීනිවා කත්වා ජීවිතං කප්පෙන්තානං උට්ඨානබලසඞ්ඛාතො වායාමො වීරියසම්මාආජීවොනාම. යා පන ආජීවසුද්ධිං අපෙක්ඛිත්වා අත්තනො ආජීවසීලවිපත්තිකාරණානි කායවචීදුච්චරිතානි පජහන්තානං පාපවිරමණාකාරෙන චිත්තස්ස පවත්ති. අයං විරති ආජීවොනාම. අයමිධාධිප්පෙතො. සම්මා ආජීවන්ති ජීවිතං පවත්තෙන්ති එතෙනාති සම්මාආජීවො. සෙසමෙත්ථ වුත්තනයමෙවාති.

114. එකෙකාපි චෙත්ථ සම්පත්ත විරති, සමාදාන විරති, සමුච්ඡෙදවිරතිවසෙන තිවිධා. තත්ථ යා සික්ඛාපදානි අසමා දියිත්වාවා සමාදින්නානිපිවා තානි අනපෙක්ඛිත්වා කෙවලං හිරි ඔත්තප්පබලෙනෙව සම්පත්තං වත්ථුං අවීතික්කමන්තානං උප්පන්නා විරති. අයං සම්පත්තවිරතිනාම. සා පච්චුප්පන්නාරම්මණායෙව. පඤ්චසික්ඛා පදා පච්චුප්පන්නාරම්මණාති හි වුත්තං. යා පන සික්ඛාපදානි සමාදි යන්තස්සවා අධිට්ඨහන්තස්සවා යථාසමාදින්නානිවා යථාධිට්ඨිතානි වා සුට්ඨුරක්ඛාමීති සම්පත්ත වත්ථුං අපීතික්කමන්තස්සවා උප්පන්නා. අයං සමාදානවිරතිනාම. සා පන පච්චුප්පන්නාරම්මණාවා හොති අනාගතාරම්මණාවා. තථා හි පඤ්චසික්ඛාපදා පච්චුප්පන්නාරම්මණාති ඉදං සම්පත්තවිරතිවසෙන වුත්තන්ති අට්ඨකථායං වුත්තං. මග්ගක්ඛණෙ පන සබ්බදුච්චරිතානං පච්චයසමුච්ඡෙදවසෙන උප්පන්නා සමුච්ඡෙදවිරතිනාම. සා පන නිබ්බානාරම්මණාඑව. ඵලවිරතිපි එත්ථෙව සඞ්ගහිතාති. තත්ථ ලොකියවිරතියො ජීවිතින්ද්‍රියාදීනි වීතික්කමිතබ්බවත්ථූනි ආරම්මණං කත්වා පාණාතිපාතාදීනි විරමිතබ්බවත්ථූනි පජහන්ති. ලොකුත්තරවිරතියො පන නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා තානියෙව විරමිතබ්බවත්ථූනි පජහන්තීති දට්ඨබ්බං.

115. පරදුක්ඛෙ සති කාරුණිකානං හදයඛෙදං කරොතීති **කරුණා**. කිරතිවා පරදුක්ඛං වික්ඛිපති, කිණාතිවා පරදුක්ඛං හිංසතීති කරුණා. කිරියති දුක්ඛිතෙසු පසාරියතීතිවා කරුණා. අපිච කලි උණාති ඡෙදො. කලීති දුක්ඛං වුච්චති, යථා-කලි සම්භවෙ භවෙති. කලීතිවා පාපපි පරාජයොපි වුච්චති. පාපෙ කලි පරාජයෙති හි වුත්තං. සබ්බඤ්චෙතං කාරුණිකා නං කාරුඤ්ඤහෙතුභූතමෙව හොති. ඉති කලිං දුක්ඛංවා පාපංවා සබ්බසම්පත්තිතො පරාජයංවා සත්තෙහි අවන්ති රක්ඛන්ති, සත්තෙවා තතො විධකලිතො අවන්ති රක්ඛන්ති කාරුණිකා ජනා එතායාති කරුණා.

116. පරසම්පත්තිං දිස්වා මොදන්ති එතායාති **මුදිතා**. නත්ථි පමාණං එතෙසන්ති අප්පමාණා, සත්තා. අප්පමාණෙසු භවාති **අප්පමඤ්ඤා**. එතාහි එත්තකෙසුයෙව සත්තෙසු පවත්තෙතබ්බා. න ඉතො අඤ්ඤෙසූති එවං පරිච්ඡෙදප්පමාණස්ස අභාවා එකස්මිං සත්තෙ පවත්තාපි අප්පමඤ්ඤාඑවනාම හොන්තීති.

[77] ටීකාසු පන

අප්පමාණසත්තා රම්මණත්තා අප්පමාණා. තාඑව අප්පමඤ්ඤාති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

117. පඤ්ඤින්ද්‍රියන්ති හෙට්ඨා වුත්තො අමොහොඑව. සො හි පජානනට්ඨෙන පඤ්ඤා, අධිපතියට්ඨෙන ඉන්ද්‍රියඤ්චාති කත්වා පඤ්ඤින්ද්‍රියන්ති වුච්චතීති.

සොභණරාසිම්හි පරමත්ථදීපනා.

118. **එත්තාවතාති**ආදි තිණ්ණං රාසීනං සඞ්ගහො. එවං ද්විපඤ්ඤාස සරූපං දස්සෙත්වා ඉදානි චෙතොයුත්තප්පකාරං දස්සෙන්තො තෙසන්තිආදිමාහ. ඉතො චෙතසිකානං සරූපදස්සනතො පරං තෙසං චිත්තාවියුත්තානං චිත්තෙන අවියුත්තානං චෙතසිකානං චිත්තුප්පාදෙසු පච්චෙකං සම්පයොගො තථායොගං වුච්චතෙති යොජනා. **චිත්තුප්පාදෙසූති** චිත්තෙසු ඉච්චෙව අත්ථො. උප්පජ්ජන්ති චෙතසිකා එතෙසූති උප්පාදා. චිත්තානිඑව උප්පාදා චිත්තුප්පාදාති කත්වා. ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණානං සබ්බදුබ්බලත්තා තෙසු ඡ පකිණ්ණකා නුප්පජ්ජන්ති. භාවනාබලෙන පහීනත්තා විතක්කො දුතීයජ්ඣානිකාදීසු, විචාරො තතියජ්ඣානිකාදීසු, පීති චතුත්ථජ්ඣානිකාදීසු නුප්පජ්ජති. සන්නිට්ඨානසභාවත්තා අධිමොක්ඛො අසන්නිට්ඨානසභාවෙ විචිකිච්ඡා චිත්තෙ නුප්පජ්ජති. වීරියං බලනායකත්තා දුබ්බලෙසු පඤ්චද්වාරාවජ්ජනා දීසු සොළසචිත්තෙසු නුප්පජ්ජති. පීති සම්පියායනසභාවත්තා දොමනස්සුපෙක්ඛා සහගතෙසු නුප්පජ්ජති. ඡන්දො ඉච්ඡාසභාවත්තා ඉච්ඡාරහිතෙසු අහෙතුකෙසු මොමූහචිත්තෙසුච නුප්පජ්ජතීති ආහ **පකිණ්ණකෙසුපන විතක්කො.ල. මොමූහවජ්ජිතචිත්තෙසූති**. තෙ පන චිත්තුප්පාදා පකිණ්ණකවිවජ්ජිතා සපකිණ්ණකාති සම්බන්ධො.

119. **අකුසලෙසූති** අකුසලචෙතසිකෙසු. සබ්බාකුසල සාධාරණානාම. තස්මා සබ්බෙසුපි ද්වාදසාකුසලචිත්තෙසු ලබ්භන්තීති යොජනා.

[78] විභාවනියං පන

පච්ඡිමං පුරිමස්ස සමත්ථනවචනන්ති අධිප්පෙතං. තං න සුන්දරං.

ඉදඤ්හි ඨානං චිත්තෙසු ලබ්භමානතාදස්සනපධානන්ති. යස්මා පන සබ්බානි අකුසලචිත්තානි ඉමෙහි චතූහි විනා නුප්පජ්ජන්ති. න හි තානි පාපෙසු ආදීනවං පස්සිත්වා ඨිතානං උප්පජ්ජන්ති. නච තෙහි ලජ්ජායවා භයෙනවා උක්කණ්ඨිතානං. නාපි කුසලෙසු ධම්මෙසු සමාහිතානන්ති. තස්මා තෙ සබ්බෙසු තෙසු ලබ්භන්තීති. යස්මාච දිට්ඨිමානා ඛන්ධෙසු අස්සාදං අමුඤ්චිත්වාව තෙසු තථා තථා ආමසිත්වා පවත්තන්ති. තස්මා තෙ ලොභමූලචිත්තෙස්වෙව උප්පජ්ජන්ති. තත්ථ උප්පජ්ජන්තෙසු පන තෙසු දිට්ඨි ඛන්ධෙසු අත්තගග්ගාහං දළ්හං ගහෙත්වා තං අත්තං නිච්චතාදීහි මිච්ඡාසභාවෙහිඑව පරාමසන්තී පවත්තති. මානො පන ඛන්ධෙ අහන්ති දළ්හං ගහෙත්වා තං ගහිතාකාරං සෙය්‍යාතාදීහිඑව ආමසන්තො පවත්තති. තස්මා තෙ ආමසනාකාරතො අසදිසවුත්තිනොඑව හොන්තීති ආහ. **දිට්ඨිචතුසු.ල. විප්පයුත්තෙසූති**. යෙ පන දිට්ඨිගතිකා දිට්ඨියා යථාගහිතං අත්තානමෙව අහන්ති ගණ්හන්ති. තෙසංපි දිට්ඨිමානා ආමසනාකාරං පත්වා අසදිසවුත්තිකාඑව හොන්ති. න හි මානස්ස විය දිට්ඨියා අත්ත සංපග්ගහණෙ බ්‍යාපාරො අත්ථි. න ච දිට්ඨියා විය මානස්ස ධම්මානං අයථාවපක්ඛපරිකප්පනෙති. තෙනෙව හි අහංගාහො මානො අනාගාමීනංපි පවත්තති. අත්තගග්ගාහභූතා පන දිට්ඨි පුථුජ්ජනාන මෙවාති.

[79] විභාවනියං පන

"මානොපි අහංමානවසෙන පවත්තනතො දිට්ඨිසදිසොව පවත්තතීති දිට්ඨියා සහ එකචිත්තුප්පාදෙ නපවත්තතී"ති වත්වා කෙසර සීහො පමාය තං අත්ථං සාධෙති. තං න සුන්දරං.

සදිසප්පවත්ති හි නාම සහපවත්තියා එව කාරණන්ති. මච්ඡරියං පන අත්තසම්පත්තීසු ලග්ගනලොභසමුට්ඨිතංපි තාසං පරෙහි සාධාරණභාවං අසහනාකාරෙන පවත්තත්තා එකන්තෙන පටිඝසම්ප යුත්තමෙව හොතීති වුත්තං **දොසො.ල. චිත්තෙසූති**. අකම්මඤ්ඤ ලක්ඛණං ථිනමිද්ධං කම්මඤ්ඤසභාවෙසු අසඞ්ඛාරිකෙසු නසම්භවතීති වුත්තං **ථිනමිද්ධං පඤ්චසු සසඞ්ඛාරික චිත්තෙසූති**. චත්තාරො සබ්බා කුසලසාධාරණා. තයො ලොභ දිට්ඨිමානා. චත්තාරො දොසාදයො. ද්වයං ථිනමිද්ධං. **විචිකිච්ඡා චිත්තෙවාති** චසද්දො අවධාරණෙ. විචිකිච්ඡාචිත්තෙඑවාති අත්ථො. චතුද්දස අකුසල චෙතසිකා.

120. **සොභණෙසූති** සොභණචෙතසිකෙසු. ලොකුත්තරෙ අට්ඨඞ්ගිකමග්ගෙ තීසු ඛන්ධෙසු පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙ සම්මාසඞ්කප්පො නාම සම්මාදිට්ඨිපච්ඡිමකොව හොති. තස්මා පාදකජ්ඣානාදිවසෙන තස්මිං අසතිපි පඤ්ඤාක්ඛන්ධො නපරිහායති. සීලසමාධික්ඛන්ධධම්මෙසු පන එකො එකස්ස කිච්චං නසාධෙති. තස්මා ලොකුත්තර මග්ගො සත්තඞ්ගිකතො හෙට්ඨා නපවත්තතීති ආහ **විරතියො පන තිස්සොපි.ල. ලබ්භන්තීති**. නියතාච එකතොච සබ්බථාපි ලබ්භන්තීති යොජනා. තත්ථ **නියතාවාති** න ලොකියෙසුවිය කදාචිඑව ලබ්භන්ති. අථඛො සබ්බදාපි නියතා හුත්වාව ලබ්භන්ති. කස්මා, ලොකුත්තරධම්මානං නිච්චං සීලෙසු පරිපූරකාරිතාවසෙන පවත්තත්තා. න හි තෙ ලොකියා විය කදාචි දානවසෙන කදාචි සුතපරියත්තිවසෙන කදාචි කසිණභාවනාදිවසෙන පවත්තන්තීති. එකතො වාති නලොකියෙසු විය විසුං විසුං ලබ්භන්ති. අථඛො තිස්සොපි එකතො හුත්වාව ලබ්භන්ති. කස්මා, අභින්නාරම්මණත්තා. න හි තෙ ලොකියා විය වීතික්කමිතබ්බවත්ථුසඞ්ඛාතානි ජීවිතින්ද්‍රියාදීනි නානාරම්මණානි ආරබ්භ පවත්තන්ති. එකංපන නිබ්බානමෙව ආරබ්භපවත්තන්තීති. **සබ්බථාපීති** න ලොකියෙසු විය එකදෙ සප්පහානවසෙන ලබ්භන්ති. අථඛො තිස්සොපි අනවසෙස දුච්චරිත දුරාජීවප්පහානාකාරෙන ලබ්භන්ති. ලොකියෙසුහි සකිං උප්පන්නා සම්මාවාචා චතුබ්බිධානි වචීදුච්චරිතානි සබ්බානි එකතො පජහිතුං නසක්කොති. මුසාවාදවිරති මුසාවාදමෙව පජහිතුං සක්කොති. න ඉතරානි. මුසාවාදංපි සමූලං සානුසයං පජහිතුං නසක්කොති. තථා පිසුණවාචා විරති පිසුණවාචමෙව පජහිතුං සක්කොති. න ඉතරානි. පිසුණවාචංපි සමූලං සානුසයං පජහිතුං න සක්කොති. සබ්බං විත්ථාරෙතබ්බං. ලොකුත්තරෙසු පන සකිං උප්පන්නා සම්මාවාචා සබ්බානි වචීදුච්චරිතානි සමූලානි සානුසයානි පජහති. සකිං උප්පන්නො සම්මාකම්මන්තො සබ්බානි කායදුච්චරිතානි සමූලානි සානුසයානි පජහති. සකිං උප්පන්නො සම්මාආජීවො සබ්බානි ආජීවහෙතුකානි කායවචීදුච්චරිතානි සමූලානි සානුසයානි පජහති. ඉති තිස්සො ලොකුත්තරෙසුඑව සබ්බථාපි ලබ්භන්තීති. විසද්දො අවයවසම්පිණ්ඩනත්ථො. සකිං උප්පන්නා එකා සම්මාවාචා මුසාවාදප්පහානවසෙනාපි ලබ්භති. නකෙවලඤ්ච තප්පහානවසෙනෙව. අථඛො පිසුණවාචාපහානවසෙනපි ලබ්භතීති සබ්බං වත්තබ්බං. එත්ථච දුච්චරිතානි සමූලානි සානුසයානීති එත්ථ කායවචීචොපන භාගියානි කාමරාගානුසයාදීනි උපරිමග්ගවජ්ඣානි කිලෙසජාතානි අරූපසෙක්ඛානංපි සන්තියෙව. කාමරූපසෙක්ඛානං පන වත්තබ්බමෙව නත්ථි. තස්මා තෙසං පජහනවසෙන උපරිමග්ග ඵලවිරතීනං දුච්චරිතප්පහානං දට්ඨබ්බං. කාමාවචරකුසලෙස්වෙව, නපන කාමාවචරවිපාකක්‍රියචිත්තෙසු, නාපිමහග්ගතචිත්තෙසූති අධිප්පායො. කාමාවචරකුසලෙසුපි කාමභූමියං උප්පන්නෙසුඑව, නරූපාරූපභූමියං උප්පන්නෙසු. න හි බ්‍රහ්මානං විරමිතබ්බවත්ථු සඞ්ඛාතානි කායවචීදුච්චරිතානිනාම අත්ථි. නච ලොකියවිරතියො විරමිතබ්බ වත්ථුරහිතෙසු පුග්ගලෙසු පවත්තන්තීති. උපරි ඡකාමාවචරදෙවෙ සුපි නපවත්තන්තීති වදන්ති. තං කථාවත්ථුම්හි විචාරිතමෙව. යදි එවං මනුස්සලොකෙපි තීසු හෙට්ඨිමඵලට්ඨෙසු තාසං අප්පවත්ති ආපජ්ජති. න හි තෙසංපි පාණාතිපාතාදීනි විරමිතබ්බවත්ථූනිනාම අත්ථීති. සච්චං, ඉධ පන සත්තවිධආපත්තික්ඛන්ධාපි විරමිතබ්බවත්ථුට්ඨානෙ ඨිතා. තථා තිවිධකුහනවත්ථූනිච. තානිච කානිචි තෙසං ඵලට්ඨානංපි සාධාරණානිඑව. මනුස්සානඤ්ච යානි කානිචි තස්ස තස්ස සමාදින්නස්ස සික්ඛාපදස්ස වත්ථූනිපි විරමිතබ්බවත්ථූනිඑව. යානිපි

කාමසෙක්ඛානං කායවාචා විප්ඵන්දනකරානි කිලෙසජාතානි සමුච්ඡෙදවිරතීනං වත්ථුභූතානි සන්ති. තානි තෙසං තදඞ්ග විරතීනංපි වත්ථූනිඑවාති. **කදාචි සන්දිස්සන්තීති** සමාදානසම්පත්තවිරතීනං අඤ්ඤතරවසෙන පවත්තකාලෙඑව සන්දිස්සන්ති. එවං සන්දිස්ස මානාපි භින්නාරම්මණත්තා නඑකතො හුත්වා සන්දිස්සන්තීති වුත්තං **විසුං විසුන්ති**. විසුංවිසුං සන්දිස්සමානාපි එකෙකදුච්චරිතප්පහානවසෙනෙව සන්දිස්සන්ති. න ලොකුත්තරෙසු විය සබ්බථාපීති දට්ඨබ්බං.

121. අප්පනාපත්තානං අප්පමඤ්ඤානං සොමනස්සසහගතභාවොව විභඞ්ගෙ වුත්තොති වුත්තං **පඤ්චමජ්ඣානවජ්ජිතමහග්ගතචිත්තෙසූති**. එතාහි පරසත්තානං හෙතු අධිමත්තබ්‍යාපාරා හොන්ති, තස්මා අතිසන්තාය නිබ්‍යාපාරාය පඤ්චමජ්ඣානුපෙක්ඛාය සහ නපවත්තන්තීති. අප්පනාපුබ්බභාගභූතානං පන තාසං උපෙක්ඛාවෙදනායපි සම්පයොගො අට්ඨකථායං අනුඤ්ඤාතොයෙවාති වුත්තං **කාමාවචර.ල. චිත්තෙසුවාති. කදාචීති** කාරුඤ්ඤප්පකතිකස්ස අනිස්සුකිනොව පරෙසං විපත්තිසම්පත්තිදස්සනකාලෙ. **නානාහුත්වා ජායන්තීති** තෙසං විපත්තිදස්සනකාලෙ අනුකම්පනවසෙන කරුණා එව ජායති, නමුදිතා. සම්පත්තිදස්සනකාලෙ පන මොදනවසෙන මුදිතාව ජායති, නකරුණාති එවං විසුං විසුං හුත්වා ජායන්තීති අත්ථො. යස්මා පනෙතා දොසසමුට්ඨිතානං විහිංසා අරතීනං නිස්සරණභූතාති සුත්තන්තෙසු වුත්තා. දොමනස්සපටිපක්ඛඤ්චසො මනස්සමෙව හොති. තස්මා තාසං අප්පනාපුබ්බභාගභූතානංපි නිච්චං සොමනස්සයොගමෙව කෙචි ඉච්ඡන්තීති වුත්තං **උපෙක්ඛාසහගතෙසු.ල. කෙචි වදන්තීති**. සො පන තෙසං වාදො අට්ඨකථායපි සහ විරුද්ධො. තස්මා තං බහූ විඤ්ඤූනො න සම්පටිච්ඡන්තීති කත්වා සොවාදො ථෙරෙන කෙචිවාදොනාම කතො. යස්මාච සබ්බෙසංපි ලොකිය ලොකුත්තරජ්ඣානානං පුබ්බභාග භාවනා නාම අප්පනාසන්නකාලෙඑව සොමනස්සජ්ඣානානං පුබ්බභාගා සොමනස්සසහගතා හොන්ති. උපෙක්ඛාඣානානං පුබ්බභාගා උපෙක්ඛාසහගතා හොන්ති. අනාසන්නකාලෙ පන සබ්බෙසංපි තෙසං පුබ්බභාගා කදාචි සොමනස්සසහගතා, කදාචි උපෙක්ඛාසහගතාහොන්ති. තස්මා සො වාදො කෙචිවාදොව කාතුං යුත්තොති. එත්ථච සබ්බානිපි සමථවිපස්සනාභාවනාචිත්තානිනාම ආදිම්හි යෙභුය්‍යෙන උපෙක්ඛාසහගතානිඑව භවෙය්‍යුං, යදියි තානි ආදිතොයෙව පට්ඨාය සොමනස්සසහජාතානි සියුං. තදා ඉමෙ සත්තා සො මනස්සජාතෙසු කම්මෙසු අනභිරතානාම නත්ථීති අඤ්ඤං කම්මං ඡඩ්ඩෙත්වා භාවනාකම්මමෙව අනුයුඤ්ජෙය්‍යුන්ති. පච්ඡා පන අත්තනො භාවනාය පුබ්බාපරියවිසෙසදස්සනකාලෙඑව සොමනස්ස සහජාතානි භවන්ති. පටිකූලා රම්මණෙසු පන අසුභභාවනාචිත්තෙසු දුක්ඛිතසත්තාරම්මණෙසුච කරුණාභාවනාචිත්තෙසු වත්තබ්බමෙව නත්ථි. අපිච ඉමා කරුණාමුදිතානාම පකතිකාලෙපි උප්පජ්ජන්තියෙව. තාසු පන මුදිතා තාව ඉට්ඨසම්පත්තිවිසයාති සායෙභුය්‍යෙන සොමනස්ස සහජාතාති යුත්තමෙතං. කරුණා පන අනිට්ඨවිපත්තිවිසයාති සා යෙභුය්‍යෙන උපෙක්ඛාසහජාතා එව සියා. නච එතා පරසත්තහෙතු අධිමත්ත බ්‍යාපාරාති කත්වා උපෙක්ඛාවෙදනාය සහ විරුද්ධාඑවාති සක්කා වත්තුං. සා හි අප්පනං අපත්තා වෙදනුපෙක්ඛානාම ආරම්මණරසානුභවනෙඑව නිබ්‍යාපාරාහොති. න අඤ්ඤකිච්චෙසු. තථා හි සත්තා උපෙක්ඛාසහගත චිත්තෙහි අදින්නංපි ආදියන්ති, දානංපි දෙන්ති, අඤ්ඤානිපි මහන්තානි පුඤ්ඤාපුඤ්ඤකම්මානි කරොන්තියෙවාති. තස්මා අප්පනා පත්තානඤ්ඤෙව තාසං වෙදනුපෙක්ඛාය සහ විරුද්ධභාවො වත්තුං යුත්තොති.

[80] එත්තාවතා යං වුත්තං **විභාවනියං**

> “කරුණාමුදිතා භාවනාකාලෙ අප්පනාවීථිතො පුබ්බෙ පරිචයවසෙන උපෙක්ඛාසහගතචිත්තෙහිපි පරිකම්මං හොති. යථාතං පගුණගන්ථං සජ්ඣායන්තස්ස කදාචි අඤ්ඤවිහි තස්සාපි සජ්ඣායනං, යථාච පගුණවිපස්සනාය සඞ්ඛාරෙ සම්මසන්තස්සකදාචි පරිචයබලෙන ඤාණවිප්පයුත්තචිත්තෙහිපි සම්මසනන්ති උපෙක්ඛා සහගතකාමාවචරෙසු කරුණා මුදිතානං අසම්භවවාදො කෙචිවාදො කතො”ති. තං පටික්ඛිත්තං හොතීති දට්ඨබ්බං.

කිඤ්චාපි කසිණනිමිත්තාදීනි ආරම්මණානි අගම්භීරානිඑව හොන්ති. තථාපි යොගකම්මබලෙන චිත්තසමාධානබලෙන කිලෙස දූරීභාවෙනච තදාරම්මණෙසු ඣානචිත්තෙසු ඤාණං එකන්තෙන පවත්ත තියෙවාති ආහ **සබ්බෙසුපි පඤ්ච.ල. චිත්තෙසුවාති**.

122. තයො විරතිධම්මා. ද්වයං අප්පමඤ්ඤායුගළං. එවං සො භණචෙතසිකා සොභණෙස්වෙව චිත්තෙසු චතුධා චතූහි පකාරෙහි සම්පයුත්තාති යොජනා. ඉදානි සබ්බෙසංපි චෙතො යුත්තානං නියතා නියතයොගිවිභාගං දස්සෙතුං ඉස්සාතිආදිමාහ. කරුණා ආදි යස්සාති කරුණාදි. අප්පමඤ්ඤා ද්වයං. ඉස්සාමච්ඡෙරකුක්කුච්චානිච විරතියොච කරුණාදිච **ඉස්සාමච්ඡෙ රකුක්කුච්චවිරතිකරුණාදයො**. තෙ නානාච ජායන්ති, කදාචිච ජායන්ති. මානොච කදාචිඑව ජායති. ථීනමිද්ධඤ්ච තථා කදාචි එව ජායති. ජායමානං පන අඤ්ඤමඤ්ඤං සහෙව ජායති. ននානාති යොජනා. එත්ථච අප්පමඤ්ඤාවිරතීනං නානා කදාචි යොගො හෙට්ඨාච වුත්තො. උපරිච වක්ඛති. ඉස්සාදීනංච උපරි වක්ඛති. මානථීනමිද්ධානං පන ඉධ වත්තබ්බොති. තත්ථ මානො චතූසු දිට්ඨිවිප්පයුත්තෙසු ලබ්භමානොපි කදාචි තෙසං සෙය්‍යො හමස්මීතිආදිනා පවත්තකාලෙඑව ලබ්භති, නඅඤ්ඤදා. ථීනමිද්ධං පඤ්චසු සසඞ්ඛාරිකෙසු ලබ්භමානංපි කදාචි තෙසං නිද්දාභිභූතවසෙන අකම්මඤ්ඤතාය පවත්තිකාලෙඑව ලබ්භති. න අඤ්ඤදා. තදා ලබ්භමානංපන ද්වයං සහෙව ලබ්භති. න නානාති.

[81] **විභාවනියං** පන

> ''ථිනමිද්ධං කදාචි ඉස්සාමච්ඡෙරකුක්කුච්චෙහිචෙව මානෙනච සහ ජායති. කදාචි තෙහි තෙනච නානා ජායතී''ති යොජනා වුත්තා. සා සාරතො න පච්චෙතබ්බා.

න හි තෙහි තෙනච තස්ස සහභාවො නානාභාවොච කිච්චාරම්මණවිරොධාවිරොධභාවෙන සිද්ධොති.

යාච **ටීකායං**

> මානොච ථිනමිද්ධඤ්ච කදාචි නානා ජායති. කාරණං වුත්තමෙව. යොජනා වුත්තා. සාපි න සුන්දරා. කදාචි සහජායතීති.

යථාවුත්තානුසාරෙනාති සත්තසබ්බත්ථයුජ්ජන්තීතිආදිනා වුත්තප්පකාරං අනුසාරෙන **සෙසාති** එකාදසහි අනියත යොගීහි අවසෙසා එකචත්තාලීසධම්මා. තෙ යථාවුත්තානුසාරෙන අත්තනා ලබ්භමාන චිත්තුප්පාදෙසු අනියතයොගිනො වෙදිතබ්බාති යොජනා.

123. එවං චෙතසිකානං යොගට්ඨානපරිච්ඡින්දනවසෙන සම්පයොගනයං දස්සෙත්වා ඉදානි යුත්තධම්මරාසිපරිච්ඡින්දනවසෙන සඞ්ගහ නයං දස්සෙන්තො **සඞ්ගහඤ්චාති**ආදිමාහ. ඉදානි තෙසං සඞ්ගහඤ්ච යථාරහං පවක්ඛාමීති යොජනා. **ඡත්තිංසාති**ආදි සඞ්ගහනයස්ස උද්දෙසගාථා. සත්තපඤ්ඤත්තාරම්මණා අප්පමඤ්ඤා නිබ්බානා රම්මණෙසු නලබ්භන්තීති වුත්තං **අප්පමඤ්ඤාවජ්ජිතාති** තථා අට්ඨසු දුතීයජ්ඣානිකචිත්තෙසු විතක්කවජ්ජා අඤ්ඤසමානා ද්වාදසචෙත සිකා අප්පමඤ්ඤාවජ්ජිතා තෙවීසති සොභණචෙතසිකාචෙති පඤ්චත්තිංස ධම්මා සඞ්ගහං ගච්ඡන්තීතිආදිනයං තථාසද්දෙන නිද්දිසති. **තෙළචාති** විතක්ක විචාර පීතිසුඛවජ්ජා උපෙක්ඛාසහගතා තෙ එව තෙත්තිංසධම්මා. **අට්ඨසූති** එත්ථ අට්ඨච අට්ඨච අට්ඨාති එකසෙසනිද්දෙසො, විච්ඡාලොපනිද්දෙසොවා දට්ඨබ්බො. **පඤ්චකජ්ඣාන වසෙනාති** පාළියං පඤ්චකනයෙන වුත්තස්ස ඣානභෙදස්ස වසෙන, චතුක්කනයෙන වුත්තස්ස ඣානභෙදස්ස වසෙන පන චතුධාව සඞ්ගහො හොතීති අධිප්පායො. ද්වීසු රූපපඨමජ්ඣානලාභීසු දුතීයජ්ඣානං උප්පාදෙන්තෙසු මන්දො විතක්කමෙව අතික්කමිතුං සක්කොති. තස්ස චතුරඞ්ගිකං දුතීයජ්ඣානං උප්පජ්ජති. තික්ඛපඤ්ඤො පන විතක්ක විචාරෙ එකතො අතික්කමිතුං සක්කොති. තස්ස තියඞ්ගිකං දුතීයජ්ඣානං උප්පජ්ජතීති අයං තෙසං නයානං විසෙසො.

124. කිච්චාරම්මණවිරුද්ධත්තා විරතියො මහග්ගතෙසු නුප්පජ්ජන්තීති ආහ **විරතිත්තයවජ්ජිතාති**. විරතියො හි කායවචී විසොධනකිච්චා හොන්ති. මහග්ගතජ්ඣානානි පන සුවිසුද්ධකායවචී පයොගස්සෙව චිත්තවිසොධනකිච්චානි. විරතියොච වීතික්කමිතබ්බ වත්ථුංවා නිබ්බානංවා ආරබ්භ පවත්තන්ති. මහග්ගතජ්ඣානානි පන පඤ්ඤත්ති යොවා මහග්ගතධම්මෙවාති.

125. කිච්චාරම්මණවි රුද්ධත්තායෙච විරතිඅප්පමඤ්ඤායො එකස්මිං චිත්තෙ ද්වෙ නලබ්භන්තීති වුත්තං. **අප්පමඤ්ඤා විරතියො පනෙත්ථ.ල. යොජෙතබ්බාති**. විරතියො එකන්තෙන දුස්සිල්‍යප්පහාන කිච්චත්තා තප්පහාන කිච්චරහිතෙසු ලොකියාබ්‍යාකතෙසු නලබ්භන්තීති වුත්තං **විරතිවජ්ජිතාති**. පඤ්චසික්ඛාපදා කුසලායෙවාති හි පාළියං වුත්තං. ඉදඤ්ච ලොකියසික්ඛාපදානි සන්ධාය වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. අප්පමඤ්ඤානං සත්තපඤ්ඤත්තාරම්මණත්තා මහාවිපාකානඤ්ච එකන්ත පරිත්තාරම්මණත්තා තාසං තෙසු සම්භවො නත්ථීති වුත්තං **අප්පමඤ්ඤා විරතිවජ්ජිතාති**. නනු කාමකුසලං සත්තපඤ්ඤත්තාදි ආරම්මණංපි හොතීති තබ්බිපාකෙනපි තෙන සදිසා රම්මණෙන භවිතබ්බන්ති. න. විකප්පරහිතත්තා. පඤ්ඤත්තියො හි අවිජ්ජමානත්තා මහග්ගතානුත්තරධම්මාච සණ්හසුඛුමධම්මත්තා තථා තථා විකප්පෙත්වාවා පටිවිජ්ඣිත්වාවා ගණ්හන්තානං කුසලාදීනං එව ආරම්මණභූතා හොන්ති. කාමවිපාකානි පන සයං අතිදුබ්බලතාය ආරම්මණං විකප්පෙත්වා විගහෙතුං නසක්කොන්ති, කුතො පටිවිජ්ඣිත්වා ගහෙතුං. තස්මා තානි පඤ්ඤත්තියොවා මහග්ගතානුත්තරධම්මෙවා ආලම්බිතුං න සක්කොන්තීති දට්ඨබ්බං. මහග්ගතවිපාකානි පන විකප්පරහිතානිපි අප්පනාපත්තකම්මවිසෙ සනිබ්බත්තත්තා භාවනාබලනිම්මිතානි පඤ්ඤත්තිවිසෙසානි ආලම්බිතුං සක්කොන්තීති.

[82] විභාවනියං පන

> කාමතණ්හාධිනකම්මජනිතත්තා කාමවිපාකානි කාමතණ්හාය ආරම්මණභූතෙ කාමධම්මෙඑව ආලම්බිතුං ලභන්තීති අධිප්පායෙන ''කාමතණ්හාධිනස්ස එලභූතත්තා''ති වත්වා දාසිපුත්තොපමාය තදත්ථං විභාවෙති. තං විචාරෙතබ්බං.

එවඤ්හි සති මහග්ගතවිපාකානිපි රූපාරූපතණ්හාධීන කම්මජනිතානි එව හොන්තීති තානිපි රූපාරූපතණ්හානං ආරම්මණභූතෙ මහග්ගත ධම්මෙඑව ආලම්බෙය්‍යුන්ති. අපිච, කාමතණ්හාපි කාමධම්මෙඑව ආරම්මණං කරොති. න පඤ්ඤත්තිධම්මෙති නත්ථි. නච ඉත්ථිපුරිසාදි හත්ථ පාදාදි පඤ්ඤත්තීසු අස්සාදවසෙන පවත්තා තණ්හා කාමතණ්හා නාම නහොතීති අත්ථි. **සුභෙති** කුසලෙ. **මනෙති** නිද්ධාරණෙ භුම්මං. සුභෙ ක්‍රියෙ පාකෙති නිද්ධාරණීයං දට්ඨබ්බං. සහෙතු. ල. මනෙ ද්වාදසධාව සඞ්ගහොතිවා යොජෙතබ්බං. **නවිජ්ජන්තෙත්ථාති** වජ්ජිතානං සඞ්ගහො. **එත්ථාති**

සොභණචිත්තෙසු. **ද්වයන්ති** විරතිඅප්පමඤ්ඤාදුකං. **අනුත්තරෙති** විසෙසකානං සඞ්ගහො. **ඣාන ධම්මාති** විතක්කාදයො. මජ්ඣිමෙ මහග්ගතෙ අප්පමඤ්ඤාව ඣානධම්මා ච. පරිත්තෙසු කාමසොභණෙසු අප්පමඤ්ඤාව විරති ඤාණපීති යොච විසෙසකා, සඞ්ගහනය භෙදකාරකාති අත්ථො.

126. සත්තරසධම්මා ලොභදිට්ඨීහි සද්ධිං එකූනවීසති හුත්වා සඞ්ගහං ගච්ඡන්තීති යොජනා. පීතිවජ්ජිතා අඤ්ඤසමානා ද්වාදස චෙතසිකා අකුසලසාධාරණා චත්තාරොචාති සොළසධම්මා ලොභදිට්ඨීහි සහ අට්ඨාරස හුත්වා සඞ්ගහං ගච්ඡන්තීති යොජනා. ඉස්සාමච්ඡරිය කුක්කුච්චානි කිච්චතො ආරම්මණතො ච භින්නානි හොන්තීති වුත්තං **ඉස්සා.ල. යොජෙතබ්බානීති**. සබ්බෙසුපි අකුසලචිත්තුප්පාදෙසු සම්පයුත්තධම්මා ධම්මතො අසදිසාඑව හොන්ති. ගණනතො පන එකච්චෙ එකච්චෙහි සදිසා එව හොන්තීති වුත්තං **ද්වාදස.ල. සඞ්ගහිතාභවන්තීති**. එත්ථච පඤ්චසු අසඞ්ඛාරිකෙසු පඨමදුතියෙසු එකූනවීසති. තතියචතුත්ථෙසු අට්ඨාරස. පඤ්චමෙ වීසති. පඤ්චසු සසඞ්ඛාරිකෙසු පඨමදුතියෙසු එකවීසති. තතියචතුත්ථෙසු වීසති. පඤ්චමෙ ද්වාවීසති. මොමූහද්වයෙ පන්නරසාති එවං අකුසලෙසු සත්ත සඞ්ගහා භවන්ති. තෙනාහ එකූනවීසාතිආදිං. **සාධාරණාති** සබ්බා කුසලසාධාරණා. **සමානාති** අඤ්ඤසමානා. **අපරෙති** ඡන්දපීතිඅධිමොක්ඛෙ ඨපෙත්වා එකච්චෙ.

127. **හසනචිත්තෙති** හසිතුප්පාදචිත්තෙ. **වොට්ඨබ්බනෙති** මනොද්වාරාවජ්ජනෙ. **සුඛසන්තීරණෙති** සොමනස්ස සන්තීරණෙ. **මනො ධාතුත්තිකා හෙතුක පටිසන්ධි යුගළෙති** පඤ්චද්වාරාවජ්ජන සම්පටිච්ඡනද්වයසඞ්ඛාතෙ මනොධාතුත්තිකෙචෙව උපෙක්ඛා සන්තීරණ ද්වයසඞ්ඛාතෙ අහෙතුක පටිසන්ධියුගළෙච. සබ්බත්ථ සබ්බෙසු අහෙතුකෙසු සත්ත, තතො සෙසා පකිණ්ණකා පන යථාරහං යුජ්ජන්ති, ඉති තෙත්තිංස විධසඞ්ගහො මයා වුත්තොති යොජනා.

128. ඉදානි අයං චෙතසිකනිද්දෙසොති කත්වා චිත්තස්ස විය එකස්සපි චෙතසිකස්ස භූමිජාති සම්පයොගාදි භෙදෙන විභාගො කථෙතබ්බොති තං දස්සෙතුං අන්තිමගාථමාහ. ඉත්ථං ඉමිනා යථාවුත්තප්පකාරෙන චිත්තාවියුත්තානං චෙතසිකානං සොළසවිධං සම්පයොගඤ්ච තෙත්තිංසවිධං සඞ්ගහඤ්ච ඤත්වා තෙසං යථා යොගං චිත්තෙන සමං භෙදං උද්දිසෙති යොජනා. ඵස්සො තාව එකූනනවුතියා එකවීසසතෙසුවා චිත්තෙසු යුත්තත්තා එකූනනවුති එකවීසසතවිධොචාති එවං ද්විපඤ්ඤාසචෙතසිකෙ විසුං විසුං උද්ධරිත්වා යථායොගං භූමිජාතිසම්පයොගාදිභෙදෙහි තෙසං විභාගං කථෙය්‍යාති අත්ථො.

ඉති පරමත්ථදීපනියානාම අභිධම්මත්ථසඞ්ගහස්ස

චතුත්ථවණ්ණනාය චෙතසික සඞ්ගහස්ස

පරමත්ථදීපනා නිට්ඨිතා.

පකිණ්ණක සඞ්ගහ පරමත්ථදීපනී

129. එවං විසුං විසුං චිත්තචෙතසිකානං නිද්දෙසං දස්සෙත්වා ඉදානි පුන උභින්නං නිද්දෙසං දස්සෙන්තො **සම්පයුත්තායථායොගන්ති**ආදිමාහ. යථායොගං සම්පයුත්තා සභාවතො තෙපඤ්ඤාස චිත්තචෙතසිකා යෙ ධම්මා මයා විසුං විසුං නිද්දිට්ඨා. ඉදානි යථා රහං තෙසං උභින්නං සඞ්ගහොනාම නියාතෙති යොජනා. තත්ථ අත්තනො අත්තනො භාවො සභාවො. ධම්මානං ආවෙනිකලක්ඛණන්ති වුත්තං හොති. චිත්තං තාව භූමිජාතිසම්පයොගාදිභෙදෙන එකූන නවුතිවිධංපි අත්තනො ආරම්මණ විජානනසඞ්ඛාතෙන ආවෙනිකලක්ඛණෙන එකමෙව හොති. ඵස්සොපි භූමිජාතිසම්පයො ගාදිභෙදෙන එකූනනවුතිවිධොපි ඵුසනලක්ඛණෙන එකොව හොති තථා වෙදනාසඤ්ඤාදයොති එවං සභාවතො තෙපඤ්ඤාස එව හොන්තීති. වෙදනාහෙතුතො කිච්චද්වාරාලම්බණවත්ථුතො පවත්තො සඞ්ගහොති සම්බන්ධො. තත්ථ **වෙදනාහෙතුතොති** වෙදනාභෙද හෙතුභෙදතො. එවං කිච්චද්වාරාලම්බණ වත්ථුතොති එත්ථපි. **චිත්තුප්පාදවසෙනෙවාති** චිත්තවසෙනෙව නියාතෙති සම්බන්ධො. එවසද්දෙන චෙතසිකෙ නිවත්තෙති. එත්තාවතා ඡන්නං පකිණ්ණකසඞ්ගහානං වචනත්ථො ඉධෙව තාව ලෙරෙන දස්සිතො හොති වෙදනාභෙදෙන චිත්තචෙතසිකානං සඞ්ගහො වෙදනාසඞ්ගහො, හෙතුභෙදෙන චිත්තචෙතසිකානං සඞ්ගහො හෙතුසඞ්ගහොතිආදිනා.

[83] විභාවනියං පන

> චිත්තුප්පාදසද්දෙන චෙතසිකධම්මෙපි ගහෙත්වා අඤ්ඤං නිවත්තෙ තබ්බං අපස්සන්තො ''න කත්ථචි තංවිරහෙනා''ති වදති. තං නයුජ්ජතියෙව.

න හි ඉධ එත්තකා චෙතසිකා සුඛසහගතා, එත්තකා දුක්ඛ සහගතාතිආදිනා එකොපි සඞ්ගහො චෙතසිකෙහි නීතො නාම අත්ථි. සුඛසහගතං කුසලවිපාකං කායවිඤ්ඤාණමෙකමෙවාතිආදිනා පන චිත්තෙනඑව නීහොති. චිත්තෙ පන සිද්ධෙ චෙත සිකාපි සිද්ධාඑවාති කත්වා චිත්තුප්පාදවසෙනෙවාති ඉදං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

130. **තත්ථාති** තෙසු ඡසු සඞ්ගහෙසු. වෙදනාභෙදෙන තංසම්පයුත්තානං චිත්තචෙතසිකානං සඞ්ගහො **වෙදනාසඞ්ගහො.**

[84] විභාවනියං පන

> ''සුඛාදිවෙදනානං තංසහගතචිත්තුප්පාදානඤ්ච විභාගවසෙන සඞ්ගහො වෙදනාසඞ්ගහො''ති වුත්තං. තත්ථ චසද්දෙන වෙදනාසඞ්ගහොච වෙදනාසහගත චිත්තුප්පාද සඞ්ගහොචාති ඉමස්මිං අත්ථෙ වෙදනාසඞ්ගහොති එකසෙසනිද්දෙසො හොතීති දස්සෙති. තං න සුන්දරං.

ඉධ හි වෙදනාභෙදො ඉමස්ස සඞ්ගහස්ස නිස්සයධම්මපරිග්ගහත්ථංඑව වුත්තො. න වෙදනානංච විසුං සඞ්ගහදස්සනත්ථන්ති. තත්ථ**තිවිධා වෙදනාති** කස්මා වුත්තං. නනු සංයුත්තකෙ ද්වෙපි තිස්සොපි පඤ්චපි ඡපි අට්ඨාරසපි ඡත්තිංසපි අට්ඨසතංපි වෙදනා වුත්තාති. සච්චං. අනුභවනලක්ඛණෙන පන වෙදනා තිවිධාඑව හොති. යෙ හි කෙචි යංකිඤ්චි ආරම්මණං අනුභවන්ති. තෙ තං සාතතොවා අනුභවන්ති අසාතතොවා මජ්ඣත්තතොවා. තතො අඤ්ඤො පකාරො නත්ථීති. අඤ්ඤෙ පන පභෙදා තෙන තෙන පරියායෙන වුත්තා. තත්ථ හි ද්වෙ කායිකචෙතසිකවසෙන වුත්තා. යථාහ-කතමාච භික්ඛවෙ ද්වෙ වෙදනා කායිකාච චෙතසිකාචාති. සුඛදුක්ඛ වසෙනවා උපෙක්ඛං සුඛෙ සඞ්ගහෙත්වා. යථාහ-ද්වෙ වෙදනා වුත්තා භගවතා සුඛාවෙදනා දුක්ඛාවෙදනා. යායං භන්තෙ අදුක්ඛ මසුඛා වෙදනා. සන්තස්මිං එසාපණීතෙ සුඛෙ වුත්තා භගවතාති.

විභාවනියං පන

> අනවජ්ජපක්ඛිකං උපෙක්ඛං සුඛෙ සාවජ්ජපක්ඛිකඤ්ච දුක්ඛෙ සඞ්ගහෙත්වා ද්වෙ වුත්තාති වුත්තං. තං පාළියං අනාගතංපි යුජ්ජතියෙව.

ඉන්ද්‍රියභෙදවසෙන පඤ්ච. ඵස්සභෙදවසෙන ඡ. උපවිචාරභෙද වසෙන අට්ඨාරස. ඡ ගෙහස්සිතානි ඡ නෙක්ඛම්මස්සිතානීති එවං පච්චෙකං ද්වාදසන්නං සොමනස්ස දොමනස්සඋපෙක්ඛානං වසෙන ඡත්තිංස. තායෙව කාලත්තයවසෙන අට්ඨසතං වෙදනා වුත්තාති. යඤ්ච කත්ථචි සුත්තෙ යංකිඤ්චි වෙදයිතං සබ්බං තං දුක්ඛස්මින්ති වුත්තං. තං සඞ්ඛාරදුක්ඛතාවසෙන වුත්තන්ති. හෙට්ඨා පන චිත්තනිද්දෙසෙ චිත්තානි ඉන්ද්‍රියභෙදවසෙන නිද්දිට්ඨානීති කත්වා ඉධපි ඉන්ද්‍රියභෙදවසෙනෙව චිත්තානි සඞ්ගහෙතුං පුන **සුඛං.ල. පඤ්චධා හොතීති** වුත්තං. එත්ථ ච යෙසු ධම්මෙසු ආධි පච්චවසෙන සුඛදුක්ඛානි ඉන්ද්‍රියානි නාම හොන්ති. තෙසං කායික මානසිකවසෙන දුවිධත්තා තානිපි සුඛින්ද්‍රියං සොමනස්සින්ද්‍රියං දුක්ඛින්ද්‍රියං දොමනස්සින්ද්‍රියන්ති ද්විධා වුත්තානි. උපෙක්ඛාය පන ආධිපච්චට්ඨානභූතා ධම්මා මානසිකාඑව හොන්තීතිසා උපෙක්ඛින්ද්‍රියන්ති එකධාව වුත්තාති. අපිච, තෙපි පරියායෙන දුවිධා හොන්ති. චක්ඛාදිපසාදකාය නිස්සිතානංපි සබ්භාවතො. වෙදනාපන එකරසත්තා එකධාව වුත්තාති.

විභාවනියං පන

> ''කායික මානසික සාතභෙදතො සුඛදුක්ඛානි ද්විධා වුත්තානී''ති වුත්තං.

තත්ථ සභාවතො ඉට්ඨානිට්ඨඵොට්ඨබ්බා නුභවනලක්ඛණානි සුඛ දුක්ඛානි. සභාවතොවා පරිකප්පනතොවා ඉට්ඨානිට්ඨමජ්ඣත්තානුභවන ලක්ඛණානි ඉතරානීති. **සෙසානීති** යථාවුත්ත සුඛදුක්ඛතො මනස්ස දොමනස්සයුත්තෙහි සෙසානි බාත්තිංස කාමාවචරචිත්තානි තෙවීසති පඤ්චමජ්ඣානිකචිත්තානිචාති සබ්බානි පඤ්චපඤ්ඤාසචිත්තානි. **එකත්ථාති** එකස්මිං චිත්තෙ. ඉතරා හි උපෙක්ඛාවෙදනා.

131. හෙතූනං භෙදෙන තංසම්පයුත්තානං චිත්තචෙතසිකාන සඞ්ගහො **හෙතුසඞ්ගහො.**

[85] විභාවනියං පන

> ''ලොභාදිහෙතූනං විභාගවසෙන තංසම්පයුත්තධම්මවසෙනච සඞ්ගහො හෙතුසඞ්ගහො''ති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

කාරණං වුත්තමෙව. හෙතූනාම ඡබ්බිධා භවන්තීති සම්බන්ධො. තත්ථ හෙතුකිච්චංනාම ආරම්මණෙ සම්පයුත්තධම්මානං සුප්පතිට්ඨිතභාව සාධනං. යථා හි රුක්ඛස්ස මූලානි සයං අන්තො පථවියං වඩ්ඪිත්වා පථවිරසෙච ආපොරසෙච ගහෙත්වා රුක්ඛං යාව අග්ගා අභිහරන්ති. වාතෙවා මහොඝෙවා ආගතෙ රුක්ඛං සුට්ඨු ආකඩ්ඪිත්වා තිට්ඨන්ති, එවං රුක්ඛො වුද්ධො විරූළ්හො විපුලො චිරට්ඨිතිකොච හොති. එවමෙවං ඉමෙපි ධම්මා සයං ආරම්මණෙසු ථිරපත්තා හුත්වා සම්පයුත්තධම්මෙ තත්ථ වුද්ධෙ විරූළ්හෙ විපුලෙ චිරට්ඨිතිකෙච සාධෙන්තීති. අහෙතුකචිත්තානිපන ජලතලෙ අමූලකසෙවාලානි විය ආරම්මණෙ සුට්ඨු පතිට්ඨිතානි න හොන්තීති දට්ඨබ්බං. අපරෙ පන ධම්මානං කුසලාදිභාවසාධනං හෙතුකිච්චන්ති වදන්ති. එවංසන්තෙ යෙසං සහජාතහෙතු නත්ථි. තෙසං අකුසලභාවො අබ්‍යාකතභාවොච නසම්පජ්ජෙය්‍යා. යානිච ලද්ධහෙතුපච්චයානි රූපානි. තෙසඤ්ච කුසලාදිභාවො ආපජ්ජෙය්‍යාති වත්වා තංවාදං පටික්ඛිපන්ති. යථා පන ලොකෙ අන්ධකාරොනාම කෙනචි පච්චය විසෙසෙන සාධෙතබ්බො න හොති. යත්ථ ආලොකො නත්ථි. තත්ථ සො අත්තනො ධම්මතාය සිද්ධො හොති. එවමෙවං ධම්මෙසු මුය්හනක්‍රියාභූතො මොහන්ධකාරොපි අත්තනො ධම්මතාය එව අකුසලො භවිතුං අරහති. තථා හි ඉච්ඡානාම අත්ථි. සාමුය්හනක්‍රියාය යුත්තා ලග්ගනභාවං පත්වා ලොභො අකුසලො නාම හොති. සද්ධාය යුත්තා පන ධම්මච්ඡන්දභාවං පත්වා කුසලච්ඡන්දොනාම හොති. තථා අක්ඛන්තිනාම අත්ථි. සාපි මුය්හන ක්‍රියාය යුත්තා පටිඝභාවං පත්වා දොසො අකුසලොනාම හොති. සද්ධාය යුත්තා පන උප්පන්නං කාමවිතක්කං නාධිවාසෙතීතිආදිනා නයෙන පාපධම්ම පාපාරම්මණ විරොධභාවං පත්වා අලොභො කුසලොනාම හොති. මුය්හනක්‍රියා පන අසුකෙන යුත්තා අකුසලොනාම. අසුකෙන යුත්තා කුසලොනාමාති නත්ථි. අම්බිලත්ථාය අඤ්ඤෙන සංයොගකිච්චරහිතො ජාතිඅම්බිලරසො විය එකන්තඅකුසලජාතිකාඑව හොතීති. යොච ධම්මො කුසලො අකුසලොච න හොති. සො අබ්‍යාකතොති එත්තකමෙව ධම්මානං අබ්‍යාකතභාවසිද්ධියා කාරණං. තස්මා අහෙතුකචිත්තානං රූපනිබ්බානානඤ්ච අබ්‍යාකතභාවොපි අත්තනො ධම්ම තායඑව සිද්ධො. තත්ථ මොහො සෙසමූලානංපි මූලං හොති. රජ්ජනදුස්සනානිපි හි මුය්හනනිසන්දානිඑව හොන්ති. අලොභාදීනඤ්ච කුසලභාවො අවිජ්ජානුසයෙන සහෙව සිද්ධොති. තානි පන ලොභාදීනි ලොභසහගතාදීනං විසෙසමූලානි හොන්ති. රජ්ජනාදි නිසන්දානි හි දිට්ඨිමානාදීනි. අරජ්ජනාදිනිසන්දානි ච සද්ධාදීනීති. යස්මා පන හෙතුයොනාම සම්පයුත්තෙසු පධානධම්මා හොන්ති. තස්මා සහෙතුකවිපාකක්‍රියානං අබ්‍යාකතභාවො පන හෙතු මුඛෙනපි වත්තුං යුත්තො.

[86] එත්තාවතා යං වුත්තං **විභාවනියං**

> ''අපරෙ පන කුසලාදීනං කුසලාදිභාවසාධනං හෙතු භාවො''ති වදන්ති. එවං සති හෙතූනං අත්තනො කුසලා දිභාවසාධනො අඤ්ඤො හෙතු මග්ගිතබ්බො සියා. අථ සෙසසම්පයුත්තහෙතුපටිබද්ධො තෙසං කුසලාදිභාවො, එවම්පි මොමූහ චිත්තසම්පයුත්තස්ස හෙතුනො අකුසල භාවො අප්පටිබද්ධො සියා. අථ තස්ස සභාවතො අකුසලභාවොපි සියා. එවංසති සෙසහෙතූනම්පි සභාවතො කුසලාදිභාවොති තෙසං විය සම්පයුත්ත ධම්මානම්පි සො හෙතුපටිබද්ධො නසියා, යදිච හෙතුපටිබද්ධො කුසලාදිභාවො. තදා අහෙතුකානං අබ්‍යාකතභාවො නසියාති අලමතිනිප්පීළනෙනාති තං පටික්ඛිත්තං හොති.

යථාච ලද්ධජ්ඣානපච්චයෙසු රූපාරූපධම්මෙසු ඣානඞ්ගානි අරූපධම්මෙසුඑව උපනිජ්ඣානට්ඨං ඵරන්ති, න රූපධම්මෙසු. තෙ පන ඣානධම්ම සමුට්ඨි තත්තාඑව ඣානපච්චයුප්පන්නෙසු වුත්තා. එවමෙව හෙතුයොපි අරූප ධම්මෙසුඑව කුසලාදිභාවං ඵරන්ති. න රූපධම්මෙසු. තෙ පන හෙතු සමුට්ඨිතත්තාඑව හෙතුපච්චයුප්පන්නෙසු වුත්තාති න තෙසං රූපධම්මානං කුසලාදිභාවාපත්ති චොදෙතබ්බාති.

[87] යඤ්ච **විභාවනියං**

‘‘කුසලාදිභාවො පන කුසලාකුසලානං යොනිසො අයොනිසො මනසිකාරපටිබද්ධො’’ති වුත්තං. තංපි විචාරෙ තබ්බං.

තථා හි සූරියාලොකෙ ආගතෙ දිවා බලානං හංසාදීනං ඔකාසො හොති. රත්තන්ධකාලෙ ආගතෙ රත්තිබලානං උලූකාදීනං ඔකාසො හොති. නව තෙ ආලොකන්ධකාරා තෙසං වණ්ණාදිවිසෙසං සාමෙන්ති. තං පන තෙසං යොනියොඑව සාධෙන්ති. තත්ථ ආලොකො විය යොනිසොමනසිකාරො දට්ඨබ්බො. අන්ධකාරො විය ඉතරො. තෙ සත්තා විය කුසලාකුසලා. වණ්ණාදිවිසෙසො විය කුසලාදිභාවො. යොනියො විය හෙතුයො දට්ඨබ්බාති. අබ්‍යාකතානං පනාති සබ්බං යො ධම්මො කුසලො අකුසලොව න හොති. සො අබ්‍යාකතොති වුත්තපක්ඛෙ පතතියෙවාති. **තත්ථාති** හෙතුසඞ්ගහෙ. සහෙතුකානං පරිග්ගහසුඛත්ථං ඉධ වජ්ජෙතබ්බානිපි අහෙතුකානි පඨමං උද්ධටානි. තෙනාහ **සෙසානි පන. ල. සහෙතුකා නෙවාති**. තෙසංවා අහෙතුකනාමංපි හෙතූනං වසෙනෙව විසුං සිද්ධන්ති තෙසංපි ඉධ සඞ්ගහණං අවිරුද්ධං හොති. තෙනාහ **අහෙතු කාට්ඨාරසෙකාති**ආදි. සභාව භෙදෙන ඡබ්බිධාපි හෙතුයො කුසලා කුසලා බ්‍යාකතජාතිභෙදෙන නවධා හොන්තීති වුත්තං **ලොභො දොසොවාති**ආදි.

132. චුද්දසන්නං කිච්චානං භෙදෙන තංකිච්චවන්තානං චිත්තචෙතසිකානං සඞ්ගහො **කිච්චසඞ්ගහො**.

[88] විභාවනියං පන

‘‘පටිසන්ධාදීනං කිච්චානං විභාගවසෙන තංකිච්චවන්තානඤ්ච පරිච්ඡෙදවසෙන සඞ්ගහො කිච්චසඞ්ගහො’’ති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

යෙන එකකම්මෙන එකො උපපත්තිභවොනිබ්බත්තති. තස්මිං සරසෙනවා ලද්ධවිබාධනෙනවා පරික්ඛීණෙ සො භවො නිරුජ්ඣති. එකස්ස කම්මස්ස ඔකාසො හොති. තස්මා තතො නිබ්බත්ත භවතො චුතස්ස අන්තරා ඛණමත්තංපි අට්ඨත්වා ලද්ධොකාසෙන එකෙන කම්මෙන පුන භවන්තරාදි පටිසන්ධාන වසෙන අභිනිබ්බත්ති **පටිසන්ධිකිච්චං**. තථා නිබ්බත්තස්ස උපපත්තිභවසන්තානස්ස යාව තං කම්මං නබ්යාති. තාව අවිච්ඡෙද පවත්තිපච්චයඞ්ගභාවෙන පවත්ති **භවඞ්ගකිච්චං**. තස්ස හි තථා පවත්තියා සති ආයුපබන්ධාච උස්මා පබන්ධාච පවත්තන්තියෙවාති එතෙ තයො ධම්මා ඉමං කායං අභිජ්ජමානං රක්ඛන්තීති. යථාහ –

ආයු උස්මාච විඤ්ඤාණං, යදා කායං ජහන්ති මං;
අපවිද්ධො තදා සෙති, නිරත්ථංච කලිඞ්ගරන්ති.

ආවජ්ජනං චිත්තසන්තානස්ස ආවට්ටනං, තංවා ආවජ්ජෙති ආවට්ටෙති, ආවට්ටතිවා තං එත්ථ එතෙනාතිවා **ආවජ්ජනං**. භවඞ්ග වීථිතො ඔක්කමිත්වා ආරම්මණන්තරාභිමුඛං පවත්තතීති අත්ථො. ආවජ්ජෙතිවා ආරම්මණන්තරෙ ආභොගං කරොතීති ආවජ්ජනං. දස්සනාදීනි පාකටානි. **වොට්ඨබ්බනන්ති** විසුං අවච්ඡින්දිත්වා ඨපනං ඉදං නීලන්තිවා පීතකන්තිවා සුභන්තිවාඅසුභන්තිවා අසඞ්කරතොඨපනං නියමනන්ති වුත්තං හොති. ජවනන්තිවා ජවොතිවා වෙගොතිවා අත්ථතො එකං. අසනිනිපාතො විය වෙගසහිතස්ස එකෙකස්ස පිත්තස්ස පවත්ති **ජවනකිච්චං**.

[89] යංපන **විභාවනියං**

‘‘ආරම්මණෙ තංතංකිච්චසාධනවසෙන අනෙකක්ඛත්තුං එකක්ඛත්තුංවා ජවමානස්ස විය පවත්ති ජවනකිච්ච’’න්ති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

න හි ජවමානස්ස චිත්තස්ස එකවාරමත්තෙන නිවත්තිනාම අත්ථි. මග්ගාභිඤ්ඤාජවනානිපි හි එකාවජ්ජනපරිකම්මචිත්තතො පට්ඨාය එකවෙගෙන පවත්තජවමානචිත්තසන්තානපතිතානි එව හොන්ති. න පන තානි විසුං සිද්ධෙන ජවෙන ජවන්තීති.

[90] තත්ථ ච

ජවමානස්ස විය පවත්තීති එතෙන විසුං විසුං උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධා නං ඛණිකධම්මානං සීඝගමනසඞ්ඛාතො ජවොනාම විසුං නත්ථි. බහුක්ඛත්තුං පවත්තිවසෙන පන සීඝගච්ඡන්තපුරිස සදිසත්තා එව ජවනන්ති වුච්චතීති දස්සිතං හොති. තංපි න සුන්දරං.

අසනිනිපාතො විය වෙගසහිතස්ස එකෙකස්ස චිත්තස්ස පවත්තිජවනකිච්චන්ති හි හෙට්ඨා වුත්තං. භවඞ්ගචිත්තඤ්හි දීඝං අද්ධානං පූරෙත්වා පවත්තංපි නදිසොතෙ වුය්හමානං සුක්ඛපණ්ණං විය වෙගරහිතං හොති. ජවනචිත්තං පන එකමෙකංපි සමානං ඉන්දෙන විස්සට්ඨ වජිරං විය වෙගසහිතමෙව පවත්තතීති දට්ඨබ්බං. තං ආරම්මණං එතස්සාති **තදාරම්මණං**. යං ජවනෙන ගහිතං, තදෙවස්ස ආරම්මණන්ති වුත්තං හොති. යං ජවනෙන ගහිතාරම්මණං, තස්සෙව ගහිතත්තා තදාරම්මණං නාමාති හි වුත්තං. තස්සවා ජවනස්ස ආරම්මණං අස්ස ආරම්මණන්ති

තදාරම්මණං. ඉධ පන තදාරම්මණභාවො අධිප්පෙතො. නිබ්බත්තමානභවතො චවනං මුච්චනං පරිගළනං **චුති**. ඉදානි තානි කිච්චානි අනියමතො න පවත්තන්ති. ඨානනියමෙනෙව පවත්තන්තීති දස්සෙතුං ඨානභෙදො වුත්තො. තිට්ඨති පවත්තති තංතං කිච්චවන්තං චිත්තං එත්ථාති **ඨානං**. ඔකාසො. තංතං අන්තරාකාලොති වුත්තං හොති. කාලොපි හි කාලවන්තානං පවත්තිවිසයත්තා ඨානන්ති වුච්චති. පටිසන්ධියා ඨානං පටිසන්ධිට්ඨානං. පටිසන්ධකාලො පටිසන්ධික්ඛණොති වුත්තං හොති. එවං සෙසෙසුපි.

[91] විභාවනියං පන

''පටිසන්ධියා ඨානං පටිසන්ධිට්ඨානන්ති වත්වා කාමං පටිසන්ධිවිනි මුත්තං ඨානංනාම නත්ථි. සුඛග්ගහණත්ථං පන සිලා පුත්තකස්ස සරීරන්තිආදීසු විය අභෙදෙපි භෙදපරිකප්පනාති දට්ඨබ්බ''න්ති වුත්තං. තං න ගහෙතබ්බං.

කාලො හි නාම සභාවතො අවිජ්ජමානොපි චිත්තස්ස විසුං ආරම්මණභූතො එකො පඤ්ඤත්තිධම්මො. තථා හි අට්ඨකථායං ඉමෙසං අට්ඨන්නං මහාවිපාකචිත්තානං විපච්චනට්ඨානං වෙදිතබ්බං. එතානි හි චතූසු ඨානෙසු විපච්චන්ති. පටිසන්ධියං භවඞ්ගෙ චුතියං තදාරම්මණෙති වත්වා තං විත්ථාරෙන්තෙන පටිසන්ධිග්ගහණකාලෙ පටිසන්ධිහුත්වා විපච්චන්ති. අසඞ්ඛෙය්‍යායංපි ආයු කාලං භවඞ්ගං හුත්වා මරණ කාලෙ චුති හුත්වාති කාලොව වුත්තොති. ඉතරථා කිච්චානි විය ඨානානිපි චුද්දසවිධානිඑව වත්තබ්බානි සියුන්ති. ඨානානං විත්ථාරභෙදො පන උපරි ද්වීසු පවත්තිසඞ්ගහෙසු චිත්තපවත්තිවිධානානුසාරෙන වෙදිතබ්බොති. යස්මා ඔමකං ද්විහෙතුකකුසලං සයං සො මනස්සයුත්තංපි සමානං අතිදුබ්බලත්තා සොමනස්ස පටිසන්ධිං දාතුං නසක්කොති. තස්මා සොමනස්සසන්තීරණං පටිසන්ධිට්ඨානං නගච්ඡතීති වුත්තං **ද්වෙඋපෙක්ඛාසහගතසන්තීරණානිචෙවාති**. තථා හි පට්ඨානෙ පීතිසහගතත්තිකෙ පටිච්චවාරෙ හෙතුපච්චනිකෙ තං පටි සන්ධිට්ඨානෙන උද්ධටන්ති. මනොද්වාරාවජ්ජනං පරිත්තාරම්මණෙවා අවිභූතා රම්මණෙවා ද්වත්තික්ඛත්තුං පවත්තමානංපි විපාක සන්තානතො ලද්ධපච්චයභාවෙන දුබ්බලත්තා ජවනවෙගරහිතමෙව හොතීති වුත්තං **ආවජ්ජන ද්වය වජ්ජිතානීති**.

[92] විභාවනියං පන

''ආරම්මණරසානුභවනා භාවතො''ති කාරණං වුත්තං. තං අ කාරණං.

න හි ආරම්මණ රසානුභවනං ජවනකිච්ච සිද්ධියා ජවනනාම ලාභස්සව කාරණං හොති. තං පන ජවනකිච්චසිද්ධියා ඵලමෙ වහොතීති. යස්මා පන ඵලචිත්තං ආසෙවනභාවරහිතංපි මග්ග චෙතනාය මහානුභාවත්තා පරිකම්මභාවනාබලෙන ච පවත්තත්තා ආරම්මණෙ වෙගසහිතමෙව පතතීති තස්සජවනෙසු ගහණංකතං.

[93] විභාවනියං පන

මග්ගාභිඤ්ඤාජවනානං එකවාරමෙව පවත්තත්තා ජවනකිච්චං න සම්පජ්ජතීති අධිප්පායෙන ''එකචිත්තක්ඛණිකංපි ලොකුත්තර මග්ගාදිතං තංසභාවවන්තතාය ජවනකිච්චං නාමා''ති වත්වා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණොපමාය තමත්ථං විභාවෙති. තං න යුජ්ජතියෙව.

ඉදානි සමානකිච්චගණනානි චිත්තානි සඞ්ගහෙත්වා දස්සෙතුං තෙසු පනාතිආදිමාහ. පටිසන්ධාදයො නාම චිත්තුප්පාදාති සම්බන්ධො.

[94] විභාවනියං පන

නාමකිච්චභෙදෙනාතිපි යොජෙති. තං න සුන්දරං.

නාමභෙදස්ස විසුං වත්තබ්බාභාවතොති. එකකිච්චට්ඨාන ද්විකිච්චට්ඨාන තිකිච්චට්ඨාන චතුකිච්චට්ඨාන පඤ්චකිච්චට්ඨානානි චිත්තානි යථාක්කමං අට්ඨසට්ඨීච තථා ද්වෙච නවච අට්ඨච ද්වෙච නිද්දිසෙති යොජනා.

133. චක්ඛාදීනං ද්වාරානං භෙදෙන චිත්තචෙතසිකානං සඞ්ගහො **ද්වාරසඞ්ගහො**.

[95] විභාවනියං පන

''ද්වාරානඤ්ච ද්වාරපවත්තචිත්තානඤ්ච පරිච්ඡෙදවසෙන සඞ්ගහො ද්වාරසඞ්ගහො''ති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

ද්වෙ ජනා අරන්ති ගච්ඡන්ති එතෙනාති ද්වාරං. නගරස්ස අන්තො ජනා බහිජනාව යෙන ඡිද්දමග්ගෙන නික්ඛමන්ති පවිසන්තිච, තස්සෙතං නාමං. ද්වෙ ජනා අරන්ති ගච්ඡන්ති එත්ථාති ද්වාරන්තිපි වදන්ති. අපිච, දුවිධං ද්වාරං ආකාසද්වාරං මණ්ඩද්වාරන්ති. තත්ථ ආකාසද්වාරංනාම යථාවුත්තො ඡිද්දමග්ගො. මණ්ඩද්වාරංනාම ආදාස පට්ටමයො ආලොකමග්ගො. තං පන පුඤ්ඤවන්තානං ගෙහෙසු යොජීයති. යථා ච තෙසු, තථා සත්තානං සරීරෙසුපි ද්වෙඑව හොන්ති. නවද්වාරො මහාවණොති හි ඡිද්දද්වාරං වුත්තං. නවනවුතිලොමකූපසහස්සා නිපි ඡිද්දද්වාරානිඑව. ඉධ පන ආදාසපට්ටසදිසං මණ්ඩද්වාරං අධිප්පෙතං. තංපි හි ආරම්මණිකධම්මානං ආරම්මණධම්මානඤ්ච නිග්ගමන පවිසන මුඛපථභාවතො ද්වාරසදිසත්තා ද්වාරන්ති වුච්චතීති. තං පන රූපමණ්ඩ ද්වාරං අරූපමණ්ඩද්වාරන්ති දුවිධං. රූපමණ්ඩද්වාරංපි කම්මවිසෙසමහාභූත විසෙසසිද්ධෙන මණ්ඩභාවවිසෙසෙන පඤ්චවිධන්ති දස්සෙතුං චක්ඛුද්වාරන්තිආදිමාහ. තත්ථ **චක්ඛුමෙවචක්ඛුද්වාරන්ති** යස්මිං චක්ඛුම්හි චන්ද මණ්ඩලාදීනි රූප නිමිත්තානි පඤ්ඤායන්ති. ආවජ්ජනාදීනිච යම්හි පඤ්ඤාතානි තානි නිමිත්තානි ගණ්හන්ති. තස්මා තදෙව චක්ඛු තෙසං ද්වින්නං විසයවිස යිභාවුපගමනස්ස මුඛපථභූතත්තා චක්ඛුද්වාරංනාමාති අත්ථො. අථවා, යෙන චක්ඛුමණ්ඩෙන බහිද්ධා චන්දමණ්ඩලාදීනි රූපානි අන්තො ආවජ්ජනාදීනං විසයභාවං උපගච්ඡන්ති. යෙනච අන්තො ආවජ්ජනාදීනි බහිද්ධා තෙසං රූපානං විසයිභාවං උපගච්ඡන්ති. තමෙව යථාවුත්ත කාරණෙන චක්ඛුද්වාරං නාමාති අත්ථො. එවං සෙසෙසුපි.

[96] ටීකාසු පන

> ''ආවජ්ජනාදීනං අරූපධම්මානං පවත්තිමුඛභාවතො ද්වාරසදිසත්තා ද්වාරානී''ති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

රූපාදීනං ආරම්මණානංපි පවත්තිමුඛභූතත්තා. වක්ඛති හි ඡබ්බිධා විසයපවත්තියොති. එත්ථච විසයානං රූපාදීනං ආරම්මණානං ද්වාරෙසු ආපාතා ගමන සඞ්ඛාතා පවත්තියො **විසයපවත්තියොති** වුච්චන්තීති. තත්ථ චක්ඛුමෙව චක්ඛුද්වාරන්ති එතෙන චක්ඛුස්ස ද්වාරං චක්ඛුද්වාරන්ති අත්ථං නිවත්තෙති. තථා **සොතාදයො සොත ද්වාරාදීනීති** එතෙන සොත මෙව සොතද්වාරං.ල. මනොඑව මනොද්වාරං. න මනානං ද්වාරං මනොද්වාරන්ති ඉමමත්ථං අතිදිස්සති. තස්ස පන මනස්ස බහුවිධත්තා ඉධ අධිප්පෙතං මනං දස්සෙන්තො **මනොද්වාරං පන භවඞ්ගන්ති පවුච්චතීති** වුත්තං.

[97] විභාවනියං පන

> ''ආවජ්ජනාදීනං මනානං ද්වාරන්ති මනොද්වාර''න්තිපි වුත්තං. තං න සුන්දරං.

කාරණං වුත්තමෙව. තත්ථ සබ්බං එකූනනවුතිවිධංපි චිත්තං මනොද්වාර මෙවනාම හොති. ඉධ පන උපපත්තිද්වාරමෙව අධිප්පෙතන්ති කත්වා භවඞ්ගන්ති පවුච්චතීති වුත්තං. පටිසන්ධිතො පට්ඨාය යාවතායුකං නදිසොතම්ව පවත්තමානං එකූනවීසතිවිධං භවඞ්ගචිත්තමෙව ඉධ මනොද්වාරන්ති වුච්චති, කථීයතීති අත්ථො.

[98] විභාවනියං පන

> යථා ගාමස්ස ද්වාරංනාම ගාමානන්තරමෙව හොති. එවං ආවජ්ජනාදීනං මනානං පවත්තිමුඛට්ඨෙන ද්වාරංනාම ආවජ්ජනානන්තරං භවඞ්ගමෙව සියා. න තතො පුරිමානි භවඞ්ගානීති අධිප්පායෙන යං වුත්තං ''භවඞ්ගන්ති ආවජ්ජානානන්තරං භවඞ්ග''න්ති. තං න ගහෙතබ්බං.

එවඤ්හි සති යෙසු චක්ඛුපසාදාදීසු රූපාදීනි ආපාතං නාගච්ඡන්ති. තානිපි ආවජ්ජනාදීනං වීථිචිත්තානං පවත්තිමුඛානි එව න හොන්තීති කත්වා ද්වාරානිනාම නසියුං. න ච තථා සක්කා වත්තුං. පාළියමෙව තෙසං ද්වාරරූපභාවස්ස වුත්තත්තා. ඉධච වක්ඛති පසාදවිඤ්ඤත්තිසඞ්ඛාතං සත්තවිධංපි ද්වාරරූපංනාමාති.

[99] යඤ්ච තත්ථ

> සාවජ්ජනං භවඞ්ගන්තු, මනොද්වාරන්ති වුච්චතීති –
> සාධකවචනං ආහටං; තංපි ඉධ නයුජ්ජතියෙව.

තඤ්හි ආවජ්ජනංපි මනොද්වාරපක්ඛිකං කත්වා දීපෙතීති. යත්ථ පන චක්ඛුඤ්ච පටිච්ච රූපෙච උප්පජ්ජති චක්ඛුවිඤ්ඤාණං. සොතඤ්ච. ල. මනඤ්ච පටිච්ච ධම්මෙච උප්පජ්ජති මනොවිඤ්ඤාණන්ති වුත්තං. තත්ථෙව තං යුත්තං. තත්ථ හි චක්ඛුවිඤ්ඤාණුප්පත්තියා චතූසු පච්චයෙසු චක්ඛුරූපානි එව සරූපතො වුත්තානීති ඉතරෙ ආවජ්ජනඤ්ච සම්පයුත්තක්ඛන්ධා චාති ද්වෙ පච්චයා චසද්දෙන ගහිතා, එවං සොතවිඤ්ඤාණාදීසුපි. මනොවිඤ්ඤාණෙ පන මනඤ්චාති එත්ථ භවඞ්ගචිත්තෙන සහ ආවජ්ජනං ගහෙත්වා චසද්දෙන සම්පයුත්තක්ඛන්ධා ගහිතා. එවඤ්හි සති චත්තා රොපච්චයා හොන්තීති. වුත්තඤ්හෙතං ධාතුවිභඞ්ගට්ඨකථායං පටිච්චාති නාම ආගතට්ඨානෙ ආවජ්ජනං විසුං නකාතබ්බං. භවඞ්ගනිස්සිතකමෙව කාතබ්බන්ති. තස්මා ඉධ මනොති සහාවජ්ජනකං භවඞ්ගං. මනො විඤ්ඤාණන්ති ජවනමනොවිඤ්ඤාණන්ති. එත්ථච පටිච්චාතිනාම ආගතට්ඨානෙති එතෙන අඤ්ඤත්ථ පන ආවජ්ජනං ද්වාරපක්ඛිකං නකාතබ්බන්ති සිද්ධං හොති. පටිච්චාති ආගතත්තායෙවච භවඞ්ගංපි ආවජ්ජනා නන්තරං භවඞ්ගද්වයමෙව ඉමිස්සං පාළියං ගහෙතබ්බං. සන්නිහිතපච්චයානං එව තත්ථ අධිප්පෙතත්තාති. ඉධ පන ද්වාරභාවා

රහස්ස සබ්බස්ස උපපත්තිධම්මස්ස පරිග්ගහිතත්තා සබ්බං භවඞ්ගං අධිප්පෙතං. න හි කිඤ්චි භවඞ්ගං නාම අත්ථි. යං මනොද්වාරභාවාරහං න සියාති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බන්ති. **තත්ථා**ති නිද්ධාරණෙ භුම්මං, තෙසු ඡසු ද්වාරෙසු චක්ඛුද්වාරෙති සම්බන්ධො. **යථාරහ**න්ති ආරම්මණභූමිපුග්ගලමනසිකාරා දීනං අනුරූපවසෙන. **සබ්බථාපී**ති විසුං විසුං ඡචත්තාලීස භෙදසඞ්ඛාතෙන සබ්බපකාරෙනපි අගහිත ගහණ වසෙන, චතුපඤ්ඤා සාති සම්බන්ධො. සබ්බථාපීතිවා ආවජ්ජනාදි තදාරම්මණ පරියො සානවසෙන අනෙකකිච්චභෙදයුත්තෙන සබ්බපකාරෙනපි, කාමාවචරානෙවාති සම්බන්ධො. යානි ආවජ්ජනාදීනි කිච්චානි ද්වාරවිකාරං පටිච්ච පවත්තන්ති, තං කිච්චවන්තානිඑව ද්වාරෙ නියුත්තානීති අත්ථෙන ද්වාරිකානිනාම හොන්ති. පටිසන්ධි භවඞ්ග චුති කිච්චානිපන ද්වාරවිකාරෙන විනා කෙවලං කම්මවසෙනෙව සිජ්ඣන්ති. තස්මා තංකිච්චවන්තානි ද්වාරිකානිනාම නහොන්තීති වුත්තං **එකූන.ල. ද්වාරවිමුත්තානී**ති එත්ථ ච ද්වාරවිකාරොනාම අත්තනි ආරම්මණානං ආපාතාගමනවසෙන භවඞ්ගස්ස චලනං, චක්ඛාදීනඤ්ච අත්තනි විඤ්ඤාණුප්පාදන සත්තිවිසෙස යොගො දට්ඨබ්බො.

[100] විභාවනියං පන

> ''චක්ඛාදිද්වාරෙසු අපවත්තනතො මනොද්වාරසඞ්ඛාත භවඞ්ගතො ආරම්මණන්තරගහණවසෙන අපවත්තිතොච ද්වාරවිමුත්තානී''ති වුත්තං, තං අට්ඨකථායපි සහ නසමෙති.

පටිසන්ධි භවඞ්ග චුති වසෙනාති හි වුත්තං. එතෙන හි කිච්චසීසෙනෙව චිත්තානං ද්වාරික ද්වාරවිමුත්තභාගො ථෙරෙන දස්සිතො. තෙනෙව හි හෙට්ඨාපි **පඤ්චද්වාරාවජ්ජන.ල. තදාරම්මණවසෙනා**තිආදිනා කිච්චසීසෙනෙව චිත්තානං චක්ඛුද්වාරිකාදිභාවො වුත්තොති. නනු චක්ඛාදිද්වාරෙසු අපවත්තනතොති ඉමිනා එතදත්ථොව වුත්තොති චෙ. න. අධිප්පෙතත්ථවිරහස්ස අපසඞ්ග නිවත්තකස්සච සංවණ්ණනා වාක්‍යස්ස පයොජනාභාවතොති. ඡද්වාරිකානිචෙව සන්තීරණ තදාරම්මණකිච්චානං වසෙන ද්වාරවිමුත්තානිච පටිසන්ධාදිකිච්චානං වසෙනාති අධිප්පායො. පඤ්චද්වාරිකානිච ඡද්වාරිකානිච **පඤ්චඡද්වාරිකානි**. කදාචි ඡද්වාරිකානිචෙව තානි කදාචි ද්වාරවිමුත්තානිචාති **ඡද්වාරිකවිමුත්තානි**. ද්වාරසද්දො චෙත්ථඅධිකාරවසෙන යොජීයති.

[101] විභාවනියං පන

> ''ඡද්වාරිකානිච ඡද්වාරිකවිමුත්තානිචා''තිපි වුත්තං. තං න සුන්දරං.

හෙට්ඨා වුණ්ණියවාක්‍යො තථා අසුතත්තාති. එකද්වාරිකචිත්තානි. ල. සබ්බථා ද්වාරවිමුත්තානිච යථාක්කමං ඡත්තිංසති.ල. නවධා චෙති පඤ්චධා පරිදීපයෙති යොජනා.

134. රූපාදීනං ආරම්මණානං භෙදෙන චිත්තචෙතසිකානං සඞ්ගහො **ආරම්මණසඞ්ගහො.**

[102] ටීකාසු පන

> ''ආරම්මණානං සරූපතො විභාගතො තංවිසයචිත්තතො ච සඞ්ගහො ආරම්මණසඞ්ගහො''ති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

අයඤ්හි චිත්තචෙතසිකානං එව සඞ්ගහො. න ආරම්මණානන්ති. රූපාදීනං වචනත්ථො උපරි ආගමිස්සති. දුබ්බලපුරිසෙන දණ්ඩාදිවිය චිත්තචෙතසිකෙහි ආලම්බීයති අමුඤ්චමානෙහි ගණ්හීයතීති ආලම්බණං. ආරම්මණසද්දෙ පන සති චිත්තචෙතසිකානි ආගන්ත්වා එත්ථ රමන්තීති ආරම්මණං.

[103] යංපන **විභාවනියං**

> ''දුබ්බලපුරිසෙන දණ්ඩාදිවිය චිත්තචෙතසිකෙහි ආලම්බීයති. තානිවා ආගන්ත්වා එත්ථ රමන්තීති ආලම්බණ''න්ති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

විසුං සිද්ධානි හි එතානි පදානීති. **රූපමෙවා**ති වණ්ණායතනමෙව. පඤ්චාරම්මණවිමුත්තං යංකිඤ්චි ධම්මජාතං විජ්ජමානංපිඅවිජ්ජමානංපි භූතංපි අභූතංපි ධම්මාරම්මණමෙව. තං පන සභාග කොට්ඨාසතො සඞ්ගය්හමානං ඡබ්බිධං හොතීති වුත්තං **ධම්මාරම්මණං පන.ල. ඡධා සඞ්ගය්හතී**ති. **තත්ථා**ති තෙසු රූපාදීසු ඡසු. චක්ඛුද්වාරෙ ඝට්ටයමාන රූපානුසාරෙනෙව උප්පන්නානි චක්ඛුද්වාරිකචිත්තානි අඤ්ඤානි ආරම්මණානි ආලම්බිතුං නලභන්ති. රූපානිපි ඝට්ටනරහිතානි අතීතානාගතානි ආලම්බිතුං නලභන්තීති වුත්තං **චක්ඛුද්වාරිකචිත්තානං සබ්බෙසංපි රූපමෙව ආරම්මණං. තඤ්ච පච්චුප්පන්නන්**ති. **සොතද්වාරිකා දීසුපි එසෙවනයො.** තත්ථ තං තං කාරණං පටිච්ච උප්පන්නං පච්චුප්පන්නං. වත්තමානන්ති අත්ථො. **ඡබ්බිධංපී**ති රූපාදිවසෙන ඡබ්බිධංපි. අතික්කන්තභාවං ඉතං ගතං පවත්තන්ති **අතීතං**. ආගච්ඡති ආගච්ඡිත්ථාති ආගතං. පච්චුප්පන්නං, අතීතඤ්ච. න ආගතන්ති **අනාගතං**. උප්පාදජාතිකා

සඞ්ඛතධම්මාඑව තීසු කාලෙසු අනුපතන්ති. තස්මා උප්පාදරහිතා අසඞ්ඛතභූතා නිබ්බානපඤ්ඤත්තියො කාලවිමුත්තංනාමාති වෙදිතබ්බා.

[104] විභාවනියං පන

> ''විනාසාභාවතො අතීතාදිකාලවසෙන නවත්තබ්බත්තා නිබ්බානං පඤ්ඤත්තිච කාලවිමුත්තංනාමා''ති වුත්තං. තං විචාරෙතබ්බං.

සබ්බෙපි හි සඞ්ඛතධම්මා අනාගතභාව පුබ්බකාඑව හොන්ති. තස්මා තෙ යදා පච්චයසාමග්ගිං ලභිත්වා උප්පජ්ජිස්සන්තීති වත්තබ්බපක්ඛෙ තිට්ඨන්ති, තදා අනාගතානාම. යදා පච්චයසාමග්ගිං ලභිත්වා උප්පන්නා, යදා පච්චුප්පන්නානාම. යදා නිරුද්ධා, තදා අතීතානාම. එවං උප්පාදජාතිකානඤ්ඤෙව උප්පාදමූලිකා තෙකාලිකතා සිද්ධා. උප්පාදරහිතානං පන අනාගතාවත්ථාපි නත්ථි. කුතො පච්චුප්පන්නාතීතා වත්ථාති. තස්මා නිබ්බානපඤ්ඤත්තීනං කාලත්තය විමුත්තතා හොතීති. විනාසාභාවතොති ඉදං පන අතීතකාලවිමුත්තියාඑව කාරණන්ති න තෙන තාසං ඉතරකාලවිමුත්තිං සාධෙතීති දට්ඨබ්බං. යථාරහවිභාගො පන ඉධෙව තෙසුතිආදිනා පච්ඡා ආගමිස්සති. ද්වාරවිමුත්තානඤ්ච ඡබ්බිධංපි ආරම්මණං හොතීති සම්බන්ධො. යථා පන ආවජ්ජනාදීනං ඡද්වාරිකචිත්තානං ආරම්මණං භවන්තරෙපි ඉමස්මිං භවෙපි පුරිමභාගෙ කෙනචි ද්වාරෙන ගහිතංපි අගහිතංපි හොති. න තථා ඉමෙසන්ති දස්සෙතුං **භවන්තරෙ ඡද්වාරගහිත**න්ති වුත්තං. භවවිසෙසඤ්හි පත්ථෙත්වා කම්මං කත්වා තත්ථ නිබ්බත්තානං ආරම්මණං භවන්තරෙපි කෙනචි ද්වාරෙන ගහිතංපි හොති යෙවාති.

[105] විභාවනියං පන

> ''තං පන නෙසං ආරම්මණං න ආවජ්ජනස්ස විය කෙනචි අගහිතමෙව ගොචරභාවං ගච්ඡතීති දස්සෙතුං ඡද්වාර ගහිතන්ති වුත්ත''න්ති වුත්තං. තං න යුජ්ජති.

පඤ්චද්වාරා වජ්ජනස්සපි හි ආරම්මණං පුබ්බෙ කෙනචි ද්වාරන්තරෙන ගහිතංපි අගහිතංපි හොතියෙව. තථා හි ඉදං නාම ලභිස්සාමි භුඤ්ජිස්සාමි පස්සිස්සාමීති පුබ්බෙ ගහිතං පච්ඡා ආවජ්ජනස්ස ආරම්මණං න න හොතීති. නච එකාවජ්ජනවීථියං පුබ්බෙ කෙනචි චිත්තෙන අගහිතභාවො ඉධ පමාණන්ති. යථා ච පඤ්චද්වාරිකචිත්තානං ආරම්මණං එකන්තපච්චුප්පන්නමෙව හොති. යථා ච මනොද්වාරිකචිත්තානං ආරම්මණං තෙකාලිකංවා කාලවිමුත්තසා මඤ්ඤංවා හොති. න තථා ඉමෙසන්ති දස්සෙතුං **පච්චුප්පන්නමතීතං පඤ්ඤත්තිභූතංවා**ති වුත්තං. යථා ච ඡද්වාරිකචිත්තානං ආරම්මණං ආගමසිද්ධවොහාරයුත්තංපි තබ්බොහාරවිනිමුත්තංපි හොති. න තථා ඉමෙසන්ති දස්සෙතුං **කම්ම කම්ම නිමිත්ත ගතිනිමිත්ත සම්මත**න්ති වුත්තං.

[106] විභාවනියං පන

> ''නාපි නෙසං ආරම්මණං මරණාසන්නතො පුරිමභාගජවනානං විය කම්මකම්මනිමිත්තාදිවසෙන ආගමසිද්ධවොහාරවිනිමුත්තන්ති දස්සෙතුං කම්ම.ල. සම්මතන්ති ආහා''ති වුත්තං. තංපි න සුන්දරං.

මරණා සන්නතො පුරිමභාගෙපි හි සත්තා අත්තනා කතකම්මංවා චෙතියාදීනි කම්ම, පකරණානිවා ආරම්මණං කරොන්තියෙව. තදාපි හි කම්මං කම්මමෙව, කම්මුපකරණානිච කම්මනිමිත්තානියෙව. කම්ම සිද්ධියානිමිත්තං කාරණං කම්මනිමිත්තන්ති කත්වා. කම්මස්ස නිමිත්තං ආරම්මණං කම්මනිමිත්තන්තිපි වදන්ති. අජාතසත්තුරාජා විය ච සුපිනදස්සනාදිවසෙන ගතිනිමිත්තානිපි ආරම්මණං කරොන්තියෙව. රාජා හි ද්වීසු භවෙසු පිතරං මාරෙති. මාරිතකාලතොච පට්ඨාය තස්ස නිද්දායන්තස්ස ගතිනිමිත්තානි උපට්ඨහන්තීති. තත්ථ **යථාසම්භව**න්ති තං තං පටිසන්ධාදීනං ඡද්වාරගහිතාදිවසෙන සම්භවන්තස්ස ආරම්මණස්ස අනුරූපතො. යථාසම්භවවිභාගො පන උපරි මරණුප්පත්තියං ආගමිස්සති. **යෙභුය්‍යෙනා**ති බාහුල්ලෙන. **භවන්තරෙ**ති අතීතානන්තරභවෙ තත්ථච මරණාසන්නකාලෙ. **ඡද්වාර ගහිත**න්ති ඡහි ද්වාරෙහි මරණාසන්නජවනෙහි ගහිතං. එත්ථ ච යෙභුය්‍යෙනාති එතෙන භවන්තරෙ ඡද්වාරගහිතන්ති ඉමස්ස විධානස්ස අනෙකංසභාවං විසෙසෙති. කස්මා. අගහිතස්සපි සම්භවතො. යඤ්හි අසඤ්ඤිභවතො චුතානං කම්ම කම්මනිමිත්ත ගතිනිමිත්ත සම්මතං අරූපභවතො චුතානඤ්ච ගතිනිමිත්තසම්මතං කාමපටිසන්ධි භවඞ්ගචුතීනං ආරම්මණං. තං භවන්තරෙ කෙනචි ද්වාරෙන අගහිත මෙව හොතීති. එත්ථච යස්මා පට්ඨානෙ අරූපභවෙ දුවිධොපි පුරෙජාතපච්චයො පටිසිද්ධො. අට්ඨකථාසුච තතො චුතානං කාමපටිසන්ධියා පච්චුප්පන්නගතිනිමිත්තාරම්මණතාපි වුත්තා. ගතිනිමිත්තඤ්ච නාම රූපාරම්මණමෙව දීපෙන්ති. තස්මා තෙසං කාමපටිසන්ධියාපි ගතිනිමිත්තසම්මතං භවන්තරෙ කෙනචි ද්වාරෙන අගහිතමෙව හොතීති වෙදිතබ්බං. අපිච, මරණාසන්නකාලෙ කම්මබලෙන කම්මාදීනං උපට්ඨානංනාම යෙභුය්‍යෙන සංමුළ්හමරණෙන මරන්තානමෙව හොති. ඉතරෙසං පන පරෙසං පයොගබලෙනපි අත්තනා පකතියා සුට්ඨු ආසෙවිතානං අනුස්සරණබලෙනපි ධම්මිකඋපාසකාදීනං විය දෙවලොකතො ආගන්ත්වා ගණ්හන්තානං දෙවානං ආනුභාවෙනපි හොතියෙව. නිරයපාලාපි නිරයතො ආගන්ත්වා ගණ්හන්තියෙව. රෙවතිවිමානඤ්චෙත්ථ වත්තබ්බං. තඤ්හි ද්වෙ නිරයපාලා ගහෙත්වා පඨමං තාවතිංසාභවනං නෙත්වා පච්ඡා නිරයං නයිංසු. තෙ හි යක්ඛ ජාතිකත්තා වෙස්සවණපරිසාවිය තාවතිංසා භවනංපි ගන්තුං සක්කොන්තියෙව. යමස්ස දූතා ද්වෙ යක්ඛාති හි පාළියං වුත්තං. වෙස්සවණදූතා ඉධ යමස්ස දූතාති වුත්තාතිපි

වදන්ති. තස්මා යෙ කසිණාසුභාදීනි සමථනිමිත්තානි සුට්ඨු ආසෙවිත්වා උපචාරජ්ඣානෙ ඨත්වා තානෙව නිමිත්තානි ගහෙත්වා මරන්ති. තෙසංපි කාමපටිසන්ධියා ආරම්මණං භවන්තරෙ කෙනචි ද්වාරෙන අගහිතමෙව සියා. උපචාරජ්ඣානබලෙනෙව බ්‍රහ්මලොකතො ඉධඋප්පජ්ජන්තානංපි එසෙවනයොති.

යංපන **විභාවනියං**

''කෙවලං කම්මබලෙනෙව තෙසං අසඤ්ඤිභවතො චුතානං පටිසන්ධියා කම්මනිමිත්තාදිකං ආරම්මණං උපට්ඨාති''ති වුත්තං.

තත්ථ කම්මනිමිත්තාදිකන්ති එත්ථ ආදිසද්දෙන කම්මංපි ගහෙතබ්බ මෙව. න හි තස්ස අගහණෙ කාරණං අත්ථීති. තානි පන සබ්බානිපි කෙවලං පටිසන්ධිජනකස්ස කම්මස්ස ආනුභාවෙනෙව පටිසන්ධියං උපට්ඨහන්තීති වෙදිතබ්බං. අනාගතං පන නිමිත්තං උපට්ඨහමානං ගතිනිමිත්තමෙව සියා. නච තස්ස විසුං උපට්ඨාතබ්බකිච්චං අත්ථි. පච්චුප්පන්න ගතිනිමිත්තෙ සිද්ධෙ සිද්ධමෙව හොතීති වුත්තං **පච්චුප්පන්නමතීතං පඤ්ඤත්ති භූතංවාති.**

[107] **විභාවනියං** පන

''අනාගතංනාම අතීතං විය අනුභූතඤ්ච න හොති. නච පච්චුප්පන්නගතිනිමිත්තං විය ආපාතමාගත''න්ති කාරණං වුත්තං. තං අකාරණං.

පසඞ්ගස්ස අනිවත්තිතත්තා. ගතිනිමිත්තඤ්හි නාම පච්චුප්පන්නංපි අනුභූතං න හොති. තංපි කම්මබලෙනෙව ආපාතමාගතං. එවංසන්තෙ අනාගතංපි කම්මබලෙන ආපාතමාගතමෙව සියාති අයං පසඞ්ගො පාකතිකොඑව හොතීති. **තෙසූති** යථාවුත්තෙසු ආරම්මණිකචිත්තෙසු. රූපාදීසු පඤ්චසු එකෙකං ආරම්මණං එතෙසන්ති සමාසො. රූපාදීනි පඤ්ච ආරම්මණානි එතස්සාති විග්ගහො. **සෙසානීති** පඤ්චවිඤ්ඤාණසම්පටිච්ඡන ද්වයතො සෙසානි සන්තීරණ මහාවිපාකානි. **සබ්බථාපි කාමාවචරා ලම්බණානෙවාති** පටිසන්ධාදීහි නානාකිච්චෙහි රූපාදීසු නානාරම්මණෙසු පවත්තෙන සබ්බ පකාරෙනපි කාමාවචරාලම්බණිකානියෙව. තානි හි සබ්බඤ්ඤුබුද්ධානං උප්පන්නානිපි විකප්පසත්තිරහිතත්තා අවිජ්ජමානෙ පඤ්ඤත්තිධම්මෙච සුඛුමෙ මහග්ගතධම්මෙච ගම්භීරෙ ලොකුත්තරධම්මෙච ආලම්බිතුං න සක්කොන්තීති. තත්ථ සන්තීරණත්තයං තාව සන්තීරණකිච්චවසෙන රූපාදිපඤ්චාලම්බණෙ පවත්තති. තදාරම්මණාදිවසෙන පන සබ්බානිපි එකාදසවිපාකානි ඡසු පරිත්තාරම්මණෙසු පවත්තන්තීති.

[108] **විභාවනියං** පන

''විපාකානි තාව සන්තීරණාදිවසෙන රූපාදිපඤ්චාලම්බණෙ''ති වුත්තං. තත්ථ සන්තීරණාදිවසෙනාති නවත්තබ්බං. සන්තීරණවසෙන ඉච්චෙව වත්තබ්බන්ති.

යො පනෙත්ථ චිත්තානං ආරම්මණෙසු පවත්තිවිභාගො වත්තබ්බො. සො අට්ඨකථාකණ්ඩෙ ගහෙතබ්බො. ලොකුත්තරධම්මා අතිගම්භීරත්තා ඤාණස්සෙව විසයභූතාති වුත්තං. **අකුසල.ල. ලොකුත්තර වජ්ජිත සබ්බා රම්මණානීති**. තත්ථ තානි ලද්ධසමාපත්තීනං උප්පන්නකාලෙඑව මහග්ගතාරම්මණානි. තෙසුච ද්වෙ දොසමූලචිත්තානි පරිහීනජ්ඣානානි ආරබ්භ උප්පන්නකාලෙති දට්ඨබ්බං. ඤාණංපි අනධිගතානි ලොකුත්තරානි ආලම්බිතුං න සක්කොතීති වුත්තං **ඤාණසම්පයුත්ත.ල. වජ්ජිතසබ්බා රම්මණානීති**. තත්ථ ඤාණසම්පයුත්තකාමකුසලානි පුථුජ්ජනානං අජ්ඣානලාභීනං උප්පන්නකාලෙ පඤ්ඤත්තියා සහ කාමාවචරාරම්මණානි. තානෙව සොතාපත්තිමග්ගතො පුරෙ ගොත්‍රභුක්ඛණෙ පුථුජ්ජනානං නිබ්බානාරම්මණානි. ඣානලාභීනං තානෙව අභිඤ්ඤාකුසලඤ්ච මහග්ගතාරම්මණානිපි. හෙට්ඨිමඵලට්ඨානං අත්තනා අධිගත මග්ගඵලනිබ්බානා රම්මණානිපීති වෙදිතබ්බානි. යථා චෙත්ථ අරියා අත්තනා අධිගත මග්ගඵලානියෙව ආලම්බිතුං සක්කොන්ති. තථා ඣානලාභිනොපි අත්තනා අධිගතජ්ඣානානිඑව ආලම්බිතුං සක්කොන්තීති වෙදිතබ්බං. එත්ථ සියා-යෙ ච ඣානානි පත්ථෙන්ති. ඣානපරිකම්මංපි කරොන්ති. යෙච ඣානසුත්තානි සංවණ්ණෙන්ති. තෙ අලාභිනො මහග්ගතජ්ඣානානි ආලම්බිතුං සක්කොන්ති, නසක්කොන්තීති. න සක්කොන්ති. තෙ හි ඣානානිනාම එවං මහානුභාවානි එවං මහානිසංසානීති සුත්වාවා සුතපරියත්තිබලෙන සිද්ධෙ ආකාර සල්ලක්ඛණඤ්ඤාණෙ ඨත්වා වා අනුමානවසෙනෙව තානි පත්ථෙන්ති. පරිකම්මංපි කරොන්ති. සුත්තානිපි සංවණ්ණෙන්තීති. ඉතරථා පුථුජ්ජනාපි ලොකුත්තරධම්මෙ පත්ථෙන්ති, මග්ගපරිකම්මංපි කරොන්ති. මග්ගඵල නිබ්බානවචනානිවිකථෙන්ති සංවණ්ණෙන්තීති තෙසංපි තෙ ආරම්මණභූතා එව සියුන්ති. තෙසං පන චිත්තානි ඣානාදීනං පඤ්ඤත්තිගුණෙ එව අනුභොන්තීති වෙදිතබ්බානි. පණීතධම්මානඤ්හි පඤ්ඤත්තියොපි පණීතරූපාඑව හොන්තීති. මහිද්ධිකො හි පරචිත්තවිදූ. මාරො දෙව පුත්තොපි රූපජ්ඣානචිත්තං වට්ටනිස්සිතමෙව පස්සති. විවට්ටනිස්සිතං න පස්සති. අරූපජ්ඣානචිත්තං පන වට්ටනිස්සිතංපි නපස්සතීති අඞ්ගුත්තරෙ නවනිපාතෙ අට්ඨකථායං වුත්තං. යෙ පන අග්ගමග්ගඵලානි පටිවිජ්ඣන්ති. තෙසං උප්පන්නානිඤ්ඤාණසම්පයුත්තකාමක්‍රියජවනානි ක්‍රියාභිඤ්ඤාජවනඤ්ච පුග්ගලානුරූපං පඤ්ඤත්තියා සහ චතුබ්භූමකධම්මෙසු කිඤ්චි ආරම්මණං කාතුං නසක්කොන්තීති නත්ථි. තථා තෙසං පුරෙචාරි කමනොද්වාරාවජ්ජනඤ්චාති වුත්තං **ඤාණසම්පයුත්ත.ල. සබ්බථාපිසබ්බා රම්මණානීති**. තත්ථ **සබ්බථාපීති** සබ්බකාමාවචර සබ්බමහග්ගත සබ්බලොකුත්තර සබ්බපඤ්ඤත්ති සබ්බපච්චුප්පන්නාදි පකාරෙනපීතිඅත්ථො. ඉදඤ්ච

සබ්බඤ්ඤුබුද්ධානං උප්පන්නානි සන්ධාය වුත්තං. ඉතරානි පන පච්චෙකබුද්ධානං උප්පන්නානිපි පදෙසසබ්බාරම්මණානිඑව හොන්ති. තානි හි එකං පථවිධාතුංපි සබ්බෙහි අනවසෙසපකාරෙහි ජානිතුං නසක්කොන්තීති. ආරුප්පෙසු දුතියචතුත්ථානි පඨමතතියාරුප්ප විඤ්ඤාණා රම්මණත්තා මහග්ගතා රම්මණානි. **සෙසානීති** අභිඤ්ඤා ද්වය දුතියචතුත්ථාරුප්පෙහි අවසෙසානි සබ්බානිපි එකවීසතිවිධානි මහග්ගතචිත්තානි කසිණාදි පඤ්ඤත්තාරම්මණානීති අත්ථො. **පඤ්චවීසාති** පඤ්චද්වාරාවජ්ජන තෙවීසති කාමවිපාක හසනචිත්තානි සන්ධාය වුත්තං. **පරිත්තම්හීති** කාමාවචරා ලම්බණෙ එවාති අත්ථො. තඤ්හි අප්පානුභාවතො පටිබන්ධකධම්මෙහි පරිසමන්තතො දීයති අවඛණ්ඩීයති නිත්තෙජභාවං පාපීයතීති පරිත්තන්ති වුච්චති.

135. චක්ඛාදීනං වත්ථූනං භෙදෙන තබ්බත්ථුකානං චිත්තචෙතසිකානං සඞ්ගහො **වත්ථුසඞ්ගහො.**

[109] විභාවනියං පන

"වත්ථුවිභාගතො තබ්බත්ථුකචිත්තපරිච්ඡෙදවසෙනව සඞ්ගහො වත්ථුසඞ්ගහො"ති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

වසන්තිපතිට්ඨහන්ති චිත්තචෙතසිකාඑතෙසූතිවත්ථූනි, චක්ඛුවත්ථුච. ල. කායවත්ථුචහදයවත්ථුචාතියොජනා. චක්ඛුමෙව **චක්ඛුවත්ථු** තථා සොතාදීනියෙව සොතවත්ථාදීනි. වාක්‍යසඞ්ඛෙපො හෙස පාඨො. පෙය්‍යාලනයොතිපි අන්තදීපකනයොතිපි වත්තුං යුජ්ජති. කෙචි පන ද්වන්දසමාසං මඤ්ඤන්ති. තෙසං චසද්දො නයුජ්ජති. පරතො වත්ථුසද්දො චසද්දොච පුබ්බපදෙසු ආනෙතබ්බොතිපි වදන්ති. තෙසං හදයවත්ථූති සමාසපදං නයුජ්ජති. අවිභත්තිකනිද්දෙසොතිපි අපරෙ. **තානි කාමලොකෙ සබ්බානිපි ලබ්භන්තීති** කාමතණ්හා ධිනකම්මනිබ්බත්තානං අත්තභාවානංඑව පරිපුණ්ණින්ද්‍රියතා සම්භවතො සබ්බානිපි තානි ඡ වත්ථූනි කාමලොකෙඑව ලබ්භන්ති. තථා හි චක්ඛාදීසු වත්ථූසු සන්තෙසු එවරූපාදීනං පරිභොගො සම්පජ්ජති. තස්මා රූපාදීසු කාමවත්ථූසු අභිරතා කාමතණ්හා සදා චක්ඛාදීනං පඤ්චන්නං වත්ථූනංපි සම්පත්තිං පත්ථෙතියෙව. යථාච සබ්බකම්මිකො අමච්චො සදා රඤ්ඤො ඉච්ඡමෙව පූරයමානො සබ්බානි රාජකම්මානි සම්පාදෙති. එවමෙව කාමාවචරකම්මංපි සදා කාමතණ්හාය ඉච්ඡමෙව පූරයමානං පරිපුණ්ණින්ද්‍රියං අත්තභාවං නිබ්බත්තෙති. තස්මා කාමතණ්හාධිනකම්මනිබ්බත්තා කාමසත්තාඑව පරිපුණ්ණින්ද්‍රියා හොන්තීති. යථා ච දස්සනසවනානුත්තරිය ධම්මභූතානි චක්ඛුසොතානි බුද්ධදස්සන ධම්මස්සවනා දිවසෙන සත්තානං විසුද්ධියාපි හොන්ති, න තථා ඝානාදිත්තයං. තං පන කෙවලං කාමපරිභොගත්ථායඑව හොති. තස්මා තං කාමවිරාගභාවනා කම්මනිබ්බත්තෙසු බ්‍රහ්මත්තභාවෙසු නඋපලබ්භතීති වුත්තං **රූපලොකෙ පන ඝානාදිත්තයං නත්ථීති**. ඉදඤ්ච පසාදරූපත්තයං සන්ධාය වුත්තං. සසම්භාරඝාන ජිව්හා කාය සණ්ඨානානිපන සුට්ඨුපරිපුණ්ණානිඑව හොන්තීති. **අරූපලොකෙපන සබ්බානිපි නසංවිජ්ජන්තීති** රූපවිරාග භාවනා කම්මනිබ්බත්තෙ තස්මිං ලොකෙ අජ්ඣත්තබහිද්ධාසන්තානෙසුපි සබ්බෙන සබ්බං රූපපවත්තියාඑව අභාවතො. තත්ථ නිබ්බත්තා හි සත්තා සුද්ධෙ ආකාසතලෙඑව චිත්තපබන්ධමත්තා හුත්වා තිට්ඨන්තීති. ඉමස්මිං සඞ්ගහෙ පන චිත්තානි සත්තවිඤ්ඤාණ ධාතුවසෙන ගහෙතුං **තත්ථ පඤ්චවිඤ්ඤාණධාතුයොති**ආදි වුත්තං. **තත්ථාති** තෙසු ඡසු වත්ථූසු. පඤ්චවිඤ්ඤාණානි එව නිසත්තනිජීවට්ඨෙන ධාතුයොති විග්ගහො. එවං සෙසෙසුපි. විජානනකිච්චාභාවතො මනනමත්තා ධාතූති **මනොධාතු.** පඤ්චද්වාරෙ ආවජ්ජනමත්ත සම්පටිච්ඡනමත්ත කිච්චානි හි විසෙසජානන කිච්චානි නහොන්තීති. පඤ්චවිඤ්ඤාණානි පන පච්චක්ඛතො දස්සනාදිවසෙන ථොකං විසෙසජානනකිච්චානි හොන්ති. අවසෙසා පන සන්තීරණාදයො ආරම්මණසභාව විචාරණා දිවසෙන අතිරෙක විසිට්ඨජානනකිච්චයුත්තත්තා න මනොධාතුයො විය මනනමත්තා හොන්ති. නාපි පඤ්චවිඤ්ඤාණධාතුයොවිය විජානන මත්තා. අථඛො මනනට්ඨෙන මනොච තං විජානනට්ඨෙන විඤ්ඤාණඤ්චාති කත්වා මනොවිඤ්ඤාණධාතුයොනාම. අතිසය විසෙසජානන ධාතුයොති අත්ථො. පරියායපදානඤ්හි විසෙසන සමාසෙ අතිසයත්ථො විඤ්ඤායති. යථා පදට්ඨානන්ති.

[110] විභාවනියං පන

"මනොයෙව විඤ්ඤාණං මනොවිඤ්ඤාණන්ති වා. මනසො විඤ්ඤාණං මනොවිඤ්ඤාණ"න්ති වා වුත්තං. තත්ථ මනොයෙව විඤ්ඤාණන්ති ඉදං තාව න යුජ්ජති.

න හි අඤ්ඤමඤ්ඤං විසෙසෙත්වා අභිරෙකට්ඨදීපකෙ පදට්ඨානන්තිආදිකෙ විසෙසනසමාසෙ අවධාරණ විග්ගහො කත්ථචි දිස්සති යුජ්ජතිචාති.

[111] මනසො විඤ්ඤාණන්ති ඉදංපි නයුජ්ජතියෙව.

මනසොති හි මනොධාතුත්තිකසඞ්ඛාතස්ස මනස්ස. තත්ථ සම්පටිච්ඡනද්වයං සන්තීරණාදිකස්ස මනොවිඤ්ඤාණපබන්ධස්ස පච්චයභූතං හොති. පඤ්චද්වාරාවජ්ජනං පන පරතො ද්වාරන්තරෙ පවත්තමානං තස්සෙව මනොවිඤ්ඤාණපබන්ධස්ස පච්චයුප්පන්නභූතං හොතීතිකත්වා ආදිම්හි පච්චයභූතස්ස චෙව අන්තෙ ද්වාරන්තරෙ පච්චයුප්පන්නභූතස්ස ච මනස්ස සම්බන්ධිවිඤ්ඤාණන්ති අත්ථො. අථවා, පඤ්චවිඤ්ඤාණවජ්ජිතානි සබ්බානි විඤ්ඤාණානි මනනකිච්චත්තා මනොනාම. ආරම්මණෙ පන අභිනිපාත මත්තානි පඤ්චවිඤ්ඤාණානි මනනකිච්චානි

නහොන්තීති දස්සනාදීනි එව නාම. පඤ්චද්වාරාවජ්ජනඤ්ච මනතො ජාතංපි මනස්ස පච්චයො නහොති. දස්සනාදීනං එව පච්චයො. සම්පටිච්ඡනද්වයඤ්ච මනස්ස පච්චයො හොන්තංපි මනතො ජාතං නහොති. දස්සනාදිතො එව ජාතං. සන්තීරණාදීනි පන අත්තනො පුරෙ පච්ඡාපවත්තානං ද්වින්නං ද්වින්නං මනානං එව මජ්ඣෙ ජාතානීති අත්තනො පච්චය පච්චයුප්පන්නභූතස්ස මනස්ස සම්බන්ධිවිඤ්ඤාණන්ති අත්ථො. එවඤ්ච සති පඤ්චවිඤ්ඤාණංපි ද්වින්නං මනොධාතූනං අන්තරෙ පවත්තත්තා මනසො පච්චය පච්චයුප්පන්නභූතස්ස සම්බන්ධිවිඤ්ඤාණං මනොවිඤ්ඤාණන්ති වත්තබ්බමෙව සියාති.

[112] **ටීකායං** පන

මනතො ජාතං විඤ්ඤාණන්තිපි වුත්තං. තංපි වුත්තනයෙන නයුජ්ජතියෙව.

අවසෙසා පන මනොවිඤ්ඤාණධාතුසඞ්ඛාතාව සන්තීරණ.ල. පන්නරසරූපාවචරවසෙන තිංසධම්මා හදයං නිස්සායෙව පවත්තන්තීති යොජනා. චසද්දො පනෙත්ථ අවසෙසානං ඡසත්තති ධම්මානං මනොවිඤ්ඤාණධාතුභාවං සම්භාවෙති.

[113] **විභාවනියං** පන

සම්පිණ්ඩනත්ථං ගහෙත්වා ''න කෙවලං මනොධාතුයෙවා''ති වුත්තං. තං න යුජ්ජති.

එවඤ්හි සති අවසෙසාව මනොවිඤ්ඤාණධාතුසඞ්ඛාතාති වුත්තං සියාති.

[114] යාව **ටීකාසු**

සන්තීරණ.ල. රූපාවචරවසෙන පවත්තා, අවසෙසා මනොවිඤ්ඤාණ ධාතුසඞ්ඛාතාව තිංස ධම්මාති යොජනා. සාපි න සුන්දරා.

අත්ථගතියා අවිසදත්තාති. තත්ථ කස්මා තෙ නිස්සායෙව පවත්තන්තීති. ආරුප්පෙසු අනුප්පජ්ජනතො, කස්මාච තත්ථ නුප්පජ්ජන්තීති වුච්චතෙ. සන්තීරණමහාවිපාකානි තාව තත්ථ නුප්පජ්ජන්ති පඤ්චන්නං ද්වාරානං අත්තනො කිච්චානඤ්ච තත්ථ අභාවතො. පටිඝචිත්තද්වයංපි නුප්පජ්ජති. අනීවරණාවත්ථස්ස පටිඝස්ස අභාවතො. එකන්ත නීවරණානඤ්ච ඣානභූමීසු අසම්භවතො. එත්ථ පන යදි අනීවරණාවත්ථො පටිඝො නත්ථි. පාළියං දුතියජ්ඣානෙඑව දොමනස්සින්ද්‍රියස්ස අපරිසෙසනිරොධවචනං අට්ඨකථාසුච දුතියජ්ඣානූපචාරෙ තස්ස උප්පත්තිසම්භවවචනං විරුද්ධං සියා. තස්මා අත්තනො සහායපච්චය භූතස්ස ඔළාරිකස්ස කාමරාගස්ස ඣානභූමීසු අභාවතො පටිඝචිත්තද්වයං තත්ථ නුප්පජ්ජතීති යුත්තන්තිපි වදන්ති. ටීකාකාරාපන දුතියජ්ඣානූපචාරෙ තස්ස උප්පත්තිසම්භව වචනං පරිකප්පවචනමත්තන්ති කත්වා පුරිමකාරණමෙව ඉච්ඡන්ති. යදි පනෙතං පරිකප්පවචනමත්තං සියා පාළිවචනංපි පරිකප්පවචනමත්තමෙව සියා. තස්මා පච්ඡිමකා රණමෙව යුත්තරූපන්ති අම්හාකං ඛන්ති. හසනචිත්තංපි නුප්පජ්ජති අරූපීනං හසනකිච්චස්ස අභාවතො. කායාභාවතොතිපි යුජ්ජති. සොතාපත්තිමග්ගචිත්තංපි නුප්පජ්ජති. පරතොඝොසාභාවෙන තත්ථුප්පන්නස්ස පුථුජ්ජනස්ස ධම්මාභිසමයාභාවතො බුද්ධපච්චෙකබුද්ධානඤ්ච තත්ථ අනුප්පජ්ජනතො. තෙනෙව හි තත්ථුප්පන්නො පුථුජ්ජනො අට්ඨසු අක්ඛණයුත්තෙසු වුත්තොති. රූපාවචරචිත්තානිපි තත්ථ නුප්පජ්ජන්ති රූපවිරාගභාවනාය රූපනිමිත්තාරම්මණානං තෙසං සමතික්කන්තත්තාති.

අවසෙසා මනොවිඤ්ඤාණධාතුසඞ්ඛාතා කුසලාකුසලක්‍රියානුත්තරවසෙන ද්වෙ චත්තාලීසධම්මා හදයං නිස්සායවා අනිස්සායවා පවත්තන්තීති යොජනා. නිස්සායවා පඤ්චවොකාරෙ අනිස්සායවා චතුවොකාරෙති අධිප්පායො. කුසලානිච අකුසලානිච ක්‍රියානිච අනුත්තරානිචාති විග්ගහො. තත්ථ **කුසලානීති** පඤ්චරූප කුසලතො අවසෙසානි ද්වාදසලොකියකුසලානි. **අකුසලානීති** පටිඝද්වයතො අවසෙසානි දසඅකුසලානි. **ක්‍රියානීති** පඤ්චද්වාරාවජ්ජන හසන පඤ්චරූපක්‍රිතො අවසෙසානි තෙරසක්‍රියචිත්තානි. **අනුත්තරානීති** පඨමමග්ගතො අවසෙසානි සත්තඅනුත්තරචිත්තානි. කාමෙ ඡවත්ථුං නිස්සිතා සත්තධාතුයො මතා. රූපෙ තිවත්ථුං නිස්සිතා චතුබ්බිධා ධාතුයො මතා. ආරුප්පෙ කිඤ්චිවත්ථුං අනිස්සිතා එකා ධාතු මතාති යොජනා. **තෙචත්තාලීසාති** පඤ්චවිඤ්ඤාණ මනොධාතුත්තිකෙහි සද්ධිං සන්තීරණාදිකෙ තිංසධම්මෙ සන්ධාය වුත්තන්ති.

ඉති පරමත්ථදීපනියානාම අභිධම්මත්ථසඞ්ගහස්ස

චතුත්ථවණ්ණනාය පකිණ්ණකසඞ්ගහස්ස

පරමත්ථදීපනා නිට්ඨිතා.

වීථි සඞ්ගහ පරමත්ථදීපනී

136. එවං චිත්තප්පභෙද සඞ්ගහො, චෙතසිකප්පභෙද සඞ්ගහො, උභයප්පභෙද සඞ්ගහොති චිත්තචෙතසිකානං කයොපභෙද සඞ්ගහෙ දස්සෙත්වා ඉදානි වීථිචිත්තප්පවත්තිසඞ්ගහො වීථිමුත්ත චිත්තප්පවත්තිසඞ්ගහොති තෙ සඤ්ඤෙව ද්වෙ පවත්තිසඞ්ගහෙ දස්සෙතුං **චිත්තුප්පාදානමිච්චෙවන්**තිආදිමාහ. තත්ථ උප්පජ්ජන්තීති උප්පාදා. තත්ථ උප්පජ්ජන්ති. අඤ්ඤස්ස අසු තත්තාචිත්තෙ ඉච්චෙව ලබ්භති. ඉති චිත්තඤ්ච චිත්තෙඋප්පාදාචාති චිත්තුප්පාදා. චිත්තචෙතසිකාති වුත්තං හොති. තෙසං චිත්තුප්පාදානං. **ඉච්චෙවන්**තිආදිතො පට්ඨාය වුත්තප්පකාරෙන. **සඞ්ගහමුත්තරන්**ති ජාතිනිද්දෙසො යං. උත්තරෙ උත්තමෙ තයො පභෙදසඞ්ගහෙ කත්වාති සම්බන්ධො. **භූමිපුග්ගලභෙදෙනා**ති සහත්ථෙ කරණවචනං. කාමාවචරාදිභූමිභෙදෙන දුහෙතුකාදි පුග්ගලභෙදෙන සද්ධින්ති අත්ථො. **පුබ්බාපරනියාමිතන්**ති ආවජ්ජනාදි චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදි පුබ්බ චිත්තාපරචිත්තානුක්කමෙන නියාමිතං වවත්ථිතං. **පවත්තිසඞ්ගහංනාමා**තිපි ජාතිනිද්දෙසොයෙව. එවං නාමකෙ ද්වෙ පවත්තිසඞ්ගහෙති අත්ථො. **පටිසන්ධිපවත්තියන්**ති පටිසන්ධිපවත්තීසු. වචනවිපල්ලාසො හෙස. පටිසන්ධිකාලෙපවත්තිකාලෙචාති අත්ථො. පටිසන්ධිකාලෙ පවත්තිසඞ්ගහඤ්ච පවත්තිකාලෙ පවත්තිසඞ්ගහඤ්චාති ද්වෙ සඞ්ගහෙපවත්ති පවක්ඛාමීති වුත්තං හොති. අයඤ්ච අත්ථො උපරිසඞ්ගහෙ ආරබ්භ ගාථාය පාකටො. කෙචි පන නිද්ධාරණෙ භුම්මන්ති වදන්ති. එවංසති උපරි සඞ්ගහො පටිසන්ධිසඞ්ගහොනාම සියා. න පවත්ති සඞ්ගහො නාම. එවඤ්ච සති උපරි වීථිමුත්තසඞ්ගහෙ ආරබ්භ ගාථායං සන්ධියං පවත්තිසඞ්ගහොනාම ඉදානි වුච්චතීති ඉමිනා න සමෙති.

[115] ටීකාසු පන

> ''උත්තරං වෙදනාසඞ්ගහාදිවිභාගතො උත්තම''න්ති වුත්තං. තං විචාරෙතබ්බං.

එවඤ්හි සති පකිණ්ණකසඞ්ගහොව ඉධ සඞ්ගහසද්දෙන ගහිතො සියාති. යස්මාපන තිණ්ණං ද්වින්නඤ්ච පභෙදසඞ්ගහානං මජ්ඣෙ ඨත්වා අයං අනුසන්ධිගාථා පවත්තා. තස්මා පුබ්බෙ තයොපි පභෙදසඞ්ගහා ඉධ සඞ්ගහසද්දෙන ගහෙතුං යුත්තාති දට්ඨබ්බා. අයං පන පවත්තිසඞ්ගහො වත්ථුද්වාරාලම්බණෙහි සද්ධිං යොජෙත්වා වුත්තො සුවුත්තොති තානි තීණි ඡක්කානිපි පුන ඉධ නික්ඛිත්තානි.

[116] විභාවනියං පන

> ''වත්ථුද්වාරාලම්බණ සඞ්ගහා හෙට්ඨා කථිතාපි පරිපුණ්ණං කත්වා පවත්තිසඞ්ගහං දස්සෙතුං පුන නික්ඛිත්තා''ති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

න හි සකලා වත්ථුද්වාරාලම්බණසඞ්ගහා ඉධ නික්ඛිත්තාති. විසයානං ද්වාරෙසු පවත්ති **විසයපවත්ති**. එත්ථච පවත්තීති ආපාතාගමනමෙව වුච්චති. වක්ඛති හි **එකචිත්තක්ඛණා තීතානිවා**තිආදිං. සා පන කාචි සීඝතමා, කාචි සීඝතරා, සීඝා, දන්ධා, දන්ධතරා, දන්ධතමාති ඡධා හොතීති. කම්මාදීනං විසයානං ද්වාරෙසු පවත්ති පච්චුපට්ඨානං ආපාතාගමනං විසයප්පවත්ති. වක්ඛති හි **කම්මංවා කම්මනිමිත්තංවා ගතිනිමිත්තංවා කම්මබලෙන ඡන්නං ද්වාරානං අඤ්ඤතරස්මිං පච්චුපට්ඨාතී**ති.

[117] විභාවනියං පන

> ''විසයෙසුච චිත්තානං පවත්ති විසයප්පවත්ති''තිපි වුත්තං. තං න සුන්දරං.

එවඤ්හි සති අතිපරිත්තාරම්මණෙ විසයප්පවත්තිනාම අනුපපන්නා ආපජ්ජතීති. **තත්ථා**ති තෙසු ඡක්කෙසු. ධාතුභෙදං පත්වාධාතුනානත්තං පමාණන්ති මනනං විජානනතො විසුං කත්වා මනොධාතු විසුං වුත්තා. විඤ්ඤාණභෙදං පත්වා පන යංකිඤ්චි මනනං විජානනෙ අන්තො ගධමෙවාති වුත්තං **චක්ඛුවිඤ්ඤාණං.ල. ඡවිඤ්ඤාණානී**ති ඡවීථියො පන ද්වාරප්පවත්තා චිත්තපවත්තියො යොජෙතබ්බාති සම්බන්ධො. චක්ඛුද්වාරෙ පවත්තා වීථි **චක්ඛුද්වාරවීථි**. චක්ඛුද්වාරවිකාරං පටිච්ච පවත්තො චිත්තප්පබන්ධොති අත්ථො. එවං සෙසෙසු. අසාධාරණෙන චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන උපලක්ඛිතා වීථි **චක්ඛුවිඤ්ඤාණවීථි**. සුද්ධො පන මනොවිඤ්ඤාණපබන්ධො **මනොවිඤ්ඤාණවීථි**.

විභාවනියං පන

> ''චක්ඛුවිඤ්ඤාණසම්බන්ධිනී වීථි තෙන සහ එකාරම්මණ එක ද්වාරිකතාය සහ චරණභාවතො චක්ඛුවිඤ්ඤාණ වීථි''ති වුත්තං.

ද්වාරප්පවත්තාති ද්වාරෙ උප්පන්නා. තං තං ද්වාරවිකාරං පටිච්ච උප්පන්නාති අත්ථො. **චිත්තප්පවත්තියො**ති චිත්තපබන්ධා. **අතිමහන්තන්**ති සාමි අත්ථෙ පච්චත්තවචනං. අතිමහන්තස්ස පඤ්චාලම්බණස්ස පවත්ති.ල.

අතිපරිත්තස්ස පඤ්චාලම්බණස්ස පවත්තිවාති පඤ්චද්වාරෙ චතුධා. මනොද්වාරෙ පන විභූතස්ස ඡළාරම්මණස්ස පවත්ති අවිභූතස්ස ඡළාරම්මණස්ස පවත්තිවාති ද්විධාති ඡධාවිසයප්පවත්ති වෙදිතබ්බාති යොජනා. අතිමහන්තාදිභාවො චෙත්ථ ආලොකාදි පච්චය වසෙනවා වත්ථු අතිමහන්තාදිවසෙනවා වෙදිතබ්බො. තත්ථ සණ්හසුඛුමංපි දූරංපි රූපාදීනං අධිට්ඨානවත්ථුනාම ආලොකාදි පච්චය සම්පත්තියා සති අතිමහන්තමෙව. තථා හි බුද්ධස්ස භගවතො පඨමාති නීහාරකාලාදීසු ලොක විවරණ පාටිහාරියපවත්ති කාලෙ අවීචිනිරයෙපි අකනිට්ඨෙපි පරචක්කවාළෙසුපි සණ්හසුඛුමානිච දූරානිච රූපානි ඉධ ඨිතාව පස්සන්ති. තදා හි උළාරො ඔභාසො පාතුරහොසි. තස්ස වසෙන සබ්බෙපි පථවිසිනෙරු චක්කවාළ සිලුච්චයාදයො ජාතිඵලිකක්ඛන්ධා විය සම්පජ්ජන්ති. මහන්තො උළාරො ඔභාසො පාතුරහොසි අතික්කම්මදෙවානං දෙවානුභාවන්ති හි වුත්තං. උපපත්තිදෙවබ්‍රහ්මාදීනං පන පසාදනිස්සයභූතානං ඔභාසජාතතායපි පථවිපබ්බතාදයො චක්ඛුරූපාදීනං අන්තරං කාතුං නසක්කොන්තීති. තථා දූරෙපි පබ්බතාදිරූපානි වත්ථු අතිමහන්තතාය චන්දසූරිය තාරකාදි රූපානි විසය වත්ථු මහන්තතාය ඔභාස ජාතතාය ච අති මහන්තානි නාම හොන්තීති. ආලොකාදිපච්චයානං පන අධිට්ඨානවත්ථූනඤ්ච දුබ්බල දුබ්බලතර දුබ්බලතමානුක්කමෙන මහන්තාදිභාවො වත්තබ්බොති. යානි පන පඤ්චාලම්බණානි එකචිත්තක්ඛණං අතික්කම්ම ආපාථං ආගච්ඡන්ති, තානි අතිමහන්තාරම්මණානිනාම. යානි ද්වත්තිචිත්තක්ඛණානි අතික්කම්ම, තානි මහන්තාරම්මණානි. යානි චතු පඤ්ච ඡ සත්ත අට්ඨ නව චිත්තක්ඛණානි අතික්කම්ම, තානි පරිත්තාරම්මණානි. යානිපන දසෙකාදසද්වාදස තෙරස චුද්දස පන්නරස චිත්තක්ඛණානි අතික්කම්ම ආපාථං ආගච්ඡන්ති. තානි අතිපරිත්තා රම්මණානීති. පක්ඛතිව **එකචිත්තක්ඛණාතීතානිවා**තිආදි. **විභූතස්සා**ති පාකටස්ස, **අවිභූතස්සා**ති අපාකටස්ස. එවං ඡක්කානි සරූපතො නිද්දිසිත්වා ඉදානි තානි සබ්බානි එකතො යොජෙත්වා වීථිචිත්තප්පවත්තිං විත්ථාරෙන්තො කථන්ති පුච්ඡිත්වා රූපාරූපානං තාව අද්ධානපරිච්ඡෙදං දස්සෙතුං **උප්පාදට්ඨිතී**තිආදි මාහ. තත්ථ **කථ**න්ති කෙන පකාරෙන වීථිචිත්තප්පවත්ති හොතීති අත්ථො.

[118] විභාවනියං පන

> ''කථන්ති කෙන පකාරෙන අතිමහන්තාදිවසෙන විසය පවත්ථානං හොතීති පුච්ඡිත්වා චිත්තක්ඛණවසෙන තං පකාසෙතුං උප්පාදට්ඨිතීතිආදි ආරද්ධ''න්ති වුත්තං. තං යුත්තං විය න දිස්සති.

එවඤ්හි සතිආදිතො පඤ්චන්නං ඡක්කානං ඔකාසොනාම නසියා. නව උප්පාදට්ඨිතී.ල. රූපධම්මානමායුති ඉදං විසය පවත්ථානත්ථමෙව වුත්තන්ති සක්කා විඤ්ඤාතුන්ති. උප්පජ්ජනං උප්පාදො. සභාව පටිලාභොති අත්ථො. ඨානං ඨිති. යථාලද්ධසභාවස්ස අනිවත්තීති අත්ථො. භඤ්ජනං භඞ්ගො. තස්ස පරිහායිත්වා අන්තරධානන්ති අත්ථො. **එකචිත්තක්ඛණංනාමා**ති එකස්ස චිත්තස්ස ඛණොනාම. සො පන ඛණො අච්ඡරාසඞ්ඝාටක්ඛණස්ස අක්ඛිනිම්මිලනක්ඛණස්සච අනෙකකොටි සතසහස්සභාගො දට්ඨබ්බො. අච්ඡරාසඞ්ඝාටක්ඛණෙ අනෙකකොටිසතසහස්සසඞ්ඛා වෙදනා උප්පජ්ජන්තීති හි අට්ඨකථායං වුත්තං. ආචරියානන්දත්ථෙරමතෙන පනෙත්ථ උප්පාදභඞ්ග වසෙනඛණද්වයං එකචිත්තක්ඛණංනාමාති වත්තබ්බං. යථා හි ලොකෙ විජ්ජුනාම වද්ධනානන්තරමෙව භිජ්ජති. න පනස්සා වද්ධනස්ස භිජ්ජනස්සච අන්තරා ඨිතිනාම විසුං පඤ්ඤායති. යථා ච උද්ධං උජුං ඛිත්තං ලෙඩ්ඩු උප්පතිත්වා පතති. න පන උප්පතනස්ස පතනස්ස ච අන්තරා ඨිතිනාම විසුං දිස්සති. තථා චිත්තංපි. තංපි හි උදය භාගානන්තරමෙව වයභාගෙ පතති. න පනස්ස රූපධම්මානං විය තෙසං ද්වින්නං භාගානං මජ්ඣෙ විසුං එකො ගණනූපගො ඨිතිභාගොනාම උපලබ්භති. එවඤ්ච කත්වා යමකෙසු චිත්තස්ස උප්පාදභඞ්ගාව තත්ථ තත්ථ වුත්තා. විසෙසතො පන චිත්තයමකෙ උප්පන්නං උප්පජ්ජමානන්ති. භඞ්ගක්ඛණෙ උප්පන්නං. නො ච උප්පජ්ජමානං. උප්පාදක්ඛණෙ උප්පන්නඤ්චෙව උප්පජ්ජමානඤ්චාතිආදිනා භඞ්ගුප්පාදාව චිත්තස්ස වුත්තා. කථාවත්ථුම්හිච එකං චිත්තං දිවසං තිට්ඨතීති ආමන්තා. උපද්ධදිවසො උප්පාදක්ඛණො. උපද්ධදිවසො වයක්ඛණොති. න හෙවං වත්තබ්බෙ. එකං චිත්තං ද්වෙ දිවසෙ තිට්ඨතීති ආමන්තා. එකො දිවසො උප්පාදක්ඛණො. එකො දිවසො වයක්ඛණොති නහෙවං වත්තබ්බෙ. එකං චිත්තං චත්තාරො දිවසෙ තිට්ඨතීති ආමන්තා. ද්වෙ දිවසා උප්පාදක්ඛණො. ද්වෙ දිවසා වයක්ඛණොති න හෙවං වත්තබ්බෙ.ල. මාසං. ද්වෙ මාසෙ. චත්තාරොමාසෙ.ල. සංවච්ඡරං, ද්වෙ සංවච්ඡරානි. චත්තාරි සංවච්ඡරානි.ල. කප්පං. ද්වෙ කප්පෙ. චත්තාරො කප්පෙතිආදිනා ද්වෙ උප්පාදවයභාගාව චිත්තස්ස වුත්තා. න ඨිතිභාගො. යදි සො විසුං උපලබ්භෙය්‍යා. එකං චිත්තං දිවසං තිට්ඨතීති ආමන්තා. දිවසස්ස පඨමො භාගො උප්පාදක්ඛණො. දුතියො ඨිතික්ඛණො. තතියො වයක්ඛණොති එවං මහාථෙරෙන විචාරිතො සියා. තයො දිවසෙ තයො මාසෙ තීණි සංවච්ඡරානි තයො කප්පෙති ඉමානිපි අවජ්ජෙ තබ්බානිඑව සියුන්ති. එත්ථ සියා, නනු සුත්තන්තෙසු තීණි මානි භික්ඛවෙ සඞ්ඛතස්ස සඞ්ඛත ලක්ඛණානි. කතමානිතීණි, උප්පාදො පඤ්ඤායති. වයො පඤ්ඤායති. ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්තං පඤ්ඤායතීති වුත්තං. තථා වෙදනාය උප්පාදො පඤ්ඤායති. වයො පඤ්ඤායති. ඨිතාය අඤ්ඤථත්තං පඤ්ඤායති. සඤ්ඤාය. සඞ්ඛාරානං. විඤ්ඤාණස්ස උප්පාදො.ල. පඤ්ඤායතීති වුත්තං. තස්මා චිත්තස්ස තතියො ඨිතිභාගො විසුං උපලබ්භති යෙවාති.න. පබන්ධඨිතියා එව තත්ථ වුත්තත්තාති. කථං විඤ්ඤායතීති චෙ, උප්පාදවයෙ පඨමං වත්වා පච්ඡා පුන විසුං ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්ථං පඤ්ඤායතීති ඉමස්ස වුත්තත්තාති. ඉතරථා උප්පාදො පඤ්ඤායති. ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්තං පඤ්ඤායති. වයො පඤ්ඤායතීති වුත්තං සියාති. නනු පබන්ධඨිති නාම පඤ්ඤත්ති හොති. සාච අසඞ්ඛතා, සුත්තන්තානිච සඞ්ඛත ලක්ඛණ විසයානි. තස්මා සා පබන්ධට්ඨිති තත්ථ වුත්තාති නසක්කා විඤ්ඤාතුන්ති චෙ. න න සක්කා. අභිධම්මෙපි සඞ්ඛතධම්මනිද්දෙසෙසු සමූහ සණ්ඨාන සන්තති පඤ්ඤත්තීහිපි නිද්දෙසස්ස දිට්ඨත්තා. තථා හි රූපායතනනිද්දෙසාදීසු දීඝං රස්සං සණ්හං ථූලං වට්ටං පරිමණ්ඩලං චතුරස්සං ඡළංසං අට්ඨංසං සොළසංසං නින්නං ථලන්තිආදිනා, විභඞ්ගෙ ච කෙසා ලොමා නඛා දන්තාතිආදිනා පඤ්ඤත්තිසීසෙන සඞ්ඛතධම්මා නිද්දිට්ඨාති. සුත්තන්තෙසු වත්තබ්බමෙව නත්ථි. ඊදිසෙසු හි ඨානෙසු පඤ්ඤත්තිවසෙන පවත්තාපි දෙසනා

සඞ්ඛතධම්මමෙව ආහච්ච තිට්ඨති. තස්මා යථා උප්පාදභඞ්ගානං පච්චෙකං එකෙකො ඛණො චිත්තස්ස ලබ්භති. න තථා ඨිතියාති. අයං ආචරියානන්දත්ථෙ රස්ස අධිප්පායො. අයඤ්ච වාදො සංයුත්තට්ඨකථායං එව ආගතො. සොච සඞ්ගහකාරෙන පටික්ඛිත්තො. වුත්තඤ්හි තත්ථ, අපරෙ පන වදන්ති. අරූපධම්මානං ජරාඛණොනාම නසක්කා පඤ්ඤපෙතුං. සම්මා සම්බුද්ධොච වෙදනාය උප්පාදො පඤ්ඤායති. වයො පඤ්ඤායති. ඨිතාය අඤ්ඤථත්ථං පඤ්ඤායතීති වදන්තො අරූපධම්මානංපි තීණි ලක්ඛණානි පඤ්ඤපෙති. භානිඅත්ථිතක්ඛණං උපාදාය ලබ්භන්තීති වත්වා –

අත්ථිතා සබ්බධම්මානං, ඨිතිනාම පවුච්චති;
තස්සෙව භෙදො මරණං; සබ්බදා සබ්බපාණිනන්ති.

ඉමාය ආචරියගාථාය තමත්ථං සාධෙන්ති. අථවා, සන්තතිවසෙන ඨානං වෙදිතබ්බන්තිච වදන්ති. ඉමස්මිං පන සුත්තෙ අයං විසෙසො නත්ථි. තස්මා ආචරියගාථාය සුත්තං අප්පටිබාහෙත්වා සුත්තමෙව පමාණං කාතබ්බන්ති. තත්ථ ජරාඛණොනාම උප්පාදක්ඛණභඞ්ගක්ඛණානං මජ්ඣෙ විසුං ජරාය ඛෙත්තභූතො ඨිතික්ඛණො වුච්චති. අඤ්ඤථත්තන්ති ජරාඑව. අත්ථිතක්ඛණන්ති ඛණද්වයමෙව. පටික්ඛිත්තොපි පන අයං වාදො කථාවත්ථු පාළියා සද්ධිං සුට්ඨු සමෙතියෙව. අපිච, උද්ධං උප්පතිතස්ස ලෙට්ටුස්ස උප්පතනනිවත්ති විය යා චිත්තස්ස උදයසඞ්ඛාතස්ස වඩ්ඪනස්ස නිවත්තිනාම අත්ථි. න හි උදයෙ අනිවත්තන්තෙ වයොනාම සම්භවතිති. සා එව උදය පරියන්තමත්තභූතා ඉධ ඨිතිපරියායොති සක්කා වත්තුං. සො පන විසුං ගණනූපගො එකො ඛණොනාම නහොතීති කත්වා අභිධම්මෙ ද්වෙඑව ඛණා චිත්තස්ස වුත්තා. උදයභාගස්ස පන ආදි කොටිං වයභාගස්සඅන්තකොටිඤ්ච ඨපෙත්වා මජ්ඣෙභාගද්වයනිස්සිතා පරිපච්චන ලක්ඛණා ජරානාම අරූපධම්මානංපි ලබ්භතියෙව. තං සන්ධාය ධාතුකථායං ජරාද්වීහිඛන්ධෙහිසඞ්ගහිතාතිවුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

[119] යං පන **විභාවනියං**

‘‘උප්පාදභඞ්ගාවත්ථාහි භින්නා භඞ්ගාභිමුඛාවත්ථාපි ඉච්ඡිතබ්බා. සා ඨිතිනාමා’’ති වුත්තං. තං කථාවත්ථුපාළියා සහ න සමෙති.

උපද්ධදිවසො උප්පාදක්ඛණො. උපද්ධදිවසො වයක්ඛණො. පඨමො දිවසො උප්පාදක්ඛණො. දුතීයො වයක්ඛණොති හි විචාරෙන්තෙන උප්පාදභඞ්ගාවත්ථා හි භින්නා තතියා අවත්ථා තස්සං පාළියං පටික්ඛිත්තායෙව හොතීති.

[120] එතෙන යඤ්ච **තත්ථ**

‘‘පාළියං පන වෙනෙය්‍යාජ්ඣාසයා නුරොමතො නයදස්සනවසෙන සා න වුත්තා. අභිධම්මදෙසනාපි හි කදාචි වෙනෙය්‍යාජ්ඣාසයානුරොධෙන පවත්තති. යථා, රූපස්ස උප්පාදො උපචයො සන්තතීති ද්විධා භින්දිත්වා දෙසිතො’’ති වුත්තං. තංපි පටික්ඛිත්තං හොති. විභාගාරහස්ස හි ධම්මස්ස විභාගකරණංනාම වෙනෙය්‍යවසෙනාතිපි ධම්මවසෙනාතිපි යුජ්ජති. විජ්ජමානෙ සති විසුං කත්වා වත්තබ්බස්ස අභිධම්මෙ අවචනං පන වෙනෙය්‍යවසෙනාති න යුත්තමෙතන්ති.

[121] යම්පි **තත්ථ**

‘‘සුත්තෙච තීණි මානි භික්ඛවෙ සඞ්ඛතස්ස සඞ්ඛතලක්ඛණානි. කතමානි තීණි. උප්පාදො පඤ්ඤායති. වයො පඤ්ඤා යති. ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්තං පඤ්ඤායතීති එවං සඞ්ඛතධම්මස්සෙව ලක්ඛණදස්සනත්ථං උප්පාදාදීනං වුත්තත්තා නසක්කා පබන්ධස්ස පඤ්ඤත්තිසභාවස්ස අසඞ්ඛතස්ස ඨිති තත්ථ වුත්තාති විඤ්ඤාතු’’න්ති වුත්තං. තංපි න ගහෙතබ්බං.

අභිධම්මෙපි හෙට්ඨා වුත්තනයෙන පඤ්ඤත්තිසීසෙන සඞ්ඛතධම්මානං නිද්දෙසස්ස දිට්ඨත්තාති.

[122] යම්පි **තත්ථ**

‘‘උපසග්ගස්සච ධාත්වත්ථෙයෙව පවත්තනතො පඤ්ඤායතීති එතස්ස විඤ්ඤායතීති අත්ථො’’ති වුත්තං. තංපි න යුත්තං.

යථානුලොමසාසනඤ්හි සුත්තං. තස්මා තත්ථ විනෙය්‍යානං සුට්ඨු පඤ්ඤායනමෙව අධිප්පෙතන්ති. අරූපං අරූපිසභාවත්තා ලහුපරිණාමං. රූපං පන රූපිධම්මත්තායෙව දන්ධපරිණාමන්ති වුත්තං **තානිපන.ල. රූපධම්මාන මායූති.**

[123] **විභාවනියං** පන

‘‘ගාහකගහෙතබ්බ භාවස්ස තංතං ඛණවසෙන නිප්පජ්ජනතො’’ති කාරණං වුත්තං. තං අකාරණං.

න හි ගාහකං අරූපං ගහෙතබ්බඤ්ච රූපං ගහණසම්පජ්ජනත්ථං ලහුං පරිණමති ගරුං පරිණපතීති සක්කා වත්තුන්ති. තානි තාදිසානි සත්තරසන්නං චිත්තානං ඛණානි සත්තරසවා තානි චිත්තක්ඛණානි රූප ධම්මානමායූති යොජනා. සත්තරස චිත්තක්ඛණසමපමාණානි ඛණානි විඤ්ඤත්ති රූපලක්ඛණ රූපවජ්ජානං රූපධම්මානං ආයුනාමාති වුත්තං හොති. ඛණමත්තතො පන අට්ඨකථානයෙන එකපඤ්ඤාසඛණානි හොන්ති, මූලටීකානයෙන ද්වත්තිංසඛණානි. තත්ථච ආදිම්හි ද්වෙ ඛණානි රූපධම්මානං එකං උප්පාදක්ඛණමෙව. අන්තෙ ද්වෙ එකං භඞ්ගක්ඛණමෙව. මජ්ඣෙ අට්ඨවීස ඛණානි තෙසං එකං ඨිතික්ඛණමෙවාති දට්ඨබ්බං. න හි දන්ධපරිණතානං රූපානං උප්පාදභඞ්ගාපි චිත්තස්ස විය ලහුකා භවිතුං අරහන්තීති. තත්ථ විඤ්ඤත්තිද්වයං එකචිත්තක්ඛණිකං. උපචයසන්තතියො උප්පාදමත්තා අනිච්චතා භඞ්ගමත්තා. ජරතා රූප ධම්මානං ඨිතික්ඛණමත්තාති දට්ඨබ්බා. මූලටීකානයෙන පනෙත්ථ තානි පන සොළසචිත්තක්ඛණානි රූපධම්මානමායූති වත්තබ්බං. ටීකාචරියො හි පටිච්චසමුප්පාදවිභඞ්ගෙ ආගතං මහාඅට්ඨකථාවචනං පතිට්ඨපෙන්තො සොළසචිත්තක්ඛණායුකභාවං සම්භාවෙති, එවං සන්තෙපි ඛන්ධ විභඞ්ගෙයෙව තාව රූපානං උප්පාදනිරොධවිධානස්ස මහාඅට්ඨකථා වාදස්ස යමකපාළිවිරොධං දස්සෙත්වා සඞ්ගහකාරෙන පටිසිද්ධත්තා න සක්කා තං පතිට්ඨපෙතුන්ති. තස්මිං වාදෙ හි පටිසිද්ධෙ තත්ථ ආගතා සොළසායුකතාවා අතිරෙකසොළසායුකතාවා පටිසිද්ධායෙව හොතීති.

[124] යං පන විභාවනියං

තං ටීකානයං තයිදමසාරන්ති පටික්ඛිපිත්වා තදත්ථං සා ධෙන්තෙන ‘‘පටිසන්ධිචිත්තෙන සහුප්පන්නං රූපං තතො පට්ඨාය සත්තරසමෙන සද්ධිං නිරුජ්ඣති. පටිසන්ධිචිත්තස්ස ඨිතික්ඛණෙ උප්පන්නං රූපං අට්ඨාරසමස්ස උප්පාදක්ඛණෙ නිරුජ්ඣතීතිආදිනා අට්ඨකථායමෙව සත්තරසචිත්තක්ඛණස්ස ආගතත්තා’’ති කාරණං වුත්තං. තං න සුන්දරං.

යඤ්හි සඞ්ගහකාරස්ස සත්තරසායුකවචනං ටීකාකාරෙන විචාරිතං. තදෙව දස්සෙත්වා ටීකානයො පටික්ඛිත්තොති න යුත්තමෙ තන්ති. එකචිත්තස්ස ඛණං විය ඛණං එකචිත්තක්ඛණං. අත්ථතො අභින්නංපි හි ඛණං ඉදං චිත්තස්ස ඉදං රූපානන්ති කප්පනාවසෙන භින්නං විය කත්වා උපචරීයතීති. එකචිත්තක්ඛණං අතීතං එතෙසන්ති **එකචිත්තක්ඛණාතීතානි**. අතිමහන්තභූතානි පඤ්චාරම්මණානි.

[125] **විභාවනියං** පන

‘‘එතානිවා තං අතීතානීති එකචිත්තක්ඛණාතී කානී’’තිපි වුත්තං. තං න සුන්දරං.

න හි නිරුද්ධධම්මවිසයො අතීතසද්දො කිඤ්චි අතික්කමිත්වා උද්ධං ආගතානි පච්චුප්පන්නරූපානි දීපෙතීති සක්කා වත්තුන්ති. බහූනි චිත්තක්ඛණානි අතීතානි එතෙසන්ති **බහුචිත්තක්ඛණාතීතානි.** මහන්තාදි භූතානි පඤ්චාරම්මණානි. රූපධම්මානං පන රූපධම්මෙස්වෙව ආපාතාගමනෙ ථොකං බලවන්තතා ඉච්ඡිතබ්බා. තෙච ඨිතික්ඛණෙයෙව පරිපුණ්ණපච්චයුපලද්ධා හුත්වා බලවන්තා හොන්තීති වුත්තං **ඨිතිපත්තානෙවාති**. එවසද්දෙන ටීකාකාරස්ස වාදං නිවාරෙති. සො හි උප්පජ්ජමානමෙව රූපං පසාදෙ ඝට්ටෙතීති ඉච්ඡතීති. **පඤ්චාලම්බණානි පඤ්චද්වාරෙ ආපාතමාගච්ඡන්තීති** එත්ථ රූපසද්දාරම්මණානි අසම්පත්ත වසෙන ඉතරානිච සම්පත්තවසෙන ගොචරභාවං උපගච්ඡන්ති. අයඤ්ච විසෙසොඝට්ටනවිසෙසෙන වෙදිතබ්බො. පුරිමානිහි ද්වෙ නිමිත්තවසෙනෙව ඝට්ටෙන්ති. න වත්ථුවසෙන. පච්ඡිමානි පන තීණිවත්ථුවසෙන ඝට්ටෙන්ති. න නිමිත්තමත්තවසෙන නිමිත්තඝට්ටනඤ්චනාම අසම්පත්තානඤ්ඤෙව න සම්පත්තානං. වත්ථුඝට්ටනං පන සම්පත්තානඤ්ඤෙව. නො අසම්පත්තා හොති. නන්ති. යථා හි තීරෙ ගච්ඡන්තානංසරීරනිමිත්තානි පොක්ඛරණී යාඋදකෙ දිස්සන්ති. තස්මිං උදකෙ ඔරොහන්තානං පන තානි තත්ථ න දිස්සන්ති. එවමෙව සම්පත්තානි රූපසද්දාරම්මණානි නඝට්ටෙන්ති. කස්මා, විසයවිසයීනං මජ්ඣෙ ආලොකස්ස ආකාසස්සච අභාවෙන නිමිත්තොකාසස්ස අභාවතො. අසම්පත්තානියෙව පන අත්තනො නිමිත්තුපට්ඨාපනවසෙන ඝට්ටෙන්ති. කස්මා, නිමිත්තොකාසස්ස ලද්ධත්තා. ඉතරානි පන තීණි යථාජාතවත්ථුවසෙනෙව ඝට්ටෙන්ති. තස්මා තානි සම්පත්තානියෙව ඝට්ටෙන්ති. නො අසම්පත්තානීති. තත්ථ යානි අසම්පත්තානියෙව හුත්වා ඝට්ටෙන්ති. තානි සයං දූරෙ ඨත්වා නිමිත්ත අප්පනාවසෙන ඝට්ටිතත්තා එකෙකස්මිං පසාදෙ චන්දමණ්ඩල සූරිය මණ්ඩලාදිවසෙන අසනිසද්දමණ්ඩල මෙඝණ්ඩසද්දමණ්ඩලාදිවසෙන ච මහන්තානිපි බහූනිපි ආපාතමාගච්ඡන්තියෙව. ඉතරානි පන තීණි සම්පත්තානියෙව ඝට්ටෙන්තීති එකෙකස්මිං පසාදෙ එකෙකමෙව ආපාතමාගච්ඡන්තීති දට්ඨබ්බං. ඉදඤ්ච පඤ්චද්වාරවසෙන වුත්තං. මනො ද්වාරෙ පන සබ්බානිපි ආරම්මණානි අසම්පත්තානියෙව ආපාතමාගච්ඡන්තීති. එත්ථච පඤ්චද්වාරෙති ඉදං අසාධාරණ ද්වාරදස්සනවසෙන වුත්තං. තානි පන පඤ්චාලම්බණානි යදාසකසකද්වාරෙ ඝට්ටෙන්ති. තදා මනොද්වාරෙපි අපාත මාගච්ඡන්තියෙව. එකෙකං ආරම්මණං ද්වීසු ද්වීසු ද්වාරෙසු අපාත මාගච්ඡතීති හි අට්ඨකථායං වුත්තං. තස්මා යදා චන්දංවා සූරියංවා පබ්බතංවා රුක්ඛංවා යංකිඤ්චිවා පස්සන්ති. තදා එකෙකස්මිං චක්ඛුපසාදෙ එකෙකානි මනොද්වාරෙ එකන්ති අනෙකානි චන්දමණ්ඩලාදීනි එකක්ඛණෙ උපට්ඨහන්ති, එවං සෙසාරම්මණෙ සූති දට්ඨබ්බං. අපාතාගමනඤ්චෙත්ථ ලඤ්ජකානං තාලපණ්ණෙ ලඤ්ජනබන්ධං ඨපෙත්වා මුග්ගරෙන පහරණකාලෙ ලඤ්ජනබන්ධස්ස තාලපණ්ණෙ ආපාතෙත්වා අක්ඛරුපට්ඨාපනං විය දට්ඨබ්බං. යතො ද්වාරානං විකාරප්පත්ති හොතීති.

[126] යං පන විභාවනියං

''ආභොගානුරූපං අනෙකකලාපගතානි ආපාතං ආගච්ඡන්තී''ති වුත්තං. තත්ථ ආභොගානුරූපන්ති ඉදං විචාරෙතබ්බං.

යත්තකානි හි පඤ්චාලම්බණානි චක්ඛාදිපථෙ ආලොකාදි සහිතානි හුත්වා ඨිතානි හොන්ති. තත්තකානි සබ්බානි නිද්දායන්තස්සපි විසඤ්ඤි භූතස්සපි අඤ්ඤවිහිතස්සපි යංකිඤ්චි ඣානංවා ඵලංවා නිරොධංවා සමාපජ්ජන්තස්සපි ආභොගෙන විනා අත්තනො ද්වාරෙසු ආපාතමාගච්ඡන්තියෙව. නකෙවලං අත්තනොද්වාරෙසු එව. අථඛො මනොද්වාරෙපි. නකෙවලං භවඞ්ගමනොද්වාරෙඑව. ආවජ්ජනාදීසු පන චතුබ්භූමක වීථිචිත්තෙසුපි ආපාතං ආගච්ඡන්තියෙව. අයංනාම මනො මනොද්වාරං නහොතීති නවත්තබ්බොති හි ද්වාරකථායං වුත්තං. අයඤ්ච අත්ථො පඨමජ්ඣානස්ස සද්දො කණ්ටකොති ඉමිනා පාඨෙන දීපෙතබ්බො. පඨමජ්ඣානං සමාපන්නස්ස හි සද්දො සොතම්හි ඝට්ටෙත්වා ඣානචිත්තසඞ්ඛාතෙ මනොද්වාරෙ ආපාතමාගච්ඡති. තදා ඣානචිත්ත සන්තති චලිත්වා වොච්ඡිජ්ජති. ඣානා වුට්ඨාති. භවඞ්ගපාතො හොති. තං සද්දාරම්මණං වීථිචිත්තං පවත්තතීති. දුතියජ්ඣානාදීනි සමාපජ්ජන්තො පන අප්පකෙන සද්දෙන නවුට්ඨාති. අධිමත්තසද්දෙන පන වුට්ඨාතියෙව. න හි තානි ආනෙඤ්ජපත්තානිනාම හොන්ති. අරූපජ්ඣානානිඑව පන ආනෙඤ්ජපත්තානිනාම හොන්ති. තස්මා තානි සමාපජ්ජන්තො අධිමත්තසද්දෙනපි නවුට්ඨාතියෙවාති. තෙසු පන තථා ආපාතමාගතෙසු තදාරම්මණානි වීථිචිත්තානි පවත්තන්තියෙවාති නවත්තබ්බං. භවඞ්ග සන්තතියාවා ජවනසන්තතියාවා වොච්ඡින්නාය පවත්තන්ති. අවොච්ඡින්නාය නපවත්තන්ති. පවත්තමානානිපි ආරම්මණා ධිමත්තාදිවසෙන ලද්ධපච්චයවිසෙසෙ එකෙකස්මිං ආරම්මණෙඑව පවත්තන්ති. න එකක්ඛණෙ පඤ්චසූති දට්ඨබ්බං. එත්ථච අත්ථවසා විභත්ති පරිණාමොති කත්වා එකචිත්තක්ඛණාතීතානි ඨිතිපත්තානෙව පඤ්චා ලම්බණානි එකචිත්තක්ඛණාතීතෙ ඨිතිප්පත්තෙ එව පඤ්චද්වාරෙ බහු චිත්තක්ඛණාතීතානි බහුචිත්තක්ඛණාතීතෙති යොජෙතබ්බං.

[127] විභාවනියං පන

''තෙ පන පසාදා භවඞ්ගචලනස්ස අනන්තරපච්චයභූතෙන භවඞ්ගෙන සද්ධිං උප්පන්නා''ති වුත්තං.

එවං පන සති බහුචිත්තක්ඛණාතීතානිපි පඤ්චාලම්බණානි එකචිත්තක්ඛණාතීතෙඑව පඤ්චද්වාරෙ ආපාතමාගච්ඡන්තීති ආපජ්ජති. එත රහි පන එකක්ඛණෙ සහුප්පන්නානඤ්ඤෙව චත්ථාරම්මණානං ඝට්ටනං ඉච්ඡන්ති. සහුප්පන්නානිවා පන හොන්තු නානුප්පන්නානිවා, බලවභාවොයෙව පමණන්ති අම්හාකං ඛන්ති. සබ්බං විචාරෙත්වා ගහෙතබ්බං.

[128] යං පන විභාවනියං

''ආවජ්ජනෙන සද්ධිං උප්පන්නාති අපරෙ''ති වුත්තං. තං න යුජ්ජති.

එවඤ්හි සති අඤ්ඤදෙව පඤ්චාරම්මණානං ආපාතාගමනවත්ථු. අඤ්ඤදෙව පඤ්චවිඤ්ඤාණානං නිස්සයවත්ථූති එවං විරුද්ධස්ස අත්ථස්ස ආපජ්ජනතොති. එවං පඤ්චද්වාරෙ විසයපවත්තියා ආදිලක්ඛණං දස්සෙත්වා ඉදානි සබ්බපාරිපූරං විසයපවත්තිවිභාගං වීථිචිත්තපවත්තිඤ්ච දස්සෙන්තො තස්මාතිආදිමාහ. **තතොති** තස්මා චක්ඛුස්ස ආපාතාගමනපච්චයා. චක්ඛුස්ස ආපාතාගමනෙන සහෙව භවඞ්ගස්සපි ආපාතං ආගච්ඡතියෙවාති වුත්තං **ද්වික්ඛත්තුංභවඞ්ගෙචලිතෙති**. චලනඤ්චෙත්ථ යථා ගහිතං කම්මාදි ආරම්මණං මුඤ්චිත්වා ඉදානි අත්තනි ආපාතං ආගච්ඡන්තං අභිනවාරම්මණං ගහෙතුං උස්සාහජාතස්ස විය භවඞ්ගසන්තානස්ස විකාරප්පත්ති දට්ඨබ්බං. එත්ථච චක්ඛුස්ස ආපාතාගමනං චක්ඛුවිඤ්ඤාණුප්පත්තියා එව කාරණං. න ආවජ්ජනුප්පත්තියා. භවඞ්ගස්ස ආපාතාගමනමෙව පන ආවජ්ජනුප්පත්තියාපි කාරණං හොතීති දට්ඨබ්බං.

[129] විභාවනියං පන

මනොද්වාරෙපි ආපාතාගමනං විසුං අපත්වා රූපාදීනං චක්ඛාදිසු ඝට්ටනංනාම යොග්‍යදෙසාවට්ඨානං එව. තමෙවච භවඞ්ගු පච්ඡෙදස්සපි කාරණං හොතීති කත්වා ''පඤ්චසු හි පසාදෙසු යොග්‍යදෙසාවට්ඨාන වසෙන ආරම්මණෙ ඝට්ටිතෙ පසාදඝට්ටනානුභාවෙන භවඞ්ගසන්තති වොච්ඡිජ්ජමානාතිආදි'' වුත්තං. තං තථා න දට්ඨබ්බං.

න හි යොග්‍යදෙසාවට්ඨානමෙව ඝට්ටනන්ති සක්කා වත්තුං. යොග්‍යදෙසෙපන ඨත්වා නිමිත්තඝට්ටනවසෙන වත්ථුඝට්ටනවසෙනච අසනි නිපාතොවිය පසාදෙසු යුජ්ඣනං මන්ථනං බොභකරණං ඝට්ටනන්ති ච ආපාතාගමනන්ති ච වුච්චතීති දට්ඨබ්බං. අයඤ්ච අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. එත්ථච අයංපි එකො ධම්මනියාමොයෙවාති කත්වා නානා ඨානියෙසු ද්වීසු ද්වීසු ද්වාරෙසු සහෙව ආපාතාගමනං පච්චෙතබ්බං. රූපාදිනා පසාදෙ ඝට්ටිතෙ තං නිස්සිතස්සෙව පඤ්චවිඤ්ඤාණස්ස චලනං සියා. කථං පන හදයවත්ථුනිස්සිතස්ස භවඞ්ගස්සාති න චොදෙතබ්බන්ති.

[130] විභාවනියං පන

තමෙව චොදනං සමුට්ඨාපෙත්වා තං පරිහරන්තො ‘‘සන්තති වසෙන එකාබද්ධත්තා’’තිආදිමාහ. තත්ථ සන්තතිවසෙනාති නවත්තබ්බං. සණ්ඨානවසෙනාති පන වත්තබ්බං. සබ්බඤ්චෙතං සාරතො න පච්චෙතබ්බං.

කස්මා, තාදිසස්ස අනුක්කමචලනස්ස අට්ඨකථායමෙව දළ්හං පටික්ඛිත්තත්තා. වුත්තඤ්හි තත්ථ එකෙකං ආරම්මණං ද්වීසු ද්වීසු ද්වාරෙසු ආපාතමාගච්ඡතීති. රූපාරම්මණඤ්හි චක්ඛුපසාදං ඝට්ටෙත්වා තඞ්ඛණෙයෙව මනොද්වාරෙ ආපාතං ආගච්ඡති. භවඞ්ගචලනස්ස පච්චයො හොතීති අත්ථො. සද්ද ගන්ධ රස ඵොට්ඨබ්බෙසුපි එසෙව නයො. යථා හි සකුණො ආකාසෙනාගන්ත්වා රුක්ඛග්ගෙ නිලීයමානොව රුක්ඛසාඛඤ්ච ඝට්ටෙති. ඡායාචස්ස පථවියං පටිහඤ්ඤති. සාඛාඝට්ටන ඡායාඵරණානි අපුබ්බං අචරිමං එකක්ඛණෙයෙව භවන්ති. එවං පච්චුප්පන්නරූපාදීනං චක්ඛුපසාදාදිඝට්ටනඤ්ච භවඞ්ගචාලන සමත්ථතායමනොද්වාරෙආපාතාගමනඤ්චඅපුබ්බං අචරිමං එකක්ඛණෙයෙව හොතීති. එවං සකුණොපමාය සහතඞ්ඛණෙයෙවාති ච අපුබ්බංඅචරිමං එකක්ඛණෙ යෙවාතිච වත්වා දළ්හං පටිභිද්ධත්තා තං අනුක්කමචලනං අචින්තෙත්වා ධම්මනියාමවසෙන එකප්පහාරචලනමෙව පච්චෙතබ්බන්ති. **භවඞ්ගසොතංවොච්ඡින්දිත්වාති** භවඞ්ගපවාහං සබ්බසො අවච්ඡින්නං කත්වා. **ආවජ්ජන්තන්ති** අදිස්වාව කිංනාමෙතන්ති ආවජ්ජ මානං. **පස්සන්තන්ති** අත්ත පච්චක්ඛං කුරුමානං. **සම්පටිච්ඡන්තන්ති** මුඤ්චිතුං අදත්වා යථාදිට්ඨං රූපං පටි ගණ්හන්තං. **සන්තීරයමානන්ති** සුට්ඨු තීරෙන්තංවිචාරෙන්තං. **වවත්ථපෙන්තන්ති** සුට්ඨු අසඞ්කරතො ඨපෙන්තං සල්ලක්ඛෙන්තන්ති අත්ථො. යොනිසොමනසිකාරාදිවසෙන ලද්ධොපච්චයො යෙනාති **ලද්ධපච්චයං**. යංකිඤ්චි ජවනං ජවතීති සම්බන්ධො. තං පන ජවනං ආරම්මණස්ස දුබ්බලකාලෙවා මුච්ඡා මරණාසන්නකාලෙසුවා ඡක්ඛත්තුං වා පඤ්චක්ඛත්තුමෙවවා ජවතීති වුත්තං **යෙභුය්‍යෙනාති. ජවතීති** අසනිනිපාතසදිසෙන ජවෙන පවත්තති. තත්ථ පඨමජවනං අලද්ධා සෙවනත්තා සබ්බදුබ්බලං හොති. තතො දුතියං බලවං. තතො තතියං. තතො චතුත්ථං. ඉදං පන සබ්බබලවං මුද්ධපත්තං හොති. ඉතො පට්ඨාය අනුක්කමෙන පරිහායමානං පවත්තති. සත්තමවාරෙ ගතෙ පරික්ඛීණජවං හොතීති වෙදිතබ්බං. **ජවනා නුබන්ධානීති** යථා පටිසොතං ගච්ඡන්තිං නාවං උදකං ථොකං අනුබන්ධති අනුගච්ඡති. එවං ජවනං අනුබන්ධානි. ද්වෙ තදාරම්මණපාකානීති ද්වික්ඛත්තුං තදාරම්මණකිච්චානි විපාකචිත්තානි පවත්තන්ති. **යථාරහන්ති** ආරම්මණජවන සත්තානුරූපං. **භවඞ්ගපාතොති** ඉමස්මිං අතිමහන්තාරම්මණෙ ආවජ්ජනතො පඨමභවඞ්ගචලනතොයෙවවා පට්ඨාය උට්ඨිතං සමුට්ඨිතං චිත්තසන්තානං යාවචතුත්ථජවනා සමුට්ඨහිත්වා පඤ්චමජවනතො පට්ඨාය පතිතමෙව හොති. එවං සන්තෙපි සමුට්ඨිතවෙගස්ස සබ්බසො අපරික්ඛීණතාය පතිතන්ති නවුච්චති. දුතියතදාරම්මණතො පරං පන සමුට්ඨිතවෙගස්ස සබ්බසො පරික්ඛීණත්තා තදා එව තංචිත්තසන්තානං පතිතංනාම හොති. තස්මා පතනං පාතො. භවඞ්ගභාවෙනචිත්තසන්තානස්ස පාතො භවඞ්ගපාතො, භවඞ්ගං හුත්වා පාතොති අත්ථො දට්ඨබ්බො. භවඞ්ගකිච්චෙ භවඞ්ගට්ඨානෙ භවඞ්ගාරම්මණෙච පාතො භවඞ්ගපාතොතිවා. ඉමස්මිං ඨානෙ දොවාරිකොපමා, ගාමිල්ලොපමා, අම්බොපමාච වත්තබ්බා. තාසබ්බාපි අට්ඨකථායං ගහෙතබ්බා. එත්තාවතා සත්තරස්ස චිත්තක්ඛණානි පරිපූරෙපාති සම්බන්ධො. එත්ථච ඡක්කයොජනා වත්තබ්බා. යත්ථ හි රූන්තී රම්මණං ඝට්ටෙති. තං චක්ඛුවත්ථුං නිස්සාය තත්ථ ඝට්ටිතං රූපාරම්මණං ආරබ්භ චක්ඛුවිඤ්ඤාණං උප්පජ්ජති. ඉතරානි පන ආවජ්ජනාදීනි මනො විඤ්ඤාණානි අත්තනො අත්තනො අතීතානන්තරචිත්තෙන සහුප්පන්නං හදයවත්ථුං නිස්සාය තමෙවාරම්මණං ආරබ්භ උප්පජ්ජන්ති. චක්ඛුද්වාර මනොද්වාරානි සබ්බෙසංපි වීථිචිත්තානං ද්වාරකිච්චං සාධෙන්ති. අයඤ්ච වීථි චක්ඛුද්වාරෙ උප්පන්නත්තා චක්ඛුද්වාරවීථීති. චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන උපලක්ඛිතත්තා චක්ඛුවිඤ්ඤාණවීථීතිච වුච්චති. එකචිත්තක්ඛණං අතික්කම්ම ඝට්ටනසමත්ථෙ අතිබලවා රම්මණෙ උප්පන්නත්තා අතිමහන්තාරම්මණ වීථීතිච වුච්චතීති. එත්ථච යත්තකානි රූපාරම්මණානි චක්ඛුපථෙ උප්පජ්ජිත්වා ඨිතිප්පත්තානි හොන්ති. තානි තත්තකානි ඨිතිප්පත්තෙසු පුබ්බාපරභූතෙසු එකූන පඤ්ඤාසපරිමාණෙසු චක්ඛුපසාදෙසු කිස්මිංචි නඝට්ටෙන්තීති නවත්තබ්බානි. තෙසු පන යදෙව එකං චක්ඛු ඉමිස්සා වීථියා යථාරහං වත්ථුභාවං ද්වාරභාවඤ්ච සාධෙති. යත්ථච ඝට්ටිතං රූපං ආරබ්භ අයං වීථි පවත්තති. එතදෙව කිච්ච සාධනං නාම හොති. යං මජ්ඣිමායුකන්ති වදන්ති, ඉතරානි පන මොඝ වත්ථූනිනාම හොන්ති, යානිමන්දායුකානීතිඅමන්දායුකානීතිච වදන්ති. තානිපන යථාවුත්ත කිච්ච සාධනතො පුරිමානි පච්ඡිමානීති දුවිධානි හොන්ති, තදුභයානිපි චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස උප්පාදක්ඛණෙ ඨිතිභාවෙන ලබ්භමානානි අට්ඨචත්තාලීසමත්තානි වෙදිතබ්බානීති. අවසෙසානි පන තතො පුරිමතරානි පච්ඡිමකරානිච ලද්ධඝට්ටනානිපි වත්ථුද්වාරකිච්චසිද්ධිභාවෙ අනාසඞ්කිතබ්බත්තා ඉධ නගහිතානීති. එත්ථ සියා ඉමාය වීථියා උප්පත්තිසමයෙ සො පුග්ගලො අහං ඉදං නාම පස්සාමීති ජානාති, න ජානාතීති. නජානාති. කදා පන ජානාතීති. සල්ලක්ඛණවීථියා පවත්තමානාය. තථා හි සබ්බපඨමං චක්ඛුද්වාරවීථි පවත්තති. තතො තදනුවත්තිකා මනොද්වාරවීථි. තතො සමුදායගාහිකා. තතො වණ්ණසල්ලක්ඛණා. තතො වත්ථුගාහිතා. තතො වත්ථුසල්ලක්ඛණා තතො නාමගාහිකා. තතො නාමසල්ලක්ඛණාති. තත්ථ වණ්ණසල්ලක්ඛණාය පවත්තමානාය අහං නීලවණ්ණං පස්සාමීතිආදිනා වණ්ණං සල්ලක්ඛෙති. වත්ථුසල්ලක්ඛණාය සණ්ඨානං සල්ලක්ඛෙති. නාම සල්ලක්ඛණාය නාමං සල්ලක්ඛෙතීති. ඉති තංතං සල්ලක්ඛණවීථි යා පවත්තමානායඑව තංතංපස්සාමීති ජානාතීති. එත්ථච අලාතචක්කස්ස ගාහිකාවිය පුරිමාහි ද්වීහි වීථීහි පුනප්පුනං ගහිතානං රූපානං සමුදායතො ගාහිකා තතියා මනොද්වාරවීථි සමුදාය ගාහිකානාම, න හි සමුදායගහණෙන විනා පරිබ්‍යත්තවණ්ණගහණං සම්භවතීති. **යාව තදාරම්මණුප්පාදා පන අප්පහොන්තාතීතකන්ති** ද්වික්ඛත්තුං යාව තදාරම්මණුප්පාදා පවත්තිතුං අප්පහොන්තං හුත්වා අතීතද්වත්තිචිත්තක්ඛණිකං. යස්ස හි ද්වෙවා තීණිවා චිත්තක්ඛණානි අතීතානි හොන්ති. තං යාව තදාරම්මණුප්පාදා පවත්තිතුං නප්පහොති න සක්කොති. එවං අප්පහොන්තං හුත්වා අතීතකන්ති අත්ථො. **අපාතමාගතන්ති** චක්ඛුද්වාරෙ මනොද්වාරෙච ආපාතං ආගතං. **නත්ථි තදාරම්මණුප්පාදොති** එත්ථ යස්ස තීණි චිත්තක්ඛණානි අතීතානි හොන්ති. තස්ස චුද්දස චිත්තක්ඛණායුකාවසෙ සස්ස ආරම්මණස්ස සත්තමජවනෙන සහෙව නිරුද්ධත්තා තස්මිං නත්ථි තදාරම්මණුප්පාදොති යුත්තමෙතං. න හි එකාවජ්ජනවීථියං චිත්තානි ධම්මවසෙන විය කාලවසෙනාපි නානාරම්මණානි ඉච්ඡන්ති අට්ඨකථාචරියාති. යස්ස පන ද්වෙ චිත්තක්ඛණානි අතීතානි. තස්මිං

සත්තමජවනතො පරං එකචිත්තක්ඛණායුකාවසෙසෙ ආරම්මණෙ එකෙන තදාරම්මණෙන උප්පජ්ජිතබ්බන්ති වෙ.න. න හි තාදිසං නිරොධා සන්නං ආරම්මණං එකවාරංපි තදාරම්මණුප්පත්තියා පච්චයො භවිතුං සක්කොතීති. තථා හි මහාඅට්ඨකථායං විපාකුද්ධාරෙ චිත්තප්පවත්තිගණනායං තදාරම්මණානි ද්වෙති ද්වෙඑව තදාරම්මණ වාරා ආගතාති.

යං පන **විභාවනියං**

> ''ද්වික්ඛත්තුමෙව හි තදාරම්මණුප්පත්ති පාළියං නියමිතා''ති වුත්තං. තත්ථ පාළියන්ති අට්ඨකථාතන්තිං සන්ධාය වුත්තන්ති ගහෙතබ්බං. න හි සා නාම පාළි අත්ථි, යත්ථ ද්වික්ඛත්තුං තදා රම්මණුප්පත්ති නියමිතාති.

මජ්ඣිමභාණකාපන තදාරම්මණං එකංපි ඉච්ඡන්ති. සඞ්ගහකාරෙන පන තං පටිසිද්ධන්ති ඉධපි තං ථෙරෙන පටික්ඛිත්තන්ති දට්ඨබ්බං. යදි එවං කස්මා පරමත්ථවිනිච්ඡයෙ සකිංද්වෙවා තදාලම්බන්ති ථෙරෙන වුත්තන්ති. මජ්ඣිමභාණකානං මතෙන වුත්තන්ති දට්ඨබ්බන්ති. ආචරියානන්දත්ථෙරො පන එකංපි ඉච්ඡතියෙව. යථා හි ආගන්තුකභවඞ්ගං එකං පවත්තති. තථා තදාරම්මණංපි එකං නපවත්තතීති නසක්කා වත්තුං. යඤ්ච චිත්තප්පවත්තිගණනායං තදාරම්මණානි ද්වෙති වුත්තං. තංපි උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදවසෙන වුත්තන්ති, න නසක්කා වත්තුන්ති. යාව ජවනුප්පාදාපි පවත්තිතුං අප්පහොන්තාතීතකන්ති සම්බන්ධො. යස්ස හි ආරම්මණස්ස චත්තාරි පඤ්ච ඡ සත්ත අට්ඨනව වා චිත්තක්ඛණානි අතීතානි හොන්ති. තං යාව ජවනුප්පාදා පවත්තිතුං නප්පහොති. එවං අප්පහොන්තං හුත්වා අතීතකන්ති අත්ථො. **ජවනංපි අනුප්පජ්ජිත්වාති** ජවනස්සපි අනුප්පජ්ජනතො. අයඤ්හි ත්වාපච්චයො භාවත්ථෙඑව දට්ඨබ්බො. න කත්තුඅත්ථෙ. කස්මා. අත්තනො පධානක්‍රියාය සමානකත්තුකතාය අභාවතොති.

[131] විභාවනියං පන

> ''හෙතුම්හිවායං ත්වාපච්චයො''ති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

න හි බාහිරත්ථභූතො හෙතුඅත්ථො කිතකපච්චයානං විසයො හොතීති. තස්මා ඉධ භාවත්ථෙඑව ත්වාපච්චයො. තතොව හෙතුඅත්ථෙ පච්චත්තවචනන්ති දට්ඨබ්බං. එතෙන යා ලක්ඛණෙ හෙතුම්හිවමානන්තපච්චයානංපි පවත්ති කත්ථචි වුත්තා. සාපිපටික්ඛිත්තා හොති. නහි බාහිරත්ථභූතා ලක්ඛණහෙතුයො තෙසං විසයා හොන්තීති. එත්ථච යස්ස ආරම්මණස්ස නවචිත්තක්ඛණානි අතීතානි හොන්ති. තස්ස අවසෙස අට්ඨචිත්තක්ඛණා යුකස්ස දුතීය වොට්ඨබ්බනෙන සහෙව නිරුද්ධත්තා තස්මිං ජවනංපි අනුප්පජ්ජිත්වාති යුත්තමෙතං. කාරණං වුත්තමෙව. යස්ස පන චත්තාරි.ල. අට්ඨවා චිත්තක්ඛණානි අතීතානි. තස්මිං ජවනෙන උප්පන්නෙන භවිතබ්බන්ති වෙ.න. අවසෙසඡචිත්තක්ඛණායුකංපි හි ආරම්මණං ජවනුප්පත්තියා පච්චයො භවිතුං න සක්කොති. ජවනඤ්හි උප්පජ්ජමානං සත්තක්ඛත්තුං පවත්තිතුං පහොනකෙ ආරම්මණෙ එව උප්පජ්ජති. පකතිනියාමෙන ජවනස්ස සත්තක්ඛත්තු පරමතාය සම්භවතොති. එත්ථ පන යථා විසඤ්ඤිකාල මුච්ඡාකාල මරණකාලෙසු වත්ථුස්ස අවිසදතාය දුබ්බලතා යව ජවනං ඡපඤ්චවාරෙපි පවත්තති. තථා පකතිකාලෙපි ආරම්මණස්ස දුබ්බලභාවෙ සති ඡපඤ්චවාරෙපි පවත්තතියෙවාති. **ද්වත්තික්ඛත්තුන්ති** ද්වික්ඛත්තුංවා තික්ඛත්තුංවා. තථා හි අට්ඨකථායං වොට්ඨබ්බනෙ ඨත්වා එකංවා ද්වෙවා චිත්තානි පවත්තන්ති. තතො ආසෙවනං ලභිත්වා ජවනට්ඨානෙ ඨත්වා පුන භවඞ්ගං ඔතරතීති වුත්තං. එත්ථ හි තතො ආසෙවනං ලභිත්වා ජවනට්ඨානෙ ඨත්වාති එතෙන තතීයස්ස වොට්ඨබ්බනස්ස පවත්තිං දස්සෙති. ඉතරථා එකංවා ද්වෙවා චිත්තානි පවත්තන්ති. තතො භවඞ්ගං ඔතරතීති වුත්තං සියාති. එකංවාති පන වාචා සිලිට්ඨමත්තං දට්ඨබ්බං. යථා දිරත්ත තිරත්තංති. අථවා, **තතොති** එකචිත්තතොවා ද්විචිත්තතොවාති අත්ථො. තත්ථ පඨමෙන ද්වික්ඛත්තුං දුතීයෙන තික්ඛත්තුං වොට්ඨබ්බනස්ස උප්පත්ති වුත්තා හොතීති. ආසෙවනං ලභිත්වාති ඉදං පන උපචාරවචනමත්තං දට්ඨබ්බං. න හි වොට්ඨබ්බනස්ස ආසෙවනතා පට්ඨානෙ වුත්තාති. ආචරියානන්දත්ථෙරෙන පනෙත්ථ වොට්ඨබ්බනතො පරං චතුපඤ්ච චිත්තක්ඛණාවසෙසෙ ආරම්මණෙ චතුපඤ්චජවනුප්පත්තියා එව පරිත්තාරම්මණවාරො ඉච්ඡිතො. න වොට්ඨබ්බන පරියොසානවසෙන. පට්ඨානෙහි භවඞ්ගං ආවජ්ජනාය අනන්තරපච්චයෙන පච්චයො ත්වෙවවුත්තො. න පන වුත්තො ආවජ්ජනා භවඞ්ගස්ස අනන්තරපච්චයෙන පච්චයොති. යථා ච මුච්ඡාමරණකාලෙසු වත්ථුදුබ්බලතාය ඡ පඤ්චජවනවාරා ඉච්ඡිතබ්බා. තථා ඉධපි ආරම්මණදුබ්බලතායාති න න සක්කා වත්තුන්ති. එත්ථ ච සන්තීරණතො පරං එකචිත්තක්ඛණා වසෙසෙ ආරම්මණෙ එකං වොට්ඨබ්බනං ද්විචිත්තක්ඛණාවසෙසෙ ද්වෙ තදුත්තරි තීණීති යුත්තං සියා. එතරහි පන ද්විවොට්ඨබ්බනිකා ඡපරිත්තාරම්මණවීථියොති වොට්ඨබ්බනිකා පඤ්චාති යොජෙසුං. එවං සන්තෙ කීදිසෙ පරිත්තාරම්මණෙ ද්විවොට්ඨබ්බනිකා, කීදිසෙ තිවොට්ඨබ්බනිකාති විචාරෙතබ්බා සියුන්ති. යං පන ආරම්මණං ද්වත්තික්ඛත්තුංවොට්ඨබ්බනුප්පත්තියා අප්පහොනකං හොති. තං ආවජ්ජනප්පත්තියාපි පච්චයො න හොතීති වුත්තං **තත්ථ භවඞ්ගචලනමෙව හොති. නත්ථි වීථිචිත්තුප්පාදොති**. තත්ථ **භවඞ්ගචලනමෙවාති** ද්වික්ඛත්තුං භවඞ්ගස්ස චලනමත්තමෙව හොති. **ඉච්චෙවං චක්ඛුද්වාරෙති** ඉති එවං යදි එකචිත්තක්ඛණාතීතකං රූපාරම්මණං චක්ඛුස්ස අපාතමාගච්ඡතීතිආදිනා වුත්තනයෙන චක්ඛුද්වාරෙ චතුන්නං වාරානං වසෙන චතුධා විසයප්පවත්ති වෙදිතබ්බා, තථා සොතද්වාරාදීසු චාතියොජනා. සබ්බථාපි චතුධා වෙදිතබ්බාති සම්බන්ධො. අතිපරිත්තාරම්මණංපි ආපාතාගතමත්තෙන මොඝවාරස්ස ආරම්මණංනාම හොති. න ආරම්මණකරණවසෙන. ඉතරානි පන උභයථාපි ඉතරෙසං වාරානං ආරම්මණානිනාම හොන්තීති වුත්තං **චතුන්නං වාරානං යථාක්කමං ආරම්මණභූතාති.**

විභාවනියං පන

ආරම්මණභූතාති ඉමස්ස අතිපරිත්තාරම්මණං සන්ධාය පච්චයභූතාති අත්ථො වුත්තො. තඤ්හි මොඝවාර පඤ්ඤා පනාය පච්චයො හොතීති.

පඤ්චද්වාරෙවීථිචිත්තානි යථාරහං කිච්චවසෙන සත්තෙව. චිත්තුප්පාදා චිත්තානං උප්පත්තික්ඛණවසෙන චතුද්දස. චිත්ථාරා චිත්තසරූපවිත්ථාරතො චතුපඤ්ඤාසාති යොජනා. **එත්ථාති** පරිත්තජවනවාරෙ.

137. මනොද්වාරෙ පන ආරම්මණධම්මා පරිත්තක්ඛණාපි අතීතානාගතාපි කාලවිමුත්තාපි ආපාතං ආගච්ඡන්තියෙව. තස්මා තත්ථ එකචිත්තක්ඛණාතීතානිවා බහුචිත්තක්ඛණාතීතානිවා යීතිප්පත්තානෙව ආපාතමාගච්ඡන්තීති ඉදං විධානං නත්ථීති වුත්තං **මනොද්වාරෙපන යදිවිභූතමාලම්බණං ආපාතමාගච්ඡතීති**. තත්ථ **මනොද්වාරෙති** සුද්ධමනොද්වාරෙ. චක්ඛාදීසු හි ඝට්ටනෙන සහෙව යත්ථ අපාතමාගච්ඡති. තං මිස්සකද්වාරන්ති වුච්චති. ඉධ පන සුද්ධමෙවා ධිප්පෙතන්ති. තංපි පඤ්චද්වාරානුබන්ධකං විසුං සිද්ධන්ති දුවිධං හොති. තත්ථ යථා සණ්ඩෙ දණ්ඩකෙන එකවාරං පහටෙ සණ්ඩසරීරභූතා රූප කලාපා චිරංපි කාලං අඤ්ඤමඤ්ඤං ඝට්ටෙත්වා අනුරවසද්දසන්තානං පවත්තෙන්ති. තථා පඤ්චද්වාරෙ ආරම්මණෙන එකවාරං ඝට්ටිතෙ පඤ්ච ද්වාරිකවීථියා නිරුද්ධායපි අතීතං පඤ්චාලම්බණං මනොද්වාරෙ යථා පාතාගතමෙව හුත්වා අනෙකසහස්සානිපි මනොද්වාරිකවීථිචිත්ත සන්තානානි පවත්තෙතියෙව. තෙසං පන ද්වාරභූතං භවඞ්ගසන්තානං අනුබන්ධකංනාම හොති. තානිච චිත්තානි අනුබන්ධකවීථිචිත්තානිනාම හොන්ති. යත්ථ පන පඤ්චද්වාරඝට්ටනා නුබන්ධභාවෙන විනා කෙවලං තථා තථා ඡළාරම්මණධම්මා ආපාතං ආගච්ඡන්ති. තං විසුං සිද්ධං නාම හොති. කථං පන තස්මිං විසුං සිද්ධෙ මනොද්වාරෙ ආරම්මණ ධම්මා ආපාතං ආගච්ඡන්තීති. වුච්චතෙ. දිට්ඨතො දිට්ඨසම්බන්ධතො සුතතො සුතසම්බන්ධතො සද්ධාය රුචියා ආකාරපරිවිතක්කෙන දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තියා නානාකම්මබලෙන නානාඉද්ධිබලෙන ධාතුක්ඛොභ වසෙන දෙවතොපසංහාරවසෙන අනුබොධවසෙන පටිවෙධවසෙනාති එවමාදීහි කාරණෙහි ආපාතං ආගච්ඡන්තීති. තත්ථ දිට්ඨංනාම පුබ්බෙ පඤ්චහිද්වාරෙහි ගහිතං පඤ්චාලම්බණං. තංපි කාලන්තරෙ කාරණලාභෙ සති සුද්ධෙ මනොද්වාරෙ ආපාතං ආගච්ඡතියෙව. දිට්ඨසම්බන්ධංනාම දිට්ඨසදිසං වුච්චති. පුබ්බෙ හි කිඤ්චි දිස්වා අඤ්ඤං යංකිඤ්චි අනුමානෙනත්තස්ස අදිට්ඨංපි තංසදිසං අතීතංපි අනාගතංපි පච්චුප්පන්නංපි බහුආපාතං ආගච්ඡතියෙව. සුතංනාම පරතො සුත්වා ගහිතං ඡළාරම්මණං. තං පන මහාවිසයං හොති. සබ්බඤ්ඤුදෙසනං සුත්වා ගහිතං න කිඤ්චි අනාරම්මණංනාම අත්ථීති. සුතසම්බන්ධංනාම සුතසදිසං. සද්ධානාම පරස්ස සද්දහනා. රුචිනාම අත්තනො මති. ආකාර පරිවිතක්කො නාම අත්ථච්ඡායං බ්‍යඤ්ජනච්ඡායං කාරණච්ඡායඤ්ච නිස්සාය තථා තථා පරිවිතක්කනං. දිට්ඨිනිජ්ජානක්ඛන්තිනාම පඤ්ඤායවා අත්තනො ලද්ධියාවා පුනප්පුනං උපපරික්ඛිත්වා එවමෙවාති සන්නිට්ඨානං පාපෙත්වා ගහණං. සෙසං පාකටමෙව. එත්ථච අනන්තරූපනිස්සය පච්චයභාවොනාම චිත්තසන්තානස්ස මහාවිප්ඵාරො හොති. සකිංපි ආරම්මණං සුට්ඨු ආසෙවිත්වා නිරුද්ධකාලතො පට්ඨාය වස්සසතෙපි වස්සසහස්සෙපි භවන්තරෙපි තංආරම්මණං පටිච්ච භවඞ්ග චලනස්ස පච්චයො හොති. චිත්තඤ්චනාම දිට්ඨාදීහි යථාවුත්තකාරණෙහි සංවද්ධිතං මහාවිප්ඵාරං හොති. කිඤ්චි නිමිත්තං ලභිත්වා එකස්මිං ඛණෙ අනෙකසහස්සෙසුපි දිට්ඨාදීසු ආරම්මණෙසු එරමානං පවත්තති. තෙහිච කාරණෙහි නිච්චං චොදියමානං චිත්තසන්තානං කායගෙලඤ්ඤාදිකෙ චිත්තදුබ්බලපච්චයෙ අසති නිච්චකාලංපි භවඞ්ගතො වුට්ඨාතුං අජ්ඣාසයයුත්තං හොති. න හි චිත්තංනාම අවිභූතෙ ආරම්මණෙ රමති. විභූතෙඑව රමති. තස්මා භවඞ්ගසම්පයුත්තො මනසිකාරො පුනප්පුනං භවඞ්ගං චාලෙත්වා ලද්ධපච්චයෙසු ආරම්මණෙසු පුනප්පුනං ආවජ්ජනං නියොජෙතියෙව. තදා තානි ආරම්මණානි තදභිනින්නාකාර පවත්තමනසිකාර සම්පයුත්තස්ස භවඞ්ග චිත්තස්ස ආපාතං ආගච්ඡන්ති. න හි අඤ්ඤං ආරම්මණං ගහෙත්වා පවත්තමානස්ස චිත්තස්ස ආරම්මණන්තරෙ අභිනින්නාකාරොනාම නත්ථීති සක්කා වත්තුන්ති. **තදාරම්මණපාකානි පවත්තන්තීති** ඉදං කාමසත්තවසෙන වුත්තං. රූපාරූපසත්තානං පන විභූතාරම්මණෙපි තදාරම්මණුප්පාදො නත්ථියෙව. යථා චෙත්ථ. එවං පඤ්චද්වාරෙපි රූපසත්තානං අතිමහන්තාරම්මණෙසු තදාරම්මණුප්පාදො නත්ථීති. **අවිභූතෙ පනා ලම්බණෙ ජවනාවසානෙ භවඞ්ගපාතොව හොතීති** ඉදඤ්ච උක්කට්ඨ පරිච්ඡෙදවසෙන වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. ඤාණවිභඞ්ගට්ඨකථායං පන ද්විත්තික්ඛත්තුං වොට්ඨබ්බනප්පවත්තිවසෙන අවිභූතෙ ආලම්බණෙ වොට්ඨබ්බනවාරොපි ආගතො. යොච පඤ්චද්වාරෙභවඞ්ගචලනමත්තවසෙන මොඝවාරො නාම චතුත්ථො වාරො වුත්තො. සොපි ඉධ ලද්ධුං වට්ටතියෙව. සුද්ධමනොද්වාරෙපි හි ආරම්මණෙ ආපාතමාගතෙ වීථිචිත්තං අනුප්පජ්ජිත්වා ද්වික්ඛත්තුං භවඞ්ගෙ චලිතෙ නිවත්තනකවාරානං පමාණං නභවිස්සතියෙව, විසයෙව ආපාතාගතෙ භවඞ්ගෙව චලිතෙ සති විසයප්පවත්තිනාම න න හොතීති. ඉති ඉමස්මිං මනොද්වාරෙපි තදාරම්මණ ජවන වොට්ඨබ්බන මොඝවාර සඞ්ඛාතානං චතුන්නං වාරානං යථාක්කමං ආරණභූතා විසයප්පවත්ති චතුධා වෙදිතබ්බාති. තත්ථ තදාරම්මණවාරස්ස ආරම්මණභූතා අභිවිභූතානාම ජවන වාරස්ස විභූතානාම. වොට්ඨබ්බනවාරස්ස අවිභූතානාම. මොඝවාරස්ස ආරම්මණභූතා අතිඅවිභූතානාමාති යොජෙතබ්බා.

එත්ථච ආරම්මණස්සවා චිත්තස්සවා අතිබලවතාය අභිවිභූතතා වෙදිතබ්බා. දුබ්බලෙපි හි චිත්තෙ පථවිපබ්බතාදිවසෙන අතිබලවන්තං ආරම්මණං අතිවිභූතංනාම හොති. අතිබලවන්තෙ ච චිත්තෙ අතිසුඛුමංපි නිබ්බානං අතිවිභූතංනාම හොතීති. එවං සෙසෙසුපීති. වාරභෙදො පනෙත්ථ අනුබන්ධකො, විසුං සිද්ධොති දුවිධො. තත්ථ අනුබන්ධකො චක්ඛුද්වාරානුබන්ධකාදිවසෙන පඤ්චවිධො. එකෙකස්මිඤ්චෙත්ථ අතීතගහණං, සමුදාය ගහණං, වත්ථුගහණං, නාමගහණන්ති චත්තාරො චත්තාරො වාරා. තෙසුච තදාරම්මණවාරාදයො යථාරහං යොජෙතබ්බා. විසුං සිද්ධො පන දිට්ඨ වාරො, දිට්ඨසම්බන්ධවාරො, සුතවාරො, සුතසම්බන්ධවාරො, විඤ්ඤාතවාරො, විඤ්ඤාතසම්බන්ධවාරොති ඡබ්බිධො හොති. එත්ථච සද්ධා රුචි ආකාර පරිවිතක්කාදි වසෙන පවත්තවාරා විඤ්ඤාතවාරො, විඤ්ඤාත සම්බන්ධවාරොති වුත්තාති දට්ඨබ්බා. අට්ඨසාලිනියං පන සද්ධාරුචියාදිව සෙනගහිතං ආරම්මණං තථාපි හොති. අඤ්ඤථාපි හොති. තස්මා අට්ඨකථායං න ගහිතන්ති වුත්තං. තථාවා හොතු අඤ්ඤථාවා.

වීථිචිත්තපවත්තියා සති ගහෙතබ්බමෙව. තත්ථ එකෙකස්මිංවාරෙ තදාරම්මණවාරාදිවසෙන චත්තාරො චත්තාරො වාරා. තෙසුච කාම මහග්ගතා නුත්තර පඤ්ඤත්ති වසෙන පච්චුප්පන්නාතීතානාගතකාල විමුත්තවසෙනච ආරම්මණධම්මා යථාරහං යොජෙතබ්බාති. එතරහි පන අතීතභවඞ්ගවසෙන තදාරම්මණවසෙන ච වාරභෙදං කප්පෙන්ති. තත්ථ අතීතභවඞ්ගවසෙන වාරභෙදකප්පනං නිරත්ථකං. න හි මනොද්වාරෙ පඤ්චද්වාරෙ විය ආරම්මණානං ඛණවසෙන බලව දුබ්බලතා සම්භවො අත්ථි. තදා අවිජ්ජමානානංපි අතීතානාගතානං කාලවිමුත්තානඤ්ච තත්ථ ආපාතාගමනතොති. එත්ථ සියා, එකාවජ්ජනවීථියා ආරම්මණංනාම ධම්මතොච කාලතොච අභින්න මෙව ඉච්ඡන්ති අට්ඨකථාචරියා. ඉමෙච සත්තා තං තං ආකාරං සල්ලක්ඛෙත්වා අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස චිත්තං ජානන්තියෙව. පරචිත්තවිදූනියො පන දෙවතා ආකාරසල්ලක්ඛණෙන විනාපි ජානන්ති. තත්ථ පච්චුප්පන්නං පරස්ස චිත්තං ජානනකාලෙ ආවජ්ජනං භාවයං පරස්ස චිත්තං අත්තනා සහුප්පන්නං. තං වා ආවජ්ජති. උදාහු පරතො තං තං ජවනෙන සහුප්පන්නංවා. ජවනානිච යං ආවජ්ජනෙන සහුප්පන්නං තං වා ජානන්ති, පච්චෙකං අත්තනා සහුප්පන්නංවාති. කිඤ්චෙත්ථ, යදි තාව ආවජ්ජනෙන සහුප්පන්නං ආවජ්ජති ජානන්තිච. එවං සති ධම්මතො අභින්නං හොති. කාලතො භින්නං. තඤ්හි චිත්තං ආවජ්ජනස්ස පච්චුප්පන්නං හොති. ජවනානං පන අතීතන්ති. අථ පච්චෙකං අත්තනා සහුප්පන්නං ආවජ්ජති ජානන්තිච. එවඤ්ච සති කාලතො අභින්නං හොති. ධම්මතො භින්නමෙව. අථපි යං පච්චෙකං සහුප්පන්නං ජානන්ති. තදෙව ආවජ්ජති. එවංපි භින්නමෙව හොතීති. එත්ථ අට්ඨකථායං තාව යං ආවජ්ජනෙන සහුප්පන්නං. තදෙව ආවජ්ජති ජානන්තිචාති ධම්මතො අභින්නං වත්වා තං චිත්තං නිරුද්ධංපි අද්ධාවසෙන සන්තතිවසෙනච ගහිතං ජවනානංපි පච්චුප්පන්නමෙව හොතීති විනිච්ඡිතං. ආචරියානන්දමතෙන පන පරස්ස තං තං ආකාරං සල්ලක්ඛෙත්වා තං තං අධිප්පායජානනකාලෙ ආවජ්ජනජවනානි පච්චෙකං අත්තනා සහුප්පන්නං චිත්තං ආවජ්ජති ජානන්ති ච. න චෙත්ථ ධම්මතො කාලතොච භින්නංනාම හොති. සබ්බෙසංපි හි ආරම්මණං චිත්තමෙව හොති පච්චුප්පන්නඤ්චාති. නච ජවනානි නිරාවජ්ජනානිනාම හොන්ති. ආවජ්ජනෙනපි හි චිත්තන්තෙව ආවජ්ජිතං හොති. ජවනානිච චිත්තන්තෙව ජානන්තීති. යදි පන ආවජ්ජනෙ න චිත්තන්ති ආවජ්ජිතෙ ජවනානි රූපන්ති ජානන්ති. රූපන්තිවා ආවජ්ජිතෙ චිත්තන්ති ජානන්ති, නීලන්තිවා ආවජ්ජිතෙ පීතන්ති ජානන්ති. එවං සති ජවනානි ධම්මතො නිරාවජ්ජනානි නාම හොන්ති. තථා අතීතන්ති ආවජ්ජිතෙ පච්චුප්පන්නන්ති. එවඤ්ච සති තානි කාලතො නිරාවජ්ජනානිනාම හොන්තීති. යස්මා ච අතීතො ධම්මො පච්චුප්පන්නස්ස ධම්මස්ස අනන්තරපච්චයෙන පච්චයොති පට්ඨානෙ වුත්තො. තස්මා ඉධ ඛණවසෙනෙව පච්චුප්පන්නං වත්තුං යුත්තං. න අද්ධාසන්තති වසෙනාති. ඉතරථා සබ්බ වීථිචිත්තවාරෙසුපි ආරම්මණානං අතීතාදිභාවො අද්ධාසන්තතිවසෙනෙව වත්තබ්බො සියාති. ගාථායං **තීණෙවාති** කිච්චවසෙන තීණි එව. **චිත්තුප්පාදා දසෙරිතාති** චිත්තුප්පත්තික්ඛණවසෙන දස ඊරිතානි කථිතානි. **චිත්ථා රෙනාති** චිත්තසරූපවිත්ථාරෙන. **එත්ථාති** මනොද්වාරෙ. **එකචත්තාලීසාති** පඤ්චවිඤ්ඤාණමනොධාතුභි වජ්ජිතානං කාමාවචරචිත්තානං වසෙන එකචත්තාලීසං. **එත්ථාති** පරිත්තජවනවාරෙ. [පරිත්තවාරො]

138. විභූතාවිභූතභෙදො නත්ථි එකං විභූතමෙව ලබ්භතීති අධිප්පායො. න හි අවිභූතෙ ආරම්මණෙ අප්පනානාම සම්භවතීති. තථා තදාරම්මණුප්පාදොච නත්ථි. න හි අතිසන්තතරං අප්පනාජවනං තදාරම්මණං අනුබන්ධතීති. තත්ථ හි ඡබ්බීසති මහග්ගත ලොකුත්තර ජවනෙසු යංකිඤ්චි ජවනං අප්පනාවීථිමොතරතීති සම්බන්ධො. ඤාණරහිතං ද්විහෙතුකජවනං අපීරසභාවත්තා අප්පනාය අනන්තරූපනිස්සයො නහොතීති වුත්තං **ඤාණසම්පයුත්ත කාමාවචරජවනානමට්ඨන්නන්ති**. **පරිකම්මොපචාරානුලොමගොත්‍රභුනාමෙනාති** එත්ථ ඉන්ද්‍රියසමතාදීහි පරිතොභාගෙහි අප්පනා කරීයති සජ්ජීයති එතෙනාති පරිකම්මං. අප්පනං උපෙච්ච චරතීති උපචාරො. සමීපචාරොති අත්ථො. සමීපචරණඤ්චෙත්ථ ආසන්නෙකාලෙ අප්පනාවහසමත්ථභාවෙන දට්ඨබ්බං. යස්ස පවත්තියා අචිරං කාලං අප්පනා සම්භවො හොතීති. අනුලොමන්ති අප්පනාපවත්තියා පච්චනීකධම්මවිධමනෙන අප්පනාය අනුකූලං අප්පනාහිතං අප්පනා වහන්තිච්චෙව අත්ථො, යස්ස පවත්තියා අප්පනා විබන්ධකො පච්චනී කොනාම නත්ථීති. ගමීයති බුජ්ඣීයති අත්ථො එතෙනාතිවො. අභිධානං බුද්ධිච. තං දුවිධංපි ගවං තායති රක්ඛතීති ගොත්තං. පරිත්ත ජාතිසඞ්ඛාතො අන්වයො. ගොත්තං අභිභුය්‍යති ජිජ්ජති එත්ථාති ගොත්‍රභූ. එත්ථ ච චත්තාරිපි ජවනානි පරිකම්මජවනානීති වා උපචාරජවනානීතිවා අනුලොමජවනානීතිවා වුච්චන්තියෙව. ගොත්‍රභූති පන පච්ඡිමස්සෙව නාමං. ඉධ පන චතුන්නංපි නාමානං සඞ්ගහණත්ථං පරිකම්මො පචාරානුලොම ගොත්‍රභූනාමෙනාති එවං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. එවඤ්ච කත්වා කස්මා පඨමමෙව පරිකම්මංනාම. නනු ඉතරානිපි අප්පනං පරිසඞ්ඛරොන්තියෙවාති එවමාදිකා චොදනා අනොකාසා හොතීති. **චතුක්ඛත්තුං තික්ඛත්තුමෙවවාති** චතුක්ඛත්තුමෙවවා තික්ඛත්තුමෙවවා. තත්ථ පඨමෙන එව සද්දෙන පඤ්චමං ගොත්‍රභූසම්භවො පටික්ඛිත්තො හොති. තදා හි ජවනං පතිතංනාම හොති. පවෙධති කම්පති. කාමගොත්තං අභික්කමිත්වා උපරිභූමන්තරප්පත්තියා පච්චයො භවිතුං න සක්කොතීති. දුතීයෙන දුතීයං ගොත්‍රභූ සම්භවො පටික්ඛිත්තො හොති. තදා හි අලද්ධාසෙවනං අනුලොමං අත්තනො අනන්තරෙ චිත්තං ගොත්‍රභූභාවං පාපෙතුං න සක්කොතීති. එතෙනෙව පඤ්චමතො පරං චතුත්ථතොච ඕරං අප්පනාය අසම්භවො සාධිතො හොතීති. වාසද්දෙන පන මන්දපඤ්ඤස්ස චතුක්ඛත්තුමෙව. න තික්ඛත්තුං. තික්ඛපඤ්ඤස්ස තික්ඛත්තුමෙව. න චතුක්ඛත්තුන්ති දස්සිතං හොති. අට්ඨසාලිනියං පන මන්දමජ්ඣිම මහාපඤ්ඤවසෙන තිධා භින්දිත්වා පඤ්චක්ඛත්තුංපි පරිකම්මජවනානං උප්පත්ති අනුඤ්ඤාතා විය දිස්සති. ඉතරට්ඨකථාසු පන සුට්ඨු විචාරෙත්වා පටිසිද්ධත්තා සා න ගහෙතබ්බාවාති.

යං පන **විභාවනියං**

''ඡට්ඨං සත්තමං භවඞ්ගස්ස ආසන්නභාවෙන පපාතාසන්නපුරිසො විය අප්පනාවසෙන පතිට්ඨාතුං න සක්කොතී''ති වුත්තං.

තත්ථ භවඞ්ගස්ස ආසන්නභාවෙනාති භවඞ්ගභාවස්ස ආසන්න භාවෙනාති අත්ථො. පඤ්චමජවනතො හි පට්ඨාය ජවනසන්තානං අනුපුබ්බෙන පරික්ඛීණජවං හොති. භවඞ්ගභාවත්ථාය පරිණමතීති. එවඤ්ච කත්වා පපාතාසන්නපුරිසොපමාපි උපපන්නා හොතීති. **නිරුද්ධානන්තරමෙවාති** නිරුද්ධෙ අනන්තරමෙවාති පදච්ඡෙදො. කස්ස අනන්තරන්ති, අඤ්ඤස්ස අසුතත්තා නිරුද්ධස්සාති අත්ථතො ලද්ධමෙවාති. යස්මා පන අප්පනානාම උප්පජ්ජමානා චතුත්ථතොවා පඤ්චමතොවා පට්ඨාය උප්පජ්ජති. න ඡට්ඨතොවා සත්තමතොවා. සාහි වසීභූතාපි චතුත්ථ පඤ්චමෙසු උප්පත්තිං අලභමානා සබ්බසො නුප්පජ්ජතියෙව. ලභමානා පන දිවසංපි නිරන්තරං පවත්තතියෙව. තස්මා චතුත්ථංවා පඤ්චමංවාති ඉදං ආදිමත්තනියමනත්ථං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. තෙනෙව හි **අප්පනාවීථිමොතරතීති** ච **තතොපරං අප්පනාවසානෙ භවඞ්ගපාතොව හොතීති** ච වක්ඛතීති. යදි පන පඤ්චමතො පට්ඨාය ජවනං පතිතං නාම හොති. එවං සති කස්මා තතො පට්ඨාය පතනඛෙත්තෙ අප්පනාජවනං පවත්තතීති. වුච්චතෙ, හත්ථෙ ඨපිතලෙඩ්ඩුස්ස පතනඛෙත්තංනාම හත්ථතො මුත්තමත්තෙ හොති. එවං සන්තෙපි හත්ථබලෙන ඛිපිතං ලෙඩ්ඩු දූරංපි ගච්ඡතියෙව. එත්ථ ච ලෙඩ්ඩුස්ස ජවොනාම හත්ථජවමූලකො හොති. හත්ථජවොච සරීරබලමූලකො. තත්ථ ලෙඩ්ඩු විය අප්පනාජවනං දට්ඨබ්බං. ලෙඩ්ඩුස්ස පතනඛෙත්තං විය චතුත්ථතො පච්ඡාකාලො. හත්ථජවොවිය ගොත්‍රභූජවො. සරීරබලං විය පුරිමානං පරිකම්මජවනානං බලං දට්ඨබ්බං. උත්තානසෙය්‍යස්ස බාලදාරකස්ස බලං විය ආදිකම්මිකවීථියං කාමජවනානං බලං. වුද්ධිපත්තස්ස පුරිසස්සබලං විය සමාපත්තිවීථියං කාමජවනානං බලං. යථා ච බාලදාරකෙන ඛිත්තං ලෙඩ්ඩු හත්ථතො මුත්තමත්තෙපි පතති. එවං ආදිකම්මිකවීථියං අප්පනාජවනං එකවාරං ජවිත්වා පතති. යථාවුද්ධිපත්තෙන ඛිත්තං ලෙඩ්ඩු පතනඛෙත්තෙපි අපතිත්වා දූරංපි දූරතරංපි ගච්ඡති. තථා සමාපත්තිවීථියං අප්පනාජවනං චිරංපි චිරතරංපි පවත්තතීති. මූලටීකායං පන අප්පනාජවනං පතනඛෙත්තෙ පවත්තංපි භූමන්තරපත්තියාවා ආරම්මණන්තරලද්ධියාවා පතිතංනාම නහොතීති වුත්තං. එත්ථ සියා, කස්මා පඤ්චමතො පට්ඨාය ජවනං පතිතන්ති වුත්තං. නනු අපති තත්තා එව සුට්ඨු බලවභාවතො සත්තමජවනචෙතනා සීඝං අනන්තරෙ භවෙ විපාකදායිනීච ආනන්තරියකම්මඤ්ච හොති. මජ්ඣෙ පඤ්චචෙතනා තථා බලවභාවාභාවතො චිරෙන තතියභවාදීසු විපාකදායිනීච හොන්ති, අනන්තරියභාවඤ්ච න ගච්ඡන්තීති. නබො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං. යදි හි සීඝං විපාකදානතාය බලවතීනාම සියා. එවංසති පඨමචෙතනා සබ්බබලවතීනාම සියා. සා හි ඉමස්මිංයෙව භවෙ විපාකං දෙතීති. ඉදං පනෙත්ථ සන්නිට්ඨානං. එක වස්සජීවීනං තිණරුක්ඛානං පරිණාමොවිය පඨමචෙතනාය පරිණාමො දට්ඨබ්බො. ද්විවස්සජීවීනං විය සත්තමචෙතනාය. මහාසාලානං විය මජ්ඣිමචෙතනානන්ති. තත්ථ එකවස්සජීවිනො තිණරුක්ඛානාම අසාරා හොන්ති. අසාරත්තාව දුබ්බලා අනද්ධනියා අචිරට්ඨිකා. තස්මා තෙසං සීඝතරපරිණාමො හොති. තෙ හි සීඝතරං රුහන්ති. වුද්ධිං විරුළ්හිං ආපජ්ජන්ති. සීඝතරං පුප්ඵන්ති ඵලන්ති පතන්ති අන්තරධායන්ති. එකං නිදාඝසමයං අතික්කමිතුං නසක්කොන්ති. දුතියං වස්සං න පාපුණන්ති. එත්ථච නිදාඝසමයො විය මරණකාලො වෙදිතබ්බො. ද්විවස්සජීවිනො පන ථොකං සාරභූතා හොන්ති. සාරභූතත්තාව ථොකං බලවන්තා අද්ධනියා. තතො යෙවචතෙසං චිරපරිණාමො හොති. තෙ හි පඨමං වස්සං රුහන්ති වුද්ධිං විරුළ්හිං ආපජ්ජන්ති. පුප්ඵිතුංවා ඵලිතුංවා නසක්කොන්ති. දුතියවස්සෙඑව පුප්ඵන්ති ඵලන්ති පතන්ති අන්තරධායන්ති. දුතියං පන නිදාඝ සමයං අතික්කමිතුං න සක්කොන්ති. තතියං වස්සං න පාපුණන්ති. මහාසාලා පන සබ්බසාරභූතා හොන්ති. බලවන්තා චිරතරට්ඨායිනො. තස්මා තෙ සණිකමෙව පරිණාමං ගච්ඡන්ති. තෙ හි එක ද්වෙ වස්සානි විදත්ථිරතනමත්තාව හොන්ති. වුද්ධිං විරුළ්හිං නාපජ්ජන්ති. පුප්ඵිතුංවා ඵලිතුංවා න සක්කොන්ති. අතිචිරට්ඨායිනො පන හොන්ති. ඡ පඤ්ච වස්සසතානි ඨත්වාව පතන්ති. එවමෙව පඨමජවනචෙතනා සබ්බසො අලද්ධාසෙවනතාය අසාරා අබලා හොති. විසුං එකං භවං නිබ්බත්තෙතුං එකඤ්ච මරණකාලං අතික්කමිතුං න සක්කොති. ඉමස්මිං භවෙඑව විපච්චිත්වාවා අවිපච්චිත්වාවා ඛියාති. සත්තම ජවනචෙතනා පන ලද්ධාසෙවනතාය ථොකං සාරභූතා හොති. විසුං එකං භවං නිබ්බත්තෙතුං සක්කොති. සාරභූතත්තා යෙවච සණිකමෙව පරිණාමං ගච්ඡති. ඉමස්මිං භවෙ විපච්චිතුං න සක්කොති. භවන්තරං පත්වාව විපච්චති. පතිතජවනෙසු පන අන්තිම ජවනතාය දුබ්බලත්තා දුතියං මරණකාලං අතික්කමිතුං න සක්කොති. දුතියභවෙඑව විපච්චිත්වාවා අවිපච්චිත්වාවා ඛියාති. අවසෙසානං පන පඤ්චන්නං මජ්ඣිමචෙතනානං සුට්ඨු ලද්ධාසෙවනානං සණික තර පරිණතභාවො වුත්තනයානුසාරෙන වෙදිතබ්බොති. නං කෙවලඤ්චෙත්ථ තිණ රුක්ඛො පමාය පාණොපමායාපි අයමත්ථො දීපෙතබ්බො. යෙහිකෙචි ගබ්භසෙය්‍යකා පාණා අප්පායුකජාතිකා හොන්ති. තෙ සීඝතරං ගබ්භවාසං වසන්ති, සීඝතරං විජායන්ති. අඞ්ගමඞ්ගානිච නෙසං සීඝතරං ථාමගතානි හොන්ති. ඉන්ද්‍රියානිච සීඝතරං පරිපාකගතානි හොන්ති. තදහෙව උට්ඨහිත්වා ගච්ඡන්ති. ගොචරං ගණ්හන්ති. අත්තනො අත්තනො විසයෙ සීඝතරං විඤ්ඤුත්තං ආපජ්ජන්ති. සීඝතරං ජිණ්ණා හොන්ති මරන්ති. දීඝායුකජාතිකානං පන ගබ්භවාසාදීනි සබ්බානි සණික මෙව සිජ්ඣන්තීති. එත්ථච මහග්ගත කුසලානි සත්තම ජවනට්ඨානෙ ඨිතානීති වෙදිතබ්බානි. පරිකම්මජවනානි හි චිරට්ඨිතිකට්ඨෙන සුපක්ක සාලිධඤ්ඤසදිසානි. අප්පනාජවනානි අචිරට්ඨිතිකට්ඨෙන සුපක්ක සාලිභත්තසදිසානීති තානිපි අචිරතරට්ඨිතිකානිඑව හොන්ති. දුතියෙ භවෙ විපච්චිත්වාවා අවිපච්චිත්වාවා ඛියාන්ති. ඉමස්මිං භවෙපි අප්පකෙන කාමච්ඡන්දාදිනා පච්චනීකධම්මෙන පටිබාහිතානි සබ්බසො අවිපාකභාවං ආපජ්ජන්ති. තස්මාතානි තෙන පරියායෙන දුබ්බලානි නාම හොන්තීති.

යස්මා ච ආනන්තරියකම්මානං ඵලදානනියතතානාම කාලනියමෙන විනා න සම්භවති. කාලනියමොචනාම එකන්තෙන සත්තමජවනස්සෙව හොති. න මජ්ඣිමජවනානං. තෙසඤ්හි අසුකස්මිං භවෙඑව විපච්චන්තීති එවං නියමො නත්ථීති. තස්මා දුවිධස්ස නියමස්ස සිද්ධත්තා එව සත්තමජවනචෙතනාය අනන්තරියකම්මතා සිද්ධා හොති. න බලවතරතායාති නිට්ඨමෙත්ථගන්තබ්බන්ති. මූලටීකායං පන නනුච සත්තමජවනචෙතනාය බලවතාය උපපජ්ජවෙදනීයභාවො හොති ආනන්තරියතාපීති චොදනං සමුට්ඨාපෙත්වා තත්ථායං අධිප්පායො සියා. පටිසන්ධියා අනන්තරපච්චයභාවිනො විපාකසන්තානස්ස අනන්තරපච්චයභාවෙන අන්තිමජවනචෙතනාය සුසඞ්ඛතත්තාසා සත්තමජගනචෙතනා උපපජ්ජවෙදනීයා ආනන්තරියකාච හොති. න අපතිතජවනචෙතනා විය බලවතායාති උත්තරං

වදති. තං යුත්තං විය න දිස්සති. එවඤ්හි සති පඨමජවනචෙතනා කස්ස අනන්තරපච්චයභාවෙන සුසඞ්ඛතත්තා දිට්ඨධම්මවෙදනීයානාම ජාතාති වත්තබ්බා හොතීති. මහාටීකායං පන දුබ්බලාපි අන්තිමජවන චෙතනා සන්නිට්ඨානකිච්චවිසෙසයුත්තතාය ඵලවිපච්චනෙ සත්තිවිසෙ සයුත්තා හොතීති උපපජ්ජවෙදනීයා ආනන්තරියකාච සා හොතීති වුත්තං. **යථාරහන්ති** තං තං පුග්ගලානුරූපං. **යථාභිනීහාර වසෙනාති** තස්ස තස්ස පරිකම්මභාවනා චිත්තස්ස කසිණනිමිත්තා දීසුවා අනිච්චලක්ඛණාදීසුවා අභිනීහරණානුරූපං. **අප්පනාවීථින්ති** අප්පනාපබන්ධං. ඉදඤ්ච අනෙකවාරෙ පවත්තානං අප්පනාජවනානං සඞ්ගහණත්ථං වුත්තං. තෙනෙවාහ තතොපරං අප්පනාවසානෙ භවඞ්ගපාතොව හොතීති. තත්ථ **තතොති** චතුත්ථතොවා පඤ්චමතො වා. ඉමස්මිං අත්ථෙ සති පඤ්චමෙවා ඡට්ඨෙවා එකන්තෙන භවඞ්ගපාතො හොතීති ආපජ්ජති. තස්මා පුන **අප්පනාවසානෙති** වුත්තං. භවඞ්ගපාතොවහොති. නත්ථි තදාරම්මණුප්පාදොති අධිප්පායො.

විභාවනියං පන

"කත්ථචි අප්පනාවාරෙ සත්තජවන පරිපූරණත්ථං අප්පනාවසානෙපි කාමාවචරජවනප්පවත්තිං වදන්තානං නිකායන්තරිකානං වාදො ඉධ එවසද්දෙන නිවත්තිතො"ති වුත්තං.

තත්ථාති තස්මිං අප්පනාජවනවාරෙ. නිරන්තරපවත්තානං ජවනානං භින්නවෙදනතානාම නත්ථීති වුත්තං **සොමනස්සසහගත ජවනා නන්තරන්තිආදි.**

[132] විභාවනියං පන

"භින්නවෙදනානං අඤ්ඤමඤ්ඤං ආසෙවනපච්චයභාවස්ස අනුද්ධටත්තා"තිකාරණං වුත්තං. තං න සුන්දරං.

න හි ඉධ ආසෙවනපච්චයභාවො පමාණං. කස්මා, ආසෙවන පච්චනිකානං ඵලජවනානංපි පරිකම්මජවනෙහි අඤ්ඤමඤ්ඤඤ්ච අභින්නවෙදනතාය ඉච්ඡිතබ්බත්තාති. **පාටිකඞ්ඛිතබ්බාති** අවස්සං ඉච්ඡිතබ්බා.

[133] විභාවනියං පන

"පසංසිතබ්බා"ති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

න හි තාදිසො සංවණ්ණනාපදෙසො දිස්සතීති. අරහත්ත ඵලෙ මග්ගවීථියං මග්ගකුසලානන්තරං පවත්තමානෙපි අයං පුබ්බාපර නියමො පරිකම්මජවනෙහි එව සහ අප්පනාජවනානං හොතීති කත්වා **ක්‍රියජවනානන්තරං අරහත්තඵලඤ්චාති** වුත්තං. සුඛපුඤ්ඤම්හා පරං ද්වත්තිංස අප්පනාජවනානි සම්භවන්ති. උපෙක්ඛකා පුඤ්ඤම්හා පරං ද්වාදස, සුඛිතක්‍රියතො පරං අට්ඨ. උපෙක්ඛකා ක්‍රියතො පරං ඡ අප්පනාජවනානි සම්භවන්තීති යොජනා. තත්ථ **ද්වත්තිංසාති** අරහත්තඵලසබ්බපඤ්චමජ්ඣානවජ්ජිතානං චතුන්නං රූපකුසලානං සොළසන්නං මග්ගකුසලානං ද්වාදසන්නං හෙට්ඨිමඵලානඤ්ච වසෙන ද්වත්තිංස. **ද්වාදසාති** පඤ්චමජ්ඣානිකානං රූපාරූපමග්ගකුසලානං හෙට්ඨිමඵලානඤ්ච වසෙන ද්වාදස. **අට්ඨාති** පඤ්චමජ්ඣානවජ්ජිතානං චතුන්නං රූපක්‍රියානං චතුන්නං අරහත්තඵලානඤ්ච වසෙන අට්ඨ. **ඡාති** පඤ්චමජ්ඣානිකානං පඤ්චන්නං රූපාරූපක්‍රියානං අරහත්තඵලස්සච වසෙන ඡ. පුථුජ්ජනානං සෙක්ඛානඤ්ච කාමපුඤ්ඤතිහෙතුතො පරං චතුචත්තාලීස අප්පනා සම්භවන්ති. වීතරාගානං අරහන්තානං තිහෙතුකාමක්‍රියතො පරං චුද්දස අප්පනා සම්භවන්තීති යොජනා.

139. **සබ්බථාපීති** අතිමහන්තාදිනා සබ්බපකාරෙනපි. **එත්ථාති** එතෙසු යථාවුත්තෙසු පඤ්චද්වාර මනොද්වාරෙසු. සබ්බත්ථාපි පන අනිට්ඨෙ තිවා පාඨො. තෙනෙව ටීකාසු සබ්බත්ථාපීති පඤ්චද්වාර මනොද්වාරෙපීති වුත්තං. ඉච්ඡිතබ්බන්ති ඉට්ඨං. කෙන ඉච්ඡිතබ්බන්ති. ලොකියමහාජනෙන. තත්ථ ච අතිඋක්කට්ඨෙ අතිදුග්ගතෙච ජනෙ අගහෙත්වා මජ්ඣිමකෙන මහාජනෙන. එවඤ්හි සති ඉට්ඨානිට්ඨානං සුට්ඨුවවත්ථානං හොතීති අට්ඨකථායං වුත්තං. යස්මිං ආරම්මණෙකුසල විපාකං උප්පජ්ජති, තදෙව ඉට්ඨංනාම. යස්මිං පන අකුසලවිපාකං උප්පජ්ජති, තදෙව අනිට්ඨංනාම. න හි සක්කා ඉට්ඨංවා අනිට්ඨංවා ආරම්මණං විපාකචිත්තං වඤ්චෙතුන්තිච. අපිච ද්වාරවසෙනාපි ඉට්ඨානිට්ඨතා වෙදිතබ්බාති ච වුත්තං. තස්මා ඉන්ද්‍රියානින්ද්‍රියබද්ධසන්තානගතෙ එකෙ කස්මිං රූපකලාපෙ වණ්ණාදීසු රූපෙසු කිඤ්චි ඉට්ඨං හොති. කිඤ්චි අනිට්ඨං. කදාචි ඉට්ඨං හොති. කදාචි අනිට්ඨං, තත්ථ කිඤ්චි ඉට්ඨං හොති කිඤ්චි අනිට්ඨන්ති යථා කිංස්මිංචි එකස්මිං පුප්ඵෙ වණ්ණො ඉට්ඨො. ගන්ධො අනිට්ඨො, රසො අනිට්ඨො, ඵොට්ඨබ්බො අනිට්ඨො, ඛරසම්ඵස්සො. කිංස්මිංචි වණ්ණොපි ඉට්ඨො, ගන්ධොපි ඉට්ඨො, රසාදයො අනිට්ඨායෙව. තථා බුද්ධස්ස සරීරගතෙපි එකස්මිං කලාපෙ වණ්ණො ඉට්ඨො හොති. ගන්ධො අනිට්ඨො. මතකණ්හසුනඛස්ස උද්ධුමාතසරීරෙපි වණ්ණො ඉට්ඨො හොති. ගන්ධො අනිට්ඨො. සො හි වණ්ණො යදි නිවත්ථපාරුතස්ස වත්ථස්ස භවෙය්‍ය. තං වත්ථං මහග්ඝං හොතීති. කදාචි ඉට්ඨං කදාචි අනිට්ඨන්ති අග්ගිනාම හෙමන්තෙ ඉට්ඨො සුඛවිපාකස්ස පච්චයො. ගිම්හෙ අනිට්ඨො දුක්ඛවිපාකස්ස පච්චයො. සීතුදකං ගිම්හෙ ඉට්ඨං. හෙමන්තෙ අනිට්ඨං. තථා සුඛ සම්ඵස්සං වත්ථං පකතිකායෙ ඉට්ඨං හොති. වණං පත්වා අනිට්ඨං. තෙනවා සණිකං ඵුසන්තස්ස ඉට්ඨං, ගාළ්හං ඵුසන්තස්ස අනිට්ඨන්ති.

නඉට්ඨන්ති අනිට්ඨං. තස්මිං අනිට්ඨෙ. **ඉට්ඨෙති** ඉට්ඨමජ්ඣත්තෙ, කුසලවිපාකානි පඤ්චවිඤ්ඤාණ සම්පටිච්ඡන සන්තීරණ තදාරම්මණානීති සම්බන්ධො. සන්තීරණ තදාරම්මණානි චෙත්ථ උපෙක්ඛාසහගතානිඑව වෙදිතබ්බානි. තෙනෙවාහ අතිඉට්ඨෙපනාතිආදි. තත්ථ **අභිඉට්ඨෙති** සුවණ්ණ රජත මණිවණ්ණාදිකෙ හරිතාලවණ්ණාදිකෙ කොසෙය්‍ය වත්ථවණ්ණාදි කෙ දෙවච්ඡරාවණ්ණාදිකෙච අතිවිය ලොකියමහාජනෙන ඉච්ඡිතබ්බෙ ඡළාරම්මණෙ. යස්මා චෙත්ථ අනිට්ඨාරම්මණ සමායොගො අකුසලකම්මස්සෙව විපච්චනොකාසො හොති. ඉට්ඨාරම්මණසමායොගොච කුසලකම්මස්සෙව, තස්මා අනිට්ඨෙ අකුසලවිපාකානෙව. ඉට්ඨෙ කුසලවිපාකානෙවාති අයං නියමො සිද්ධො. වෙදනානියමො පන ආදාසෙ මුඛනිමිත්තස්ස විය අත්තනො උස්සාහ බලෙන විනා කෙවලං කම්මබලෙන නිබ්බත්තානං විපාකානං පරිදුබ්බලත්තා තථා තථා කප්පෙත්වා පකප්පෙත්වා ගහණා භාවතො යථාරම්මණමෙව සිද්ධො හොතීති දට්ඨබ්බං. න කෙවලඤ්ච විපාකානං එව. අථඛො විපල්ලාසරහිතෙ ඛීණාසවසන්තානෙ පවත්තානං කාමක්‍රියජවනානං වියථාරම්මණමෙව වෙදනායොගො හොතීති අධිප්පායෙන වුත්තං තත්ථාපි සොමනස්සසහගත ක්‍රියජවනාවසානෙ තිආදි. **තත්ථාපීති** තෙසු විපාකෙසුපි. **සොමනස්සසහගත ක්‍රිය ජවනා වසානෙති** බුද්ධවණ්ණාදිකෙ අතිඉට්ඨාරම්මණෙ පවත්තානං සොමනස්ස සහගත ක්‍රියජවනානං අවසානෙ. **උපෙක්ඛාසහගත ක්‍රිය ජවනා වසානෙති** අනිට්ඨෙ ඉට්ඨමජ්ඣත්තෙච පවත්තානං උපෙක්ඛාසහගතක්‍රියජවනානං අවසානෙ. අයඤ්ච ක්‍රියජවනාවසානෙ තදාරම්මණනියමො අට්ඨකථායංපි වුත්තොයෙව. වුත්තඤ්හි තත්ථ කාමාවචර තිහෙතුක සොමනස්ස සහගතක්‍රියද්වයං තදාරම්මණවසෙන පඤ්චන්නං සොමනස්සසහගත විපාකානං අනන්තරපච්චයොතිආදි. ඉදඤ්ච පකතිනීහාරෙන පවත්තානං ක්‍රියජවනානං වසෙන වුත්තං. තථා රූපෙන පන චිත්තාතිසඞ්ඛාරෙන පවත්තානං ක්‍රියජවනානං ඉට්ඨෙපි උපෙක්ඛාවෙදනායොගො අනිට්ඨෙපි සොමනස්ස වෙදනායොගො හොතියෙව. යථාහ –

> කථඤ්චානන්ද අරියො හොති භාවිතින්ද්‍රියො. ඉධානන්ද භික්ඛුනො චක්ඛුනා රූපං දිස්වා උප්පජ්ජති මනාපං උප්පජ්ජති අමනාපං. උප්පජ්ජති මනාපාමනාපං. සො සචෙ ආකඞ්ඛති පටිකූලෙ අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහරෙය්‍යන්ති. අප්පටිකූලසඤ්ඤී තත්ථ විහරති. සචෙ ආකඞ්ඛති අප්පටිකූලෙ පටිකූල සඤ්ඤී විහරෙය්‍යන්ති. පටිකූලසඤ්ඤී තත්ථ විහරතීති.

සබ්බං උපරිපණ්ණාසකෙ ඉන්ද්‍රියභාවනාසුත්තං ආහරිතබ්බං. තත්ථ උප්පජ්ජති මනාපං උප්පජ්ජති අමනාපං. උප්පජ්ජති මනාපාමනාපන්ති එතෙන ඛීණාසවානං කාමක්‍රියජවනානං පකතිනීහාරෙන ඉට්ඨෙ සො මනස්සයොගො අනිට්ඨෙ උපෙක්ඛා යොගො දස්සිතො හොති. සොසචෙ ආකඞ්ඛති පටිකූලෙ අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහරෙය්‍යන්ති. අප්පටිකූලසඤ්ඤී තත්ථ විහරතීතිආදිනා පන තෙසං තථාරූපෙ චිත්තාභිසඞ්ඛාරෙ සති ඉට්ඨෙපි උපෙක්ඛායොගො අනිට්ඨෙපිසොමනස්ස යොගො වුත්තො හොතීති. යං පන ඛීණාසවානං සතතවිහාරසුත්තෙ ඉධ භික්ඛුනා රූපං දිස්වා නෙව සුමනො හොති. න දුම්මනො. උපෙක්ඛකො විහරති සතො සම්පජානොතිආදිනා ඡසුද්වාරෙසු සොමනස්ස පටික්ඛිපනං වුත්තං. තංපි තෙසං තථා රූපචිත්තාභිසඞ්ඛාරබාහුල්ලවසෙන වුත්තන්ති ගහෙතබ්බං. යස්මා වා ඛීණාලවාපි බුද්ධරූපදස්සනාදීසු පධානසාරුප්පට්ඨානදස්සනාදීසු ච සොමනස්සිතා හොන්තියෙව. තස්මා කෙවලං රාගාදිවත්ථු භූතානි රූපාරම්මණාදීනි ඉට්ඨානිට්ඨානි සන්ධාය ඉදං වුත්තන්තිපි යුත්තං. එත්ථ ච. කථං පටිකූලෙ අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහරති. අනිට්ඨස්මිං වත්ථුස්මිං මෙත්තායවා ඵරති. ධාතුතොවා උපසංහරති. එවං පටිකූලෙ අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහරති. කථං අප්පටිකූලෙ පටිකූලසඤ්ඤී විහරති ඉට්ඨස්මිං වත්ථුස්මිං අසුභායවා ඵරති. අනිච්චතො වා උපසංහරති. එවං අප්පටිකූලෙ පටිකූලසඤ්ඤී විහරතීතිආදිනා පටිසම්භිදාමග්ගනයෙන ඉධ තථාරූපො චිත්තාභිසඞ්ඛාරො නාම වෙදිතබ්බො. අපරෙ පන වදන්ති-ඛීණාසවා යදා දෙවච්ඡරා වණ්ණාදිකං අතිඉට්ඨාරම්මණං ආපාතමා ගච්ඡති. තදා තත්ථ අසුභායවාඵරන්ති. අනිච්චතොවා උපසංහරන්ති තත්ථ අනිට්ඨභූතං අසුභ ලක්ඛණංවා අනිච්චලක්ඛණංවා උපෙක්ඛා ක්‍රිය ජවනානං ආරම්මණං හොති. න අතිඉට්ඨාරම්මණභූතං දෙවච්ඡරාවණ්ණාදිකං.

තථා යදා කුධිහකුට්ඨසරීරාදිකං අතිඅනිට්ඨාරම්මණං ආපාතමාගච්ඡති. තදා තත්ථ මෙත්තායවා ඵරන්ති. ධාතුතොවා උපසංහරන්ති. තත්ථ ඉට්ඨභූතං අවෙරතාවාදිලක්ඛණමෙව සොමනස්සක්‍රියජවනානං ආරම්මණං හොති. න අතිඅනිට්ඨභූතං කුධිත කුට්ඨසරීරාදිකං. තස්මා තානි ජවනානි කාමවිපාකානිවිය සබ්බදාපි ආරම්මණානුරූපමෙව වෙදනායුත්තානි හොන්තීති. තං නයුජ්ජති. න හි තානි ලක්ඛණානි දෙවච්ඡරාවණ්ණාදීහි විනා විසුං ලබ්භන්ති. තෙහි පන සහෙව ලබ්භන්ති. තස්මා යථා ආනිසංසදස්සනෙන භාවනාය පුබ්බාපරියවිසෙසදස්සනෙනච උද්ධුමාතකාදීසු අති අනිට්ඨෙසුපි සොමනස්සුප්පත්ති අට්ඨකථායං වුත්තා. යථාච මහා මොග්ගලානත්ථෙරස්ස බුද්ධසුබුද්ධතාදස්සනෙන අත්තසම්පත්තිදස්සනෙනච අනිට්ඨභූතෙපි අට්ඨිකඞ්කලිකපෙතරූපෙ සොමනස්සුප්පත්ති පාළියං වුත්තා. යථා ච මහාකස්සපත්ථෙරස්ස තථාරූපෙන චිත්තාභි සඞ්ඛාරෙන කුට්ඨිනො හත්ථතො ලද්ධෙ අනිට්ඨභූතෙ පූතිකුම්මාසෙපි සොමනස්සුප්පත්ති අට්ඨකථායං වුත්තා. එවමෙවං ඉධපි අසුභඵරණාදිකො චිත්තාභිසඞ්ඛාරො අතිඉට්ඨෙ උපෙක්ඛාජවනානං අතිඅනිට්ඨෙච සොමනස්සජවනානං උප්පත්තියා පච්චයො හොතීති දට්ඨබ්බං. අයඤ්හි ආරම්මණානං ඉට්ඨානිට්ඨභාවොනාම ලොකියමහාජනානං ඉච්ඡාවසෙන සිද්ධො හොති අගම්භීරො විපල්ලාසධම්මානං කිලෙසානඤ්ච වත්ථුභූතො. යථාහ-තත්ථ කතමං රූපං හීනං. යං රූපං තෙසං තෙසං සත්තානං උඤ්ඤාතං අවඤ්ඤාතන්තිආදි. එත්ථ හි තෙසං තෙසං සත්තානන්ති එතෙන ආරම්මණධම්මානං ඉට්ඨානිට්ඨභාවො නාම ලොකියමහාජන සම්මුතියා සිද්ධොති දස්සෙති. තස්මා යඤ්ච අප්පහීනවිපල්ලාසානං ලොකියමහාජනානං දෙවච්ඡරාවණ්ණා දීසු අති ඉට්ඨෙසු අතිඉට්ඨාකාරතො ගහණං. යඤ්ච බුද්ධවණ්ණා දීසු අතිඉට්ඨෙසු අනිට්ඨාකාරතො ගහණං. තදුභයංපි තෙසං විපල්ලාසවසෙනෙව හොති. යංපන පඤ්ඤවන්තානං බුද්ධසාවකානං දෙවච්ඡරාවණ්ණාදීසු

අනිට්ඨාකාරතො ගහණං. යඤ්ච බුද්ධවණ්ණාදීසු අතිඉට්ඨාකාරතො ගහණං. තදුභයංපි පඤ්ඤාබලෙනෙව හොතීති වෙදිතබ්බං.

[134] යං පන විභාවනියං

''කුසලාකුසලානං පන අප්පහීනවිපල්ලාසෙසු සන්තානෙසු පවත්තියා අතිඉට්ඨෙපි ඉට්ඨමජ්ඣත්තඅනිට්ඨාකාරතො අනිට්ඨෙපි ඉට්ඨඉට්ඨමජ්ඣත්තාකාරතො ගහණං හොතීති'' වුත්තං.

යඤ්ච තත්ථ

''ඛීණාසවානං චිත්තවිපල්ලාසාභාවෙන ක්‍රියජවනානිපි යථාරම්මණමෙව පවත්තන්තී''ති වුත්තං. තං විචාරෙතබ්බමෙව.

යෙ හි තෙ ධම්ම චක්ඛුරහිතා හොන්ති. තෙයෙව විපල්ලාස වසෙන චිත්තවසානුගා ආරම්මණවසානුගාච හොන්තීති කුසලා කුසලානියෙව යෙභුයොයන යථාරම්මණං පවත්තන්ති. න පන ක්‍රිය ජවනානි. න හි ඛීණාසවා ලොකියමහාජනසම්මතෙසු ඉට්ඨානිට්ඨෙසු චිත්තවසානුගා ආරම්මණවසානුගාච හොන්තීති. යථාහ –

රූපා සද්දා ගන්ධා රසා, ඵොට්ඨබ්බාච මනොරමා;
ඉට්ඨධම්මා අනිට්ඨාච, න පවෙධන්ති පණ්ඩිතාති.

තස්මා සොමනස්ස ක්‍රිය ජවනානන්තරංපි තදාරම්මණානි සොමනස්සුපෙක්ඛා වෙදනායුත්තානි එව සියුං. තථා උපෙක්ඛාක්‍රියජවනානන්තරංපීති. මූලටීකායං පනෙත්ථ පට්ඨානෙ-කුසලාකුසලෙ නිරුද්ධෙ විපාකො තදාරම්මණතාඋප්පජ්ජතීති කුසලකුසලානන්තරං එව තදාරම්මණං වුත්තං. න අබ්‍යාකතානන්තරං නව කත්ථචි ක්‍රියානන්තරං තදාරම්මණස්ස වුත්තට්ඨානං දිස්සති. විජ්ජමානෙව තස්මිං අවචනෙ කාරණංනත්ථි. භවඞ්ගඤ්චනාමෙතං නදිසොතොවිය පටිසොතගාමිනාවං සවිප්ඵාරිකං එවජවනං අනුබන්ධතීති යුත්තං. න පන ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාවතො ඛීණාසවස්ස සන්තවුත්තික්‍රියජවනං. තස්මා ක්‍රියජවනානන්තරං තදාරම්මණවිධානං උපපරික්ඛිතබ්බන්ති වුත්තං. පට්ඨානෙ පන කුසලත්තිකෙ පඤ්හා වාරෙ ආරම්මණපච්චයවිභඞ්ගෙ තීසු අබ්‍යාකතපදාවසානවාරෙසු සෙක්ඛපුථුජ්ජනානං තදාරම්මණමෙව පධානං හොති. න කුසලා කුසලජවනං. තස්මා ද්වීසුපි වාරෙසු සෙක්ඛාවා පුථුජ්ජනාවා කුසලං අනිච්චතො විපස්සන්ති කුසලං අස්සාදෙන්තීතිආදිකං වත්වා පුනව කුසලෙ නිරුද්ධෙ අකුසලෙ නිරුද්ධෙ විපාකො තදාරම්මණතා උප්පජ්ජතීති වුත්තං. අරහතො පන ජවනංපි තදාරම්මණංපි පධාන මෙව හොති. තස්මා අරහා කුසලං අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො විපස්සති ඉච්චෙව වුත්තං. නපන වුත්තං ක්‍රියාබ්‍යාකතෙ නිරුද්ධෙ විපාකො තදාරම්මණතා උප්පජ්ජතීති. යදි චෙතං වුච්චෙය්‍යා තදාරම්මණමෙව පධානං කතංනාම සියා. අවුත්තෙපිච තස්මිං විපස්සතීති ඉමිනා තදාරම්මණංපි ගහිතමෙව හොතීති. තස්මා යං වුත්තං පට්ඨානෙ කුසලා.ල. උප්පජ්ජතීති කුසලාකුසලානන්තරමෙව තදාරම්මණං වුත්තං. න අබ්‍යාකතානන්තරන්තිච. විජ්ජමානෙව තස්මිං අවචනෙ කාරණං නත්ථීති ච වුත්තං. තං න යුජ්ජතියෙව. අනන්තරපච්චයවිභඞ්ගෙසු පන කුසලං වුට්ඨානස්ස අකුසලං වුට්ඨානස්ස ක්‍රියං වුට්ඨානස්සාතිච විපාකධම්මධම්මා ඛන්ධා වුට්ඨානස්ස නෙවවිපාක නාවිපාකධම්මධම්මා ඛන්ධා වුට්ඨානස්සාතිච එවමාදිනා ක්‍රියජවනානන්තරං භවඞ්ගෙන සහ තදාරම්මණස්සපි වුට්ඨානනාමෙන වුත්තට්ඨානං දිස්සතියෙව. තස්මා යඤ්ච වුත්තං න කත්ථචි ක්‍රියානන්තරං තදාරම්මණස්ස වුත්තට්ඨානං දිස්සතීති. තංපි න යුජ්ජතියෙව. නව ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාව තො ඛීණාසවස්ස සන්තවුත්තිපි ක්‍රියජවනං සවිප්ඵාරිකං න හොති. කුසලජවනස්ස විය තස්සපි ඔළාරිකකායවචී පයොගසමුට්ඨා පනතොති.

[135] විභාවනියං පන

ටීකාවාදස්ස උත්තරං වදන්තෙන යං වුත්තං ''යදි අබ්‍යාකතා නන්තරංපි තදාරම්මණං වුච්චෙය්‍යා. පරිත්තාරම්මණෙ වොට්ඨබ්බනා නන්තරංපි තස්ස පවත්තිං මඤ්ඤෙය්‍යුන්ති ක්‍රියජවනානන්තරං තදා රම්මණං න වුත්ත''න්ති. තං න සුන්දරං.

න හි පට්ඨානෙ ඉමස්මිං වුත්තෙ ඉදංනාම මඤ්ඤෙය්‍යුන්ති අවුත්තංනාම අත්ථි. න ච අරහා කුසලං අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො විපස්සතීතිආදිනා විපස්සනාවාරවසෙන වුත්තට්ඨානෙ පඤ්චද්වාරික පරිත්තාරම්මණ වාරපසඞ්ගො අත්ථීති. **දොමනස්ස.ල. උපෙක්ඛා සහගතානෙව භවන්ති**. න සොමනස්සසහගතානි. කස්මා, සොමනස්ස දොමනස්සානං අඤ්ඤමඤ්ඤවිරුද්ධත්තා. තෙනෙව හි පට්ඨානෙ තෙසං ඉතරීතරානන්තරපච්චයතා නවුත්තාති. එත්ථච ක්‍රියජවන දොමනස්සජවනාන මෙව අනන්තරං තදාරම්මණ නියමං දස්සෙන්තෙන ථෙරෙන ඉතරෙසං කුසලාකුසලජවනානං අනන්තරං පන තාදිසො නියමො නත්ථීති දස්සිතො හොති. තස්මා අට්ඨන්නං කාමකුසලානං අට්ඨන්නං ලොභමූලානං ද්වින්නං මොහමූලානන්ති අට්ඨාරසන්නං ජවනානං අනන්තරං ආරම්මණානුරූපං සබ්බානි තදාරම්මණානි භවඞ්ගානි ච පවත්තන්ති. යෙභුයොයන පන අකුසලජවනානන්තරං තදාරම්මණං අහෙතුකමෙව. ද්විහෙතුකජවනානන්තරං ද්විහෙතුකමෙව. තිහෙතුකජවනානන්තරං තිහෙතුකමෙවාති අයං යෙභුයොයනියමො. යස්ස පන ද්විහෙතුකානිවා තිහෙතුකානිවා කුසලජවනානි බහුලං සමුදාචරන්ති. තස්ස කදාචි අකුසලජවනෙසු ජවිතෙසු

අකුසලානන්තරංපි ද්විහෙතුකානිවා තිහෙතුකානිවාතදාරම්මණානි පවත්තන්ති. යස්ස අකුසලජවනානි බහුලං සමුදාචරන්ති. තස්ස කදාචි ද්විහෙතුකෙසුවා තිහෙතුකෙසුවා කුසලජවනෙසු ජවිතෙසු කුසලානන්තරංපි අහෙතුකතදාරම්මණානි පවත්තන්ති. වුත්තඤ්හෙතං පට්ඨානෙ-අහෙතුකෙ ඛන්ධෙ අනිච්චතො.ල. දොමනස්සං උප්පජ්ජති. කුසලාකුසලෙ නිරුද්ධෙ සහෙතුකො විපාකො තදා රම්මණතා උප්පජ්ජති. අහෙතුකො විපාකො තදාරම්මණතා උප්පජ්ජතීති. එකානිහි තදාරම්මණානිනාම පටිසන්ධිජනකෙන එකෙන කම්මෙන නිබ්බත්තානිපි නානාවීථිසු නානාප්පකාරානි හොන්ති. පවත්ති විපාකජනකෙහි පන නානාකම්මෙහි නිබ්බත්තෙසු වත්තබ්බමෙව නත්ථීති. **තස්මාති** යස්මා දොමනස්සානන්තරං සොමනස්සුප්පත්ති නාම නත්ථි, තස්මා. **සොමනස්සපටිසන්ධිකස්සාති** චතුසු සොමනස්සමහා විපාකෙසු එකමෙකෙන ගහිත පටිසන්ධිකස්ස සත්තස්ස. **තදා රම්මණසම්භවොති** තදාරම්මණුප්පත්ති කාරණං. තදාරම්මණුප්පත්ති යෙවවා. **යංකිඤ්චීති** ඉට්ඨානිට්ඨභූතෙසු රූපාරම්මණාදීසු යංකිඤ්චි. **පරිචිතපුබ්බන්ති** ඉමස්මිං භවෙයෙව තඞ්ඛණතො පුරිමඛණෙසු ගහණ බහුලතා වසෙන පරිචිතං. අභිණ්හසෙවිතන්ති අත්ථො. **පරිත්තාරම්මණන්ති** පරිත්තධම්මභූතං ආරම්මණං. **ආරබ්භාති** ආලම්බිත්වා. **උපෙක්ඛාසහගත සන්තීරණන්ති** ද්විසු උපෙක්ඛාසහගතසන්තී රණෙසු ඉට්ඨෙ කුසලවිපාකං අනිට්ඨෙ අකුසලවිපාකං උපෙක්ඛා සහගත සන්තීරණං. යෙසං පන පකතියා ඉතරානි චත්තාරි උපෙක්ඛාසහගත විපාකානි බහුලං පවත්තන්ති. තෙසං තානිපි ආගන්තුකභවඞ්ගං නහොන්තීති න වත්තබ්බානි. අට්ඨකථායං පන මහාධම්මරක්ඛිතත්ථෙරවාදෙ යෙභුය්‍යනියමසොතෙ පතිතත්තා අකුසලජවනානුරූපං අහෙතුකං උපෙක්ඛා සන්තීරණ ද්වය මෙව වුත්තං. තෙනෙව හි පරතො ථෙරවාදානං විචාරිතට්ඨානෙ අකුසලජවනානන්තරං අහෙතුක තදාරම්මණ මෙව දීපෙන්තස්ස තස්ස ථෙරවාදස්ස අපරිපුණ්ණවාදභාවං දස්සෙත්වා යදා කුසලජවනානං අන්තරන්තරා අකුසලං ජවති, තදා කුසලාවසානෙ ආචිණ්ණ සදිසමෙව අකුසලාවසානෙ සහෙතුකං තදාරම්මණං යුත්තන්ති අට්ඨකථායං වුත්තං. තදාරම්මණෙවයුත්තෙ එතංපි යුජ්ජතියෙව. තස්මා ඡපි උපෙක්ඛාසහගතවිපාකානි ආගන්තුකභවඞ්ගං හොන්තියෙවාති දට්ඨබ්බං. එත්ථච උපෙක්ඛාපටිසන්ධිකස්ස තාව අතිමහන්තාති විභූතෙසුපි බුද්ධවණ්ණාදීසු අභිඉට්ඨාරම්මණෙසු දොමනස්සං උප්පාදෙන්තස්ස තදාරම්මණසම්භවො නත්ථීති දොමනස්ස ජවනානන්තරං භවඞ්ගපාතොව හොති. සොමනස්සපටිසන්ධිකස්ස පන සබ්බෙසුපි ඉට්ඨානිට්ඨභූතෙසු මහන්තෙසු අවිභූතෙසුව ඡළාරම්මණෙසු දොමනස්ස උප්පාදෙන්තස්ස නෙව තදාරම්මණසම්භවො අත්ථි. නවමූලභවඞ්ග සම්භවොති කත්වා දොමනස්සානන්තරං ඡසු උපෙක්ඛාසහගතවිපාකෙසු යථාරහං එකං ආගන්තුක භවඞ්ගභාවෙන පවත්තති. තථා තස්සෙව බුද්ධවණ්ණාදීසු අතිඉට්ඨභූතෙසු අතිමහන්තෙසු අතිවිභූතෙසුව ඡළාරම්මණෙසුවා මහග්ගතපඤ්ඤත්තීසුවා දොමනස්සං උප්පාදෙන්තස්සාති. එත්ථ ච යස්මා අභිධම්මෙ ධාතුවිභඞ්ගෙ සබ්බධම්මෙසුවා පන පඨම සමන්නාහාරොති වුත්තං. මහාහත්ථිපදොපම සුත්තෙච අජ්ඣත්තිකඤ්චෙව ආවුසො චක්ඛු අපරිභින්නං හොති. බාහිරාච රූපාආපාතං ආගච්ඡන්ති. නොච තජ්ජො සමන්නාහාරො හොති. නෙව තාව තජ්ජස්ස විඤ්ඤාණභාගස්ස පාතුභාවො හොති. යතොච ඛො ආවුසො අජ්ඣත්තිකඤ්චෙව චක්ඛු අපරිභින්නං හොති. බාහිරාච රූපා ආපාත මාගච්ඡන්ති. තජ්ජොච සමන්නාහාරො හොති. එවං තජ්ජස්ස විඤ්ඤාණභාගස්ස පාතුභාවො හොති. අජ්ඣත්තිකඤ්චෙව ආවුසො සොතං.ල. ඝානං.ල. ජිව්හා.ල. කායො.ල. මනො අපරිභින්නො හොති. බාහිරාච ධම්මා ආපාතං ආගච්ඡන්ති. නොච තජ්ජො සමන්නාහාරො හොති. නෙව තාව තජ්ජස්ස විඤ්ඤාණභාගස්ස පාතුභාවො හොති. යතොච ඛො ආවුසො අජ්ඣත්තිකොචෙව මනො අපරිභින්නො හොති. බාහිරාච ධම්මා ආපාතං ආගච්ඡන්ති. තජ්ජොච සමන්නාහාරො හොති. එවං තජ්ජස්ස විඤ්ඤාණභාගස්ස පාතුභාවො හොතීති වුත්තං. තස්මා වීථිචිත්තානිනාම ආවජ්ජනෙනවිනානඋප්පජ්ජන්ති. සචෙ ආවජ්ජනෙන ධම්මතොවා කාලහොවා යංයං නියමෙත්වා ආවජ්ජිතං හොති. තං තදෙව තානිපි ගණ්හන්ති. යදි අනියමෙත්වා යංකිඤ්චි ආවජ්ජිතං හොති. තානිපි ආවජ්ජි තප්පකාරමෙව ගණ්හන්ති. න පන එකාවජ්ජන වීථියං සබ්බානි වීථිචිත්තානි ආවජ්ජනෙනවා අඤ්ඤමඤ්ඤංවා ධම්මතොවා කාලතොවා භින්නා ලම්බණානි හොන්තීති වෙදිතබ්බන්ති.

එත්ථ සියා. යදි චෙ තං ආගන්තුකභවඞ්ගං එකවීථියං ආදිම්හි ආවජ්ජනෙන ආවජ්ජිතං ආරම්මණං අගහෙත්වා අඤ්ඤං යං කිඤ්චි පරිචිතපුබ්බං පරිත්තාරම්මණං ආරබ්භ උප්පජ්ජති. එවං සති නිරාවජ්ජනංනාම එතං සියා. ආවජ්ජනාදීහිච සද්ධිං ධම්මතො කාලතො ච භින්නාරම්මණංනාම සියාති. සච්චං, යථා පන මග්ගවීථියං ගොත්‍රභුවොදානානි ඵලසමාපත්තිවීථියං ඵලානි නිරොධතො වුට්ඨහන්තස්සච ඵලචිත්තං නිරාවජ්ජනමෙව හොන්ති භින්නාරම්මණඤ්ච. එවමෙතස්සපි නත්ථි නිරාවජ්ජනතාය භින්නාරම්මණතායච දොසොති. යඤ්ච එකස්මිංභවෙ භවඞ්ගස්ස පටිසන්ධියා සහ ධම්මතොච ආරම්මණ තොච අභින්නත්තං තත්ථ තත්ථ වුත්තං. තංපි මූලභවඞ්ගං සන්ධාය වුත්තං. ඉදඤ්ච ආගන්තුකභවඞ්ගන්ති නත්ථි දොසොති. **තමනන්තරිත්වාති** තං ආගන්තුකභවඞ්ගං අත්තනො අනන්තරපච්චයං කත්වා. වදන්ති ආචරියා. පාළියං පන මහාඅට්ඨකථායංච එතං විධානං නත්ථීති අධිප්පායො. කාමාවචරජවනාවසානෙයෙව තදාරම්මණං ඉච්ඡන්ති. න මහග්ගතානුත්තරජවනාවසානෙ. කස්මා ඉති චෙ. කාමාවචර ජවනානං එව සවිප්ඵන්දනත්තා. ඉතරෙසඤ්ච අවිප්ඵන්දනත්තා.

[136] විභාවනියං පන

''කාමතණ්හා නිදාන කම්මනිබ්බත්තත්තා''ති කාරණං වුත්තං. තං අකාරණං.

අපිච අභිඤ්ඤාවජ්ජිතානි මහග්ගතානුත්තරජවනානි අපරිත්තාරම්මණානි හොන්ති. තදාරම්මණානි පන පරිත්තාරම්මණානෙවාති නතෙසං අවසානෙ තදාරම්මණුප්පත්ති පසඞ්ගො අත්ථි. අභිඤ්ඤාජවනානිච කානිචි පරිත්තාරම්මණානිපි සන්තතරානි හොන්තීති තෙසංපි අවසානෙ තදුප්පත්ති නත්ථියෙවාති.

[137] එතෙන

අජනකත්තා ජනක සමානත්තාභාවතොතිආදිපි පටික්ඛිත්තං හොති.

කාමාවචරසත්තානංඑව තදාරම්මණං ඉච්ඡන්ති. න රූපාරූපසත්තානං. න හි තෙසු උප්පන්නානං පරිත්තාරම්මණානංපි කාමාවචරජවනානං අවසානෙ තදාරම්මණුප්පත්ති අත්ථි. තදාරම්මණූප නිස්සයස්ස කාම භවඞ්ගස්ස අභාවතො මහග්ගත භවඞ්ගස්ස ච සන්ත තරස්ස තදාරම්මණ කිච්චා භාවතොති. චක්ඛුවිඤ්ඤාණ සොත විඤ්ඤාණානි පන රූපසත්තානං චක්ඛුසොතඉන්ද්‍රිය පවත්තිආනුභාවතො සම්පටිච්ඡනසන්තීරණානිච ද්වාරවීථිභෙදෙ චිත්තනියමසිද්ධිතො රූපසත්තෙසු පවත්තන්ති යෙවාති. කාමාවචරධම්මෙස්වෙව ආරම්මණභූතෙසු තදාරම්මණං ඉච්ඡන්ති, න මහග්ගතානුත්තරපඤ්ඤත්තිධම්මෙසු. එකන්තපරිත්තාරම්මණත්තා තදාරම්මණානං. තෙසං පන එකන්තපරිත්තා රම්මණභාවෙ කාරණං හෙට්ඨා වුත්තමෙවාති.

[138] විභාවනියං පන

‘‘අපරිචිතත්තා’’ති කාරණං වුත්තං. තං අකාරණං.

චිත්තඤ්හි නාම විකප්පබලෙවා අප්පනාපත්තභාවනාකම්මවිසෙසෙ වා සති නිබ්බානෙ විය අපරිචිතෙපි ආරම්මණෙ පවත්තතියෙවාති.

[139] යඤ්ච **විභාවනියං**

‘‘කාමතණ්හායත්තකම්මජනිතත්තාපී’’ති කාරණං වුත්තං. තංපි හෙට්ඨා පටික්ඛිත්තමෙව. තෙනෙව හි අට්ඨකථායං කිංවා එතාය යුත්තිචින්තායාති වත්වා සබ්බානි විභාවනියං වුත්ත කාරණානි පටික්ඛිත්තානීති.

කාමෙ ජවන සත්තාලම්බණානං නියමෙසතීති කාමභූමිපරියාපන්නානං ජවනානං සත්තානං ආරම්මණානඤ්ච වසෙන තිවිධෙ නියමෙ සති. **විභූතෙ තිමහන්තෙව තදාරම්මණමීරිත**න්ති එතෙන තදාරම්මණංනාම පවත්තමානං විභූතාරම්මණෙවා අතිමහන්තාරම්මණෙ වා පවත්තතීති අයමෙව නියමො දස්සිතො. න පන යත්ථ තදා රම්මණං පවත්තති. එතදෙව විභූතඤ්ච අතිමහන්තඤ්ච නාමාති නියමො. තස්මා උළාරකම්මනිබ්බත්තානං සුවිසදවත්ථුකානං රූපබ්‍රහ්මානං උප්පන්නාවීථියො යෙභුය්‍යෙන විභූතාරම්මණාඑව අතිමහන්තා රම්මණාඑවච හොන්තීති වෙදිතබ්බා. කෙචි පන ඉමමත්ථං අසල්ලක්ඛෙත්වා රූපාරූපභූමීසු විභූතාරම්මණවීථියො අතිමහන්තාරම්මණවීථියොච නලබ්භන්තීති වදන්ති. [තදාරම්මණනියමො].

140. **ජවනෙසුචාති** චසද්දො පන සද්දත්ථො. ඡක්ඛත්තු මෙවවා ජවන්ති. පකතිකාලෙපි ආරම්මණස්ස දුබ්බලභාවෙ සතීති අධිප්පායො. අට්ඨකථායංපි හි පකතිකාලෙ ආරම්මණදුබ්බ ලට්ඨානෙඑව කාමාවචරජවනානං ඡක්ඛත්තුං පවත්ති වුත්තාති. කෙචි පන ඡක්ඛත්තුන්ති ඉදං මුච්ඡාකාලවසෙන වුත්තන්ති මඤ්ඤන්ති. **මන්දවත්තියන්ති** මරණාසන්නකාලෙ බහුචිත්තක්ඛණාතීතකස්ස වත්ථුස්ස දුබ්බලත්තා ඉතරකාලෙසුච මුදුතරභාවෙන කෙනචි උපද්දුත භාවෙන අජ්ඣොත්ථටභාවෙනච වත්ථුස්ස දුබ්බලත්තා තන්නිස්සිතානං ජවනානං මන්දීභූතවෙගතා වසෙන පවත්තිකාලෙ. **මරණකාලාදීසූති** මරණාසන්නකාලෙ මුච්ඡාකාලෙ විසඤ්ඤීභූත කාලෙ අතිතරුණකාලෙච, තත්ථ මුච්ඡාකාලොනාම අසය්හ රූපෙහි දුක්ඛධම්මෙහි අභිභූතානං අධිමත්තතො කරජකායස්ස විහඤ්ඤප්පත්තිකාලො. විසඤ්ඤී භූතකාලොනාම පීතිවෙගෙනවා නිද්දාභිභූතතායවා යක්ඛගහණෙනවා සුරාමදාදි වසෙනවා පකතිසඤ්ඤාය විගතකාලො. අතිතරුණකාලොනාම ගබ්භගතස්සවා සම්පතිජාතස්සවා දාරකස්ස අජ්ඣත්ත වත්ථූනං අතිමුදුකාලො. තාදිසෙසු හි කාලෙසු අන්තරන්තරා ඡද්වාරිකවීථියො පවත්තමානාපි යෙභුය්‍යෙන පරිපුණ්ණජවනවාරා න පවත්තන්ති. ද්වත්තිවොට්ඨබ්බනිකාවා චතුපඤ්චජවනිකාඑවවා පවත්තන්තීති. එත්ථච ද්වත්තිවොට්ඨබ්බනිකවාරා අට්ඨකථායං වුත්තා. චතුපඤ්ච ජවනිකවාරා මූලටීකායං වුත්තා. **පඤ්චවාරමෙවාති** ඉදං පන මරණා සන්නකාලවසෙන වුත්තං. නමුච්ඡාකාලාදිවසෙන. තඤ්ච බොපාකතිකසත්තානං වසෙනෙව. යෙ පන ඣානසමනන්තරංවා පච්චවෙක්ඛණ සමනන්තරංවා අභිඤ්ඤාසමනන්තරංවා චවන්තිවා පරිනිබ්බායන්තිවා. තෙසං ඣානාදීනියෙව පඤ්චවාරතො අධිකානිවා ඌනානිවා මරණා සන්නජවනානිනාම හොන්තීති දට්ඨබ්බං. අයඤ්ච අත්ථො උපරි මරණුප්පත්තියං ආවිභවිස්සතීති. **භගවතො පන යමකපාටිහාරිය කාලාදීසූති** එත්ථ අඤ්ඤෙසංපි මහාමොග්ගලානත්ථෙරාදීනං එවරූපො ලහුප්පවත්තිකාලො ආදිසද්දෙන සඞ්ගහිතොති දට්ඨබ්බො. වුත්තඤ්හි විසුද්ධිමග්ගෙ අයං පන මත්ථකපත්තා වසී භගවතො යමකපාටිහාරියෙ ලබ්භති. අඤ්ඤෙසංවා එවරූපෙ කාලෙති. සකලෙන පන වාක්‍යෙන ඨපෙත්වා යමකපාටිහාරියසදිසං ලහුක පවත්තිකාලං අඤ්ඤස්මිං කාලෙ භගවතොපි ඡවා සත්තවා පච්චවෙක්ඛණචිත්තානි පවත්තන්ති. අඤ්ඤෙසං පන වත්තබ්බමෙව නත්ථීති දස්සෙති. **චත්තාරි පඤ්චවා පච්චවෙක්ඛණචිත්තානි භවන්තීති** එත්ථපි භගවතොපි ලහුකප්පවත්තියං පඤ්ච පච්චවෙක්ඛණචිත්තානි භවන්ති. ලහුකතරපවත්තියං චත්තාරීති අත්ථොපි යුජ්ජතියෙව.

විභාවනියං පන

භගවතො චත්තාරි අඤ්ඤෙසං පඤ්චපීති යුත්තං විය දිස්සතීති වුත්තං.

තත්ථ යමකපාටිහාරියං කරොන්තො භගවා අග්ගික්ඛන්ධඋදක ධාරාදීනං ද්වින්නං ද්වින්නං පාටිහාරියානං පවත්තනත්ථං පඨමං තෙජොකසිණෙ පාදකජ්ඣානං සමාපජ්ජි. තතො ද්වෙ ඣානඞ්ගානි පච්චවෙක්ඛි. තතො උපරිමකායතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තතූති අධිට්ඨාසි. තතො තස්මිංයෙව කසිණෙ අභිඤ්ඤං සමාපජ්ජි. අභිඤ්ඤාවසෙන උපරිමකායතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති. තතො ආපොකසිණෙ පාදකජ්ඣානං සමාපජ්ජි. තතො ද්වෙ ඣානඞ්ගානි පච්චවෙක්ඛි. තතො හෙට්ඨිමකායතො උදකධාරා පවත්තන්තූති අධිට්ඨාසි. තතො තස්මිංයෙව කසිණෙ අභිඤ්ඤං සමාපජ්ජි. අභිඤ්ඤාවසෙන හෙට්ඨිම කායතො උදකධාරා පවත්තන්ති. සෙසයමකෙසුපි එසෙව නයො. එත්ථච ලහුකප්පවත්තියා ඉච්ඡිතත්තා ද්වෙ ද්වෙ පච්චවෙක්ඛණවාරා චතුපඤ්චජවනිකාඑව භවන්ති. ද්වින්නඤ්ච ජවනවාරානං අන්තරා ද්වෙ එව භවඞ්ගානි භවන්ති. තානිච ද්වෙ පාටිහාරියානි පස්සන්තානං එකප්පහාරෙනෙව පවත්තානි විය පඤ්ඤායන්තීති. එතරහි පන කෙචි ආදිකම්මිකජ්ඣානපච්චවෙක්ඛණෙසුපි චත්තාරි පඤ්චවාජවනානි වදන්ති. **ආදිකම්මිකස්සාති** යොගකම්මසිද්ධියා ආදිම්හි නියුත්තස්ස. පඨමං උප්පන්නා අප්පනා පඨමකප්පනා. තස්සං පඨමකප්පනායං. ආදිකම්මිකඅප්පනාවීථියන්ති අත්ථො. තදා හි සබ්බානිපි මහග්ගතජවනානි පුන ආසෙවනාභාවතො පරිදුබ්බලානි හොන්තීති එකවාරමෙව ජවන්තීති. අභිඤ්ඤාජවනානි පන ඉද්ධිවිකුබ්බනාදි. කිච්චසිද්ධියාඑව පයුත්තානීති කිච්චසිද්ධිතො පරං කත්තබ්බාභාවතො ආදිකම්මිකකාලෙපි වසීභූතකාලෙපි එකවාරමෙව ජවන්තීති වුත්තං **අභිඤ්ඤාජවනානිච සබ්බදාපීති**. යථාච අභිඤ්ඤාජවනාදි එවං මග්ගජවනානිපි තං තං කිලෙසප්පහානකිච්චසිද්ධිතො පරං කත්තබ්බා භාවතො එකවාරමෙව ජවන්තීති වුත්තං චත්තාරො පන.ල. එක චිත්තක්ඛණිකාවාති. අථවා, මග්ගචෙතනාය අනන්තරිකඵලත්තා සකිං උප්පන්නෙයෙව මග්ගෙ ඵලස්සවාරො ආවතොති නත්ථි මග්ගචිත්තස්ස පුනුප්පත්තියා ඔකාසොති වුත්තං **චත්තාරො පන.ල. එකචිත්තක්ඛණිකාවාති**. ජවනුප්පත්තියා පකතියා සත්තක්ඛුපරමත්තා මන්දස්ස පඤ්චමං උප්පන්නමග්ගතො පරං ද්වෙ ඵලචිත්තානි උප්පජ්ජන්ති. තික්ඛස්ස චතුත්ථං උප්පන්නමග්ගතො පරං තීණීති වුත්තං **තතො පරං.ල. උප්පජ්ජන්තීති**. නිරොධසමාපත්තිකාලෙ පන පුබ්බභාගෙයෙව තාදි සස්ස පයොගාභිසඞ්ඛාරස්ස කතත්තා ද්වින්නං වාරානං උපරි චිත්තප්පවත්ති නත්ථීති වුත්තං **නිරොධ.ල. ජවතීති**. එත්ථච **ද්වික්ඛත්තු**න්ති ඉදං උක්කට්ඨ නිද්දෙසවසෙන වුත්තං. එකංවා ද්වෙවා චිත්තවාරෙ අතික්කමිත්වා අචිත්තකො හොතීති හි වුත්තං. **චතුත්ථාරුප්පජවනන්ති** අනාගාමිනො කුසලභූතං අරහතො ක්‍රියභූතං නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා යතන ජවනං. වුට්ඨානකාලෙච නිරොධස්ස නිසන්දමත්තත්තා එකවාරමෙව චජනං පවත්තතීති වුත්තං **වුට්ඨානකාලෙචාති**ආදි. තත්ථ **අනාගාමි ඵලංවා අරහත්තඵලංවාති** අනාගාමිඵලෙවා අරහත්තඵලෙවා. භාවෙන භාවලක්ඛණෙ හෙතං පච්චත්තවචනං. තෙනාහ නිරුද්ධෙති. **සබ්බත්ථාපි සමාපත්තිවීථියන්ති** ඣානසමාපත්ති ඵලසමාපත්තිවසෙන සකලායපි සමාපත්තිවීථියං. **භවඞ්ගසොතොවිය වීථිනිය මො නත්ථීති** ඉදං චිණ්ණවසීභූතකාලං සන්ධාය වුත්තං. අකතා ධිකාරස්ස පන ඣානසමාපත්තියං ආදිතො පට්ඨාය ද්වෙ තීණි චත්තාරීතිආදිනා ඣානජවනානි අනුක්කමෙන වද්ධමානානි පවත්තන්ති. කතා ධිකාරානං පන මහාපුරිසජාතිකානං පටිලද්ධකාලතො පට්ඨාය චිණ්ණවසීභාවානෙව හොන්ති. තථා ඵලජවනානිච සබ්බෙසංපි ඵලට්ඨානන්ති දට්ඨබ්බං. **බහූනිපීති** පිසද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො. තෙන ආදිකම්මිකකාලාදීසු එකවාරාදිවසෙනපි අවසෙසානං පවත්තිං සම්පිණ්ඩෙතීති. [ජානනියමො].

141. එවං පුබ්බාපරනියාමවසෙන වීථිචිත්තානං පවත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි පුග්ගලභෙදවසෙන භූමිභෙදවසෙනච තෙසං පවත්තිං දස්සෙන්තො **දුහෙතුකාන**න්තිආදිමාහ. පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණසහගතා ද්වෙ හෙතුයො එතෙසන්ති දුහෙතුකා. චතූහි ඤාණවිප්ප යුත්තමහාවිපාකෙහි ගහිතපටිසන්ධිකා. ද්වීහි පන අහෙතුක විපාකෙහි ගහිත පටිසන්ධිකා අහෙතුකා නත්ථි පටිසන්ධිහෙතු එතෙසන්ති කත්වා. තෙසං ද්වින්නංපි විපාකාවරණසබ්භාවතො මහග්ග තජ්ඣානානිපි තාව නුප්පජ්ජන්ති. කුතො ලොකුත්තරානි. ක්‍රියජවනානි පන ඛීණාසවානමෙව ආවෙනික භූතානීති වුත්තං **ක්‍රියජවනානි චෙවඅප්පනාජවනානිච න ලබ්භන්තීති**. තත්ථ විපාකා වරණං නාම අහෙතුක පටිසන්ධිකතා ද්විහෙතුක පටිසන්ධිකතාව. **තථා ඤාණසම්පයුත්තවිපාකානිච සුගතියන්ති** සුගති භවෙ පරියාපන්නානං තෙසං ද්වින්නං තථා ඤාණම්පයුත්තමහාවිපාකානිච න ලබ්භන්තීති අත්ථො. එත්ථච සුගතියන්ති එතෙන දුග්ගතිපරියාපන්නෙ අහෙතුක පුග්ගලෙ නිවත්තෙති. න හි තෙසං ඉමස්මිං වාකෙ‍්‍ය ඉතරෙසං අනුඤ්ඤාතානි ඤාණවිප්පයුත්තවිපාකානිපි ලබ්භන්තීති. තෙනාහ **දුග්ගති යං පනාති**ආදි. තත්ථ දුග්ගතියං පරියාපන්නානං අහෙතුකානං ඤාණසම්පයුත්තවිපාකානිච ඤාණවිප්පයුත්තානි මහාවිපාකානිච න ලබ්භන්තීති පරිපුණ්ණ යොජනා දට්ඨබ්බා. එත්ථ සියා. කස්මා පනෙත්ථ සුගතිපරියාපන්නානං අහෙතුකානං චත්තාරි ඤාණසම්පයුත්තවිපාකානි දුග්ගතිපරියාපන්නානඤ්ච අට්ඨපි සහෙතුක මහාවිපාකානි න ලබ්භන්තීති වුත්තං. නනු පට්ඨානෙ සහෙතුකං භවඞ්ගං අහෙතුකස්ස භවඞ්ගස්ස අනන්තරපච්චයෙන පච්චයොති වුත්තං. එත්ථ හි එකස්මිං භවෙ එකස්ස සත්තස්ස කදාචි සහෙතුකං භවඞ්ගං කදාචි අහෙතුකං භවඞ්ගන්ති එවං මූලභවඞ්ගෙ පවත්තිභෙදො නත්ථීති කත්වා සහෙතුකං භවඞ්ගන්ති ඉදං තදාරම්මණසඞ්ඛාතං ආගන්තුකභවඞ්ගං සන්ධාය වුත්තන්ති විඤ්ඤායති. සහෙතුකන්තිච සාමඤ්ඤවචනත්තා ද්විහෙතුකං තිහෙතුකඤ්ච තදාරම්මණං විඤ්ඤාතබ්බං හොති. අහෙතුකස්ස භවඞ්ගස්සාති ඉධ පන තස්ස තදාරම්මණස්ස අනන්තරං උප්පන්නං මූලභවඞ්ගමෙව අධිප්පෙතං. ඉධාපි සාමඤ්ඤවචනත්තා ද්වීසු අ- අහෙතුකභවඞ්ගෙසු යංකිඤ්චි ගහෙතබ්බමෙවාති. තස්මා ද්වින්නං අහෙතුකානංපි අට්ඨසහෙතුක තදාරම්මණානිපි ලබ්භමානානිඑව සියුං. දුහෙතුකානං පන වත්තබ්බමෙව නත්ථීති. වුච්චතෙ, අහෙතු කෙසු තාව දුග්ගතිපරියාපන්නානං සහෙතුකතදාරම්මණසම්භවො සබ්බඅට්ඨකථාසු පටික්ඛිත්තො. තස්මා අහෙතුකස්ස භවඞ්ගස්සාති ඉදං කුසලවිපාකභූතං අහෙතුකභවඞ්ගං සන්ධාය වුත්තන්ති යුත්තං. අයඤ්හි පට්ඨානෙ ධම්මතා. යදිදං යථාලාභගහණන්ති. ඉතරථා සබ්බඅට්ඨකථාවිරොධො සියාති. යථාච කුසලානං යොගසාධනීයත්තා පවත්තියංපි යොගකම්මවසෙන ඤාණයොගො හොති. න තථා විපාකානං. තෙසං පන

අයොගසාධනී යත්‍ථා පවත්තියං භවඞ්ගඤාණසඞ්ඛාතෙන උපනිස්සයඤාණෙන විනා ඤාණයොගො න සම්භවති. තස්මා සහෙතුකං භවඞ්ගන්ති ඉධපි ඤාණවිප්පයුත්තභූතං සහෙතුකතදාරම්මණමෙව ගහෙතුං යුත්තන්ති කත්වා ද්විහෙතුකානං අහෙතුකානඤ්ච ඤාණසම්පයුත්තතදාරම්මණ පටික්ඛෙපො ථෙරෙන කතොති. ආචරියබුද්ධදත්තත්ථෙරෙන පන යෙන විපාකචිත්තෙන පටිසන්ධිං ගණ්හන්ති. තෙන සදිසං වා තතො හීනං වා තදාරම්මණං තෙසං සම්භවති. න පණීතන්ති කත්වා ද්වින්නංපි අහෙතුකානං අට්ඨමහාවිපාකානි පටික්ඛිපිත්වා සත්තතිංසචිත්තපටි ලාභො වුත්තො. සො පන යථා වුත්තපට්ඨානපාළියා විරුජ්ඣති. අපරෙ පන යථා අහෙතුකානං සුගතිපරියාපන්නානං ද්විහෙතුක තදාරම්මණං හොති. එවං ද්විහෙතුකානංපි තිහෙතුකතදාරම්මණං සම්භවතීති වදන්ති. තං යුත්තංවිය දිස්සති. අට්ඨකථායඤ්හි කත්ථචි තෙසං ද්වින්නංපි අවිසෙසෙන අට්ඨමහාවිපාකපවත්ති වුත්තාති. පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණ සහගතා තයො හෙතු එතෙසන්ති තිහෙතුකා. තෙ පන කාමරූපාරූපවසෙන තිවිධා හොන්ති. පුථුජ්ජනො අට්ඨඅරියාචාති නවවිධා. තෙසු ඛීණාසවානං කුසලාකුසල ජවනානිච නලබ්භන්ති. සබ්බසො අනුසයපහානෙන සබ්බෙසං කුසලාකුසලානං සහ නිරුද්ධත්තා අනුසය පටිබද්ධො හි තෙසං තබ්භාවොති. තථාසද්දො පක්ඛන්තරත්ථො. අපරිනිට්ඨිතසික්ඛාකිච්චතාය සික්ඛනසීලයුත්තා සත්තඅරියා සෙක්ඛානාම. ඉධ පන තයො හෙට්ඨිමඵලට්ඨා අධිප්පෙතා. තෙසඤ්හි ආදිතො සොතාපත්තිමග්ගෙනෙව දිට්ඨිවිචිකිච්ඡානං පහීනත්තා තං සහගතානි පඤ්චජවනානි නලබ්භන්තීති. අනාගාමිපුග්ගලානං පන පටිඝජවනානිච න ලබ්භන්ති. අනාගාමිමග්ගෙන පහීනත්තා. මග්ගස්ස පන එකචිත්තක්ඛණිකත්තා. චතුන්නං මග්ගට්ඨානං පච්චෙකං යථාසකං මග්ගජවනානිඑව ලබ්භන්ති. උපරිමානඤ්ච ඵලානං හෙට්ඨිමෙහි පුග්ගලෙහි අනධිගතත්තා හෙට්ඨිමානඤ්ච උපරිමෙසු පුග්ගලන්තරෙසු අනුප්පජ්ජනතො චතුන්නං ඵලට්ඨානංපි පච්චෙකං යථාසකං ඵලජවනානිඑව ලබ්භන්තීති වුත්තං **ලොකුත්තර.ල. සමුප්පජ්ජන්තීති**. එත්ථච උපරිමග්ගෙ ආගතෙ හෙට්ඨිමමග්ගානුභාවස්ස සබ්බසො පටිපස්සද්ධිවසෙන උපරිමානං පුග්ගලන්තරතාසිද්ධි වෙදිතබ්බාති. ඉදානි තෙසං තෙසං පුග්ගලානං පාරිසෙසතො ලබ්භමානවීථිචිත්තානි දස්සෙතුං ගාථමාහ. පරිනිට්ඨිතසික්ඛාකිච්චත්තා නත්ථි සික්ඛිතබ්බකිච්චං එතෙසන්ති අසෙක්ඛා. ඛීණාසවා. තෙසං තෙවීසතිකාමවිපාක වීසතික්‍රිය අරහත්තඵල වසෙන චතුචත්තාලීස වීථිචිත්තානි සම්භවා යථාසම්භවං උද්දිසෙ. සත්තන්නං සෙක්ඛානං දිට්ඨිවිචිකිච්ඡාජවනවජ්ජිතානං සත්තන්නං අකුසලානං එකවීසතියා කුසලානං තෙවීසතියා කාමවිපාකානං තිණ්ණං හෙට්ඨිමඵලානං ආවජ්ජනද්වයස්සච වසෙන ඡපඤ්ඤාස වීථිචිත්තානි සම්භවා උද්දිසෙ. අවසෙසානං චතුන්නං පුථුජ්ජනානං කාමවිපාක ලොකියකුසලාකුලාවජ්ජන ද්වයවසෙන චතුපඤ්ඤාස වීථිචිත්තානි සම්භවා උද්දිසෙති යොජනා. පුග්ගල භෙදෙන වීථිචිත්තානං භෙදො පුග්ගලභෙදො.

142. සබ්බානිපි වීථිචිත්තානි උපලබ්භන්ති පුග්ගලානං ද්වාරානඤ්ච එත්ථෙව පරිපුණ්ණසම්භවතො. **යථාරහන්ති** තං තං භූමිපුග්ගලානං උප්පත්තිඅරහානුරූපං. රූපාවචරභූමියං වජ්ජිතබ්බෙසු සොළසවීථි චිත්තෙසු ඡන්නං චිත්තානං උපරිවාක්‍යෙ වුච්චමානත්තා පටිඝජවන තදාරම්මණ වජ්ජිතානීති වුත්තං. අරූපාවචරභූමියං පඨමමග්ග රූපාවචරහසන හෙට්ඨිමාරුප්පවජ්ජිතානි පටිඝජවන තදාරම්මණවජ්ජිතානිච වීථි චිත්තානි ලබ්භන්තීති යොජනා. එත්ථාපි වජ්ජිතබ්බෙසු අට්ඨතිංස වීථිචිත්තෙසු සොළසන්නං චිත්තානං උපරිවුච්චමානතා දට්ඨබ්බා. **සබ්බත්ථාපීති** සබ්බාසුපි රූපාරූපභූමීසු. **තංතං පසාදරහිතානං තංතංද්වාරික වීථිචිත්තානි න ලබ්භන්තෙවාති** රූපාවචරභූමියං තාව ඝානාදිත්තයං නත්ථීති ඝානජිව්හාකායපසාද රහිතානං රූපීබ්‍රහ්මානං ඝාන ජිව්හාකායද්වාරිකානි ඡ වීථිචිත්තානි නලබ්භන්තෙව. යානි සන්ධාය ඡන්නං චිත්තානං උපරිවාක්‍යෙ වුච්චමානත්තාති හෙට්ඨා වුත්තං. අරූපභූමියං පන පඤ්චපි පසාදා නත්ථීති පඤ්චද්වාරිකානි ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණ මනොධා තුත්තික සන්තීරණත්තයවසෙන සොළසවීථිචිත්තානි නලබ්භන්තෙව. යානි සන්ධාය සොළසන්නං චිත්තානං උපරි වුච්චමානතාති වුත්තං. කාමභූමියං පන තංතං පසාදරහිතතා ජච්චන්ධාදීනං වසෙන යො ජෙතබ්බා. කාමෙ අසීති වීථිචිත්තානි යථාරහං ලබ්භරෙ ලබ්භන්ති. රූපෙ චතුසට්ඨී තථා යථාරහං ලබ්භරෙ. අරූපෙ ද්වෙ චත්තාලීස යථාරහං ලබ්භරෙති යොජනා. එත්ථච බ්‍රහ්මලොකෙවා උපරි ඡකාමාවචර දෙවලොකෙසුවා අනිට්ඨාරම්මණානි නාම නත්ථි. තස්මා රූපාවචරභූමියං චතුන්නං අකුසලවිපාකානං ලබ්භමානතාවචනං තත්ථ ඨත්වාවා ඉධ ආගන්ත්වාවා ඉධ අනට්ඨෙහි රූපසද්දෙහි සමාගච්ඡන්තානං වසෙන දට්ඨබ්බං. කෙචි පන ඉධ ආගතානංයෙව බ්‍රහ්මානං අනිට්ඨාරම්මණසමායොගො හොතීති ථානි චත්තාරි රූපභූමියං ලද්ධානිනාම න හොන්ති. තස්මා තත්ථ සට්ඨියෙව වීථිචිත්තානීති වදන්ති. තං න යුජ්ජති. ඉධ ආගතානංයෙව උප්පන්නානිපි බ්‍රහ්මත්තභාවෙ උප්පන්නත්තා බ්‍රහ්මලොකෙ උප්පන්නානි ඉච්චෙව වත්තබ්බත්තා. නව තත්ථ ඨිතාපි ඉධ අනිට්ඨානි නගණ්හන්ති. දූරෙපි ආරම්මණං ගහෙතුං සමත්ථත්තා බ්‍රහ්මානන්ති.

[140] යඤ්ච විභාවනියං

තස්ස වාදස්ස පටික්ඛිපනත්ථං වුත්තං ''ඉධ පන තත්ථ ඨත්වාපි ඉමං ලොකං පස්සන්තානං අනිට්ඨාරම්මණස්ස අසම්භවො න සක්කා වත්තු''න්ති. තෙන තත්ථ ඨත්වා ඉමං ලොකං පස්සන්තානං උප්පන්නානි තානි චත්තාරි චිත්තානි තත්ථ ලද්ධානිනාම හොන්ති. ඉධ ආගතානං උප්පන්නානි ඉධ ලද්ධානිනාම හොන්තීති අනුඤ්ඤාතං හොති. තඤ්ච න යුත්තං.

තං තං භූමිපරියාපන්නෙ සත්තසන්තානෙ උප්පන්නානිඑව තංතංභූමියං උප්පන්නානීති සිද්ධත්තා. **ඉච්චෙවන්තිආදි** මහානිගමනං. **යථාසම්භවන්ති** තං තං භූමිපුග්ගලද්වාරාරම්මණෙසු සම්භවානුරූපං. භවඞ්ගෙන අන්තරිතා භවඞ්ගන්තරිතා. **යාවතායුකන්ති** තස්මිං තස්මිං භවෙ භවනිකන්ති වීථිතො පට්ඨාය යත්තකං කාලං ජීවිතසන්තානං පවත්තති. තත්තකං කාලන්ති අත්ථො. අබ්බොච්ඡින්නා පවත්තති අසති නිරොධ සමාපත්තියන්ති අධිප්පායො.

ඉති පරමත්ථදීපනියානාම අභිධම්මත්ථසඞ්ගහස්ස

චතුත්ථවණ්ණනාය වීථි සඞ්ගහස්ස

පරමත්ථදීපනා නිට්ඨිතා.

වීථිමුත්ත සඞ්ගහ පරමත්ථදීපනී

143. එවං පවත්තිකාලෙ පවත්තිසඞ්ගහං දස්සෙත්වා ඉදානි පටිසන්ධියං පවත්තිසඞ්ගහං දස්සෙතුං ආදිගාථ මාහ. එවං වුත්තනයෙන පවත්තියං පවත්තිසඞ්ගහොනාම වීථිචිත්තවසෙන උදීරිතොකථිතො. ඉදානි සන්ධියං පවත්තිසඞ්ගහො නාම වීථිමුත්ත චිත්තානං වසෙන වුච්චතීති යොජනා. එත්ථච පටිසන්ධියං චිත්තචෙතසිකානං පවත්තියා කථිතාය තතො පරං භවඞ්ගකාලෙච චුතිකාලෙච තෙසං පවත්ති කථිතායෙව හොතීති කත්වා සන්ධියම්ච්චෙව වුත්තං.

[141] විභාවනියං පන

පරතො මරණුප්පත්තියං පඨමං චුතිං දස්සෙත්වා පච්ඡා අනන්තරෙ පටිසන්ධියා වක්ඛමානත්තා ඉධ සන්ධිග්ගහණෙන අතීතා නන්තර චුතිපි ගහෙතබ්බාති අධිප්පායෙන යං වුත්තං ''තදාසන්නතාය තංගහණෙනෙව ගහිතචුතිකාලෙචා''ති. තං න යුජ්ජතියෙව.

වීථිමුත්තානඤ්හි විසයප්පවත්තිනාම අතීතානන්තරභවෙ මරණුප්පත්තියංඑව සිද්ධාති එකස්මිං භවෙ විසයප්පපත්තියා සහ තෙසං පටිසන්ධිපමුඛානං වීථිමුත්තචිත්තානං පවත්තිදස්සනත්ථංඑව තාය අතීතානන්තරචුතියා සද්ධිං මරණුප්පත්තිවිධානං ථෙරෙන දස්සිතන්ති. භවන්ති සත්තා සඞ්ඛාරාච එතාසූති **භූමියො**. අයොති වඩ්ඪී. අත්ථතො පන සුඛංච සුඛහෙතු සුඛපච්චයාච වෙදිතබ්බා. යෙහුයොන තතො අයතො අපගතා එත්ථ නිබ්බත්තා සත්තාති අපායො. සොඑව භූමීති අපායභූමි. ඔළාරිකෙන කාමරාගෙන කාමීයතීති කාමො. ගන්තබ්බා උපගන්තබ්බාති ගති. ගච්ඡන්ති සත්තා එත්ථාතිවා ගති. අනෙකවිධසම්පත්තීනං අධිට්ඨානතාය සොභණාගති **සුගති**. කාමොච සො සුගතිචාති සමාසො. නත්ථි යථාවුත්තො අයො එත්ථාති **නිරයො**. නිච්චං වා රයන්ති කම්පන්ති එන්දන්ති සත්තා දුක්ඛප්පත්තා එත්ථාති නිරයො. මනුස්සා විය උද්ධං උච්චා අහුත්වා තිරො අඤ්චිතා ආයතාති තිරච්ඡානා. යුවන්ති නානා වණ්ණසණ්ඨානාපි සත්තා සමානජාතිතාය එකීභූතාවිය හොන්ති එතායාති යොනි. ජාති.

විභාවනියං පන

ඛන්ධානං පවත්තිවිසෙසොති වුත්තං.

තිරච්ඡානානං යොනි **තිරච්ඡානයොනි**. පෙච්ච ඉතා ගතාති පෙතා. ඉතො අපක්කම්ම චවිත්වා භවන්තරෙ ගතාති අත්ථො. යෙකෙචි කාලඞ්කතා. දිවඞ්ගතාපි හි ලොකෙ කාලඞ්කතා පෙතාති වුච්චන්ති. ඉධ පන සුඛසමුස්සයතො පෙච්ච පකට්ඨං පවාසං දූරං ගතාති අත්ථෙන යාව තතො න මුච්චන්ති. තාව නිච්චං දුක්ඛප්පත්තා ලක්ඛණසංයුත්තාදීසු ආගතා තතීයා අපායිකසත්තා අධිප්පෙතා. පෙතානං සමූහො පෙත්ති. පෙත්තියා විසයොති **පෙත්ති විසයො**. විසයොතිච පවත්තිදෙසො වුච්චති. **අසුරකායොති** එත්ථ සුරා වුච්චන්ති උපරි දෙවා සුරන්ති ඉද්ධිවිසෙසෙහි දිබ්බන්ති, සුට්ඨුවා රමන්ති කාමසුඛරතිං පච්චනුභවන්තීති කත්වා. න සුරාති අසුරා. වෙපචිත්ති පහාරාදාදයො සන්ධාය සුරපටිපක්ඛා සුර සදිසාවාති අත්ථො. විය්ඞ්කරමාතා උත්තරමාතාදයො විනි පාතිකෙ සන්ධාය බුද්දකසුරා චූළකසුරාති අත්ථො. යමරාජා දයො වෙමානිකපෙතෙ සන්ධාය එකදෙසෙන සුරසදිසාති අත්ථො. වෙමානිකපෙතාපි හි කත්ථචි අසුරකායාති ආගතා. ලොකන්තරික නෙරයිකෙ සන්ධාය සබ්බසො සුරගුණ රහිතාති අත්ථො. තෙපි හි බුද්ධවංසනිදානට්ඨකථායං ජාතිදුක්ඛ නිද්දෙසෙසුච අසුරකායාති වුත්තා. තථා කාලකඤ්චිකපෙතෙ සන්ධාය සබ්බසො සුරභාවරහිතාති අත්ථො. ඉති පඤ්චන්නං අසුරානං වසෙන අත්ථවිභාගො වෙදිතබ්බො. දිබ්බා වත හොකායා පරිහායිස්සන්ති, පරිපූරිස්සන්ති අසුරකායාති ඉමස්මිං සුත්තපදෙ චත්තාරොපි අපායා අසුරකායාති අට්ඨකථායං වණ්ණිතා.

තත්ථ වෙපචිත්ති පහාරාදාදයො අසුරා තාව තිංසෙසු දෙවෙසු සඞ්ගහිතා. විනිපාතිකාසුරා චාතුමහාරාජිකදෙවෙසු. තථා වෙමානිකපෙතාසුරා. තෙපි හි විනිපාතිකාසුරා විය තිහෙතුකාපි දුහෙතුකාපි අහෙතුකාපි හොන්තීති අට්ඨකථාසු වුත්තා. යමරාජානො පන වෙස්සභූ නොත්තිච පෙත්ති රාජා සොමො යමො වෙස්සවණොච රාජාති එවං කථා වත්ථුපාළියං ආගතා වෙස්සභූආදයො සයං මහිද්ධිකා මහානුභාවා වෙමානිකපෙතරාජානො හුත්වාපි නෙරයිකෙසු සත්තෙසු කාරුඤ්ඤතං පටිච්ච හෙට්ඨා නිරයලොකෙසුපි රජ්ජං කාරෙන්තියෙව. තෙනෙව හි සබ්බෙ පෙතලොකාපි නිරයලොකාපි යමලො කාතිච යමවිසයාතිච වුච්චන්තීති. යෙච චාතුමහාරාජිකපරි යාපන්නා පාපජ්ඣාසයා කුරුරකම්මකාරිනො රෙවතිවිමානෙ යක්ඛාති ආගතා සංකිච්චජාතකෙ රක්ඛසාති ආගතා යක්ඛරක්ඛසානාම ඉතො ගන්ත්වා උස්සදනිරයෙසු නෙරයිකානං නානාකම්ම කාරණායො කරොන්තො විචරන්ති. තෙසංපි කාලො උපකාලොති එවමාදීහි නාමෙහි නාරදජාතකෙ ආගතානං නිරය පාලානං උපරියමරාජානං ආණාපවත්තතියෙවාති. ලොකන්තරිකා සුරා නිරයෙ සඞ්ගහිතා. ඉධ පන කාලකඤ්චිකාදයො පෙතාසුරාච අධිප්පෙතා. තෙසං අසුරානං කායො සමූහොති අසුරකායො. එත්ථච නිරයභූමිනාම පච්චෙකං සොළසුස්සදපරි වාරානං අට්ඨන්නං මහානිරයානං වසෙන අන්තො පථවියං ඨිතාති වෙදිතබ්බා. අරඤ්ඤ පබ්බත සමුද්ද දීපකාදීසුපි නානානිරය භූමියො හොන්තියෙව. තස්මා තාදිසස්ස විසුං වත්තබ්බස්ස ඔකාසස්ස අත්ථිතාය නිරයොත්වෙව වුත්තා. සෙසානං පන තිස්සන්නං අපායභූමීනං තාදිසස්ස ඔකාසස්ස නත්ථිතාය යොනි විසය කාය සද්දෙහි යොජෙත්වා ඛන්ධාවා ඛන්ධප්පවත්තිපදෙසාවා ගහිතාති. [අපායභූමි]

උස්සිතො උග්ගතො උස්සන්නොවා මනො එතෙසන්ති මනුස්සා. තෙහි අනන්තෙසු චක්කවාළෙසුපි ඉතරභූමිකානං සත්තානං තික්ඛතරසූර විචිත්‍රචිත්තා හොන්ති. පරිපුණ්ණානං කුසලාකුසලකම්ම පථානං ආනන්තරියකම්මානඤ්ච එත්ථෙව සම්භවතොති. තෙසුපි පන ජම්බුදීපවාසිනොඑව අතිසයෙන උස්සිතමනා හොන්ති. ඉතරෙ පන තෙහි සමානවණ්ණාදිතාය මනුස්සා ඉච්චෙව වුච්චන්ති. ඉමස්මිං චක්කවාළෙ පන වත්තබ්බමෙව නත්ථි, යථාහ-තීහි භික්ඛවෙ ඨානෙ හි ජම්බුදීපකා මනුස්සා උත්තරකුරුකෙ මනුස්සෙ අධිග්ගණ්හන්ති. දෙවෙච තාවතිංසෙ. කතමෙහි තීහි ඨානෙහි. සූරාච සති මන්තොච ඉධ බ්‍රහ්මචරියවාසොචාති. අක්ඛරචින්තකා පන වදන්ති මනුති මහාසම්මතරාජා වුච්චති. ඉමෙච ජනා තෙන ඨපිතෙසු මරියාදධම්මෙසු ඨිතා තස්ස පුත්තට්ඨානියා හොන්ති. තස්මා මනුනො අපච්චා පුත්තාති මනුස්සාති. ඉධ පන භූමිපරියායොති කත්වා මනුස්සාති ඉත්ථිලිඞ්ගං එකවචනඤ්ච කතන්ති දට්ඨබ්බං. එවං සෙසෙ සුපි. යෙසු පන චත්තාරො මහාරාජානො රජ්ජං කාරෙන්ති. තෙ දෙවා චාතුමහාරාජිකා. තත්ථ ධතරට්ඨො ගන්ධප්පානං රාජා හොති. විරුළ්හකො කුම්භණ්ඩානං. විරූපක්ඛො නාගානං. කුවෙරො යක්ඛානං. තත්ථ පටිසන්ධිවසෙන ගන්ධරුක්ඛෙසු අප්පෙන්ති උපගච්ඡන්තීති ගන්ධප්පා. ගන්ධරුක්ඛාධිවත්ථා දෙවා. තෙ මූලගන්ධාදිවසෙන දසධා පාළියං ආගතා. කුම්භණ්ඩාති දානවරක්ඛසා. නාගා යක්ඛාච පාකටා. සබ්බෙ තෙ යෙභුයොයන පාපජ්ඣාසයා කුරුරකම්මකාරිනො ච හොන්ති. තස්මා චත්තාරො මහාරාජානො අඤ්ඤමඤ්ඤංවා මනුස්සානං වා අවිහෙඨනත්ථාය තෙසු නානාරාජානංවා නානාසෙනාපතිංවා ඨපෙසුං.

ආටානාටියසුත්තංචෙත්ථවත්තබ්බං. තත්ථ හි යක්ඛොයක්ඛිනීගන්ධප්පො ගන්ධප්පී කුම්භණ්ඩො කුම්භණ්ඩී නාගො නාගීතිචතස්සො අවරුද්ධකජාතියො ආගතා. තත්ථ සරීරොභාසසිරිසම්පත්තියුත්තො අමනුස්සො යක්ඛොතිච දෙවොතිච දෙවතාතිච වුච්චති. සරීරො භාස සිරිසම්පත්තිරහිතො විගච්ඡරූපො අමනුස්සො යක්ඛොත්වෙව වුච්චති. රුක්ඛට්ඨකවිමානෙ ජාතො රුක්ඛදෙවතානාම. රුක්ඛස්ස අබ්භන්තරෙ ජාතො ගන්ධප්පොනාම. යො ලොකෙ කට්ඨයක්ඛොති වුච්චති. පුබ්බෙ නිහීනකම්මකතා කාචි ගන්ධප්පියො මනුස්සිත්ථීනං සරීරබ්භන්තරෙසුපි ජායන්ති. යා වෙදගන්ථෙසු යොගිනීතිච ලොකෙ ජොගිනීතිච වුච්චන්ති. අභිලක්ඛිතරත්තීසු ගොචරපසුත කාලෙ ජුතිඅත්ථෙන ජුණ්හාතිච වුච්චන්ති, කුබ්භණ්ඩානාම මහොදරා විසාලක්ඛා රක්ඛසාඑව. යෙ ලොකෙ ධන රක්ඛකාති වුච්චන්ති. තෙ හි වෙපුල්ලපබ්බතෙ මණිරතනං රක්ඛන්ති. අන්තො හිමවන්තෙ අබ්භන්තර අම්බරුක්ඛෙ රක්ඛන්ති. එවං රතනට්ඨානානිචා වනප්පති රුක්ඛෙචා දිබ්බොසධරුක්ඛෙචා දිබ්බගන්ධරුක්ඛෙචා උදකසරෙචා රක්ඛිත්වා අසන්ති භක්ඛන්ති. තස්මා රක්ඛසාති වුච්චන්ති. නාගො නාගීති එත්ථ අන්තො පබ්බතෙචා අන්තො පථවියංචා නිබ්බත්තා වසුන්ධරදෙවයක්ඛජාතියොපි ඉධ නාගාත්වෙව වුච්චන්ති. යා මහාපරිනිබ්බාන සුත්තෙ භූමිචාලසුත්තපදෙ පථවී දෙවතාති වුත්තා. යාසං කීළාපසුත වසෙන කදාචි භූමිචාලො හොති. යාසඤ්ච මන්තපදානි වත්ථු විජ්ජාතිච භූමිවිජ්ජාතිච බ්‍රහ්මජාලසුත්තෙ වුත්තානි. තෙසුච නානා ඉද්ධිමන්තා අවරුද්ධකා පාපාතිරතා කිබ්බිසකම්මකාරිනො කීළා සොණ්ඩවසෙනවා සාසසොණ්ඩවසෙනවා පෙතෙසුචනිරයෙසුච පකති වණ්ණෙනවා සොණගිජ්ඣකාකාදිවණ්ණෙනවා සත්තෙ විහෙඨයන්තා විචරන්ති. සබ්බඤ්චෙ තං සුත්තන්තෙසුවා ජාතකෙසුවා වෙදගන්ථෙසුවා කුසලෙහි වෙදිතබ්බන්ති.

සහ පුඤ්ඤකාරිනො තෙත්තිංස ජනා මාසෙනනාම ජෙට්ඨපුරිසෙන සහ එත්ථ නිබ්බත්තාති තෙත්තිංසා. සාඑව **තාවතිංසා** නිරුත්ති නයෙන. කාමඤ්චෙත්ථ සබ්බචක්කවාළෙසුපි අයං දුතියදෙව ලොකො ජනවසතසුත්තෙ ආගත නයෙන සක්කට්ඨානියානං පජාපති වරුණ ඊසානාදීනං තෙත්තිංස දෙවරාජූනං නිබන්ධනො කායො හොති. සහස්සං චාතුමහාරාජිකානං. සහස්සං තාවතිංසානන්ති හි අඞ්ගුත්තරෙ වුත්තං. මාසපුරිසා පන තෙසු සමුදාගතෙසු දෙවරාජට්ඨානෙසු පච්චාජාතා හොන්ති. එතරහි ධරමානාච තස්මා තෙසං වසෙන අයං වචනත්ථො කතොති වෙදිතබ්බො. අපරෙ පන යථා ඉන්දගොපකවණ්ණාභා. තාව දිස්සන්ති තිංසතීති ඉමස්මිං විධුරජාතකෙ තාව සද්දො තිංසසද්දපරිවාරමත්තො හොති. තථා ඉධාපීති කත්වා තිංසමත්තානං සක්කට්ඨානියානං දෙවරාජකුලානං නිවාසට්ඨා නත්තා තාවතිංසානාමාති යුත්තං සියා. අට්ඨකථාසු පන යථාවුත්තං නිරුත්තිනයං කප්පෙත්වා මාසවත්ථුසුච තෙසු තෙසුච ඨානෙසු සක්කානං තෙත්තිංස සඞ්ඛාඑව වුත්තාතිපි වදන්ති. තං න යුජ්ජති. පාළියංඑව බ්‍රහ්මාසනඞ්කුමාරො තෙත්තිංසෙ අත්තභාවෙ අභිනිම්මිනිත්වා දෙවානං තාවතිංසානං පල්ලඞ්කෙසු නිසීදිත්වාති වුත්තත්තා. **යාමොති** තස්මිං දෙවලොකෙ ඉස්සරදෙවකුලස්ස නාමං. තථා සුයාමොතිච. තං සහචරිතත්තා පන සො දෙව ලොකොපි තත්ථ නිබ්බත්තදෙවාපි යාමාත්වෙව වුච්චන්ති. විපුලාය සිරිසම්පත්තියා සමන්නාගතත්තා නිච්චං තුසන්ති අතිවිය හට්ඨතුට්ඨමුඛා හොන්ති එත්ථාති **තුසිතා**. යථාරුචිතෙ භොගෙ සයමෙව නිම්මිනිත්වා නිම්මිනිත්වා රමන්ති එත්ථාති **නිම්මානරතී**. අත්තනො රුචිං ඤත්වා පරෙහි නිම්මිතෙසු භොගෙසු වසං වත්තෙන්ති එත්ථාති **පරනිම්මිතවසවත්තී**. බ්‍රූහන්ති වඩ්ඪන්ති අතිපණීතෙහි ඣානාදි ගුණෙහි වුද්ධිං විරුළ්හිං වෙපුල්ලං ආපජ්ජන්තීති **බ්‍රහ්මානො**. මහන්තා බ්‍රහ්මානො මහාබ්‍රහ්මානොති වත්තබ්බෙ මහාසද්දස්ස ලොපො.

පරිසති භවාති පාරිසජ්ජා. පරිසාසු ජාතාතිවා පාරිසජ්ජා. පරිචාරිකාති අත්ථො. මහාබ්‍රහ්මානං පාරිසජ්ජාති **බ්‍රහ්ම පාරිසජ්ජා**. පුරෙ උච්චෙ ඨානෙ ඔදහන්ති තිට්ඨන්තීති පුරොහිතා. මහාබ්‍රහ්මානං පුරොහිතාති **බ්‍රහ්මපුරොහිතා**. මහන්තා බ්‍රහ්මානො **මහාබ්‍රහ්මානො**. සහස්සොබ්‍රහ්මා ද්විසහස්සොබ්‍රහ්මා. තිසහස්සොබ්‍රහ්මාතිආදිනා සඞ්ඛාරුපපත්තිසුත්තෙ ආගතා අධිපතිබ්‍රහ්මානොති අත්ථො. තත්ථ සහස්සොබ්‍රහ්මාති චක්කවාළසහස්සම්හි ඉස්සරො බ්‍රහ්මා. ද්විසහස්සොති ද්වීසු චක්කවාළ සහස්සෙසු ඉස්සරොති අත්ථො. තයොපෙතෙ එකතල වාසිනො හොන්ති. තත්ථ ලොකෙ මහාජනා විසුං විසුං කුලදෙවතායොනාම උපට්ඨහන්ති. කෙචි මහාදෙවංනාම උපට්ඨහන්ති. කෙචි වාසුදෙවංනාම. කෙචි මහෙසරංනාම. කෙචි පරමෙස්වාරං නාමාති. සරදෙවතා ගාමදෙවතා රුක්ඛදෙවතාදයොපි තෙසං මහාදෙවරාජානං උපට්ඨාකාඑව සම්පජ්ජන්ති. තත්ථ මහාදෙවරා ජානොවිය මහාබ්‍රහ්මානො දට්ඨබ්බා. සරදෙවතාදයොවිය බ්‍රහ්ම

පුරොහිතාදට්ඨබ්බා, මනුස්සාවිය බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජාදට්ඨබ්බා. තත්ථව සර දෙවතාදයො මහාදෙවරා ජානො අදිස්වාව උපට්ඨහන්ති. මනුස්සා ච තෙඋභොපි අදිස්වාව උපට්ඨහන්ති. එවමෙවං බ්‍රහ්මපුරොහිතා මහාබ්‍රහ්මානොපි නපස්සන්ති. මහාබ්‍රහ්මානං නිවාසට්ඨානංපි නජානන්ති. බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජාඋභොපි නපස්සන්ති. උභින්නංනිවාසට්ඨානංපි නජානන්ති. යදා පන ඔළාරිකං රූපං මාපෙත්වා අත්තානං දස්සෙන්ති. තදා එව පස්සන්ති. එසනයො උපරිභූමීසුපි. යං පන බ්‍රහ්මනිමන්තන සුත්තට්ඨකථායං වුත්තං බ්‍රහ්මානං පකතිරූපං කස්සචි ආපාතං න ගච්ඡතීති. තං බ්‍රහ්මපුරො හිතා දීනං උපරිමානං බ්‍රහ්මානං පකතිරූපං කස්සචි බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජාදිනොවා දෙවස්සවා මනුස්සස්සවාආපාතං නගච්ඡතීති කත්වා වුත්තං. හෙට්ඨිමානං පන පකතිරූපං උපරිමස්ස ආපාතං ආගච්ඡිස්සතියෙව. තෙනෙව හි ජනවසභසුත්තට්ඨකථායං හෙට්ඨිමහෙට්ඨිමාහි දෙවා උපරිමදෙවානං ඔළාරිකං කත්වා මාපිතමෙව අත්තභාවං පස්සිතුං සක්කොන්තීති වුත්තං. තත්ථදුතියතලෙ **පරිත්තාභාති** බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජාඑව. **අප්පමාණාභාති** බ්‍රහ්මපුරොහිතා එව. **ආභස්සරාති** මහාබ්‍රහ්මානොඑව. තස්මිං තලෙ අධිපති බ්‍රහ්මානොඑවාති අත්ථො. හෙට්ඨිමතලතො පන විසෙස කරණත්ථං ආභාවසෙන නාමගහණං හොතීති දට්ඨබ්බං.

තත්ථ පරිත්තා ආභා එතෙසන්ති පරිත්තාභා. අප්පමාණා ආභා එතෙසන්ති අප්පමාණාභා. ආභාසරන්ති නිච්ඡරන්ති එතෙසූති ආභස්සරාති. තතියතලෙ **පරිත්තසුභාති** බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජාඑව. **අප්පමාණසුභාති** බ්‍රහ්මපුරොහිතාඑව. **සුභකිණ්ණාති** මහාබ්‍රහ්මනොඑව. තස්මිං තලෙ අධිපතිබ්‍රහ්මානො එවාති අත්ථො. තත්ථ සුභාති එකග්ඝනා අචලසණ්ඨිතා ආභාඑව වුච්චන්ති. පරිත්තා සුභා එතෙසන්ති පරිත්තසුභා. අප්පමාණා සුභා එතෙසන්ති අප්පමාණසුභා. සුභෙහි ආකිණ්ණාති සුභාකිණ්ණා. සුභකිණ්හාතිපි පඨන්ති. තෙසං ආකාරස්ස රස්සො අන්තිමණකාරස්ස ච හකාරො දට්ඨබ්බො. ඉමෙසු පන ද්වීසු තලෙසු පකතිකායප්පභා අධිමත්තා හොන්ති. තස්මා තාසං වසෙන පරිත්තාභාතිආදිකං නාමං සිද්ධං. න බ්‍රහ්මපාරි සජ්ජාතිආදිකං. එවඤ්ච කත්වා වෙරඤ්ජසුත්තෙ පඨමතලවාසිනො බ්‍රහ්මකායිකා දෙවාති ආගතා. දුතියතලවාසිනො ආභාදෙවාති. තතියතලවාසිනො සුභාදෙවාති චතුත්ථතලෙ විපුලං ඵලං එතෙසන්ති **වෙහප්ඵලා.** අථවා ඉඤ්ජනජාතිකෙහි සොමනස්සජ්ඣානෙහි නිබ්බත්තානං තිණ්ණං හෙට්ඨිමතලානං තෙජොසං වට්ටාදිකෙන අන්තරායෙන භූමිතලෙන සහ ආයුකප්පනිවත්තිවසෙන ඉඤ්ජිතං පුඤ්ඤඵලං අත්ථි. තෙසු හි යං සුභාකිණ්ණානං දෙවානං චතුසට්ඨිකප්පානීති වුත්තං. තං තස්මිං තලෙ ආදිකප්පිකානං වසෙන වුත්තං. පච්ඡිමිකානං පන තෙසට්ඨිකප්ප ද්වාසට්ඨිකප්ප එකසට්ඨි කප්පාදි වසෙන ඉඤ්ජිතං පට්ලීනං පුඤ්ඤඵලං හොතීති. ආනෙඤ්ජජාතිකෙන උපෙක්ඛාඣානෙන නිබ්බත්තානං පන කෙනචි අන්තරායෙන තාදිසං ඉඤ්ජිතං පුඤ්ඤඵලං නාම නත්ථි. තස්මා ඣාන සාමත්ථියානුරූපං විසෙසෙන ඊහිතං අභිවඩ්ඪිතං පුඤ්ඤඵලං එත්ථ අත්ථීති වෙහප්ඵලා.

නත්ථි සඤ්ඤාමුඛෙන ගහිතා චත්තාරො අරූපක්ඛන්ධා එතෙසන්ති අසඤ්ඤා. අසඤ්ඤාච තෙ සත්තාචාති **අසඤ්ඤසත්තා.** චිත්තවෙ තසිකානං පන නත්ථිතාය තෙසං අසත්තපසඞ්ගතා සම්භවතීති සත්තගහණං කතන්ති දට්ඨබ්බං. එතෙ ද්වෙපි එකතලවාසිනො එව හොන්ති. එත්ථපි නිබ්බත්තකජ්ඣානස්ස හීනමජ්ඣිමපණීතතා විසෙසස්ස අත්ථිතාය තදනුරූපං බ්‍රහ්මානංපි පාරිසජ්ජ පුරොහිත මහාබ්‍රහ්මත්ත විසෙසො සම්භවතියෙව. ආයුවෙමත්තතාය පන අඤ්ඤමඤ්ඤ අදස්සනාදීනඤ්ච නත්ථිතාය පාරිසජ්ජාදිවසෙන භූමිවිභාගො නත්ථීති වෙදිතබ්බො. එවං අවිහාදීසුපි. ඔළාරිකානං කාමරාගපටිඝානුසයානං නත්ථිතාය සුද්ධානං අනාගාමිඅරහන්තානමෙව ආවාසාති **සුද්ධාවාසා.** තත්ථ පඨමභූමිවාසිනො අප්පකෙන කාලෙන අත්තනො ඨානං නවිජහන්තීති අවිහා. අථවා, ඔළාරිකානං පඤ්චන්නං සංයොජනානං පහීනත්තා නත්ථි චිත්තස්ස විහඤ්ඤනං සමථවිපස්ස නාධම්මෙසු අවිජ්ජාරිකතාපත්ති එතෙසන්ති **අවිහා.** දුතියභූමි වාසිනො න කෙනචි චිත්තපරිළාහෙන තප්පන්තීති **අතප්පා.** තතිය තලවාසිනො පරිසුද්ධෙහි පසාදචක්ඛු දිබ්බචක්ඛු ධම්මචක්ඛු පඤ්ඤා චක්ඛූහි සම්පන්නත්තා සුට්ඨු පස්සන්තීති **සුදස්සා.** චතුත්ථභූමිවාසිනො පන තතො අතිසයෙන සුට්ඨු දස්සනභාවෙන සමන්නාගතාති **සුදස්සිනො.** අතිසයත්ථෙ හි අයං ඊකාරොති. පඤ්චමභූමි වාසිනො උපරි අඤ්ඤස්ස භූමන්තරගතස්ස රූපිබ්‍රහ්මුනො නත්ථිතාය නත්ථි රූපීනං සත්තානං මජ්ඣෙ කෙනචි ගුණෙන කනිට්ඨභාවො එතෙසන්ති **අකනිට්ඨා.**

ආකාසානඤ්චායතනභූමීති එත්ථ යත්තකං ආකාසපදෙසං ඵරිත්වා ආකාසානඤ්චායතන සඤ්ඤිතා චතුක්ඛන්ධා පවත්තන්ති. සො ඛන්ධසහිතො ආකාසපදෙසො ආකාසානඤ්චායයනභූමි. එවං සෙසාසු. පුථුජ්ජනා සොතාපන්නා සකදාගාමිනොවාපි පුග්ගලා සුද්ධාවාසෙසු සබ්බථා සබ්බපකාරෙනපි නලබ්භන්තීති යොජනා. එත්ථච සකදාගාමීනං පටික්ඛෙපෙන අනාගාමි මග්ගට්ඨස්සපි තත්ථ පටික්ඛෙපො සිද්ධො හොතීති උපරිමානං තිණ්ණං අරියානමෙව තත්ථ පටිලාභො ඉමාය ගාථාය වුත්තොති වෙදිතබ්බො. **සෙසට්ඨානෙසූ**ති පඤ්චසුද්ධාවාසතො අසඤ්ඤාපායතොච අවසෙසෙසු එකවීසතියා ඨානෙසු, **අනරියාති** පුථුජ්ජනා. [භූමිචතුක්කං]

144. ඔක්කන්තික්ඛණෙති පටිසන්ධික්ඛණෙ. පටිසන්ධිහි භවන්තරෙ ඔක්කමනං අනුපවිසනන්ථි අත්ථෙන ඔක්කන්තීති වුච්චති. තතො පරං භවඞ්ගං හුත්වාති යොජනා. කෙචි පන භවඞ්ගපරියොසානෙති පඨන්ති. තං න යුජ්ජති. ජාතියා අන්ධො **ජච්චන්ධො.** ආදිසද්දෙන ජාති බධිර ජච්චඝානක ජාතිමූග ජච්චෙළ ජච්චුම්මත්තක පණ්ඩක උභතො බ්‍යඤ්ජනක නපුංසක මම්මාදයො සඞ්ගණ්හාති. තත්ථ යස්ස චක්ඛුං උප්පාදෙතුං අසමත්ථෙන කම්මෙන පටිසන්ධි ලද්ධා. සො ජච්චන්ධො නාම. එසනයො සෙසෙසුපි. තත්ථ පසාදසොත රහිතො ජාතිබධිරො නාම. පසාද ඝානරහිතො ජච්ච ඝානකො නාම. පසාදජිව්හාරහිතො නාම නත්ථි. වචනරහිතො ජාතිමූගොනාම. දිසාවිදිසාමත්තංපි සඤ්ඤාපෙතුං අසක්කුණෙය්‍යො ජාතිඑළො නාම. සබ්බකාලංපි විපල්ලට්ඨචිත්තො ජච්චුම්මත්තකොනාම. කාමහෙතු ආසිත්තකාදිභාවෙන විප්පකාරපත්තො පණ්ඩකොනාම. ද්වීහි බ්‍යඤ්ජනෙහි සමන්නාගතො උභතො බ්‍යඤ්ජනකොනාම. භාවද්වය රහිතො නපුංසකොනාම. පකතිවචනෙපි එකමෙකං අක්ඛරං මහුස්සාහෙන

උප්පාදෙන්තො විබච්ඡවචනො මම්මොනාම. එත්ථච චක්ඛුං උප්පාදෙතුං සමත්ථෙන කම්මෙන ලද්ධපටිසන්ධිකස්ස පවත්තිකාලෙ තංවා අඤ්ඤංවා කම්මං චක්ඛුං උප්පාදෙති. අසමත්ථෙනකම්මෙන ලද්ධපටිසන්ධි කස්ස පන වත්ථුවිපන්නස්ස පවත්තිකාලෙ අඤ්ඤංපි කම්මං චක්ඛුං උප්පාදෙතීති නත්ථි. තස්මා ගබ්භසෙය්‍යකානංපි ජච්චන්ධභාවො පටිසන්ධික්ඛණෙයෙව සිද්ධොති වෙදිතබ්බො. එසනයො සෙසෙසු ජාති බධිරාදීසු. ආයතනානං පටිලාභො ජාතීති වුත්තත්තා චක්ඛුස්ස උප්පජ්ජනාරහකාලො චක්ඛුස්ස ජාතිකාලොනාම. තදා අනුප්පන්න චක්ඛුකො ජච්චන්ධොනාමාති එවං අත්තනො අත්තනො උප්පජ්ජනාරහ කාලවසෙන තස්ස තස්ස ආයතනස්ස ජාතිකාලො වෙදිතබ්බො. එවඤ්හිසති ජාතිමූගාදයොපි උපපන්නො හොන්තීතිච වදන්ති. විභාවනි යංපි අයමත්ථො විභාවිතොති.

[142] යං පන **විභාවනියං**

''අපරෙ පන ජච්චන්ධොති පසුතියංයෙව අන්ධො. මාතු කුච්ඡියං අන්ධො හුත්වා නික්ඛන්තොති අත්ථො. තෙන දුහෙතුකතිහෙතුකානං මාතුකුච්ඡියං චක්ඛුස්ස අවිපජ්ජනං සිද්ධන්ති වදන්තීති'' වුත්තං. තං න යුත්තං.

ලොකෙ මාතුකුච්ඡියංයෙව අන්ධො හුත්වා නික්ඛන්තස්සපි එකච්චස්ස තං තං සිප්පවිජ්ජාඨානෙසු පඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියභාවස්ස දිට්ඨත්තා. ඨපෙත්වා හි මහාබොධිසත්තෙ අඤ්ඤෙච පච්ඡිමභවිකෙ සත්තෙ අවසෙසානං ද්විහෙතුක තිහෙතුකානංපි මාතුකුච්ඡිම්හි පරූපක්කමෙනවා මාතුයා විසමපයොගෙනවා නානාබාධෙනවා උප්පන්නානංපි චක්ඛුසොතානං විපත්තිනාම නත්ථීති න සක්කා නියමෙතුන්ති. **භුම්මස්සිතානඤ්ච විනිපාතිකාසුරානන්ති** එත්ථ භූමියං ජාතාති භුම්මා. භූමිසම්බන්ධෙසු රුක්ඛට්ඨක පබ්බතට්ඨක විමානෙසු නිබ්බත්තා ආළවක සාතාගිර හෙමවතාදයො මහිද්ධිකා භුම්මාදෙවා. යෙ ලොකෙ බලිහරණ වසෙන පූජනීයට්ඨෙන යක්ඛාතිපි වුච්චන්ති. යෙ පන භුම්මදෙවජාතිකාපි සමානා අත්තනො පුඤ්ඤනිබ්බත්තස්ස කස්සචි භොගසුඛස්ස අභාවා කිච්ඡජීවි කප්පත්තා විචරන්ති. තෙ තෙසං මහිද්ධිකානං භුම්මදෙවානං පරංපර පාරිසජ්ජෙසු පරියාපන්නත්තා භුම්මෙ දෙවෙ සිතා නිස්සිතාති අත්ථෙන භුම්මස්සිතානාම හොන්ති. භුම්මිස්සිතාතිපි පාඨො. පුඤ්ඤනිබ්බත්තස්ස නිවාසට්ඨානස්ස අභාවා රුක්ඛගුම්බලෙණගුහාසුසානා දීසු විවිත්තෙසු භූමිපදෙසෙසු නිස්සාය වසන්තීති අත්ථො. තෙයෙව විරූපා හුත්වා භවන්තරෙ නිපතන්තීති විනිපාතිකා. විනිපාතිකාච තෙ හෙට්ඨාවුත්තට්ඨෙන අසුරාචාති විනිපාතිකා සුරා. තෙ පන ගාමසමීපෙවා අන්තොගාමෙවා විවිත්තට්ඨානෙසු වසිත්වා ගාමවාසීහි ඡඩ්ඩිතානි භත්තසිත්ථපූවඛජ්ජමච්ඡමංසාදීනි පරියෙසිත්වාවා තානි අලභිත්වා දාරකෙවා ගිලානෙවා පීළෙත්වාවා සක්කොන්තා පන අඤ්ඤෙපි මනුස්සෙ තාසෙත්වා පීළෙත්වාවා ජීවිතං කප්පෙන්තීති. තෙසං විනිපාතිකාසුරානං. එකච්චානන්ති අධිප්පායො. න හි සබ්බෙ විනිපාතිකා සුරානාම අහෙතු කාඑවාති සක්කා වත්තුං. ද්විහෙතුකතිහෙතුකානංපි සබ්භාවතො. එවඤ්ච කත්වා තෙසං එකච්චානං පියඞ්කරමාතා උත්තරමාතා ධම්මගුත්තා ඵුස්සමිත්තාදීනං ධම්මාභිසමයොපි අට්ඨකථාසු වුත්තොති. එකච්චෙ යක්ඛජාතිකාපි රක්ඛසජාතිකාපි වෙමානිකපෙතාපි පරදත්තුපජීවි පෙතාපි එත්ථ සඞ්ගහිතාති දට්ඨබ්බා.

තෙසූති යථාවුත්තපටිසන්ධි යුත්තෙසු පුග්ගලෙසු. යස්මා ආයුපරිච්ඡෙදොනාම එකභූමිපරියාපන්නානං සබ්බසත්තානං අසෙසසා ධාරණනියමපරිමාණවසෙන පවත්තො. අපායානං මනුස්සානං භුම්ම දෙවානඤ්ච තාදිසො නියමපරිමාණොනාම නත්ථි. න හි සකලචක්ක වාළපරියාපන්නා එකභූමකා සබ්බනිරයා එකආයුපරිච්ඡෙදා හොන්ති. තිරච්ඡානාදීසුපි එසෙවනයො. තස්මා වුත්තං **චතුන්නං අපායානන්ති**ආදි. චතුන්නං අපායානං ආපායිකපුග්ගලානං ආයුප්පමාණ ගණනාය නියමො නත්ථි, තත්ථ යෙභුය්‍යෙන කම්මපමාණත්තා. තත්ථ නිරයෙසු අබ්බුදාදීනං දසන්නං නිරයානං භගවතා වුත්තො ආයුපරිච්ඡෙදොපි තත්ථ තත්ථ නිබ්බත්තකෙන කම්මෙනෙවසිද්ධොති වෙදිතබ්බො. **මනුස්සානන්ති** ඉදං ජම්බුදීපගාසීනං වසෙන වුත්තන්ති වදන්ති. තෙ සඤ්ඤෙච හි ආයුකප්පස්ස ආරොහණං ඔරොහණඤ්ච අත්ථි. න ඉතරදීපවාසීනං. තෙසු හි උත්තරකුරුවාසීනං නියමතො වස්ස සහස්සං හොති. ඉතරෙසං ද්වින්නං පඤ්චවස්ස සතානීතිච වදන්ති. එවං සන්තෙ තෙසු දීපෙසු ආදිකප්පිකානංපි සොළුව පරිච්ඡෙදොති ආපජ්ජති. ජම්බුදීපවාසීනං පන සමවිසමාචාරනිසන්දභූතා චන්දසූරියනක්ඛත්තාදීනං විසමසමගතිමූලිකාඋතුආහාරානං සම්පත්ති විපත්තියො තෙසංපි සාධාරණාඑව හොන්ති. තස්මා තෙසුපි ආයුපරිච්ඡෙදානං ආරොහණං ඔරොහණඤ්ච නත්ථීති නවත්තබ්බං. නිසන්දමත්තත්තා ජම්බුදීපගතියා එකගතිකා නහොන්තීති පන වත්තබ්බං. තථා හි පාළියං උත්තරකුරුකා මනුස්සා අමමා අපරිග්ගහා. නියතායුකා අවසෙසායුනාති වුත්තං. තත්ථ අවසෙසායුනාති අසඞ්ඛෙය්‍යායතො ඔරොහිත්වා නිච්චලං ඨිතෙන වස්සසහස්සෙනාති අත්ථොති.

විනිපාතිකාසුරානන්ති ඉදං නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං. සබ්බෙසංපි මහෙසක්ඛානං අප්පෙසක්ඛානඤ්ච භුම්මදෙවානං වෙමානිකපෙතාදීනඤ්ච ඉධ අධිප්පෙතත්තා. තෙසඤ්හි සබ්බෙසංපි කම්මමෙව පමාණන්ති. **චාතුමහාරාජිකානංපනදෙවානන්ති** ඉදං උපරිමෙ චාතුමහාරාජිකෙ සන්ධාය වුත්තං. **දිබ්බානීති** තස්මිං දෙවලොකෙ සිද්ධානි. **පඤ්ච වස්සසතානීති** ඉදඤ්ච යෙභුය්‍යවසෙන වුත්තන්ති ගහෙතබ්බං. යස්මා පන කස්සපබුද්ධස්ස සාවකභූතා සොතාපන්නදෙව පුත්තා ආකාසට්ඨක විමානෙසු නිබ්බත්තා යාව නිමිරාජකාලාපි තිට්ඨන්තීති ජාතකට්ඨකථායං වුත්තා. තස්මා කෙසඤ්චි ආකාසට්ඨකදෙවානංපි කම්මපමාණතා සිද්ධා හොතීති වෙදිතබ්බං. න චෙත්ථ පුනප්පුනං නිබ්බත්ති චින්තෙතබ්බා. න හි සොතා පන්නානං සත්තක්ඛත්තුතො පරං කාමභවෙ පටිසන්ධිනාම අත්ථි. න ච තස්මිං දෙවලොකෙ සහස්සක්ඛත්තුං නිබ්බත්තමානාපි තත්තකං කාලං සංපාපුණිතුං සක්කොන්තීති. **මනුස්සගණනායාති** මනුස්සානං වස්සගණනාය. මනුස්සලොකෙ හි පඤ්ඤාසවස්සානි චාතුමහාරාජිකෙ එකො දිබ්බරත්තිදිවො හොති. තිංසරත්තිදිවා එකො දිබ්බමාසො. ද්වාදසමාසා එකං දිබ්බවස්සං. තෙන දිබ්බවස්සෙන තෙසං පඤ්චවස්සසතානි මනුස්සගණනාය නවුතිවස්සසතසහස්සං හොතීති. **තතොති** චාතුමහාරාජිකානං දෙවානං ආයුප්පමාණතො. **චතුගුණන්ති**

ආයුපමාණස්ස දිගුණවුද්ධියාවෙච දිබ්බස්ස රත්තිදිවස්ස දිගුණවුද්ධියාච වසෙන චතුහි භාගෙහි ගුණිතං වඩ්ඪිතන්ති අත්ථො. එසනයො සෙසෙසුපි. තත්ථ ආයුපමාණස්ස දිගුණවුද්ධිනාම හෙට්ඨිමානං දෙවානං ආයුපමාණතො උපරිමානං දෙවානං ආයුපමාණස්ස දිගුණවුද්ධි. එතෙන තාවතිංසානං දිබ්බං එකං වස්සසහස්සං. යාමානං ද්වෙවස්සසහස්සානි. තුසිතානං චත්තාරි, නිම්මානරතීනං අට්ඨ. වසවත්තීනං දිබ්බානි සොළසවස්ස සහස්සානි ආයුප්පමාණං හොතීති සිද්ධං හොති.

දිබ්බස්ස රත්තිදිවස්ස දිගුණවුද්ධිනාම හෙට්ඨිමානං දෙවානං රත්තිදිවතො උපරිමානං රත්තිදිවස්ස දිගුණවුද්ධි. එතෙන මනුස්සලොකෙ එකං වස්සසතං තාවතිංසෙ එකො දිබ්බරත්තිදිවො. ද්වෙවස්සසතානි යාමෙ. චත්තාරි තුසිතෙ. අට්ඨ නිම්මානරතියං. සහස්සං ඡ චවස්සසතානි වසවත්තියං එකො දිබ්බරත්තිදිවොති සිද්ධං හොති. රත්තිදිවානඤ්ච දිගුණවුද්ධියා සිද්ධාය මාසසංවච්ඡරානංපි දිගුණවුද්ධි සිද්ධාව හොතීති. එවඤ්චසති යථාවුත්තානි තාවතිංසාදීනං දිබ්බවස්සසහස්සාදිනිපි අත්තනො අත්තනො රත්තිදිවමාසසංවච්ඡරෙහිඑව වෙදිතබ්බානීති සිද්ධං හොති. තථාච සති උපරිමානං ආයුපරිමාණානි හෙට්ඨිමානං ආයුපරිමාණතො චතුගුණානීති සිද්ධං හොති. තෙන වුත්තං. **තතො චතුගුණං තාවතිංසානං. තතො චතුගුණං යාමානන්**තිආදි. දිබ්බගණනාය ච තථා සිද්ධාය සති මනුස්සගණනායපි චතුගුණභාවො සිද්ධොයෙව හොති. තස්මා මනුස්සගණනායපි හෙට්ඨිමානං නවුතිවස්සසතසහස්සාදීනි චතූහි උපරූපරිගුණිතානි උපරිමානං තිකොටිසට්ඨිවස්සසත සහස්සාදිනි භවන්තීති කත්වා තානි සබ්බානිපි ආදිඅන්තදස්සන වසෙන නිද්දිසන්තො **නවසතන්**ති ගාථමාහ. වස්සානං නවසතං කොටියො ච එකවීස කොටියො ච තථාසට්ඨිවස්ස සතසහස්සානි ච වසවත්තීසු දෙවෙසු ආයුප්පමාණං හොතීති යොජනා.

යස්මා අවිතක්කවිචාරමත්තං ඣානං ඔළාරිකස්ස විතක්කස්ස සමතික්කමා පඨමජ්ඣානතො සුට්ඨුබලවං හොති. තතොයෙව තතියජ්ඣානතොපි නාතිදුබ්බලඤ්ච හොති. තස්මා තං තතියජ්ඣානෙන එකතො හුත්වා සමතලෙ භූමන්තරෙ විපාකං දෙතීති වුත්තං **දුතියජ්ඣානවිපාකං තතියජ්ඣානවිපාකඤ්ච දුතියජ්ඣානභූමියන්**ති. තෙනෙවච භූමීනං ඨිතික්කමොපි චතුත්ථජ්ඣාන වසෙනෙව සිද්ධො. ථෙරෙන පන හෙට්ඨා පඤ්චකනයවසෙනෙව ඣානානි වුත්තානි. තස්මා ඉධපි තෙනෙව නයෙන විපාකානි ගහෙත්වා **චතුත්ථජ්ඣානවිපාකං තතියජ්ඣානභූමියන්**තිආදි වුත්තං. **තෙසූති** තාහි ඡහි පටිසන්ධීති ගහිතපටිසන්ධිකෙසු. **කප්පස්සාති** ඉදං අසඞ්ඛෙය්‍යකප්පං සන්ධාය වුත්තං. චතුබ්බිධා හි කප්පාමහාකප්පො අසඞ්ඛෙය්‍යකප්පො අන්තරකප්පො ආයුකප්පොති, තත්ථ ආයුකප්පොනාම තෙසං තෙසං සත්තානං තංතං ආයුපරිච්ඡෙදො වුච්චති. අන්තරකප්පොනාම එකස්සවිවට්ටට්ඨායිඅසඞ්ඛෙය්‍යස්ස අබ්භන්තරෙ මනුස්සානං ආයුකප්පස්ස හායනවඩ්ඪනවසෙන දිස්සමානන්තරා චතුසට්ඨිපභෙදා චූළකප්පා වුච්චන්ති. පීසතිභෙදාති කෙචි. අසීතිභෙදාති අපරෙ. චුද්දසප්ප භෙදාති වෙදවිදූ. යෙ ලොකෙ මන්වන්තරකප්පාති වුච්චන්ති. එකමෙකෙන මනුනාමකෙන මහාසම්මතරාජෙන උපලක්ඛිතා අන්තරකප්පාති වුත්තං හොති. කෙචි පන එකස්මිං විවට්ටට්ඨායිම්හි මහාසම්මතරා ජානං එකමෙව ඉච්ඡන්ති. චතුසට්ඨිඅන්තරකප්පා පන එකො අසඞ්ඛෙය්‍ය කප්පොනාම. සො චතුබ්බිධො සංවට්ටො සංවට්ටට්ඨායී විවට්ටො විවට්ටට්ඨායීති. තත්ථ විනස්සමානො කප්පො සංවට්ටො. යථා විනට්ඨං තිට්ඨමානො කප්පො සංවට්ටට්ඨායී. වඩ්ඪමානො කප්පො විවට්ටො. යථා විවට්ටං තිට්ඨමානො කප්පො විවට්ටට්ඨායීති වෙදිතබ්බො. තෙ පන චත්තාරො අසඞ්ඛෙය්‍යකප්පා එකො මහාකප්පොනාම. එත්ථච යො ජනායාමවිත්ථාරෙ සෙතසාසපරාසිම්හි වස්සසත වස්සසතච්චයෙන එකෙකබීජහරණෙන පරික්ඛීණෙපි එකො මහාකප්පො පරික්ඛයං නගච්ඡති. එවං දීඝො මහාකප්පොති වෙදිතබ්බො.

තත්ථ යදා කප්පො තෙජෙන සංවට්ටති. ආභස්සරතො හෙට්ඨා අග්ගිනා දය්හති. යදා ආපෙන සංවට්ටති. සුභාකිණ්ණතො හෙට්ඨා උදකෙන විලීයති. යදා වායුනා සංවට්ටති. වෙහප්ඵලතො හෙට්ඨා වාතෙන විද්ධංසතීති එවං අට්ඨකථායං වුත්තත්තා අයං ලොකො නිරන්තරං සත්තසු වාරෙසු අග්ගිනා විනස්සති. අට්ඨමෙ වාරෙ උදකෙන විනස්සති. පුන සත්තසු අග්ගිනා. අට්ඨමෙ උදකෙනාති එවං අට්ඨන්නං අට්ඨකානං වසෙන චතුසට්ඨිවාරෙසු අන්තිමෙ උදකවාරෙ උදකං පහාය වාතවාරො හොතීති අයමත්ථො සිද්ධො හොති. කථං. යං වුත්තං **ආභස්සරානං අට්ඨකප්පානීති**. එතෙන අට්ඨමෙ වාරෙ ආපොසංවට්ටො හොති. අන්තරා සත්තසු සත්තසු වාරෙසු තෙජොසංවට්ටා හොන්තීති සිද්ධං. යඤ්ච වුත්තං **සුභාකිණ්ණානං චතුසට්ඨිකප්පානීති**. එතෙන චතුසට්ඨිමෙ චතුසට්ඨිමෙ වාරෙ වාතසංවට්ටොහොති. අන්තරා තෙසට්ඨියා වාරෙසු තෙජොසංවට්ටා ආපොසංවට්ටාච හොන්තීති සිද්ධං හොතීති. තෙනාහු පොරාණා –

> අග්ගිනා භස්සරා හෙට්ඨා, ආපෙන සුභාකිණ්ණතො;
> වෙහප්ඵලතො වාතෙන, එවං ලොකො විනස්සති.
>
> සත්තසත්තග්ගිනා වාරා, අට්ඨමෙ අට්ඨමෙ දකා;
> චතුසට්ඨී යදා පුණ්ණා, එකො වායුවාරො සියාති.

එවඤ්ච විනට්ඨෙ ලොකෙ එකස්මිං කප්පෙපි පඨමජ්ඣානභූමි අවිනට්ඨානාම නත්ථි. තස්මා **බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජානංදෙවානං කප්පස්සතතියො භාගො ආයුප්පමාණං, බ්‍රහ්මපුරොහිතානංඋපඩ්ඪකප්පො, මහා බ්‍රහ්මානංඑකොකප්පොති** එත්ථ අසඞ්ඛෙය්‍යා කප්පොච සම්භවති. නමහාකප්පො. තෙන වුත්තං කප්පස්සාති ඉදං අසඞ්ඛෙය්‍යකප්පං සන්ධාය වුත්තන්ති. ආයුකප්පං සන්ධාය වුත්තන්තිපි යුජ්ජතියෙව. තෙජොසංවට්ටකප්පෙසු හි පඨමජ්ඣානතලං විවට්ටමානං සබ්බපඨමං විවට්ටති. සංවට්ටමානං සබ්බපච්ඡා සංවට්ටති. තස්මා විවට්ටස්ස

පච්ඡිමඩ්ඪෙන සංවට්ටස්සච පුබ්බඩ්ඪෙන සහ එකං විවට්ටට්ඨායිකප්පං ගහෙත්වා ද්වෙ අසඞ්ඛෙය්‍යානි තස්මිං තලෙ එකො ආයුකප්පොති සක්කා වත්තුන්ති. දුතීය තලතො පට්ඨාය පන මහාකප්පොව ගහෙතබ්බො. අප්පකං ඌනකංවා අධිකංවා ගණනූපගං න හොතීති කත්වා උපඩ්ඪෙහි සහ සත්තකප්පානි සන්ධාය ආභස්සරානං අට්ඨකප්පානීති වුත්තං. එවං චතුසට්ඨිකප්පානීති එත්ථපීති. ආකාසානඤ්චායතනභවං උපගච්ඡන්තීති **ආකාසානඤ්චායතනූපගා,** තෙසං. එකොව විසයො ආරම්මණං යස්ස තං එකවිසයං. **එකජාතියන්**ති එකස්මිං භවෙ. [පටිසන්ධිචතුක්කං.]

145. ජනෙතීති ජනකං උපත්ථම්භෙතීති උපත්ථම්භකං. උපපීළෙතීති උපපීළකං. උපඝාතෙතීති උපඝාතකං. තත්ථ **ජනකං නාම** පටිසන්ධිපවත්තීසු විපාකක්ඛන්ධ කටත්තාරූපානං නිබ්බත්තිකා කුසලාකුසලචෙතනා. තත්ථ පටිසන්ධිනිබ්බත්තිකා කම්මපථප්පත්තාව දට්ඨබ්බා. පවත්තිනිබ්බත්තිකා පන කම්මපථං පත්තාපි අපත්තාපි අන්තමසො පඤ්චද්වාරිකජවනචෙතනාපි සුපිනන්තෙ කුසලාකුසලචෙතනාපීති. **උපත්ථම්භකංනාම** විපච්චිතුං අලද්ධොකාසාචා විපක්කවිපාකා වා සබ්බාපි කුසලාකුසලචෙතනා. සා හි ජනකභූතාපි සමානා අත්තනොවිපාකවාරතො පුරෙවා පච්ඡාවා සභාගං කම්මන්ත රංවාකම්මනිබ්බත්තක්ඛන්ධසන්තානංවාඋපත්ථම්භමානා පවත්තති. යථා ගන්ථාරබ්භෙ රතනත්තයපණාමචෙතනාති. යං පන විසුද්ධිමග්ගෙ උපත්ථම්භකං පන විපාකං ජනෙතුං නසක්කොතීති වුත්තං. තං අලද්ධවිපාකවාරං සන්ධාය වුත්තන්ති ගහෙතබ්බං. න හි පච්චයසාමග්ගියං සති කිඤ්චිකම්මං පවත්තිවිපාකමත්තස්සපි අජනකංනාම අත්ථීති. තත්ථ කම්මන්තරස්ස උපත්ථම්භනංනාම අලද්ධොකාසස්ස අඤ්ඤස්ස ජනකකම්මස්ස ඔකාසකරණං. තං පන මරණාසන්නකාලෙ පාකටං. තදා හි කුසලෙ ජවිතෙ අඤ්ඤං පටිසන්ධිජනකං කුසලකම්මං ඔකාසං ලභති. අකුසලෙ ජවිතෙ අඤ්ඤං අකුසලකම්මන්ති. වුත්තඤ්හෙතං ඉති වුත්තකෙ –

ඉමස්මිං චායං සමයෙ, කාලඞ්කරියාථ පුග්ගලො;
සග්ගම්හි උපපජ්ජෙය්‍යා, චිත්තඤ්හිස්ස පසාදිතං.

ඉමස්මිං චායං සමයෙ, කාලඞ්කරියාථ පුග්ගලො;
නිරයෙ උපපජ්ජෙය්‍යා, චිත්තඤ්හිස්ස පදූසිතන්ති.

පවත්තිකාලෙපි එතං බහුලං ලබ්භතියෙව. කම්මනිබ්බත්තඛන්ධසන්තානස්ස උපත්ථම්භනංනාම අඤ්ඤෙන ලද්ධොකාසෙන කුසලකම්මෙනවා අකුසලකම්මෙනවා නිබ්බත්තස්ස ඛන්ධසන්තානස්ස ජීවිතන්තරායෙ අපනෙත්වා ජීවිතපරික්ඛාරෙ සමුදානෙත්වා චිරතර පවත්තිකරණං. යථාහ –

අභිවාදනසීලිස්ස, නිච්චං වුද්ධාපචායිනො;
චත්තාරො ධම්මා වඩ්ඪන්ති, ආයු වණ්ණො සුඛං බලන්ති.

එත්ථ පන කුසලංපි අකුසලකම්මනිබ්බත්තස්ස ඛන්ධසන්තානස්ස අකුසලංපි කුසලකම්මනිබ්බත්තස්ස උපත්ථම්භකංනාම නත්ථීති නවත්තබ්බං. අකුසල කම්ම නිබ්බත්තස්සපි හි මහිද්ධිකානං නාගසුපණ්ණාදීනං ඛන්ධසන්තානස්ස පවත්තිකාලෙ පුබ්බකතං කුසලං වුත්තනයෙන උපබ්‍රූහනං කරොතියෙව. තථාකුසලකම්මනිබ්බත්තස්සපි කෙසඤ්චි විනිපාතිකාසුරාදීනං ඛන්ධසන්තානස්ස පවත්තිකාලෙ පුබ්බකතං අකුසලං චිරතරප්පවත්තිං කරොතියෙවාති. **උපපීළකඋපඝාතකානිපි** වුත්තප්පකාරා කුසලාකුසල චෙතනායොඑව. තාපි හි ජනකභූතාපි සමානා අත්තනො විපාකවාරතො පුරෙවා පච්ඡා වා විපාකවාර ගහණ කාලෙපි වා කම්මන්තරංවා කම්මනිබ්බත්ත ඛන්ධසන්තානංවා දුබ්බලතරං කත්වාවා විබාධයමානා සබ්බසොවා උපච්ඡින්දමානා පවත්තන්තීති. තත්ථ උපපීළකෙ තාව කම්මන්තරස්ස විබාධනංනාම අඤ්ඤස්ස ජනකකම්මස්ස දුබ්බලභාවකරණං. කම්මඤ්හි නාම ආයූහනකාලෙ බලවන්තංපි පච්ඡා කතෙන උජුපටිපක්ඛෙන කම්මන්තරෙන විබාධියමානං පුන විහතසාමත්ථියං හොති. උපරිභූමි නිබ්බත්තකංපි සමානං හෙට්ඨාභූමියං නිබ්බත්තෙති. මහෙසක්ඛෙසු මහිද්ධිකෙසු නිබ්බත්තකංපි සමානං අප්පෙසක්ඛෙසු නිබ්බත්තෙති. තථා උච්චකුලෙසු නිබ්බත්තකංපි නීචකුලෙසු. දීඝායුකෙසු නිබ්බත්තකංපි අප්පායුකෙසු. මහාභොගෙසු නිබ්බත්තකංපි අප්පභොගෙසු. පුරිසත්ත භාවනිබ්බත්තකංපි සමානං ඉත්ථත්තභාවංවා නපුංසකභාවං වා නිබ්බත්තෙති. වණ්ණසම්පත්තිනිබ්බත්තකංපි දුබ්බණ්ණභාවං. ඉන්ද්‍රියසම්පත්තිනිබ්බත්තකංපි අන්ධංවා බධිරංවා යංකිඤ්චි ඉන්ද්‍රියවෙකල්ලං. අඞ්ගපච්චඞ්ග සම්පත්තිජනකංපි හත්ථපාදාදි අඞ්ගවෙකල්ලං ජනෙති. තථා ආයූහනකාලෙ මහානිරයෙසු නිබ්බත්තකංපි අකුසලං පච්ඡාකතෙන බලවකුසලෙන විබාධියමානං උස්සදෙසුවා පෙතෙසුවා නිබ්බත්තෙති. අජාතසත්තු රාජා චෙත්ථ නිදස්සනං. උස්සදෙසු නිබ්බත්තකංපි පෙතෙසුවා තිරච්ඡා නෙසුවාති ආදිසබ්බං වත්තබ්බං.

උපත්ථම්භකංපි තබ්බිපරියායෙන වෙදිතබ්බමෙව. තථා හි කම්මං නාම කතකාලෙදුබ්බලංපිසමානං පච්ඡාසභාගෙනබලවතාකුසලෙනවා අකුසලෙනවා උපත්ථම්භියමානං සුට්ඨු බලවං හොතීති. කම්මනිබ්බත්ත ඛන්ධසන්තානස්ස විබාධනංනාම අඤ්ඤෙන කම්මෙන නිබ්බත්තස්ස සත්තස්ස ගහිතපටිසන්ධිතො පට්ඨාය යදාකදාචි සරීරෙ නානාඅන්තරායෙ උප්පාදෙත්වාවා ධානන්තරඛෙත්තවත්ථු ගොමහිංස ධන ධඤ්ඤභොග සම්පත්තීනං පුත්තදාරඤාති මිත්තානඤ්ච විපත්තිං කත්වාවා දුක්ඛුප්පත්ති කරණං. දුවිධඤ්හි කම්මඵලංනාම විපාකඵලං නිසන්දඵලන්ති. තත්ථ විපාකඵලංනාම කම්මකාරකස්සෙව හොති. න අඤ්ඤස්ස. නිසන්ද ඵලං පන අඤ්ඤෙසංපි සාධාරණමෙව. ධම්මපදෙ ආනන්දසෙට්ඨිවත්ථු එත්ථ වත්තබ්බං. චක්ඛාදීසු පන කම්මජසන්තතීසීසෙසු යෙන කම්මෙන යංකිඤ්චි එකංවා ද්වෙවා තීණිවා සබ්බසො භිජ්ජන්ති. චක්ඛුපාලත්ථෙරාදීනං විය. තං කම්මං උපඝාතකෙ

සඞ්ගහිතන්ති යුත්තං. උපඝා තකන්ති පන උපච්ඡෙදකන්තිච අත්ථතො එකං. තථා හි මජ්ඣිමට්ඨ කථායං පඨමං උපච්ඡෙදකනාමෙන වත්වා උපඝාතකන්තිපි එතස්සෙව නාමන්ති වුත්තං. අඞ්ගුත්තරට්ඨකථායං පඨමං උපඝාතකනාමෙන වත්වා උපච්ඡෙදකන්තිපි තස්සෙවෙතං නාමන්ති වුත්තං. විසුද්ධි මග්ගෙපි මරණස්සතිනිද්දෙසෙ තදෙව කම්මුපච්ඡෙදකකම්මන්ති වුත්තං. ඉධච පරතො උපච්ඡෙදකකම්මුනාති වක්ඛති.

ඉමස්සපි කම්මන්තරුපච්ඡෙදනං මරණාසන්නකාලෙ පාකටං. තදාහි පඨමං පාපකම්මබලෙන දුග්ගතිනිමිත්තෙ උපට්ඨහන්තෙ පුන කල්‍යාණ කම්මං තං පටිබාහිත්වා සුගතිනිමිත්තං දස්සෙත්වා සග්ගෙ නිබ්බත්තෙති. කල්‍යාණකම්මබලෙන සුගතිනිමිත්තෙ උපට්ඨහන්තෙ පුන පාපකම්මං තං පටිබාහිත්වා දුග්ගතිනිමිත්තං දස්සෙත්වා අපායෙ නිබ්බත්තෙති. දුට්ඨ ගාමණිරඤ්ඤො සොණත්ථෙරපිතුච වත්ථූනි කථෙතබ්බානි. අඞ්ගුත්තරට්ඨකථායං පන කුසලාකුසලකම්මක්ඛය කරස්ස මග්ගකම්මස්සපි කම්මන්තරුපච්ඡෙදකතා වුත්තා. අඞ්ගුලිමාලත්ථෙරාදීනං වියාති. ඉමස්මිං භවෙ ලද්ධානි මහග්ගතකම්මානි යෙන අකුසලෙන පරිහායන්ති. තස්සපි කම්මන්තරුපච්ඡෙදකෙ සඞ්ගහො යුත්තො. දෙවදත්තස්ස වියාති. කම්මනිබ්බත්තඛන්ධසන්තානුපච්ඡෙදනං පන තස්මිං තස්මිං භවෙ ආයු කම්මෙසු විජ්ජමානෙසු ලද්ධොකාසස්ස කස්සචි අපරාධකම්මස්ස බලෙන කලලකාලතො පට්ඨාය අන්තරාච කෙනචිරොගෙනවා භයෙනවා උපක්කමෙනවා මරන්තානං වසෙන වෙදිතබ්බං.

එත්ථච කම්මන්තරස්සවා කම්මනිබ්බත්තඛන්ධසන්තානස්සවා උපත්ථම්භනා දීනි සන්ධාය ඉමෙසං චතුන්නංපි කම්මානං කුසලාකුසලභාවො විසුද්ධිමග්ගෙ අඞ්ගුත්තරට්ඨකථායඤ්ච වුත්තො. මජ්ඣිමට්ඨකථායං පන සංවණ්ණෙතබ්බසුත්තානුරූපං කම්මනිබ්බත්තඛන්ධසන්තානස්සෙව උපත්ථම්භනාදීනි සන්ධාය උපත්ථම්භකස්ස කුසලභාවො උපපීළකඋපඝාතකානං අකුසලභාවො වුත්තො. සො පන මජ්ඣිමටීකායං අඞ්ගුත්තරටීකායඤ්ච අරුච්චමානො විය වුත්තො. මහාටීකායං පන සො කෙචි වාදොපි කතො. තත්ථපන සංවණ්ණෙතබ්බසුත්තානුරූපං වුත්තත්තා විසුං පාළිනයොති දට්ඨබ්බො. න ච කෙච්වාදො කත්තබ්බො. සුත්තස්මිංහි අප්පායුකසංවත්තනිකාඑසා මාණවපටිපදා, යදිදං පාණාතිපාතී හොතීතිආදිනා උපඝාතකං පාණාතිපාතවසෙනෙව වුත්තං. උපපීළකඤ්ච බහ්වාබාධසංවත්තනිකා එසා මාණව පටිපදා, යදිදං සත්තානං විහෙඨකජාතිකො හොතීතිආදිනා විහිංසාදීනං වසෙන වුත්තං. උපත්ථම්භකඤ්ච දීඝායුකසංවත්තනිකා එසා මාණව පටිපදා. යදිදං පාණාතිපාතං පහාය පාණාතිපාතා පටිවිරතො හොතීතිආදිනා පාණාතිපාතවිරතිආදීනං වසෙන වුත්තං. සබ්බඤ්චෙතං මනුස්සත්තං ආගතස්සෙව සත්තස්ස වසෙනාති එවං විසුං පාළිනයො වෙදිතබ්බොති. මහාටීකායං පන අඞ්ගුත්තරටීකායඤ්ච කම්මන්තරුපත්ථම්භනාදීනි අනිච්ඡන්තෙහි ජනකාදිභාවොනාම විපාකං පටිඉච්ඡිතබ්බො. නකම්මන්ති විපාකස්සෙව උපඝාතකතා යුත්තා විය දිස්සතීති වුත්තං.

කිච්චවසෙනාති ජනනං උපත්ථම්භනං උපපීළනං උපච්ඡින්දනන්ති චතුන්නං කිච්චානං වසෙන. තත්ථ එකා පාණාතිපාතචෙතනා චත්තාරි කිච්චානි සාධෙති. සා හි යාව විපච්චිතුං ඔකාසං නලභති. තාව උපත්ථම්භනාදීසු තීසු කිච්චෙසු යංකිඤ්චි ලද්ධපච්චයං කිච්චං කරොති. යදා විපච්චිතුං ඔකාසං ලභති. තදා එකාය චෙතනාය එකාඑව පටිසන්ධි හොතීති එවං සාකෙතපඤ්හෙ වුත්තනයෙන එකං අපායභවං ජනෙති. තතො පරං පන පටිසන්ධිජනනකිච්චං නත්ථි. පවත්ති විපාකජනනෙන සහ ඉතරානි තීණි කිච්චානි භවසතසහස්සෙපි කප්පසතසහස්සෙපි සාධෙතියෙව. ධම්මදින්නායනාම උග්ගසෙන රඤ්ඤො දෙවියා වත්ථු එත්ථ වත්තබ්බං. සා පන යදා අත්තනො විපාකවාරතො පුරෙ අරියභූතස්සවා පුථුජ්ජනභූතස්සපි කල්‍යාණ චිත්තසමඞ්ගිනොවා උපච්ඡෙදනං කරොති. තදා උපච්ඡින්දිත්වා කම්මන්ත රස්සෙව ඔකාසං කරොති. සයං විපාකං නජනෙති. යදා පන පාපචිත්තසමඞ්ගිනො ඛන්ධසන්තානං උපච්ඡින්දති. තදාඑව උපච්ඡින්දිත්වා අත්තනො විපාකං ජනෙති. සකිං ලද්ධපටිසන්ධිවාරතො පන පට්ඨාය අනෙකෙසු අත්තභාව සතසහස්සෙසුපි උපච්ඡෙදනාදීනියෙව කරොති. එත්ථ මහාමොග්ගලාන ත්ථෙර වත්ථු සාමාවති වත්ථු වග්ගුමුදාතීරියභික්ඛු වත්ථු දූස්සිමාර කලාබුරාජවත්ථූනි කථෙතබ්බානි. යස්මා පන ඉදං උපච්ඡෙදකකම්මං නාම තිරච්ඡානගතානං බහුලං ලබ්භති. තස්මා සුට්ඨු බලවං අකුසලකම්මං දුබ්බලස්ස අකුසලකම්මස්සවා අකුසලකම්මනිබ්බත්තඛන්ධසන්තානස්සවා උපච්ඡෙදකංනාම න හොතීති න වත්තබ්බං. තෙනෙව හි මජ්ඣිමට්ඨකථායං බහුකස්මිඤ්හි අකුසලකම්මෙ ආයූහිතෙ බලවකම්මං දුබ්බල කම්මස්ස විපාකං පටිබාහිත්වා අත්තනො විපාකස්ස ඔකාසං කරොතීති වුත්තං.

අපිච පවත්තියංපි කම්මන්තරජනිතං භවඞ්ගසන්තානං අනුපච්ඡින්දිත්වා පඤ්චසු චක්ඛු සොත ඝාන ජිව්හා භාව දසක සඞ්ඛාතෙසු සන්තති සීසෙසු අඤ්ඤතරස්ස සන්තතිසීසස්ස සබ්බසො උපච්ඡින්දනංපි ඉමස්සෙව කිච්චන්ති යුත්තං. යං පන මහාටීකායං අඞ්ගුත්තරටීකායඤ්ච උපපීළිකං අඤ්ඤස්ස විපාකං ඡින්දති. න සයං අත්තනො විපාකං ජනෙතීති වුත්තං. තං අට්ඨකථායං සුඛදුක්ඛං පීළෙති, අද්ධානං පවත්තිතුං න දෙතීති ඉදං දිස්වා වුත්තං සියා. අද්ධානං පවත්තිතුං නදෙතීති එත්ථ පන සුඛසන්තානංවා දුක්ඛසන්තානංවා චිරකාලං පවත්තිතුං නදෙති ඉච්චෙවත්ථො. න පන උපඝාතකං විය භවඞ්ගසන්තානෙන සහ අඤ්ඤස්ස කම්මස්ස විපාකං ඡින්දතීති.

[143] යංපන විභාවනියං

> ''ජනකං කම්මන්තරස්ස විපාකං අනුපච්ඡින්දිත්වාව විපාකං ජනෙති. උපඝාතකං උපච්ඡෙදනපුබ්බකන්ති ඉදං තාව අට්ඨකථාසු සන්නිට්ඨානන්ති වුත්තං''. තං න සුන්දරං.

ඉධ පුබ්බකතෙන උපච්ඡෙදනකකම්මෙන මරිත්වා සග්ගෙ නිබ්බත්තානං වත්ථූනං අට්ඨකථාසුයෙව ආගතත්තාති.

[144] යඤ්ච තත්ථ

අපරෙ පන ආචරියා වදන්තීතිආදිනා උපඝාතකස්ස සයං විපාකනිබ්බත්තකත්තා භාවවචනං වුත්තං. තංපි න සුන්දරං.

තෙනෙව කම්මෙන අපායෙ නිබ්බත්තානං දූසිමාර කලාබුරාජා දීනං තස්ස කම්මස්ස උපච්ඡෙදකකම්මභාවෙන අට්ඨකථාසු ආගතත්තාති. [ජනකචතුක්කං]

146. **ගරුකන්ති** අඤ්ඤෙන කම්මෙන පටිබාහිතුං අසක්කුණෙය්‍යං කුසලපක්ඛෙ මහග්ගතකම්මං අකුසලපක්ඛෙ නියතමිච්ඡාදිට්ඨියා සහ පඤ්චානන්තරියකම්මං. එත්ථ සියා. මහග්ගතකම්මන්ති කස්මා වුත්තං. තඤ්හි පමාදවසෙනවා නීවරණධම්මපවත්තියාවා පරිහායියමානං නිකන්තිබලෙනවා පටිබාහියමානං විපාකං න දෙතීති. තථා එකස්ස බහූසු ආනන්තරියකම්මෙසු කතෙසු එකස්මිං විපච්චන්තෙ සෙසානි න විපච්චන්තීති. වුච්චතෙ, මහග්ගතකම්මං තාවඨපෙත්වා පමාදධම්මනීවරණධම්මනිකන්තිධම්මෙ අත්තනො බලවතරඤ්ච මහග්ගතකම්මන්තරං අඤ්ඤෙන පුඤ්ඤකම්මෙන අප්පටිබාහනියට්ඨෙන ගරුකං නාම හොති. ආනන්තරියකම්මානි පන ඨපෙත්වා අත්තනො බලවතරං ආනන්තරියකම්මං අඤ්ඤෙන කෙනචි ධම්මෙන අප්පටිබාහනියට්ඨෙනාති එවං යථාරහං තෙසං ගරුකතා වෙදිතබ්බාති. **ආසන්නන්ති** මරණකාලෙ අනුස්සරිතං තදා කතඤ්ච. තත්ථ තදාකතන්ති අන්තිම ජවනවීථිතො පුබ්බභාගෙ ආසන්නෙ කතං යංකිඤ්චි කුසලාකුසලකම්මං. මිච්ඡාදිට්ඨිකම්මං පන විපස්සනාදිවසෙන පවත්තං සම්මාදිට්ඨිකම්මඤ්ච අන්තිමජවනවීථියංපි කතන්ති ගහෙතබ්බං. යථාහ-මරණකාලෙ වාස්ස හොති මිච්ඡාදිට්ඨි සම්මාදිට්ඨි සමත්තා සමාදින්නාති. එතෙන තතො මිච්ඡාදිට්ඨිකම්මතො අඤ්ඤං අන්තිමජවනවීථියං පවත්තං කම්මං පටිසන්ධිං ජනෙතුං න සක්කොතීති සිද්ධං හොතීති. **ආචිණ්ණන්ති** දීඝරත්තං අභිණ්හසො කතං. සකිං කරිත්වාපිවා පච්ඡා පුනප්පුනං සොමනස්සජනකං සන්තාපජනකඤ්ච. **කටත්තාකම්මන්ති** කාරියිත්ථාති කම්මන්ති එවං කතකාරණාඑව කම්මන්ති වත්තබ්බං කම්මං. ගරුකාදිභාවෙන වත්තබ්බං කම්මං න හොතීති අත්ථො. තත්ථ පුරිමානි තීණි ඉමස්මිං භවෙ කතානි උපපජ්ජවෙදනීයකම්මානිඑව. කටත්තාකම්මං පන අතීතභවෙසු කතෙහි අපරපරියායවෙදනීයෙහි සහ ඉමස්මිං භවෙ කතං ගරුකා සන්නාචිණ්ණභාවරහිතං කම්මපථපත්තං යංකිඤ්චි උපපජ්ජවෙදනීයකම්මං. මහාටීකායං පන කටත්තාකම්මං පුරිම ජාතීසු කතංඑව ගහිතං. තං අට්ඨකථාය න සමෙති. එතෙහි පන තීහි මුත්තං පුනප්පුනං ලද්ධාසෙවනං කටත්තාවා පන කම්මංනාම හොතීති හි වුත්තං. න ච අතීතභවෙසු කතානි මාතුඝාතකාදීනිපි අපරපරියාය කම්මානි එතෙහි තීහි මුත්තානීතිවා අමුත්තානීතිවා පුනප්පුනං ලද්ධාසෙවනානීතිවා අලද්ධාසෙවනානීතිවා සක්කා විසෙසෙතුං. තදා හි තානි ගරුක කම්මසන්තානෙ පවත්තානිපි හොන්ති. ආසන්නවචිණ්ණකම්මසන්තානෙ පවත්තානිපීති.

අඞ්ගුත්තරට්ඨකථායඤ්ච එතෙහි පන තීහි මුත්තං අඤ්ඤාණවසෙනකතං කටත්තාවා පන කම්මංනාමාති වුත්තං. න තානි අඤ්ඤාණවසෙන කතානීති සක්කා විසෙසෙතුං. තානි හි පුරිමභවෙසු අඤ්ඤාණ වසෙන කතානිපි හොන්ති. ඤාණවසෙන කතානිපීති. තානි පන විසෙසනානි ඉමස්මිං භවෙ කතානං ගරුකාදීහි තීහි මුත්තානං සත්තමජවන කම්මානං වසෙන වුත්තානීති තෙහි සහ පුරිමජාතීසු කතානි අපරපරියාය කම්මානි කටත්තා කම්මංනාමාති වෙදිතබ්බානි. එවඤ්ච කත්වා යත්ථ තංපුබ්බකතං කම්මන්ති ආගතං. තත්ථපි ඉමස්මිං භවෙවා අතීතභවෙසුවා පුබ්බකාලෙ කතන්ති අත්ථො වෙදිතබ්බොති. ඉමෙසු පන චතූසු කම්මෙසු විජ්ජමානෙසු ගරුකමෙව අනන්තරෙ භවෙ පටිසන්ධිං දෙති. ගරුකෙ අසති ආසන්නං. ආසන්නෙ අසති ආචිණ්ණං. ආචිණ්ණෙ අසති කටත්තාකම්මං. තෙනාහ **පාකදානපරියායෙනාති**. පාකදානවාරෙනාති අත්ථො. එත්ථ සියා. කස්මා ඉධ ආසන්නං ආචිණ්ණතො පඨමං වුත්තං. නනු පාළියං ආසන්නතො ආචිණ්ණමෙව පඨමං වුත්තං. යථාහ-යං ගරුකං යං බහුලං. යදාසන්නං. කටත්තාවා පන කම්මන්ති. අට්ඨකථාසුච තෙනෙව කමෙන පාකදානවාරො විහිතොති. වුච්චතෙ, සභාවතො බලවදුබ්බලක්කමෙන පාළියං ආචිණ්ණං පඨමං වුත්තං. සො පන කමො කදාචි පාකදානපරියායොපි සම්භවතීති කත්වා අට්ඨකථාසු තෙනෙව කමෙන පාකදානවාරො විහිතො. ආසන්නංපි හිසමානං චිත්තං තොසෙතුංවා සන්තාපෙතුංවා අසක්කොන්තං හුත්වා දුබ්බලං බලවතො ආචිණ්ණස්ස නිවත්තකං න හොතීති. යස්මා පන මහාකම්මවිභඞ්ගසුත්තෙ පුබ්බෙවාස්සතං කතං හොති කල්‍යාණකම්මං සුඛවෙදනීයං. පච්ඡාවාස්සතං කතං හොති කල්‍යාණකම්මං සුඛවෙදනීයං. මරණකාලෙවාස්ස හොති සම්මාදිට්ඨි සමත්තා සමාදින්නාති එවං ආචිණ්ණදුච්චරිතස්සපි එකච්චස්ස ආසන්නෙන කල්‍යාණ කම්මෙන සග්ගගමනං වුත්තං. තථා පුබ්බෙවාස්සතං කතං හොති පාපකම්මං දුක්ඛවෙදනියං.ල. මිච්ඡාදිට්ඨි සමත්තා සමාදින්නාති එවං ආචිණ්ණ සුචරිතස්සපි එකච්චස්ස ආසන්නෙන පාපකම්මෙන අපායගමනං වුත්තං. යස්මාච උභින්නංපි බලවභාවෙ සති ආසන්නමෙව පරියත්තං භවිතුං අරහති. තස්මා ඉධ ථෙරෙන ආසන්නමෙව පඨමං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. එත්ථච පුබ්බෙවාස්සකතං හොතීති ඉදං ආසන්නානුස්සරිතකම්මවසෙන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. තම්බදාඨිකනාමස්ස චොරඝාතකස්ස මහාවාතකාලනාමස්සච උපාසකස්ස වත්ථු එත්ථ කථෙතබ්බන්ති.

[145] විභාවනියං පන

අට්ඨකථායං ආගතං ජරග්ගවොපමං දස්සෙත්වා ආසන්නමෙව පඨමං විපාකං දෙතීති එකංසෙන වුත්තං. තං න සුන්දරං.

න හි අට්ඨකථායං එවං එකංසෙන වුත්තං. නව උට්ඨාතුංපි අසක්කොන්තො සො ජරග්ගවො පජද්වාරස්ස ආසන්නෙ ඨිතොපි පඨමතරං නික්ඛමිස්සතීති. [ගරුකචතුක්කං]

147. දිට්ඨධම්මො වුච්චති පච්චක්ඛභූතො පච්චුප්පන්නො අත්තභාවො. වෙදිතබ්බං අනු භවිතබ්බන්ති වෙදනීයං. ඵලං. දිට්ඨධම්මෙ වෙදනීයං ඵලං එතස්සාති **දිට්ඨධම්මවෙදනීයං**.

[146] **විභාවනියං** පන

> ''දිට්ඨධම්මෙ වෙදිතබ්බං විපාකානුභවන වසෙනාති දිට්ඨධම්මවෙදනීය''න්ති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

දිට්ඨෙව ධම්මෙ විපාකං පටිසංවෙදෙතීති හි පාළියං වුත්තං. එත්ථ හි විපාකං පටිසංවෙදෙතීති එතෙන ඉධ වෙදනීයසද්දො කම්මසාධනො විපාකාතිධෙය්‍යොව හොතීති දස්සෙති. එවඤ්ච සති ඉධ අඤ්ඤපදත්ථසමාසො එව ලබ්භති. න උත්තරපදත්ථසමාසොති. දිට්ඨධම්මං උපෙච්ච තස්ස අනන්තරෙ පජ්ජිත්වා පාපුණිත්වා වෙදිතබ්බං ඵලං එතස්සාති **උපපජ්ජවෙදනීයං**. තෙනෙව හි අට්ඨකථායං උපපජ්ජ සද්දස්ස අත්ථං වදන්තෙන උපපජ්ජිත්වාති වුත්තං. සුත්තපදෙසු පන උපපජ්ජෙවාති පාඨො දිට්ඨො. තස්මා දිට්ඨධම්මස්ස සමීපෙ අනන්තරෙ පජ්ජිතබ්බො ගන්තබ්බොති උපපජ්ජො. දුතියො අත්තභාවො උපපජ්ජෙවෙදිතබ්බං ඵලං එතස්සාති උපපජ්ජවෙදනීයන්ති එවමත්ථො පාඨස්ස වසෙන වෙදිතබ්බො. උපපජ්ජාතිවා අනන්තරෙ භවෙ පවත්තො එකො නිපාතො. යථා පච්චාති.

[147] **විභාවනියං** පන

> ''දිට්ඨධම්මතො අනන්තරං උපපජ්ජිත්වා වෙදිතබ්බන්ති උපවජ්ජවෙදනීය''න්ති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

උපපජ්ජවා විපාකං පටිසංවෙදෙතීති හි පාළියං වුත්තං. පරියායති පුනප්පුනං ආගච්ඡතීති පරියායො. අපරොව සො පරියා යොවාති **අපරපරියායො.** දිට්ඨධම්මා නාගතා නන්තර භවෙහි අඤ්ඤො අත්ත භාව පරිවත්තො. තෙ නෙව හි මහාටීකායං අඞ්ගුත්ත රටීකායඤ්ච අපරපරියායෙති දිට්ඨධම්මානන්තරානාගතතො අඤ්ඤස්මිං අත්තභාවපරියායෙ අත්තභාවපරිවත්තෙති වුත්තං. සුත්තපදෙසු පන අපරෙවා පරියායෙතිච අපරාපරෙවා පරියායෙතිච ද්විධා පාඨො දිට්ඨො. තත්ථ පච්ඡිමස්මිං පාඨෙසති ඉධ මජ්ඣෙ එකස්ස අපරසද්දස්ස ලොපො දට්ඨබ්බො. සඞ්ගහපොට්ඨකෙසු පන මජ්ඣෙ දීඝො යාකාරනට්ඨොව අපරාපරියසද්දො දිස්සති. සො බහුසු අට්ඨකථාසු නත්ථි. පාළියාච න සමෙති.

[148] යඤ්ච **විභාවනියං**

> ''අපරෙ අපරෙ දිට්ඨධම්මතො අඤ්ඤස්මිං යත්ථකත්ථචි අත්තභාවෙ වෙදිතබ්බං කම්මං අපරාපරිය වෙදනීය''න්ති වුත්තං. තත්ථ දිට්ඨධම්මතොති ඉදං තාව නයුජ්ජති.

න හි මජ්ඣෙ උපපජ්ජභවං වජ්ජෙත්වා පඨමො දිට්ඨධම්මොව ඉධ තතියෙ පදෙ අධිකතොති යුත්තො.

[149] අත්ථතො පන බ්‍යඤ්ජනතොව සබ්බං පාළියා න සමෙති.

අපරෙවා පරියායෙ විපාකං පටිසංවෙදෙතීති හි පාළියං වුත්තං. අපරාපරෙවා පරියායෙතිවා. අහොසිනාමකං කම්මං **අහොසිකම්මං**. අහොසිකම්මං. භවිස්සතිකම්මං. අත්ථිකම්මං. නතස්ස විපාකොති එවං වුත්තපාඨවසෙන ආචරියෙහි ඨපාගහිතනාම ධෙය්‍යං සබ්බසො අලද්ධවිපාකවාරං කම්මන්ති වුත්තං හොති. තත්ථ සත්තසු කුසලාකුසලජවනෙසු පඨමජවනචෙතනා දිට්ඨධම්මවෙ දනීයංනාම. සා හි අලද්ධාසෙවනතාය සබ්බදුබ්බලත්තා අචිරට්ඨිතිකාව හොති අප්පතරවිපාකාචාති. පච්චයං ලද්ධා දිට්ඨධම්මෙඑව අහෙතුකමත්තං ඵලං දත්වා විගච්ඡති. න එකංපි මරණකාලං අතික්කම්ම සන්තානං අනුබන්ධිතුං සක්කොති. පච්චයං පන අලභමානා අහොසිකංනාම හොති. පච්චයොතිච අත්තනො ඵලුප්පත්තියා ඔකාසදායකො නානා ඉරියාපථෙසු ඉට්ඨානිට්ඨාරම්මණසමා ගමාදිකො යොකොචි පච්චයොපි යුජ්ජතියෙව. ටීකාසු පන පටිපක්ඛෙහි අනභිභූතතායාතිආදිනා මහන්තං කත්වා පච්චයො වුත්තො. සො කාකවලියාදීනං විය පාකටතරඵලදානං සන්ධාය වුත්තොති වෙදිතබ්බො. න හි කම්මපථජවනසන්තානෙ පවත්තමානා ඉතරාපිවා පඨමජවනචෙතනා ඉට්ඨානිට්ඨසමායොගවසෙනපි ලද්ධ පච්චයා කාචි අත්තනො බලානුරූපං ඵලං න දෙතීති අත්ථි. නවතාය දියාමානං සබ්බංපි ඵලං මහාජනස්සවා කම්මකාරකස්සෙව වාපාකටමෙව සියාති සක්කා වත්තුන්ති. යං පන ඤාණවිභඞ්ගට්ඨ කථායං එකං දිට්ඨධම්මවෙදනීයං විපාකං දෙති. සෙසානි අවිපාකානීති වුත්තං. තං අලද්ධපච්චයානි සෙසානි සන්ධාය වුත්තන්ති ගහෙතබ්බං. න හි එකො දිට්ඨධම්මො එකස්සෙව දිට්ඨධම්මවෙදනී යස්ස ඔකාසොති සක්කා විඤ්ඤාතුන්ති. අත්ථසාධිකා පන සන්නිට්ඨාපකභූතා සත්ථමජවනචෙතනා උපපජ්ජ වෙදනීයංනාම. සා හි ලද්ධාසෙවනතාය ථොකං සාරභූතා හොතීති පඨමචෙතනා විය සීඝතරං විපච්චිතුං නසක්කොති. බලවතීච හොතීති එකං භවං ජනෙතුං සක්කොති. පතිත ජව නෙසු පන අන්තිමජවනතාය මජ්ඣිමචෙතනායො විය චිරට්ඨිතිකා න හොතීති පච්චයං ලද්ධා අනන්තරෙ එව භවෙ පටිසන්ධිංවා පවත්ති ඵලමෙවවා දත්වා විගච්ඡති. අලද්ධා පන අහොසිකම්මමෙව හොති. න දුතියං මරණකාලං අතික්කමිතුං සක්කොති. යංපන ඤාණවිභඞ්ගට්ඨකථායං එකං උපපජ්ජවෙදනීයං පටිසන්ධිං ආකඩ්ඪති. සෙසානි අවිපාකානීති වුත්තං. තංපි පටිසන්ධිවිපාකං සන්ධාය වුත්තන්ති

ගහෙතබ්බං. සෙසානිපි හි යාව දුතියචුති නාගච්ඡති. තාව ලද්ධපච්චයානි පවත්ති විපාකං දෙන්තියෙව. ඉධ මිස්සක කම්මානි කත්වා අනන්තරභවෙ මිස්සකකම්මඵලං අනුභොන්තානි වෙමානික පෙතවත්ථූනි අඤ්ඤානිච තංතංකම්මං කත්වා අනන්තරභවෙ එව සුගති යං තබ්බිපාකභූතං විපත්තිං අනුභවන්තානි දුග්ගතියංවා තබ්බිපාකභූතං සම්පත්තිං අනුභවන්තානි අනෙකානි වත්ථුසතානි එත්ථ කථෙ තබ්බානීති.

[150] යං පන **විභාවනියං**

> ''සාව පටිසන්ධිං දත්වාව පවත්තිවිපාකං දෙති. පටිසන්ධියා පන අදින්නාය පවත්තිවිපාකං දෙතීති නත්ථී''ති වුත්තං. තං න යුජ්ජති.

යථාවුත්තවත්ථූහි සද්ධිං විරුජ්ඣනතො.

[151] යඤ්ච **තත්ථ**

> ''චුති අනන්තරඤ්හි උපපජ්ජවෙදනීයස්ස ඔකාසො''ති කාරණං වුත්තං. තංපි අකාරණං.

පුතිඅනන්තරතො පට්ඨාය යාවජීවංපි ඔකාසසම්භවතො.

[152] යඤ්ච **තත්ථ**

> ''පටිසන්ධියා පන දින්නාය ජාතිසතෙපි පවත්තිවිපාකං දෙතීති වුත්තං''. තංපි න ගහෙතබ්බං.

කම්මසඞ්කරාපත්තිතො. අඞ්ගුත්තරට්ඨකථායඤ්ච දිට්ඨධම්මවෙදනීයං උපපජ්ජවෙදනීයං අපරපරියාය වෙදනීයන්ති තෙසං සඞ්කමනං නත්ථි. යථාඨානෙයෙව පතිට්ඨන්තීති වුත්තං. න චෙත්ථ පටිසන්ධිවසෙන එවං වුත්තන්ති සක්කා වත්තුං. තදත්ථසාධකස්ස අට්ඨකථාපදෙසස්සවා වත්ථුස්සවා යුත්තියාවා අභාවතොති. මජ්ඣෙ පන පඤ්චජවන චෙතනා අපරපරියාය වෙදනීයංනාම. එතා හි සුට්ඨු බලවන්තී සාරභූතාව හොන්තීති න සීඝං විපච්චිතුං සක්කොන්ති. චිරට්ඨිතිකා පන හොන්ති. තස්මා තතියභවතො පට්ඨාය යදා ඔකාසං ලභන්ති. තදා පඤ්චවාරෙ පටිසන්ධිං දත්වා සංසාරපවත්තියා සති කප්පසතසහස්සෙපි පවත්තිවිපාකං දෙන්තීති. ඉමානියෙව පන තීණි කම්මානි අත්තනො අත්තනො ඛෙත්තෙ සබ්බසො විපාකවාරං අලභමානානි අහොසිකම්මංනාම. ඛෙත්තඤ්ච නෙසං පඨමස්ස දිට්ඨ ධම්මචුතියා පරිච්ඡින්නං. දුතියස්ස අනාගතානන්තරභවචුතියා. තතියස්ස පරිනිබ්බානචුතියාති දට්ඨබ්බං. [දිට්ඨධම්මචතුක්කං]

148. **පාකට්ඨානවසෙනාති** අපායාදිකස්ස විපච්චනට්ඨානස්ස වසෙන තථා චත්තාරි කම්මානිනාම හොන්තීති යොජනා. **තත්ථාති** තෙසු අකුසලාදීසු චතූසු කම්මෙසු. **කම්මද්වාරවසෙනාති** කම්මසිද්ධියා අඞ්ගභූතානං කායාදි කම්මද්වාරානං වසෙන. පාණං අතිපාතෙන්ති එතෙනාති **පාණාතිපාතො**. අතිපාතනඤ්චෙත්ථ සරසතො පතිතුං අදත්වා අන්තරාඑව පයොගබලෙන පාතනං දට්ඨබ්බං. අදින්නං ආදියන්ති එතෙනාති **අදින්නාදානං**. අගමනී යවත්ථුසඞ්ඛාතෙසු වත්ථුකාමෙසු මිච්ඡා චරන්ති එතෙනාති **කාමෙසුමිච්ඡාචාරො**. තත්ථ පරපාණෙ පාණසඤ්ඤිනො තස්ස ජීවිතින්ද්‍රියසන්තානුපච්ඡෙදකස්ස කායවචීපයොගස්ස සමුට්ඨාපිකා වධකචෙතනා පාණාතිපාතොනාම. සයමෙව අත්තනො ජීවිතින්ද්‍රියං පාතෙන්තස්ස පාණාතිපාතොනාම නත්ථි. පරපරිග්ගහිතෙ පරපරිග්ගහිතසඤ්ඤිනො තතො වියොගකාරණස්ස කාය වචීපයොගස්ස සමුට්ඨාපිකා අච්ඡින්දකචෙතනා අදින්නාදානංනාම. අගමනීයවත්ථුසු මග්ගෙනමග්ගපටිපාදකස්ස කායපයොගස්ස සමුට්ඨාපිකා අස්සාදචෙතනා කාමෙසුමිච්ඡාචාරොනාම. කෙචි පනඑත්ථපි අගමනීය වත්ථුසඤ්ඤිනොති පදං ඉච්ඡන්ති. තං අට්ඨකථාය න සමෙති. අගමයනීවත්ථු තස්මිං සෙවනචිත්තන්ති හි තත්ථ වුත්තං. එතෙන අගමනීයවත්ථුම්හි සති ගමනීය සඤ්ඤායවා අගමනීය සඤ්ඤායවා සෙවන්තස්ස කම්මපථො හොති යෙවාති සිද්ධං හොති. ඉතරථා අගමනීයවත්ථු තථා සඤ්ඤිතා තස්මිං සෙවනචිත්තන්ති වුත්තං සියාති.

අපරෙ පන සයං පයොගං කත්වා අත්තනි පරෙන කරීයමානං මග්ගෙන මග්ගපටිපාදනං අස්සාදෙන්තස්ස සෙවනචිත්තෙ සතිපි නත්ථි කම්මප්පථභෙදො. පයොගස්ස අභාවාති වදන්ති. සෙවනචිත්තෙ පන සති පයොගො අප්පමාණන්ති එකෙ. එවඤ්ච සති තියඞ්ගිකොව මිච්ඡාචාරො, න චතුරඞ්ගිකොති ආපජ්ජති. අට්ඨකථායං පන සෙවන පයොගෙන සහ චතුරඞ්ගිකොව වුත්තොති අඤ්ඤෙ. සෙවනපයොගො පන යෙභුයොන ලබ්භමානත්තායෙව වුත්තො. න පන එකන්තඅඞ්ගභාවතො. ඉතරථා ඉත්ථීනං යෙභුයොන පයොගකිච්චං නත්ථීති තාසං මිච්ඡාචාරො දුල්ලභො සියාති ච වදන්ති. භික්ඛුනිදූසනංපි එත්ථෙව සඞ්ගය්හති. සා හි රක්ඛිතාසු සඞ්ගහිතාති. ටීකාසු පන සා ධම්මරක්ඛිතාපි න හොති. කුතො මාතාදිරක්ඛිතා. ධම්මොති හි ඉධ පාසණ්ඩියධම්මොව අට්ඨකථායං වුත්තොති වදන්ති. සාසනධම්මොපි නන යුත්තො. සබ්‍රහ්මචාරි නියොපි උපජ්ඣායිනී ආදිකා තස්සා මාතාදිට්ඨානියාඑව හොන්ති. තථා හි සික්ඛාපදවිභඞ්ගට්ඨකථායං මිච්ඡාචාරොපි දුස්සීලාය.ල. සාමණෙරියා, පුථුජ්ජනභික්ඛුනියා, සොතාපන්නාය, සකදාගාමිනියා, තතො අනාගාමිනියා වීතික්කමො මහාසාවජ්ජො. ඛීණාසවාය පන එකන්තමහාසාවජ්ජොවාති වුත්තං.

කස්මාපනෙත්ථ සුරාපානං නගහිතං. තංපිහි අපායසංවත්තනි කභාවෙන වුත්තං. යථාහ-සුරාමෙරයපානං භික්ඛවෙ ආසෙවිතං භාවිතං බහුලීකතං නිරයසංවත්තනිකං තිරච්ඡානයොනිසංවත්තනිකං පෙත්තිවිසයසංවත්තනිකං. යොච සබ්බලහුකො සුරාමෙරය පානස්ස විපාකො. සො මනුස්සභූතස්ස උම්මත්තකසංවත්තනිකො හොතීති. අට්ඨකථාසුපි කොට්ඨාසතො පඤ්චපි පාණාතිපාතා දයො කම්මපථාඑවාති වුත්තන්ති. වුච්චතෙ, මූලටීකායං තාව තස්ස සභාගත්තෙන මිච්ඡාචාරෙ උපකාරකත්තෙන දසසුපි කම්මපථෙසු අනුපවෙසොති වුත්තං. තත්ථ සභාගත්තං ගහෙත්වා විභාවනියං සුරාපානංපි එත්ථෙව සඞ්ගය්හතීති වදන්ති රසසඞ්ඛාතෙසු කාමෙසු මිච්ඡාචාරභාවතොති වුත්තං. උපකාරකත්තං ගහෙත්වා පටිසම්භිදාමග්ගටීකායං කුසලාකුසලාපිච පටිසන්ධිජනකායෙව කම්මපථාති වුත්තා. වුත්තාවසෙසා පටිසන්ධිජනනෙ අනෙකන්ති කත්තා කම්ම පථාති න වුත්තාති ඉමස්ස වාක්‍යස්ස සංවණ්ණනායං වුත්තාවසෙ සාති සුරාපානාදයො තබ්බිරමණාදයොච. සුරාපානඤ්හි මදස්ස පච්චයො. මදො අපුඤ්ඤපථස්ස. තබ්බිරතිපි නිම්මදතාය. සාච පුඤ්ඤපථස්සාති කම්මපථූපනිස්සයානි තානි තදාසන්නකම්මවසෙන සන්ධිජනකානිපි හොන්තීති වුත්තං. තත්ථ තදාසන්නකම්මවසෙනාති තස්ස සුරාපානස්සවා සුරාපානවිරතියාවා ආසන්නෙ පවත්තානං තම්මූලකානං අපුඤ්ඤකම්මානංවා පුඤ්ඤකම්මානංවා වසෙනාති අත්ථො. ඉදං වුත්තං හොති-යො සුරං පිවිත්වා සුරාමදහෙතු පාණා පාතාදීසු යංකිඤ්චි කම්මං කරොති, තස්ස සුරාපානං තස්සති කම්මස්ස බලවූපනිස්සයො හොති පුබ්බචෙතනාඨානියඤ්ච. තදෙව විසුං පටිසන්ධිං ජනෙති, න ඉතරන්ති. යථා හි පුබ්බාපරචෙතනා යොපි කම්මපථපත්තස්ස කම්මස්ස පරිවාරභූතාඑව පටිසන්ධිං ජනෙන්ති, න ඉතරා. එවමිදංපීති. න හි කම්මපථසුත්තෙසු සරූපතො ආගතානිඑව පටිසන්ධිං ජනෙන්ති. න ඉතරානීති සක්කා නියමෙතුං. යානි පන එකන්තෙන පටිසන්ධිජනනසාමත්ථිය යුත්තානි, තානෙව තත්ථ සරූපතො වුත්තානි. යානිපන පටිසන්ධිජනනෙ අනෙකන්තිකානි හොන්ති. තානි තත්ථසරූපතො න වුත්තානීති සක්කා විඤ්ඤාතුං. තථා හි පටිසම්භිදා මග්ගට්ඨකථායං කුසලාකුසලාපිච පටිසන්ධිජනකායෙව කම්මපථාති වුත්තා. වුත්තාවසෙසා පටිසන්ධිජනනෙ අනෙකන්ති කත්තා කම්මපථාති න වුත්තාති වුත්තං. තස්මා ඉදංපි පටිසන්ධිජනනෙ අනෙකන්තිකත්තා තත්ථ සරූපතො න වුත්තන්තිච. යං තදා සන්නකම්මවසෙන පටිසන්ධිජනකන්ති පුබ්බෙ වුත්තං. තං තත්ථ සරූපතො වුත්තෙසු තදා සන්නකම්මෙසු අනුපවිට්ඨන්තිච සක්කා වත්තුන්ති. තස්ස පන දුවිධං කිච්චං පටිසන්ධිජනනං කම්මජනනඤ්චාති. තත්ථ පටිජනනතො කම්මජනනමෙවස්ස මහන්තං මහාවිප්ඵාරඤ්ච හොතීති කත්වා සක්කෙන දෙවානමින්දෙන කුම්භජාතකෙ –

> යං වෙ පිවිත්වා දුච්චරිතං චරන්ති,
> කායෙන වාචාය චෙතසාච;
> නිරයං වජන්ති දුච්චරිතං චරිත්වා,
> තස්සා පුණ්ණං කුම්භමිමං කිණාථාති.

එවං තදාසන්නකම්මවසෙනෙව තස්ස අපායගාමිතා වුත්තා. තදුභයං පනස්ස කිච්චං ගහෙත්වා සුරාමෙරයපානං භික්ඛවෙ ආසෙවිතං.ල. සංවත්තනිකන්ති අඞ්ගුත්තරෙ වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. අයඤ්හිසුත්තපදෙසු ධම්මතා. යදිදං සංවත්තනිකන්ති වුත්තට්ඨානෙ යථාලාභයොජනාති. තථාහි මූලටීකායංපුනබ්භවංදෙතිපුනබ්භවාය සංවත්තෙතීති පාථෙ කම්මසහජාතා පුනබ්භවංදෙති. කම්මසහායභූතා අකම්මසහජා තාපුනබ්භවං සංවත්තෙතීති වුත්තං. කෙචි පන ඉමමත්ථං අනුපධාරෙත්වා ඉමාය පාළියා තස්ස විසුං එකන්තකම්මපථභාවං මඤ්ඤන්ති. යං පන කොට්ඨාසතො පඤ්චපි කම්මපථාඑවාති අට්ඨකථාවාක්‍යං. තත්ථ එවසද්දෙන තෙසං චෙතනාධම්මත්තා ඣානාදිකොට්ඨාසිකත්තං නිවත්තෙති. චෙතනා හි කම්මපථං පත්තාපි අපත්තාපි කොට්ඨාසතො කම්ම පථකොට්ඨාසිකාඑව හොතීති. තෙනෙව මූලටීකායං කම්මපථා එවාති කම්මපථකොට්ඨාසිකාඑවාති වුත්තං. අනුටීකායඤ්ච කම්ම පථකොට්ඨාසිකාඑව. න ඣානාදිකොට්ඨාසිකාති වුත්තං. කෙචිපන ඉමමත්ථං අසල්ලක්ඛෙත්වා ඉමිනා වාක්‍යෙන තස්ස විසුං කම්මපථභාවං වදන්ති.

ඛුද්දකපාඨට්ඨකථායං පන සබ්බෙනසබ්බං තස්ස කම්මපථභාවො පටික්ඛිත්තොයෙව, තත්ථ හි පුරිමානං චතුන්නං කායකම්මාදිභාවඤ්ච කම්මපථභාවඤ්ච විසුං වත්වා සුරාපානංපත්වා කායකම්මමෙවාති වුත්තං. එතෙන වචීකම්මභාවඤ්ච කම්මපථභාවඤ්ච පටික්ඛිපතීති. ධාතුසංයුත්තට්ඨකථා යඤ්ච පටික්ඛිත්තො. යථාහ-තතීයංපඤ්චකම්මවසෙන බුජ්ඣනකානං අජ්ඣාසයවසෙන වුත්තං. චතුත්ථං සත්තකම්මපථවසෙන පඤ්චමං දස කම්මපථවසෙනාති. තත්ථ හි තතීයෙ සුරාපානමිස්සකත්තා පඤ්චකම්මවසෙන ඉච්චෙව වුත්තං. න පඤ්චකම්මපථවසෙනාති. එතාසුපිච පටිසන්ධිජනනෙ අනෙකන්ති කත්තාඑව පටික්ඛිත්තොති න නසක්කා වත්තුං එවඤ්හි සති සබ්බා පාළිට්ඨකථාටීකායො සංසන්දිතා හොන්තීති. **කායකම්ම**න්ති එත්ථ කායො තිවිධො සසම්භාරකායො පසාදකායො චොපනකායොති. ඉධ කායවිඤ්ඤත්තිසඞ්ඛාතො චොපනකායො අධිප්පෙතොති වුත්තං **කායවිඤ්ඤත්තිසඞ්ඛාතෙති**. චොපනකායො හි කදාචි කායඞ්ගෙන අත්තනොඅධිප්පායං පරස්ස විඤ්ඤා පනත්ථායපි කරීයතීති කායවිඤ්ඤත්තීති වුච්චතීති. සො යෙවච කම්මානං පවත්තිමුඛත්තා ද්වාරන්ති කායද්වාරං. තස්මිඤ්හි තෙන තෙන උපක්කම කිච්චෙන පවත්තමානෙඑව ජීවිතින්ද්‍රියුපච්ඡෙදාදිකිච්චසිද්ධිතො තංජන කස්ස චෙතනාධම්මස්ස ආයූහන කිච්චනිබ්බත්තිච කායකම්මනාම ලාභොච හොතීති. තස්මිං කායද්වාරෙ. එත්ථච යස්මාසබ්බානිපි කම්මානි පුබ්බඞ්ගමභූතෙන සම්පයුත්තමනෙන විනා නසිජ්ඣන්ති. මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා. මනොසෙට්ඨා මනොමයාති හි වුත්තං. ධම්මාති චෙත්ථ සුචරිතදුච්චරිතධම්මා වුච්චන්ති. තස්මා මනොද්වාරං සබ්බකම්මසාධාරණත්තා කම්මානි විසෙසෙතුං නසක්කොති. අසාධාරණභූතා පන කායවචීයො එව සකොන්ති. යස්මාච පුරිමානි සත්තවිධානි කම්මානි කෙවලං මනොමත්තෙන නසිජ්ඣන්ති. තංසමුට්ඨිතෙහි පන කාය වචීපයොගෙහි එව සිජ්ඣන්ති. තස්මා තෙඑව තෙසං කම්මානං පවත්තිමුඛසඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡන්තීති වුත්තං **කායද්වාරෙති**. පරතො **වචීද්වාරෙති** ච.

යස්මා පන කායද්වාරෙ වුත්තිතො කායකම්මං නාම. වචීද්වාරෙ වුත්තිතො වචීකම්මංනාමාති එත්තකමත්තෙ වුත්තෙ පාණාතිපාතාදීනි තීණි කායකම්මංනාම. මුසාවාදාදීනි චත්තාරි වචීකම්මංනාමාති එවං ද්වාරෙන කම්මානං නාමවවත්ථානං අසිද්ධං සියා. කථං. යදා හි පුරිමානි ද්වෙ ආණත්තිවසෙන අප්පකෙන වචීද්වාරෙ හිජ්ඣන්ති. තදා තානි කායකම්මන්ති නාමං ජහෙය්‍යුං. වචීකම්මන්ති සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡෙය්‍යුං කස්මා වචීද්වාරෙ වුත්තිතො වචීකම්මංනාමාති වුත්තත්තා. ද්වෙවා නෙසං නාමානි භවෙය්‍යුං. උභයද්වාරෙසුපි සන්දිස්සනතො. යදාපන මජ්ඣිමානි චත්තාරි හත්ථමුට්ඨ්‍යාදිවසෙන අප්පකෙන කායද්වාරෙ සිජ්ඣන්ති. තදා තානිපි වචීකම්මන්ති නාමං ජහෙය්‍යුං. කායකම්මන්ති සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡෙය්‍යුං. කස්මා කායද්වාරෙ වුත්තිතො කායකම්මංනාමාති වුත්තත්තා. ද්වෙවා නෙසං නාමානි භවෙය්‍යුං. උභයද්වාරෙසුපි සන්දිස්සනතො. එවඤ්චසති පාණාතිපාතො.ල. මිච්ඡාචාරොචෙති කායකම්මංනාමාති ඉදං වවත්ථානමෙව නිරත්ථකං සියා. තථා පරතො මුසාවාදො.ල. ජපලාපොචෙති වචීකම්මංනාමාති. **බාහුල්ලවුත්තිතොති** වුත්තෙපන එකමෙකෙන බාහුල්ලසද්දෙන ඡබ්බිධානි තානි වජ්ජානි වජ්ජෙත්වා වුත්තප්පකාරං ද්වාරෙන කම්මවවත්ථානං සිද්ධං භවති. යථා වනචරකො සඞ්ගාමාවචරොති.

මනොකම්මානි පන ද්වාරන්තරෙසු චරන්තානිපි චරණමත්තානි එව හොන්ති. න ද්වාරන්තරානි තෙසං කම්මසිද්ධියා අඞ්ගං හොන්ති. තස්මා තානි විසුං කතානීති වෙදිතබ්බං. යස්මා පන කායද්වාරස්ස කායොති නාමං අනෙකෙසු සුත්තසහස්සෙසු සයමෙව සිද්ධං පාකටඤ්ච. තථා වචීද්වාරස්ස වාචාති නාමං. කුසලාකුසල ජවනචිත්තසඞ්ඛාකස්ස මනොද්වාරස්සච මනොති නාමං. තස්මා සබ්බත්ථ කායද්වාරං වචීද්වාරං මනොද්වාරන්ති වුත්තෙ කම්මෙන ද්වාරස්ස වවත්ථාන කිච්චංනාම නත්ථි. යත්ථ පන කායකම්මද්වාරං වචීකම්මද්වාරං මනොකම්මද්වාරන්ති ආගතං. තත්ථෙව ද්වාරකථාදීසු කම්මෙන ද්වාරවවත්ථානංපි විසුං වත්තබ්බං හොතීති දට්ඨබ්බං.

[153] එතෙන යං වුත්තං **විභාවනියං**

> ''කායකම්මස්සච පවත්තිමුඛභූතං කායද්වාරන්ති වුච්චතීති''. තං පටික්ඛිත්තං හොති.

[154] යඤ්ච **තත්ථ**

> ''තථා මුසාවාදාදිං කායවිකාරෙන කරොන්තස්ස වචීකම්මං කායද්වාරෙපි පවත්තතීති කම්මෙන ද්වාරවවත්ථානංපි නසියාති'' වුත්තං. තංපි න යුජ්ජති.

න හි කායවිකාරෙන කරීයමානං වචීකම්මං කායද්වාරෙ පවත්තමානංපි තස්ස ද්වාරස්ස නාමං භින්දිතුංවා අත්තනො නාමං දාතුංවා සක්කොති. සභාව සිද්ධත්තා තස්ස නාමස්සාති.

[155] එතෙනෙව යඤ්ච **තත්ථ**

> වුත්තං ''තථා කායකම්මමෙව යෙභුය්‍යෙන කායද්වාරෙ පවත්තති. න ඉතරානි. තස්මා කායකම්මස්ස යෙභුය්‍යෙන එත්ථෙව පවත්තනතො කායකම්මද්වාරභාවො සිද්ධො. බ්‍රාහ්මණගාමාදීනං බ්‍රාහ්මණගාමාදි භාවොවියාති''. තංපි පටික්ඛිත්තං හොති.

න හි කායකම්මද්වාරන්ති නාමං ඉධ වුත්තං අත්ථීති. [කායකම්මං]

149. මුසාති අභූතත්ථෙ නිපාතො. මුසා වදන්ති එතෙනාති **මුසාවාදො**. විසති පරෙසං අඤ්ඤමඤ්ඤසම්මොදභාවසඞ්ඛාතං සාමග්ගිරසං සංචුණ්ණෙති පරිභින්දති මිත්තු භෙදං කරොති එතායාති පිසුණා. අත්තනො පියභාවං පරෙසඤ්ච මිත්තසුඤ්ඤභාවං කරොති එතායාතිවා පිසුණා. නිරුත්තිනයෙන. වදන්ති එතායාති වාචා. පිසුණාච සා වාචාචාති **පිසුණවාචා**. යෙන සුය්‍යාති, තස්ස හදයං ඵරමානා උසති දහතීති ඵරුසා. ඵරුසාච සා වාචාචාති **ඵරුසවාචා**. සාධුජනෙහි අධිගන්තබ්බං සංසුඛං හිතඤ්ච ඵලති විසරති විනාසෙති හිතසුඛමග්ගං භින්දතීති සම්ඵං. තංවා ඵලති භිජ්ජති එතෙනාති සම්ඵං. අත්ථධම්මාපගතස්ස පටිභාණචිත්තස්ස භාරතයුද්ධසීතාහරණා දිකස්ස වාචා වත්ථුමත්තස්සෙතං නාමං. යත්ථ දිට්ඨධම්මහිතබුද්ධියාවා සම්පරායික හිතබුද්ධියාවා උපායදීපකං කිඤ්චි අත්ථධම්මවිනයපදං නත්ථි. සම්ඵං පලපන්තිපකාරෙන කථයන්ති එතෙනාති **සප්ඵප්පලාපො**. තත්ථ පරස්සවිසං වාදනපුරෙක්ඛාරෙන විසං වාදක කායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා අකුසලචෙතනා මුසාවාදො. සො පරස්ස අත්ථභඤ්ජනකොව කම්මපථභෙදො. ඉතරො කම්මමෙව. එත්ථ ච කම්ම පථොති පටිසන්ධිජනකානං කම්මානං උට්ඨානමුඛමග්ගො වුච්චති. යථා හි රජානං උට්ඨානපදෙසො රජපථොති වුච්චති. තථා ලොකෙ සන්දිස්සමානෙසු සත්තානං කායවචීචිත්තාභිසඞ්ඛරණකිච්චෙසුයෙහි කිච්චෙහි පටිසන්ධිජනකානි කම්මානි උට්ඨහන්ති. යෙසුවා කිච්චෙසු තානි උට්ඨහන්ති පවත්තන්ති. තානි කායවචීචිත්තා භිසඞ්ඛරණකිච්චානි පටිසන්ධිජනකානං කම්මානං උට්ඨානමුඛමග්ගත්තා කම්මපථොති වුච්චන්ති. කතමානි පන තානීති. අඞ්ගසම්පන්නානි අකුසලෙසු පාණඝාත කිච්චාදීනි කුසලෙසු තබ්බිරමණකිච්චාදීනි දසවිධානි කිච්චානීති. කම්මානියෙව සුගතිදුග්ගතීනං තදුප්පජ්ජනකසුඛදුක්ඛානඤ්ච පථභූතත්තා කම්මපථොනාමාතිපි වදන්ති.

පරස්ස භෙදපුරෙක්ඛාරෙන භෙදකකායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා සංකිලිට්ඨචෙතනා පිසුණාවාචා. සාපි පරෙ භින්නෙයෙව කම්මපථභෙදො. අභින්නෙ කම්මමෙව. පරස්ස මම්මච්ඡෙදකකාය වචීපයොගසමුට්ඨාපිකා දුට්ඨචෙතනා ඵරුසවාචා. එත්ථච මරන්ති සත්තා, මරණමත්තංවා දුක්ඛං නිගච්ඡන්ති එතස්මිං සට්ටියමානෙති මම්මං. දුට්ඨවණො. මම්මං ඡින්දති භින්දති සට්ටෙතීති මම්මච්ඡෙදකො. වණසට්ටනපයොගො. ඉධ පන මම්මංවියාති මම්මං. ජාතිආදීසු දසසු අක්කොසවත්ථූසු යංකිඤ්චි. මම්මච්ඡෙදකොති ජාතිආදීසු සට්ටන වසෙන පවත්තො ඵරුස කායවචී පයොගො. අය මත්ථො සීලක්ඛන්ධ ටීකා වසෙන වෙදිතබ්බො. අථවා. මමායතීති මමො. මිත්තො. මමස්ස භාවො මම්මං. මෙත්තාචිත්තං. මම්මං ඡින්දතීති මම්මච්ඡෙදකො. අයංපි අක්කොසිතබ්බස්ස සම්මුඛාඑව කම්මපථභෙදොති කෙචි. පරම්මුඛාපීති අපරෙ. යථා පන පරං අක්කොසිත්වා ඛමාපෙන්තස්ස ඛමාපනකම්මං පරස්ස දූරෙ ඨිතස්සපි මතස්සපි සම්පජ්ජති. එවං අක්කොසනකම්මංපීති දීඝමජ්ඣිමටීකාකාරා ඉච්ඡන්ති. අක්කොසාධිප්පායෙන චණ්ඩා මහිංසී තං අනුබන්ධතූතිවා චොරා තං ඛණ්ඩා ඛණ්ඩිකං කරොන්තූතිවා මුද්ධා තෙ ඵලතු සත්තධාතිවා එවමාදිනා නයෙන පරං අභිසපන්තස්සපි කම්මපථභෙදො හොතියෙවාතිච වදන්ති.

අනත්ථවිඤ්ඤාපන කායවචීපයොග සමුට්ඨාපිකා පාපචෙතනා සම්ඵප්පලාපො. සොපි භාරතයුද්ධ සීතාහරණාදිකෙසු පටිභාණචිත්තෙසු වාචාවත්ථුමත්තෙසුඑව කම්මපථභෙදො. සොචඛො පරෙ තං අනත්ථං සච්චතො ගණ්හන්තෙයෙව. අගණ්හන්තෙ පන කම්මමෙව. තථා රාජකථාදීසු ද්වත්තිංස තිරච්ඡාන කථාපභෙදෙසුපි කම්මමෙව. තඤ්ච ඛො තදස්සාදවසෙන කථෙන්තස්සෙව. අත්ථධම්මවිනයනිස්සිතං කත්වා කථෙන්තස්ස පන සබ්බංපි සත්ථකමෙව හොතීති වෙදිතබ්බං. **වචීකම්ම**න්ති එත්ථ වචීති වාචායෙව. සා චතුබ්බිධා සද්දවාචා විරතිවාචා චෙතනාවාචා චොපනවාචාති. ඉධ පන සද්දසහිතා වචීවිඤ්ඤත්තිසඞ්ඛාතා චොපන වාචා අධිප්පෙතාති වුත්තං **වචීවිඤ්ඤත්තිසඞ්ඛාතෙති**. චොපනවාචා හි කදාචි වාචඞ්ගෙන අත්තනො අධිප්පායං පරස්ස විඤ්ඤාපනත්ථායපි කරියතීති වචීවිඤ්ඤත්තීති වුච්චතීති. සායෙවච කම්මානං පවත්ති මුඛත්තා ද්වාරන්ති වචීද්වාරං. තාය හි තංතංවචීපයොගකිච්චෙන පවත්තමානාය එව විසංවාදනාදිකිච්චසිද්ධිතො තංසමුට්ඨාපකස්ස චෙතනාධම්මස්ස ආයූහනක්‍රියානිබ්බත්තිච වචීකම්මනාමලාභොච හොතීති. තස්මිං වචීද්වාරෙ. යමෙත්ථ වත්තබ්බං, තං කායකම්මෙ වුත්තමෙවාති. [වචීකම්මං]

150. අභිජ්ඣායන්ති අස්සාදමත්තෙ අට්ඨත්වා පරභණ්ඩස්ස අත්තනො පරිණාමනවසෙන අතිරෙකතරං ඣායන්ති නිජ්ඣායන්ති එතායාති **අභිජ්ඣා**. බ්‍යාපාදෙන්ති පරසත්තෙ විනාසං ආපන්නෙ කත්වා චින්තෙන්ති එතෙනාති **බ්‍යාපාදො. මිච්ඡාදිට්ඨී**ති එත්ථ මිච්ඡාති විපරීතත්ථෙ නිපාතො. අත්ථිදින්නන්තිආදිනයපවත්තං සබ්බං සප්පුරිස මග්ගං සප්පුරිසපඤ්ඤත්තං භින්දිත්වා නත්ථි දින්නන්තිආදිනයෙන තබ්බිපරී තතො පස්සන්ති එතායාති මිච්ඡාදිට්ඨී. තත්ථ පරසන්තකං දිස්වා කෙවලං අස්සාදනාභිනන්දනරජ්ජනමත්තෙසු අට්ඨත්වා අහොවත ඉදං මමස්සාති එවං අත්තනො කත්වා චිත්තෙන පරිණාමෙන්තස්සෙව අභිජ්ඣාකම්මපථභෙදො හොති. පරසන්තකභාවෙයෙව ඨපෙත්වා ලාභාවතිමෙ. යෙ ඊදිසං පරිභුඤ්ජන්ති. අහොවතාහංපි තාවකාලිකං පරිභුඤ්ජෙය්‍යං. යාචිත්වාවා කිණිත්වාවා අත්තනො කරෙය්‍යං. අඤ්ඤංවා ඊදිසං ලභෙය්‍යන්ති එවං අස්සාදෙන්තස්ස කම්මමෙව. වුත්තඤ්හෙතං අට්ඨකථාසු පරභණ්ඩවත්ථුකෙ හි ලොභෙ උප්පන්නෙපි න තාව කම්මපථභෙදො හොති. යාව න අහොවත ඉදං මමස්සාති අත්තනො පරිණාමෙතීති. අන්තමසො ධංසමකසාදිකෙපි ආරබ්භ ඉමෙ නස්සන්තු විනස්සන්තු. අහොවතිමෙ නස්සෙය්‍යුං විනස්සෙය්‍යුං. අවඩ්ඪීතාවා භවෙය්‍යුං චිරංවා නතිට්ඨෙය්‍යුං. කදාවා නස්සන්ති විනස්සන්තීති එවං පර සත්තස්ස ඛන්ධජීවවිනාසං චින්තෙන්තස්සෙව බ්‍යාපාදො. ඉතරො කම්මමෙව. වුත්තඤ්හෙතං පරසත්තවත්ථුකෙ හි කොධෙ උප්පන්නෙපි න තාව කම්මපථභෙදො හොති. යාව න අහොවතායං උච්ඡිජ්ජෙය්‍ය විනාසෙය්‍යාති තස්ස විනාසං චින්තෙතීති. කම්මස්සවා කම්මවිපාකස්සවා සබ්බසො පටිබාහිකා නත්ථිකාහෙ තුකාක්‍රියවසෙන තිවිධා නියත මිච්ඡාදිට්ඨීඑව කම්මපථභෙදො. දසවත්ථුකමිච්ඡාදිට්ඨී පන නත්ථිකදිට්ඨීපභෙදාඑව. සබ්බඤ්ඤුදෙසනං පටිබාහිත්වා පවත්තා අරිට්ඨකණ්ටකාදීනං දිට්ඨීයොපි කම්මපථාඑවාති වදන්ති. වීසතිවත්ථුකා සක්කායදිට්ඨීවා ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතානිවාකම්මමෙවාති.

නියතාති චෙත්ථ යථා තීණි ලක්ඛණානි යත්තකං පස්සිත්වා සද්ධාධිමොක්ඛෙන සන්නිට්ඨානං ගච්ඡන්තස්ස චිත්තුප්පාදො අත්තනො අනන්තරං ඵලදානනියමෙන නියතො හොති. තත්තකං පස්සන්තො කුසලෙසු ධම්මෙසු නියාමං ඔක්කමතීති වුත්තො. තථාදිට්ඨිට්ඨා නානි කාරණ පටිරූපකානි යත්තකං පස්සිත්වා මිච්ඡාධිමොක්ඛෙන සන්නිට්ඨානං ගච්ඡන්තස්ස චිත්තුප්පාදොවුතිඅනන්තරෙඵලදානනියමෙන නියතො හොති. තත්තකං පස්සිත්වා සන්නිට්ඨානං ගච්ඡන්තො අකුසලෙසු ධම්මෙසු නියාමං ඔක්කමති, අතෙකිච්ඡොනාම හොති. තථා පන අපස්සිත්වා කෙවලං මිච්ඡාධිමොක්ඛමත්තෙන එවමෙව භවිස්සතීති සන්නිට්ඨානං ගන්ත්වා සකං ආචරියකං සමයං පග්ගණ්හිත්වා ඨිතො අතෙකිච්ඡොනාම නහොති. කස්මා, ඵලදාන නියමාභාවාති. අයඤ්ච අත්ථො මිච්ඡත්තත්තිකෙන දීපෙතබ්බො. තත්ථ හි ඵලදාන නියමවසෙනෙව උභින්නංපි සම්මත්තමිච්ඡත්තධම්මානං නියතසඤ්ඤාපටිලාභො අට්ඨකථායං වුත්තොති. සුත්තන්තසංවණ්ණනාසු පන ගහණනියමවසෙනාපි තස්සා නියතභාවො වුත්තොති.

අඤ්ඤත්‍රාපිවිඤ්ඤත්තියාති විඤ්ඤත්තිද්වයෙන විනාපි. විඤ්ඤත්තිද්වයං අසමුට්ඨාපෙත්වාපීති අත්ථො. අපිසද්දෙන පන විඤ්ඤත්තිද්වයෙන සහාපීති දස්සෙති. ඉමානි හි තීණි කම්මානි යදා කායඞ්ගවා වචඞ්ගානි අචොපෙත්වා මනස්මිංඑව සිජ්ඣන්ති. තදාවිඤ්ඤත්තියා විනාව පවත්තන්ති. යදා පන තානි චොපෙත්වා කායවචීද්වාරෙසු සිජ්ඣන්ති, තදා විඤ්ඤත්තියා සහෙව පවත්තන්තීති. එතෙන ඉමෙසං තීසුපි ද්වාරෙසු පවත්තිං දීපෙති. එවංසන්තෙපි ඉමානි මනොද්වාරෙඑව බහුලං පවත්තන්ති. කායවචීද්වාරෙසු පන අප්පකමෙව පවත්තන්තීති වුත්තං

මනස්මිංයෙවබාහුල්ලවුත්තිතොති. තත්ථ මනස්මිං යෙවාති කුසලා කුසලජවනචිත්තසඞ්ඛාතෙ මනොද්වාරෙඑව. එතෙන පුරිමෙසුපි කායද්වාරෙ වචීද්වාරෙති පදෙසු එවසද්දසම්භවො දීපිතො හොති. එවඤ්හි සති තත්ථපි ද්වාරෙන කම්මවවත්ථානං සුට්ඨුතරං උපපන්නං හොතීති. ඉතරථා උපලක්ඛණාදිවසෙන අත්ථන්තරපසඞ්ගොපි සියාති. අපිච, ඉධ එවසද්දෙන අයංපි විසෙසත්ථො දීපිතො හොති. පාණවධාදීසු හි වධාමි නං අවහරාමි න න්තිආදිනා සංවිධානාකාරෙන පවත්තා චෙතයිතක්‍රියාඑව පධානං හොති. සාච කායවචීපයොගෙහි විනා නසිජ්ඣති. තස්මා තෙසු කාය වචී පයොගා කම්මසිද්ධියා එකං අඞ්ගං හොන්ති. තං සහජාතාව අභිජ්ඣාදයො චෙතනාපක්ඛිකාඑව හුත්වා අබ්බොහාරිකත්තං ගච්ඡන්ති. පරභණ්ඩා භිජ්ඣායනාදීසු පන අභිජ්ඣාදීනං අත්තපධානානං කායවචීද්වාරෙසු පවත්තානංපි කාය වචීපයොගාකම්මසිද්ධියා අඞ්ගමෙව නහොන්ති. තථා චින්තාපවත්ති මත්තෙනෙව තත්ථ කම්මසිද්ධිතො. ඉති ඉමෙසු කම්මෙසු කාය වචීද්වාරානං සබ්බෙනසබ්බං අඞ්ගභාවපටික්ඛිපනත්ථං මනස්මිං යෙවාති එව ගහණං ඉධෙව කතන්ති දට්ඨබ්බං. තෙසු පන ද්වාරෙසු පවත්තිමත්ත සබ්භාවං සන්ධාය බාහුල්ලසද්දොපි ඉධ ගහිතොති.

[156] යං පන විභාවනියං

> ''විඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපක චිත්තසම්පයුත්තාචෙත්ථ අභිජ්ඣාදයො චෙතනාපක්ඛිකාව හොන්තීති'' වුත්තං. තං ඉධ න යුජ්ජති.

න හි විඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපකචිත්තසම්පයුත්තාපි කෙවලං මනොකම්ම කිච්චවිසෙසෙන පවත්තමානා අභිජ්ඣාදයො චෙතනාපක්ඛිකා හොන්ති. චෙතනාඑව පන අභිජ්ඣාදිපක්ඛිකා හොතීති. [මනොකම්මං]

151. එත්ථ ච දසන්නංපි ඉමෙසං කම්මපථානං පුබ්බාපරචෙතනායො පටිසන්ධිආකඩ්ඪනෙ අනෙකන්තිකපක්ඛං ගතාති පටිසම්භිදා මග්ගට්ඨකායං වුත්තා. තස්මා තාපි ඉමං සත්තං මාරෙස්සාමි ඉමං භණ්ඩං අදින්නං ආදියිස්සාමීතිආදිනා නයෙන ආදිතො පට්ඨාය පවත්තා බලවපච්චයෙ ලද්ධා පටිසන්ධිං ආකඩ්ඪන්ති. අලද්ධා නාකඩ්ඪන්තීති යුත්තා. යානි පන කුසලාකුසලානි කම්මපථභෙදං අප්පත්තානි හොන්ති. තානි කායද්වාරෙ දිස්සමානානි කායකම්මානිනාම හොන්ති. වචීද්වාරෙ දිස්සමානානි වචීකම්මානිනාම. සුද්ධෙ මනොද්වාරෙ දිස්සමානානි මනොකම්මානිනාමාති වෙදිතබ්බානීති. **දොසමූලෙනාති** දොසසඞ්ඛාතමූලෙන දොසමූලකචිත්තෙනාති ද්විධා අත්ථො. තත්ථ පුරිමො බ්‍යාපාදවජ්ජෙහි ද්වීහි යුජ්ජති, පච්ඡිමො තීහිපි. **ලොභමූලෙනාති** එත්ථ එසනයො. තත්ථාපිති පුරිමො අභිජ්ඣාවජ්ජෙහි ද්වීහි යුජ්ජති. පච්ඡිමො තීහීති. **ද්වීහි මූලෙහීති** කදාචි දොසමූලෙන කදාචි ලොභමූලෙනාති එවං ද්වීහි මූලෙහි සම්භවන්ති. මොහො පන සබ්බසාධාරණත්තා විසෙසකරො න හොතීති ඉධ න ගහිතො.

[157] යං පන විභාවනියං

> ''නිධිපාඨකපමාණතො දුට්ඨනිග්ගහත්ථං පරසන්තකං හරන්තානං රාජූනං බ්‍රාහ්මණානඤ්ච සබ්බමිදං බ්‍රාහ්මණානං රාජූහි දින්නං. තෙසං පන සබ්බදුබ්බලභාවෙන අඤ්ඤෙ භුඤ්ජන්ති. අත්තසන්තකමෙව බ්‍රාහ්මණා පරිභුඤ්ජන්තීති එවමාදීනි වත්වා සකසඤ්ඤාය එව යංකිඤ්චි හරන්තානං කම්මඵලසම්බන්ධාපවාදීනඤ්ච මොහමූලෙනා''ති වුත්තං. තං ඉධ න යුජ්ජති.

සහජාතමූලඤ්හි ඉධ අධිප්පෙතං අසාධාරණභූතඤ්ච. තෙසඤ්ච තථාහරන්තානං හරණං හරණකාලෙ කදාචිදොසමූලෙන කදාචි ලොභමූලෙනාති එවං ද්වීහි මූලෙහි එව සම්භවතීති. යො පන මොහො මහාසම්මතාදීනංධම්මිකරාජූනං කාලෙ පවත්තං පොරාණක නිධිසත්ථං ඨපෙත්වා පච්ඡා අධම්මිකානංරාජූනං කාලෙ පවත්තෙසු යෙභුයොයන අධම්මිකෙසු ධම්මසත්ථ රාජසත්ථ සඞ්ඛාතෙසු නිධිපාඨෙසු ධම්මිකසඤ්ඤීනං රාජූනං උප්පන්නො. යොච රාජූනං අභිසෙකකාලෙ දින්නඤ්ඤෙවසමණබ්‍රාහ්මණානංතිණකට්ඨොදකන්ති වචනං උපාදාය සබ්බමිදං බ්‍රාහ්මණානං රාජූහි දින්නන්ති එවං සඤ්ඤීනං බ්‍රාහ්මණානං උප්පන්නො. යොච නත්ථි සුකත දුක්කටානං කම්මානං ඵලං විපාකොති එවං දිට්ඨිකානං කම්මඵලසම්බන්ධා පවාදීනං උප්පන්නො. සොසබ්බොපි උපනිස්සයමොහො නාම හොති. සො ඉධ නාධිප්පෙතො. ඉතරථා ලොභො නිදානං කම්මානං සමුදයාය. දොසො නිදානං කම්මානං සමුදයාය. මොහො නිදානං කම්මානං සමුදයායාති වචනතො සබ්බෙපි අකුසලකම්ම පථාති මූලකාඑව ඉධ වත්තබ්බා සියුන්ති. එවංපනෙත්ථ වත්තබ්බං සියා, කම්මෙසුච කම්මඵලෙසුච සඤ්ජාතකඞ්ඛානං ජනානං කඞ්ඛා පරියුට්ඨාන චිත්තෙනසහෙවතදනුරූපානිඅදින්නාදානාදීනි චත්තාරිකම්මානි කරොන්තානං තානි කම්මානි සුද්ධෙන මොහමූලෙන ජායන්තීති. එවඤ්හි සති පරතො විචිකිච්ඡා චෙතනාය පටිසන්ධිජනකෙසු ගහණංපි උපපන්නං හොතීති. [අකුසලකම්මං].

152. **කාමාවචරකුසලංපි කායද්වාරෙ පවත්තං කාය කම්මන්ති** එත්ථ ද්වෙ පරියායා වෙදිතබ්බා. කථං, වක්ඛමානෙසු හි පුඤ්ඤක්‍රියවත්ථූසු යංකිඤ්චි පුඤ්ඤක්‍රියවත්ථුං කායඞ්ගං චොපෙත්වා පවත්තිතං කායකම්මං නාම. වාචඞ්ගං චොපෙත්වා පවත්තිතං වචීකම්මං නාම. කායඞ්ග වාචඞ්ගානි අචොපෙත්වා මනොද්වාරෙඑව පවත්තිතං මනොකම්මං නාමාති අයමෙකො පරියායො. අයං පන මෙත්තං කායකම්මං පච්චුපට්ඨිතං හොති සබ්‍රහ්මචාරීසු ආවිචෙව රහො ච. මෙත්තං වචීකම්මං පච්චුපට්ඨිතං හොති සබ්‍රහ්මචාරීසු ආවිචෙව රහොච. මෙත්තං මනොකම්මං පච්චුපට්ඨිතං

හොති සබ්‍රහ්මචාරීසු ආවිචෙව රහොචාතිච. සබ්බං කායකම්මං ඤාණපුබ්බඞ්ගමං ඤාණානුපරිවත්තං. සබ්බං වචීකම්මං ඤාණපුබ්බඞ්ගමං ඤාණානුපරිවත්තං. සබ්බං මනොකම්මං ඤාණපුබ්බඞ්ගමං ඤාණානුපරිවත්තන්ති ච.

පදක්ඛිණං කායකම්මං, වාචාකම්මං පදක්ඛිණං;
පදක්ඛිණං මනොකම්මං, පණීහිතෙ පදක්ඛිණෙ තිච.

එවමාදීසු සුත්තපදෙසු ආගතො. අපිච, අට්ඨසාලිනියං සකලාය නවකම්මද්වාරකථාය අයමත්ථො දීපෙතබ්බො. තත්ථ හි දානමයංපි කායවචී මනොකම්මවසෙන තිධා විභත්තං. තථා සීලමයං භාවනාමයඤ්චාති. යස්මිං පන දුස්සිල්‍යෙ පවත්තමානෙ කායො අපරිසුද්ධො හොති. කායසංවරො භිජ්ජති. යං පන කුසලං පවත්තමානං තදඞ්ගපහානාදිවසෙන තං දුස්සිල්‍යං පජහිත්වා කායද්වාරං සොධයමානං කායසංවරං පූරයමානං පවත්තති. තං කායචොපන රහිතංපි කායඞ්ග සංවරණ කිච්චත්තා කිච්චසීසෙන කායද්වාරෙ පවත්තං කායකම්මංනාම. කායසුචරිතන්තිපි වුච්චති. එත්ථච තං දුස්සිල්‍යං පජහිත්වාති යස්මිං චිත්තෙ උප්පජ්ජමානෙ පාණඝාතාදිකං කායදුස්සිල්‍යං උප්පජ්ජෙය්‍ය. තස්ස චිත්තස්ස උප්පජ්ජිතුං අප්පදානවසෙන තං කායදුස්සිල්‍යං පජහිත්වා. කායද්වාරං සොධ යමානන්ති යස්මිං දුස්සිල්‍යෙ උප්පජ්ජමානෙ කායඞ්ගං අසුද්ධං හොති. තස්ස උප්පජ්ජිතුං අප්පදානවසෙන කායද්වාරං සොධයමානං. කායසංවරං පූරයමානන්ති සයං කායඞ්ගසංවරණකිච්චසම්පාදනෙන කායසංවරං පූරෙන්තන්ති අත්ථො. වචීකම්මෙපි එසෙව නයො. අවයෙසං පන සබ්බංපි කල්‍යාණකම්මං තීසු ද්වාරෙසු පවත්තංපි මනොද්වාරංඑව සොධයමානං මනොසංවරංඑව පූරයමානං පවත්තතීති මනොද්වාරෙ පවත්තං මනොකම්මංනාම. මනොසුචරිතන්තිපි වුච්චති. අයමෙකො පරියායො. අයං පන අනෙකසතෙසු කම්මපථසුත්තෙසු ආගතො. අපිච, අට්ඨසාලිනියං සකලාය ද්වාරකථාක අයමත්ථො දීපෙතබ්බොති. ඉමෙසු පන ද්වීසු පරියායෙසු සත්ථුසාසනෙ කල්‍යාණධම්මපූරණංනාම යාවදෙව පාපධම්මපහානත්ථාය එව හොතීති පච්ඡිමොයෙව පධානන්ති වෙදිතබ්බොති. දියාති එතෙනාති **දානං**. වත්ථුපරිච්චාගචෙතනා. සීලයතීති **සීලං**. කාය වචීකම්මානි සාවජ්ජානි නිවාරෙත්වා අනවජ්ජානි සුසමාහිතානි කත්වා සම්මාදහති ඨපෙති, උපරිමෙ කුසලධම්මෙච උපධාරෙති. තෙසං පතිට්ඨා හුත්වා ධාරෙතීති අත්ථො. භාවෙන්ති එතායාති **භාවනා**. අධිකුසලධම්මෙ අනුප්පන්නෙවා උප්පාදෙන්ති උප්පන්නෙවා වඩ්ඪෙන්තීති අත්ථො. අපචායන්ති එතෙනාති **අපචායනං**. පූජෙන්ති කායවාචාහි අත්තානං නීචවුත්තිං දස්සෙන්තීති අත්ථො.

විසෙසෙන ආවරන්ති උස්සුක්කං ආපජ්ජන්තීති බ්‍යාවටානං භාවො කම්මංවා **වෙය්‍යාවච්චං**. පජ්ජිත්ථාති පත්ති. අත්තනි ලද්ධපුඤ්ඤකොට්ඨාසස්ස නාමං. පාපීයතීතිවා පත්ති. පරෙහි අනුමොදන්තෙහි ලද්ධබ්බස්ස පුඤ්ඤානිසන්දස්සෙතං නාමං. පත්තිං දදන්ති එතෙනාති **පත්තිදානං**. තදෙව පරෙහි දින්නං අනුමොදන්ති. සාධුකාරං දදන්ති එතෙනාති **පත්තානුමොදනං**. ධම්මං සුණන්ති එතෙනාති **ධම්මසවනං**. ධම්මං දෙසෙන්ති එතායාති **ධම්මදෙසනා**. අත්ථි දින්නං, අත්ථි යිට්ඨං, අත්ථි හුතං, අත්ථි සුකතදුක්කටානං කම්මානං ඵලං විපාකොතිආදිනා දසවත්ථුකං සම්මාදිට්ඨිං උජුං කරොන්ති එතෙනාති **දිට්ඨිජුකම්මං**. සබ්බානි පන තානි පුනෙන්ති චිත්තසන්තානං සොධෙන්ති එතෙහීති පුඤ්ඤානි. පූජනීයභාවං නිබ්බත්තෙන්තීති පුඤ්ඤානීතිපි වදන්ති. තානිඑව අවස්සං කත්තබ්බට්ඨෙන ක්‍රියානිවාති පුඤ්ඤක්‍රියානි. තානියෙව සුඛවිසෙසානං අධිට්ඨානට්ඨෙන වත්ථූනිවාති **පුඤ්ඤක්‍රියවත්ථූනී**ති. එත්ථ එකමෙකං තිවිධං හොති පුරිමං මජ්ඣිමං පච්ඡිමන්ති. තත්ථ දානෙ තාව පටිග්ගාහකස්ස පරිච්චාගකරණං මජ්ඣිමංනාම. තතො පුබ්බෙ ඉමිනා පච්චයෙන දානමයං පුඤ්ඤං පවත්තයිස්සාමීති එවං පච්චයුප්පාදනතො පට්ඨාය දානං ආරබ්භ දානං උද්දිස්ස තීසු ද්වාරෙසු පවත්තා කුසලචෙතනා පුරිමංනාම. පච්ඡා භාගෙ පන අත්තනා දින්නදානං ආරබ්භ පුනප්පුනං අත්තමනචිත්තං උප්පාදෙන්තස්ස පවත්තා කුසලචෙතනා පච්ඡිමංනාමං. සබ්බංපි චෙතං අකුසලෙ වුත්තනයෙන බලවපච්චයෙ ලද්ධා පටිසන්ධිං දෙති. අලද්ධා න දෙතීති වෙදිතබ්බං.

පුන හීන මජ්ඣිමපණීතවසෙන තිවිධං හොති. තත්ථ හීනෙන ඡන්දෙන චිත්තෙන වීරියෙන වීමංසායවා පවත්තිතං හීනං, මජ්ඣිමෙන ඡන්දාදිනා පවත්තිතං මජ්ඣිමං, පණීතෙන පණීතං. යසකාමතායවා පවත්තිතං හීනං. පුඤ්ඤඵලකාමතායවා පවත්තිතං මජ්ඣිමං. කත්තබ්බමෙ විදන්ති අරියභාවං නිස්සාය පවත්තිතං පණීතං. අත්තුක්කංසන පරවම්භනාදීහි උපක්කිලිට්ඨංවා හීනං. අනුපක්කිලිට්ඨං ලොකියසුඛභාගිතාය පවත්තිතං මජ්ඣිමං. මග්ගඵලසුඛභාගිතාය පවත්තිතං පණීතං. තණ්හාවසෙනවා භවභොගත්ථාය පවත්තිතං හීනං. අත්තනො විමොක්ඛත්ථාය පවත්තිතං මජ්ඣිමං. සබ්බසත්තවිමොක්ඛත්ථාය පවත්තිතං පාරමිතාදානං පණීතන්ති අයමත්ථො විසුද්ධිමග්ගෙ සීලනිද්දෙසං නිස්සාය වෙදිතබ්බොති. යථා චෙත්ථ, එවං සෙසෙසුපියථා සම්භවං තිකද්වයං විභජිත්වා වත්තබ්බන්ති. තත්ථ සීලං නාමභික්ඛුසීලං, භික්ඛුනිසීලං, සාමණෙරසීලං, ගහට්ඨසීලන්ති චතුබ්බිධං හොති. තත්ථ පුරිමානං ද්වින්නං සමාදානකිච්චං කම්මවාචාය සිද්ධංහොති. අන්තිමවත්ථුඅජ්ඣාපන්නෙනවා සික්ඛාපච්චක්ඛානෙනවා කම්මවාචාය භින්නාය සබ්බං සමාදානං භින්නං හොති. සබ්බානි උපසම්පන්න සීලානි භින්නානි හොන්ති. තදා භික්ඛුපටිඤ්ඤං අවිජහිත්වා ඨිතො දුස්සීලොනාම හොති. ඨපෙත්වාපන අන්තිමවත්ථුං අඤ්ඤසික්ඛා පදානි වීතික්කමන්තස්ස යං වීතික්කමති. තස්මිංයෙව සංවරභෙදො හොති. න සමාදාන භෙදො. න හි තං පුන කම්මවාචාය සමාදාතබ්බන්ති අත්ථීති. පටිකම්මං කරොන්තස්ස පන සංවරො පාකතිකො හොති. සඤ්චිච්ච වීතික්කමන්තොවා පටිකම්මං අකරොන්තොවා අලජ්ජීනාම හොති. න දුස්සීලොති. එසනයො සාමණෙරසීලෙපි. තත්ථ පන සරණගමනෙනෙව සමාදානංසිද්ධං හොති. ලිඞ්ගනාසනඞ්ගං කත්වා සරණගමනෙ භින්නෙ සබ්බං සමාදානං භිජ්ජති. ඉතරෙසු පන යං වීතික්කමති, තස්මිංයෙව සංවරභෙදො හොතීති වෙදිතබ්බං.

ගහට්ඨසීලෙ පන පකති ගහට්ඨානං ගහණවසෙනෙව සමාදානං සිද්ධං හොති. තස්මා එකතොගණ්හන්තෙ සබ්බානි සමාදින්නානි හොන්ති. එකස්මිංච භින්නෙ සබ්බානි භින්නානි හොන්ති. සබ්බානි පුන සමාදාතබ්බානි. විසුං විසුං ගණ්හන්තෙ පන යං වීතික්කමති, එතදෙවභිජ්ජති. තදෙව පුන සමාදාතබ්බං හොතීති. පරිච්ඡින්නකාලාතික්කමනෙ පන සබ්බං සමාදානං වූපසම්මතියෙව. දුස්සීලභාවො පනෙත්ථ පඤ්චන්නං නිච්චසීලානං භෙදෙන වෙදිතබ්බො. නිච්චානිච්චෙසු පන යං නිච්චමෙව වට්ටති. අනිච්චං නවට්ටතී සාවජ්ජං හොති. තං නිච්චසීලං නාම. යං පන නිච්චංපි වට්ටති. මහන්තං පුඤ්ඤාභිසන්දං හොති. අනිච්චංපි වට්ටති සාවජ්ජං න හොති. තං අනිච්චසීලංනාම. තත්ථ භික්ඛු භාවෙ ඨිතස්ස භික්ඛුසීලං සාමණෙරභාවෙ ඨිතස්ස සාමණෙරසීලං පකතිගහට්ඨානංපඤ්චසීලං පබ්බජිතසඞ්ඛෙපගතානං උපාසකානං තාපසපරිබ්බාජකානඤ්ච දසසීලං නිච්චසීලංනාම. තෙසඤ්හි තං තං යථාසකං සීලං නිච්චං සුද්ධං කත්වා රක්ඛිතුමෙව වට්ටති. අරක්ඛන්තානං භික්ඛුභාවාදිකො සාවජ්ජො හොති අසුද්ධො. කස්මා, අත්තනො අනුරූපස්ස ආචාරස්ස විපත්තිතො. පකතිගහට්ඨානං පන අට්ඨඞ්ගුපොසථසීලං අනිච්චසීලංනාම. තඤ්හි තෙසං වුත්තනයෙන නිච්චංපි වට්ටති. අනිච්චංපි වට්ටති. තථා දසසීලඤ්ච. තඤ්හි පකති ගහට්ඨානං අනිච්චසීලමෙව හොති. ගිහිනිවත්ථං පහාය කාසායවත්ථධාරණෙන පබ්බජිතසඞ්ඛෙපගතානං එව නිච්චසීලං. යථා හි පකතිමනුස්සානං පඤ්චසීලං සමාදින්නංපි අසමාදින්නංපි නිච්චං රක්ඛිතුමෙව වට්ටති. වීතික්කමිතුං නවට්ටති. තථා පබ්බජිතවෙසධාරීනං දසසීලං සමාදින්නංපි අසමාදින්නංපි නිච්චං රක්ඛිතුමෙව වට්ටති. වීතික්කමිතුං නවට්ටති. වෙසධාරණෙන සහ සිද්ධත්තාති.

උපරි වුච්චමානා සමථවිපස්සනාවසෙන දුවිධා භාවනා භාවනානාම. සා ඉධ අප්පනං අපත්තාව අධිප්පෙතා. ධම්මවිනයපරි යත්තියා සහ අනවජ්ජකම්මසිප්පවිජ්ජාඨානෙසු පරිචයකරණ චෙතනාපි එත්ථෙව සඞ්ගය්හති. රතනත්තයෙ පන මාතාපිතූසු කුලෙජෙට්ඨෙසු ආචරියෙසු ධම්මිකසමණබ්‍රාහ්මණෙසු අඤ්ඤෙසුච ගුණවයවුද්ධෙසු යථාරහං පච්චුට්ඨානං වන්දනං අඤ්ජලිකරණං සාමීචිකරණං වත්තපටිවත්තකරණන්ති එවමාදිසබ්බං අපචායනංනාම. තෙසඤ්ඤෙව අඤ්ඤෙසඤ්ච ආගන්තුකගමිකඅද්ධිකානං ගිලානානං ජිණ්ණානං කිච්ච කරණීයෙසු සබ්‍රහ්මචාරීනං චීවරකම්මාදීසු පරෙසං තංතංපුඤ්ඤ කම්මෙසුච පරිසුද්ධෙන හිතඵරණචිත්තෙන අත්තනොකිච්චෙසු විය කායවාචාහි වායාමකරණං වෙය්‍යාවච්චංනාම. අත්තනා කතස්ස යස්සකස්සචි පුඤ්ඤස්ස පරෙහි සාධාරණකරණං පත්තිදානංනාම. පරෙහි දින්නාය පත්තියා අනුමොදනං අත්තමනතාපවෙදනං පත්තා නුමොදනංනාම. අදින්නස්ස පුඤ්ඤස්ස අනුමොදනං පන අනුමොදනමෙව හොති. න පත්තානුමොදනං. පත්තියාඑව අභාවතො. පත්තිච දුවිධා උද්දිසිකා අනුද්දිසිකාති. තත්ථ අත්තානං උද්දිසිකං අනුමොදන්තස්සෙව දිට්ඨධම්මවෙදනීයං ජාතන්ති වෙදිතබ්බං. ඉදං පන ද්වයං දානපුඤ්ඤෙසුඑව විසෙසතො පාකටං. තඤ්හි උද්දිසකං කත්වා දෙවතානංවා පරදත්තූපජීවිපෙතානංවා වෙමානිකපෙතානංවා විනිපාතිකාසුරානංවා දින්නං අනුමොදිතඤ්ච තෙසං තඞ්ඛණෙඑව දිට්ඨධම්ම වෙදනීයං ජාතන්ති. අත්ථහිත පටිසංයුත්තාය ධම්මකථාය යොනිසො මනසිකාරෙ ඨත්වා සවනඤ්ච කථනඤ්ච ධම්මසවනං ධම්ම දෙසනාවනාම. නිරවජ්ජකම්මසිප්පවිජ්ජාඨානානං සවනකථනචෙතනාච එත්ථෙවසඞ්ගය්හන්ති.

නත්ථි දින්නං නත්ථියිට්ඨන්තිආදිනයපවත්තාය දසවත්ථුකාය මිච්ඡා දිට්ඨියාවා ඉස්සරනිම්මානාදිදිට්ඨියාවා දිට්ඨමඞ්ගලාදිදිට්ඨියාවා විසුද්ධං කත්වා තෙහි තෙහි වත්ථූහිවා යුත්තීහිවා කාරණෙහිවා කම්මසකතා ඤාණසඞ්ඛාතාය සම්මාදිට්ඨියා චොදානකරණං දිට්ඨුජුකම්මංනාමාති. යත්ථ පන තිවිධමෙව පුඤ්ඤක්‍රියවත්ථු ආගතං. තත්ථ පත්තිදානානුමොදනානි දානෙ සඞ්ගය්හන්ති. ඉස්සාමච්ඡෙරානං පටිපක්ඛභාවෙන තං සභාවත්තා. අපචායනවෙය්‍යාවච්චානි සීලෙ සඞ්ගය්හන්ති. තෙසං චාරිත්ත සීලත්තා. සෙසානි තීණි භාවනාමයෙ සඞ්ගය්හන්ති. තං සභාවත්තා. කම්මට්ඨානවිනිමුත්තො ධම්මොනාම නත්ථීති හි වුත්තං. දිට්ඨුජුකම්මඤ්ච ඤාණ වඩ්ඪනමෙවාති. තීස්වෙවවා එතං සඞ්ගය්හති. දිට්ඨුජුකම්මං සබ්බෙසං නියම ලක්ඛණන්තිති අට්ඨකථායං වුත්තං. සතියෙව හි කම්මසකතාඤාණෙ දානාදීනි තීණි සම්පජ්ජන්තීති. **මනොකම්මමෙවාති** මනස්මිංඑව කම්මපථ කිච්චසිද්ධිතො මනොකම්මංඑව.

[158] විභාවනියං පන

''විඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපකත්තා භාවෙන කාය ද්වාරාදීසු අප්පවත්තනතොති'' වුත්තං. තං න සුන්දරං.

න හි විඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපකං අභිඤ්ඤාකුසලං කායද්වාරාදීසු පවත්තමානංපි කායවචීකම්මසඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡති, කායවාචානං කම්මපථ අඞ්ගභාවාසම්භවතොති. තඤ්ච **භාවනාමයන්ති** දානසීලවසෙන අප්පවත්තනතො. කෙවලං භාවනාකම්මවිසෙසත්තා තඤ්ච මහග්ගත කුසලං භාවනාකම්ම මෙව හොති. යං පන පටිසම්භිදා මග්ගෙ පඨමජ්ඣානෙන නීවරණානං. දුතියෙන විතක්කවිචාරානං. තතියෙන පීතියා. චතුත්ථෙන සුඛදුක්ඛානං පහානං සීලං. වෙරමණි සීලං. චෙතනා සීලං. සංවරො සීලං. අවීතික්කමො සීලන්ති වුත්තං. තං පරියායෙන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. **අප්පනාපත්තන්ති** භාවනා බලෙන ආරම්මණෙ අනුපවිසිත්වා අචලට්ඨිතිභාවෙන පවත්තනතො අප්පනාපත්තං කම්මං හොති.

[159] විභාවනියං පන

''පුබ්බභාගපවත්තානං කාමාවචරභාවතොති'' කාරණං වුත්තං. තං න සුන්දරං.

න හි තෙසං කාමාවචරතාමත්තං අප්පනාපත්තියා කාරණං හොතීති. **ඣානඞ්ගභෙදෙනාති** වුත්තං. ඣානභෙදෙනාති පන වත්තබ්බං. ඣානඞ්ගභෙදෙනාතිවා ඣානඞ්ගසමුදායභෙදෙනාති අත්ථො, ඣානභෙදෙන ඉච්චෙව වුත්තං හොති. කුසලකම්මං

153. **එත්ථාති** එතස්මිං පාකට්ඨානචතුක්කෙ. **උද්ධච්චරහිතන්ති** උද්ධච්චසහගතචෙතනාවජ්ජිතං. කස්මා පන උද්ධච්චචෙතනා ඉධ පජ්ජිතාති. පටිසන්ධිඅනාකඩ්ඪනතො. කථං විඤ්ඤායතීති චෙ. ධම්මසඞ්ගහෙ දස්සනෙන පහාතබ්බෙසු තං අවත්වා භාවනාය පහාතබ්බෙසු එව වුත්තත්තා. යථාහ-චත්තාරො දිට්ඨිගතසම්පයුත්තචිත්තුප්පාදා විචිකිච්ඡාසහගතො චිත්තුප්පාදො, ඉමෙ ධම්මා දස්සනෙන පහාතබ්බාතිච, උද්ධච්චසහගතො චිත්තුප්පාදො, ඉමෙධම්මා භාවනායපහා තබ්බාතිච, සෙසා පන චත්තාරො දිට්ඨිගතවිප්පයුත්තචිත්තුප්පාදා ද්වෙ පටිඝසම්පයුත්තචිත්තුප්පාදාච සියා දස්සනෙනපහාතබ්බා සියා භාවනාය පහාතබ්බාති තත්ථ වුත්තා. කථඤ්ච විඤ්ඤායති. යො දස්සනෙනපහාතබ්බෙසු න වුත්තො, සො අකුසලධම්මො පටිසන්ධිං නාකඩ්ඪතීති. පට්ඨානෙ දස්සනෙනපහාතබ්බධම්මෙසුඑව නානාක්ඛණික කම්මපච්චයස්ස උද්ධටත්තා ඉතරත්ථ තස්ස අනුද්ධටත්තාති. යථාහ-සහජාතා දස්සනෙනපහාතබ්බා චෙතනා සම්පයුත්තකානං ධම්මානං චිත්තසමුට්ඨානානඤ්ච රූපානං කම්මපච්චයෙනපච්චයො. නානාක්ඛණිකා දස්සනෙන පහාතබ්බා චෙතනා විපාකානං ඛන්ධානං කටත්තාච රූපානං කම්මපච්චයෙන පච්චයොතිච සහජාතා භාවනාය පහාතබ්බා චෙතනාසම්පයුත්තකානංධම්මානං චිත්තාසමුට්ඨානානඤ්චරූපානං කම්මපච්චයෙන පච්චයොතිච. නච නානාක්ඛණික කම්මපච්චයසත්තියා විනා විපාකුප්පාදනංනාම අත්ථීති. යදිඑවං සා පවත්තිවිපාකංපි නජනෙතීති සක්කා වත්තුන්තිචෙ.න. පටිසම්භිදාවිභඞ්ගෙ තස්සා විපාකස්ස උද්ධටත්තා. යථාහ-කතමෙ ධම්මා අකුසලා. යස්මිං සමයෙ අකුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති උපෙක්ඛාසහගතං උද්ධච්චසම්පයුත්තං රූපාරම්මණංවා.ල. ඉමෙ ධම්මා අකුසලා. ඉමෙසු ධම්මෙසු ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා. තෙසං විපාකෙ ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදාති. තෙනාහ **පවත්තියං පන සබ්බංපි ද්වාදසවිධන්ති**ආදි.

[160] යං පන **විභාවනියං**

> "අධිමොක්ඛවිරහෙන සබ්බදුබ්බලංපි විචිකිච්ඡාසහගතං පටිසන්ධිං ආකඩ්ඪති. අධිමොක්ඛසම්පයොගෙන තතො බලවන්තංපි උද්ධච්චසහගතං නාකඩ්ඪතීති" වුත්තං. තං න සුන්දරං.

න හි අධිමොක්ඛවිරහමත්තෙන විචිකිච්ඡාසහගතං සබ්බදුබ්බලන්තිච අධිමොක්ඛසම්පයොගමත්තෙන උද්ධච්චසහගතං තතො බලවන්තන්තිච සක්කා වත්තුං. සත්ථරි කඞ්ඛති ධම්මෙ කඞ්ඛතීති එවමාදිනා නයෙන වුත්තාය විචිකිච්ඡාය අත්තනො විසයෙ මහාහත්ථිනාගස්ස විය බලවතරත්තා අතිවිය කාළකධම්මත්තාචාති. තථා හිසා එකන්තෙන දස්සනෙනපහාතබ්බෙසු පධානභාවෙන වුත්තා. තතොයෙවච පටිසන්ධිආකඩ්ඪනංපි තස්සා විඤ්ඤාතබ්බං හොතීති. සභාවවිරුද්ධත්තායෙව පන විචිකිච්ඡාසහගතං අධිමොක්ඛරහිතං හොතීති යුත්තං. තස්මා උද්ධච්චසහගතමෙව සබ්බදුබ්බලන්ති වෙදිතබ්බං. **සබ්බත්ථාපීති** සුගතිදුග්ගතිවසෙන සබ්බස්මිංපි. **යථාරහන්ති** තෙසු ලොකෙසු ලද්ධවත්ථුද්වාරානුරූපං. **විපච්චතීති** විපාචෙති විපක්කභාවං ආපාදෙති. සබ්බංපිවාද්වාදසවිධං අකුසලකම්මං සත්තා කුසලපාකානි හුත්වා විපච්චති, විපක්කභාවං ගච්ඡතීති අත්ථො.

යස්මා කුසලකම්මානි අපායභූමියංපි පවත්තියං මහාසම්පත්තියො සමුට්ඨාපෙත්වා මහිද්ධිකානං නාගසුපණ්ණාදීනං සන්තානෙ සයමෙව අත්තනොවිපාකස්ස ඔකාසං කත්වා සුඛවිපාකං ජනයන්ති. අඤ්ඤෙසංපි ආපායිකානං තෙන තෙන කාරණෙන ඉට්ඨාරම්මණ සමායොගෙ සති අත්තනො විපාකස්ස ඔකාසං ලභිත්වා සුඛවිපාකං ජනයන්ති. තස්මා තථාපවත්තියඤ්චාතිආදි මාහ. න හි තානි සුඛවිපාකානි අකුසකම්මස්ස විපාකානි භවිතුං අරහන්ති. වුත්තෙඤ්හෙතං විභඞ්ගෙ අට්ඨානමෙතං අනවකාසො, යං කායදුච්චරිතස්ස ඉට්ඨො කන්තො මනාපො විපාකො නිබ්බත්තෙය්‍යාතිආදි. තත්ථ මහාවිපාකානි සුගති කාමලොකෙ අහෙතුකානි අට්ඨපි සබ්බස්මිං කාමලොකෙ තෙසුච පඤ්චචක්ඛුවිඤ්ඤාණ සොතවිඤ්ඤාණ සම්පටිච්ඡන සන්තීරණ යුගළානි රූපලොකෙ විපච්චතීති වුත්තං යථාරහං විපච්චතීති. රූපාවචර කුසලඤ්හි කම්මසමුට්ඨානරූපානි ජනයන්තංපි සයං විපච්චමානං ආරම්මණන්තරෙ අඤ්ඤභූමික විපාකභාවෙන නවිපච්චති. කාමවිරාගභාවනාභාවෙන පන අප්පනාපත්ත කම්ම විසෙසත්තා කාමතණ්හාය අවිසයභූතෙ නිමිත්තා රම්මණෙ අත්තනා සබ්බසො සදිසෙන මහග්ගතභාවපත්තෙන රූප විපාකභාවෙනෙව විපච්චති. තස්මා රූපලොකෙපි තානි පඤ්චවිපාකානි කාමාවචරකුසලස්සෙවාති වෙදිතබ්බානීති. ද්වීසු කම්මස්ස විපච්චනට්ඨානෙසු පටිසන්ධිනාම මහන්තංඨානං හොති. තස්මා තදා විපච්චන්තං කම්මං අත්තනො සාමත්ථියානුරූපං නාතිහීනං විපාකං ජනෙතුං සක්කොති. පවත්තියං පන නානාඨානෙසු නානාකිච්චෙහි විපච්චති. තස්මා තදා විපච්චන්තං කම්මං අත්තනො සාමත්ථියානුරූපං විපච්චෙතුං නසක්කොති. පඤ්චවිඤ්ඤාණට්ඨානාදීසු පරිත්තකෙසු විපච්චමානං ඨානා නුරූපං විපච්චති. තදාරම්මණට්ඨානෙ විපච්චමානං යෙභුය්‍යෙන ජවනා නුරූපං විපච්චති. තස්මා සොළසකමග්ගො ද්වාදසකමග්ගො අහෙතු කට්ඨකන්ති එවංඑකෙකස්ස කම්මස්ස විපාකප්පභෙදො පවත්තොතිතං පභෙදංදස්සෙතුං තත්ථාපීතිආදිමාහ.

කුසලං දුවිධං සම්පජානකතං අසම්පජානකතන්ති. තත්ථ කම්මා යූහනකාලෙ අන්තමසො හෙට්ඨා වුත්තං දිට්ඨුජුකම්මඤාණංපි සුට්ඨු යොජෙත්වා කතං සම්පජානකතංනාම. යථාහ-කම්මඤ්ච කම්මඵලඤ්ච සද්දහිත්වා කතං සම්පජානකතං නාමාති. දිට්ඨුජුකම්මඤාණ මත්තංපි අයොජෙත්වා තං අසම්පජානකතං නාම. යථාහ-කම්මංපි කම්මඵලම්පි අජානිත්වා කතං අසම්පජානකතං නාමාති. තත්ථ සම්පජානකතං තිහෙතුකං හොති. අසම්පජානකතං

දුහෙතුකං. යථාහ-සම්පජානකරණං පන චතුඤාණසම්පයුත්තෙහි හොති. අසම්පජාන කරණං චතූහි ඤාණවිප්පයුත්තෙහීති. තත්ථ එකමෙකං උක්කට්ඨං ඔමකන්ති දුවිධං හොති. තත්ථ කුසලසමයෙ පරියුට්ඨිතෙ නීවරණධම්මෙවා අත්තුක්කංසන පරවම්භනාදිකෙ පාපධම්මෙවා සුට්ඨු සොධෙත්වා කතං උක්කට්ඨං නාම. අසොධෙත්වා කතං තෙහිවොකිණ්ණං ඔමකංනාම. අපිච, යං කත්වා පච්ඡා ලාභා වත මෙ. නව වත මෙ අලාභා. සුලද්ධං වත මෙ. නව වත මෙ දුල්ලද්ධං. යස්ස මෙ ඊදිසං පුඤ්ඤං පසුතන්ති එවං පුනප්පුනං අනුමොදිතං. තං උක්කට්ඨං. යං කත්වා පච්ඡා යෙනකෙනචි කාරණෙන දුට්ඨුකතං මයාති විප්පටිසාරො උප්පජ්ජති. තංඔමකං. එවං චතුබ්බිධස්ස කම්මස්ස වසෙන චතුබ්බිධං විපාක කොට්ඨාසං විභජිත්වා දස්සෙතුං තථාපීතිආදි මාහ. **තත්ථාපීති** තස්මිං කාමාවචරකුසලෙපි. **තිහෙතුකමුක්කට්ඨන්ති** උක්කට්ඨභූතං පණීතභූතං චතුබ්බිධං තිහෙතුකං. **තිහෙතුකපටිසන්ධින්ති** චතුබ්බිධං තිහෙතුක පටිසන්ධිවිපාකං. එත්ථච එකචෙතනා එකමෙව පටිසන්ධිං දෙති. පවත්තිවිපාකං පන අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යෙසුපි භවෙසු දෙතියෙව. එත්ථ සියා –

එකපුප්ඵං යජිත්වාන, සහස්සකප්පකොටියො;
දෙවෙසුච මනුස්සෙසු, සෙසෙන පරිනිබ්බුතොති හි වුත්තං.

තස්මා එකා චෙතනා එකමෙව පටිසන්ධිං දෙතීති ඉදං න යුජ්ජතීති. න න යුජ්ජති. පුබ්බාපරචෙතනාහි සද්ධිං සහස්සකප්ප කොටි පරිමාණස්ස වත්තබ්බත්තා. චිත්තඤ්හිනාම එකච්ඡරක්ඛණෙපි අනෙකසත සහස්ස කොටිසඞ්ඛං උප්පජ්ජති. තතොචිරතරෙකාලෙවත්තබ්බමෙව නත්ථීති. සහස්ස කප්පකොටියොති ච සහස්සආයුකප්පකොටියො සහස්ස අත්තභාවකොටියොති නෙත්තිඅට්ඨකථායං වුත්තං. පුබ්බාපරචෙතනානඤ්ච පටිසන්ධිදානභාවො කොසලසංයුත්තකෙන දීපෙතබ්බො. එකපිණ්ඩපාතදානස්මිංහි එකාචෙතනාද්වෙ පටිසන්ධියො න දෙති. පුබ්බපච්ඡිමචෙතනාවසෙන සත්තක්ඛත්තුං සග්ගෙ සත්තක්ඛත්තුං සෙට්ඨිකුලෙ නිබ්බත්තොති හි සංයුත්තට්ඨකථායං වුත්තං. තිහෙතු කංපි කම්මං පටිපක්ඛෙහි අභිභූයමානං විහතසාමත්ථියං හුත්වා තිහෙතුකවිපාකං ජනෙතුං න සක්කොති. නච තං අතිදුබ්බලංපි සමානං කොසල්ලසඞ්ඛාතෙන ඤාණෙන යුත්තත්තා අතිබ්‍යාමුළ්හපච්චය භූතං ජච්චන්ධාදිවිපත්තිසහිතං අහෙතුකවිපාකං ජනෙතීති වුත්තං තිහෙතුකමොමකන්තිආදි. **ද්වාදසවිපාකානිවිපච්චති**. අයං ද්වාද සකමග්ගොනාම **අහෙතුකවිපාකානෙව විපච්චති**. ඉදං අහෙතු කට්ඨකංනාම. එවං තිපිටකචූළනාගත්ථෙරවාදවසෙන විපාකප්පවත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි මොරවාපිවාසි මහාදත්තත්ථෙරවාදං දස්සෙතුං ගාථමාහ. සො හි ථෙරොවිපාකානං අසඞ්ඛාරිකතා සසඞ්ඛාරිකතාච කම්මවසෙනෙව සිද්ධාපි කත්වා අසඞ්ඛාරං කම්මං සසඞ්ඛාරවිපාකානි න පච්චති. සසඞ්ඛාරංකම්මං අසඞ්ඛාරවිපාකානි නවච්චතීති වදති.

යථා මුඛනිමිත්තං නාම මුඛෙ සන්නිසින්නෙ සන්නිසීදති. චලන්තෙ චලති. එවං පයොගෙන අසාධනීයානං විපාකානං තික්ඛමන්දතා විසෙසභූතො සඞ්ඛාරභෙදො කම්මවසෙනෙව වත්තබ්බො. න පයොගවසෙන. ඉතරථා කම්මවිසෙසෙන තික්ඛමන්දජාතානං තෙසං සන්නිහිතපච්චයමත්තෙන මන්දතික්ඛතාපත්තිනාම සියාති. අහෙතු කවිපාකානං පන පරිදුබ්බලත්තා අපරිබ්‍යත්තොච තික්ඛමන්දතා විසෙසොති උභයකම්මනිබ්බත්තන්ති අධිප්පායො. යස්මා පන තෙසං සසඞ්ඛාරාසඞ්ඛාරභාවො පටිසන්ධිවසෙනවා තදාරම්මණවසෙනවා උප්පත්තිකාලෙ පුබ්බපයොගසඞ්ඛාතස්ස පච්චයවිසෙසස්ස භාවාභාවෙන වත්තුං යුත්තො. න කම්මාගමනවසෙන, න හි කම්මභවෙ සඞ්ඛාරො භවන්තරෙ විපාකානි විසෙසෙතුං යුත්තො. තස්මා ඉමං වාදං කෙචිවාදංනාම කරොන්තො **කෙචනාති** ආහ.

ඉමස්මිං කෙචිවාදෙ අසඞ්ඛාරිකකම්මෙ සසඞ්ඛාරික විපාකානි සසඞ්ඛාරිකකම්මෙච අසඞ්ඛාරිකවිපාකානි වජ්ජෙත්වා චතූසු තිහෙ තුකුක්කට්ඨෙසු කම්මෙසු අසඞ්ඛාරිකද්වයෙ විපාකානි පටිසන්ධියං ද්වෙ, පවත්තියං ද්වාදස. සසඞ්ඛාරිකද්වයෙ පටිසන්ධියං ද්වෙ, පවත්තියං ද්වාදස. චතූසු ද්විහෙතුකොමකකම්මෙසු අසඞ්ඛාරිකද්වයෙ පටිසන්ධියං ද්වෙ, පවත්තියං දස. සසඞ්ඛාරිකද්වයෙ පටිසන්ධියං ද්වෙ, පවත්තියං දස. තථා චතූසු ද්විහෙතුකුක්කට්ඨෙසු. චතූසු ද්විහෙතුකොමකෙසු පන පටිසන්ධියං එකං අහෙතුකං පවත්තියං අට්ඨඅහෙතුකානීති එවං විපාකානං ද්වෙ ද්වාදසකමග්ගා චත්තාරො දසකමග්ගා එකං අහෙතුකට්ඨකඤ්ච හොන්ති, තංසබ්බං සඞ්ගහෙත්වා දස්සෙතුං තෙසන්ති ගාථමාහ.

තෙසන්ති තෙසං කෙසඤ්චි ථෙරානං වාදෙ. අට්ඨසාලිනියං පන තිහෙතුකෙන කම්මෙන පටිසන්ධිතිහෙතුකාව හොති. න දුහෙතුකා නවඅහෙතුකා. දුහෙතුකෙන කම්මෙන පටිසන්ධි දුහෙතුකාපි හොති අහෙතුකාපි. තිහෙතුකා පන නහොතීති එවං පවත්තො මහාධම්මරක්ඛිතත්ථෙරවාදොපි ආගතො. තත්ථ යථා දුහෙතුකෙන හීනෙන කම්මෙන අහෙතුකා පටිසන්ධි අවස්සං ඉච්ඡිතබ්බා හොති. තථා තිහෙතුකෙනපි හීනෙන කම්මෙන දුහෙතුකාපි පටිසන්ධි අවස්සං ඉච්ඡිතබ්බායෙවාති කත්වා ඉධ අයංවාදො ථෙරෙන න ගහිතොති වෙදිතබ්බො. පටිසම්භිදාමග්ගෙ පන-ගතිසම්පත්තියා ඤාණසම්පයුත්තෙ අට්ඨන්නං හෙතූනං පච්චයා උපපත්ති හොති. කුසලස්ස කම්මස්ස ජවනක්ඛණෙ තයො හෙතූ කුසලා. නිකන්තික්ඛණෙ ද්වෙ හෙතූ කුසලා. පටිසන්ධික්ඛණෙ තයො හෙතූ අබ්‍යාකතාතිච ගති සම්පත්තියා ඤාණ විප්පයුත්තෙ ඡන්නං හෙතූනං පච්චයා උපපත්ති හොහි. කුසලස්ස කම්මස්ස ජවනක්ඛණෙ ද්වෙ හෙතූ කුසලා. නිකන්තික්ඛණෙ ද්වෙ හෙතූ අකුසලා. පටිසන්ධික්ඛණෙ ද්වෙ හෙතූ අබ්‍යාකතාතිච එවං තිහෙතුකෙන කම්මෙන පටිසන්ධි තිහෙතුකාව වුත්තා. ද්විහෙතුකෙන කම්මෙන ද්විහෙතුකාව. න පන ගතිසම්පත්තියා ඤාණවිප්පයුත්තෙ සත්තන්නං හෙතූනං පච්චයාතිආදිනා තිහෙතුකෙන කම්මෙන ද්විහෙතුකා පටිසන්ධි වුත්තා. නච චතුන්නං හෙතූනං පච්චයාතිආදිනා ද්විහෙතුකෙන කම්මෙන අහෙතුකා පටිසන්ධීති.

තත්ථ පන තීසු ඛණෙසු සහජාත හෙතූනං වසෙන හෙතු මූලකොව අයං දෙසනාවාරොති කත්වා අනොකාසතාය අහෙතුකපටිසන්ධි තත්ථ නවුත්තා. න පන අලබ්භමානතාය. ද්විහෙතුක පටිසන්ධි පන අනොකාසායෙව නහොති. අලබ්භ මානත්තායෙව සා නවුත්තාති සක්කා විඤ්ඤාතුං. තස්මා යුත්තිතො පාළියෙව බලවතරාති කත්වා මහාධම්මරක්ඛිතත්ථෙරවාදොව පාළියා සමෙතීති පටිසම්භිදාමග්ගට්ඨකථායං වුත්තො. ටීකාකාරා පන කම්මසරික්ඛක විපාකදස්සනත්ථං සාවසෙස පාඨොව මහාථෙරෙන වුත්තොති ඉච්ඡන්ති. එවඤ්ච කත්වා අට්ඨසාලිනියංපි තිපිටකචූළනාගත්ථෙරවාදොව පමාණං කත්වා වුත්තොති.

විභාවනියං ඉදානි එකාය චෙතනාය ද්වාදසවිපාකානි එත්ථෙව දසකමග්ගොපි අහෙතුකට්ඨකම්පිති ආගතස්ස මොරවාපිවාසි මහාධම්මරක්ඛිතත්ථෙරස්සාති පාඨො.

මොරවාපිවාසිමහාදත්තත්ථෙරස්සාති පන වත්තබ්බො. මහාධම්ම රක්ඛිතත්ථෙරවාදොපි පන එත්ථ එකදෙසෙන සඞ්ගහිතොයෙව. තස්මිංපි හි අසඞ්ඛාරිකං කම්මං අසඞ්ඛාරිකවිපාකමෙව දෙති. නො සසඞ්ඛාරිකං . සසඞ්ඛාරිකං කම්මං සසඞ්ඛාරිකවිපාකමෙව දෙති. නො අසඞ්ඛාරිකන්ති ආගතමෙවාති. [කාමාවචරකම්මං]

154. රූපාවචරකම්මෙ **පරිත්තන්**ති දුවිධං පරිත්තං අපගුණතා යවා හීනතායවා. තත්ථ යං පණීතෙහි ඡන්දාදීහි යුත්තංපි අභාවිතං හොති පටිලද්ධමත්තං, තං අපගුණතාය පරිත්තංනාම. යං සන්ධාය යං අපගුණං හොති, උපරි ඣානස්ස පච්චයො භවිතුං න සක්කොති, ඉදං පරිත්තංනාමාති අට්ඨසාලිනියං වුත්තං. යං පන සුභාවිතංපි සමානං හීනෙහි ඡන්දාදීහි යුත්තං හොති. තං හීනතාය පරිත්තංනාම. යං සන්ධාය යස්ස ආයූහනක්ඛණෙ ඡන්දොවා හීනො හොති. වීරියංවා, චිත්තංවා, වීමංසාවා, තං හීනංනාමාති තත්ථෙව වුත්තං. **මජ්ඣිමං**පි දුවිධං. තත්ථ නාතිපගුණ තාය මජ්ඣිමං සන්ධාය නාතිසුභාවිතො මජ්ඣිමොති විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තං. මජ්ඣිමෙහි ඡන්දාදීහි යුත්තතාය මජ්ඣිමං සන්ධාය යස්ස ආයූහනක්ඛණෙ තෙ ධම්මා මජ්ඣිමා හොන්ති. තං මජ්ඣිමන්ති අට්ඨ සාලිනියං වුත්තං. **පණීතං**පි දුවිධං. තත්ථ අතිපගුණතාය පණීතං සන්ධාය සුභාවිතො වසිප්පත්තො පණීතොති විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තං. පණීතෙහි පන ඡන්දාදීහි යුත්තතාය පණීතං සන්ධාය යස්ස ආයූහනක්ඛණෙ තෙ ධම්මා පණීතා හොන්ති. තං පණීතන්ති අට්ඨසාලිනියං වුත්තං. තත්ථ යානි අපගුණතාදි වසෙන පරිත්තාදීනි වුත්තානි, තානි ඉධ නාධිප්පෙතානි. යානි පන හීනාදීහි ඡන්දාදීහි යුත්තතාය පරිත්තාදීනි වුත්තානි, තානෙව ඉධාධිප්පෙතානි. ඉමානෙව හි තිවිධාසු භූමීසු තිවිධං බ්‍රහ්මූපපත්තිභෙදං සාධෙන්තීති. ඉත්ථිනං ඣානෙසු වසීපත්තානංපි ඡන්දාදීනං අපණීතතාය මහාබ්‍රහ්මෙසු අනුප්පජ්ජනඤ්චෙත්ථ සාධකං. තෙනෙවච අට්ඨකථායං ඡන්දාදිවසෙන සිද්ධානි හීන මජ්ඣිම පණීතානි අට්ඨාරසපභෙදෙන විභජිත්වා ඉමානි අට්ඨාරස කම්මද්වාරානි නාම ඉමෙහි පභාවිතත්තා ඉමෙසං වසෙන අට්ඨාරසඛත්තියා අට්ඨාරස බ්‍රාහ්මණා අට්ඨාරස වෙස්සා අට්ඨාරස සුද්දා අට්ඨවත්තා ලීස ගොත්ත චරණානි වෙදිතබ්බානීති වුත්තං. එතෙන හි දෙවානංපි බ්‍රහ්මූනංපි ලබ්භමානං උපපත්තිභෙදං උපලක්ඛෙතීති.

[161] විභාවනියං පන

''පටිලද්ධමත්තං අනාසෙවිතං පරිත්තන්ති අවිසෙසතොව අට්ඨකථායං වුත්තං. තථා නාති සුභාවිතං අපරිපුණ්ණවසීභාවං මජ්ඣිමං. අතිවියසුභාවිතං පන සබ්බසො පරිපුණ්ණ වසීභාවං පණීත''න්ති වුත්තං. තං සබ්බං ඉධ නයුජ්ජතියෙව.

තඤ්හි උපරි ඣානස්ස පච්චයො භවිතුං සමත්ථාසමත්ථංවා හාන භාගියතාදි විසෙසං වා සන්ධාය වුත්තං. න පන උපපත්ති භෙදජනක විසෙසන්ති.

[162] යඤ්ච තත්ථ

''ආචරියෙන පනෙත්ථ පරිත්තංපි ඊසකං ලද්ධාසෙවනමෙව අධිප්පෙතන්ති දිස්සති. තථා භානෙන නාමරූපපරිච්ඡෙදෙ-

සමානාසෙවනෙ ලද්ධෙ, විජ්ජමානෙ මහබ්බලෙ;
අලද්ධා තාදිසං හෙතු, මහිඤ්ඤා න විපච්චතීති.

සමානභූමිකතොව ආසෙවන ලාභෙන බලව භාවතො මහග්ගතධම්මානං විපාකදානං වත්වා තදභාවතො අභිඤ්ඤාය අවිපච්චනං වුත්ත''න්ති වුත්තං. තංපි විචාරෙතබ්බමෙව.

යථා හි අරියමග්ගචෙතනා අත්තනා සමානභූමකජවනතො අලද්ධාසෙවනාපි සමානා විපාකං න දෙතීති නත්ථි. තථා ආදි කම්මිකවීථියං එකවාරමත්තභූතා සබ්බසමාපත්ති වීථිසුච සබ්බපඨ මභූතා මහග්ගතචෙතනාපි සමානභූමකධම්මතො අලද්ධාසෙවන තාය දුබ්බලත්තා විපාකං නදෙතීති නත්ථීති න න සක්කා විඤ්ඤාතුන්ති. එත්ථ සියා- තස්සෙව රූපාවචරස්ස කුසලස්ස කම්මස්ස කතත්තා උපචිතත්තා විපාකං.ල. පඨමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරතීති වුත්තං. න ච සා චෙතනා උපචිතානාම හොති. සමානභූමක ධම්මතො අලද්ධාසෙවනත්තාති.න. මග්ගචෙතනායපි අවිපාකතාපත්තිතො. සාපිහි තස්සෙව ලොකුත්තරස්ස කුසලස්ස ඣානස්ස කතත්තා භාවිතත්තා විපාකං. ල. පඨමං

ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරතීති වුත්තා. නව සාපි සමානභූමකධම්මතො ලද්ධාසෙවනා හොතීති. උභයත්ථ පන පඨමසමන්නාහාරතො පට්ඨාය උපචිනිත්වා භාවෙත්වා ආගතත්තා අසමානභූමික ජවනෙහිපි ලද්ධාසෙවන භාවං පටිච්ච උපචිතතා භාවිතතාව වුත්තාති සක්කා වත්තුන්ති. තස්මා ආදි කම්මිකභූතාපි මහග්ගතචෙතනා මරණා සන්නෙ ලද්ධා අබ්භුණ්හා ආසන්නකම්මභූතා විපාකං නදෙතීති න වත්තබ්බා. අභිඤ්ඤාචෙතනා ච සමානභූමකෙහිපි නානාවජ්ජනවීථිජවනෙහි සුට්ඨුතරං ලද්ධාසෙවනත්තා තික්ඛතරභූතා කථං දුබ්බලානාම සියා. තෙනෙව අයං වාදො අනුටීකායං පටික්ඛිත්තො. වුත්තඤ්හි තත්ථ කෙචි පන සමාන භූමකතො ආසෙවනලාභෙන බලවන්තානි ඣානානීති තානි විපාකං දෙන්ති. අභිඤ්ඤා පන සතිපි ඣානභාවෙ තදභාවතො තස්මිං තස්මිං ආරම්මණෙ ආගන්තුකත්තාවා දුබ්බලා. තස්මා විපාකං න දෙන්තීති වදන්ති. තං අකාරණං. පුනප්පුනං පරිකම්මවසෙන අභිඤ්ඤා යපි වසීභාවසම්භවතොති. චතුත්ථජ්ඣානසමාධිස්ස පන ආනිසංසභූතා අභිඤ්ඤාචෙතනා තස්ස ඵලසදිසා ඵලට්ඨානෙ ඨිතා, තස්මා සා විපාකං නදෙතීති ඉච්ඡන්ති ටීකාකාරා. තස්ස පන ඉද්ධි විකුබ්බනාදිකිච්චං විපච්චනකිච්චතොපි මහන්තතරං හොති. සබ්බථා මෙනව විකුබ්බනාදිකිච්චං සාධෙන්තියා විපච්චනථාමෙපි තෙන ථාමෙන සහ පරික්ඛයං ගච්ඡති. තස්මා සා පුන විපාකං නදෙතීතිපි යුජ්ජතියෙව. **පඤ්චමජ්ඣානන්**ති අභිඤ්ඤාභාවං අපත්තං පරිත්තාදිභෙදෙන තිවිධං පඤ්චමජ්ඣානං. **තදෙවා**ති පඤ්චමඣානමෙව. **සඤ්ඤාවිරාගං භාවෙත්වා**ති චිත්තෙ සති රජ්ජන දුස්සන මුය්හනානි හොන්ති. තස්මිං අසති දිට්ඨධම්මනිබ්බානප්පත්තොනාම හොතීති එවං චිත්තෙ එව ආදීනවං දිස්වා අචිත්තකභවපත්ථනා සහිතං වායොකසිණෙවා කෙසඤ්චි මතෙන පරිච්ඡින්නාකාස කසිණෙවා සඤ්ඤාවිරාගං භාවෙත්වා. **අසඤ්ඤසත්තෙසු උප්පජ්ජන්තී**ති යෙන යෙන ඉරියාපථෙන ඉධ මරන්ති, තෙනෙව තත්ථ උප්පජ්ජන්ති. කම්මකිරියවාදිතිත්ථියා එවාති අධිප්පායො. න හි අකම්මකිරියවාදීනං ඣානභාවනා නාම අත්ථීති. **අනාගාමිනො පන සුද්ධාවාසෙසු උප්පජ්ජන්තී**ති සුද්ධාවාසෙසු පන අනාගාමිනො එව උප්පජ්ජන්ති. න අඤ්ඤෙ සකදාගාමිආදයොති අත්ථො. එතෙන අනාගාමීනං අඤ්ඤසම්ංපි බ්‍රහ්මලොකෙ උප්පත්ති අප්පටිසිද්ධා හොති. අනාගාමීසුච සද්ධාධිකො අවිහෙසු උප්පජ්ජති, වීරියාධිකො අතප්පෙසු. සතාධිකො සුදස්සෙසු. සමාධාධිකො සුදස්සීසු. පඤ්ඤාධිකො අකනිට්ඨෙසූති. යථාක්කමං භාවෙත්වා යථාක්කමං අරූපෙසු උප්පජ්ජන්තීති යොජනා. එත්ථච **පඨමජ්ඣානං පරිත්තං භාවෙත්වා**තිආදි සබ්බං පඨමජ්ඣානාදීනං යථා සකං විපච්චනභූමි වවත්ථානවසෙන වුත්තං. සමාපත්තිලාභිනො පන පුථුජ්ජන සොතාපන්න සකදාගාමිනො අත්තනා ලද්ධසමාපත්තීනං විපච්චනභූමීසු ඉච්ඡිතභූමියං නිබ්බත්තන්ති. තෙසු පුථුජ්ජනො නිකන්තියා සති කාමලොකෙපි නිබ්බත්තතියෙව. ඉතරෙ පන ඣානෙ අපරි හීනෙ සති කාමලොකෙපි නිබ්බත්තතියෙව. ඉතරෙ පන ඣානෙ අපරිහීනෙ සති කාමභවෙ නිකන්තිනාම තෙසං න සම්භවතීති පරිහීනජ්ඣානාඑව තත්ථ නිබ්බත්තන්ති.

[163] විභාවනියං පන

> තෙසංපි සොතාපන්නසකදාගාමීනං නිකන්තිවසෙන කාමභවෙනිබ්බත්තිං ඉච්ඡන්තෙන ''තථා කාමභවෙපි කාමාවචර කම්මබලෙන. ඉජ්ඣති භික්ඛවෙ සීලවතො චෙතොපණිධි විසුද්ධත්තාති හි වුත්ත''න්ති වුත්තං. තං න යුජ්ජති.

තෙහි ඣානෙ අපරිහීනෙ එකන්තෙන බ්‍රහ්මලොකගාමිනොඑව හොන්ති. යතො තෙ ඣානඅනාගාමිනොනාමාති වුච්චන්ති. ඣානපරි හානිච තෙසං තංතං පලිබොධ වසෙනෙව හොති. න පන කාම රාගාදිවසෙන. කස්මා, මග්ගසභායෙන ඣානෙන සුට්ඨු වික්ඛම්භිතත්තා. වුත්තඤ්හෙතං අඞ්ගුත්තරෙ-සහදස්සනුප්පාදා භික්ඛවෙ අරියසාවකස්ස තීණි සංයොජනානි පහීයන්ති.ල. සො විවිච්චෙව.ල. පඨමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති. තස්මිං චෙ සමයෙ භික්ඛවෙ අරියසාවකො කාලඞ්කරෙය්‍ය. නත්ථි තස්ස සංයොජනං. යෙන සංයොජනෙන සංයුත්තො අරියසාවකො පුන යිමං ලොකං ආගච්ඡෙය්‍යාති. එත්ථච තස්මිං චෙ සමයෙතිආදිනා සො ලද්ධජ්ඣානං අපරිහාපෙත්වා චෙ කාලඞ්කරොති. එකන්තෙන බ්‍රහ්මලොකමෙව ගමිස්සති. පරිහාපෙන්තස්ස පන තං සංයොජනං පාකතිමෙවාති දස්සෙති. පටිසම්භිදාමග්ගට්ඨකථායඤ්ච ඣානලාභීනං පන අනාගාමිස්සච බ්‍රහ්මලොකෙයෙව පටිසන්ධිදානතො පච්චයො නහොතීති වුත්තං. තත්ථ ඣානලාභීනන්ති මහග්ගතජ්ඣානලාභීනං සොතාපන්න සකදාගාමීනං. පච්චයො නහොතීති තෙසං විපස්සනානිකන්ති තණ්හා කාමසුගතිපටිසන්ධියා න හොතීති අත්ථො.

තස්මා තෙසං ද්වින්නං සෙඛානං කුප්පධම්මානංපි සතං ඣානෙ විජ්ජමානෙ කාමභවෙ නිකන්ති නාම නත්ථීති වෙදිතබ්බං. අනාගාමිස්ස පන නිද්දායන්තස්සෙව සත්ථෙන ගීවං ඡින්දිත්වා මාරීයමානස්සපි ඣානං අලභිත්වා චවනංනාම නත්ථි. සො හි සමාධිස්මිං පරිපූරකාරීති වුත්තො. ඉත්ථියො පන අට්ඨසමාපත්තියො ලභිත්වා අනන්තරෙ භවෙ අකනිට්ඨෙ නිබ්බත්තමානාපි අධිපතිභූතෙසු මහාබ්‍රහ්මෙසු න නිබ්බත්තන්ති. හීනජ්ඣානසයත්තා පුරොහිත පාරිසජ්ජෙසුඑව නිබ්බත්තන්ති. තථාහි අට්ඨකථාසු යං ඉත්ථී බ්‍රහ්මත්තං කරෙය්‍ය, නෙතං ඨානං විජ්ජතීති සුත්තපදස්ස අත්ථවචනෙ බ්‍රහ්මත්තන්ති මහාබ්‍රහ්මත්තං අධිප්පෙතං. ඉත්ථී ච ඉධ ඣානං භාවෙත්වා කාලං කත්වා බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජානං සහබ්‍යතං උපපජ්ජති, න මහාබ්‍රහ්මානන්ති වුත්තං. බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජානන්ති චෙත්ථ බ්‍රහ්මපුරොහිතානංපි සඞ්ගහණං වෙදිතබ්බං. තෙ හි බ්‍රහ්මානං පරිසභූතා හොන්තීති. වුත්තඤ්හෙතං සංයුත්තකෙ –

> අථඛො භික්ඛවෙ සිඛීභගවා අභිතුං භික්ඛුං ආමන්තෙසි. පටිභාතු තං බ්‍රාහ්මණ බ්‍රහ්මුනොච බ්‍රහ්මපරිසායච බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජානඤ්ච ධම්මිකථාති.

පරිසභාවෙව සති පරිසාසු ජාතාපිනාම හොන්තීති. තත්ථ බ්‍රහ්මුනොති මහාබ්‍රහ්මුනො. බ්‍රහ්මපරිසායාති බ්‍රහ්මපුරොහිත ගණස්සාති අත්ථො. නනු බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජානන්ති වුත්තත්තා න මහාබ්‍රහ්මානන්ති එත්ථෙව තෙසං සඞ්ගහණං යුත්තන්ති චෙ. න. යං ඉත්ථී සක්කත්තං කරෙය්‍ය, මාරත්තං කරෙය්‍ය, බ්‍රහ්මත්තං කරෙය්‍ය, නෙතංඨානං විජ්ජතීති එවං අධිපති භූතෙහි සක්කාදීහි සහ වුත්තත්තා ඉධ අධිපතිපටික්ඛිපනස්සෙව සම්භවතො. තෙනෙව හි නෙත්තියං-ඉත්ථී මහාබ්‍රහ්මා සියාති, නෙතං ඨානං විජ්ජතීති වුත්තං. එත්තාවතා වෙහප්ඵලාදීසු උපරිබ්‍රහ්මලොකෙසුපි පුරොහිතපාරිසජ්ජබ්‍රහ්මානං අත්ථිතා සිද්ධා හොති. තෙනෙව සංයුත්තට්ඨකථායං ථෙරානඤ්හි භණ්ඩගාහකදහරා විය බ්‍රහ්මානංපි පාරිසජ්ජබ්‍රහ්මානො නාම හොන්තීති වුත්තං.

විභාවනියං පන

‘‘ඉත්ථීයොපි පන අරියාවා අනරියාවා අට්ඨසමාපත්තිලා භිනියො බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජෙසුයෙව නිබ්බත්තන්තීති අට්ඨකථායං වුත්ත’’න්ති වුත්තං.

තත්ථ බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජෙසුයෙවාති අකනිට්ඨෙ නිබ්බත්තමානාපි බ්‍රහ්මානං පරිචාරික බ්‍රහ්මෙසුඑව නිබ්බත්තන්ති. න මහාබ්‍රහ්මෙසූති අත්ථො දට්ඨබ්බො.

මණිමඤ්ජූසායං පන

බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජෙසුයෙව නිබ්බත්තන්ති, න බ්‍රහ්මපුරොහිතාදීසූති වුත්තං. තං න ගහෙතබ්බං.

යඤ්ච තත්ථ

සාමාවතියාදීනං පඨමං බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජෙසු නිබ්බත්තනං වුත්තං. තංපි අට්ඨකථාය න සමෙති.

යස්මා පන තා ඉමස්මිං අත්තභාවෙ අරියඵලානි සච්ඡාකංසු. තස්මා තත්ථ අනාගාමිනියො සුද්ධාවාසෙසු උප්පන්නා. ඉතරා කාචි තාවතිංසෙසු කාචි පරනිම්මිතවසවත්තීසු උප්පන්නා ඉච්චෙව උදානට්ඨකථායං වුත්තන්ති. අපිචෙත්ථ වෙහප්ඵලෙ අකනිට්ඨෙ චතුත්ථාරුප්පෙති තීසු භවග්ගෙසු නිබ්බත්තා අරියා අඤ්ඤත්ථ නුප්පජ්ජන්ති. සෙසබ්‍රහ්මලොකෙසු නිබ්බත්තා හෙට්ඨාභූමීසු නුප්පජ්ජන්තීති. [කම්මචතුක්කං].

155. ආයුක්ඛයෙන මරණං කම්මක්ඛයෙන මරණන්තිආදිනා යොජෙතබ්බං. තත්ථ අපරික්ඛීණෙයෙව කම්මානුභාවෙ තස්මිං තස්මිං සත්තනිකායෙ යථානියමිතස්ස ආයුපරිමාණස්ස පරික්ඛයෙන පරිපුණ්ණෙන මරණං **ආයුක්ඛය මරණංනාම**. තස්මිං තස්මිං භවෙ දුබ්බලෙන කම්මෙන නිබ්බත්තස්ස සත්තස්ස අපරික්ඛීණෙයෙව ආයුපරිමාණෙ කෙවලං කම්මසත්තිපරික්ඛයෙන අන්තරාව මරණං **කම්මක්ඛය මරණංනාම**. තදුභයස්ස සමං පරික්ඛයෙන මරණං **උභයක්ඛය මරණංනාම**. ධරමානෙපි තදුභයෙ පුරිමභවෙසුවා ඉමස්මිංවාභවෙ කතෙන උපඝාතකකම්මෙන අජ්ඣත්තබහිද්ධාභූතෙ නානාරොගාබාධ පථවීපවෙස අසනිපාතාදිකෙ ජීවිතන්තරායෙ සමුට්ඨාපෙත්වා දූසිමාරකලාබුරාජාදීනංවිය අන්තරාව උපරොධිත බන්ධසන්තානස්ස සත්තස්ස මරණං **උපච්ඡෙදක මරණංනාම**. නනු චෙත්ථ මරන්තානං නාම සබ්බෙසංපි තංතංභවං ජනෙන්තං කම්මං ඛියාතියෙව. අථකස්මා ඉතරෙපි වුත්තාති. වුච්චතෙ, සරසවසෙනෙව හි කම්මසාමත්ථියස්ස ඛයො ඉධ කම්මක්ඛයොති අධිප්පෙතො. යෙ පන දසවස්ස වීසතිවස්ස යාව අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යා වස්සාදි වසෙන නානාආයුකප්පවිධායකා තස්මිං තස්මිං සත්තනිකායෙ සබ්බජන සාධාරණා සත්තානං අජ්ඣත්තබහිද්ධසම්භූතා උතුආහාරානාම හොන්ති. තෙ තස්ස තස්ස ආයුකප්පස්ස ඨිතිකරා වුද්ධිකරා හානිකරාචාති තිවිධා හොන්ති. තත්ථ අකුසලමූලෙසු වඩ්ඪමානෙසු හානිකරා වඩ්ඪන්ති. කුසලමූලෙසු වඩ්ඪමානෙසු බුද්ධිකරා වඩ්ඪන්ති. උභයමූලෙසු සමං ඨිතෙසු ඨිතිකරා සමං පවත්තන්ති. තෙසං වසෙන සත්තානං ආයුකප්පො කත්ථචි සදා ඨිතිභාගො හොති. කත්ථචි කදාචි හානිභාගො කදාචි වුද්ධිභාගො හොති. තයොපි චෙතෙ ඨිතිකරාදයො තංතංසත්තනිකායං අජ්ඣොත්ථරමානා ආයුං පරිච්ඡින්දන්තා පවත්තන්තීති අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යායුක සංවත්තනිකං චක්කවත්තිසම්පත්ති සංවත්තනිකඤ්ච කම්මං දසවස්සිකෙ කාලෙ විපච්චමානං තදනුරූපංඑව භොගඤ්ච ඉස්සරියඤ්ච දත්වා දසවසෙන ඛියාති. තං තං සත්තනිකාය පරියාපන්නා සත්තා සන්තානභූතා රූපධම්මා සබ්බඤ්ඤු බුද්ධානං බන්ධසන්තාන භූතාපි තග්ගතිකා තදනුවත්තිකා එව හුත්වා පරිණමන්ති අඤ්ඤත්‍ර ඉද්ධිමය විජ්ජාමය රසායනවිධි ජීවිත සඞ්ඛාර විදූහීති. වුත්තඤ්හෙතං මහාපදානසුත්තට්ඨකථායං –

සබ්බෙපි සබ්බඤ්ඤුබුද්ධා අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යායුකා. කස්මා තෙ අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං න අට්ඨංසූති. උතුභොජනවිපත්තියා. උතුභොජනවසෙන හි ආයු හායතිපි වඩ්ඪතිපීති.

තස්මා පධානනිස්සයභූතෙසු ද්විසමුට්ඨානික රූපධම්මෙසු තං තං ආයුකප්පවසෙන පරිණමන්තෙසු ජීයමානෙසු යාවමහන්තංපි කම්මං අත්තනො විපාකාධිට්ඨානස්ස අභාවා ඛියාතියෙව. සොචස්ස ඛයො න සරසෙන හොති. අථඛො ආයුසඞ්ඛාරවිපත්තියා එව හොතීති ඉධ ආයුක්ඛයො විසුං ගහිතොති. එසනයො උපච්ඡෙදකමරණෙපි නෙතබ්බො. තත්ථ උපච්ඡෙදකමරණන්ති අකාලමරණං වුච්චති. තඤ්හිපවත්තමානං උපච්ඡෙදකකම්මුනාවා පවත්තති. අඤ්ඤෙහිවා අනෙක සහස්සෙහි කාරණෙහි. තානි පන පාළියං මූලභෙදතො සංඛිපිත්වා අට්ඨධා වුත්තානි. කතමානි පන තානීති.

අත්ථි වාතසමුට්ඨානා ආබාධා. අත්ථි පිත්තසමුට්ඨානා. අත්ථි සෙම්හ සමුට්ඨානා. අත්ථි සන්නිපාතිකා. අත්ථි උතුසමුට්ඨානා. අත්ථි විසමපරිහාරජා. අත්ථි ඔපක්කමිකා. අත්ථි කම්මවිපාකජා ආබාධාති. තත්ථ කම්මවිපාකජා කෙචි උපපීළකකම්මජාකෙචි උපච්ඡෙදකකම්මජා. යස්මා පන වාතො කුප්පමානො සීතුණ්හාදීහි දසහි කාරණෙහි කුප්පති. තෙසුච එකමෙව කම්ම විපාකජං හොති. සෙසානි පන අකම්මවිපාකජානීති මිලින්ද පඤ්හෙ වුත්තං. යස්මාච කම්මවිපාකජාපි ආබාධා උප්පජ්ජමානා වාත කුප්පනාදීහි විනා න උප්පජ්ජන්ති. තස්මා කෙචි වාතසමුට්ඨානාදයොපි කම්මවිපාකජා හොන්තියෙවාති දට්ඨබ්බා.

තත්ථ සන්නිපාතිකාති වාතාදීනං ද්වින්නං තිණ්ණංවා සන්නිපතිතානං වසෙන පවත්තා. යෙ පන ලොකෙ සත්තානං පයොගමුත්තා සයං ජාතා නානාභයුපද්දවා. තෙ උතුසමුට්ඨානෙසු සඞ්ගහිතාති දට්ඨබ්බා. විසමපරිහාරජාති අනිසම්මකාරීනං අනෙකවිධෙ විසමෙ විපත්තිමුඛෙ අත්තානං පයොජන්තානං තතො තතොවා තත්ථ තත්ථ වා පතන පක්ඛලනාදිවසෙන පවත්තා. ඔපක්කමිකාති අත්තනාවා පරෙහි රාජචොරවෙරීහිවා අමනුස්සවාළයක්ඛදෙවතාහිවා වාළමිගාදීහිවා කතානං පයොගානං වසෙන පවත්තා. කුප්පිතා හි දෙවතා සකලං රජ්ජංවා රට්ඨංවා දීපකංවා එකප්පහාරෙන අසෙසං කත්වා විනාසෙන්ති දණ්ඩකරට්ඨ මජ්ඣරට්ඨ කලිඞ්ගරට්ඨ මාතඞ්ගරට්ඨෙසු විය. අනෙකසහස්සෙවා වාළයක්ඛෙ විස්සජ්ජන්ති වෙසාලියං විය. රක්ඛසෙවා විස්සජ්ජන්ති සුවණ්ණභූමියංවිය. වුත්තඤ්හෙතං අඞ්ගුත්තරෙ යක්ඛා වාළෙ අමනුස්සෙ ඔස්සජ්ජන්ති. තෙන බහුමනුස්සා කාලං කරොන්තීති. අට්ඨකථායංපි යක්ඛාති යක්ඛාධිපතිනො. වාළෙ අමනුස්සෙ ඔස්සජ්ජන්තීති චණ්ඩෙ යක්ඛෙ මනුස්සපථෙ විස්සජ්ජන්ති. තෙ ලද්ධොකාසා මහාජනං ජීවිතක්ඛයං පාපෙන්තීති වුත්තං. තත්ථ විස්සජ්ජන්තීති විසමාචාර බහුලෙ මනුස්සෙ දිස්වා භින්නසද්ධා යක්ඛසෙනාපතිනො මනුස්සානං අත්ථාය පුබ්බෙවිය ආරක්ඛංන ගණ්හන්තීති අත්ථො. ජනපදනගරනිගමගාමෙසුචෙව තස්මිං තස්මිං පුග්ගලෙච වත්තබ්බමෙව නත්ථි. අඞ්ගුත්තරෙ වුත්තා සත්ථදුබ්භික්ඛරොග කප්පාපි ඉධ වත්තබ්බාති. කම්මවිපාකජාති උපපීළකොපඝාතකානං කම්මානං විපච්චනවසෙන පවත්තා ආබාධාති අත්ථො. එවං අකාලමරණං උපච්ඡෙදකම්මුනාවා අඤ්ඤෙහිවා අනෙකසහස්සෙහි කාරණෙහි හොතීති. යෙහි කෙචි ලොකෙ දිස්සන්ති. පාණහරා ජීවිතවිනාසකා නානාරොගාවා නානාබාධාවා නානාභයා නිවා නානා දණ්ඩාවා නානා උපද්දවු පසග්ගාවා. සබ්බෙ තෙ සකකම්ම සමුට්ඨිතාඑව අත්තනො සාධාරණාති නත්ථි. පරකම්මසමුට්ඨිතාපි අත්තනො සාධාරණාඑව. සකකම්මසමුට්ඨිතාපි පරෙසං සාධාරණාඑව. කම්මෙන විනා යතො කුතොචි සමුට්ඨිතාපි අත්තනො වා පරෙසංවා සාධාරණාඑව. සබ්බසාධාරණකම්මසමුට්ඨිතෙසු වත්තබ්බමෙව නත්ථි. යථාහ-විසුද්ධිමග්ගෙ.

> යථා චතුමහාපථෙ ඨපිතෙ ලක්ඛම්හි සබ්බදිසාහි ආගතා සරසත්තිතොමරපාසාණාදයො නිපතන්ති. එවං කායෙපි සබ්බුපද්දවා නිපතන්තීති.

යෙසුච රජ්ජරට්ඨාදීසු තෙ උප්පජ්ජන්ති. තත්ථ යෙජනා උපාය කුසලාවා න හොන්ති. නච පටිකාරකුසලා. නාපි පරිහාර කුසලා. කම්මඤ්ච යෙසං දුබ්බලං හොති. උප්පන්නො අනත්ථො බල වා. තෙජනා විනාපි උපච්ඡෙදකකම්මුනා තතො න මුච්චන්ති. මරණං වා මරණමත්තංවා දුක්ඛං පාපුණන්තියෙව. කල්‍යාණභූතංපි හි කම්මං අත්තනො බලවතරං යතොකුතොචි සමුට්ඨිතං රොගංවා ආබාධං වා භයංවා දණ්ඩංවා උපද්දවුපසග්ගංවා පටිබාහිතුං නසක්කොති. රොගාදයොඑව තංබෙපෙන්තා පවත්තන්ති. යථා හි උදකං අත්තනො බලවතරං අග්ගිං පටිබාහිතුං න සක්කොති. අග්ගිඑව තං බෙපෙන්තො පවත්තතීති එවං සම්පදමිදං දට්ඨබ්බං. ඉමෙසඤ්ච සත්තානං පකතියාපි කම්මස්ස දුබ්බලභාවො මහානිද්දෙසෙ ජරා සුත්තනිද්දෙසෙන විසුද්ධි මග්ගෙච මරණස්සති නිද්දෙසෙ ආයු දුබ්බලතොති පදස්ස නිද්දෙසෙ න දීපෙතබ්බො. යථාහ –

> ආයුනාමෙතං අබලං දුබ්බලං. තථා හි සත්තානං ජීවිතං අස්සාසපස්සාසුපනිබන්ධඤ්චෙව ඉරියාපථුපනිබන්ධඤ්ච සීතුණ්හු පනිබන්ධඤ්ච මහාභූතුපනිබන්ධඤ්ච ආහාරූපනිබන්ධඤ්චාතිආදි.

තථා කායබහුසාධාරණතො අනිමිත්තතොති ඉමෙසං පදානං නිද්දෙසෙනපි පාකටොයෙව. කම්මනිබ්බත්තස්ස හි ආයුනො තිණග්ගෙ උස්සාවබින්දුස්සෙව පරිදුබ්බලභාවෙ පාළියං අට්ඨකථා යඤ්ච වුත්තෙ කම්මසාපි තථෙව පරිදුබ්බලතා සිද්ධා හොතීති. එවඤ්චෙතං සම්පටිච්ඡිතබ්බං. ඉතරථා සබ්බං පුබ්බෙකතහෙතුදිට්ඨිනාම සියා. යථාහ –

> ඉධෙකච්චො සමණොවා බ්‍රාහ්මණොවා එවංවාදී හොති එවං දිට්ඨී. යං කිඤ්චායංපුරිසපුග්ගලො පටිසංවෙදෙති සුඛංවා දුක්ඛංවා අදුක්ඛමසුඛංවා. සබ්බං තං පුබ්බෙකතහෙතූති.

අයඤ්ච අත්ථො මිලින්දපඤ්හෙ තීසු ඨානෙසු විත්ථාරතො ආගතො. යථාවුත්තෙහි පන අනෙකසහස්සෙහි කාරණෙහි පවත්තමරණංපි අකාලමරණතාසාමඤ්ඤෙන ඉධ උපච්ඡෙදකමරණෙ සඞ්ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං.

විභාවනියං

> “ඉදං පන නෙරයිකානං උත්තරකුරුවාසිනං කෙසඤ්චි දෙවානඤ්ච නහොතීති” වුත්තං.

යථා පන මහාටීකායං කෙසඤ්චි පෙතානං ඉතො ඤාතකෙ හි දින්නං පුඤ්ඤපත්ති අනුමොදිත්වා තඞ්ඛණෙයෙව චවිත්වා සුගතියං නිබ්බත්තානං කුසලභූතං උපච්ඡෙදකං වුත්තං. තථා කෙසඤ්චි නෙරයි කානංපි යමරඤ්ඤො සමනුයුඤ්ජනකාලාදීසු අත්තනා කතපුඤ්ඤං අනුස්සරිත්වා තඞ්ඛණෙයෙව චවිත්වා සුගතියං නිබ්බත්තානං උපච්ඡෙ දකමරණංනාම න න සක්කා වත්තුං. කෙසඤ්චි තාවතිංසාදීනං දෙවානඤ්ච තං උපච්ඡෙදකමරණං හොතියෙව. තථා හි සුබ්‍රහ්මදෙව පුත්ත සංයුත්තට්ඨකථායං අථ රුක්ඛං අභිරුළ්හා උපච්ඡෙදකකම්මාදි වසෙනඑකප්පහාරෙනෙව කාලඞ්කත්වා අවීචිම්හි නිබ්බත්තාති වුත්තං. තත්ථ රුක්ඛන්ති තාවතිංසෙ පාරිච්ඡත්තකරුක්ඛං. අභිරුළ්හාති ආරුළ්හා පඤ්ච සතදෙවච්ඡරායො. මනොපදොසික ඛිට්ටාපදොසික දෙවානං මරණං මහාබොධිසත්තානං දිසායුකෙ දෙවලොකෙවා බ්‍රහ්මලොකෙවා නිබ්බත්තානං අධිමුත්ති කාලඞ්කිරියා ජන්නත්ථෙරගොධිකත්ථෙරාදීනංවිය සයමෙව සත්ථං ආහරිත්වා පරිනිබ්බායන්තානං මරණඤ්ච එත්ථෙව සඞ්ගය්හතීති දට්ඨබ්බං. **තථාචාති** තෙහි පකාරෙහිච. මරන්තානං ජන්නං ද්වාරානං අඤ්ඤතරස්මිං පච්චුපට්ඨාතීති සම්බන්ධො. **මරණකාලෙති** මරණාසන්නකාලෙ. **යථාරහන්ති** සුගතිදුග්ගතිගාමීනං අරහානුරූපං. යෙපන ඛීණාසවා කත්ථචි නුප්පජ්ජන්ති. තෙසු සුක්ඛවිපස්සකානං පකතියා යථො පට්ඨිතං නාමරූප මෙව අන්තිම ජවනානං ආරම්මණංහොති. සමාපත්තිලාභීනං පන ඣානසමනන්තරෙ පරිනිබ්බායන්තානං කසිණනිමිත්තාදිකං. පච්චවෙක්ඛනසමනන්තරෙ පරිනිබ්බායන්තානං ඣානඞ්ගානි අභිඤ්ඤාසමනන්තරෙ පරිනිබ්බායන්තානං අත්තනො කරජරූපං. ජීවිත සමසීසීනං පන අග්ගමග්ගස්ස පච්චවෙක්ඛනසමනන්තරෙ පරිනිබ්බායන්තානං මග්ගඞ්ගාදිනි අන්තිමජවනානං ආරම්මණං හොතීති. පරිනිබ්බානචුතිචිත්තස්ස පන සබ්බෙසංපි ආදිතො අත්තනො අත්තනො පටිසන්ධියායථාගහිතං කම්මාදීසු අඤ්ඤතරමෙව ආරම්මණං හොතීති දට්ඨබ්බං. යෙපන අනෙජොසන්ති මාරබ්භයං කාලමකරීමුනීති ඉමං සුත්තපදං දිස්වා නිබ්බානමෙව භගවතො පරිනිබ්බානචුතියා ආරම්මණන්ති වදන්ති. තෙ තෙන සයමෙව අභිධම්මෙ ආරම්මණත්තිකෙසු අත්තනො අකොවිදතං දස්සෙන්ති. යථාහ –

> කතමෙ ධම්මා පරිත්තාරම්මණා, සබ්බො කාමාවචරවිපාකො ක්‍රියමනොධාතු ක්‍රියාහෙතුක මනොවිඤ්ඤාණ ධාතු සොමනස්සසහගතා. ඉමෙ ධම්මා පරිත්තාරම්මණාති.

යස්මා පන පරිනිබ්බානංනාම සන්ති අත්ථායෙව හොති. අජ්ඣාසයො චස්ස එකන්තෙන සන්තිනින්නොයෙව හොති. තස්මා අනෙජොසන්ති මාරබ්භාති සුත්තපදං වුත්තං. තථා හි අට්ඨකථායං සන්තිමාරබ්භාති අනුපාදිසෙසං නිබ්බානං ආරබ්භ පටිච්ච සන්ධායාති වුත්තං. න පන වුත්තං ආරබ්භ ආලම්බිත්වා ආරම්මණං කත්වාති. ථෙරගාථට්ඨකථායං පන සන්තිමාරබ්භාති සන්තිං අනුපාදිසෙසං නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වාති වුත්තං. තං මහාපරිනිබ්බානපාළියා තදට්ඨකථායච නසමෙති. තාසු හි භගවතො පරිනිබ්බානං ඣානඞ්ග පච්චවෙක්ඛනසමනන්තරන්ති වුත්තං. එත්ථච පුරිමානි ද්වෙ සමනන්තරානි පරිනිබ්බානසුත්තට්ඨකථාසු වුත්තානි. අභිඤ්ඤාසමනන්තරං උදානට්ඨකථාදීසු ආගතං. යථාහ-චුට්ඨහිත්වා පරිනිබ්බායීති ඉද්ධිචිත්තතො චුට්ඨහිත්වා භවඞ්ගචිත්තෙන පරිනිබ්බායීති. අග්ගමග්ගස්ස පච්චවෙක්ඛනසමනන්තරං පුග්ගලපඤ්ඤත්තිට්ඨකථාදීසු ආගතං. යථාහ-එකූනවීසති මෙ පච්චවෙක්ඛනඤ්ඤාණෙ පතිට්ඨාය භවඞ්ගං ඔතරිත්වා පරිනිබ්බායතීති. සංයුත්තට්ඨකථායං පන අරහත්තමග්ගානන්තරං ඵලං. ඵලානන්තරං භවඞ්ගතො චුට්ඨාය පච්චවෙක්ඛනං. තං පන පරිපුණ්ණංවා හොති අපරිපුණ්ණංවා. තිඛිණෙන අසිනා සීසෙ ඡිජ්ජමානෙපි එකංවා ද්වෙවා පච්චවෙක්ඛනානි උප්පජ්ජන්තියෙවාති වුත්තං.

[164] විභාවනියං පන

> එවං වචත්ථානං අකත්වා යං වුත්තං. ''කත්ථචි පන අනුප්පජ්ජමානස්ස ඛීණාසවස්ස යථොපට්ඨිතං නාමරූපධම්මාදිකමෙව චුතිපරියොසානානං ගොචරභාවං ගච්ඡති. න කම්ම කම්මනි මිත්තාදයොති.'' තං න සුන්දරං.

න හි තස්ස චුතිචිත්තං කම්මකම්මනිමිත්තාදයො ආරම්මණං නකරොති. නච චුතියා ගහිතානි කම්මාදීනිනාම සබ්බසත්තානංපි භවන්තරස්ස අත්ථාය භවන්තීති. **අභිමුඛීභූතන්ති** කම්මන්තරස්ස ඔකාසං අදත්වා අත්තනො ඔකාසං කත්වා පච්චුපට්ඨිතං. කම්මංවා පච්චුපට්ඨාතීති සම්බන්ධො. **උපලද්ධපුබ්බන්ති** තස්ස කම්මස්ස ආරම්මණ භූතානි දෙය්‍යධම්ම වත්ථාදීනි පරපාණාදීනිච සන්ධාය වුත්තං. **උපකරණභූතන්ති** කම්මසිද්ධියා උපකරණභූතානි පරිවාරභූතානිච පටිග්ගාහකාදීනි ආවුධභණ්ඩාදිනිච සන්ධාය වුත්තං. යස්මාච ලක්ඛණ සංයුත්තෙ ගවාදීනි වධිත්වා රාසිකතානි අට්ඨිපුඤ්ජාදීනි කම්මනිමිත්තානි හුත්වා උපට්ඨහන්තීති අට්ඨකථායං වුත්තං. තස්මා කම්මසම්බන්ධානි යානි කානිචි වත්ථූනි වා ආරම්මණානිවා ඉධ උපකරණෙ සඞ්ගහි තානීති දට්ඨබ්බානි. **උපලභිතබ්බන්ති** දුග්ගතිනිමිත්තං සන්ධාය වුත්තං. **උපභොගභූතන්ති** සුගතිනිමිත්තං. උභයංපි වා යං කායපටිබද්ධං හුත්වා ලභිතබ්බං හොති. තං උපලභිතබ්බංනාම. අපටිබද්ධං හුත්වා කෙවලං සුඛදුක්ඛානුභවනත්ථාය ලභිතබ්බං උපභොග භූතංනාම. එත්ථච අග්ගිජාල ලොහකුම්භි නිරයපාල නිරයසුනඛාදීනි නිරයනිමිත්තං. තං පන කෙසඤ්චි ජනානං අත්තනො වසනට්ඨානෙවිය උපට්ඨාති. කෙසඤ්චි තතො තතො ආගන්ත්වා අත්තානං සංපරිවාරෙන්තං විය උපට්ඨාති. යථාහ-තස්ස ගිලානසෙය්‍යාය නිප්පන්නස්ස නිරයො උපට්ඨාති. සොණගිරිපාදතො මහන්තා මහන්තා සුනඛා ආගන්ත්වා ඛාදිතුකාමාවිය සංපරිවාරෙසුන්ති. තථා දෙව නිමිත්තෙපි. යථාහ-නන්දවන චිත්තලතාවන මිස්සකවන ඵාරුසකවන විමානානිචෙව දෙවනාටකානිච පරිවාරෙත්වා ඨිතානිවිය අහෙසුන්ති. කෙසඤ්චි පන සයං තත්ථ තත්ථ පත්වා දිට්ඨංවිය උපට්ඨාති. කම්බලයානසදිසො මාතුකුච්ඡිවණ්ණො මනුස්සනිමිත්තං. පබ්බතපාද වනසණ්ඩ නරකපපාතාදීනි තිරච්ඡානගතානං නිමිත්තානීති. **කම්මබලෙනාති** ඉදානි පටිසන්ධිං ජනෙතුං පච්චුපට්ඨිතස්ස කම්මස්ස ආනුභාවෙන.

ඉදඤ්ච යෙභුය්‍යවසෙන වුත්තං. පකතියා පන ආචිණ්ණ භූතංවා තඞ්ඛණකතංවා පරෙන සරාපිතංවා සයමෙව අනුස්සරිතංවා පකතියාව කුක්කුච්චංවා සොමනස්සංවා ජනෙත්වා යීතංවා කම්මංවා තස්සනිමිත්තංවා අඤ්ඤෙනපි කාරණබලෙන පච්චුපට්ඨාතියෙ වාති දට්ඨබ්බං. **තමෙව තතොපට්ඨිතං ආරම්මණං ආරබ්භාති** ඉදඤ්ච යෙභුය්‍යවසෙන වුත්තං. තතො හි කෙසඤ්චි පඨමං කම්මබලෙනවා කාරණන්තරෙනවා පාපපක්ඛියෙසු උපට්ඨහන්තෙසු පුන දුට්ඨ ගාමණී රඤ්ඤො විය පුබ්බකතං බලවන්තං පුඤ්ඤං අනුස්සරන්තානංවා සොණත්ථෙර පිතු විය තඞ්ඛණෙයෙව පසාදජනකං පුඤ්ඤං කරොන්තානංවා පච්ඡා කල්‍යාණපක්ඛියානි උපට්ඨහන්ති. තථා කෙසඤ්චි පඨමං කල්‍යාණ පක්ඛියෙසු උපට්ඨහන්තෙසු ධම්මාසොකරඤ්ඤො විය පච්ඡා කෙනචි කාරණෙන දොමනස්සං උප්පාදෙත්වා පාපකම්මස්ස ඔකාසං කරොන්තානං පාපපක්ඛියානි උපට්ඨහන්තීති. **විපච්චමානක කම්මානුරූපන්ති** යස්ස විපච්චමානකං කම්මං කුසලං හොති. තස්ස පරිසුද්ධං කුසලචිත්තසන්තානං අභිණ්හං පවත්තති. යස්ස තං අකුසලං හොති. තස්ස උපකිලිට්ඨං අකුසල චිත්තසන්තානං අභිණ්හං පවත්තතීති අත්ථො. තථා හි අට්ඨකථායංපි සුගතිගාමීනං කුසලුප්පත්ති හෙතුභූතං පණීතං ආරම්මණං ආපාතමාගච්ඡතීතිච දුග්ගතිගාමීනං අකුසලුප්පත්ති හෙතුභූතං හීනාරම්මණං ආපාත මාගච්ඡතී තිච වුත්තං. මූලටීකායං මහාටීකායඤ්ච ආසන්නෙ අකුසලං දුග්ගතියං කුසලඤ්ච සුගතියං පටිසන්ධියා උපනිස්සයො හොතීති වුත්තං. එත්ථ සියා, යදා දෙවච්ඡරාදීනි සග්ගනිමිත්තානි උපට්ඨහන්ති. තදා තානි තණ්හාය අස්සාදෙන්තස්සෙව සතො චවන්තස්ස කථන්ති. වුච්චතෙ. උපකිලිට්ඨංයෙව තස්ස චිත්තං. තස්මා දුග්ගතිඑව තස්ස පාටිකඞ්ඛිතබ්බාති වදන්ති. යස්මා පන පටිසම්භිදා මග්ගෙ තාදිසියා තණ්හාය කුසලකම්මස්ස සහකාරි කාරණ භාවො වුත්තො. යථාහ-නිකන්තික්ඛණෙ ද්වෙ හෙතූ අකුසලාති. තස්මා සුගතිභවනිබ්බත්තනෙපි අයං තණ්හා එකන්තෙන කුසල කම්මස්ස නියාමකසහකාරිපච්චයභූතාති කත්වා තස්ස තානිවා දෙවච්ඡරාදීනි කුසලකම්ම කම්මනිමිත්තානිවා අස්සාදෙන්තස්සෙව සතො චවන්තස්ස සාතණ්හා තදුපත්ථම්භිකාඑව භවිතුං අරහති. න තං පටිබාහිකාති සක්කා විඤ්ඤාතුං. යඤ්ච නිමිත්තස්සාදගධිතංවා භික්ඛවෙ විඤ්ඤාණං තිට්ඨමානං තිට්ඨති, අනුබ්‍යඤ්ජනස්සාදගධිතං වා. තස්මිං චෙ භික්ඛවෙ සමයෙ කාලඞ්කරෙය්‍ය, ඨානමෙතං විජ්ජති. යං ද්වින්නංගතීනං අඤ්ඤතරගතිං ගච්ඡෙය්‍ය, නිරයංවා තිරච්ඡාන යොනිංවාතිආදිත්තපරියායෙ වුත්තං. තංපි අත්තනො පරෙසං වා හත්ථපාදාදීසු ගධිතං තණ්හං සන්ධාය වුත්තං. නකම්මාදීසූති සක්කා වත්තුන්ති. **උපලභිතබ්බ භවානුරූපන්ති** උපලභිතබ්බො භවො යදි සුගතිභවො හොති, තං අස්සාදනාකාරෙන. යදි දුග්ගතිභවො හොති, තං අනස්සාදනාකාරෙනාති එවං උපලභි තබ්බස්ස භවස්ස අනුරූපං. **තත්ථොණතංවාති** තස්මිං යථො පට්ඨිතෙ ආරම්මණෙ ඔණමන්තංඑව. තථා හි බාලපණ්ඩිතසුත්තෙ තානිස්ස තස්මිං සමයෙ ඔලම්බන්ති අජ්ඣොලම්බන්ති අභිප්පලම්බන්තීති වුත්තං. තත්ථ තානිස්සාති අස්ස පුග්ගලස්ස තානි පුඤ්ඤාපුඤ්ඤ කම්මානි. කම්මසීසෙන වුත්තානි කම්මනිමිත්ත ගතිනිමිත්තානිච. ඔලම්බන්තීති තස්ස චිත්තසන්තානං අත්තනිඑව ඔණමන්තං අජ්ඣොණමන්තං අභිමුඛීභූතං කත්වා ලම්බන්ති පලම්බන්ති. බන්ධිත්වා ආකඩ්ඪන්තානි විය උපට්ඨහන්තීති අත්ථො. එවං පන තෙසු තථා ඔලම්බන්තෙසු තංචිත්තසන්තානං තෙසු නින්නපොණපබ්භාරමෙව හොතීති වුත්තං තත්ථොණතංවාති. තථා හි අට්ඨකථායං කිලෙසබලවිනාමිතං සුත්වා තදෙවං පවත්තමානං තණ්හාඅවිජ්ජානං අප්පහීනත්තා අවිජ්ජාය පටිච්ඡා දිතාදීනවෙ තස්මිං විසයෙ තණ්හා නාමෙති සහජාත සඞ්ඛාරා ඛිපන්තීති වුත්තං. තත්ථ තන්ති විඤ්ඤාණං. චිත්තසන්තානං ඉච්චෙව අත්ථො. තස්මිංවිසයෙති කම්මාදිආරම්මණෙ. තණ්හානාමෙතීති වට්ටමූලක තණ්හා තං තස්මිං ඔණමන්තං කත්වා නියොජෙතීති අත්ථො.

[165] විභාවනියං පන

“තත්ථොණතංවාති තස්මිං උපපජ්ජිතබ්බභවෙ ඔණතං විය ඔණතංඑව වා”ති වුත්තං. තං අට්ඨකථාය න සමෙති.

අභිණ්හන්ති නිරන්තරං. තථාපවත්ති පන සණිකං මරන්තානං එව ලබ්භති. ලහුක මරණෙන මරන්තානං පන න ලබ්භතීති වුත්තං. **බාහුල්ලෙනාති**

[166] යං පන **විභාවනියං**

“බාහුල්ලෙනාතිඑත්ථ අධිප්පායො යෙභුය්‍යෙන භවන්තරෙති එත්ථ වුත්තනයෙන දට්ඨබ්බො”ති වුත්තං. තං න යුජ්ජති.

න හි තස්මිං වුත්තානං අසඤ්ඤිසත්තානං චිත්තසන්තානස්ස අභිණ්හප්පවත්තිපසඞ්ගොනාම අත්ථි. චිත්තසන්තානස්සෙව තෙසං අභාවතොති. ඉදානි අපරෙන පකාරෙන කම්මු පට්ඨානං දස්සෙතුං **තමෙවවා පන.ල. ද්වාරපත්තං හොතීති** වුත්තං. තත්ථ **අභිනවකරණවසෙන ද්වාරප්පත්තං හොතීති** පුබ්බෙ කතසඤ්ඤං අජනෙත්වා තඞ්ඛණෙ එව කරණාකාරං ජනෙත්වා අත්තානං අභිනවං විය කත්වා මනොද්වාරෙ තංසදිසජවනප්පවත්තිවසෙන පත්තං පාතුභූතං හොතීති අත්ථො. යථා හි ඉමස්මිංභවෙපවත්තං කිඤ්චි පාකටං කම්මං අසුකස්මිං කාලෙ ඉදංනාමමයාකතන්ති එවං පුබ්බෙකතසඤ්ඤං ජනෙත්වාපි උපට්ඨාති. න තථා භවන්තරෙ පවත්තං භවපටිච්ඡන්නංඤ්ච ඉමස්මිං භවෙ පවත්තං අපාකටඤ්චාති. අපිච, ඉධෙකච්චෙ බුද්ධාදීසු තීසු වත්ථුසු දානපූජාදිවසෙන ආචිණ්ණබහුලා හොන්ති. තෙ මරණන්ති කාබාධබලෙන විසීදප්පත්තා කිඤ්චි දුක්ඛංඅජානිත්වා විසීදන්තරෙ පුබ්බෙ විය භික්ඛුසඞ්ඝස්ස දානං දෙන්තාචෙතියං වන්දන්තා පූජං කරොන්තා විප්පසන්නචිත්තා පමොදචිත්තා එව හොන්ති. තබ්බිපරීතෙන පාපකම්මබහුලාපි වත්තබ්බාති. ඉදංපි ද්වාරපත්තමෙවාති. සබ්බඤ්චෙතං ලක්ඛණ සංයුත්තට්ඨකථාය දීපෙතබ්බං.

තත්ථ අසිලොමපෙතාදි පත්ථුසු තස්ස උක්ඛිත්තාසිකභාවොව නිමිත්තං අහොසීති ච. තස්ස සත්තියා විජ්ඣනක භාවොව නිමිත්තං අහොසීතිව. තස්ස උසුනා විජ්ඣනකභාවොව නිමිත්තං අහොසීතිව. තස්ස පතොදසූචියා විජ්ඣනකභාවොව නිමිත්තං අහොසීතිව. තස්ස සූචීහි පතොදනදුක්ඛං පච්චනුභවිතුං කම්මමෙව නිමිත්තං කත්වා සූචිලොමපෙතො ජාතොතිච එවං බහුංද්වාර පත්තවසෙන කම්මූපට්ඨානං වුත්තන්ති. තත්ථ හි තස්ස උක්ඛිත්තාසික භාවොව නිමිත්තං අහොසීති තස්ස නිරයෙ පච්චිත්වා පුන ආසන්න මරණස්ස තංකම්මං තදා තස්ස උක්ඛිත්තාසිකසඤ්ඤං ජනෙත්වා ද්වාර පත්තවසෙන නිමිත්තං අහොසීති අත්ථො. එසනයො සෙසෙසුපීති. සොච ද්වාරප්පත්තාකාරො කම්මකොට්ඨාසිකො එව හොති. තස්ස සත්තස්සච අපාකටොනාම නත්ථීති තස්ස පටිසන්ධියා ගහණයොග්‍යතා ජාතාති. **පච්චාසන්න මරණස්සාති** අන්තිම ජවනපවත්තිවසෙන පුන ආසන්නමරණස්ස. **වීථිචිත්තාවසානෙවාති** කාමභවතො චවිත්වා කාමභවෙයෙව උප්පජ්ජමානානං ජවන පරියොසානානංවා තදාරම්මණ පරියොසානානංවා වීථිචිත්තානං අවසානෙ. ඉතරෙසං පන ජවනපරියොසානානංඑව වීථිචිත්තානං අවසානෙති අත්ථො. අයමත්ථො අට්ඨකථායංපි වුත්තොයෙව. යථාහ-තං ආරබ්භ උප්පන්නාය තදාරම්මණපරියොසානාය සුද්ධායවා ජවනවීථියා අනන්තරං චුතිචිත්තං උප්පජ්ජතීති.

[167] විභාවනියං පන

> ''තත්ථ කාමභවතො චවිත්වා තත්ථෙව උප්පජ්ජමානානං තදාරම්මණපරියොසානානි සෙසානං ජවනපරියොසානානීති ධම්මානුසාරණියං වුත්ත''න්ති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

අට්ඨකථායඤ්හි පරිපුණ්ණං කත්වා වුත්තෙ කිංඅපරිපුණ්ණාය ධම්මා නුසාරණියාති. **භවඞ්ගක්ඛයෙවාති** භවඞ්ගාවසානෙවා ඉච්චෙවත්ථො. යදි දුවිධපීථිචිත්තතො පරං පඤ්චවොකාරෙ වත්ථුරූපං චතුවොකාරෙ චිත්තසන්තානං ද්විචිත්තක්ඛණායුසෙසං හොති. තදා එකස්ස භවඞ්ගස්ස අවසානෙති වුත්තං හොති. එත්ථච සොමනස්ස පටිසන්ධිකස්ස දොමනස්සචිත්තෙන චවන්තස්ස ආගන්තුකභවඞ්ග සම්භවො. තං සම්භවෙච සති අඤ්ඤභවඞ්ගසම්භවොපි අවාරි තොති සුවුත්තමෙතං භවඞ්ගක්ඛයෙවාති. **තස්මිංනිරුද්ධාවසානෙති** තස්මිං නිරුද්ධෙ තස්ස නිරුද්ධස්ස අවසානෙ. යෙ පන ලොකෙ චුති පටිසන්ධීනං අන්තරෙ එකො අන්තරාභවොනාම අත්ථී. යත්ථ උප්පන්නො සත්තො දිබ්බචක්ඛුකො විය ඉද්ධිමා විය ච බණෙන ඉච්ඡිතං ඨානං ගන්තුං සමත්ථො. ඉතො චුතා කෙචි තත්ථ උප්පජ්ජිත්වා මාතාපිතු සමාගමාදීනි ආගමෙන්තා සත්තාහංවා අතිරෙක සත්තාහංවා තිට්ඨන්තීති ලද්ධිං ගණ්හන්ති. තෙසං තංනිසෙධෙතුං **තස්සානන්තරමෙවාති** වුත්තං. සවත්ථුකං පඤ්චවොකාරෙ අවත්ථුකමෙවවා චතුවොකාරෙ. **යථාරහන්ති** කුසලභූතස්සවා අකුසලභූතස්ස වා සඞ්ඛාරස්ස අරහානුරූපං. අවිජ්ජාතණ්හානුසයා කුසලභූතස්ස අප්පහීනට්ඨෙන අකුසලභූතස්ස පන සහජාතභාවෙනාපි පරිවාරභූතා මූලභූතාච හොන්තීති අත්ථො. පරියුට්ඨානාවත්ථං අපත්වා කුසලාබ්‍යාකතචිත්තසන්තානෙනපි අවිරුද්ධභාවෙන අනුරූපං. අනුබන්ධමානොවා සෙති, අනුඅනුවානිරන්තරං සෙතීති අනුසයො. අනුසයභූතාය අවිජ්ජාය පරික්ඛිත්තොති **අවිජ්ජානුසයපරික්ඛිත්තො**. තණ්හානුසයො මූලං එතස්සාති **තණ්හානුසය මූලකො**. අවිජ්ජානුසය මූලකෙන තණ්හානුසය පරික්ඛිත්තෙනාති පන වුත්තෙ සුට්ඨුතරං යුජ්ජති. අවිජ්ජා හි තණ්හායපි මූලභූතා හොති. තාය පටිච්ඡාදිතාදීනවෙ එව ආරම්මණෙ තණ්හාපවත්තිසම්භවතො. තණ්හා ච පන සහකාරි කාරණ භාවෙන තං තං සඞ්ඛාරං නියොජෙන්තී පවත්තතීති සඞ්ඛාරස්ස පරිවාරභූතා බලවආසන්න සහායභූතා හොතීති.

එත්ථච අකුසලකම්ම සහජාතානංවා කම්මනිකන්ති නිමිත්තනිකන්ති සහජාතානංවා විප්පටිසාර සහ ජාතානංවා මරණාසන්න ජවන සහජාතානංවා අවිජ්ජාතණ්හානංපි ධම්මතො අනුසයසදිසතාය අනුසය වොහාරසම්භවො වෙදිතබ්බො. අපිච, අනුසයානාම පටිසන්ධිජනනෙ කුසලසඞ්ඛාරස්සපි බලවසහායභූතා හොන්ති. තස්මා ඉධ එකන්තානුසයභූතාඑව පරියත්තාති කිංසහජාතානං ගහණෙනාති. තෙනෙව අට්ඨකථායංපි තණ්හා අවිජ්ජානං අප්පහීනත්තාති එවං අප්පහීනසද්දෙන එකන්තානුසයාඑව ගහිතාති. **සඞ්ඛාරෙනාති** පටිසන්ධිජනකකම්මසඞ්ඛාතෙන චෙතනාසඞ්ඛාරෙන. තං සහජාතඵස්සාදිධම්මසමූහෙනපිවා. සොපි හි උපනිස්සයභාවෙ න පටිසන්ධිං ජනෙතියෙවාති. අථවා, සඞ්ඛාරෙනාති මරණාසන්න ජවනවිඤ්ඤාණ සහජාතෙන චෙතනාසඞ්ඛාරෙන. තං සහජාත ඵස්සාදිධම්මසමූහෙනපිවා. තදුභයංපි හි කම්මාදිවිසයෙ ඛිපනක සඞ්ඛාරභාවෙන පටිසන්ධිං ජනෙතීති. තථා හි අට්ඨකථායං තණ්හා අවිජ්ජානං අප්පහීනත්තා අවිජ්ජාය පටිච්ඡාදිතාදීනවෙ තස්මිං විසයෙ තණ්හා නාමෙති. සහජාතසඞ්ඛාරා ඛිපන්තීති වුත්තං. මූලටීකායඤ්ච සහජාතසඞ්ඛාරාති චුතිආසන්නජවනවිඤ්ඤාණසහජාතා චෙතනා. සබ්බෙපිවා ඵස්සාදයොති වුත්තං. සකලෙන පන වචනෙන අග්ගමග්ගෙන අප්පහීනා අවිජ්ජාකම්මාදිවිසයෙවා භවන්තරෙවා ආදීනවං පටිච්ඡාදෙති, තථා රූපායෙව තණ්හා තදුභයස්මිං චිත්තසන්තානං නාමෙති. යථාවුත්තසඞ්ඛාරා තං තත්ථ ඛිපන්ති. තස්මිං අභිනව විඤ්ඤාණපාතුභාවං සාධෙන්තීති දස්සෙතීති.

සම්පයුත්තෙහි පරිග්ගය්හමානන්ති ඵස්සාදීහි සම්පයුත්තධම්මෙහි පරිවාරෙත්වා ගය්හමානං. **සහජාතානන්ති** නාමරූපධම්මානං. **අධිට්ඨාන භාවෙනාති** නිස්සයභාවෙන. **පුබ්බඞ්ගමභූතන්ති** පධානභූතං. පද ද්වයෙන විජානනධාතුයා අතිවිය මහානුභාවභාවං දස්සෙති. යථා හි ලොකෙ එකස්මිං මහානුභාවෙ පුරිසවිසෙසෙ ජායමානෙ පරිවාරභූතා සහජාතජනාච තස්ස උපභොග පරිභොගභූතා පාසාදකප්පරුක්ඛාදයොච තෙන සහ ජායන්ති. එවං සම්පදමිදං දට්ඨබ්බං. **භවන්තරපටිසන්ධානවසෙනාති** එකස්මිංභවෙ නිරුද්ධෙ තෙන සහ නිරන්තරං කත්වා භවන්තරස්ස පටිසන්දහන වසෙන. **උප්පජ්ජමානමෙව පතිට්ඨාති** න පුරිමභවෙ උප්පජ්ජිත්වා අනිරුජ්ඣිත්වා ඨිතිභාවෙන ගන්ත්වා භවන්තරෙ පතිට්ඨාතීති අධිප්පායො. න හි උප්පන්නුප්පන්නා ධම්මා පකතිකාලෙපි දෙසන්තරංවා ඛණන්තරංවාසඞ්කන්තා නාම

අත්ථි. කුතො මරණකාලෙ භවන්තරං. යඤ්ච අනමතග්ගො යං භික්ඛවෙ සංසාරො. පුබ්බකොටි නපඤ්ඤායති අවිජ්ජානීවරණානං සත්තානං තණ්හාසංයොජනානං සන්ධාවතං සංසරතන්ති වුත්තං, තංපි පරියායෙන වුත්තං. යෙසඤ්හි අවිජ්ජා තණ්හාසඞ්ඛාරානං වසෙන භවන්තරෙ පටිසන්ධි පාතුභවති. තෙව පුබ්බෙ යස්ස සන්තානෙ පවත්තන්ති, සො තෙසං හෙතුඵලසම්බන්ධෙන භවන්තරං සන්ධාවති සංසරතීති වුච්චතීති. තතොයෙවච තස්සා පටිසන්ධියා පුරිමභවපරි යාපන්නෙහි හෙතූහි විනා අනුප්පජ්ජනංපි සිද්ධං හොතීති. පටිඝොස පදීපමුද්ධාදීනි චෙත්ථ නිදස්සනානීති.

එත්ථාති මරණුප්පත්තිට්ඨානෙ. **මන්දප්පවත්තානී**ති කම්මදුබ්බලභාවෙන වත්ථුදුබ්බලභාවෙනච මන්දං හුත්වා පවත්තානි. තස්මා පච්චුප්පන්නා ලම්බණකා ලබ්භතීති සම්බන්ධො. **ධරන්තෙස්වෙවා**ති තිට්ඨන්තෙසු එව. **පටිසන්ධි භවඞ්ගානංපී**ති පටිසන්ධියාපි කතිපයභවඞ්ගානංපි. **ඉති කත්වා**ති ඉමිනා කාරණෙන. කාමඤ්චෙත්ථ අට්ඨකථායං ගතිනිමිත්තංනාම නිබ්බත්තනකඔකාසෙ එකො වණ්ණො උපට්ඨාතීති වත්වා සබ්බෙසු ගතිනිමිත්තවාරෙසු ගහිනිමිත්තං වණ්ණායතනමෙව මනොද්වාර ගහිතමෙව පච්චුප්පන්නමෙවච දස්සිතං. තථාපි ඡදෙවලොකතො අත්තනො සන්තිකං ආගතෙ දිබ්බරථෙයෙව ගතිනිමිත්තං කත්වා චවන්තානං ධම්මිකඋපාසක දුට්ඨගාමණී අභයරාජාදීනං වසෙන තංපි කම්මනිමිත්තංවිය ඡබ්බිධංපි ඡද්වාරගහිතංපි පච්චුප්පන්නමතීතංපි සම්භවතීති අධිප්පායෙන තංකම්මනිමිත්තෙන නිබ්බිසෙසං කත්වා **කාමාවචරපටිසන්ධියා.ල. උපලබ්භතී**ති වුත්තං. තථා චවන්තා හි දිබ්බවණ්ණොපි දෙවතානං ආනුභාවෙන චක්ඛුනා දිට්ඨොයෙව හොති. දිබ්බො රථසද්දොවා තූරියසද්දොවා වචනසද්දොවා සොතෙන සුතොයෙව. දිබ්බගන්ධොපි ඝානෙන සායිතොයෙව. නිරයතො උග්ගතෙන අග්ගිජාලෙන දය්හමානකායෙන චවන්තානං දෙවදත්ත නන්දයක්ඛ නන්දමාණවකාදීනං ඛුරචක්කෙ ආසජ්ජමානානං මිත්තවින්දකාදීනඤ්ච වසෙන ඵොට්ඨබ්බංපි සම්භවතියෙව. රසධම්මාපි යථා සම්භවං යොජෙතබ්බාති. වුත්තඤ්ච සච්චසඞ්ඛෙපෙ –

පඤ්චද්වාරෙ සියා සන්ධි, විනා කම්මං ද්විගොචරෙති.

මහාටීකායංපි අයමත්ථො වුත්තොයෙව. යදා පන අන්තිම ජවනවීථිතො පුබ්බභාගෙ යථොපට්ඨිතං ගතිනිමිත්තං අන්තිමජවනස්ස ආරම්මණං හොති. තදා තං අතීතංපි හොතියෙවාති. අට්ඨකථායං පන සන්තතිවසෙන තස්ස පච්චුප්පන්නතාව වුත්තා. තථා වණ්ණාරම්මණභාවො මනොද්වාරෙන ගහිතභාවොච යෙභුය්‍යෙන වුත්තොති වෙදිතබ්බො. ඉතරථා කම්මනිමිත්තංපි පච්චුප්පන්නභූතං පඤ්චද්වාරෙඑව අට්ඨකථායං දස්සිතන්ති තංපි මනොද්වාරගහිතං පච්චුප්පන්නභූතං පඤ්චාරම්මණංවා ධම්මාරම්මණංවා නසම්භවතීති වත්තබ්බං සියා. නච සක්කා තථා වත්තුං. කස්මා, චක්ඛුං අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො විපස්සන්තීතිආදිනා පට්ඨානෙ වුත්තස්ස ඡළාරම්මණ භූතස්ස පුරෙජාතපච්චයස්ස මනොද්වාරික මරණාසන්න ජවනානම්පි ඉච්ඡිතබ්බත්තා. තතොයෙවච තදනුබන්ධාය පටිසන්ධියාපි සම්භව තොති.

[168] විභාවනියං පන

තථා අවිචාරෙත්වා යංවුත්තං ''පච්චුප්පන්නාරම්මණෙසු ආපාතමාගතෙසු මනොද්වාරෙ ගතිනිමිත්තවසෙන පඤ්චද්වාරෙ කම්මනිමිත්තවසෙනා''ති. තං න සුන්දරං.

[169] යඤ්ච තත්ථ

''ඡද්වාරගහිතන්ති කම්මනිමිත්තං ඡද්වාරගහිතං ගතිනිමිත්තං ඡට්ඨද්වාරගහිතන්ති යථාසම්භවං යොජෙතබ්බ''න්ති වුත්තං. තංපි න යුජ්ජති.

එවඤ්හි සති කම්මං විය ගතිනිමිත්තංපි ථෙරෙන භින්දිත්වා වුත්තං සියා. නච තං වුත්තනයෙන පඤ්චද්වාරගහිතං න සම්භවතීති.

[170] යඤ්ච තත්ථ

අට්ඨකථායං මූල ටීකාදීසුච යෙභුය්‍යවසෙන වුත්තං සාවසෙසපාඨං අවිචාරෙත්වා ''අට්ඨකථායං පන ගතිනිමිත්තං මනොද්වාරෙ ආපාතමාගච්ඡතීති වුත්තත්තා තදාරම්මණායච පඤ්චද්වාරිකපටිසන්ධියා අදස්සිතත්තා මූලටීකාදීසුච කම්ම බලෙන උපට්ඨාපිතං වණ්ණායතනං සුපිනං පස්සන්තස්සවිය දිබ්බ චක්ඛුස්ස වියච මනොද්වාරෙයෙව ගොචරභාවං ගච්ඡතීති නියමෙත්වා වුත්තත්තා තෙසං වචනං නසම්පටිච්ඡන්ති ආචරියා''ති වුත්තං. තත්ථපි අසම්පටිච්ඡන්තානං අඤ්ඤං කාරණං නත්ථි අඤ්ඤත්‍ර අවිචාරණායාති.

පච්චුප්පන්නමතීතන්ති එත්ථ යස්ස ජවනාවසානාය පඤ්චද්වාරිකවීථියා චවනං හොති. තස්ස පටිසන්ධියා ද්වින්නඤ්ච භවඞ්ගානං පච්චුප්පන්නා රම්මණතා උපලබ්භති. යස්ස තදාරම්මණාවසානාය, තස්ස පටිසන්ධියා එව. යස්ස පන ජවනාවසානාය පච්චුප්පන්නාරම්මණාය මනොද්වාරිකවීථියා චවනං හොති, තස්ස පටිසන්ධියා ඡන්නඤ්ච භවඞ්ගානං. යස්ස පන තදාරණාවසානාය, තස්ස පටිසන්ධියා චතුන්නඤ්ච භවඞ්ගානන්ති. එත්ථච ආරම්මණෙ

බහුතරායුකෙ බලවන්තෙපි වත්ථුදුබ්බලභාවෙ සති කාමසත්තානංපි ජවනාවසානා වීථි හොතියෙවාති දට්ඨබ්බං. අට්ඨකථායං පන තදාරම්මණාවසානාය එව යොජිතත්තා මනොද්වාරෙ පටිසන්ධිතො පරං චතුන්නං භවඞ්ගානං පඤ්චද්වාරෙ පටිසන්ධියාඑව පච්චුප්පන්නාරම්මණතා වුත්තා. තදාරම්මණ පරියොසානායවා සුද්ධායවා ජවනවීථියාති වුත්තත්තා පන ඉධ ජවනාවසානාපි යොජිතාති වෙදිතබ්බා.

[171] විභාවනියං පන

එවං අවිචාරෙත්වා යං වුත්තං ''මනොද්වාරෙ තාව පටිසන්ධියා චතුන්නං භවඞ්ගානඤ්ච පඤ්චද්වාරෙ පටිසන්ධියාඑව පච්චුප්පන්නාරම්මණතා ලබ්භතී''තිආදි. තං අනුපපන්නං.

එත්ථච යස්මා පටිසන්ධිජනකස්සෙව කම්මස්ස ආරම්මණංවා උපකරණංවා කම්මනිමිත්තන්ති අධිප්පෙතං. පඤ්චද්වාරිකකම්මඤ්ච පටිසන්ධිජනකමෙව න හොති. තස්මා තදා පටිසන්ධිජනකං කම්මං පුරිමභාගෙඑව මනොද්වාරවසෙන සිද්ධං හොති. තස්සච ආරම්මණභූතමෙව උපකරණභූතමෙවවා එකන්තෙන කම්මනිමිත්තංනාම හොති. යං පන පඤ්චද්වාරිකස්ස අන්තිමජවනස්ස ආරම්මණං හොති. තං පුරිමෙන නිරුද්ධෙන ආරම්මණෙන වත්ථුතො අභින්නත්තාවා තස්සදිසත්තාවා කම්මනිමිත්තන්තෙව වුච්චතීති. තථා හි වුත්තං මූලටීකායං පඤ්චද්වාරෙ ආපාතං ආගච්ඡන්තං පච්චුප්පන්නං කම්මනිමිත්තං ආසන්නකතකම්මාරම්මණ සන්තතියං උප්පන්නං තංසදිසඤ්ච දට්ඨබ්බන්ති. තත්ථ යෙසු දෙය්‍යධම්මවත්ථූසු චෙතියාදීසුවා යෙහි සත්ථාදීහිවා පුබ්බෙ කම්මං සිද්ධං. තෙසං පච්චක්ඛෙ ධරමානතං සන්ධාය සන්තතියං උප්පන්නන්ති වුත්තං. තෙහි සදි සවත්ථූනං ධරමානතං සන්ධාය තංසදිසඤ්චාති වුත්තං. සදිසවත්ථූනිපි හි කම්මස්ස ලද්ධොකාසකාරණානි හොන්තියෙව. යථා තං ඉතො පරිත්තකෙන පාපකම්මෙන නිරයෙ උස්සදසාමන්තෙ නිබ්බත්තානං පුබ්බෙ පුඤ්ඤකරණකාලෙ ලද්ධනිමිත්තසදිසං නිරයග්ගිජාලානං සද්දං සුත්වාවා වණ්ණං දිස්වාවා පුඤ්ඤං සරිත්වා චවිත්වා සග්ගෙ නිබ්බත්තානං අග්ගිජාලානි වියාති.

[172] විභාවනියං පන

මූලටීකාපාඨං අවිචාරෙත්වා තංසදිසඤ්චාතිඑත්ථ නට්ඨචකාරං පාඨං දිස්වා ''මනොද්වාරික ජවනානං ආරම්මණභූතෙන සහ සමානත්තා තදෙකසන්තතිපතිතං චුතිආසන්නජවනගහිතංපි පච්චුප්පන්නං වණ්ණාදිකං කම්මනිමිත්ත භාවෙන වුත්ත''න්ති වුත්තං. තං අනුපපන්නමෙව.

අපිච, අට්ඨකථායං අපරස්ස මරණසමයෙ ඤාතකා අයං තාත තවත්ථාය බුද්ධපූජා කරීයති. චිත්තං පසාදෙහීති වත්වා පුප්ඵදාමධජපටාකාදිවසෙන රූපාරම්මණංවා ධම්මසවනතූරියපූජාදි වසෙන සද්දාරම්මණංවා ධූමවාසගන්ධාදිවසෙන ගන්ධාරම්මණංවා ඉදං තාව සායස්සු, තවත්ථාය දාතබ්බං දෙය්‍යධම්මන්ති වත්වා මධුඵාණිතාදිවසෙන රසාරම්මණංවා ඉදං තාව ඵුසස්සු, තවත්ථාය දාතබ්බං දෙය්‍යධම්මන්ති වත්වා චීනපට සොමාරපටාදිවසෙන ඵොට්ඨබ්බා රම්මණංවා පඤ්චද්වාරෙ උපසංහරන්තීති වුත්තං. තත්ථ රූපසද්දගන්ධාරම්මණානි සන්ධාය ටීකායං සන්තතියං උප්පන්නන්ති වුත්තං. රසඵොට්ඨබ්බා රම්මණානි සන්ධාය තංසදිසඤ්චාති වුත්තං. තානි හි පඨමං සායිත ඵුසිතානි අඤ්ඤානි හොන්ති. පච්ඡා දින්නානි අඤ්ඤානීති එත්ථච එවං උපසංහටානි රූපාරම්මණාදීනි පඨමං පඤ්චද්වාරෙන ගහෙත්වා අචචිත්වා පච්ඡා පුන අත්ථි දානි එවරූපානීති සුද්ධෙන මනොද්වාරෙන ගහෙත්වා චවන්තානං තානි මනොද්වාරගහිතානි පච්චුප්පන්නභූතානි කම්මනිමිත්තානි හොන්තීති වෙදිතබ්බානීති. පඨමතතියාරුප්ප පටිසන්ධීනං පඤ්ඤත්ති භූතං දුතියචතුත්ථාරුප්පපටිසන්ධීනං මහග්ගතභූතන්ති වුත්තං **යථාරහන්ති**. ආරුප්පෙසු උපරිභූමිනිබ්බත්තානං අරූපීනං හෙට්ඨිමජ්ඣානානි පටිපස්සම්භන්ති. න ච තෙ තානි පුන ආයූහන්තීති වුත්තං **හෙට්ඨිමාරුප්ප වජ්ජිතාති**. පමාදපක්ඛෙ පතිත්වා විස්සට්ඨජ්ඣානානං තතොයෙවච අප්පහීනෙහි ඔරම්භාගිය සංයොජනෙහි හෙට්ඨභාගං ආකඩ්ඪිත මානසානං කාමභවෙ උප්පජ්ජමානානං තෙසං ඨපෙත්වා තිහෙතු කුක්කුට්ඨභූතං උපචාරජ්ඣානචෙතනං අඤ්ඤං දුබ්බලකම්මං ඔකාසං නලභතීති වුත්තං **තථා කාමතිහෙතුකාති**. තථා හි අඞ්ගුත්තරට්ඨකථායං-න හි තස්ස උපචාරජ්ඣානතො බලවතරංනාම කම්මං අත්ථීති වුත්තං. ටීකායඤ්ච න හි තස්ස.ල. අත්ථීති ඉමිනා තතො චවන්තානං උපචාරජ්ඣානමෙව පටිසන්ධිජනකං කම්මන්ති දීපෙතීති වුත්තන්ති. රූපාවචරපටිසන්ධි පන තෙසං නත්ථියෙව. එවඤ්ච කත්වා යමකෙඅරූපධාතුයා චුතස්ස අරූපධාතුං උපපජ්ජන්තස්සාතිවා අරූප ධාතුයා චුතස්ස කාමධාතුං උපපජ්ජන්තස්සාතිවා වුත්තං. න පන වුත්තං අරූපධාතුයා චුතස්ස රූපධාතුං උපපජ්ජන්තස්සාති. රූප ලොකතො චවන්තානං පන අඤ්ඤං දුබ්බලකම්මං ඔකාසං නලභතීති නවත්තබ්බං. එවංසන්තෙපි සුට්ඨු වික්ඛම්භිතනීවරණානං තෙසං අප්පනා පත්තජ්ඣානවිසෙසෙන සුපරිභාවිතචිත්තසන්තානත්තා ඡච්චන්ධාදිවිපත්ති ජනකං ද්විහෙතුකොමකකම්මංපි ඔකාසං න ලභති. කුතො අපායගාමිකම්මන්ති වුත්තං **අහෙතුක රහිතා සියුන්ති**.

[173] විභාවනියං පන

''උපචාරජ්ඣානා නුභාවෙනෙව දුහෙතුක තිහෙතුක පටිසන්ධියො සියු''න්ති වුත්තං. තං විචාරෙතබ්බං.

යදි හි තං පටිසන්ධිදානං සන්ධාය වුත්තං සියා. දුහෙතුකපටි සන්ධි න යුජ්ජති. න හි සුට්ඨු වික්ඛම්භිතනීවරණානං අප්පනාවීථියං පවත්තං උපචාරජ්ඣානං තිහෙතුකොමකංනාම සම්භවතීති. අථ කම්මන්තරස්ස උපත්ථම්භනං සන්ධාය වුත්තං සියා. සයං බලවතරස්සපි සතො පටිසන්ධිං අදත්වා දුබ්බලස්ස කම්මන්තරස්ස උපත්ථම්භනෙ කාරණං නත්ථීති.

යස්මා පන රූපබ්‍රහ්මානං උපචාරජ්ඣානතො අඤ්ඤානිපි කායවචීමනොකම්මකුසලානි උප්පජ්ජන්තියෙව තානියෙවච කානිචි තිහෙතුකොමකානිපි කානිචි ද්විහෙතුකුක්කට්ඨානිපි භවන්ති. ඔළාරිකානං පන නීවරණානං සුට්ඨු වික්ඛම්භිතත්තා සවිපත්තිකපටි සන්ධිජනකානි ද්විහෙතුකොමකානි තෙසං නුප්පජ්ජන්ති. අපරපරියාය භූතානිච තාදිසානි තෙසං ඔකාසං නලබ්භන්ති. නානාරම්මණෙසුච නෙසං ඡන්දොවා නිකන්තිවා පවත්තතියෙව. යෙන නානාකම්මානිපි විපච්චිතුං ඔකාසං ලභන්ති. යෙනච තෙ චක්ඛු සොතද්වාරෙහිපි තතො චවන්ති. තස්මා එත්ථ උපචාරජ්ඣානෙන කාරණං අවත්වා වුත්තනයෙනෙව තංකාරණං වත්තුං යුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. කාමතිහෙතුම්හා චුතියා පරං සබ්බා වීසති පටිසන්ධියො සියුං. ඉතරා දුහෙතුකාහෙතුකචුතිතො පරං කාමෙස්වෙව භවෙසු දසපටිසන්ධියො සියුන්ති යොජනා. එවං පටිසන්ධික්ඛණෙ විසයප්පවත්තියා සහ වීථිමුත්තචිත්තානං පවත්තාකාරං දස්සෙත්වා ඉදානි පවත්තිකාලෙ පරංපරභවෙසුච දස්සෙතුං **ඉච්චෙවන්ති**ආදිමාහ. **පටිසන්ධිනිරොධානන්තරතොති** පටිසන්ධියා නිරොධස්ස භඞ්ගස්ස අනන්තරකාලතො. **තමෙවචිත්තන්ති** තස්සදිසෙ තබ්බොහාරො දට්ඨබ්බො. යථා තානියෙව ඔසධානීති. **යාව චුතිචිත්තුප්පාදාති** එත්ථ චුතිග්ගහණෙන තදාසන්න වීථිචිත්තානම්පි ගහණං දට්ඨබ්බං. **අසති වීථිචිත්තුප්පාදෙති** අන්තරන්තරා වීථිචිත්තානං උප්පත්තියා අසති. **භවස්සඅඞ්ගභාවෙනාති** උපපත්තිභවස්ස අවිච්ඡෙද කාරණභාවෙන. තස්මිංති අවත්තමානෙ පච්ඡාජාතපච්චයරහිතානං රූපධම්මානං වස්සොදක රහිතානං තරුණසස්සානං විය මිලාත භාවපත්තියා උපපත්තිභවො ඔච්ඡිජ්ජතීති. චුතිචිත්තං හුත්වා නිරුජ්ඣති තමෙව චිත්තන්ති සම්බන්ධො. **යථාක්කමං එව පරිවත්තන්තා පවත්තන්තීති** යාව පරිනිබ්බානචුතියා යථාක්කමං පරිවත්තන්තා පවත්තන්තිඑව. න පන පරසමයෙ විය කදාචි කත්ථචි නිවත්තිං පාපුණන්තීති අත්ථො.

[174] විභාවනියං පන

''යාව වට්ට මූල සමුච්ඡෙදා''ති වුත්තං, වට්ටමූලසමුච්ඡෙදො වුච්චති අරහත්තමග්ගො. තතො පරංපි යාවඛන්ධපරිනිබ්බානා පවත්තන්තියෙව.

ඉහාති ඉමස්මිං භවෙ. **ඉච්චයන්ති** ඉති අයං. ඉතිසද්දො ආදිඅත්ථො. යථා ඉහ පටිසන්ධිච භවඞ්ගඤ්ච ආවජ්ජනාදි වීථියොච චුතිචාති අයං චිත්තසන්තති පවත්තති. තථා පුන භවන්තරෙපි සන්ධිභවඞ්ගාදිකා අයංචිත්තසන්තති පරිවත්තති පරිවත්තමානා පවත්තතීති අත්ථො. ඉදානි යස්ස විපස්සනා මග්ගඵලනිබ්බානස්ස අත්ථාය චිත්තචෙතසිකානං පභෙදපවත්තිසඞ්ගහා පට්ඨපියන්ති. තදත්ථං දස්සෙන්තො ගාථමාහ. තත්ථ **පටිසඞ්ඛායාති** පටිසඞ්ඛාන සඞ්ඛාතෙන විපස්සනා ඤාණෙන පුනප්පුනං ඤත්වා. **එතන්ති** යථාවුත්තං චිත්තචෙතසිකානං පභෙදපවත්තිවිධානං. **අධුවන්ති** අනිච්චං. **අධිගන්ත්වාති** අධිගමසඞ්ඛාතෙන චතුමග්ගඤ්ඤාණෙන පතිලභිත්වා සච්ඡිකත්වා. **පදන්ති** සඋපාදිසෙසං නිබ්බානං. **බුධාති** පණ්ඩිතා. සුට්ඨු අනුසය මත්තංපි අසෙසෙත්වා සෙසකිලෙසෙහි සද්ධිං උච්ඡින්නං යථා වුත්තෙසු චිත්තචෙතසිකෙසු අධිසයිතං තණ්හාසිනෙහ සඞ්ඛාතං බන්ධනං එතෙහීති **සුසමුච්ඡින්න සිනෙහ බන්ධනා.** සමන්ති වූපසමන්ති වට්ටදුක්ඛසන්තාපා එතස්මින්ති **සමො.** අනුපාදිසෙසනිබ්බානං. **එස්සන්තීති** ගමිස්සන්ති. **චිරායාති** චිරකාලං. සුන්දරං අධිගමාවහං සීල ධුතඞ්ගසඞ්ඛාතං වතං එතෙසන්ති **සුබ්බතා.** සුපරිසුද්ධසීලසල්ලෙඛ වුත්තිනොති අත්ථො. චිරාය සුබ්බතා බුධා එතං අධුවං පටිසඞ්ඛාය අච්චුතං පදං අධිගන්ත්වා සුසමුච්ඡින්නසිනෙහබන්ධනා සමං එස්සන්තීති යොජනා.

ඉති පරමත්ථදීපනියානාම අභිධම්මත්ථසඞ්ගහස්ස

චතුත්ථවණ්ණනාය වීථිමුත්ත සඞ්ගහස්ස

පරමත්ථදීපනා නිට්ඨිතා.

රූප සඞ්ගහ පරමත්ථදීපනී

156. එවං චිත්තචෙතසිකෙ ද්වීහි පභෙදප්පවත්තීහි දස්සෙත්වා ඉදානි යථානුප්පත්තං රූපං දස්සෙන්තො ආදිගාථමාහ. තත්ථ එතං පරිමාණං අස්සාති **එත්තාවං**. තෙන එත්තවතා. නිපාතපදංවා එතං. **හි** සද්දො පදපූරණෙ. පභෙදොච පවත්තිච පභෙදප්පවත්තියො. තාහි සහ යෙ වත්තන්ති තෙ **සප්පභෙදප්පවත්තිකා**. එත්තාවතා සප්පභෙදප්පවත්තිකා චිත්තචෙතසිකා ධම්මා මයා විභත්තා. ඉදානි රූපං පවුච්චතීති යොජනා. සඞ්ඛෙපතො උද්දිසනං කථනං **සමුද්දෙසො**. සමුද්දිට්ඨස්ස රූපස්ස පුන විභජනං **විභාගො**. සමුට්ඨාති රූපං එතෙනාති **සමුට්ඨානං**. කම්මාදි. කලා වුච්චන්ති අවයවා. තා අප්පෙන්ති පවිසන්ති එත්ථාති **කලාපො**. පිණ්ඩීති අත්ථො. **පවත්තික්කමතොති** උප්පත්තික්කමතො. සලක්ඛණතො සසම්භාරතොච මහන්තානි හුත්වා භවන්ති පාතුභවන්තීති **මහාභූතානි**. තානි හි අත්තනො සභාවතොපි මහන්තානිඑව හුත්වා පාතුභවන්ති උපාදාරූපානි උපාදායාති.

[175] විභාවනියං පන මහාටීකායඤ්ච

''සසම්භාරධාතුවසෙනාති'' වුත්තං. තං අනුපපන්නං.

න හි සසම්භාරවත්ථුවසෙනෙව තෙසං අයං වොහාරො පවත්තොති සක්කා වත්තුං. නව සලක්ඛණතො මහත්තෙන විනා තෙසං සසම්භාරතො මහත්තංනාම සම්භවතීති. තස්මා යං තෙසං ඉන්ද්‍රියානින්ද්‍රියබද්ධසන්තානෙසු පථවිපබ්බතාදිවසෙන සමුද්දෙ මච්ඡකච්ඡපාදිවසෙන සසම්භාරතො මහත්තං. තංපි සලක්ඛණමහත්තමූලකමෙවාති දට්ඨබ්බං. මහාභූතාතිවා ලොකෙ විසංවාද කට්ඨෙන මායාකාරාවා ආවිසනගහණෙසු අචින්තෙය්‍යාට්ඨානට්ඨෙන යක්ඛාදයොවා වඤ්චකට්ඨෙන යක්ඛිනියොවා වුච්චන්ති. තෙනෙවට්ඨෙන තෙහි සදිසත්තා ඉමානිපි මහාභූතාවියාති මහාභූතානි. උභයත්ථපිච මහන්තානි අභූතානි අබ්භූතානිවා එතෙසූති නිබ්බචනං යුජ්ජතියෙව.

[176] විභාවනියං පන

යක්ඛිනිං විසුං උපමාමත්තං කත්වා ''මනාපවණ්ණසණ්ඨානා දීහිවා සත්තානං වඤ්චිකා යක්ඛිනීආදයො විය මනාප ඉත්ථිපුරිසරූපදස්සනාදිනා සත්තානං වඤ්චකත්තා මහන්තානි අභූතානි එතෙසූති මහාභූතානි'' වුත්තං. තං අට්ඨකථා ය න සමෙති.

අට්ඨකථායඤ්හි මහාභූතසාමඤ්ඤතොති පදස්ස විත්ථාරෙ එව මායාකාරො යක්ඛො යක්ඛිනීති තයො මහාභූතා වුත්තාති. **චතුන්නඤ්චමහාභූතානන්ති** උපයොගත්ථෙ සාමිවචනං. **උපාදායාති** දළ්හං නිස්සාය. පවත්තන්ති පාඨසෙසො. උපාදාය රූපන්තිවා සමාසපදං දට්ඨබ්බං.

[177] විභාවනියං පන

''උපාදාය පවත්තං රූපං උපාදාරූපන්ති'' වුත්තං. තං ඉධ න යුජ්ජති.

න හි ඉමස්මිං පාඨෙ කත්ථචි යකාරවිරහො දිට්ඨො. තථා හි මූලටීකායං උපාදායති නිස්සයතීති උපාදායං. තමෙව රූපන්තිපි වුත්තං. පථයතීති පථවී. සහජාතරූපානං පතිට්ඨාන භාවෙන පක්ඛායති උපට්ඨාතීති අත්ථො. පුථු මහන්තී හුත්වා ජායතීතිපි පථවී. පකාරෙන ථවීයති සබ්බෙසං රූපසම්භාරානං අධිට්ඨානත්තා. අයං තෙසං අධිට්ඨානා පතිට්ඨානා වත්ථුභූතා භූමි භූතාතිආදිනා නානාප්පකාරෙන ගුණපදෙන අභිත්ථවීයතීති පථවී. සාඑව නිසත්තනිජීවට්ඨෙන ධාතූති **පථවීධාතු**. ආපෙති සහජාතරූපානි බ්‍යාපෙත්වා තිට්ඨති, අප්පායති වා තානි සුට්ඨු බ්‍රූහෙති වඩ්ඪෙතීති ආපො. තානිවා අවිප්පකිණ්ණානි කත්වා භුසො පාති රක්ඛති, පිවතිවා විවන්තො විය තානි සඞ්ගණ්හති සම්පිණ්ඩෙතීති ආපො. සොයෙව ධාතූති **ආපොධාතු**. තෙ ජති තික්ඛභාවෙන සමුජ්ජලන්තො විය සහජාතධම්මානං මජ්ඣෙ පකාසති, තෙජෙතිවා නිසෙති සහජාතධම්මෙ තික්ඛථාම බලෙ කරොති, පරිපාචෙතිවා උස්මාපෙතීති තෙජො, සො එව ධාතූති **තෙජොධාතු**. වායති සමීරෙති දෙසන්තරුප්පත්ති හෙතුභාවෙන භූතසඞ්ඝාටං දෙසන්තරං ගමෙතීති වායො. වායති වා සහජාතධම්මෙ අපතමානෙ කත්වා වහතීති වායො. සොඑව ධාතූති **වායොධාතු**. තත්ථ කක්ඛළලක්ඛණා පථවී. ආබන්ධනලක්ඛණො ආපො. උණ්හත්තලක්ඛණො තෙජො. විත්ථම්භනලක්ඛණො වායො. එත්ථ සියා, කස්මා පථවී කක්ඛළලක්ඛණාති වුත්තා. නනු සා මුදුභූතාපි හොතීති. සච්චං, මුදුභූතාපි පන සා සෙසභූතත්තයං උපාදාය කක්ඛළාත්වෙව සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡති. අඤ්ඤමඤ්ඤං උපාදායෙව පන අයංමුදු අයං කක්ඛළාති භවති. තෙනෙව මුදුකක්ඛළානං දීඝරස්සානං විය අනවට්ඨානතා හොති. මුදුභූතාපි හි තතො මුදුතරං පත්වා කක්ඛළානාම ජාතා. කක්ඛළාපි කක්ඛළතරං පත්වා මුදුභූතානාම ජාතාති. ආබන්ධනලක්ඛණො ආපොති වුත්තො. සොච පකතිඋදකෙ අධිමත්තොති පකතිඋදකං බද්ධං ඝනීභූතමෙව සියාති චෙ. න. ආබන්ධිතබ්බාය පථවියා තත්ථ පරිදුබ්බලත්තාති, යත්ථ පන පථවී බලවතී හොති තත්ථෙව සො බද්ධතරං ආබන්ධතීති. උණ්හත්ත ලක්ඛණො තෙජොති වුත්තො. එවඤ්චසති සීතභාවො තෙජොයෙව න සියාති චෙ. න. උසති දහති පරිපාචෙති පරිණ තභාවං ගමෙතීති උණ්හොනාම. සීතභාවොච දහති පරිපාචෙති තබ්භාවං ගමෙතියෙවාති. වුත්තඤ්ච මූලටීකායං තෙජොඑව හි සීතං. හිමපාතසමයාදීසු සීතස්ස පරිපාචකතාදස්සන

තොති. විත්ථම්භන ලක්ඛණො වායොති වුත්තො. සො පන ඝන ථද්ධෙසු සිලාථම්භාදීසු නලබ්භතීති චෙ. න. තත්ථ හි පථවී අත්තනා සහජාතවායුවිත්ථම්භනං ලභිත්වා ථාමප්පත්තා ථිරතරප්පත්තාව හුත්වා වහතීති. චක්ඛතීති **චක්ඛු**. සමවිසමං ආචික්ඛති සමවිසමජානනස්ස තම්මූලකත්තා. රූපංවා අස්සාදෙති ආපාතං ආගතාගතස්ස රූපස්ස අනිරාකරණතො. තංවා විභාවෙතීති අත්ථො. සුණාතීති **සොතං**. සුණන්ති සුය්‍යන්තිවා එතෙ නාති සොතං. ඝායතීති **ඝානං**. ඝායන්ති ඝායියන්තිවා එතෙනාති ඝානං. ජීවිතනිමිත්තං රසො ජීවිතන්ති වුච්චති. තස්මිං නින්නතාය තං අව්හායතීති **ජිව්හා**. අථවා. ජීවිතං වහති එතායවා තං වහන්ති පවත්තෙන්ති ජීවිතවුත්තිසම්පාදනත්තාති ජිව්හා. ජිතිවා ජයො පරාජයොවා වුච්චති. තදුභයං වහති වහන්තිවා එතායාති ජිව්හා. සසම්භාරජිව්හා. යථාහ –

> පුරිසස්ස හි ජාතස්ස, කුඨාරී ජායතෙ මුඛෙ;
> යාය ඡින්දති අත්තානං, නරො දුබ්භාසිතං භණන්ති.

ඉධ පන තං සහචරිතත්තා ජිව්හාති පසාදරූපමෙව වුච්චති. කුච්ඡිතානං කෙසාදීනං පාපධම්මානඤ්ච ආයො උප්පත්තිට්ඨානන්ති **කායො**. සසම්භාරකායො. ඉධ පන තං සහචරිතො පසාද කායොඑව අධිප්පෙතො. පසීදන්තීති **පසාදා**. පසීදන්ති වා එත්ථ චන්දමණ්ඩලාදීනි ආරම්මණනිමිත්තානි තත්ථ සංසීදමානානි විය සරූපතො සන්දිස්සන්තීති පසාදා, සුපරිසුද්ධආදාසමණ්ඩසදිසා කම්මජමණ්ඩා. ඉමෙ පන පඤ්ච දට්ඨුකාමතාදි නිදාන කම්මසමුට්ඨාන භූතපසාද ලක්ඛණා රූපාදි අභිඝාතාරහ භූතපසාදලක්ඛණා වා චක්ඛුපසාදාදයො දට්ඨබ්බා. තත්ථ චක්ඛු තාව සෙතමණ්ඩල පරික්ඛිත්තස්ස කණ්හමණ්ඩලස්ස මජ්ඣෙ ඌකාසිරපමාණෙ අභිමුඛෙ ඨිතානං සරීරසණ්ඨානුප්පත්ති පදෙසභූතෙ දිට්ඨමණ්ඩලෙ තෙලමිව සත්තපිචුපටලානි සත්තඅක්ඛිපටලානි බ්‍යාපෙත්වා තිට්ඨති. සොතං සොතබිලබ්භන්තරෙ අඞ්ගුලිවෙඨනාකාරං උපචිතතනුතම්බලොමං පදෙසං බ්‍යාපෙත්වා තිට්ඨති. ඝානං නාසිකබ්භන්තරෙ අජපදසණ්ඨානං පදෙසං බ්‍යාපෙත්වා තිට්ඨති. ජිව්හා සසම්භාර ජිව්හාමජ්ඣෙ උප්පල දලග්ග සණ්ඨානං පදෙසං බ්‍යාපෙත්වා තිට්ඨති. කායො පන මහන්ති යා කප්පාස පටලවට්ටියං ආසිත්තතෙලංවිය ඨපෙත්වා පාචක තෙජස්ස පතිට්ඨානට්ඨානං කෙසග්ග ලොමග්ග නඛග්ග සුක්ඛචම්මානිච අවසෙසං සකලසරීරං බ්‍යාපෙත්වා තිට්ඨතීති. තෙ පන පඤ්ච යථාරහං පඤ්චද්වාරිකචිත්තානං වත්ථුද්වාරභාවං සාධෙන්ති. තෙසුච එකෙකස්ස චතස්සො චතස්සො ධාතුයො සන්ධාරණආබන්ධන පරිපාචන සමුදීරණ කිච්චෙහි උපකාරං කරොන්ති. යථාඛත්ති යකුමාරස්ස චතස්සො ධාතියො ධාරණ නහාපන මණ්ඩන බීජන කිච්චෙහීති. උතුචිත්තාහාරාච නං උපත්ථම්භෙන්ති. යථා තං ඛත්තියකුමාරං පිතු ජෙට්ඨභාතු ජෙට්ඨභගිනියොවිය. ආයුච නං සුට්ඨු අනුපාලෙති. යථා තං ඛත්තියකුමාරං දිසාපාමොක්ඛො රාජසම්මතො මහාභිසක්කොවිය. වණ්ණාදයොච නං පරිවාරෙන්ති. යථා තං ඛත්තියකුමාරං සහජාතා අමච්චපුත්තා වියාති. යස්මා පන සත්තානං චිත්තං නාම විචිත්තං හොති. චිත්තවිචිත්තතාය සඤ්ඤාවිචිත්තා. සඤ්ඤාවිචිත්තතාය තණ්හාවිචිත්තා. තණ්හාවිචිත්ත තාය කම්මානි විචිත්තානි. කම්මවිචිත්තතාය කම්මසමුට්ඨානානි භූතානි විචිත්තානි. භූතවිචිත්තතාය ඉමෙ පසාදා විචිත්තා. අඤ්ඤමඤ්ඤං අසදිසා හොන්ති. තෙහි පසාදමණ්ඩභූතාපි සමානා කෙචි රූපස්සෙව අභිඝාතාරහා හොන්ති, න සද්දාදීනං. කෙචි සද්දාදීනං එව, න රූපස්සාති. තස්මා තෙසං අඤ්ඤමඤ්ඤඤ්ච අඤ්ඤරූපෙහිච ලක්ඛණතො අසංමිස්සතා වෙදිතබ්බාති.

රූපයතීති **රූපං**. වණ්ණවිසෙසං ආපජ්ජිත්වා හදයඞ්ගතභාවං පකාසෙති. පකතියාපි වා යංකිඤ්චිදබ්බං සමවිසමංවා පකාසෙ තීති අත්ථො. සප්පති සොතවිඤ්ඤෙය්‍යභාවං ගච්ඡතීති **සද්දො**. සද්දයතීති සද්දො. තං තං අත්ථංවා අත්තනො වත්ථුංවා ආචික්ඛතීති අත්ථො. සදතිවා තං තං දිසංවා දෙසංවා ඛණෙන විස්සරති විප්ඵරතීති සද්දො. ගන්ධයතීති **ගන්ධො**. අත්තනො වත්ථුංසූචෙතීති අත්ථො. ගච්ඡතීති ගො. වාතො. තෙන ධාරියතීති ගන්ධො. රසීයති අස්සාදීයතීති **රසො**. රසන්තිවා තං අස්සාදෙන්තීති රසො. ඵුසියතීති **ඵොට්ඨබ්බං**. ඵුසනඤ්චෙත්ථ පසාදෙන සහ සට්ටනං කලාපන්තරභූතෙහි සද්ධිං පටිහනනඤ්ච වෙදිතබ්බං. තදුභයංපි ආපො ධාතුයා නත්ථීති වුත්තං **ආපොධාතුවිවජ්ජිතන්ති**. කස්මා පන තං තස්සා නත්ථි. නනු සීතතාවා ද්‍රවතාවා ඵුසිත්වා ගය්හතීති. වුච්චතෙ, සීතතා හි තෙජොයෙව, න ආපො. යදි හි සා ආපොයෙව සියා. පක්කුථිතෙ සන්තත්තෙ ලොහරසෙපිස්ස සීතතා ලබ්භමානා සියා. සො හි රසො ආපාධිකො හොතීති. එවං පන නලබ්භති. තස්මා සා තෙජොයෙව, න ආපොති. අපිච, සීතුණ්හානං එකස්මිං කලාපෙ සහ අප්පවත්තනතො ඔරපාරානං විය තෙසං අනවට්ඨානතොච විඤ්ඤායති. න හි සීතකලාපෙ උණ්හං, උණ්හකලාපෙවා සීතං සහ පවත්තති. යස්මිංච වත්ථුම්හි පුබ්බෙ සීතසඤ්ඤා සණ්ඨාති. පච්ඡා තතො සීතතරෙ ආගතෙ තස්මිංයෙව පුන උණ්හසඤ්ඤා සණ්ඨාති. පුබ්බෙ උණ්හසඤ්ඤායංපි එසෙව නයො. තථා උණ්හෙ මන්දෙ සීතසඤ්ඤා සණ්ඨාති. සීතෙ මන්දෙ උණ්හසඤ්ඤාති.

අථ පන ද්‍රවභාවභූතො ආපො ඵුසිත්වා ගය්හති. අයො පිණ්ඩාදීසු ආබන්ධනභූතොපි ඵුසිත්වාව ගය්හෙය්‍ය. එවඤ්ච සති යථා තෙසු ඉතරානි තීණි භූතානි විනා ඉතරීතරෙන විසුං විසුං කායික සුඛදුක්ඛානං ආරම්මණභූතානි හොන්ති. තථා සොපි විනා ඉතරෙහි විසුං කායිකසුඛදුක්ඛානං ආරම්මණභූතොඑව සියා. න පන හොති. යඤ්හි තානි අයොපිණ්ඩාදීනි ඵුසන්තානං කායිකං සුඛංවා දුක්ඛංවා උප්පජ්ජති, තං සණ්හථද්ධතා වසෙනවා උප්පජ්ජති. සීතුණ්හතාවසෙනවා අබ්භන්තරථම්භනස්ස මන්දගාළ්හතාවසෙනවා. නො අඤ්ඤථාති. තස්මා පුරිමභාගෙ තීණි භූතානි ඵුසිත්වාවා වණ්ණං දිස්වාවා පච්ඡා භාගෙ සුද්ධෙන මනො විඤ්ඤාණසන්තානෙන දීඝරස්සාදිසණ්ඨානංවා රත්තියං අලාතචක්කං වා තංතංඡිද්දවිවරංවා ජානන්තා විය පඨමං ද්‍රවතාසහිතානි විලීනානි මුදූනි තීණි භූතානි පඨවිං එව වා ඵුසිත්වා පච්ඡා සුද්ධෙන මනො විඤ්ඤාණසන්තානෙන විසුං ද්‍රවභාවං අද්දතින්නභාවං ජානන්ති. එවං සන්තෙපි තං ඵුසිත්වා ජානන්තා ඉච්චෙව මඤ්ඤන්ති අවිසෙසවිදුනොති. ගුන්නං අභිණ්හං චරණට්ඨානං ගොචරො. ගොචරසදිසත්තා ඉධ ගොචරො. ගොතිවා ඉධ චක්ඛාදීනි ඉන්ද්‍රියානි වුච්චන්ති. තානි විඤ්ඤාණාධිට්ඨිතානි හුත්වා එතෙසු චරන්ති. එතානිවාතෙසු

චරන්ති පවත්තන්ති සට්ටෙන්තීති ගොචරා. තෙයෙව ඉධ එකත්තං උපනෙත්වා **ගොචරරූපන්ති** වුත්තං. ඉමානිපන පඤ්ච යථාක්කමං චක්ඛාදීසු පටිහනන ලක්ඛණානි රූපාදීනීති වෙදිතබ්බානි.

ඉත්ථී වුච්චති අවිසදාකාරසණ්ඨිතං ඛන්ධපඤ්චකං. යස්ස පන ධම්මස්ස ආනුභාවෙන තං තථා සණ්ඨාති පවත්තති. සො ඉත්ථී යා භාවොති ඉත්ථත්තං. පුරිසො වුච්චති විසදාකාරසණ්ඨිතං ඛන්ධපඤ්චකං. සෙසං වුත්තනයමෙව. තත්ථ ඉත්ථිලිඞ්ග ඉත්ථිනිමිත්ත ඉත්ථී කුත්ත ඉත්ථාකප්පානං හෙතුභාව ලක්ඛණං **ඉත්ථත්තං.** පුරිසලිඞ්ග පුරිසනිමිත්ත පුරිසකුත්ත පුරිසාකප්පානං හෙතුභාව ලක්ඛණං **පුරිසත්තං.** තත්ථ ලිඞ්ගන්ති පධානඞ්ගභූතං මහාසණ්ඨානං. නිමිත්තන්ති පච්චඞ්ගභූතං ඛුද්දකසණ්ඨානං. කුත්තන්ති කීළාලීලාදි ක්‍රියාවිසෙසො. ආකප්පොති ගමනාදිකො ආකාරවිකාරො. සබ්බෙපෙතෙ ඛන්ධපඤ්චකස්ස පවත්තිවිසෙසාඑව. යෙ සද්දසත්ථෙසු ලිඞ්ගන්ති වුච්චන්ති. යෙසඤ්ච වසෙන අයං ඉත්ථීඑව, න පුරිසො. අයං පුරිසොඑව, න ඉත්ථීති සඤ්ජානන්ති. යස්මා පනෙත්ථ සණ්ඨානාදීනං අවිසදාදිභාවොඑව අත්ථතො ඉත්ථිපුරිසතා හොති. තදුභයමුත්තභාවොච නපුංසකතා. සොච අක්ඛරපද සඞ්ඛාතෙසු වචනෙසු ච වචනත්ථෙසුච යථාරහං සන්දිස්සතියෙව. තස්මා ඉන්ද්‍රියරහිතෙසුපි පදෙසුච රුක්ඛාදීසු පදත්ථෙසුච පරියායෙන ඉත්ථිපුමනපුංසකතාසිද්ධි වෙදිතබ්බාති.

[178] යං පන **විභාවනියං**

''ඉත්ථීනං අඞ්ගජාතං ඉත්ථිලිඞ්ග''න්ති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

න හි කත්ථචි පාළියං අට්ඨකථාසුච නිමිත්තසද්දොවිය ලිඞ්ගසද්දො අඞ්ගජාතෙ පාකටො දිට්ඨොති.

[179] යඤ්ච **තත්ථ**

''ඉත්ථීසණ්ඨානං ඉත්ථාකප්පො''ති වුත්තං. තංපි න සුන්දරං.

න හි ලිඞ්ගසද්දො විය ආකප්පසද්දො සණ්ඨානෙ පාකටො දිට්ඨොති. සෙසංපන තත්ථ වුත්තං යංකිඤ්චි අට්ඨකථාය අසමෙන්තංපි තෙන පරියායෙන යුජ්ජතියෙව. භවන්ති පවත්තන්ති තංසහිතෙ ඛන්ධසන්තානෙ එසා ඉත්ථී, එසො පුරිසොති එවං පවත්තා සද්ද බුද්ධියො එතෙනාති භාවො භවන්තිවා පාතුභවන්ති තංසහිතෙ ඛන්ධසන්තානෙ ලිඞ්ගාදීනි එතස්මිං සතීති භාවො. සො එව රූපන්ති **භාවරූපං.** හදන්ති සත්තා තංතංඅත්ථංවා අනත්ථංවා පූරෙන්ති එතෙනාති හදයං. හදන්තිවා සත්තා ඉතො නානාවිතක්කෙ ඔසජන්ති මුඤ්චන්තීති හදයං. හරන්තිවා පරිහරන්ති තං සත්තා ජීවිතංවිය දයන්ති රක්ඛන්තිවාති හදයං. වසන්ති නිවසන්ති චිත්තචෙත සිකාධම්මා එත්ථාති වත්ථු. හදයඤ්ච තං වත්ථුචාති **හදයවත්ථු.** ධාතුද්වයනිස්සයලක්ඛණං **වත්ථුරූපං.** තං පන හදයකොසබ්භන්තරෙ අඩ්ඪපසතමත්තං ලොහිතං බ්‍යාපෙත්වා තිට්ඨතීති වෙදිතබ්බං. ධම්මසඞ්ගණියං පන දෙසනාභෙදරක්ඛනත්ථං අවත්වා පට්ඨානෙඑව තං වුත්තං. යථාහ-වත්ථු කුසලානං ඛන්ධානං නිස්සයපච්චයෙන පච්චයො. වත්ථු අකුසලානං ඛන්ධානං නිස්සයපච්චයෙන පච්චයොතිආදි. එත්ථච ඡහි වත්ථූහි අඤ්ඤං වත්ථුනාම නත්ථි. තෙසුච පුරිමානි පඤ්ච කුසලාදීනං නිස්සයාඑව න හොන්ති. තස්මා තෙසං නිස්සයභාවෙන තත්ථ වුත්තං වත්ථුනාම විසුං එකං වත්ථුරූපමෙවාති සිද්ධන්ති.

[180] විභාවනියං පන

> යං රූපං නිස්සායාති පාඨස්ස උද්ධටත්තා රූපසාමඤ්ඤපසඞ්ගො හොතීති තං විසොධෙතුං යුත්තිනාම වුත්තා. පට්ඨානෙ පන බහූසු අනඤ්ඤසාධාරණෙසු ඨානෙසු වත්ථුනාමෙන විසෙසෙත්වා වුත්තත්තා සොපසඞ්ගො නත්ථීයෙවාති දට්ඨබ්බං.

ජීවන්ති සහජාතධම්මා යෙනාති ජීවිතං. තෙසං ජීවනෙ ආධිපච්චයොගෙන තෙසු ඉන්දං ඉස්සරං අත්තානං කරොතීති ඉන්ද්‍රියං. ජීවිතඤ්ච තං ඉන්ද්‍රියඤ්චාති ජීවිතින්ද්‍රියං. සහජාතා නුපාලන ලක්ඛණං ජීවිතින්ද්‍රියං. යථා හි බීජනිබ්බත්තානි උප්පලාදීනි බීජෙවිනට්ඨෙපි උදකානුපාලිතානි චිරංපි කාලං ජීවන්ති. එවමෙවං නිරුද්ධ කම්මනිබ්බත්තානි කම්මජරූපානි කම්මෙ අසන්තෙපි ජීවිතානුපාලිතානි සන්තතිවසෙන වස්සසතංපි වස්සසහස්සංපි කප්පංපි සොළසකප්පසහස්සානිපි ජීවන්තියෙව, තථා හි ජීවිතරහිතානි ඉතරරූපානි ජීවන්තානිනාම නහොන්ති. තානි හි යෙන එකෙන චිත්තෙනවා උතුනාවා ආහාරෙනවා ජායන්ති. තස්මිං නිරුද්ධෙ නිරුජ්ඣන්ති, පරං මුහුත්තමත්තංපි සන්තානං ඝටෙතුං නසක්කොන්ති. තෙසු හි චිත්තජරූපානං සන්තතිපච්චුප්පන්නං එකවීථි එකජවනවාර එකසමාපත්තිවාරෙන පරිච්ඡින්නං හොති. උතුජාහාරජානඤ්ච සභාගෙක උතුආහාර වසෙන පරිච්ඡින්නං හොති. කම්මජරූපානං පන විසුං සන්තතිපච්චුප්පන්නංනාම නත්ථි. තෙසං එකභවපරිච්ඡින්නං අද්ධාපච්චුප්පන්නමෙව හොතීති. යදි එවං අරූපධම්මානං කථන්ති. තෙහි ජීවිතයොගෙන ජීවන්තාඑව හොන්ති. එවංසන්තෙපි තෙසං සන්තතිපච්චුප්පන්නං දිස්සතීති. වුච්චතෙ, අරූපධම්මෙසු විපාකානි තාව කම්මජරූපසදිසානි. තානිපි හි අසති වීථිචිත්තුප්පාදෙ යාවජීවංපි එකසන්තතිවසෙන පවත්තිස්සන්තියෙව. ඉතරානි පන යස්ස ආරම්මණස්ස ආපාතාගතත්තා උප්පජ්ජන්ති. තස්මිං නිරුද්ධෙ තදභාවෙපි තදාරම්මණා බහු චිත්තසන්තතියො ජීවිතස්සඅද්ධානඵරණානුභාවෙන පවත්තන්තියෙව. අපිච, යාවඛන්ධපරිනිබ්බානා අනන්තරපච්චයූපනිබන්ධෙන අබ්බොච්ඡින්නං පවත්තමානාය

චිත්තසන්තතියාවසෙනපි අයමත්ථො වත්තබ්බො. තෙනෙව හි කිලෙසසීසං අවිජ්ජා. පවත්තසීසං ජීවිතින්ද්‍රියන්ති වුත්තං.

[181] විභාවනියං පන

ආහාරජාදීනං ආහාරාදියෙව උප්පත්තියාපි ඨිතියාපි කාරණං හොති. කස්මා, තඞ්ඛණෙ ධරමානත්තා. කම්ම ජානං පන කම්මං උප්පත්තියාඑව කාරණං, න ඨිතියා. කස්මා, තඞ්ඛණාභාවතො. ජීවිතෙන පන අනුපාලිතත්තා එව තෙසං ඛණට්ඨිති සිද්ධාති ඉමිනා ධිප්පායෙන යං වුත්තං ''යථාසකං ඛණමත්තට්ඨායීනංපි හි සහජාතානං පවත්තිහෙතුභාවෙන අනුපාලකං. න හි තෙසං කම්මංයෙව ඨිතිකාරණං හොති. ආහාරජාදීනං ආහාරාදි විය කම්මස්ස තඞ්ඛණාභාව තොති''. තං න යුත්තං.

ධම්මානඤ්හි ඛණට්ඨිතිනාම එකකලාපගතසහජාතපච්චයා යත්තාඑව හොති. න නානාකලාපගතජනකපච්චයායත්තා. ඉතරථා උප්පාදක්ඛණෙ ලබ්භමානානං උපචයසන්තතීනං විය ඨිතික්ඛණෙ ලබ්භමානාය ජරතායපි කුතොචිසමුට්ඨානතා පාළියං වුත්තා සියාති. අපිච, ඛණට්ඨිතිනාම සභාවසිද්ධාඑව. න හි උප්පන්නා ධම්මා පච්චයවෙකල්ලෙන අත්තනො ඛණෙසු පරිපුණ්ණං අට්ඨත්වා අන්තරාව භිජ්ජන්තීති අත්ථි. නච පච්චයාධිමත්තෙන අතිරෙ කතරං තිට්ඨන්තීති අත්ථි. තස්මා ඛණට්ඨිතියං උපත්ථම්භයමානාපි ආහාරාදයො අනුපාලයමානඤ්ච ජීවිතං පච්ඡා බලවරූපසන්තති පවත්තිඅත්ථායඑව උපත්ථම්භෙන්ති පාලෙතිච. න ඛණට්ඨිතිපවත්තියාති. එත්තාවතා සබ්බෙසංපි ඛණට්ඨිතිනාම ධරමානජනකායත්තා වා ජීවිතායත්තාවා නහොතීති සිද්ධං හොති. යදි පන තං සන්තතිපවත්තිමෙව සන්ධාය වුත්තං සියා, එවංසති යුජ්ජෙය්‍යාති. අට්ඨ කථායංපි සන්තෙපිච අනුපාලන ලක්ඛණාදිම්හි විධානෙ අත්ථික්ඛණෙයෙව තං තෙධම්මෙ පාලෙතීතිආදිවචනෙ යථාසන්තතිට්ඨිති ලබ්භති. තථා විචාරෙත්වා ගහෙතබ්බාති. ඉදං පන පාවකග්ගිනා සහ සකලං උපාදින්නකසරීරං බ්‍යාපෙත්වා තිට්ඨතීති. කබළං කරීයතීති කබළීකාරො. ආහරීයති අජ්ඣොහරීයතීති ආහාරො. කබළීකාරොච සො ආහාරොචාති **කබළීකාරාහාරො.** කබළීකාරො ආහාරොතිපි පාඨො. ඉදඤ්ච සවත්ථුක වචනං දට්ඨබ්බං. අථවා, කබළීකාරාහාරභක්ඛානං සත්තානං අත්තභාවං භුසො හරති අද්ධානං පවත්තෙතීති ආහාරො. ඛජ්ජ භොජ්ජාදිකෙ කබළීකාරෙ ආහාරො තන්නිස්සිතත්තා තප්පරියා පන්නත්තාවාති කබළීකාරාහාරො. ඉමස්මිංඅත්ථෙ සති නිබ්බත්තිත ඔජා එව ලබ්භති. අත්ථතො පන අඞ්ගමඞ්ගානුසාරිනො රසස්ස සාරභූතො උපත්ථම්භබලකාරො භූතනිස්සිතො පරමසිනිද්ධසි නෙහො ඉධ **ආහාරරූපංනාම.** තත්ථ අඞ්ගමඞ්ගානුසාරිනො රසස්සාති අජ්ඣොහරිත්වා ආමාසයෙ පතිට්ඨිතානි ආහාරවත්ථූනි පාවකතෙජෙන විවෙචිතානි රසාදිභාවෙන පඤ්චධා විභාගං ගච්ඡන්ති. තත්ථ පණීත සිනිද්ධ ලහුක සිනෙහ කොට්ඨාසො රසොනාම. යෙ ලොකෙ රසධාතූති වුච්චති. සො පාවක තෙජබලෙන තතො උත්තරිත්වා රසහරණිධමනිජාලානුසාරෙන හෙට්ඨාච උද්ධඤ්ච සකලසරීරෙ අඞ්ගමඞ්ගානි අනුසරන්තො අනුචරන්තො අඞ්ගමඞ්ගානුසාරීති වුච්චති. තස්ස සාරභූතො උපත්ථම්භං බලං කරොතීති උපත්ථම්භබලකාරො. සො හි ආමාසයෙ පතිට්ඨිත මත්තොව සකලසරීරෙ භූතෙසු උපත්ථම්භකබලං ජනෙතීති.

[182] විභාවනියං පන

''අඞ්ගමඞ්ගා නසාරි රසහර සඞ්ඛාතාති'' පාඨො. සො දුප්පාඨො.

තං පන සෙන්ද්‍රියකායොපත්ථම්භනලක්ඛණං ආහාරරූපං. ඔජාලක්ඛණං වා. තත්ථ උදයති පසවතීති **ඔජා.** අවසද්දොවා රක්ඛණෙ. රක්ඛණඤ්චෙත්ථ උපත්ථම්භනමෙව. අවති ජනෙතිවාති ඔජා. කිං අවති. අත්තනො නිස්සයවත්ථුං. කිංච ජනෙති. ආහාරසමුට්ඨානරූපං. උදයානන්තරං රූපං ජනෙතීති ඔජාතිපි වදන්ති. අඤ්ඤාපදෙසරහිතෙන කක්ඛළත්තාදිනා අත්තනො භාවෙන සිද්ධං රූපං **සභාවරූපං.** උප්පාදාදිනා අනිච්චතාදිනාච සඞ්ඛතලක්ඛණෙන සහිතං රූපං **සලක්ඛණරූපං.** උජුකතොව කම්මාදීහි පච්චයෙහි නිප්ඵාදිතං රූපං **නිප්ඵන්නරූපං.** රුප්පනලක්ඛණසම්පන්නං නිප්පරියායරූපං **රූපරූපං.** යථා දුක්ඛදුක්ඛං අජ්ඣත්තඅජ්ඣත්තන්ති. සඞ්ඛතලක්ඛණයුත්ත තාය අනිච්චතාදිකං ලක්ඛණත්තයං ආරොපෙත්වා සම්මසනාරහං රූපං **සම්මසනරූපං.** තෙ තෙ දබ්බසම්භාරාවා රූපකලාපාවා විසුංවිසුං භුසො කාසන්ති පකාසන්ති එතෙනාති ආකාසො. නිසත්ත නිජීවට්ඨෙන ධාතු. ආකාසසඞ්ඛාතා ධාතූති **ආකාසධාතු.** පරිතො සමන්තතො ඡින්දති කලාපන්තරභූතානි කලාපන්තර භූතෙහි සද්ධිං අසංමිස්සං එකත්තං අනුපගමනං කරොතීති පරිච්ඡෙදො. තෙහිවා පරිච්ඡින්දීයති අත්තනොවා පරෙසංවා අකත්වාමජ්ඣෙ විසුං ඨපීයති. තෙසංවා ඡිද්දවිවරමත්තභූතො. න විසුං එකො උප්පාදසහිතො සභාවධම්මො. නාපි කස්සචි රූපකලාපස්ස පක්ඛභූතොති පරිච්ඡෙදො. විකාරලක්ඛණරූපානි හි අසභාවධම්මභූතානිපි තංතං රූපකලාපෙසු සන්දිස්සමානතා තංතංරූපකලාපපක්ඛිකානිඑව හොන්ති. අයං පන තෙහි රූප කලාපෙහි සබ්බසො විමුත්තභාවෙන බහිභූතත්තා කස්සචි රූප කලාපස්ස පක්ඛභූතො න හොතීති. අසභාවධම්මත්තාව පන කෙනචි රූපෙන ඵුසන පරියායොපි තස්ස සබ්බසො නත්ථීති කත්වා සො අසංඵුට්ඨං චතූහි මහාභූතෙහීති පාළියං වුත්තො. අට්ඨකථායං පන ඝනපිණ්ඩවත්ථූසු පටිසඵොට්ඨබ්බසභාවානං නානා කලාපගතභූතානං අඤ්ඤමඤ්ඤසංඵුට්ඨතා අත්ථීති කත්වා අසංඵුට්ඨං චතූහි මහාභූතෙහීති එතෙහි අසංඵුට්ඨං අජටාකාසං කංථීතන්ති වුත්තං. ටීකායං පන අයං නිද්දෙසො අජටාකාසනිද්දෙසො නහොති, පරිච්ඡෙදරූපනිද්දෙසොයෙව. සොච ඝනපිණ්ඩ වත්ථූසුඑව වෙදිතබ්බො. තෙසුච භූතානං අසංඵුට්ඨතානාම නත්ථි. තස්මා භූතානං අඤ්ඤමඤ්ඤඅබ්‍යාපිතා එකත්තං අනුපගතතාඑව. තත්ථ අසංඵුට්ඨතානාම යුත්තා සියාති අධිප්පායෙන අබ්‍යාපිකතා හි අසංඵුට්ඨතාති වුත්තං. අත්ථතො පන නානාකලාපගතානං

භූතානං පරියන්තතා සඞ්ඛාතො අන්තරාළධම්මො. රූපපරිච්ඡෙදලක්ඛණං **පරිච්ඡෙදරූපං**. යා පන චලමානෙන කායඞ්ගෙන අත්තානඤ්ච අත්තසමඞ්ගිනො පුග්ගලස්ස අධිප්පායඤ්ච පච්චක්ඛෙ ඨිතෙ ජනෙ විඤ්ඤාපෙති පාකටං කත්වා දස්සෙති. සයඤ්ච තෙන කායඞ්ගෙන තෙහි ජනෙහි විඤ්ඤායති. සා **කායවිඤ්ඤත්තිනාම**. යා උච්චාරියමානෙන වාචඞ්ගෙන සද්දෙන අත්තානඤ්ච අත්තසමඞ්ගිනො පුග්ගලස්ස අධිප්පායඤ්ච සොතපථෙ ඨිතෙ ජනෙ විඤ්ඤාපෙති. සයඤ්ච තෙනවාචඞ්ගෙන තෙහි ජනෙහි විඤ්ඤායති. සා **වචීවිඤ්ඤත්තිනාම**. අථවා, විඤ්ඤාපෙන්ති ජනා විඤ්ඤායන්තිචා ජනෙහි අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස චිත්තානි එතායාති විඤ්ඤත්ති. සසම්භාරෙ අඞ්ගපච්චඞ්ගභූතෙ කායෙ පවත්තා විඤ්ඤත්ති කායවිඤ්ඤත්ති. චොපන කායසඞ්ඛාතො කායො එවවා විඤ්ඤත්ති කායවිඤ්ඤත්ති. චිත්තජසද්දසඞ්ඛාතාය වාචාය පවත්තා විඤ්ඤත්ති වචීවිඤ්ඤත්ති. චොපනවාචා සඞ්ඛාතා වාචා එවවා විඤ්ඤත්ති වචීවිඤ්ඤත්ති. තත්ථ චිත්තවසෙන යංකිඤ්චි කායඞ්ගවිකාරං කරොන්තස්ස තංතංඅඞ්ගං සන්තම්භන්තා සන්ධාරෙන්තා චාලෙන්තා අඞ්ගමඞ්ගානුසාරිසඞ්ඛාතා චිත්තජවාතකලාපා තංතංඅඞ්ගං පූරෙත්වා උප්පජ්ජන්ති. උප්පජ්ජන්තාච යථාවා තථාවා අනුප්පජ්ජිත්වා යස්ස තෙහි චිත්තජවාතකලාපෙහි සහජාතස්ස චොපනකායස්ස ආනුභාවෙන සබ්බෙ තෙ කලාපා යථාධිප්පෙතදිසාභිමුඛාඑව උප්පජ්ජන්ති. අයං චොපනකායසඞ්ඛාතො ආකාරවිකාරො කායවිඤ්ඤත්ති නාම. නියාමකසදිසී හි අයං කායවිඤ්ඤත්ති. තෙච නාවාසදි සාති. යථා හි නියාමකො නාවාය මූලභාගෙ ඨත්වා එකං මහාඵියං දළ්හං ගහෙත්වා නදිසොතෙ චාරෙත්වා සකලං මහානාවං ඉච්ඡිතදිසාභිමුඛං නියොජෙති. න යංවා තංවා දිසං ගන්තුං දෙති. එවං සම්පදමිදං දට්ඨබ්බං. එකචිත්තක්ඛණිකා හි විඤ්ඤත්ති තෙසං මූලභාගෙඑව ලබ්භමානා තෙ යථාධිප්පෙතදිසාභිමුඛෙ එවං කත්වා නියොජෙතීති සා නියාමකසදිසී හොතීති. එත්ථච යදෙතං අට්ඨකථායං. එකජවනවීථියං සත්තසු ජවනෙසු පඨම ජවනසමුට්ඨිතා වායොධාතු අත්තනා සහජාතරූපකායං සංථම්භෙතුං සන්ධාරෙතුං සක්කොති. අපරාපරං පන චාලෙතුං නසක්කොති. දුතියාදීසුපි එසෙව නයො. සත්තමචිත්තෙන පන සමුට්ඨිතා වායොධාතු හෙට්ඨා ඡහිචිත්තෙහි සමුට්ඨිතං වායොධාතුං උපත්ථම්භනපච්චයං ලභිත්වාඅත්තනාසහජාතං රූපකායං සංථම්භෙතුං සන්ධාරෙතුං චාලෙතුං අභික්කමාපෙතුං සක්කොතීති වුත්තං. තං අභික්කමාමීති කායං පග්ගණ්හන්තානං අනෙකසහස්සෙසු ජවන වාරෙසු පවත්තමානෙසු යස්මිංවාරෙ චලනසඞ්ඛාතං දෙසන්තරපාපනං ජායති, තං සන්ධාය වුත්තං. න හි කතිපයජවනවාරෙහි චලනං ජායති. යදි ජායෙය්‍ය, ඉද්ධිමන්තානං ඉද්ධියාගමනං විය සබ්බෙසංපි සීඝතරං ගමනං පඤ්ඤායෙය්‍ය. කස්මා, එකච්ඡරක්ඛණෙපි අනෙකකොටිසතසහස්සචිත්තපවත්තියා සම්භවතො. අයඤ්ච අත්ථො උපරි අක්ඛරුප්පත්තිවිචාරණායං පාකටො භවිස්සතීති. තස්මා තතො පුරිමවාරෙසු සංථම්භනසන්ධාරණානිඑව සම්පජ්ජන්තීති වෙදිතබ්බං. යා චෙත්ථ සත්තයුගසකටොපමා වුත්තා, සාපි නානාජවනවීථීසු සමුට්ඨිතානං වායොධාතූනං අපරාපරං උපත්ථම්භනෙච යුජ්ජතියෙව. තථා හි චලනචිත්තජරූපසන්තතියං පවත්තානි උතුජරූපසඞ්ඝාටානිපි විඤ්ඤත්තිසහිතානි විය තදාකාරවන්තානි සවෙගානි සවිප්ඵාරානිඑව පවත්තන්ති. තස්මා පුබ්බාපරපවත්තානං නානා ජවනවීථීනං අන්තරන්තරා භවඞ්ගසමයෙසුපි අභික්කමනාදිකං චලනං සම්පජ්ජතියෙව. එකාබද්ධපවත්තානිච චතුසමුට්ඨානිකරූපානිනාම එකස්ස විසයෙ ඉතරානි එකසමුට්ඨානානි විය සබ්බසො තදනුපරිවත්තීනි හොන්තීති චිත්තජෙ චලන්තෙ ඉතරානිපි චලන්ති යෙවාති දට්ඨබ්බං. චලනඤ්චෙත්ථ පච්ඡිමපච්ඡිමානං රූපකලාපසඞ්ඝාටානං පුරිම පුරිමානං උප්පන්නදෙසතො දෙසන්තරෙ යථාපවත්තසන්නිවෙසාකාරෙන අපරාපරං උප්පජ්ජමානං වෙදිතබ්බං. න හි රූපාරූපධම්මානං උප්පන්න දෙසෙ අනිරුජ්ඣිත්වා කෙසග්ගමත්තංපි දෙසන්තර සඞ්කමනංනාම අත්ථි. ඉතරථා ඛණිකධම්මතා අබ්‍යාපාරධම්මතා අවසවත්තිතාච තෙසං නසියාති. යංකිඤ්චි වචීභෙදං කරොන්තස්ස කණ්ඨට්ඨානාදි ගතඋපාදින්නක පථවීධාතූසු චලමානකණ්ඨපදෙසාදිගතචිත්තජ පථවීධාතූනං සඞ්ඝට්ටනසඞ්ඛාතෙන ඨානකරණසන්නිපාතෙන සහෙවයො වචීඝොසසඞ්ඛාතො චිත්තජසද්දො ජායති. සො යෙන අත්තනා සහ ජාතෙන ආකාරවිකාරෙන යථාධිප්පායං තංතං වණ්ණවිසෙසත්තං උපගච්ඡති. යෙනච සුණන්තානං තංතංඅත්ථජොතකො අක්ඛරසන්නිපාතභූතො පදබ්‍යඤ්ජනවිසෙසො උපලබ්භති. සො චොපනවාචාසඞ්ඛාතො ආකාරවිකාරො වචීවිඤ්ඤත්තිනාම. අට්ඨකථායං පන තස්සා පන චිත්තසමුට්ඨානාය පථවීධාතුයා උපාදින්නසට්ටනස්ස පච්චයභූතො එකො ආකාරවිකාරො වචී විඤ්ඤත්තිනාමාති වුත්තං. තත්ථ උපාදින්නසට්ටනස්ස පච්චයභූතොති කම්මජභූතාය චතුජභූතායඑවවා උපාදින්නපථවීධාතුයා සහඝට්ටනං පටිච්ච සද්දවිසෙසපවත්තියා පච්චයභූතොති අත්ථො. ඝට්ටනස්ස පච්චයො පන චලමානකණ්ඨපදෙසාදිවිකාරභූතො කායඞ්ගවිසෙසොඑව සියා. විකාරද්වයඤ්ච අසංමිස්සං කත්වා වෙදිතබ්බන්ති. එත්ථච උපාදින්නකපථවීහි සහ ඝට්ටනං චිත්තජපථවීනං කිච්චං. යං පන තාසං යථාවා තථාවා අඝට්ටෙත්වා යථා ඉච්ඡිතක්ඛරං සම්පජ්ජති. තථා ඝට්ටනපකාරවිධානං. ඉදං කායවිඤ්ඤත්තියා කිච්චං. ඝට්ටනෙන සහෙව උප්පන්නසද්දානං තංතංවණ්ණත්ත පත්තියා විදහනමෙව වචීවිඤ්ඤත්තියා කිච්චං. කුම්භථුනතලං වියච උපාදින්නකපථවී. පහරණහත්ථො විය චිත්තජපථවී. හත්ථපරි වත්තන විකාරො විය කායවිඤ්ඤත්ති. සද්දවිකාරො විය වචීවිඤ්ඤත්ති. කුම්භථුනස්ස නානාසද්දපභෙදොවිය නානාවණ්ණභෙදොති. එත්ථච යදෙතං අට්ඨකථායං ඉදං වක්ඛාමි එතං වක්ඛාමීති උප්පජ්ජමානං චිත්තං අට්ඨරූපානි සමුට්ඨාපෙති. තෙසං අබ්භන්තරෙ චිත්ත සමුට්ඨානා පථවීධාතු උපාදින්නකං ඝට්ටයමානාව උප්පජ්ජති. තෙන ධාතුඝට්ටනෙන සහෙව සද්දො උප්පජ්ජතීතිච පුරිමචිත්තසමුට්ඨා නාය උපත්ථම්භනකිච්චංපි නත්ථීතිච වුත්තං. තංපි අනෙකසතෙසු ජවනවාරෙසු පවත්තමානෙසු යස්මිංවාරෙ පරිබ්‍යත්තං අක්ඛරං පවත්තති, තං සන්ධාය වුත්තන්ති ගහෙතබ්බං. තෙනෙව හි මූල ටීකායං උපත්ථම්භනකිච්චං නත්ථි ලද්ධාසෙවනෙන චිත්තෙනෙව ඝට්ටනස්ස බලවභාවතොති වුත්තං. එත්ථච ලද්ධාසෙවනෙනාති එතෙන පුබ්බභාගෙ නානාජවනවීථීහි ලද්ධාසෙවනභාවං දස්සෙති. පඨම ජවනචිත්තස්සපි ලද්ධාසෙවනතාය අධිප්පෙතත්තා. නච එකජවන වාරමත්තෙන පරිබ්‍යත්තං එකක්ඛරං සම්පජ්ජතීති සක්කා විඤ්ඤාතුං. කස්මා, තස්ස එකද්විඅච්ඡරක්ඛණමත්තෙන කාලෙන වත්තබ්බත්තා එකච්ඡරක්ඛණෙච අනෙකසතසහස්සානං ජවනවීථීනං පවත්තිසම්භවතො. වුත්තඤ්ච –

එකමත්තා තයො රස්සා, ද්විමත්තා දීඝමුච්චරෙ;

තිමත්තො තු ගීතො ඤෙයෙයා, බ්‍යඤ්ජනා අඩ්ඪමත්තිකාති.

මිලින්දපඤ්හෙච සාධිකෙ වීහිවාහසතෙ වීහිබීජානි එකච්ඡරක්ඛණෙ උප්පන්නස්ස චිත්තස්ස කලංපි නඋපෙන්ති. කලභාගංපි නඋපෙන්තීති දීපිතං. එකක්ඛරං උච්චාරෙන්තස්සච තත්තකංපි කාලං උච්චාරණචිත්තබ්‍යාපාරො සන්දිස්සතියෙව. නච පරමත්ථතො එකමෙව සද්දං උච්චාරෙමීතිවා සුණොමීතිවා සක්කා නියමෙත්වා උච්චාරෙතුං සොතුඤ්ච. තථා නියමෙන්තස්සපි සද්දානං පුබ්බාපරතො අනෙකසතසහස්සස්සෙව උච්චාරණ සවන සම්භවතො. එකමෙවාති අභිමානො පන සමූහඝන සන්තතිඝනෙහි පටිච්ඡන්නත්තාඑව හොතීති දට්ඨබ්බං. සෙසමෙත්ථ කායවිඤ්ඤත්තියං වුත්තන යෙන යථාසම්භවං වෙදිතබ්බන්ති. එත්ථච විඤ්ඤත්තිසද්දො කායෙන විඤ්ඤාපෙති වාචාය විඤ්ඤාපෙතීතිආදිසු බොධනත්ථො. සුදින්න කණ්ඩෙ තික්ඛත්තුං විඤ්ඤාපෙතීතිආදීසු පවත්තනත්ථො. ඉධ පන දුවිධොපි යුජ්ජති. එවඤ්හි සති පරං බොධෙතුකාමතාරහි තෙසු සබ්බෙසු කායඞ්ගවාචඞ්ගචොපනෙසුපි පවත්තකවිඤ්ඤත්තියා ලබ්භමානතා වෙදිතබ්බා හොතීති. මූලටීකායං පන පරං බොධෙතුකාමතාය විනාපි අභික්කමනාදිපවත්තනෙන සො චිත්ත සහභූවිකාරො අධිප්පායං විඤ්ඤාපෙති. සයඤ්ච විඤ්ඤායතීති ද්විධාපි විඤ්ඤත්තියෙවාති වුත්තං, තත්ථ ද්වීසු බොධනවිඤ්ඤත්තීසු පුරිමා කායවිඤ්ඤත්ති අඞ්ගපච්චඞ්ගස්ස චලමානවණ්ණං චක්ඛුවිඤ්ඤාණවීථියා චලමානඞ්ගපච්චඞ්ගං කායවිඤ්ඤාණවීථියා ගහෙත්වා පච්ඡා සුද්ධෙන මනොද්වාරිකජවනෙනඑව විඤ්ඤායති පච්ඡිමාච වචීවිඤ්ඤත්ති උච්චාරියමානං සද්දං සොතවිඤ්ඤාණවීථියා ගහෙත්වා පච්ඡා සුද්ධෙන මනොද්වාරිකජවනෙනඑව විඤ්ඤායති, න පඤ්චද්වාරිකජවනෙන. සා හි අත්තානං ජානන්තෙඑව පරසත්තෙ අත්තනා සමඞ්ගිනො පුග්ගලස්ස චිත්තං විඤ්ඤාපෙති, න අජානන්තෙ. ඤාපක හෙතු හි නාම අත්තානං ජානන්තෙඑව ඤාපෙතබ්බං ඤාපෙති, නො අජානන්තෙ. එවඤ්ච කත්වා කායඞ්ග චොපනං දිස්වාවා පරාමසිත්වාවා සද්දං සුත්වාවා පරස්ස තංතංඅධිප්පායං ජානන්තානං තිරච්ඡාන ගතානංපි පඨමං විඤ්ඤත්තිජානනං සිද්ධං භවති. තංජානනෙන විනා අධිප්පායජානනස්ස අසම්භවතො. විඤ්ඤත්තිං ජානන්තානංච පුරිමසිද්ධසඞ්කෙත සම්බන්ධ ජානනෙන විනා අධිප්පායජානනං න සම්භවතීති මජ්ඣෙ විසුං පුබ්බසඞ්කෙත සම්බන්ධගහනංපි ඉච්ඡන්ති, ද්වීසු පන පවත්තකවිඤ්ඤත්තීසු පරං අභික්කමන්තං චක්ඛුවිඤ්ඤාණවීථියා දිස්වා අභික්කමනවිඤ්ඤත්තිඤ්ච අභික්කමනචිත්තඤ්ච මනොවිඤ්ඤාණවීථියා ජානන්ති. එසනයො පටික්කමනාදීසු. තථා පරස්ස කථං සොතවිඤ්ඤාණවීථියා සුත්වා කථනවිඤ්ඤත්තිඤ්ච කථනචිත්තඤ්ච මනොවිඤ්ඤාණවීථියා ජානන්ති. පරං රත්තචිත්තෙන කායඞ්ගං චාලෙන්තං දිස්වා චලනවිඤ්ඤත්තිඤ්ච රාගචිත්තඤ්ච ජානන්ති. රත්තස්ස කථං සුත්වා කථන විඤ්ඤත්තිඤ්ච රාගචිත්තඤ්ච ජානන්ති. එසනයො සබ්බාසු කායිකවාචසිකක්‍රියාසූති. ලහුනො භාවො **ලහුතා.** මුදුනො භාවො **මුදුතා.** කම්මනි සාධු කම්මඤ්ඤං. කම්මයොග්‍යාන්ති අත්ථො. කම්මඤ්ඤස්ස භාවො **කම්මඤ්ඤතා.**

අදන්ධතාලක්ඛණා රූපස්ස ලහුතා. අථද්ධතා ලක්ඛණා රූපස්ස මුදුතා. සරීරක්‍රියානුකූලකම්මඤ්ඤභාවලක්ඛණා රූපස්ස කම්මඤ්ඤතා. අඤ්ඤමඤ්ඤං අවිජහන්තියොපි එතා විරුද්ධපච්චයසප්පාය පච්චයානං වසෙන අසංමිස්සතො වෙදිතබ්බා. තථා හි අත්තනො කායවිරුද්ධං උතුංවා ආහාරංවා චිත්තක්‍රියංවා සෙවන්තානං සරීරගතා ධාතුයො කදාචි සකලසරීරංවා සරීරෙකදෙසංවා බොහෙත්වා විසෙසතො පූතිමුඛ සප්පසඞ්ඛාතආපො පරියුට්ඨානං කත්වා කායං අසය්හභාරං විය ගරුං භාරියං කරොන්ති. ඉරියා පථපරිවත්තනෙ කායභාරියනිමිත්තං දුක්ඛං උප්පාදෙන්ති. තදාරූපස්ස ලහුතා නපවත්තති. පුන අත්තනො සරීරසප්පායං උතුංවා ආහාරංවා චිත්තකිරියංවා සෙවන්තානං සො ධාතුක්ඛොභො වූපසම්මති. කායො සල්ලහුකො හොති. ඉරියාපථපරිවත්තනෙ කාය භාරියනිමිත්තං දුක්ඛංනාම නත්ථි. තදා සා පවත්තති. එසනයො සෙසාසුපි. විසෙසනතො පනෙත්ථ මුදුභාගං කට්ඨමුඛසප්පසඞ්ඛාත පථවීපරියුට්ඨානං කත්වා සුක්ඛකට්ඨංවිය කායං ථද්ධං කක්ඛළංකරොන්ති. ඉරියාපථපරිවත්තනෙ අඞ්ගමඞ්ගානංඡිජ්ජනභිජ්ජනාකාරපත්තං ථද්ධං කක්ඛළනිමිත්තං දුක්ඛං උප්පාදෙන්තීති වත්තබ්බං. කම්මඤ්ඤතායං සත්ථමුඛසප්පසඞ්ඛාත වායො පරියුට්ඨානං වායොවිසමං කත්වා දාමරිකචොරපරියුට්ඨිතං පච්චන්තරට්ඨං විය කායං විවට්ටමානං කරොන්ති, සබ්බඉරියාපථෙසු සුඛංනාම නත්ථීති වත්තබ්බං. තෙජොධාතු පන තාසං සබ්බාසංපි මූලභූතා හොතීති වෙදිතබ්බා.

ඉමා පන අරොගිනො කල්ලභාවොවිය සුපරිමද්දිතචම්මස්ස මුදුභාවොවිය සුදන්ධසුවණ්ණස්ස කම්මක්ඛමභාවොවිය රූපකායස්ස ඉරියාපථපරිවත්තනෙ සල්ලහුකතාදිවසෙන සන්දිස්සමානා විසෙසාකාරා හොන්තීති කත්වා **විකාරරූපං නාම.** චයනං චයො. පිණ්ඩවසෙන අභිනිබ්බත්තීති අත්ථො. ආදිතො උපරිතොච චයො **උපචයො.** පඨමාභිනිබ්බත්ති උපරූපරිවඩ්ඪීවාති අත්ථො. අයඤ්හි උපසද්දො උපඤ්ඤත්තන්තිආදීසු විය පඨමත්ථො උපසිත්තන්තිආදීසු වියච උපරි අත්ථොති. වුත්තඤ්ච මූලටීකායං උපසද්දො පඨමත්ථො උපරිඅත්ථොච හොතීති. තෙනෙවහි පාළියං යො ආයතනානං ආචයො, සො රූපස්ස උපචයො. යොරූපස්ස උපචයො, සා රූපස්ස සන්තතීති වුත්තං. තනනං විත්ථාරණං තති. සම්බන්ධා තති පුනප්පුනංවා තති **සන්තති.** යථා පවත්තානං ආයතනානං අද්ධානපූරණවසෙන පවත්තීති අත්ථො. තත්ථ ගබ්භසෙය්‍යකානං සත්තානං පටිසන්ධික්ඛණෙ රූපානං උප්පාදො පඨමාභිනිබ්බත්තිඅත්ථෙන උපචයොනාම. තතො පරං යාව සබ්බපඨමං උප්පන්නානං චක්ඛු සොත ඝානජිව්හානං උප්පාදො, එත්ථන්තරෙ රූපානං උප්පාදො උපරි වඩ්ඪීඅත්ථෙන උපචයොනාම. තතො පරං යාවජීවං චතුසන්තතිරූපානං උප්පාදො සන්තතිනාම. වුත්තඤ්හෙතං අට්ඨකථායං නදීතීරෙ නිඛාතකූපස්මිං උදකුග්ගමනකාලොවිය ආචයො නිබ්බත්ති. පරිපුණ්ණකාලොවිය උපචයො වඩ්ඪී. අජ්ඣොත්ථරිත්වා ගමනකාලො විය සන්තති පවත්තීති.

විභාවනියං පන

පටිසන්ධිතො පට්ඨාය යාවචක්ඛාදි දසකානං උප්පත්ති. එත්ථන්තරෙ රූපුප්පාදො උපචයොනාම. තතො පරං සන්තති නාමාති වුත්තං. තංපි තෙන පරියායෙන යුජ්ජතියෙව.

සංසෙදජොපපාතිකානං පන පටිසන්ධික්ඛණෙ රූපානං උප්පාදො පඨමා භිනිබ්බත්ති අත්ථෙන පරිපුණ්ණ වඩ්ඪි අත්ථෙනච උපචයො නාම, තතො පරං රූපානං උප්පාදො සන්තතිනාම. අපිච, තිසමුට්ඨානික රූපානංපි විසුං විසුං සන්තතිපච්චුප්පන්නංනාම අත්ථි. තස්සච එකෙකස්ස නිබ්බත්ති වඩ්ඪි පවත්ති වසෙන තිස්සො තිස්සොඅවත්ථා හොන්ති. තත්ථ එකෙකසන්තතියං ආදිම්හි සන්තතිසීසරූපානං සබ්බපඨමං උප්පාදො නිබ්බත්තිනාම. තතො වඩ්ඪනරූපානං උප්පාදො වඩ්ඪිනාම. වඩ්ඪනෙ සමත්තෙ අවඩ්ඪිත්වා පබන්ධට්ඨිතිවසෙන වත්තනවසෙනඋප්පාදොපවත්තිනාම. තත්ථ ච නිබ්බත්තිවඩ්ඪියො උපචයොනාම. පවත්තිසන්තති නාම. සඞ්ඛෙපතො පන ලොකෙ සබ්බාසු ඉන්ද්‍රියානින්ද්‍රියබද්ධරූපපවත්තීසු සන්දිස්සමානෙ ජායන වඩ්ඪන පවත්තනසඞ්ඛාතෙ අවත්ථාභෙදෙ දිස්වා උපචයසන්ත තියො වෙදිතබ්බා. තත්‍රායං නයො-රුක්ඛතිණාදීනිවා සාඛා පත්තපුප්ඵඵලාදීනිවා ආදිම්හි ජායන්ති. ජායිත්වා වඩ්ඪන්ති. වඩ්ඪනෙ සමත්තෙ අවඩ්ඪිත්වා පබන්ධවසෙන පවත්තිත්වා භිජ්ජන්තීති. ජීරණං ජරා, ජීරන්ති ජිණ්ණභාවං ගච්ඡන්ති එතායාති ජරා. සායෙව **ජරතා**. උප්පාදජරාභඞ්ගෙහි නිච්චලති නකම්පතීති නිච්චො අසඞ්ඛත ධම්මො. න නිච්චො අනිච්චො, සඞ්ඛතධම්මො. අනිච්චස්ස භාවො **අනිච්චතා,** භඞ්ගො.

[183] විභාවනියං පන

''නිච්චධුවභාවෙන න ඉච්චං අනුගන්තබ්බන්ති අනිච්ච''න්ති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

නිච්චසද්දො හි සාසනෙ ලොකෙච පාකටො. සො එව ඉධ නකාරයුත්තො අනිච්චොති වුත්තොති. ලක්ඛීයන්ති සල්ලක්ඛීයන්ති විනිච්ඡීයන්ති ධම්මා ඉමෙ සඞ්ඛතාති එතෙනාති ලක්ඛණං. සඞ්ඛත භාවජානනනිමිත්තන්ති අත්ථො. යථාහ- අඞ්ගුත්තරෙ තීණි මානි භික්ඛවෙ සඞ්ඛතස්ස සඞ්ඛතලක්ඛණානි. කතමානි තීණි, උප්පාදො පඤ්ඤායති, වයො පඤ්ඤායති, ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්තං පඤ්ඤායතීති. නනු පාළියං ජාතිනාම ආගතා. තස්මා සාපි ඉධ වත්තබ්බාති වුත්තං **ජාතිරූපමෙවාති**ආදි. **එත්ථාති** රූපසමුද්දෙසෙ. ජනනං පාතුභවනං ජාති. ජායන්තිවා එතායාති ජාති, **උපචය සන්තති නාමෙනපවුච්චති** තස්සාජාතියාතථා අවත්ථාභෙදයොගතොති අධිප්පායො. සා හි ආදිතො පටිසන්ධිරූපානි පාතුභවන්තානි කරොති. පුන අපරිපුණ්ණානිච ආයතනානි පූරෙති. පූරිතානි ච දීඝංපි අද්ධානං අබ්බොච්ඡින්නං කත්වා පවත්තෙති පබන්ධයතීති. **එකා දසවිධංපීති** මහාභූතාදිභාවෙන එකත්තං උපනයනවසෙන එකා දසපභෙදංපි. කථං සරූපවසෙන අට්ඨවීසතිවිධං හොතීති පුච්ඡිත්වා **භූතප්පසාද විසයාති**ආදිනා එකාදසවිධස්සෙව සරූපතො දස්සනං අන්තොගධභෙදානං පුබ්බෙ වුත්තභාවෙන සුපාකටත්තාති දට්ඨබ්බං. තෙනාහ-**අට්ඨාරසවිධන්ති**.

චත්තාරි භූතානි පඤ්චපසාදා අගහිතගහණෙන චත්තාරො විසයා ගොචරා. දුවිධො භාවො. එකං හදයං. ඉති ඉදං සොළසවිධං රූපං ජීවිතාහාරරූපෙහි සහ අට්ඨාරසවිධං හොති තථා එකො පරිච්ඡෙදො. දුවිධා විඤ්ඤත්ති. අගහිතගහණෙන තිවිධො විකාරො. චතුබ්බිධං ලක්ඛණන්ති දස අනිප්ඵන්නාවාති රූපං සරූපතො අට්ඨවීසතිවිධං භවෙති යොජනා. එත්ථච පච්ඡිමානි දසරූපානි සභාවතො අනුපලබ්භමානත්තා පච්චයෙහි නිප්ඵාදිතානි රූපානි න හොන්තීති **අනිප්ඵන්නානි නාම**. අපි චෙත්ථ අභිධම්මෙ විසුං උද්දිට්ඨානි නිද්දිට්ඨානිච එතානි සභාවතො අනුපලබ්භමානානීති වා පරමත්ථතො අවිජ්ජමානානීතිවා නසක්කා වත්තුං. වොහාරසිද්ධ මත්තභාවං අතික්කම්ම තාදිසෙන සුද්ධධම්මගතියා සිද්ධෙන පරමත්ථ ලක්ඛණෙන උපලද්ධත්තා. ඉතරථා නිබ්බත්තිලක්ඛණරහිතං අසඞ්ඛත නිබ්බානංපි සභාවතො අනුපලබ්භමානං පරමත්ථතො අවිජ්ජමානඤ්ච නාම සියාති. තස්මා නිබ්බත්ති ලක්ඛණරහිතත්තාඑව එතානි අනිප්ඵන්නානිනාම. න සභාවතො අනුපලබ්භමානත්තාති යුත්තං සියාති.
[රූපසමුද්දෙසො]

157. රූපවිභාගෙසබ්බඤ්ච පන එතං යථාසමුද්දිට්ඨං අට්ඨවීසති විධං රූපං අහෙතුකට්ඨෙන එකවිධමෙව. න සහෙතුකා හෙතුක වසෙන දුවිධං. තථාසප්පච්චයට්ඨෙන එකවිධමෙව. න සප්පච්චයාපච්චය වසෙන දුවිධන්ති එවං පවත්තං එකවිධනයං තාව දස්සෙතුං **සබ්බඤ්චාති**ආදිමාරද්ධං.

[184] විභාවනියං පන

එකවිධනයොපි රූපවිභාගොඑවාති කත්වා ''යථා උද්දිට්ඨ රූපානං එකවිධාදිනයං දස්සනත්ථං සබ්බඤ්ච පනෙතන්තිආදි වුත්ත''න්ති වුත්තං. තං න සමෙති.

වක්ඛති හි –

අජ්ඣත්තිකාදිභෙදෙන, විභජන්ති යථාරහන්ති.

එතෙන අජ්ඣත්තිකාදිභෙදො එව රූපවිභාගොනාමාති විඤ්ඤායති.

තත්ථ සබ්බංපි රූපං හෙතුසම්පයොගා භාවතො අහෙතුක මෙව, න කිඤ්චි සහෙතුකං. කිඤ්චි අහෙතුකන්ති එවං විභාගො අත්ථීති අධිප්පායො. සප්පච්චයං සාසවං සඞ්ඛතං ලොකියන්ති පාඨො. සප්පච්චයං සඞ්ඛතං ලොකියං සාසවන්ති පන යුත්තො. පාළියංපි තථා දිට්ඨත්තා සභාගයුගළසම්භවතොවාති. ඉතරානි පන පාළිකමෙන අසමෙන්තානිපි සභාග යුගළත්තා භාගතො යුත්තානිඑව. තත්ථ අත්තනො ජනකෙන පච්චයෙන සහෙව වත්තතීති **සපච්චයං**. පච්චයෙහි සඞ්ගම්ම කරීයතීති **සඞ්ඛතං**. පඤ්චුපාදා නක්ඛන්ධසඞ්ඛාතෙ ලොකෙඑව පරියාපන්නන්ති **ලොකියං**. අත්තානං ආරබ්භ පවත්තෙහි ආසවෙහි සහෙව වත්තතීති **සාසවං**. අකනිට්ඨ බ්‍රහ්මසන්තාන භූතංපි රූපං කාමතණ්හා විසයභාවෙන කාමෙඑව පරියාපන්නත්තා **කාමාවචරං**. නත්ථි අත්තනා ගහිතං කිඤ්චි ආරම්මණංනාම අස්සාති **අනාරම්මණං**. යො ධම්මො අඤ්ඤෙන පයොගෙන පහීනොපි සමුදයපහානෙ අසති අපහීනොව හොති. පුන අවස්සං උප්පජ්ජමානත්තා. අප්පහීනොපි තස්මිං සති පහීනොව හොති. පුන අනුප්පජ්ජමානත්තා. තාදිසො ධම්මො පහානවායාමස්ස අට්ඨානත්තා අප්පහාතබ්බොනාම. රූපංපි එදිසමෙව හොතීති වුත්තං **අප්පහාතබ්බ මෙවාති**. අට්ඨානත්තා පහාන වායාමං න අරහතීති අත්ථො. අථවා, විනා සමුදයපහානෙන පහාතුං අසක්කුණෙය්‍යොති අත්ථො. යදි එවං රූපං භික්ඛවෙ න තුම්හාකං. තං පජහථ. තං වො පහීනං දීඝරත්තං අත්ථාය හිතාය සුඛාය භවිස්සතීති ඉදං කථන්ති. තංපි තබ්බිසයස්ස රාගස්ස පහානං සන්ධාය වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. යථාහ –

> රූපෙ ඛො රාධ යො ඡන්දො, යො රාගො, යානන්දී, යා තණ්හා, තං පජහථ. එවං තංරූපං පහීනං භවිස්සති උච්ඡින්නමූලං තාලාවත්ථුකතං අනභාවංකතං ආයතිං අනුප්පාදධම්මන්ති.

අයං නයො අඤ්ඤෙසුපි කුසලාදීසු අප්පහාතබ්බෙසු වෙදිතබ්බොති. එවසද්දො චෙත්ථ පුරිමපදෙසුපි යොජෙතබ්බො. ඉතිසද්දො ආදිඅත්ථො, පකාරත්ථොවා. තෙන පාළියං ආගතං න හෙතු හෙතුවිප්පයුත්තන්තිආදිං සඞ්ගණ්හාති. තස්ස තස්ස පුග්ගලස්ස අත්තභාවපරියාපන්නො ධම්මසමූහො අජ්ඣත්තංනාම. තස්මිංපිච යත්ථ තණ්හාය අතිරෙකතරං දළ්හපරිග්ගහො හොති. සො චක්ඛාදිකො චිත්තෙන සහ ඡබ්බිධො ධම්මො **අජ්ඣත්තිකො නාම**. අජ්ඣත්තෙ විදිතො පාකටොති කත්වා. තථා හි සො අජ්ඣත්තජ්ඣත්තන්තිපි වුත්තො. ඉතරානි පන රූපාදීනි එස්සාදීනිච තදුපාදාය තණ්හාපරිග්ගහස්ස මන්දත්තා බාහිරානි නාම. යථා හි ලොකෙ මණිංවා සුවණ්ණංවා රජතංවා බහිගෙහෙ නිදහිත්වා ඨපිතං හොති. පච්ඡිංවා සුප්පංවා ඝටොවා සරාවොවා අන්තො ගෙහෙ ඨපිතො. තත්ථ පච්ඡිමානි ඡඩ්ඩෙත්වාපි පුරිමානි රක්ඛන්ති. තස්මා තානෙව තණ්හාපරිග්ගහදළ්හතාය අන්තොපරිභොගාත්වෙව වුච්චන්ති. පච්ඡිමානි පන බාහිර පරිභොගාත්වෙව. එවං සම්පදමිදං දට්ඨබ්බං. ඉධපි හි යදි සක්කුණෙය්‍යා. රූපාදීනි එස්සාදිනිච සබ්බානි ඡඩ්ඩෙත්වාපි චක්ඛාදිකං ඡබ්බිධමෙව අවස්සං රක්ඛිස්සන්තීති. ඉති තණ්හා පරිග්ගහස්ස දළ්හමන්දතා වසෙනෙව තෙසං ද්වින්නං අජ්ඣත්තික බාහිරතා වුත්තා. න පවත්තිදෙසවසෙනාති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං.

[185] යං පන **විභාවනියං**

> ''අජ්ඣත්තිකරූපං අත්ථභාවසඞ්ඛාතං අත්තානං අධිකිච්ච උද්දිස්ස පවත්තත්තා. කාමං අඤ්ඤෙපි අජ්ඣත්තසම්භූතා අත්ථි. රූළ්හීවසෙන පන චක්ඛාදිකමෙව අජ්ඣත්තිකන්ති'' වුත්තං. තං න සුන්දරං.

[186] යඤ්ච **තත්ථ**

> ''අත්තසඞ්ඛාතංපා චිත්තං අධිකිච්ච තස්ස ද්වාරභාවෙන පවත්තතීති අජ්ඣත්තං. තදෙව අජ්ඣත්තිකන්ති'' වුත්තං. තංපි න සුන්දරං.

තස්මිං අත්ථෙ හි සති චිත්තස්ස අජ්ඣත්තතා න සම්පජ්ජති. අජ්ඣත්තධම්ම අජ්ඣත්තිකම්මොනඤ්ච අවිසෙසො ආපජ්ජතීති.

යං පන **තත්ථ**

> අථවා යදි මයං න හොම, ත්වං කට්ඨකලිඞ්ගරූපමො භවිස්සතීති වදන්තා විය අත්තභාවස්ස සාතිසයං උපකාරකත්තා චක්ඛාදිනෙව විසෙසතො අජ්ඣත්තිකානීති වුත්තං. තං යුත්තතරං.

තථා උපකාරාතිසයත්තාඑව හි තෙසු සත්තානං පරිග්ගහ දළ්හතා හොතීති. සත්තවිධංපි **ද්වාරරූපංනාම**. යථාක්කමං වීථි චිත්තානං පාණාතිපාතාදිකම්මානඤ්ච පවත්තිමුඛත්තා. තත්ථ පන පඤ්ච විධං පසාදරූපං උපපත්තිද්වාරංනාම. විඤ්ඤත්තිද්වයං කම්මද්වාරංනාමාති **ඔළාරිකරූපං** පකතියා ථූලසභාවත්තා ඝට්ටනසඞ්ඛාතස්සච අත්තනො කිච්චස්ස ඔළාරිකත්තා. **සන්තිකෙරූපං** දූරෙ පවත්තස්සපි සීඝතරං ඤාණෙන ගහණයොග්‍යත්තා. **සප්පටිඝරූපඤ්චාති** එත්ථ පටිහනනං පටිඝො. සො දුවිධො විසයවිසයීනං පටිඝට්ටනං මහා භූතානං අඤ්ඤමඤ්ඤපටිඝට්ටනන්ති. තත්ථ යෙන පටිඝට්ටනෙන පසාද ද්වාරානං භවඞ්ගස්සච විකාරප්පත්ති හොති. ඉදං විසයවිසයීනං පටිඝට්ටනංනාම. යෙන රුප්පනලක්ඛණානං රූපධම්මානං රුප්පන කුප්පන ඝට්ටන පීළන භිජ්ජනාදයො පවත්තන්ති. ඉදං මහාභූතානං අඤ්ඤමඤ්ඤපටිඝට්ටනං නාම. පටිඝෙන සහ වත්තතීති සප්පටිඝං.

[187] විභාවනියං පන

"යො සයං නිස්සයවසෙනව සම්පත්තානං අසම්පත්තානඤ්ච පටිමුඛභාවො අඤ්ඤමඤ්ඤපතනං. සො පටිසො වියාති පටිසො. යථාහි පටිසාතෙ සති දුබ්බලස්ස චලනං හොති. එවං අඤ්ඤමඤ්ඤපටිමුඛභාවෙ සති අරූපසභාවත්තා දුබ්බලස්ස භවඞ්ගස්ස චලනං හොතීති" එවං මහාභූතඝට්ටනං උපමාමත්තං කත්වා විසයවිසයිඝට්ටනමෙව ගහිතං. තං අනුපපන්නං.

එවඤ්හි සති යානි ලොකෙ අජ්ඣත්තබහිද්ධාසන්තානෙසු ඝට්ටනානි දිස්සන්ති. යෙසං වසෙන රූපධම්මෙසු අඤ්ඤමඤ්ඤං ලග්ගන බන්ධන ථම්භන ධාරණ චලනාදීනිවා වඩ්ඪන හායන ඡෙදන භෙදන විලීන විකිරණාදීනිවා පවත්තන්ති. තානි ඉධ අසඞ්ගහිතානි සියුං. නච තානි අනුග්ගහ උපඝාත වසෙන පවත්තිභූත සන්නිපාත සඞ්ඛාතං ඝට්ටනංවිනා අඤ්ඤපකාරානිඑව සක්කා භවිතුන්ති. ඉතරං සොළසවිධං වුත්තපටිපක්ඛවසෙන **සුඛුමරූපං දූරෙරූපං අප්පටිඝරූපඤ්ච**. උපාදින්නරූපං නාම කත්ථචි යංකිඤ්චි සරීරට්ඨකරූපං වුච්චති. කත්ථචි කම්මසමුට්ඨාන මෙව තදුභයංපි තණ්හාදිට්ඨීහි තුසං ආදින්නපරාමට්ඨත්තා උපාදින්නං නාම නිප්පරියායතො පන කම්මසමුට්ඨානමෙව උපාදින්නංනාම. කස්මා තස්සෙව සත්තසන්තානෙ නිච්චකාලං පවත්තිවසෙන සාතිසයං භුසං ආදින්නගහිතපරාමට්ඨතාසම්භවතොති වුත්තං **කම්මජංඋපාදින්නරූපන්ති**. එතං මමාතිආදිනා තණ්හාදිට්ඨීහි භුසං ආදියතීති උපාදින්නං. අට්ඨකථායං පන තණ්හාදිට්ඨීහි උපෙතෙන කම්මුනා අත්තනො ඵලභාවෙන ආදින්නං ගහිතන්ති ඉමමත්ථං දස්සෙති. සහ නිදස්සනෙන **සනිදස්සනං**. නිදස්සනන්ති චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන දට්ඨබ්බභාවො වුච්චති. සො පන ධම්මතො අනඤ්ඤත්තෙපි අඤ්ඤෙ විය කත්වා උපචරීයති. එවඤ්හි සති අත්ථවිසෙසබොධො හොතීති. නිදස්සනන්තිවා චක්ඛුවිඤ්ඤාණකිච්චං වුච්චති. තෙන සහ වත්තතීති සනිදස්සනන්තිපි යුජ්ජතියෙව. චක්ඛාදිද්වයං අසම්පත්තවසෙන ගොචරග්ගාහිකං. ඝානාදිත්තයං සම්පත්තවසෙන ගොචරග්ගාහිකන්ති පඤ්චවිධංපි ගොචරග්ගාහිකරූපන්ති යොජනා. තත්ථ පසාදෙ අල්ලීයිත්වා ලග්ගිත්වා උප්පන්නං ආරම්මණං සම්පත්තංනාම. කෙසග්ගමත්තංපි මුඤ්චිත්වා උප්පන්නං අසම්පත්තංනාම. කස්මා පනෙත්ථ චක්ඛාදිද්වයං අසම්පත්තමෙව ගණ්හාති. ඝානාදිත්තයං සම්පත්තමෙවාති, පච්චයවිසෙසතො. ආලොකො හි රූපගහණෙ චක්ඛුස්ස පච්චයො. ආකාසොව සද්දගහණෙ සොතස්සාති චක්ඛුරූපෙසුච අඤ්ඤමඤ්ඤං ලග්ගිත්වා උප්පජ්ජමානෙසු ආලොකපරිවාරස්ස ඔකාසො නත්ථි. තථා සොතසද්දෙසුච ආකාසපරිවාරස්සාති. වායුආපපථවියො පන ඝානාදිත්තයස්ස ගන්ධාදිගහණෙ පච්චයා හොන්ති. තත්ථ වායුනාම ගන්ධාකඩ්ඪනකො නාසවාතොයෙව, සොච සම්පත්තස්සෙව පච්චයො. ආපොනාම ජිව්හාතෙමනකො ආපො, සොපි සම්පත්තස්සෙව පච්චයො. න හි රසො සුක්ඛජිව්හාය එරතීති. පථවීච ඝට්ටනත්ථාය පච්චයො. න හි දුබ්බලපථවීසන්නිස්සයො ආලොකොවා රජොවාකායෙ පතමානොපි පසාදෙ ඝට්ටෙතීති. ඉති පච්චයවිසෙසතො තෙසං සම්පත්තාසම්පත්තවසෙන ගහණ විසෙසො හොතීති. තත්ථ චක්ඛුස්ස තාව අසම්පත්තගහණං පාකටං. තඤ්හි සමීපෙ අක්ඛිවණ්ණංවා හමුකමූලංවා නපස්සති. දූරෙ පන මහන්තං චන්දමණ්ඩලාදිකංවා ඵලිකාදිතිරොහිතංවා වණ්ණං පස්සති. දිසාදෙසවවත්ථානඤ්චස්ස පඤ්ඤායතීති. සොතස්ස පන කථන්ති, තත්ථ හි දූරෙ සද්දො චිරෙන සුය්‍යමානො දිස්සති පච්ඡිමදිසාභාගෙ උප්පන්නොපි සද්දො අන්තරා මහන්තෙ චෙතියාදිකෙ අන්තරිතෙ සති දක්ඛිණපස්සතොවා සුය්‍යාති. උත්තරපස්සතොවා. අසුය්‍යමානොවා හොතීති. වුච්චතෙ, උප්පන්නො සද්දසඞ්ඝාටො ආසන්නෙ ඨිතානං ආදිතො පට්ඨාය යාව අවසානා කමෙන පාකටීභූතො හොති. පටිඝට්ටනානිසංසොච බලවා හොති. අහං සුණොමීති පවත්තා සල්ලක්ඛණවීථියො සීඝතරං නිරන්තරං විය පවත්තන්ති. දූරෙ ඨිතානං පන පටිඝට්ටනානිසංසො මන්දතරො හොති. ආදිතො අපාකටො. මජ්ඣෙවා අවසානෙවා පිණ්ඩවසෙන පාකටීභූතො. සල්ලක්ඛණවීථියො චිරෙන පරෙන පවත්තන්ති. තස්මා තෙසං ලහුං සුතො. චිරෙන සුතොති අභිමානො හොතීති. අපිච, සද්දොනාම නිස්සයධාතුපරංපරාය පවත්තිත්වා දූරංපි දෙසං ගච්ඡතියෙව. එවං ගච්ඡන්තොව ගතගතට්ඨානෙඑව ඨත්වා සවනූපචාරෙ ඨිතානං සොතසහස්සංපි ඝට්ටෙති. මහන්තෙ පන චෙතියාදිකෙ අන්තරිතෙ සති යතො ආකාසො උජුං විවටො හොති. තතො දක්ඛිණපස්සතොවා උත්තරපස්සතොවා ගතගතඨානතොවසොතං ඝට්ටෙති. මන්දතරො පන සද්දොඅසුය්‍යා මානොපි හොති. එවං ගච්ඡන්තොව යාව සොතපසාදෙ අල්ලීයිත්වා නුප්පජ්ජති. තාව අසම්පත්තොයෙව හොති. යො පන අල්ලී යිත්වා උප්පජ්ජති. සො සම්පත්තොනාම හොති. න සො සුය්‍යාතීති. යදි පන සොතං සම්පත්තවිසයං සියා. යථා අන්තො කුච්ඡිගතො ගන්ධො බහි නසායියති. තථා අන්තො කුච්ඡිගතො සද්දොපි බහි නසුයෙය්‍ය. ගන්ධස්ස විය දිසාදෙසවවත්ථානං විස්සන සියාති.

[188] විභාවනියං පන

"ගන්ත්වා විසයදෙසං තං, ඵරිත්වා ගණ්හතීති චෙ. අධිට්ඨාන විධා නෙපි, තස්ස සො ගොචරො සියා." තිපි විචාරිතං. තං න සුන්දරං.

න හි චක්ඛාදිද්වයස්ස බහිද්ධා විසයදෙසගමනසඞ්ගො අත්ථීති. ගොචරං ගණ්හාතීති **ගොචරග්ගාහිකං**. පසාද මණ්ඩභූතත්තා ආපාතමාගතං ආරම්මණනිමිත්තං සම්පටිච්ඡතීති අත්ථො.

විභාවනියං පන

විඤ්ඤාණාධිට්ඨිතං හුත්වා තංතං ගොචරගහණ සභාවත්තාති වුත්තං.

වණ්ණොති රූපාරම්මණස්සෙතං නාමං. **ඔජාති** ආහාර රූප මාහ. විනිභුජ්ජතීති විනිබ්භොගො. ඨානතො දෙසතො උප්පත්තිකාරණතො විසුංවිසුං වවත්ථපීයතීති අත්ථො. නවිනිබ්භො ගොති අවිනිබ්භොගො. සො එව රූපන්ති **අවිනිබ්භොගරූපං**. ආචරියානන්දත්ථෙරෙනපනෙත්ථ ගන්ධරසඔජා කත්ථචි විනිභූත්තා දිස්සන්තීති පඤ්චවිධමෙව අවිනිබ්භොගරූපං ඉච්ඡිතං. තං පරතො ආගමිස්සතීති. [රූපවිභාගො].

158. **කම්මන්ති** එකා චෙතනාඑව. සායෙව හි පට්ඨානෙ නානාක්ඛණික කම්මපච්චයභාවෙන වුත්තා. යථාහ- නානාක්ඛණිකා කුසලාකුසලා චෙතනා විපාකානං ඛන්ධානං කටත්තාච රූපානං කම්මපච්චයෙන පච්චයොති. **චිත්තන්ති** පන සසම්පයුත්තධම්මං අධිප්පෙතං. පට්ඨානෙ චෙතසිකධම්මානංපි රූපසමුට්ඨාපනභාවෙන වුත්තත්තා. යථාහ-හෙතූ හෙතුසම්පයුත්තකානං ධම්මානං තං සමුට්ඨානානඤ්ච රූපානං හෙතු පච්චයෙන පච්චයොතිආදි. **උතූති** තෙජොයෙව. සො හි කප්පසණ්ඨාපනවසෙන සකලං ඔකාස ලොකංපි නානාසරීරසණ්ඨාපනවසෙන සක ලං රූපමයං කායං සත්තලොකංපි නානාරුක්ඛතිණාදීනං අබ්භපටලමෙඝවුට්ඨිජලඅග්ගි වාතාදීනඤ්ච සණ්ඨාපනවසෙන සකලං සඞ්ඛාරලොකංපි උදයති පසවති ජනෙති වඩ්ඪෙති. තස්මා උතූති වුච්චතීති. අරති ගච්ඡති පවත්තතීති උතූතිපි වදන්ති. **ආහාරොති** ඔජාඑව. රූපවිරාගභාවනාභූතං අරූපකුසලං කම්මජරූපං නජනෙතීති වුත්තං **පඤ්චවීසතිවිධංපීති**. **අතිසඞ්ඛතන්ති** අතීතකාලෙ යථාකා ලන්තරෙ රූපං ජනෙති, තථා විසෙසෙත්වා සුට්ඨුකතං. **අජ්ඣත්ති කසන්තානෙති** වුත්තං, අජ්ඣත්තසන්තානෙති පන වත්තබ්බං. අජ්ඣත්ත මෙව අජ්ඣත්තිකන්තිවා ඉකසද්දස්ස අත්ථො දට්ඨබ්බො. **පටිසන්ධිමුපාදායාති** පටිසන්ධිචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණං උපාදාය. **ඛණෙඛණෙති** එකෙකස්ස චිත්තස්ස තීසු තීසු ඛණෙසු. ආචරියානන්දත්ථෙරො පන සබ්බෙසංපි චතුසමුට්ඨානිකරූපානං එකෙකස්ස චිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙඑව උප්පාදං භඞ්ගක්ඛණෙඑව නිරොධඤ්ච ආහ. අහං පනස්සා ධිප්පායො-සබ්බානිපි චතුසමුට්ඨානිකරූපානි චිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙඑව උප්පජ්ජන්ති, න භඞ්ගක්ඛණෙ. යථාහ –

> යස්සවා පන සමුදයසච්චං නිරුජ්ඣති, තස්ස දුක්ඛසච්චං උප්පජ්ජතීති. නොති.

තථා තානි චිත්තස්ස භඞ්ගක්ඛණෙඑව නිරුජ්ඣන්ති. න උප්පාදක්ඛණෙ. යථාහ –

> යස්ස කුසලා ධම්මා අකුසලා ධම්මා උප්පජ්ජන්ති, තස්ස අබ්‍යාකතා ධම්මා නිරුජ්ඣන්තීති. නොති.

අරූපභවං සන්ධාය එතං යමකද්වයං වුත්තං. රූපානි පන චිත්තස්ස භඞ්ගක්ඛණෙපි උප්පජ්ජන්ති. උප්පාදක්ඛණෙපි නිරුජ්ඣන්තීති චෙ. න. එවඤ්හි සති –

> යස්සවා පන සමුදයසච්චං නිරුජ්ඣති, තස්ස දුක්ඛසච්චං උප්පජ්ජතීති. අරූපෙ තණ්හාය භඞ්ගක්ඛණෙ තෙසං සමුදයසච්චං නිරුජ්ඣති. නොච තෙසං දුක්ඛසච්චං උප්පජ්ජති. පඤ්චවොකාරෙ තණ්හාය භඞ්ගක්ඛණෙ තෙසං සමුදයසච්චඤ්ච නිරුජ්ඣති, දුක්ඛසච්චඤ්ච උප්පජ්ජතීතිච.

ඉතරත්ථච

> අරූපෙ කුසලානං උප්පාදක්ඛණෙ තෙසං කුසලා ධම්මා උප්පජ්ජන්ති. නොච තෙසං අබ්‍යාකතා ධම්මා නිරුජ්ඣන්ති. පඤ්චවොකාරෙ කුසලානං උප්පාදක්ඛණෙ තෙසං කුසලා ධම්මාච උප්පජ්ජන්ති. අබ්‍යාකතා ධම්මාච නිරුජ්ඣන්තීතිච.

එවං පරිපුණ්ණපඤ්හාඑව උද්ධටා සියුං. නොති පන පටිසෙධොව උද්ධටො. තස්මා නයිදං අරූපභවං සන්ධාය වුත්තන්ති සක්කා වත්තුන්ති. චිත්තජරූපං සන්ධාය වුත්තන්ති චෙ. තම්පි න. කම්මජරූපස්ස විගහණෙ විරොධස්ස යමකපාඨන්තරස්ස අභාවතො. අනුලොමස්සෙවච භාවතො. යථාහ –

> යස්සවාපන යත්ථ මනින්ද්‍රියං න උප්පජ්ජති. තස්ස තත්ථ ජීවිතින්ද්‍රියං නඋප්පජ්ජතීති. අසඤ්ඤසත්තානං තෙසං තත්ථ මනින්ද්‍රියං න උප්පජ්ජති. නොච තෙසං තත්ථ ජීවිතින්ද්‍රියං න උප්පජ්ජති.
>
> සබ්බෙසං චවන්තානං පවත්තෙ චිත්තස්ස භඞ්ගක්ඛණෙ තෙසං තත්ථ මනින්ද්‍රියඤ්ච නඋප්පජ්ජති. ජීවිතින්ද්‍රියඤ්ච නඋප්පජ්ජතීති.

එත්ථ හි අසඤ්ඤසත්තානන්ති එතෙන රූපජීවිතින්ද්‍රිය මෙව වුත්තං. යදිච තං චිත්තස්ස භඞ්ගක්ඛණෙපි උප්පජ්ජෙය්‍ය, පුරිමකොට්ඨාසෙ පවත්තෙ චිත්තස්ස භඞ්ගක්ඛණෙ අසඤ්ඤසත්තානං තෙසං.ල. ජීවිතින්ද්‍රියං නඋප්පජ්ජතීති වුත්තං සියා, පච්ඡිමකොට්ඨාසෙච සබ්බෙසං චවන්තානං ඉච්චෙව වුත්තං සියාති. පච්ඡිමකොට්ඨාසෙ පන අරූප ජීවිතින්ද්‍රියං සන්ධාය වුත්තන්ති චෙ. න. තථා ගහණත්ථං යමක පාඨන්තරාභාවතො සබ්බඤ්ඤුවිසයෙව ඨානෙ පාළියො සංසන්දිත්වා බලවතියා පාළියුත්තියාඑව ඨාතබ්බතොති. යස්මාච රූපධම්මා නාම දන්ධපවත්තිනො හොන්ති. අරූපධම්මා ලහුපවත්තිනො ඨිතික්ඛණොච තෙසං විසුං ගණනූපගො නත්ථි. තස්මා අඤ්ඤොයෙව රූප ධම්මානං ඛණපබන්ධො. අඤ්ඤො අරූපධම්මානං. තත්ථ සබ්බෙපි රූපධම්මා එකචිත්තක්ඛණපරිමාණෙන අත්තනො උප්පාදක්ඛණෙන යුත්තා ඛණෙ ඛණෙ නිරන්තරමෙව උප්පජ්ජන්ති. පටිසන්ධිතො පට්ඨාය සහුප්පන්නත්තාච පන

ද්වින්නං තෙසං උප්පාදාදිවා නිරොධන්තොවා යාවජීවංපිසහෙව හොතීතිපි තස්ස අධිප්පායොති. යමක පාළියො පන නානාත්ථා, නානාබ්‍යඤ්ජනා, ගම්භීරොච සත්ථු අධිප්පායො. තස්මා සුට්ඨු විචාරෙත්වා සල්ලක්ඛෙතබ්බො. න පන ධම්මතා එසා යමකස්ස. යදිදං යථාලාභයොජනාති කත්වා අත්තනො අධිප්පායෙ ඨත්වා දිට්ඨං දිට්ඨං යමකපාඨං යථාලාභයො ජනායළුව සක්කා යොජෙතුන්ති. රූපවිරාගභාවනාවිසෙසභූතං අරූපකුසලං තස්මිං ලොකෙ රූපසහිතං පටිසන්ධිං නජනෙති. සුද්ධඅරූපමෙව ජනෙති. තස්මා රූපසන්තතිසීසස්ස සබ්බසො අභාවා තත්‍රුප්පන්නානි සබ්බානි ඡචත්තාලීසචිත්තානි රූපං ජනෙතුං න න සක්කොන්ති. අරූපවිපාකා පන තත්ථෙව නියමුප්පන්නාති අරූපපාකස්සෙව ගහණං කතං, තෙනෙව අට්ඨකථායං, අඤ්ඤානිපි බහූනි ආරුප්පෙ උප්පන්නානි අනොකාසත්ථා රූපං නසමුට්ඨාපෙන්තීති වුත්තං තත්ථ අනොකාසතානාම ආදිතො පට්ඨාය උප්පන්නස්ස රූපසන්තතිසීසස්ස අභාවො එව දට්ඨබ්බොති.

[189] විභාවනියං පන

"රූපවිරාගභාවනානිබ්බත්තත්තා හෙතුනො තබ්බිධුරතායා"තිපි කාරණං වුත්තං. තං අකාරණං.

රූපාරූපවිරාගභාවනාභූතමග්ගනිබ්බත්තස්ස ලොකුත්තරවිපාකස්ස රූපොකාසෙ සති රූපජනකතාදස්සනතොති. ඣානඞ්ගවිරහෙන අඞ්ගදුබ්බලානිපි රූපං න ජනෙන්තීති ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණගහණං කතං. ඉතරා නිපි පන පන්නරසකාමරූප පටිසන්ධිචිත්තානි ඛීණාසවානං පරිනිබ්බානචුති චිත්තන්ති ඉමානි චිත්තානි රූපං න සමුට්ඨාපෙන්තියෙව. එවංසන්තෙපි තානි සබ්බානිපි භවඞ්ගකාලෙ අඛීණාසවානඤ්ච චුතිකාලෙ සමුට්ඨාපෙන්තීති තෙසං ඉධ අගහණං දට්ඨබ්බං.

[190] විභාවනියං පන

පටිසන්ධිචිත්තං පන චුතිචිත්තඤ්ච එකූනවීසති භවඞ්ගස්සෙව අන්තොගධත්තා චිත්තන්තරං න හොතීති න තස්ස වජ්ජනං කත"න්ති වුත්තං. තත්ථ එකූනවීසති භවඞ්ගස්සෙවාති න වත්තබ්බං.

අරූපවිපාකස්ස සරූපතො වජ්ජිතත්තාති. කස්මා පන යථා වුත්තානි පන්නරස පටිසන්ධිචිත්තානි පටිසන්ධික්ඛණෙ රූපං න සමුට්ඨාපෙන්තීති, පරිදුබ්බලත්තා. චිත්තඤ්හිනාම උප්පාදක්ඛණෙඑව පරිපුණ්ණං පච්චයං ලභිත්වා බලවං හොති. රූපඤ්ච ඨිතික්ඛණෙව.

තස්මා අත්තනො බලවන්තක්ඛණෙ උප්පජ්ජමානභාවෙන දුබ්බලං වත්ථුං නිස්සාය උප්පන්නත්තා සයංපි පරිදුබ්බලං හොතීති සබ්බානිපි තානි තදා රූපං නසමුට්ඨා පෙන්තීති. එත්ථච කෙචි අනන්තරාසෙවනාදිපච්චයා චිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙඑව ඵරන්ති. රූපස්ස පන උපත්ථම්භකභූතා උතුආහාරා පච්ඡාජාතපච්චයධම්මාච ඨිතික්ඛණෙඑවඵරන්තීති තෙසං යථාක්කමං උප්පාදක්ඛණෙ ඨිතික්ඛණෙව පරිපුණ්ණපච්චයලාභො වෙදිතබ්බො.

[191] විභාවනියං පන

"පච්ඡාජාත පච්චයරහිතං පන ආහාරාදීහිච අනුපත්ථද්ධං දුබ්බලවත්ථුං නිස්සාය පවත්තත්තා අත්තනොච ආගන්තුකතාය කම්මජරූපෙහිච චිත්තසමුට්ඨානරූපානං ඨානං ගහෙත්වා ඨිතත්තා"ති කාරණං වුත්තං. තත්ථ පච්ඡාජාත පච්චය රහිතන්ති ඉදං විචාරෙතබ්බං.

පටිසන්ධිචිත්තස්ස ඨිතික්ඛණෙ පච්ඡාජාත පච්චය රහිතස්ස පිඋතුස්ස රූපජනකභාවස්ස වක්ඛමානත්තා. න හි අත්තනා අවිජ්ජමානං පච්ඡිමචිත්තං පුරිමචිත්තක්ඛණෙ ඨිතස්ස කස්සචි රූපස්ස පච්ඡාජාත පච්චයො හොති. අත්ථි පච්චයෙකදෙසත්තා තස්ස පච්චයස්සාති. ඛීණාසවානං චුතිචිත්තං පන පකතියාව වූපසන්තවට්ටමූලෙ සන්තානෙ පවත්තත්තා සන්තතරං හොති. පුන ආයුසඞ්ඛාරානං පරික්ඛයෙන දුබ්බලතරෙ පරියන්තගතෙ ච වත්ථුම්හි නිස්සිතත්තා දුබ්බලතරඤ්ච හොතීති තං රූපං නසමුට්ඨාපෙතීති, ආචරියානන්දත්ථෙරො පන සබ්බසත්තානංපි චුතිචිත්තං රූපං නසමුට්ඨාපෙතීති ඉච්ඡති. යථාහ-ඛීණාසවානං චුතිචිත්තන්ති විසෙසෙත්වා වුත්තං.

කාමාවචරානං පච්ඡිමචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ යස්ස චිත්තස්ස අනන්තරා කාමාවචරානං පච්ඡිමචිත්තං උප්පජ්ජිස්සති. රූපාවචරෙ අරූපාවචරෙ පච්ඡිමභවිකානං යෙච රූපාවචරං අරූපාවචරං උපපජ්ජිත්වා පරිනිබ්බායිස්සන්ති, තෙසං, චවන්තානං තෙසං වචී සඞ්ඛාරො නිරුජ්ඣිස්සති, නොච තෙසං කායසඞ්ඛාරො නිරුජ්ඣතීති –

පන වචනතො අඤ්ඤෙසංපි චුතිචිත්තං රූපං නසමුට්ඨාපෙතීති විඤ්ඤායති. න හි රූපසමුට්ඨාපක චිත්තස්ස ගබ්භගමනාදි විනිබද්ධාභාවෙ කායසඞ්ඛාරාසමුට්ඨාපනං අත්ථි, න ච යුත්තං චුතොච චිත්තසමුට්ඨානඤ්චස්ස පවත්තතීති. නාපි චුතිචිත්තං රූපං සමුට්ඨාපෙතීති පාළි අත්ථීති.

අනුටීකායං පන

තස්මිං පාඨෙ තෙසං වචන්තානං නොච කායසඞ්ඛාරො නිරුජ්ඣතීති වචනං න කෙවලං චුතිචිත්තස්සෙව රූපසමුට්ඨාපනාභාවං සාධෙති, අථඛො තතො පුරිමානං සබ්බෙසං මරණාසන්න චිත්තානං රූපසමුට්ඨාපනාභාවංපි සාධෙතියෙවාති දීපෙති. චුති චිත්තස්මිංහි කායසඞ්ඛාරස්ස නිරොධෙ පටිසිද්ධෙ තතො පුබ්බෙ යාව සත්තරසමචිත්තා එත්ථන්තරෙ තස්ස උප්පාදොපි පටිසිද්ධොඑව හොතීති. සබ්බඤ්චෙතං විචාරෙතබ්බං.

කායසඞ්ඛාරොති හි අස්සාසපස්සාසො වුච්චති. සොච සුට්ඨු ඔළාරිකො රූපධම්මොති නචුතිචිත්තෙ තන්නිරොධාභාව වචනෙන ඉතරානි සුඛුමානිපි රූපානි චුතිචිත්තං නජනෙතීති සක්කා වත්තුං.

[192] යඤ්ච තත්ථ

න හි රූපසමුට්ඨාපකචිත්තස්ස ගබ්භගමනාදි විනිබද්ධාභාවෙ කායසඞ්ඛාරාසමුට්ඨාපනං අත්ථීති වුත්තං. තංපි න යුජ්ජති.

තානිඑව හි ගබ්භගමනාදීනි ඉමස්සත්ථස්ස සාධකානි භවිතුං අරහන්ති ඔළාරිකස්ස කායසඞ්ඛාරස්ස අසමුට්ඨාපකංපි චිත්තං ඉතරං සුඛුමරූපං පන සමුට්ඨාපෙතියෙවාති.

[193] යංපි තත්ථ

න ච යුත්තං චුතොච චිත්තසමුට්ඨානඤ්චස්ස පවත්තතීති වුත්තං. තංපි අකාරණං.

න හි චුතිතො පරං කතිපයඛණමත්තං චිත්තජරූපපවත්තියා කොචි විරොධො අත්ථීති.

යඤ්ච තත්ථ

නාපි චුතිචිත්තං රූපං සමුට්ඨාපෙතීති පාළි අත්ථීති වුත්තං. තත්ථපි චුතිචිත්තං රූපං නසමුට්ඨාපෙතීතිපි නත්ථි, අඤ්ඤත්‍ර කායසඞ්ඛාරාති න න සක්කා වත්තුන්ති.

එවං පන යුත්තං සියා, යථා රූපධම්මා ආදිතො පටිසන්ධිකාලෙ එකචිත්තක්ඛණමත්තෙ පච්චයපරිත්තතායචා අත්තනො දන්ධවුත්ති තායචා දුබ්බලා හොන්ති, තථා පරියොසානෙපි මරණකාලෙ පරික්ඛීයමානපච්චයතායචා නිරොධාසන්නතායචා පරිදුබ්බලාඑව හොන්තීති සක්කා වත්තුං. තස්මා වත්ථුස්ස ආදිඅන්තනිස්සිතානි පටිසන්ධිචුතිචිත්තානි සමදුබ්බලානිඑව හොන්තීති සක්කා විඤ්ඤාතුන්ති.

විභාවනියං පන

අභිධම්මත්ථවිකාසනියඤ්ච පාළිවිරොධං මඤ්ඤමානො කිඤ්චිමත්තම්පි අවිචාරෙත්වා ටීකාසු වුත්තනයමෙව සුට්ඨු විකාසයිත්වා ගතොති.

පඨමභවඞ්ගමුපාදායාති පඨම භවඞ්ගචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණතො පට්ඨාය. **ජායන්තමෙවාති** උප්පාදක්ඛණෙ උප්පාදක්ඛණෙ උප්පජ්ජ මානමෙව, න තිට්ඨන්තං. නච භිජ්ජමානන්ති අත්ථො. කාරණං වුත්තමෙව. **තත්ථාති** තස්මිං පඤ්චසත්තතිවිධෙ චිත්තෙ. **අප්පනාජවනන්ති** අභිඤ්ඤාද්වයවජ්ජිතං ඡබ්බීසතිවිධං අප්පනාජවනචිත්තං. **ඉරියාපථන්ති** ගමනවජ්ජිතං තිවිධංපි ඉරියාපථං.

[194] **විභාවනියං** පන

''ගමනාදී''ති වුත්තං. තං න යුජ්ජති.

න හි අඞ්ගපච්චඞ්ගානං චලනඑන්දනමත්තංපි විඤ්ඤත්තියා විනා සිජ්ඣති. කුතො ගමනං. නච යථාවුත්තං අප්පනාජවනං විඤ්ඤත්තිං සමුට්ඨාපෙතුං සක්කොතීති. **පි** සද්දෙන තං නකෙවලං රූපසමුට්ඨාපකමත්තංති දස්සෙති. **සන්නාමෙතීති** සන්ධාරෙති අයමෙවවා පාඨො සියා, වක්ඛමානෙහි චිත්තෙහි අභිසඞ්ඛතං යථාපවත්තං ඉරියාපථං අපතමානං අචලමානං ධාරෙති උපත්ථම්භෙතීති අත්ථො. උපත්ථම්භනඤ්චෙත්ථ යථාපවත්තස්ස ඉරියාපථස්ස රක්ඛනමත්තං දට්ඨබ්බං. නළක්ඛිපිත්වා විය අභිනීහරණං. ඉතරථා ථම්භනවිඤ්ඤත්තියා පසඞ්ගො සියාති. එත්ථච යථානිසින්නස්සවා ඨිතස්සවා භවඞ්ග චිත්තෙ අබ්බොකිණ්ණෙ පවත්තමානෙ අඞ්ගානි ඔසීදන්ති පතන්ති. න තථා ඉමස්මිං ඡබ්බීසතිවිධෙ ජාගරණචිත්තෙ වක්ඛමානෙසුවද්වත්තිංස විධෙසු ජාගරණචිත්තෙසුපවත්තමානෙසු. තෙසු පන පවත්තමානෙසු අඞ්ගානි උපත්ථද්ධානි හොන්ති. න ඔසීදන්ති න පතන්ති. පුබ්බෙ යථා ඨපිතානෙව පවත්තන්තීති වෙදිතබ්බං.

[195] විභාවනියං පන

> ''න එව මෙතෙසු ද්වත්තිංසවිධෙසු වක්ඛමානෙසු ච ඡබ්බීසති යා ජාගරණචිත්තෙසු පවත්තමානෙසු''ති පාඨො.

න එවමෙතෙසු ඡබ්බීසතියා ජාගරණචිත්තෙසු වක්ඛමානෙ සුච ද්වත්තිංස විධෙසු පවත්තමානෙසූති පන පාඨො යුත්තො. **වොට්ඨබ්බනන්ති** මනොද්වාරෙ ආවජ්ජනමාහ. න හි පඤ්චද්වාරිකානි ජවන චිත්තානිපි විඤ්ඤත්තිං සමුට්ඨාපෙන්ති. ඉරියාපථුපත්ථම්භන මත්තං වා පිසද්දෙන ගහිථං සන්ධාය වොට්ඨබ්බනාදීනි පඤ්චද්වාරිකානිපි ගහිතානිති දට්ඨබ්බං. එත්ථච ඉරියාපථොනාම ගමනාදිනා තෙන තෙන අවත්ථාවිසෙසෙන පවත්තා රූපධම්මාඑව. එවං සන්තෙපි කිඤ්චිචිත්තං රූප සාමඤ්ඤමෙව ජනෙති න තතොපරං. කිඤ්චි අඤ්ඤචිත්තස්ස වසෙන යථාපවත්තං ඉරියාපථං රක්ඛිතුංඑව සක්කොති, න අප්පවත්තං ඉරියාපථං පවත්තෙතුං. කිඤ්චි විඤ්ඤත්තිං සමුට්ඨාපෙත්වා අප්පවත්තඤ්ච ඉරියාපථං පවත්තෙතුං සක්කොති. අඤ්ඤානිච කායික වාචසික විකාරානි ජනෙතුං සක්කොති. යානිච චිත්තානි උත්තරකිච්චං ජනෙතුං සක්කොන්ති. තානි හෙට්ඨිමහෙට්ඨිමං කිච්චං ජනෙතුං සක්කොන්තියෙවාති දස්සනත්ථං අයං විභාගො කතොති වෙදිතබ්බො.

[196] යං පන **විභාවනියං**

> ''යංපන චිත්තං විඤ්ඤත්තිජනකං, තං එකංසතො ඉරියාපථු පත්ථම්භකං. ඉරියා පථස්ස විඤ්ඤත්තියා සහ අවිනාභාවතො''ති වුත්තං. තං න යුජ්ජති.

ඉධ හි ඉරියාපථුපත්ථම්භනංනාම විඤ්ඤත්තිරහිතමෙවා ධිප්පෙතං, න විඤ්ඤත්තිසහිතං. ඉතරථා අප්පනාජවනානංපි විඤ්ඤත්තිජනකතා ආපජ්ජෙය්‍යාති. **සොමනස්සජවනානි තෙරසාති** හසිතුප්පාදෙන සද්ධිං ලොභමූලතො මහා කුසලතො මහා ක්‍රියතො ච චත්තාරිචත්තාරීති තෙරස සොමනස්සජවනානි. තෙසුපන කුසලා කුසලතො අට්ඨපුථුජ්ජනානං. දිට්ඨිවිප්පයුත්තා කුසලකුසලතො ඡසෙක්ඛානං. ක්‍රියතො පඤ්චඛීණාසවානන්ති දට්ඨබ්බං. සබ්බං කායවචීමනොකම්මං ඤාණපුබ්බඞ්ගමං ඤාණානුපරිවත්තන්ති වචනතො විචාරණකිච්චරහිතො හසිතුප්පාදො සබ්බඤ්ඤුබුද්ධානං නසම්භවතීති එවං පවත්තො වාදො අට්ඨකථායං පටික්ඛිත්තොයෙව. තස්මිංවාදෙ හි සති ඉතරෙසංපි අහෙතුකචිත්තානං ඤාණවිප්පයුත්තමහා ක්‍රියජවනානඤ්ච බුද්ධානං අසම්භවො ආපජ්ජති. තස්මා තෙසං හසිතුප්පාදචිත්තෙන පවත්තස්ස සිතකම්මස්ස පුබ්බාපරපවත්තානං ඤාණානං වසෙන ඤාණපුබ්බඞ්ගමතා ඤාණානුපරිවත්තතා ච වෙදිතබ්බාති. **සීතුණ්හොතු සමඤ්ඤාතාති** ඉදං සීතං ඉදං උණ්හන්ති එවං සබ්බ ලොකියමහාජනෙහි සුට්ඨු පරිච්ඡින්දිත්වා ඤාතා. **ඨිතිප්පත්තාවාති** අත්තනො ඨිතිභාවං ඨිතික්ඛණංවා පත්තාඑව. න පන චිත්තම්ව ජායන්ත මත්තාති අත්ථො. කාරණං වුත්තමෙව.

[197] යං පන **විභාවනියං**

> ''පච්ඡාජාතාදිපච්චයුපත්ථම්භලාභෙන ඨිතික්ඛණෙඑව උතුඔජානං බලවභාවොති වුත්තං තෙජොධාතු ඨිතිප්පත්තාතිආදි''. තත්ථ පච්ඡාජාතපච්චයවචනං හෙට්ඨා විචාරිතමෙව.

අපිච, යදි උතුනො බලවභාවො රූපුප්පාදනඤ්ච පච්ඡාජාතපච්චයායත්තං සියා. එවං සති සො පටිසන්ධිචිත්තස්ස ඨිතික්ඛණෙ රූපං න සමුට්ඨාපෙය්‍යා, තදා පච්ඡාජාතපච්චයස්සෙව අභාවතො. වක්ඛතිච **ඨිතිකාලමුපාදාය උතුසමුට්ඨානාති**. එත්ථච **ඨිතිකාලන්ති** පටිසන්ධිචිත්තස්ස ඨිතිකාලො වුත්තොති. තස්මා පච්ඡාජාතපච්චයවචනං විචාරෙත්වා සම්පටිච්ඡිතබ්බන්ති. **ඔජාසඞ්ඛාතො ආහාරොති** කම්මසමුට්ඨානාදිවසෙන චතුබ්බිධො අජ්ඣත්තසන්තාන ගතොඅසිතපීතඛායිතසායිතවසෙන චතුබ්බිධො, බහිද්ධසන්තා නගතොච ඔජාසඞ්ඛාතො දුවිධාහාරො. තදුභයාපිච සංසග්ග වසෙන ලද්ධුපත්ථම්භා එවරූපං සමුට්ඨාපෙන්තීති වුත්තං **අජ්ඣොහරණ කාලෙති**. එත්ථච බහිද්ධාසම්භූතෙන උතුනා සහ අජ්ඣත්ත සම්භූතානං චතුසමුට්ඨානානං උතුඔජානං විය බහිද්ධාසම්භූතාය ඔජායපි අජ්ඣත්තං රූපසමුට්ඨානං සබ්බඅට්ඨකථාසු වුත්තං.

යථාහ-මජ්ඣිමට්ඨකථායං

> කබළීකාරාහාරො තාව මුඛෙ ඨපිතමත්තො එව අට්ඨරූපානි සමුට්ඨාපෙති. දන්තවිචුණ්ණිතං පන අජ්ඣොහරීයමානං එකෙකං සිත්ථං අට්ඨ අට්ඨ රූපානි සමුට්ඨාපෙතීති.

ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන පන යදි බහිද්ධසම්භූතා ඔජා රූපං සමුට්ඨාපෙය්‍යා, එවං සති යථා බහිද්ධසම්භූතො උතු අජ්ඣත්තඤ්ච බහිද්ධාච රූපං සමුට්ඨාපෙති. තථා සා බහිද්ධාපි රූපං සමුට්ඨාපෙය්‍යා. න පන සමුට්ඨාපෙති. තස්මා සා අජ්ඣත්තං පත්වාපි රූපං න සමුට්ඨා පෙතියෙව. එකන්තෙන පන අජ්ඣත්තඔජාඑව සමුට්ඨාපෙති. සා පන තස්සා උපත්ථම්භනපච්චයොඑව හොතීති අධිප්පායෙන මුඛෙ ඨපිතමත්තොඑව. න සඞ්ඛාදිතො. තත්තකෙනපි අබ්භන්තරස්ස පච්චයො හොතියෙව, කෙනාහ අට්ඨ අට්ඨ රූපානි සමුට්ඨාපෙතීති මජ්ඣිමටීකායං වුත්තං. යස්මා පන උපාදින්නකා

උතු ඔජානාම සුට්ඨු පණීතරූපා හොන්ති, තස්මා බහිද්ධා ඔජාපි අජ්ඣත්තං පත්වා තෙන උතුනා සුට්ඨු සෙදියමානා තායව ඔජාය සුට්ඨු උපත්ථම්භිය මානා සරීරෙ මෙදසිනෙහුපචයවසෙන රූපං සමුට්ඨාපෙතියෙවාති යුත්තං. අජ්ඣොහරණකාලෙති ඉදඤ්ච සුට්ඨු බලවභාවප්පත්ත කාලං සන්ධාය වුත්තං. විසුද්ධිමග්ගෙ පන මාතරා පරිභුත්තාහාරොපි දාරකස්ස සරරං ඵරිත්වා රූපං සමුට්ඨාපෙති. සරීරෙ මක්ඛිතාහා රොපි රූපං සමුට්ඨාපෙතීති වුත්තං. මුඛෙ ඨපිතමත්තොඑව අට්ඨරූපානි සමුට්ඨාපෙතීතිව පුබ්බෙ වුත්තන්ති. **ඨාන පත්තොවාති** අත්තනො ඨිතික්ඛණං පත්තොඑව. එත්ථච චතූසු සමුට්ඨානෙසු උතුඑව මහන්තො මහාථාමො මහාවිප්ඵාරොච හොති. සො හි සකලස්සපි ඔකාසලොකස්ස බහිද්ධා සඞ්ඛාරලොකස්සච සමුට්ඨා පකො විනාසකො ච හොති. සත්තලොකස්සච සොඑව මහන්තො අජ්ඣත්තසම්භාරභූතො හොති. ඉතරානි පන තීණි තස්ස පරිවාරමත්තානිඑව සම්පජ්ජන්තීති.

හදය ඉන්ද්‍රිය රූපානි කම්මජානෙව, න චිත්තජාදීනි. යදිඑවං විප්පසන්නානි ඛො තෙ ආවුසො සාරිපුත්ත ඉන්ද්‍රියානි. කතරෙන ත්වං එතරහි විහාරෙන විහරසීති කස්මා වුත්තන්ති. ඉන්ද්‍රියසම්භාරානං වණ්ණානං සමාපත්ති චිත්තසමුට්ඨිතානං විසදවිප්පසන්නතාවසෙන උපචරි තත්තාති. තථා හි එකාබද්ධපවත්තානි චතුජරූපානි එකස්මිං විප්පසන්නෙ සබ්බානි විප්පසන්නානෙව හොන්ති. මිලාතෙච මිලාතානෙවාති. උතුචිත්තාහාරා පන තෙසං නවන්නං උපත්ථම්භනපච්චයා හොන්තීති වෙදිතබ්බං. එත්ථ ච උප්පලපදුමානි විය කම්මජරූපානි දට්ඨබ්බානි. තෙසං බීජං විය කම්මං. කද්දමොදකානි විය උතුආහාරාදීනි. **විඤ්ඤත්ති ද්වයං චිත්තජමෙව.** තථා හි තං චිත්තසහභූ චිත්තානුපරිවත්තිධම්මෙසු භගවතා නිද්දිට්ඨන්ති. **සද්දොචිත්තොතුජොති** කස්මා වුත්තං. නනුනිධිකණ්ඩසුත්තෙ සුවණ්ණතා සුසරතා සුසණ්ඨානං සුරූපතාතිආදිනා තාදිසෙන කම්මවිසෙසෙන සද්දසම්පත්තිනාම වුත්තාති. සච්චං, කම්මවිසෙසෙන පන යථා සුවිසදො සුමධුරො සද්දො පවත්තති, තථා ඨානකරණගතානං උපාදින්නකසරීරානං සුසණ්ඨිතතා වාත සෙම්හාදීහි අපලිබුද්ධතාච හොති. තස්මා තම්මූලිකාසද්දසම්පත්ති කම්මඵලෙසු පක්ඛිපිත්වා සුසරතාති වුත්තා. න එකන්තෙන සද්දස්ස කම්මජනිතත්තාති වෙදිතබ්බා.

ලහුතාදිත්තයං උතුචිත්තාහාරෙහි සම්භොතීති කස්මා වුත්තං. නනු අප්පාබාධසංවත්තනිකා එසා මාණව පටිපදා, යදිදං අවිහිංසාති වුත්තං. අප්පාබාධ පච්චයසමුට්ඨිතඤ්ච එතං රූපත්තයං. තථා හි දන්ධත්තාදි කර ධාතුක්ඛොභ පටිපක්ඛපච්චය සමුට්ඨානතා එතස්ස වුත්තාති. වුච්චතෙ, කම්මජරූපානිනාම උදකෙ පක්ඛිත්තානි සතපාකතෙලානි විය පකතියාව කම්මානුරූපං ලහු මුදු කම්මඤ්ඤ භූතානි හොන්ති. තස්මා තෙසං විසුං ලහුතාදි විකාරොනාම නත්ථි. යතො තෙසං එකස්මිංභවෙ එකාඅද්ධා පච්චුප්පන්නතාව ලබ්භතීති. එවඤ්ච කත්වා යමකෙසුපි තෙසං කාලභෙදො පටිසන්ධිචුතිපරිච්ඡින්නෙන අද්ධා පච්චුප්පන්නෙනෙව ගහිතොති. යස්මා පන චිත්තංනාම නානානීවරණභෙදවසෙනවා සුඛ දුක්ඛ පීති පස්සද්ධි සද්ධා පඤ්ඤාදි වසෙනවා නානා ඛණෙසු නානා අවත්ථා යුත්තං හොති. තථා උතුආහාරාච සප්පායා සප්පායභෙදවසෙන. තස්මා තෙහි තීහි සමුට්ඨිත රූපානිඑව නානාඛණෙසු ගරුකලහුකාදි වසෙන නානාවිකාරයුත්තානි හොන්ති. යතො තෙසං සන්තති සමය වසෙන කාලභෙදො ලබ්භති. එවඤ්ච කත්වා යමකෙසුපි අකම්මජානං පවත්තිකාලෙ ඛණසන්තතිවසෙනපි කාලභෙදො ගහිතොති. නනු කම්මවිපාකජා ආබාධාති වුත්තං. සතිච කම්ම සමුට්ඨානෙ ආබාධරූපෙ තතොවුට්ඨානභූතො කම්මජො ලහුතාදි ගුණොපි විසුං ලබ්භමානො සියාති. න. යෙසඤ්හි වසෙන ඉමස්මිං සරීරෙ කම්මවිපාකජානාම ආබාධා උප්පජ්ජන්ති. තානි උපපීළකූප ඝාතකකම්මානිපි ගතිකාලපයොග විපත්තියො ලභමානානි එව සරීරට්ඨකා පථවාදයො වාතපිත්තාදයොච උතුසමුට්ඨානා ධාතුයො ඛොභෙත්වා නානාබාධෙ උප්පාදෙන්ති. උතුසමුට්ඨානාසු පන ඛුබ්භිතාසු ඉතරානි තදනුගතිකානි එව හොන්ති. තෙනෙව හි සීතෙනපි රුප්පති, උණ්හෙනපි රුප්පති, ජිගච්ඡායපි රුප්පති, පිපාසායපි රුප්පතීතිආදිනා උතුපධානොච රූපධම්මානං රුප්පනපච්චයො වුත්තොති. තස්මා කෙවලං කම්මසමුට්ඨානො ආබාධොනාම නත්ථි. යතො යථාවුත්තො කම්මජො ලහුතාදිගුණොනාම විසුං ලබ්භමානො සියාති.

යස්මා පන අවිහිංසා කම්මනිබ්බත්තා සත්තා තෙසං උපපීළකාදීනං කම්මානං සුවිදූරතායචෙව සරීරකොට්ඨාසානං ඝනසිනිද්ධසණ්ඨිතියා දුක්ඛොභනියතායච නිබ්බත්තභවෙ නිරාබාධා හොන්ති. තස්මා තදත්ථං සන්ධාය අප්පාබාධසංවත්තනිකා එසා මාණවපටිපදා. යදිදං අවිහිංසාති වුත්තං, න පන අප්පාබාධනිමිත්තස්ස ලහුතාදිත්තයස්ස කම්මසමුට්ඨානතාය. එවඤ්ච කත්වා රූපකණ්ඩෙන කම්මස්සකටත්තාරූපෙසු එව එතං රූපත්තයං නිද්දිට්ඨන්ති දට්ඨබ්බං. රූපකලාපානාම එකස්මිං පරමාණුස්මිංපි බහුවිධා හුත්වා පවත්තන්ති. තස්මා චතුජරූප කලාපෙසු ඝනභාවෙන පවත්තමානෙසු කලාපන්තරභූතා ආකාසධාතුපි දිස්සමානාඑව හොතීති කත්වා චතුජෙසු තස්සා ගහණං කතං. කාමං සබ්බානිපි අනිප්ඵන්නරූපානි කෙනචි පච්චයෙන අනිප්ඵාදිතානි හොන්ති. තෙසු පන න තථා ලක්ඛණරූපානි. යථා ඉතරානි චිත්තාදි පච්චය විසෙසෙන දිස්සමාන විසෙසානි හොන්තීති වුත්තං **ලක්ඛණරූපානි න කුතොචි ජායන්තීති. ජායමානාදි රූපානන්ති** ජායමාන ජීයමාන මියමානානං රූපකලාපානං. **සභාවත්තාති** ජාතිජරාමරණසඞ්ඛාතලක්ඛණසභාවමත්තත්තා. එත්ථච රූපකණ්ඩෙ උතුසමුට්ඨානන්ති ච ආහාරසමුට්ඨානන්ති ච වුත්තං නත්ථි. පට්ඨානෙ එව වුත්තං.

එත්ථ සියා, ජරතා අනිච්චතා පාළියමෙව න කුතොචි සමුට්ඨානාති වුත්තා. තස්මා ඉධපි තාසං නකුතොචි සමුට්ඨානෙසු ගහණං යුත්තං. උපචයසන්තතියො පන පාළියංපි කුතොචි සමුට්ඨානෙසු වුත්තා. අට්ඨකථායංපි තාහි සද්ධිං විසති කම්මජරූපානි සත්තරස චිත්තජරූපානි චුද්දස උතුජරූපානි තෙරස ආහාරජ රූපානි වුත්තානි. තස්මා ඉධ තාසං නකුතොචිසමුට්ඨානතා නවත්තබ්බාති. වුච්චතෙ, රූපජනකානං ජනනබ්‍යාපාරොනාම අත්තනා ජනිතරූපානං උප්පාදක්ඛණෙ එව ඵරති. න-තතො පරං, තස්මා තස්මිං ඛණෙ ලබ්භමානා උපචයසන්තතියොයෙව කුතොචි ජාතපරියායං අරහන්ති, න ජරතා අනිච්චතායොති කත්වා පාළියං අට්ඨකථා යංච තාසංඑව කුතොචි සමුට්ඨානෙසු

ගහණං කතං. අපිච, පුබ්බෙ අජාතා ධම්මා පච්චයෙ සති ජායන්ති. අසති න ජායන්තීති අත්ථි. ජාතා පන ධම්මා පච්චයෙ සති ජියාන්ති, මියාන්ති. අසති නජියාන්ති නමියාන්තීති නත්ථි, තස්මා පුරිමානං ද්වින්නං පවත්ති එකන්තෙන පච්චයායත්තා හොති. පච්ඡිමානං ද්වින්නං පවත්ති පන එකන්තෙන පච්චය නිරපෙක්ඛා හොතීති ඉමිනා පරියායෙන තාසං තෙසු ගහණං අගහණඤ්ච වෙදිතබ්බං. යං පන සුත්තපදෙසු ජරාමරණං භික්ඛවෙ සඞ්ඛතං පටිච්ච සමුප්පන්නන්ති වුත්තං. තං ජාතියා සතිඑව තදුභයං පඤ්ඤායති. අසති න පඤ්ඤායතීති ඉමිනා පරියායෙන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. ඉධ පන පුබ්බෙ වුත්තනයෙන ඉතර අනිප්ඵන්නරූපානි විය චත්තාරිපි එතානි චිත්තාදිපච්චයවිසෙසෙන දිස්සමානවිසෙසානි න හොන්තීති චතුන්නංපි න කුතොචි ජාතතා වුත්තා. එවංසන්තෙපි සාරතරං පාළිනයං අතිධාවන්තො විය හොතීති උපචයසන්ත තීනං කුතොචි සමුට්ඨානෙසු සඞ්ගහොඑව සෙය්‍යොති. [රූපසමුට්ඨානනයො]

159. එකො එව ජාති සඞ්ඛාතො උප්පාදො එතෙසන්ති **එකුප්පාදා**. එකොඑව අනිච්චතාසඞ්ඛාතො නිරොධො එතෙසන්ති **එකනිරොධා**. එකසද්දො චෙත්ථ සඞ්ඛානෙ පවත්තො. තස්මා තෙන යානි රූපානි එකායඑව ජාතියා ජායන්ති. එකාය එව අනිච්චතාය නිරුජ්ඣන්ති. තෙසං පිණ්ඩි ඉධ රූපකලාපොනාමාති දස්සෙති. යෙ පන කලාපගත රූපගණනාය එකස්මිං කලාපෙපි අනෙකානි ජාතිආදීනි කප්පෙන්ති, තෙසං මූලටීකාය නසමෙති. යුත්තිච නත්ථි. වුත්තඤ්හි තත්ථ එකෙකකලාප පරියාපන්නානං රූපානං සහෙව උප්පාදාදිපවත්තිතො එකෙකකලාපස්ස උප්පාදාදයො එකෙකාව හොන්තීති යථා එකෙකස්ස කලාපස්ස ජීවිතින්ද්‍රියං කලාපා නුපාලකං උපාදාය රූපන්ති වුච්චති. එවං කලාපුප්පාදාදි සභාවා ජාතිආදයො උපාදායරූපානිච්චෙව වුච්චන්ති. එවං විකාරපරිච්ඡෙද රූපානිච යොජෙතබ්බානීති. යදිච යො ආයතනානං ආචයො. සො රූපස්ස උපචයොතිච යො රූපස්ස උපචයො. සාරූපස්ස සන්තතීතිච වුත්තත්තා තානි ජාතිආදීනි ලක්ඛණරූපානි විසුංවිසුං රූපානංඑව, නකලාපස්සාති වුච්චෙය්‍යුං. චතුන්නං මහාභූතානං උපාදාය පසාදො රූපීනං ධම්මානං ආයුතිආදිනා වුත්තත්තා චක්ඛාදි ජීවිතාදීනිපි එකස්මිං කලාපෙ අනෙකානිඑව ආපජ්ජෙය්‍යුං. තස්මා තථා කප්පනං අකත්වා එකස්මිං කලාපෙ අඤ්ඤානි උපාදාරූපානි විය ලක්ඛණරූපානිපි එකෙකානිඑවාති නිට්ඨං ගන්තබ්බන්ති.

එකො සමානො මහාභූතසඞ්ඛාතො නිස්සයො එතෙසන්ති **එකනිස්සයා**. එත්ථ පන සමානත්ථෙ එකසද්දො යුත්තො. චතුන්නං භූතානං නිස්සයතාසම්භවතො. යානිචඑකුප්පාදතාදීහිතීහිලක්ඛණෙහි යුත්තානි. තානි එකන්තෙන සහවුත්තීනි නාම හොන්තීති වුත්තං **සහවුත්තිනො**ති. දසපරිමාණානිඅස්සාතිදසකං. දසන්නං සමූහො වා දසකං. චක්ඛුනා උපලක්ඛිතං දසකන්ති **චක්ඛුදසකං**. චක්ඛුපධානංවා දසකං චක්ඛුදසකං. එසනයො සෙසෙසුපි. යස්මා පන චිත්තජො සද්දො විඤ්ඤත්තිවිකාරෙන විනා නපවත්තති. විඤ්ඤත්තිවිකාරොච තෙන සද්දෙන විනා නපවත්තති. තස්මා චිත්තජං සද්දනවකංවා වචීවිඤ්ඤත්තිනවකංවා නසම්භවතීති අධිප්පායෙන **වචීවිඤ්ඤත්ති සද්දෙ හි ච සහවචීවිඤ්ඤත්ති දසක**න්ති වුත්තං. එත්ථ පන විඤ්ඤත්ති විකාරො සද්දෙන විනා නපවත්තතීති ඉදං තාව යුජ්ජති. යා තාය වාචාය විඤ්ඤත්ති විඤ්ඤාපනා විඤ්ඤාපිතත්තං. ඉදං තංරූපං වචීවිඤ්ඤත්තීති හි වුත්තං. විඤ්ඤත්තිවිකාරරහිතං පන චිත්තජං සද්දනවකං. අට්ඨකථාසු ආගතමෙව. යථාහ-පටිච්චසමුප්පාද නිද්දෙසෙසු පටිසන්ධික්ඛණතො උද්ධං පවත්තඋතුතොචෙව චිත්තතොච සද්දනවකන්ති.

මහාඅට්ඨකථා නයෙන විඤ්ඤත්ති රහිතො විතක්ක විප්ඵාර සද්දොනාම අසොත විඤ්ඤෙය්‍යොයා චිත්තජො සද්දො ලබ්භති. සො පන සඞ්ගහකාරෙන පටිසිද්ධො. යථාහ-පට්ඨානෙපි චිත්තසමුට්ඨානං සද්දායතනං සොතවිඤ්ඤාණස්ස ආරම්මණපච්චයෙන පච්චයොති ආවතං. තස්මා විනා විඤ්ඤත්තිඝට්ටනාය උප්පජ්ජමානො අසොත විඤ්ඤෙය්‍යො විතක්කවිප්ඵාරසද්දොනාම නත්ථීති. විසුද්ධිමග්ගෙ අස්සාස පස්සාසෙ චිත්තජං සද්දනවකං වුත්තං. යථාහ-චිත්තජෙ අස්සාස පස්සාස කොට්ඨාසෙපි ඔජට්ඨමකඤ්චෙව සද්දොචාති නවාති, සද්දනවකෙච ආගතෙ සද්දලහුතාදි ද්වාදසකංපි ආගතමෙව හොති. තස්මා සුද්ධට්ඨකං, සද්දනවකං, කායවිඤ්ඤත්ති නාකං, වචීවිඤ්ඤත්ති දසකං, ලහුතාදෙකා දසකං, සද්දලහුතාදිද්වාදසකං, කායවිඤ්ඤත්ති ලහුතාදි ද්වාදසකං, වචීවිඤ්ඤත්තිසද්දලහුතාදි තෙ රසකන්ති අට්ඨචිත්තජකලාපා පච්චෙතබ්බාති. සච්චසඞ්ඛෙපෙ පන සද්ද ලහුතාදි ද්වාදසකං විසුං අගහෙත්වා චිත්තජ කලාපා සත්තෙව වුත්තා.

ටීකාසු පනස්ස **පොරාණටීකායං**

මහාට්ඨකථානයෙන විඤ්ඤත්තිරහිතෙ අසොත විඤ්ඤෙය්‍යො විතක්ක විප්ඵාරසද්දෙ සද්දනවකං දස්සෙත්වා පුන වාදන්තරං දස්සෙන්තෙන. අපිච, මහාජනසන්නිපාතස්ස දූරතො අපඤ්ඤායමානක්ඛරපදබ්‍යඤ්ජනත්ථො චිත්තසමුට්ඨානනිඝොසසද්දො අවිඤ්ඤත්තිකො එවාති වදන්ති. තථා මිගපක්ඛීනංච අඤ්ඤමඤ්ඤං භාසං අජානන්තානං අන්ධදමිළාදිනං අවිඤ්ඤත්තිකො චිත්තසමුට්ඨානසද්දො අත්ථීති වුත්තං.

තත්ථ විඤ්ඤත්තිරහිතො අසොතවිඤ්ඤෙය්‍යො විතක්කවිප්ඵාර සද්දො අට්ඨසාලිනියං පටික්ඛිත්තො. මහාජනසන්නිපාතස්ස චිත්ත සමුට්ඨාන නිඝොසසද්දොපි ආසන්නෙ ඨිතානං පඤ්ඤායමානක්ඛරපද බ්‍යඤ්ජනත්ථො සවිඤ්ඤත්තිකොඑව හොති. ඉතරථා සබ්බෙපි චිත්ත ජසද්දා දූරතරෙ ඨිතානං අපඤ්ඤායමාන පදබ්‍යඤ්ජනාඑව හොන්තීති සබ්බෙපි විඤ්ඤත්තිරහිතා සියුන්ති. නච මිගපක්ඛිආදීනං චිත්තජො සද්දො විඤ්ඤත්තිරහිතො හොති. සමානජාතියානං පරෙසං අධිප්පායත්ථ විඤ්ඤාපනතොති.

පච්ඡිම ටීකායං පනස්ස

සද්දනවකං පනෙත්ථ අච්ඡරා සඞ්ඝාත පාණිප්පහාරාදි සද්ද සහිතං අට්ඨකමෙවාති වුත්තං. තංපි න යුත්තං.

තාදිසො හි සද්දො චිත්තපච්චයො උතුසමුට්ඨානොඑව. තස්මා විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තනයෙන අස්සාසපස්සාසෙවා අවචීඝොසෙසු කදාචි චිත්තසහිතෙසු උක්කාසිත ඛිපිත වමිත ඡඩ්ඩිතසද්දාදීසු පිවා එතං සද්දනවකං වෙදිතබ්බන්ති. උතුජකලාපෙසු පච්ඡිමා ද්වෙපි කස්මා බහිද්ධා නලබ්භන්ති. නනු බහිද්ධාපි රූපානං ලහු ගරු මුදු ථද්ධ කම්මඤ්ඤතා දිස්සන්තීති. සච්චං, තා පන භූතානං ඔමත්තාධිමත්ත වසෙන හොන්ති, න පන ලහුතාදිත්තයවසෙනාති දට්ඨබ්බං. කස්මා පන ආකාසධාතුව ලක්ඛණරූපානිව රූපකලාපෙසු නගහිතානීති වුත්තං **කලාපානන්ති**ආදි. ආකාසධාතුකලාපානං පරිච්ඡෙද මත්තත්තා කස්සචි රූපකලාපස්ස අඞ්ගභූතා අවයවභූතා න හොති, ලක්ඛණරූපානිව සබ්බෙසංපි කලාපානං උප්පාදාදි ලක්ඛණ මත්තත්තා විකාරරූපානි විය කලාපානං භෙදකරානි අඞ්ගභූතානි කලාපවිසෙසපඤ්ඤාපනස්ස කාරණභූතානි න හොන්ති. තස්මා තානි තෙසු නගහිතානීති දස්සෙති. එතෙන එකුප්පාදාතිආදිනා පුබ්බෙ වුත්තනියමො නිප්ඵන්නරූපානඤ්ඤෙව, න අනිප්ඵන්නරූපානං. තෙසං පන කලාප භෙද කරණ මෙව කලාපඞ්ගන්ති ච දීපෙති. එවඤ්ච කත්වා එකනිරොධඞ්ගරහිතස්සපි විඤ්ඤත්තිද්වයස්ස කලාපභෙද කරත්තාඑව තෙසු ගහණං සුට්ඨු උපපන්නං හොතීති වෙදිතබ්බන්ති. [කලාපයොජනා]

160. **යථාරහන්ති** සභාවකා භාවකානං පරිපුණ්ණාපරි පුණ්ණින්ද්‍රියානඤ්ච අරහානුරූපතො. **අනූනානීති** පරිපුණ්ණානි. නඤ්හි ඉදං නාමරූපං කාමලොකෙ පවත්තියං න ලබ්භතීති අත්ථිති.

[198] විභාවනියං පන

‘‘යථාරහන්ති සභාවකපරිපුණ්ණායතනානං අනුරූපතො’’ති වුත්තං, තං න සුන්දරං.

න හි අනූනානීති ඉදං පුග්ගලවසෙන විසෙසනං හොතීති. **සංසෙදජානඤ්චෙවඔපපාතිකානඤ්චාති** එත්ථ මහාසීහනාදසුත්තෙ-

චතස්සො ඛො ඉමා සාරිපුත්ත යොනියො. කතමා චතස්සො, අණ්ඩජා යොනි ජලාබුජා යොනි සංසෙදජායොනි ඔපපාතිකා යොනීති. යෙ ඛො තෙ සාරිපුත්ත සත්තා අණ්ඩකොසං අභිනිබ්භිජ්ජ අභිනිබ්භිජ්ජ ජායන්ති, අයං වුච්චති සාරිපුත්ත අණ්ඩජා යොනි. යෙ ඛො තෙ සාරිපුත්ත සත්තා වත්ථිකොසං අභිනිබ්භිජ්ජ අභිනිබ්භිජ්ජ ජායන්ති. අයං වුච්චති සාරිපුත්ත ජලාබුජා යොනි. යෙ ඛො තෙසාරි පුත්තසත්තාපූතිමච්ඡෙවා ජායන්ති. පූතිකුණපෙවා පූතිකුම්මාසෙවා චන්දනිකායවා ඔළිගල්ලෙවා ජායන්ති, අයං වුච්චති සාරිපුත්ත සංසෙදජා යොනි. දෙවා නෙරකා එකච්චෙ ච මනුස්සා එකච්චෙච විනිපාතිකා අයං වුච්චති සාරිපුත්ත ඔපපාතිකා යොනීති වුත්තං.

අට්ඨකථායඤ්ච අණ්ඩෙ ජාතා අණ්ඩජා. ජලාබුම්හි ජාතා ජලාබුජා. සංසෙදෙ ජාතා සංසෙදජා. විනා එතෙහි කාරණෙහි උප්පත්තිත්වා විය නිබ්බත්තා අභිනිබ්බත්තාති ඔපපාතිකා. අභිනිබ්භිජ්ජ ජායන්තීති භින්දිත්වා නික්ඛමනවසෙන ජායන්ති. පූති කුණපෙතිආදීහි අනිට්ඨට්ඨානානෙව දස්සිතානි. ඉට්ඨෙසු සප්පි තෙලමධුඵාණිතාදීසු සත්තා ජායන්තිඑවාති වුත්තං. එත්ථච පුරිමෙසු ද්වීසු පාළිනයෙන අණ්ඩං වුච්චති අණ්ඩකොසො. ජලාබුවුච්චති වත්ථිකොසො, තතො ජාතා විජාතා නික්ඛන්තාති අණ්ඩජා ජලාබුජාතිච වුච්චන්තීති වෙදිතබ්බා. තත්ථ ජරං ජීරණං භෙදං යාති උපෙතීති ජලාබූති සද්දනීතියං වුත්තං. ජලං වුච්චති කලලං. තං ආවුනාති පටිච්ඡාදෙති අවත්ථා රක්ඛතීති ජලාබු, ගබ්භපලිවෙඨනාසයො. සංසීදන්ති එත්ථාති සංසෙදො. පූතිමච්ඡා දිකො සප්පිතෙලාදිකො පදුමගබ්භවෙළුගබ්භරුක්ඛසුසිරපුප්ඵඵලාදි කොච අල්ලකිලින්නපදෙසො. උපපත්තික්ඛණෙඑව පරිපුණ්ණඅඞ්ගපච්චඞ්ගත්තා තතො තතො උප්පතිත්වා විය ජායන්තීති ඔපපාතිකා.

විභාවනියං පන

අණ්ඩජාදයොපි අණ්ඩකොසාදිම්හි ඔක්කමන්තා උප්පතන්තා එව නාම හොන්තීති තෙසංපි ඔපපාතිකත්තපසඞ්ගං මඤ්ඤමානො උපපාතො නෙසං අත්ථීති ඔපපාතිකාති වත්වා උක්කංසගති පරිච්ඡෙදවසෙන චෙත්ථ විසිට්ඨඔපපාතො ගහිතො. යථා අභිරූපස්ස කඤ්ඤා දාතබ්බාති වදති.

උක්කට්ඨවසෙනාති පරිපුණ්ණායතනභාවසඞ්ඛාතෙන උක්කංසතාවෙන, තත්ථ ඔපපාතිකා අඞ්ගපච්චඞ්ගෙහි සහ සබ්බසො පරිපුණ්ණෙන අත්තභාවෙන ජායන්ති. පුන තෙසං වඩ්ඪනකිච්චං නත්ථි. සංසෙදජානං පන ආයතනානි එව පරිපුණ්ණානි හොන්ති. අඞ්ගපච්චඞ්ගානි පන පුන වඩ්ඪිත්වාඑව පරිපුණ්ණානි ජාතානීති වෙදිතබ්බං. **ඔමකවසෙනාති** අවකංසවසෙන. **චක්ඛුසොතඝානභාවසෙකානිකදාචිපි න ලබ්භන්ති** ජාතිබධිර ජච්චඝානකානං අභාවකානඤ්ච සම්භවතොති අප්පොයො. තත්ථ තානි සබ්බානිපි සුගති දුග්ගති ජාතියානං අහෙතුකසංසෙදජානං කදාචි නලබ්භන්ති. සුගතියං පන ඔපපාතිකභාවොනාම සෙට්ඨො අත්තභාව පටිලාභොති නයෙන කෙනචි ඔමකෙන කම්මෙන ලබ්භති. තස්මා සුගතිජාති යානං ඔපපාතිකානං අපරිපුණ්ණින්ද්‍රියතානාම නත්ථි අඤ්ඤත්‍ර අභාවකෙහි ආදිකප්පිකෙහීති.

දුග්ගතිජාතියානංපි පන තෙසං කදාචි චක්ඛු සොත භාව වෙකල්ලතාඑව වත්තබ්බා. න ඝානවෙකල්ලතා. කාමධාතුයං පන අඝානකො ඔපපාතිකො නත්ථීති හි අට්ඨ කථායං වුත්තං. ජිව්හාවෙකල්ලතානාම සබ්බෙසංපි නත්ථි යෙවාති වෙදිතබ්බං. තථා හි ධම්මහදයවිභඞ්ගෙ –

කාමධාතුයා උපපත්තික්ඛණෙ කස්සචි එකාදසා යතනානි පාතුභවන්ති. කස්සචි දස. කස්සචිඅපරානි දස. කස්සචි නව. කස්සචි සත්තායතනානි පාතුභවන්තීති වුත්තං.

තත්ථ කාමධාතුයන්ති කාමලොකෙ. උපපත්තික්ඛණෙති පටිසන්ධිචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ. කස්සචි එකාදසා යතනානීතිආදිසු චතුසු වාකොසු සංසෙදජොපපාතිකා වුත්තා. කස්සචි සත්තායතනානීති එත්ථ පන ගබ්භසෙය්‍යාකොව වුත්තො. තත්ථ යස්මා සත්තායතනං නාම පටිසන්ධික්ඛණෙ න ලබ්භති. පවත්ති කාලෙයෙව ලබ්භති. තස්මා එකාදසයතනානීති වුත්තං. කස්සචි දසාති චක්ඛුවෙකල්ලවසෙන. කස්සචි අපරානි දසාති සොත වෙකල්ලවසෙන. කස්සචි නවාති චක්ඛුසොත ද්වය වෙකල්ල වසෙන වුත්තං. යදිච අඝානකො ඔපපාතිකොනාම සියා. තදා සුද්ධජච්චඝානකෙන සද්ධිං තයො දසකවාරා වුත්තා සියුං. තථා ජච්චන්ධඝානක ජච්චබධිරඝානකෙහි සද්ධිං තයො නවකවාරා එකොච අට්ඨකවාරො වුත්තො සියා තිණ්ණං විපන්නානං වසෙන. තථා අවුත්තත්තා පන නත්ථි අඝානකො ඔපපාති කොති විඤ්ඤායතීති. තස්මිං පන විභඞ්ගෙ ඉන්ද්‍රියවාරෙ නපුංසකානං ඔපපාතිකානන්ති අවුත්තත්තා ඨපෙත්වා ආදිකප්පිකෙ අභාවකොපි ඔපපාතිකො නත්ථීයෙවාති. පාළියං අවුත්තංපි පන සංසෙදජානං වුත්තපකාරං චක්ඛාදිවෙකල්ලං අට්ඨකථාවසෙන වෙදිතබ්බං. යථාහ-සත්තති උක්කංසතොව රූපානි සංසෙදජොපපාත යොනීසු. අථවා, අවකංසතො තිංසාති. තත්ථ තිංසාති ජිව්හාකාය වත්ථු දසකානං වසෙන තිංසරූපානීති ච වුත්තං. ඉදඤ්හි වචනං සංසෙදජානං වසෙන වුත්තන්ති මහාටීකායං වුත්තං. ආචරියා නන්දත්ථෙරෙන පන යමකෙ ඝානජිව්හානං අඤ්ඤමඤ්ඤං අවිනාභාව වුත්තිතා වුත්තාති ජිව්හා වෙකල්ලතා විය ඝානවෙකල්ලතාපි නත්ථීති ඉච්ඡිතං. ඉන්ද්‍රිය යමකෙ පන –

යස්සවා පන ඉත්ථින්ද්‍රියං උප්පජ්ජති, තස්ස ඝානින්ද්‍රියං උප්පජ්ජතීති. අඝානකානං ඉත්ථීනං උපපජ්ජන්තීනං තාසං ඉත්ථින්ද්‍රියං උප්පජ්ජති, නොච තාසඞ්ඝානින්ද්‍රියං උප්පජ්ජතීතිච. යස්සවා පන පුරිසින්ද්‍රියං උප්පජ්ජති, තස්ස ඝානින්ද්‍රියං උප්පජ්ජතීති. අඝානකානං පුරිසානං උපපජ්ජන්තානං තෙසං පුරිසින්ද්‍රියං උප්පජ්ජති, නොච තෙසං ඝානින්ද්‍රියං උප්පජ්ජතීතිච වුත්තං.

තස්මා අට්ඨකථායං වුත්තනයෙන ඝානවෙකල්ලතාපි අත්ථීති යුත්තං.

විභාවනියං පන

අපරෙ පන යමකෙ ඝානජිව්හානං සහචාරිතා වුත්තාති අජිව්හස්ස අසම්භවතො අඝානකස්සපි අභාවමෙව වණ්ණෙන්ති. තත්ථාපි යථා චක්ඛුසොතානි රූපභවෙ ඝාන ජිව්හාහි විනා පවත්තන්ති. න එවං ඝානජිව්හා අඤ්ඤමඤ්ඤං විනා පවත්තන්ති. ද්වින්නංපි රූපභවෙ අනුප්පජ්ජනතොති එවං විසුං විසුං කාමභවෙ අපවත්ති වසෙන තෙසං සහචාරිතා වුත්තාති න න සක්කා වත්තුන්ති වුත්තං. තං යුත්තං.

ඔකාසවාරෙ හි එකන්තසහචාරිතා වුත්තමත්තෙන පුග්ගලෙසු එකන්තසහචාරිතා න සක්කා වත්තුන්ති. ගබ්භෙ මාතුකුච්ඡිම්හි සෙන්තීති ගබ්භසෙය්‍යාකා. රූපාදීසු ඛන්ධෙසු සඤ්ජන්ති ලග්ගන්තීති සත්තා. යථාහ-රූපෙ ඛො රාධ යො ඡන්දො, යො රාගො, යා නන්දි, යා තණ්හා, තත්‍ර සත්තො, තත්‍ර විසත්තො, තෙන සත්තොති වුච්චතීතිආදි. ගබ්භසෙය්‍යාච තෙ සත්තාචාති සමාසො. අණ්ඩජාචෙව ජලාබුජාච. **තීණිදසකානි පාතු භවන්ති**. යානි කලලන්ති වුච්චන්ති. **භාවදසකං කදාචි නලබ්භති** නපුංසකස්සාති අධිප්පායො. එවඤ්චකත්වා ධම්මහදයවිභඞ්ගෙ ගබ්භසෙය්‍යාකානං සත්තානං අහෙතුකානං නපුංසකානං උපපත්තික්ඛණෙ චත්තාරින්ද්‍රියානි පාතුභවන්ති කායින්ද්‍රියං මනින්ද්‍රියං ජීවිතින්ද්‍රියං උපෙක්ඛින්ද්‍රියන්ති වුත්තං. **තතොපරන්ති** ගබ්භසෙය්‍යාකානං පටිසන්ධික්ඛණතො පරං. **පවත්තිකාලෙති** එකදසමෙ සත්තාහෙ. තථා හි කථාවත්ථුඅට්ඨකථායං සෙසානි චත්තාරි සත්තසත්තති රත්තිම්හි ජායන්තීති වුත්තං. තත්ථ සෙසානීති කායායතන මනායතනතො අවසෙසානි චත්තාරි චක්ඛුසොතඝානජිව්හා යතනානි. සත්තසත්තතිරත්තිම්හීති එකාදසමසත්තාහස්ස පරියොසානරත්තිම්හි. අයඤ්ච අත්ථො යමකටීකාය දීපෙතබ්බො. වුත්තඤ්හි තත්ථ –

ගබ්භසෙය්‍යාකස්ස පච්ඡිමභවිකස්ස උපපජ්ජන්තස්ස එකදස මසත්තාහා ඔරතො ඨිතස්ස රූපායතනං නුප්පජ්ජිස්සති, නොච චක්ඛායතනං නුප්පජ්ජිස්සතීති.

යං පන යස්සවා පන යත්ථ රූපායතනං උප්පජ්ජිත්ථ, තස්ස තත්ථ ඝානායතනං උප්පජ්ජතීති. කාමාවචරා චවන්තානං අඝානකානං කාමාවචරං උපපජ්ජන්තානං රූපාවචරානං තෙසං තත්ථ රූපායතනං උප්පජ්ජිත්ථ. නොච තෙසං තත්ථ ඝානායතනං උප්පජ්ජතීති එත්ථ අඝානකානං කාමාවචරං උපපජ්ජන්තානන්ති වුත්තං.

තං යෙ එකාදසමසත්තාහා ඔරතො කාලඞ්කරිස්සන්ති. තෙසං ඝානායතනානිබ්බත්තකකම්මෙන ගහිතපටිසන්ධිකානං වසෙන වුත්තන්තිච වුත්තං. එත්ථච චක්ඛුඝානෙසු වුත්තෙසු සොතජිව්හා අවුත්තාපි අත්ථතො

සිද්ධාඑව හොන්තීති.

[199] යං පන **විභාවනියං**

"පවත්තිකාලෙති සත්තමෙ සත්තාහෙති" වුත්තං. තං න ගහෙතබ්බං.

අට්ඨකථා විරොධතො ඊදිසෙසු ච ඨානෙසු අට්ඨකථා පමාණතොති.

[200] යඤ්ච **තත්ථ**

"ටීකාකාරමතෙන එකාදසමෙ සත්තාහෙ වාති" වුත්තං. තම්පි න සුන්දරං.

නහි අට්ඨකථායං නිද්දිට්ඨතො වුත්තො විනිච්ඡයො ටීකාකාර මතොනාම සක්කා වත්තුන්ති.

[201] යඤ්ච **තත්ථ**

"කමෙනාති චක්ඛුදසකපාතුභාවතො සත්තාහාතික්කමෙන සොතදසකං. තතො සත්තාහාතික්කමෙන ඝාන දසකං. තතො සත්තාහා තික්කමෙන ජිව්හාදසකන්ති එවං අනුක්කමෙනාති වුත්තං". තංපි න දට්ඨබ්බං.

යථාවුත්ත අට්ඨකථාවිරොධත්තා එව.

[202] යංපි **තත්ථ**

"අට්ඨකථායංපි හි අයමත්ථො දස්සිතො වා"ති වුත්තං. තංපි න යුත්තං.

න හි ඝානාම අට්ඨකථා අත්ථි. යත්ථ ඊදිසො උප්පත්තික්කමො දස්සිතො සියා. නනු පටිච්චසමුප්පාදට්ඨකථාසු ගබ්භලෙය්‍යකවසෙනවා පුරිමංභවචක්කං වුත්තං. අනුපුබ්බපවත්තිදීපනතොති වුත්තන්ති චෙ.න. තඤ්හි විඤ්ඤාණාදීනං පඤ්චන්නං අඞ්ගානං පච්චයපච්චයුප්පන්නභාවපවත්තික්කමෙන පාළියං ආගතං පඤ්චපදං සන්ධාය වුත්තන්ති. ආයතනනිද්දෙසට්ඨකථාසු පන සො පටික්ඛිත්තොයෙව. නච අට්ඨකථාසු පටික්ඛිත්තො උප්පත්තික්කමො ථෙරෙන ඉධ කමෙනාති ඉමිනා පාඨෙන දස්සිතොති සක්කා වත්තුන්ති. තස්මා **කමෙනාති** ඉධපි දෙසනක්කමෙනාති අත්ථො. දෙසිතානීති සම්බන්ධොව වෙදිතබ්බො.

සච්චසඞ්ඛෙප ටීකායං පන

සාඛාවත්ථං අතික්කම්ම පච්ඡා සත්තමෙ සත්තාහෙ චක්ඛු සොතඝානජිව්හාදසකාව උප්පජ්ජන්ති. ටීකාකාරොපන එකාදසමෙ සත්තාහෙති ආහාති වුත්තං. තංපි නයුජ්ජති යෙවාති.

එත්ථ ච කලලාදීනං උප්පත්තික්කමො සංයුත්තකෙ වුත්තො. යථාහ –

පඨමං කලලං හොති, කලලා හොති අබ්බුදං;
අබ්බුදා ජායතෙ පෙසි, පෙසියා නිබ්බත්තතෙ ඝනො;
ඝනා පසාඛා ජායන්ති, කෙසා ලොමා නඛාපිචාති.

අට්ඨකථායඤ්ච වුත්තං. තත්ථ පඨමන්ති පඨමෙන පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණෙන තිස්සොති වා ඵුස්සොතිවා නාමං නත්ථි. අථඛො තීහි ජාතිඋණ්ණංසූහි කතසුත්තග්ගෙ සණ්ඨිතතෙලබින්දුපමාණං කලලං හොති. යං සන්ධාය වුත්තං –

තිලතෙලස්ස යථා බින්දු, සප්පිමණ්ඩො අනාවිලො;
එවං වණ්ණපටිභාගං, කලලං සංපවුච්චතීති.

කලලා හොති අබ්බුදන්ති තස්මා කලලා සත්තාහච්චයෙන මංසධොවනඋදකවණ්ණං අබ්බුදංනාම හොති, කලලන්ති නාමං අන්ත රධායති. වුත්තංපි චෙතං –

සත්තාහං කලලං හොති, පරිපක්කසමූහකං;
විවත්තමානං තබ්භාවං, අබ්බුදංනාම ජායතීති.

අබ්බුදා ජායතෙ පෙසීති තස්මාපි අබ්බුදා සත්තාහච්චයෙන විලීන තිපුසදිසා පෙසිනාම සඤ්ජායති. සා මරිචඵාණිතෙන දීපෙතබ්බා. ගාමදාරකා හි සුපක්කානි මරිචානි ගහෙත්වා සාටකන්තරෙ භණ්ඩිකං කත්වා පීළෙත්වා මණ්ඩං ආදාය කපාලෙ පක්ඛිපිත්වා ආතපෙ ඨපෙන්ති. තං සුක්ඛමානං සුක්ඛමානං සබ්බභාගෙහි මුච්චති. එවරූපා පෙසි හොති. අබ්බුදන්ති නාමං අන්තරධායති. වුත්තංපි චෙතං –

සත්තාහං අබ්බුදං හොති, පරිපක්කසමූහකං;
විවත්තමානං තබ්භාවං, පෙසිනාම පජායතීති.

පෙසියා නිබ්බත්තතෙ ඝනොති තතො පෙසිතො සත්තාහච්ච යෙන කුක්කුටණ්ඩසණ්ඨානො ඝනොනාම මංසපෙසි පිණ්ඩො නිබ්බත්තති. පෙසීතිනාමං අන්තරධායති. වුත්තංපි චෙතං –

සත්තාහං පෙසි භවති, පරිපක්කං සමූහකං;
විවත්තමානං තබ්භාවං, ඝනොතිනාම ජායතීති;
යථා කුක්කුටියා අණ්ඩං, සමන්තං පරිමණ්ඩලං;
එවං ඝනස්ස සණ්ඨානං, නිබ්බත්තං කම්මපච්චයාතිච.

ඝනා පසාඛා ජායන්තීති පඤ්චමෙ සත්තාහෙ ද්වින්නං හත්ථපාදානං සීසස්සච අත්ථාය පඤ්චපීළකා ජායන්ති. යං සන්ධායෙතං වුත්තංපඤ්චමෙ භො භික්ඛවෙ සත්තාහෙ පඤ්චපීළකා ජායන්ති. සණ්ඨන්ති කම්ම තොති. කෙසා ලොමා නඛාපිචාති ද්වාචත්තාලීසමෙ සත්තාහෙ එතානි ජායන්තීති. එත්ථ ච ඡට්ඨසත්තාහාදයො ඡසත්තාහා පසාදනිස්සයානං අඞ්ගපච්චඞ්ගානං අනුක්කමෙන වඩ්ඪිත්වා පරිණතකාලා හොන්ති. චක්ඛාදීනි පන එකාදසම සත්තාහස්ස පරියොසානදිවසෙ එකතො ජායන්තීති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං. යං පනෙත්ථ තිලතෙලස්ස යථාබින්දූතිආදිනා කලලස්ස වණ්ණසණ්ඨානං වුත්තං. තං ථොකං වඩ්ඪිතං සන්ධාය වුත්තං. න පටිසන්ධික්ඛණෙ පවත්තමානං. න හි තදා තාදිසං පකතිචක්ඛුනා දිට්ඨං වණ්ණජාතංවා සණ්ඨානංවා තස්ස පඤ්ඤායෙය්‍යාති. අනුමානතො පන එවං වෙදිතබ්බං. එකාය ඌකාය සත්තමො භාගො ලික්ඛානාම. ලික්ඛාය ඡත්තිංසතිමො භාගො රථරෙණුනාම. රථරෙණුස්ස ඡත්තිංසතිමො. තජ්ජාරී නාම. තජ්ජාරියා ඡත්තිංසතිමො අණුනාම. අණුස්ස ඡත්තිංසතිමො භාගො පරමාණුනාම. සො පන ආකාසකොට්ඨාසිකො මංසචක්ඛුස්ස ආපාතං නාගච්ඡති. දිබ්බචක්ඛුස්සෙව ආගච්ඡතීති අට්ඨකථායං වුත්තං. තෙසං ඡත්තිංස පරිමානො අණු පන තිත්තිච්ඡිද්ද තාලච්ඡිද්දෙහි පවිට්ඨසූරියරස්මීසු වට්ටිවට්ටි හුත්වා පරිබ්භමන්තො පඤ්ඤායතීති වුත්තං. සකලං පන කලාපත්තයපරිමාණමත්තභූතං පටිසන්ධික්ඛණෙ පරමාණුතොපි පරිත්තකමෙව සියා. සො හි සන්තානානුබන්ධවසෙන පවත්තත්තා ඛණෙ ඛණෙ උපචිතරූපකලාපසමූහොඑව හොතීති හෙට්ඨිම කොටියා එකූනපඤ්ඤාසකලාපපරිමාණොඑව සියා. තතො පරිත්තකෙ සති සන්තාන ඝටනස්සෙව අසම්භවතොති. යං පන මහාටීකායං තෙ පන කලාපා පරමාණුපරිමාණා හොන්තීති වුත්තං. තං ධාතූනං චුණ්ණමනසිකාරානුරූපමත්තවසෙන වුත්තන්ති ගහෙතබ්බං. **දුතියචිත්තන්ති** පඨම භවඞ්ගචිත්තං. **ඨිතිකාලන්ති** පටිසන්ධි චිත්තස්ස ඨිතිකාලං. **ඔජාඵරණමුපාදායාති** ගබ්භසෙය්‍යකානං තාව අබ්බුදභාව පෙසිභාව ඝනභාවාදි පත්තකාලෙ මාතුයා ආමාසයගතාය අජ්ඣොහටාහාර සිනෙහභූතාය ඔජාය ජලාබුමූලා නුසාරෙන වත්ථුස්මිං ඵරණකාලං උපාදාය, යථාහ –

යඤ්චස්ස භුඤ්ජති මාතා, අන්නං පානඤ්ච භොජනං;
තෙන සො තත්ථ යාපෙති, මාතුකුච්ඡිගතො තිරොති.

අට්ඨකථායඤ්ච තෙන සො තත්ථ යාපෙතීති තස්ස හි නාභිතො උට්ඨිතො නාළො මාතුඋදර පටලෙන එකාබද්ධො හොති. සො උප්පලදණ්ඩකො විය ඡිද්දො. තෙන ආහාරරසො සංසරිත්වා ආහාරසමුට්ඨානරූපං සමුට්ඨාපෙති. එවං සො දසමාසෙ යාපෙති. මාතුකුච්ඡිගතො තිරොති මාතුයා තිරො කුච්ඡිගතො. මාතුකුච්ඡියා අබ්භන්තරගතොති අත්ථොති වුත්තං. තත්ථ පන නාභිනාළස්ස උට්ඨිතකාලං සන්ධාය නාභිතො උට්ඨිතො නාළොති වුත්තන්ති ගහෙතබ්බං. න හි අබ්බුදාදිකාලෙ තස්ස නාභිනාළොනාම උට්ඨිතො සියාති. සංසෙදජොපපාතිකානං පන යංකිඤ්චි ලද්ධංවා අත්තනො ඛෙළංවා අජ්ඣොහරණකාලෙ ඔජාඵරණං උපාදාය. තෙන වුත්තං **ඔජාඵරණමුපාදායආහාරසමුට්ඨානාති** . **චුතිචිත්තොපරි සත්තරසමචිත්තස්සාති** චුතිචිත්තතො උපරි පුබ්බකාලෙ සත්තරසමස්ස භවඞ්ගචිත්තස්ස. **කම්මජරූපානි න උප්පජ්ජන්ති** තෙසං තතො පට්ඨාය අනුප්පන්නත්තායෙව තතො සත්ත රසමං චුතිචිත්තංනාම හොති. නො අඤ්ඤථාති. **පුරෙතරන්ති** තස්ස සත්තරසමස්ස චිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණංඑව සන්ධාය වුත්තං. **තතොපරන්ති** චුතිචිත්තතො පරස්මිං සොළසචිත්තක්ඛණපරිමාණෙ ඛණෙ. **චිත්තජාහාරජරූපඤ්චාති** චිත්තජරූපසන්තානං ආහාරජ රූපසන්තානඤ්ච වොච්ඡිජ්ජති අනුපාදින්නකසන්තානෙ තෙසං උප්පත්තියා අසම්භවතො. යමෙත්ථ වත්තබ්බං තං රූපසමුට්ඨානෙ වුත්තමෙව. භාවදසකංනාම කාමරාගනිදානකම්මසමුට්ඨානං හොතීති තබ්බිරාග භාවනාකම්මනිබ්බත්තෙ රූපලොකෙ තස්ස අලාභො වුත්තො. **ආහාරජකලාපානිච න ලබ්භන්ති** අජ්ඣොහටා හාරා භාවතො, තතොයෙවච සරීරගතස්ස අජ්ඣත්තාහාරස්සපි රූපසමුට්ඨානා භාවතො. ආචරියානන්දත්ථෙරො පන තත්ථ ලබ්භමාන රූපකලාපෙසුපි ගන්ධරසානං ඔජායච අභාවං වණ්ණෙති. රූපධාතුයා උපපත්තික්ඛණෙ පඤ්චායතනානි පාතුභවන්ති චක්ඛායතනං රූපායතනං, සොතා යතනං, මනා යතනං, ධම්මායතනන්ති ච, පඤ්චධාතුයො පාතුභවන්ති චක්ඛුධාතු, රූපධාතු, සොතධාතු, මනොවිඤ්ඤාණ ධාතු, ධම්මධාතූතිච, තයො ආහාරා පාතුභවන්ති ඵස්සාහාරො, මනොසඤ්චෙතනා හාරො, විඤ්ඤාණා හාරොති ච

විභඞ්ගෙවුත්තත්තා. එත්ථච පාළියං රූපලොකෙ ඵොට්ඨබ්බෙ පටික්ඛිත්තෙපි කිච්චන්තරසබ්භාවා මහාභූතානං තත්ථ පටිලාභො අවාරිතො එව හොති. ගන්ධාදීනං පන කිච්චන්තරමෙව නත්ථි. යෙන තෙ ධම්මමත්තභාවෙපි තිට්ඨෙය්‍යුං තස්මා තෙසං අවචනං තත්ථ අභාවමෙව දීපෙතීති ආචරියස්ස අධිප්පායො. තථා පන භූතචතුක්කං තත්ථ අත්ථියෙව, යථාහ-අසඤ්ඤසත්තානං එකං මහාභූතං පටිච්ච තයො මහාභූතාතිආදි. ඵොට්ඨබ්බායතනං පන ඵොට්ඨබ්බ ධාතුච තත්ථ පටික්ඛිත්තා. තස්මා සබ්බෙසං සභාවධම්මානං ධම්මභාවෙ සමානෙපි යෙන කිච්චවිසෙසෙන ගන්ධො රසො ඵොට්ඨබ්බං කබළීකාරාහාරොතිච වුච්චති. තස්ස නත්ථිතාය තෙසං තෙන නාමෙ න තත්ථ අනුපලබ්භමානතං සන්ධාය විභඞ්ගෙ කථාවත්ථුම්හි යමකෙ සුති සබ්බත්ථ තෙසං තත්ථ පටික්ඛෙපො. මහාභූතානං පන නිසන්ද ධම්මමත්තභාවෙන විජ්ජමානානං තෙසං ධම්මායතනධම්මධාතුසු අනුපවෙසොති යුත්තො සියාති වදන්ති. **තීණිදසකානි ජීවිතනවකඤ්චාති** එත්ථ ආචරියානන්ද මතියා චක්ඛුසත්තකං සොතසත්තකං වත්ථුසත්තකන්ති එවං තීණි සත්තකානි ජීවිතඡක්කඤ්චාති වත්තබ්බං. **අභිරිච්ඡතීති** අලබ්භමානෙ පඨමං වජ්ජිතෙ තත්ථ ලබ්භමානතාවසෙන අවසිස්සති. අතිරෙකංවා හොතීති අත්ථො. එත්ථච රූපලොකෙ විය කාමලොකෙ ජීවිතනවකං කස්මා විසුං න වුත්තන්ති. රූපලොකෙ පන ආහාරූපත්ථම්භකස්ස අඤ්ඤස්සච සකලසරීරබ්‍යාපිනො අනුපාලක ජීවිතස්ස අභාවා එතදෙව තදුභයට්ඨානෙ ඨත්වා සකලසරීරං අනුපාලෙතීති පාකටං තත්ථ ජීවිතනවකන්ති විසුං වුත්තං. කාමලොකෙ පන අඤ්ඤානි උපත්ථම්භකා නුපාලකානි බහූනි පාකටානිච හොන්ති. තස්මා ජීවිතනවකං අපාකටන්ති කත්වා විසුං න වුත්තං සියා. කාමලොකෙපි පන එතං අසිතාදිපාචකග්ගිවසෙන තස්සෙවච උදයභූතස්ස සකලසරී රානුපාලකස්ස උස්මාසඞ්ඛාතස්ස කායග්ගිනො වසෙන පාකටමෙව. යං සන්ධාය –

ආයු උස්මාච විඤ්ඤාණං, යදා කායං ජහන්තිමං;
අපවිද්ධො තදා සෙති, නිරත්ථංව කලිඞ්ගරන්ති වුත්තං.

තත්ථ ආයූති තෙසු ද්වීසු අග්ගීසු පතිට්ඨිතං ජීවිතමෙව වුච්චති. උස්මාති තෙ ද්වෙ අග්ගයො වුච්චන්ති. යෙසු තික්ඛමන්දවසෙන විසම භූතෙසු කායෙ නානාබාධා උප්පජ්ජන්ති. යථාහ-බහ්වාබාධො හොති බහ්වාතඞ්කො. විසමවෙපාකිනියා ගහණියා සමන්නා ගතො හොති අතිඋණ්හායඅතිසීතලායාති. සමභූතෙසු පන සත්තා නිරාබාධා හොන්ති. යථාහ-අප්පාබාධො හොති. අප්පාතඞ්කො. සමවෙපාකිනියාගහණියා සමන්නාගතොහොති. නාතිසීතාය නච්චුණ්හාය මජ්ඣිමාය පධානක්ඛමායාති. කෙචි පන අසිතාදිපාචකග්ගිස්මිං එව එතංමඤ්ඤන්ති. ථෙරෙනචනාමරූපපරිච්ඡෙදෙජීවිතනවකං නාම, රූපලොකෙ විසුං සියාති වුත්තං.

විසුද්ධිමග්ගෙ පන සෙසෙසු චතුසමුට්ඨානෙසු අට්ඨසු ජීවිතනව කඤ්චෙව තීණි ඔජට්ඨමකානි චාති තෙත්තිංස තෙත්තිංස රූපානි පාකටානි හොන්තීති වුත්තං. තත්ථ අට්ඨසූති පාචකග්ගිඅස්සාස පස්සාසවජ්ජිතෙසු තීසු තෙජොකොට්ඨාසෙසු පඤ්චසු වායො කොට්ඨාසෙසූති අට්ඨසු. ඉති කාමලොකෙපි සකලසරීරබ්‍යාපීසු තෙජොවායො කොට්ඨාසෙසු ලබ්භමානත්තා එතං සකල සරීරෙඑව දට්ඨබ්බන්ති. එත්ථ සියා, කස්මා පනෙත්ථ කාමලොකෙ විය රූපලොකෙ රූපකලාපානං නිරොධක්කමො න වුත්තොති. විසෙසාභාවතො, රූපලොකෙපි හි මරණකාලෙ පන චුතිචිත්තො පරි සත්තරසමචිත්තස්ස ඨිතිකාල මුපාදාය කම්මජරූපානි නුප්පජ්ජන්තීතිආදිකො නිරොධක්කමො කාමලොකසදිසොයෙව. කෙවලං පනෙත්ථ ආහාරජරූප නිරොධොනාම නත්ථි, තථා කළෙවර නික්ඛෙපොච. තස්මා තත්ථපි චුතිචිත්තතො පරං සොළසචිත්තක්ඛණ පරිමාණෙ එකස්මිං ඛණෙ චිත්තජරූපසන්තානං වොච්ඡිජ්ජති. තතො පරං උතුසමුට්ඨානරූපපරංපරා එකද්විති අච්ඡරාකාලමත්තංපි පවත්තිත්වා වොච්ඡිජ්ජතීති යුත්තං. නච එත්තකමත්තෙන කාලෙන පවත්තමානායපි රූපසන්තතියා මතකළෙවරංනාම සක්කා ලද්ධුං. පස්සන්තානං එකක්ඛණෙන විය සරීරස්ස අන්තරධානස්ස පඤ්ඤායනතොති. යථාච රූපලොකෙ, තථා කාමලොකෙපි උපපත්තිදෙවානං අඤ්ඤෙසඤ්ච ඔපපාතිකානන්ති. තෙසඤ්හි සරීරානි පටිසන්ධික්ඛණෙයෙව සබ්බසො පරිපුණ්ණෙන කම්මජකායෙන නිබ්බත්තත්තා කම්මජරූපෙහි ඝනපූරිතානි සල්ලහුකභරානි ච හොන්ති. ඉතරරූපානි කම්මජරූපෙසු පතිට්ඨාය පවත්තන්ති. තස්මා තෙසං චුතිකාලෙ කම්මජරූපෙසු නිරුද්ධෙසු තානි තින්න පතිට්ඨානි හුත්වා චිරං සන්තානං සට්ඨෙතුං නසක්කොන්ති. ථොකං පවත්තිත්වා සබ්බසො නිරුජ්ඣන්ති. සරීරනික්ඛෙපොනාම තෙසං නත්ථීති දට්ඨබ්බං.

[203] යං පන **විභාවනියං**

''මරණකාලෙ පන බ්‍රහ්මානං සරීරනික්ඛෙපාභාවතො සබ්බෙසංපි තිසමුට්ඨානානි ද්විසමුට්ඨානානිච සහෙව නිරුජ්ඣන්ති''ති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

එවඤ්හි සති සබ්බෙසං රූපබ්‍රහ්මානං මරණාසන්නචිත්තානි රූපං නසමුට්ඨාපෙන්තීති ආපජ්ජති. න හි මරණාසන්න චිත්ත සමුට්ඨිතානි රූපානි කම්මජරූපෙහි සහෙව නිරුජ්ඣන්තීති සක්කා වත්තුන්ති. යථාචතානි කම්මජරූපනිරොධතො ථොකං පවත්තිත්වා නිරුජ්ඣන්ති. තථා උතුජරූපානිපි චිත්තජරූපනිරොධතො ථොකං පවත්තිත්වා නිරුජ්ඣන්තීති න න සක්කා විඤ්ඤාතුං. නච තාවත්තකෙන කාලෙන තෙසු පවත්ත මානෙසුපි සරීරනික්ඛෙපොනාම සක්කා භවිතුන්ති. බ්‍රහ්මානං පන ථීන මිද්ධාදීනං නීවරණජාතියානං අත්ථිතාය තදනුරූපං චිත්තජරූපානං තදනුගතිකානඤ්ච උතුජරූපානං ලහුකගරුකතාදිවිකාරො න න සම්භවතීති ලහුතාදිත්තයංපි ගහෙත්වා වුත්තං **තෙවීසරූපෙසූති**. සානාදිත්තයභාවද්වයවජ්ජානි තෙවීසරූපානි හොන්ති. තානියෙව චක්ඛු සොතවත්ථු විඤ්ඤත්තිද්වයවජ්ජානි අසඤ්ඤීනං සත්තරසෙව රූපානි හොන්තීති යොජනා. අසඤ්ඤීනං පන ගරුලහුතාදිපකාරො

චින්තෙ තබ්බො. න වා චින්තෙතබ්බො රූපධම්මානං රුප්පනවිකාරස්ස බහුකාරණත්තාති. **උපපත්තියන්ති** කාමරූපාසඤ්ඤීනං පටිසන්ධියා උප්පාදක්ඛණෙ. උප්පාදක්ඛණොඑව හි එකන්තෙන උපපත්තික්ඛණොනාම හොතීති. **පවත්තෙතූති** පටිසන්ධියා ඨිතික්ඛණතො පට්ඨාය සකලෙ පවත්තිකාලෙ පන **නකිඤ්චිපි නලබ්භති**. ලබ්භතියෙවාති අධිප්පායො. න හි ඉදංනාම රූපං පවත්තෙ නලබ්භති. පටිසන්ධියංඑව ලබ්භතීති අත්ථීති. [රූපපවත්තික්කමො]

161. එවං චිත්තචෙතසික රූපසඞ්ගහං කත්වා ඉදානි යථා නුප්පත්තං නිබ්බානසඞ්ගහං කරොන්තො **නිබ්බානංපනාති**ආදි මාහ. නිබ්බානං පන නිබ්බානන්ති පවුච්චතීති සම්බන්ධො. **ලොකුත්තරසඞ්ඛාතන්ති** ලොකුත්තරන්ති භගවතා කථිතං, යථාහ-කතමෙ ධම්මා ලොකුත්තරා. චත්තාරොච අරියමග්ගා චත්තාරිච සාමඤ්ඤඵලානි අසඞ්ඛතාච ධාතු, ඉමෙ ධම්මා ලොකුත්තරාති. එතෙන නිබ්බානස්ස පඤ්ඤත්තිමත්තභාවං නිවත්තෙති. න හි ලොකවොහාරසිද්ධා පඤ්ඤත්ති ලොකුත්තරානාම සක්කා භවිතුන්ති. **චතුමග්ගඤාණෙන සච්ඡිකාතබ්බන්ති** චක්ඛුමන්තෙන චන්දමණ්ඩලංවිය චක්ඛුනා පටිලද්ධමග්ගඤාණෙහි අරියජනෙහි චතුහි අරියමග්ගඤාණෙහි පච්චක්ඛතො දට්ඨබ්බං. පටිවිජ්ඣිතබ්බන්ති අත්ථො. තත්ථ **චතුමග්ගඤාණෙනාති** එතෙන තාදිසම්භා පටිපත්තිමග්ගතො විමුඛානං අන්ධපුථුජ්ජනානං ජච්චන්ධානං විය චන්ද මණ්ඩලස්ස තස්ස අවිසයභාවං දස්සෙති. න ච ජච්චන්ධානං චක්ඛුම්හි අනුපලද්ධමත්තෙන චන්දමණ්ඩලං නත්ථීනාම හොතීති. **සච්ඡිකාතබ්බන්ති** එතෙන පරමත්ථතො විජ්ජමානභාවං දස්සෙති. යඤ්හි කිඤ්චි පරමත්ථතො විජ්ජමානං නහොති. තං සරූපතො කස්ස පච්චක්ඛංනාම භවිස්සතීති. තදුභයෙන පනස්ස පඤ්ඤවන්තානං කල්‍යාණකපුථුජ්ජනානං අනුමානතො සිද්ධතං දීපෙති, න හි අනුමානතොපි අත්තනො බුද්ධියං අසිද්ධස්ස අපාකටස්ස සච්ඡිකිරියාය වායාමොපිනාම අත්ථි. යෙන සච්ඡිකිරියා සිද්ධියාති. එවං නිබ්බානස්ස පරමත්ථතො විජ්ජමානතං දස්සෙත්වා ඉදානි කෙවලං විජ්ජමානමත්තමෙව න හොති. අථඛො මහාතෙජවන්තං මහොජවන්තඤ්ච තං හොතීති දස්සෙතුං **මග්ගඵලානමාලම්බණභූතන්ති** වුත්තං. එතෙන නිබ්බානෙන විනාමග්ග ඵලානං අකිච්චසිද්ධිං දස්සෙති. තතො තස්ස මහාතෙජවන්ත තං මහොජවන්තතඤ්ච දීපෙති. යථා හි මහිද්ධිකො එකො රාජා හොති. තස්ස රට්ඨෙ එකස්මිං මහාගාමෙ එකො ගාමභොජකො එකොච චොරජෙට්ඨකො මහාපරිවාරො වසති. තෙච අඤ්ඤමඤ්ඤං වධාය පරිසක්කන්තා විචරන්ති. තත්ථ ගාමභොජකො නගරං ගන්ත්වා රාජානං උපට්ඨහි. සො න චිරස්සෙව රාජවල්ලභො හොති. රාජතො මහතිං ආණං ලභති. තං සුත්වා චොරජෙට්ඨකො ඉදානි ඉධවසන්තස්ස මමජීවිතං නත්ථීති අත්තනො පරිවාරෙන සද්ධිං අට්ටවිං පවිට්ඨො. ගාමභොජකොච තංඅට්ටවිං පවිට්ඨංපි මුඤ්චිතුං අදත්වා ගහෙත්වා වධි. එවං සම්පදමිදං දට්ඨබ්බං. මහිද්ධිකරාජා විය හි නිබ්බානං. ගාම භොජකො විය ඤාණං. චොරජෙට්ඨකො විය මොහො. පරිවාර චොරා විය සෙසකිලෙසා. පුබ්බෙ රඤ්ඤො අනුපට්ඨා නකාලෙ ගාමභොජකො විය පුථුජ්ජනඤාණං. උපට්ඨානකාලෙ ගාම භොජකො විය මග්ගඤාණන්ති. තණ්හා පවත්තමානා අජ්ඣත්තබහිද්ධාදි භෙදෙසු ඛන්ධාදිධම්මෙසු විනන්ධමානාව පවත්තති. යථාහ –

අන්තොජටා බහිජටා, ජටාය ජටිතා පජාති.

තස්මා සා වෙළුගුම්බෙ වෙළුසාඛා විය විනනට්ඨෙන සංසිබ්බනට්ඨෙන වානසමඤ්ඤං ලභතීති වුත්තං **වානසඞ්ඛාතායතණ්හායාති. නික්ඛන්තත්තාති** නිස්සටත්තා. තස්සා විසයභාවං අතික්කමිත්වා ඨිතත්තාති අත්ථො. එතෙන වානතො නික්ඛන්තන්ති නිබ්බානන්ති ඉමමත්ථං දස්සෙති. **සභාවතොති** සන්තිලක්ඛණෙන. අජ්ඣත්තසම්භූතානං තිවිධවට්ටසන්තාපානං නිබ්බුතිඅත්ථෙන. තෙසං සබ්බසො අභාවට්ඨෙනාති අත්ථො. **එකවිධංපීති** යථා චිත්තං සභාවතො එකවිධංපි ජාතිධම්මත්තා ජාතිභූමිසම්පයොගාදි භෙදෙන කාල දිසාදෙසපුග්ගලභෙදෙනච වත්ථුතො භින්නමෙව හොති. න තථා ඉදං නිබ්බානං. ඉදං පන සභාවතොපි වත්ථුතොපි අභින්නමෙව හුත්වා එකවිධං හොති. ඉදඤ්හි අනමතග්ගෙ සංසාරෙ අතීතෙ එතරහි අනාගතෙච පරිනිබ්බුතානං බුද්ධානංවා පච්චෙකබුද්ධානංවා බුද්ධසාවකානංවා සබ්බෙසංපි එකමෙව හොති. කස්මා, අනිද්දිසිතබ්බධම්මත්තා. විඤ්ඤාණං අනිදස්සනං අනන්තං සබ්බතොපභන්ති හි භගවතා වුත්තං. තත්ථ විඤ්ඤාණන්ති සඞ්ඛතධම්මානං ඛයනිරොධභාවෙන සිද්ධත්තා එතං තබ්භාවෙනඑව සුට්ඨු අභිඤාතත්තං කත්වා ඤාතබ්බං. අනිදස්සනන්ති අනිමිත්තධම්මත්තා බාලපුථුජ්ජනානං දස්සනවිසයභූතෙන කෙනචිනිමිත්තෙන නිදස්සිතුංවා කාලභෙදෙන දිසාදෙසපුග්ගලසන්තාන භෙදෙන හීනපණීතාදිභෙදෙන ච භින්නං කත්වා නිදස්සිතුංවා නාරහතීති අත්ථො. අනන්තන්ති පුබ්බන්තාපරන්තවිරහිතං. සබ්බතොපභන්ති වට්ටදුක්ඛපටිපක්ඛසිද්ධෙහි අනන්තෙහි ගුණොභාසෙහි සබ්බතො පභාවන්තන්ති අත්ථො. තථා අනිද්දිසිතබ්බධම්මත්තාව පන අනමතග්ගෙ සංසාරෙ සබ්බාසුව දිසාසු අසුකස්මිං නාම කාලෙ අසුකායනාම දිසාය නත්ථීති නවත්තබ්බං. කස්මා, අරියමග්ගං භාවෙන්තෙන යදා කදාචි යත්ථ කත්ථචි අවස්සං අධිගන්තබ්බතාවසෙන සබ්බදා සබ්බත්ථ ච ලබ්භමානත්තා. වුත්තඤ්හෙතං විනයෙ, අඞ්ගුත්තරෙ, උදානෙච –

> සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෙ යාකාචි ලොකෙ සවන්තියො මහාසමුද්දං අප්පෙන්ති. යාච අන්තලික්ඛා ධාරා පපතන්ති. න තෙන මහාසමුද්දස්ස ඌනත්තංවා පූරත්තංවා පඤ්ඤායති. එව මෙව ඛො භික්ඛවෙ බහුචෙපි භික්ඛූ අනුපාදිසෙසාය නිබ්බාන ධාතුයා පරිනිබ්බායන්ති. න තෙන නිබ්බානධාතුයා ඌනත්තං වා පූරත්තංවා පඤ්ඤායතීති.

අට්ඨකථාසුච න තෙන නිබ්බානධාතුයා ඌනත්තංවා පූරත්තංවා පඤ්ඤායතීති අසඞ්ඛෙය්‍යෙපි මහාකප්පෙ බුද්ධෙසු අනුප්පජ්ජන්තෙසු එකසත්තොපි පරිනිබ්බාතුං නසක්කොති. තදාපි තුච්ඡා නිබ්බාන ධාතූති නසක්කා වත්තුං. බුද්ධකාලෙ පන එකෙකස්මිං සමාගමෙ අසඞ්ඛෙය්‍යාපි සත්තා අමතං ආරාධෙන්ති. තදාපි නසක්කා වත්තුං පූරා

නිබ්බානධාතුති වුත්තං. බ්‍රහ්මනිමන්තනසුත්තෙව විඤ්ඤාණං අනිදස්සනං අනන්තං සබ්බතොපහන්ති වුත්තං. අට්ඨකථායඤ්ච සබ්බතොපහන්ති සබ්බතො පභාසම්පන්නං. නිබ්බානතො හි අඤ්ඤො කොචි ධම්මො පභස්සරතරොවා ජොතිවන්තතරොවා පරිසුද්ධතරොවා පණ්ඩර තරොවා නත්ථි. සබ්බතොවා පහූතමෙව හොති. නකත්ථචි නත්ථීති සබ්බතොපතං. පුරත්ථිමදිසාදීසු හි අසුකදිසායංනාම නිබ්බානං නත්ථීති නවත්තබ්බන්ති වුත්තං.

එවංසන්තෙපි එතං නිරුද්ධතෙකාලිකධම්ම සන්නිස්සයෙන විඤ්ඤාය මානත්තා නිරුද්ධධම්මභෙදෙන භින්නං කත්වා උපචරිතුං ලබ්භතීති වුත්තං **සඋපාදිසෙසාති**ආදි. තත්ථ උපාදීයති තණ්හාදිට්ඨීහි භුසං ගණ්හීයතීති උපාදි. උපාදින්නඛන්ධපඤ්චකං. සොයෙව එකදෙසෙනවා අනවසෙසෙනවා පහීනෙහි කම්මකිලෙසෙහි සෙසොති උපාදිසෙසො. සංවිජ්ජති තස්මිං සන්තානෙ උපාදිසෙසො යස්සා අධිගතකාලෙති සඋපාදිසෙසා. **නිබ්බානධාතූති** නිබ්බුතිස භාවො. සඋපාදිසෙසාච සා නිබ්බානධාතුචාති සමාසො. නත්ථි තස්මිං සන්තානෙ උපාදිසෙසො යස්සා අධිගතකාලෙති අනුපාදිසෙසා, අනුපාදිසෙසාච සා නිබ්බානධාතුචාති විග්ගහො. වුත්තඤ්හෙතං ඉති වුත්තකෙ-ද්වෙ මා භික්ඛවෙ නිබ්බානධාතුයො. කතමා ද්වෙ, සඋපාදිසෙසාච නිබ්බානධාතු, අනුපාදිසෙසාච නිබ්බානධාතූතිආදි. තත්ථ පුරිමා කිලෙසනිබ්බානංනාම. පච්ඡිමා ඛන්ධනිබ්බානංනාම. පුරිමාවා දිට්ඨධම්මික නිබ්බානංනාම. පච්ඡිමා සම්පරායික නිබ්බානංනාම. යථාහ-එකා හි ධාතු ඉධ දිට්ඨධම්මිකා සඋපාදිසෙසා භවනෙත්ති සඞ්ඛයා. අනුපාදිසෙසා පන සම්පරායිකාති. අඞ්ගුත්තරෙ පන සත්තනිපාතෙ උභතොභාගවිමුත්ත පඤ්ඤාපි මුත්තානං ද්වින්නං ඛීණාසවානං ඛන්ධූපාදිසෙසවසෙන කායසක්ඛිදිට්ඨිපත්ත සද්ධාවිමුත්තධම්මානුසාරීසඞ්ඛාතානං චතුන්නං සෙක්ඛානං ආරද්ධවිපස්ස කස්සච යොගීකල්‍යාණපුථුජ්ජනස්ස කිලෙසූ පාදිසෙසවසෙන සඋපාදිසෙසතා අනුපාදිසෙසතාච වුත්තා. තත්ථෙව නවනිපාතෙ අන්තරාපරිනිබ්බායී, උපහච්චපරිනිබ්බායී, අසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී, සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී, උද්ධං සොතඅකනිට්ඨගාමීති පඤ්චන්නං අනාගාමීනං සකදාගාමිස්ස තිණ්ණං සොතාපන්නානන්ති නවන්නං සෙක්ඛපුග්ගලානං කිලෙසූපාදිසෙසවසෙන සඋපාදිසෙසතා වුත්තා.

නෙත්තියං පන අරහත්තඵලංපි සඋපාදිසෙසනිබ්බානන්ති වුත්තං. තං ඉධ නාධිප්පෙතං. එත්ථච මග්ගක්ඛණෙ කිලෙසානං ඛයො සඋපාදි සෙසංනාම. චුති අනන්තරෙ ඛන්ධානං අනුප්පාදො අනුපාදිසෙසංනාම. යස්මා පන පටිසන්ධිඛන්ධානාම කිලෙසෙසු සතිඑව ජායන්ති. අසති නජායන්ති, තස්මා තෙපි කිලෙසක්ඛයෙන සහෙව ඛියාන්ති. යාවචුතියා පවත්තමානං පච්චුප්පන්නඛන්ධසන්තානං පන ඛීණාසවස්සපි පුරිමභවෙ පවත්තකම්මකිලෙසානං ඵලනිසන්දභූතං සබ්බසත්තානං ධම්ම තාසිද්ධං. තස්මා තං ඛීණෙසුපි කිලෙසෙසු යාවචුතියා පවත්ත තියෙව. චුතික්ඛණෙ තස්ස නිරොධොපි ධම්මතානිරොධො එව. යො පන තදනන්තරෙ පුනභවස්ස අනුප්පාදො. සො කිලෙසක්ඛයෙන සහෙව සිද්ධො. න කෙවලං තදනන්තරෙ පුන භවස්සෙව. තතො පරංපි අනමතග්ග සංසාරෙ භවපරංපරාය අනුප්පාදොපි තෙන සහෙව සිද්ධො. සබ්බඤ්චෙතං එකමෙව නිබ්බානං. එවංසන්තෙපි ඛන්ධාවසෙසස්ස භාවා භාවලෙසං උපාදාය අයං භෙදො වුත්තොති වුත්තං **දුවිධං හොති කාරණපරියායෙනාති** දුවිධ පඤ්ඤාපනස්ස කාරණලෙසෙනාති අත්ථො.

යස්මා පන සඞ්ඛතධම්මානාම සපලිබොධධම්මත්තා නානාපලිබොධෙහි නිච්චකාලං ජනං පීළෙන්ති. සන්තසුඛංනාම ලද්ධුං නදෙන්ති. සනිමිත්ත ධම්මත්තාච කිලෙසානං ජරාමරණාදීනඤ්ච සබ්බෙසං අනත්ථානං වත්ථු භූතා භූමිභූතා හොන්ති. සපණිහිතධම්මත්තාච සබ්බදුක්ඛානං මූලභූතං ආසාදුක්ඛංනාම නිච්චකාලංපි ජනෙන්ති. තස්මා තප්පටිපක්ඛසිද්ධෙන ගුණභෙදෙන තිවිධංභෙදං දස්සෙතුං **සුඤ්ඤතන්ති**ආදි මාහ. තත්ථ සබ්බපලිබොධ විවිත්තත්තා සුඤ්ඤතං. සක්කායදිට්ඨියා හි සති බාලානං යත්තකා පාපකම්මපලිබොධා අපාය දුක්ඛපලිබොධාච සන්දිස්සන්ති. පණ්ඩිතානංච තතො අත්තානං රක්ඛනත්ථං යත්තකා කල්‍යාණකම්මපලිබොධා සන්දිස්සන්ති. සක්කායදිට්ඨිනිරොධොයෙව සබ්බෙ තෙ සක්කායදිට්ඨිමූලකෙ පලිබොධෙ නිරොධෙතුං සක්කොති. න විනා තෙන අඤ්ඤො කොචි. තස්මා සොනිරොධො තෙහි පලිබොධෙහි විවිත්තො හොති, තථා රාගක්ඛයොයෙව රාගමූලකෙ පලිබොධෙ නිරොධෙතුං සක්කොති. න විනා තෙන අඤ්ඤො කොචි. දොසක්ඛයොයෙව දොසමූලකෙ. මොහක්ඛයොයෙව මොහමූලකෙතිආදි වත්තබ්බං. ඉති නිබ්බානං සබ්බපලි බොධෙහි විවිත්තත්තා සුඤ්ඤතංනාම.

නිමිත්තං වුච්චති උප්පාදපවත්තමූලකො ඔළාරිකාකාරො. යෙන සමන්නාගතා සඞ්ඛතධම්මා සබ්බෙසං කිලෙසානං ජරාමරණානඤ්ච වත්ථුභූතා භූමිභූතා හොන්ති. තථා සබ්බෙසං මාරානං සබ්බෙසං වෙරානං සබ්බෙසං රොගාදි අනත්ථානං වත්ථුභූතා භූමිභූතා හොන්ති. යතො තෙ මාරධෙය්‍යාතිපි මච්චුධෙය්‍යාතිපි වුච්චන්ති. කාල දිසා දෙස සන්තානාදි භෙදෙන හීනපණීතාදි භෙදෙනච භෙදං ගච්ඡන්ති. නිබ්බානං පන සබ්බෙසං නිමිත්තධම්මානං ඛයනිරොධභාවෙන සිද්ධත්තා නත්ථි. තස්මිං නිමිත්තන්ති **අනිමිත්තං**. තඤ්හි සබ්බෙසං කිලෙ සාදීනං අනත්ථානං වත්ථුභූතෙ නිමිත්තධම්මෙ විද්ධංසෙත්වා තෙසං අනත්ථානං අභාවං සාධෙන්තං නිච්චං තිට්ඨති. නච තං කාලභෙදෙන භින්නං හොති. ඉදං අතීතෙ අසුකකප්පෙ අසුකබුද්ධස්ස නිබ්බානං, ඉදං අනාගතෙ, ඉදං එතරහීති. නාපි දිසාභෙදෙන භින්නං. ඉදං දසසු දිසාසු අසුකායනාම දිසාය නිබ්බානං, ඉදං අසුකාය නාමාති. නචාපි දෙසභෙදෙනවා සන්තානභෙදෙනවා භින්නං. ඉදං මනුස්සලොකෙ ඉදං දෙවලොකෙ ඉදං බ්‍රහ්මලොකෙති වා ඉදං මනුස්සානං ඉදං දෙවානං ඉදං බ්‍රහ්මානන්තිවාති. තථා පණීතාදි භෙදෙන භින්නං න හොති. ඉදං සබ්බඤ්ඤුබුද්ධානං. ඉදං පච්චෙකබුද්ධානං. ඉදං බුද්ධසාවකානන්ති.

පණිහිතං, පණිධානං, පණිධි, පත්ථනා, ආසා, ජීසච්ඡා, පිපාසාති අත්ථතො එකං. සඞ්ඛතධම්මාච ලබ්භමානාපි භිජ්ජනධම්මත්තා පුනප්පුනං ලද්ධුං ආසා දුක්ඛංනාම වඩ්ඪෙන්ති. ආසාදුක්ඛස්ස පරියන්තොනාම නත්ථි. සබ්බඤ්ච

දුක්ඛං ආසාමූලකං හොති. ආසාසදිසං දුක්ඛනිදානංනාම නත්ථි, නිබ්බානං පන සයං පිපාසවිනයධම්මත්තා ආසාසඞ්ඛාතං සබ්බං තණ්හාපණිධිංවා ඡන්දපණිධිංවා විනෙන්තං විධමෙන්තං වත්තතීති නත්ථි. තස්මිං පණිහිතන්ති **අප්පණිහිතං**. එත්ථච දුවිධං සුඛං වෙදයිතසුඛං සන්තිසුඛන්ති. තත්ථ මනුස්ස දිබ්බ බ්‍රහ්ම සම්පත්තියො ලභිත්වා අනුභවනවසෙන පවත්තං පීතිසොමනස්ස සුඛං වෙදයිතසුඛංනාම. තං පන ඛණෙඛණෙ විජ්ජුවිය භිජ්ජනධම්මං. සම්පත්තියොච අනිච්චධම්මා. සබ්බෙ තෙ අපරියන්තං ආසාදුක්ඛං භිය්‍යො වඩ්ඪෙන්තියෙව. තස්මා සබ්බං වෙදයිතසුඛංනාම ආසා දුක්ඛජනකත්තා එකන්තෙන දුක්ඛමෙව හොති. යථාහ-යංකිඤ්චි වෙදයිතං, සබ්බං තං දුක්ඛස්මින්ති. ධම්මසෙනාපතිනාච කතමං තං ආවුසො සාරිපුත්ත නිබ්බානෙ සුඛං, යදෙත්ථ වෙදයිතං නත්ථීති පුට්ඨෙන එතදෙවෙත්ථ ආවුසො නිබ්බානෙ සුඛං, යදෙත්ථ වෙදයිතං නත්ථීති වුත්තං. සන්තිසුඛංනාම අත්තනි උප්පන්නානංවා උප්පජ්ජිතුං පච්චුපට්ඨි තානංවා කිලෙසාදීනං අපායදුක්ඛාදීනඤ්ච අත්තනො සම්මාපයොගං පටිච්ච විමුච්චනසුඛං. එතදෙවෙත්ථ එකන්තසුඛං අචලසුඛං. එතස්මිඤ්හි අසති පුථුජ්ජනානං මනුස්ස දිබ්බබ්‍රහ්මසම්පත්තියො අනුභවන්තානංපි අවස්සං පත්තබ්බට්ඨෙන පච්චුපට්ඨිතානෙව හොන්ති අවීචිනිරය භයාදීනීති. තස්මා සබ්බස්ස වෙදයිතසුඛමූලකස්ස ආසාදුක්ඛස්ස සන්තිසුඛදීපකං ඉදං අප්පණිහිතපදං නිබ්බානස්ස එකං මහන්තං ගුණපදං හොතීති.

ආකාර භෙදෙනාති තිවිධස්ස සුඤ්ඤතාදිකස්ස ගුණකොට්ඨාසස්ස භෙදෙන. එත්ථච යදෙතං අනමතග්ගෙ සංසාරෙ අජ්ඣත්තං අනුසයිත්වා ආගතානං කිලෙසානං මග්ගක්ඛණෙ අජ්ඣත්තමෙව නිරුජ්ඣනං ඛියානං. තං ඛයධාතු නිරොධධාතු සඞ්ඛාතං එකං ධම්මායතනං හොති. එකා ධම්මධාතු හොති. එකො පරමත්ථධම්මො හොති. ඛයට්ඨෙන නිරොධට්ඨෙන සභාවතො විජ්ජමානත්තා, න හි තං පඤ්ඤත්තිරූපං හොති. කායෙ ඤාණෙච සරූපතො උපලද්ධත්තා, දුවිධඤ්හි නිබ්බානස්ස සච්ඡිකරණං කායසච්ඡිකරණං ඤාණසච්ඡිකරණඤ්ච. යථාහ-ඡන්දජාතො උස්සහති. උස්සහිත්වා තුලෙති. තුලයිත්වා පදහති. පහිතත්තො සමානො කායෙනචෙව පරමත්ථසච්චං සච්ඡිකරොති. පඤ්ඤායච තං පටිවිජ්ඣ පස්සතීති. තත්ථ අනමතග්ගෙ සංසාරෙ අජ්ඣත්තං නිච්චං සන්තාපෙත්වා පරිදය්හිත්වා ආගතානං කිලෙසානං මග්ගක්ඛණෙ අජ්ඣත්තමෙව නිරුජ්ඣනං නිබ්බායනං කායසච්ඡිකරණංනාම. එවං කායෙන සච්ඡිකත්වා පුන පච්චවෙක්ඛන්තො අජ්ඣත්තං තං නිරුජ්ඣනං ඤාණෙන පච්චක්ඛතො පස්සති. නිරුද්ධා මෙ කිලෙසාති ජානාති, ඉදං ඤාණසච්ඡිකරණංනාම. තෙසු කාය සච්ඡිකරණං අනන්තං අපරිමාණං වට්ටදුක්ඛං ඛෙපෙති. ඤාණසච්ඡිකරණං අනප්පකං පීතිසොමනස්සං උප්පාදෙති. පඤ්ඤත්තිධම්මෙසු එව රූපං සච්ඡිකරණංනාම නත්ථීති. තස්ස පන නිරුජ්ඣනස්ස සුඤ්ඤතධම්මත්තා මන්දබුද්ධීනං තස්මිං තුච්ඡසඤ්ඤා නිරත්ථකසඤ්ඤා සණ්ඨාති. අනිමිත්ත ධම්මත්තා තස්මිං අභාවමත්තසඤ්ඤා පරමත්ථතො අවිජ්ජමානසඤ්ඤා සණ්ඨාති. අප්පණිහිතධම්මත්තා තණ්හාවසිකා ජනා තස්මිං සුඛං නාම කිඤ්චි නත්ථීති මඤ්ඤන්ති.

යෙ පන යථාවුත්තං ඛයනිරොධමත්තං නිබ්බානංනාම නහොති. තඤ්හි අභාවමත්තං පඤ්ඤත්තිරූපං හොති. නිබ්බානඤ්චනාම ගම්භීරාදීනං අනන්තගුණානං වත්ථු හොති, නච අභාවමත්තං තෙසං වත්ථු භවිතුං අරහති. නිබ්බානං පරමං සුඛන්ති වුත්තං. නච අභාවමත්තෙ කිඤ්චි සුඛංනාම සක්කාලද්ධුං. තස්මා යො තස්ස ඛයනිරොධස්ස පච්චයො අත්ථි. යස්සච ආනුභාවෙන සො ඛයනිරොධො සිජ්ඣති. එත දෙව නිබ්බානං නාමාති ඉච්ඡන්ති. තෙසංපි වට්ටදුක්ඛ සන්තිතො අතිරෙකපයොජනංනාම නලබ්භති. නිබ්බානස්සච ගුණපදානි නාම අනන්තානං වට්ටධම්මානං පටිපක්ඛවසෙන සිජ්ඣන්ති, නො අඤ්ඤථා. තස්මා යත්තකානි අගුණපදානි වට්ටධම්මෙසු ලබ්භන්ති, තත්තකානි තෙසං ඛය නිරොධෙ අනන්තානි ගුණපදානි හුත්වා සිජ්ඣන්ති. යො ඛයනිරොධොපි තාව විසුං ධම්මභාවෙනවිඤ්ඤාතුං දුක්කරොගම්භීරො හොති. යතො තං අභාවමත්තං පඤ්ඤත්තිරූපං මඤ්ඤන්ති. ගුණපදානං පනස්ස ගම්භීරභාවෙ වත්තබ්බමෙවනත්ථි. සන්තිසුඛඤ්ච නාම වට්ටදුක්ඛානං වූපසන්තතාඑව. තෙසං වූපසමො සුඛොති හි වුත්තං. වූපසන්තතාතිච තෙසං සබ්බසො ඛයනිරොධොඑවාති වට්ටදුක්ඛපරියාපන්නානං සබ්බ වෙදයිතසුඛානං උක්කංසගතා තස්ස ඛයනිරොධස්ස පරමසුඛතා සිද්ධා හොතීති. තස්ස පන පරමත්ථතො විජ්ජමානභාවෙ තාව ඉදං සුත්තං.

> අත්ථි භික්ඛවෙ අජාතං අභූතං අකතං අසඞ්ඛතං. නො චෙ තං භික්ඛවෙ අභවිස්ස අජාතං අභූතං අකතං අසඞ්ඛතං, න යිමස්ස ජාතස්ස භූතස්ස කතස්ස සඞ්ඛතස්ස නිස්සරණං පඤ්ඤායෙථ. යස්මාච ඛො භික්ඛවෙ අත්ථි අජාතං අභූතං අකතං අසඞ්ඛතං, තස්මා ජාතස්ස භූතස්ස කතස්ස සඞ්ඛතස්ස නිස්සරණං පඤ්ඤායතීති.

තත්ථ අජානනං අජාතං. ජාතික්ඛයොති අත්ථො. අභවනං අභූතං. අභාවොති අත්ථො. අකරණං අකතං. අසඞ්ඛරණං අසඞ්ඛතං. උප්පාදෙතුංවා පවත්තෙතුංවා සඞ්ඛාරදුක්ඛස්ස අභාවොති අත්ථො. ජාතික්ඛයොතිචා විසුං එකා ධම්මධාතු හොති. තස්මා විසුං ධම්මභාවං සන්ධාය නත්ථි ජාතං එත්ථාති අජාතන්තිපි යුජ්ජතියෙව. ඉදං වුත්තං හොති, සඞ්ඛතධම්මානාම පච්චයෙ සති ජායන්ති. අසති න ජායන්තීති ජාතං විය අජාතංපි තෙසං අත්ථි. පරමත්ථතො විජ්ජමානං හොතීති අත්ථො. යදිච අජාතංනාම නත්ථි, ජාතමෙව අත්ථි. එවංසති අත්තනි කිලෙසානං අජාතත්ථාය සම්මා පටිපජ්ජන්තානංපි සබ්බෙ කිලෙසධම්මා ජාතායෙව සියුං. නො අජාතා. කස්මා, අජාතස්සනාම නත්ථිතායාති. එසනයො සබ්බෙසු දුච්චරිතධම්මෙසු අපායදුක්ඛවට්ටදුක්ඛෙසු, දිට්ඨධම්මෙච සබ්බෙසු රොගාබාධභයුපද්දවෙසු. එවඤ්ච සති ලොකෙ සබ්බෙ පුරිසකාරා පුරිසථාමා පුරිසපරක්කමා නිරත්ථකා එව සියුන්ති ඉමමත්ථං සන්ධාය නො චෙතං භික්ඛවෙ.ල. පඤ්ඤායෙථාති වුත්තං. යස්මා පන අජාතංනාම එකන්තෙන අත්ථියෙව. තස්මා අත්තනි අජාතත්ථාය සම්මාපටිපජ්ජන්තානං තෙ එකන්තෙන නජායන්ති. එවං සති සබ්බෙ පුරිසකාරා පුරිසථාමා පුරිසපරක්කමා සත්ථකා එව හොන්තීති ඉමමත්ථං සන්ධාය යස්මාච ඛො භික්ඛවෙතිආදි වුත්තං. එත්තාවතා අවිජ්ජානිරොධා සඞ්ඛාර නිරොධො. සඞ්ඛාරනිරොධා විඤ්ඤාණනිරොධො.ල. දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස නිරොධො හොතීති එවං වුත්තස්ස නිරොධස්ස පරමත්ථතො විජ්ජමානභාවං දස්සෙති. අත්ථි සද්දස්ස විජ්ජමානත්ථවචනත්තා. තත්ථ

නිරොධො දුවිධො ජාතනිරොධො අජාතනිරොධොති. තත්ථ උප්පජ්ජිත්වා නිරොධො ජාතනිරොධොනාම. මච්චුතිච මරණන්තිච එතස්සෙවනාමං. අජ්ඣත්තපරියා පන්නානං කිලෙසාදීනං උප්පාදස්සපි සබ්බසො අභාවො අජාත නිරොනාම. යො සබ්බසඞ්ඛාරසමථො සබ්බූපධිනිස්සග්ගො තණ්හක්ඛයො විරාගො නිරොධො නිබ්බානන්ති වුච්චති. අයම්ධාධිප්පෙතො, අයමෙව හි සබ්බපලිබොධෙහි සුඤ්ඤත්තා සුඤ්ඤතොනාම. කිලෙසානං ජාරාමරණාදීනඤ්ච වත්ථුභූතස්ස නිමිත්තස්ස අභාවා අනිමිත්තොනාම. සබ්බදුක්ඛානං නිදානභූතස්ස ආසාදුක්ඛස්ස අභාවා අප්පණිහිතොනාම. තෙන වුත්තං **සුඤ්ඤතංඅනිමිත්තං අප්පණිහිතඤ්චෙ**ති තිවිධං හොතීති. **පදන්ති**ආදි නිබ්බානස්ස වෙවචනානි. තඤ්හි විසුං අසංමිස්සො කෙවලො උපලබ්භමානො එකො පරමත්ථ ධම්මොති පදං නාම. කොට්ඨාසත්ථො හි පදසද්දො. යථා පදසො ධම්මං වාචෙය්‍යාති. චවනාභාවෙන **අච්චුතං**. පුබ්බන්තාපරන්තෙ අතික්කම්ම පවත්තත්තා **අච්චන්තං**. සඞ්ඛරණකිච්චරහිතත්තා **අසඞ්ඛතං**. අත්තනො උත්තරිතරස්ස කස්සචි ධම්මස්ස අභාවතො **අනුත්තරන්ති**. **වානමුත්තා** තණ්හා විමුත්තා, මහන්තෙ සීලක්ඛන්ධාදිකෙ ධම්මෙ එසිංසු අධිගච්ඡිංසූති **මහෙසයො,** බුද්ධා.

ඉති පරමත්ථදීපනියානාම අභිධම්මත්ථසඞ්ගහස්ස

චතුත්ථවණ්ණනාය රූපනිබ්බාන සඞ්ගහස්ස

පරමත්ථදීපනා නිට්ඨිතා.

සමුච්චය සඞ්ගහ පරමත්ථදීපනී

162. එවං ඡහි පරිච්ඡෙදෙහි චත්තාරො පරමත්ථෙ දස්සෙත්වා ඉදානි තෙසං තංතංරාසිසඞ්ඛාතං සමුච්චයං දස්සෙන්තො ආදිගාථ මාහ. යෙ සලක්ඛණා ද්වාසත්තතිවිධා වත්ථුධම්මා මයා වුත්තා. ඉදානි තෙසං සමුච්චයං යථායොගං පවක්ඛාමීති යොජනා. තත්ථ **සලක්ඛණාවත්ථුධම්මා**ති පදෙහි දසවිධානි අනිප්ඵන්නරූපානි පටික්ඛිපති. න හි තානි අත්තනො ආවෙනිකභූතෙන සභාව ලක්ඛණෙන අනිච්චතාදි සාමඤ්ඤලක්ඛණෙනව සලක්ඛණානි හොන්ති. එකන්තපරමත්ථතාය අභාවතො. තතොයෙවච වත්ථුධම්මාව නහොන්ති. සරූපතො අනුපලබ්භමානත්තා. දබ්බවාචකො හි ඉධ වත්ථුසද්දො. දබ්බඤ්චනාම ඉධ සරූපතො ලබ්භමානො සභාවො එව. එතෙන නිබ්බානස්සපි මග්ගඵල පච්චවෙක්ඛනඤාණෙසු සරූපතො ලබ්භමාන සභාවතා වුත්තා හොති. අනිප්ඵන්නරූපානං විය ච වත්ථුධම්ම සන්නිස්සයෙන දිස්සමානධම්මමත්තභාවං වා පඤ්ඤත්තිධම්මානං විය පරිකප්පිතාකාරමත්තභාවංවා සසවිසාණ කච්ඡපලොමාදීනං විය සබ්බසො අභූත පරිකප්පිත මත්තභාවංවා නිවාරෙතීති වෙදිතබ්බං. එත්ථච **ද්වාසත්තතිවිධාසලක්ඛණාවත්ථුධම්මා**ති වචනෙ පයොජනං නදිස්සති. තෙසු හි ද්වාසත්තතිවිධෙසු එකච්චෙ එව ධම්මා පුරිමෙසු තීසු සඞ්ගහෙසු ආගතා. පච්ඡිමෙච සබ්බසඞ්ගහෙ අනිප්ඵන්නරූපානිපි අධිප්පෙතානිඑවාති. එත්ථච වත්ථුධම්මාසලක්ඛණාති පදෙහි අනිප්ඵන්නරූපානං සලක්ඛණතා පටික්ඛිපනෙ යං වත්තබ්බං. තං රූපසමුද්දෙස දීපනියං වුත්තමෙවාති. එකන්තාකුසලජාතියානං ආසව චතුක්කාදීනං සඞ්ගහො **අකුසලසඞ්ගහො,** න අකුසල සම්පයුත්තත්තායෙව අකුසලභූතානං චිත්තඵස්සාදීනන්ති. කුසලා කුසලාබ්‍යාකතමිස්සකානං සඞ්ගහො **මිස්සකසඞ්ගහො.**

බොධි වුච්චති චතූසු මග්ගෙසු ඤාණං, බුජ්ඣන්ති එතායාති කත්වා. බොධියා පක්ඛා බොධිපක්ඛා. බොධිසම්භාරාති අත්ථො. බොධි පක්ඛෙසු භවා අන්තොගධාති බොධිපක්ඛියා. තෙසං සඞ්ගහොති **බොධිපක්ඛියසඞ්ගහො.** සබ්බෙසං අනවසෙසානං පරමත්ථධම්මානං සඞ්ගහො **සබ්බසඞ්ගහො.** චිරපාරිවාසියට්ඨෙන මදනියට්ඨෙනච ආසව සදිසත්තා **ආසවා.** යදිච තදුභයට්ඨෙන ආසවානාම සියුං. ඉමෙ ලොභාදයො එව ආසවානාම සියුං. පුප්ඵාසවාදයො හි ලොකෙ ඡ පඤ්ච රත්තිමත්තං වා සත්තට්ඨරත්තිමත්තං වා සයංපි කුම්භෙසු පරිවාසං ගණ්හන්ති. කුම්භෙච පරිවාසං ගාහාපෙන්ති. ඉමෙ පන අනමතග්ගෙ සංසාරෙ සයංපි සත්තසන්තානෙ පරිවාසං ගණ්හන්ති. සත්තසන්තානඤ්ච පරිවාසං ගාහාපෙන්ති. සකලං සත්තසන්තානං සදා ආසවපූරිතමෙව හොති. යථාහ- චක්ඛුං ලොකෙ පියරූපං සාතරූපං එත්ථෙසා තණ්හා උප්පජ්ජමානා උප්පජ්ජති. එත්ථ නිවීසමානා නිවීසතීතිආදි. තත්ථ එසා තණ්හා පරියුට්ඨානවසෙන උප්පජ්ජමානා එත්ථෙව උප්පජ්ජති. උප්පජ්ජිත්වාච පුන අනුසයභාවෙන පරිවාසං කත්වා නිවීසමානා එත්ථෙව නිවීසතීති අත්ථො. යාවච අරියමග්ගධොවනං නලබ්භති. තාව සන්තානං ගූථපූරිතකූපං විය දුබ්බිසොධං කත්වා පවත්තති. පුප්ඵාසවාදයොච මදං ජනෙන්තා මුහුත්තමෙව ජනෙන්ති. ඉමෙ පන යාව අරියමග්ගං නලභති. තාව නිච්චමදං ජනෙන්ති. තස්මා එකන්තෙන ඉමෙයෙව චිරපාරිවාසියට්ඨෙන මදනි යට්ඨෙනච ආසවානාම භවිතුං අරහන්තීති.

විසන්දනට්ඨෙනවා ආසවසදිසත්තා ආසවා, යථා හි කුධිත කුට්ඨීනො මහාවණමුඛෙහි යූසසඞ්ඛාතො ආසවො විසන්දිත්වා පිලොතිකඛණ්ඩානි දූසෙති, එවං ඉමෙපි ඡහිද්වාරෙහි විසන්දිත්වා ඡළාරම්මණානිදූසෙන්තීති. ආයතංවා සංසාරදුක්ඛං සවන්තිපසවන්ති වඩ්ඪෙන්තීති ආසවා. අථවා, භවතො ආභවග්ගා ධම්මතො ආගොත්‍රභුම්හා සවන්ති ආරම්මණකරණවසෙන පවත්තන්තීති ආසවා. ආසද්දස්ස අවධිඅත්ථජොතකත්තා. අවධිච දුවිධො මරියාදවිසයො අභිවිධිවිසයොචාති තත්ථ යස්ස සම්බන්ධිනීක්‍රියා අවධිභූතං අත්තානං බහිකත්වා පවත්තති. සො මරියාදවිසයො නාම. යථා ආපාතලිපුත්තා දෙවො වුට්ඨොති. යස්ස සම්බන්ධිනීක්‍රියා අවධිභූතං අත්තානං බ්‍යාපෙත්වා අන්තො කත්වා පවත්තති, සො අභිවිධිවිසයොනාම. යථා ආබ්‍රහ්මලොකා භගවතො කිත්තිසද්දො අබ්භුග්ගතොති. ඉධ පන අභිවිධිවිසයො දට්ඨබ්බො. තස්මා භවග්ගඤ්ච ගොත්‍රභුඤ්ච බ්‍යාපෙත්වා අන්තො කත්වා සවන්තීති අත්ථො වෙදිතබ්බො.

[204] විභාවනියං පන

> අවධිච මරියාදඅභිවිධිවසෙන දුවිධොති වත්වා පුන තං විභාවෙන්තො ‘‘තත්ථ ආපාතලිපුත්තා දෙවො වුට්ඨොතිආදීසුවිය ක්‍රියං බහිකත්වා පවත්තො මරියාදො. ආභවග්ගාසද්දො අබ්භුග්ගතොතිආදීසුවිය ක්‍රියං බ්‍යාපෙත්වා පවත්තො අභිවිධී’’ති වදති. තං න යුජ්ජති.

න හි අවධිවිසයභූතො භවග්ගො ලොකත්තයබ්‍යාපකං සද්දස්ස අබ්භුග්ගමනක්‍රියං බ්‍යාපෙත්වා පවත්තති. නච අවධිභූතො අත්ථො ක්‍රියං බහිවා අන්තොවා කත්වා පවත්තතීති යුත්තො. ක්‍රියාඑව පන තං බහිවා අන්තොවා කත්වා පවත්තතීති යුත්තො. එවඤ්ච කත්වා මූලටීකායං-දුවිධොහි අවධි අභිවිධිවිසයො අනභිවිධිවිසයොච. අභිවිධිවිසයං ක්‍රියාබ්‍යාපෙත්වා පවත්තති, ආභවග්ගා භගවතො යසො ගතොති. ඉතරං බහිකත්වා, ආපාතලිපුත්තා වුට්ඨො දෙවොති. කාමෙති ඉච්ඡතීති කාමො. සොඑව ආසවොති **කාමාසවො.** කාමීයතිවා ඔළාරිකෙන කාමෙන ඉච්ඡීයතීති කාමො. පඤ්චකාමගුණමුඛෙන දෙසිතො සබ්බො කාමාවචරධම්මො. ඉධ පන තං නාමෙන තදාරම්මණා තණ්හාඑව අධිප්පෙතා, කාමොඑව ආසවොති කාමාසවො. කාමාවචරධම්මෙසු අස්සාදනාභිනන්දන වසෙන පවත්තො කාමරාගො. ථෙරෙන පන අයමත්ථොව ඉච්ඡිතො. වක්ඛති හි **කාමභව නාමෙන තබ්බත්ථුකා තණ්හා අධිප්පෙතාති.**

[205] විභාවනියං පන

පුරිමත්ථොව වුත්තො. සො අනුපපන්නො, ථෙරමතානුගතස්ස ඉධාධිප්පෙතස්ස අත්ථස්ස අවුත්තත්තා.

භවාසවොති එත්ථ දුවිධො භවො කම්මභවො උපපත්තිභවො ච. තත්ථ මහග්ගතකුසලධම්මා කම්මභවො. තංනිබ්බත්තා විපාක ධම්මා උපපත්තිභවො. ඉධපි භවසද්දෙන තදාරම්මණා තණ්හාඑව අධිප්පෙතා. භවොඑව ආසවොති භවාසවො. තස්මිං දුවිධෙ භවෙ නිකන්තිවසෙන පවත්තො රූපාරූපරාගො.

[206] යං පන **විභාවනියං**

''සස්සත දිට්ඨිසහගතොව රාගො එත්ථෙව සඞ්ගය්හති''ති වුත්තං. තං න යුත්තං.

භවාසවො චතුසු දිට්ඨිගත විප්පයුත්ත ලොභසහගතෙසු චිත්තුප්පාදෙසු උප්පජ්ජතීති හි අට්ඨකථාකණ්ඩෙ වුත්තං. යත්ථ පන කාමතණ්හා භවතණ්හා විභවතණ්හාති ආගතං. තත්ථෙව සස්සතදිට්ඨි සහගතො රාගො යාකාචි කුසලාකුසල කම්මභවනිකන්ති යාකාචි උපපත්තිභවපත්ථනා. සබ්බා භවතණ්හායං සඞ්ගහිතාති යුත්තා. ඉධ පන යථාවුත්තං භවාසවං ඨපෙත්වා සබ්බො ලොභො කාමාසවෙ එව සඞ්ගහිතොති යුත්තොති.

[207] එතෙනෙව යඤ්ච **තත්ථ** වුත්තං.

''තතියො හාදිට්ඨිසහගතො''ති. තංපි පටික්ඛිත්තං හොති.

යාකාචි දිට්ඨි **දිට්ඨාසවො**. යොකොචි මොහො **අවිජ්ජාසවො**. එත්ථ සියා, කස්මා ඉමෙ එව ආසවාති වුත්තා. නනු අඤ්ඤෙපි මානාදයො චිරපාරිවාසියට්ඨාදියුත්තා එව හොන්තීති. සච්චං. ඉමෙසු පන කාමාසවෙ පරිවුට්ඨෙ සති සබ්බෙකාමවිසයා මානාදයො පරිවුට්ඨාඑව හොන්ති. තස්මිං විමුත්තෙ විමුත්තාඑව, තථා භවාසවෙ පරිවුට්ඨෙ සති භවවිසයා. දිට්ඨාසවෙච පරිවුට්ඨෙ සති දිට්ඨිවිසයාති. අවිජ්ජාපන තෙසං තිණ්ණංපි මූලභූතාති. ඉති ඉමෙ එව පාරිවාසියට්ඨාදීසු පධානභූතා හොන්ති. ඉතරෙ පන තදනුබන්ධමත්තාඑව සම්පජ්ජන්තීති න තෙ ආසවාති විසුං වත්තුං අරහන්තීති. අත්තනි පතිතං ජනං අනස්සාසිකං කත්වා අජ්ඣොත්ථරන්තො හනති මාරෙතීති **ඔඝො**. පකතිමහොඝො. තථා අවහනනට්ඨෙන දුත්තරට්ඨෙනච ඔඝසදිසාති ඔඝා. යදිච අවහඤ්ඤනට්ඨෙච දුත්තරට්ඨෙනච ඔඝානාම සියුන්තිආදිකො පසඞ්ගො මානාදීනඤ්ච ඔඝභාව පරිහාරො වුත්ත නයෙන වෙදිතබ්බො.

වට්ටස්මිංවා භවයන්තකෙවා සත්තෙ යොජෙන්තීති **යොගා**. භවන්තරචුතියා සහ භවන්තරපටිසන්ධිං ගන්තෙන්ති ඝටෙන්තීති **ගන්ථා**. **අභිජ්ඣාති** සබ්බස්ස රාගස්සෙතං නාමං. තස්මා රූපාරූප රාගාපි එත්ථ සඞ්ගහිතාති දට්ඨබ්බා. **බ්‍යාපාදොති**පි සබ්බො දොසො එව. **ඉදං සච්චාති නිවෙසොති** ඉදමෙව සච්චං, මොඝමඤ්ඤන්ති පවත්තො මිච්ඡාභිනිවෙසො. වට්ටදුක්ඛතො විමුත්තියා අමග්ගභූතංයෙව ගොසීලගොවතාදිකං පරතො ආමසනං තථා තථා කප්පෙත්වා ගහණං **සීලබ්බතපරාමාසො**. එත්ථච පරතොති භූතසභාවපච්චනිකතොති අත්ථො. කායසද්දො පන සබ්බත්ථ රූපකායෙ නාමකායෙච පවත්තොති අතීතකායෙන පච්චුප්පන්න කායං පච්චුප්පන්නකායෙනච අනාගතකායං ගන්ථෙති ඝටෙතීති **කායගන්ථො**. අථවා, කායෙ ගණ්ඨොති කායගණ්ඨො. අජ්ඣත්ත ගණ්ඨොති අත්ථො. නිගණ්ඨොනාටපුත්තොතිආදීසුවිය ගණ්ඨසද්දො ගණ්ඨියං පවත්තො. භුසං ආදියන්ති අමුඤ්චනගාහං ගණ්හන්තීති **උපාදානානි**. කිලෙසභූතො කාමොඑව උපාදානං **කාමු පාදානං**. වත්ථුභූතංවා කාමං උපාදියතීති කාමුපාදානං.

ද්වාසට්ඨිදිට්ඨියො තිවිධ මහාදිට්ඨියො අඤ්ඤාපිවා සාසනෙ ලොකෙච සන්දිස්සමානා විපරීතගාහභූතා දිට්ඨියො **දිට්ඨුපාදානං**. යථාගහිතංවා පුරිමදිට්ඨිං ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤන්ති උපාදියතීති දිට්ඨුපාදානං. ගොණකුක්කුරාදීනං තංතංපකතිචාරිත්තං සීලං නාම. තමෙව සුට්ඨුං සමාදින්නං වතංනාම. තදුභයං සංසාරමුත්තියා මග්ගොති දළ්හගහණං **සීලබ්බතු පාදානං නාම. අත්තවාදුපාදානන්ති** එත්ථ අත්තා වුච්චති පරිකප්පබුද්ධියා ගහිතො එකෙකස්මිං සත්ත සන්තානෙ පධානිස්සරො. යං ලොකියමහාජනා සත්තොතිවා පුග්ගලොතිවා ජීවොතිවා තථාගතොතිවා ලොකොතිවා සඤ්ජානන්ති. යඤ්ච නානාතිත්ථියා ඉස්සරනිම්මිතංවා අධිච්චසමුප්පන්නංවා අච්චන්තසස්සතංවා එකච්චසස්සතංවා උච්ඡෙදංවා පඤ්ඤපෙන්තීති. තං අත්තානං අභිවදන්තිවෙච උපාදියන්තිච සත්තා එතෙනාති අත්තවා දුපාදානං. වීසතිවිධා සක්කායදිට්ඨි. තත්ථ අභිවදන්තීති විසිට්ඨං පධානං කත්වා වදන්ති. උපාදියන්තීති දළ්හං ආදියන්ති. යථාහ –

තත්ථ කතමා සක්කායදිට්ඨි. ඉධ අස්සුතවා පුථුජ්ජනො රූපං අත්තතො සමනුපස්සති. රූපවන්තංවා අත්තානං. අත්තනි වා රූපං. රූපස්මිංවා අත්තානං. වෙදනං අත්තතො සමනුපස්සති. වෙදනාවන්තංවා අත්තානං. අත්තනිවා වෙදනං. වෙදනාපවා අත්තානං. සඤ්ඤං. සඞ්ඛාරෙ. විඤ්ඤාණන්ති.

තත්ථ රූපං අත්තතො සමනුපස්සතීති රූපමෙව අත්තාති ගණ්හාති. රූපවන්තංවා අත්තානන්ති අත්තා මෙ රූපවාති ගණ්හාති. අත්තනි වා රූපන්ති අත්තානං පටිච්ච රූපං තිට්ඨතීති ගණ්හාති. රූපස්මිංවා අත්තානන්ති රූපං

පටිච්ච අත්තා තිට්ඨතීති ගණ්හාති. කථං රූපකායං උද්දිස්ස අජ්ජ අහං ථද්ධොම්හීති වා අජ්ජ අහං මුදුකොම්හීතිවා වදන්තො පථවි සඞ්ඛාතං රූපං අත්තතො සමනුපස්සතිනාම. අජ්ජ මම කායො ථද්ධොතිවා මුදුතිවා වදන්තො සෙසධම්මෙවා ධම්මමුත්තකංවා අත්තානං ගහෙත්වා තං අත්තානං පථවීවන්තං සමනුපස්සතිනාම. අජ්ජ ථද්ධභාවොවා මුදුභාවොවා මයි ජාතොති වදන්තො අත්තනි පථවිංස මනුපස්සතිනාම. අජ්ජාහං ථද්ධභාවෙ ඨිතොම්හි මුදුභාවෙ ඨිතොම්හීති වදන්තොපථවිම්හි අත්තානං සමනුස්සතිනාම. අයං පථවිම්හි චතුරාවත්ථිකාය සංක්කායදිට්ඨියා පවත්තාකාරො. සෙසෙසු සත්තවීසතිරූපෙසු යථාසම්භවං වත්තබ්බො. අහං මරාමි මරිස්සාමීතිආදිනා හි අනිච්චතායංපි සාදිට්ඨි පවත්තතියෙව. සෙසරූපෙසු වත්තබ්බං නත්ථි. ඉදං නාම අහං පුබ්බෙ සංහුඤ්ජිං. අජ්ජ සංහුඤ්ජාමි. පරතො සංහුඤ්ජිස්සාමීතිවා සුඛිතොම්හි දුක්ඛිතොම්හීතිවා වෙදනං අත්තතො සමනුපස්සති. අජ්ජ මම කායො සුඛිතො දුක්ඛිතොතිවා මමචිත්තං සුඛිතං දුක්ඛිතන්තිවා අත්තානං වෙදනාවන්තං සමනුපස්සති. අජ්ජසුඛංවා දුක්ඛංවා මයිජාතන්ති අත්තනි වෙදනං සමනුපස්සති. අජ්ජාහං සුඛිත භාවෙ ඨිතොම්හි දුක්ඛිතභාවෙ ඨිතොම්හීති වෙදනාය අත්තානං සමනුපස්සතීති.

සඤ්ඤාය සබ්බෙසුච පඤ්ඤාසමත්තෙසු සඞ්ඛාරෙසු විසුං විසුං විත්ථාරෙත්වා වත්තබ්බො. අහං පස්සාමීති චක්ඛුවිඤ්ඤාණං අත්තතො සමනුපස්සති. දස්සනං මෙති අත්තානං විඤ්ඤාණවන්තං සමනුපස්සති. මයිදස්සනංනාම අත්ථීති අත්තනි විඤ්ඤාණං සමනුපස්සති, අහං දස්සනෙ සමත්ථොම්හීති විඤ්ඤාණස්මිං අත්තානං සමනුපස්සති. එසෙ වනයො සෙසෙසු පඤ්චසු විඤ්ඤාණෙසූති. අහ මස්මි අහං එකො සත්තො එකොපුග්ගලො එකො ජීවො එකො ලොකො එකො නරො මනුස්සො දෙවොසක්කො බ්‍රහ්මාතිවා අහංගච්ඡාමි අහං තිට්ඨාමි අහං නිසීදාමි අහං නිප්පජ්ජාමි අහං සමිඤ්ජෙමි පසාරෙමීතිආදිනා වා ඛන්ධපඤ්චකංවා එකමෙකංවා ඛන්ධං සමූහතො ගහෙත්වා පවත්තිපි වත්තබ්බා. අපරිඤ්ඤාතවත්ථුකානඤ්හි එකමුහුත්ත මත්තෙපි යංකිඤ්චි අත්තනොවා පරස්සවා අත්තපටිසංයුත්තවචනං කථෙන්තානං චිත්තංවා වචනංවා යථාවුත්තෙ රූපාරූපධම්මෙ කදාචි අත්තතො උපාදියිත්වා පවත්තති. කදාචි අත්තපරිවාර භාවෙන. කදාචි අත්තනිස්සිතභාවෙන. කදාචි අත්තනිස්සයභාවෙන. කදාචි එකෙකධම්මවසෙන. කදාචි සමූහධම්මවසෙනාති.

යස්මා පන අත්තනිමිත්තංනාම වසවත්තනාකාරං පටිච්ච උපට්ඨාති. වසවත්තනා කාරොච රූපාරූපධම්මානං පච්චයායත්ත වුත්තිකත්තං ඛණි කත්තඤ්ච සුට්ඨු පස්සන්තානං නත්ථි. තස්මා පරිඤ්ඤාතවත්තුකානං අත්ත පටිසංයුත්තවචනං කථෙන්තානංපි චිත්තං පදුමිනිපත්තෙ උදකබින්දු විය තෙසු ධම්මෙසු අලග්ගිත්වාඑව පවත්තතීති වෙදිතබ්බං. සත්තානං චිත්තසන්තානෙ කුසලෙ ධම්මෙ අනුප්පන්නෙවා උප්පාදෙතුං උප්පන්නෙවා වා සෙතුං අදත්වා නීවාරෙන්තීති **නීවරණානි**. කාමනට්ඨෙන කාමො, ඡන්දනට්ඨෙනඡන්දොති කාමච්ඡන්දො. බලවරාගො. සොඑවනීවරණන්ති **කාමච්ඡන්දනීවරණං**. පට්ඨානෙආරුප්පෙකාමච්ඡන්දං නීවරණං පටිච්චඋද්ධච්චනීවරණන්ති වුත්තත්තා පන ඨපෙත්වා රූපාරූපරාගෙ අවසෙසො සබ්බොලොභො කාමච්ඡන්දෙ අසඞ්ගහිතොනාම නත්ථි. ඣානපටිපක්ඛභාවොපන පඤ්චකාමගුණිකරාගස්සෙව හොතීති වෙදිතබ්බො. බ්‍යාපජ්ජනං **බ්‍යාපාදො**. චිත්තස්ස පූතිභාවොති අත්ථො. යොකොචිදොසො. කස්මා පනෙත්ථ **ථිනමිද්ධ නීවරණන්**ති ච **උද්ධච්ච කුක්කුච්ච නීවරණන්**ති ච ද්වෙ ද්වෙ ධම්මා එකං නීවරණං කත්වා වුත්තාති. කිච්චතො පච්චයතො පටිපක්ඛතොච සදිසත්තා. තථා හි කිච්චතො තාව ථිනමිද්ධද්වයං චිත්තුප්පාදානං ලීනභාවා පාදනකිච්චං. උද්ධච්චකුක්කුච්චද්වයං අවූපසන්තභාවාපාදනකිච්චං. පච්චයතො පුරිමද්වයං තන්දිවිජම්භි තතාපච්චයං. පච්ඡිමද්වයං ඤාතිබ්‍යසනාදිවිතක්කපච්චයං. පටිපක්ඛතො පුරිමද්වයං වීරියපටිපක්ඛං. පච්ඡිමද්වයං සමථපටිපක්ඛන්ති.

අනුසෙන්තීති **අනුසයා**. අනුරූපං කාරණං ලභිත්වා උප්පජ්ජන්තීති අත්ථො. අනුඅනු සෙන්තීතිවා අනුසයා. යාව මග්ගං නපටිලභති. තාව අන්තරා අපරික්ඛියාමානා හුත්වා කාරණලාභෙ සති පුනප්පුනං උප්පජ්ජන්තීති අත්ථො. උප්පජ්ජනඤ්චෙත්ථ අප්පහීනට්ඨෙන උප්පජ්ජනා රහභාවො වෙදිතබ්බො. න පන සරූපතො උප්පත්ති, කථං විඤ්ඤා යතීති චෙ. යස්ස කාමරාගානුසයො උප්පජ්ජති, තස්සෙව පටිඝානුසයො උප්පජ්ජතීති වුත්තත්තා. එවඤ්ච කත්වා පාළියං පුථුජ්ජනස්ස සත්තපි අනුසයා අනුසයවාරෙ සහ අනුසෙන්තීති උප්පජ්ජනවාරෙ සහ උප්පජ්ජන්තීති වුත්තා. යථාහ පුථුජ්ජනස්ස අවිජ්ජානුසයොච අනුසෙති. කාමරාග. පටිඝ. මාන. දිට්ඨි. විචිකිච්ඡා. භවරාගනුසයොච අනුසෙතීති. තථා උප්පජ්ජනවාරෙපීති.

අපිච, සරූපතො පරියුට්ඨානං අපත්වා සන්තානෙ පවත්තමානෙහි කුසලාකුසලා බ්‍යාකතචිත්තුප්පාදෙහි සහ අනුරූපා අවිරුද්ධා හුත්වා සෙන්ති. විසුං සම්පයුත්තධම්මභාවෙන අවුට්ඨිතා හුත්වා සයිතා හොන්තීති අනුසයා. අනු අනු සෙන්තීතිවා අනුසයා. පකතියා යථානුසයිතෙසුඑව කාමරාගාදීසු පුනප්පුනං උප්පජ්ජිත්වා දිගුණ තිගුණාදි වසෙන පුනප්පුනං සෙන්ති. සයනාකාරෙන උපරූපරි පලිවෙඨෙන්තීති අත්ථො.

තීසු රාගාදීනං අවත්ථාසු පඨමාවත්ථාය ඨිතානං කාමරාගා දීනමෙතං අධිවචනං. තිස්සො හි අවත්ථා අනුසයාවත්ථා පරියුට්ඨානාවත්ථා වීතික්කමාවත්ථාති. තත්ථ යෙ කාමරාගාදයො උප්පජ්ජිත්වා කායඞ්ගවාචඞ්ගං චාලෙන්ති, තෙසං තථාපවත්තා අවත්ථා වීතික්කමාවත්ථානාම. යෙ මනස්මිං එව ජවනචිත්තසහජාතා හුත්වා පවත්තන්ති, තෙසං තථාපවත්තා අවත්ථා පරියුට්ඨානාවත්ථානාම. යෙ පන ජවනසහජාතභාවංපි අපත්වා වාසනාධාතුයො විය චිත්තසන්තානා නුසයිතා හුත්වා පරියුට්ඨානප්පත්තියා බීජභාවෙන තිට්ඨන්ති, සුභනිමිත්තාදිකෙච ආරම්මණෙ ආපාතමාගතෙ යෙසං වසෙන ආවජ්ජනං රාගාදිපාතුභාවත්ථාය අයොනිසො භවඞ්ගං ආවට්ටෙති, අභාවිතඤ්ච චිත්තං යෙසං වසෙන දමථං නඋපෙති, තෙසං තථා පවත්තා අවත්ථා අනුසයාවත්ථානාම. තදවත්ථිකා

කාමරාගාදයො අනුසයානාම. තෙ පන අපරමත්ථභූතාපි න හොන්ති. එකන්තපරමත්ථජාතිකත්තා. නච කුසලාබ්‍යාකතභූතා එකන්තාකුසලජාතිකත්තා. නාපි කුසලාබ්‍යාකතවිරුද්ධා, විසුං සම්පයුත්තධම්මභාවෙන අනුපලද්ධත්තා. නාපි කාලත්තයවිනිමුත්තා, තෙකාලිකධම්මසන්නිස්සයෙන පවත්තනතො. යදා පන තෙ සමුට්ඨහිත්වා පරියුට්ඨානභාවං ගච්ඡන්ති, තදා විසුං සම්පයුත්තධම්ම භාවඤ්ච ගච්ඡන්ති. සාරම්මණාදිභාවොච තෙසං පරිබ්‍යත්තො හොති. එතදත්ථං සන්ධාය කථාවත්ථුම්හි තෙසං සාරම්මණධම්මභාවො සඞ්ඛාරක්ඛන්ධභාවොච පතිට්ඨාපිතො හොතීති.

යථා පන ඵලධාරිම්හි රුක්ඛම්හි විසකණ්ටකෙ දින්නෙ රුක්ඛානුසයිතො ඵලුප්පත්තියා පච්චයභූතො සිනෙහො පරික්ඛයං ගච්ඡති. සමයෙ උප්පජ්ජිස්සමානානි ඵලානි නුප්පජ්ජන්ති. එවං සානුසයෙ චිත්ත සන්තානෙ යස්මිං ඛණෙ මග්ගො පාතුභවති, තස්මිං සහමග්ගුප්පාදා සො සො අනුසයො පරික්ඛයං ගච්ඡති. පරික්ඛීණස්ස පන පුන පරියුට්ඨානං‍නාම නත්ථි, කුතො වීතික්කමොති ඉමමත්ථං සන්ධාය මග්ගො අනාගතසාමඤ්ඤං කිලෙසජාතං පජහතීති තත්ථ තත්ථ වුත්තො. තත්ථ අනාගතසාමඤ්ඤන්ති අනාගතසම්මතං, න එකන්ත අනාගතං. තෙනෙව හි අට්ඨකථායං මග්ගො යෙකිලෙසෙ පජහති, තෙ අතීතාකිවා අනාගතාතිවා පච්චුප්පන්නාතිවා නවත්තබ්බාති වුත්තං. එතෙනච මග්ගො කිලෙසමූලෙන යානි කුසලාකුසලකම්මානිච උපාදින්නකඛන්ධපඤ්චකෙච පජහති, තෙ අතීතාතිවාඅනාගතාතිවා පච්චුප්පන්නාතිවා නවත්තබ්බාති දීපෙති. යදි එවං මග්ගෙන පහීනා සබ්බෙ තෙභූමකධම්මා කාලවිමුත්තානාම අතඞ්ඛතා නාම අපච්චයානාම සියුන්ති.න. තෙකාලිකජාතිකත්තා සඞ්ඛත සපච්චයජාතිකත්තා ච. තෙ හි මග්ගෙ අනුප්පන්නෙ ඉමෙ නාමධම්මා උප්පජ්ජිස්සන්ති නිරුජ්ඣිස්සන්තීති එවං සඞ්ඛතලක්ඛණං ආහච්ච ඤාණෙන ගහිතත්තා ලක්ඛණවසෙන තෙභූමකාදිභාවං භජන්තීති. එවඤ්ච කත්වා විසුං සම්පයුත්තධම්මභාවං අපත්තානං අනුසයාවත්ථාය වා වාසනාවත්ථායවා කම්මසමඞ්ගීතාවත්ථායවා ආසයජ්ඣාසයා ධිමුත්තිචරිතවත්ථාසුවා ඨිතානං සභාවානං ජාතිවසෙන පරමත්ථ ධම්මතා අකුසලාදිතාච පච්චෙතබ්බා හොතීති.

[208] විභාවනියං පන

“අප්පහීනා හි කිලෙසා කාරණලාභෙ සති උප්පජ්ජනා රහා සන්තානෙ අනුඅනුසයිතා විය හොන්තීති තදවත්ථා අනුසයාති වුච්චන්ති. තෙ පන නිප්පරියායතො අනාගත කිලෙසා. අතීතපච්චුප්පන්නාපි තංසභාවත්තා තථා වුච්චන්තී”ති වුත්තං. තත්ථ අනුසයානාම සන්තානෙ කදාචිපි අනුප්පන්න පුබ්බා අනාගත කිලෙසා එවාති කත්වා සන්තානෙ අනු අනුසයිතා විය හොන්තීති වුත්තං. තං න යුජ්ජති.

න හි තෙ අනුඅනුසයිතා විය හොන්ති. එකන්තෙන අනුසයිතාඑව හොන්තීති.

[209] යඤ්ච තත්ථ

“තෙ පන නිප්පරියායතො අනාගතකිලෙසා”ති වුත්තං. තංපි න යුත්තං.

න හි මග්ගෙන අප්පහීනා අනුසයා අනාගතානාම හොන්ති. පහීනාපිච නිප්පරියායතො අනාගතාති නසක්කා වත්තුං. අනාගත සාමඤ්ඤස්ස අධිප්පෙතත්තාති. එතෙන අතීතපච්චුප්පන්නාපි තංසභාවත්තාතථා වුච්චන්තීති ඉදංචිපටික්ඛිත්තං හොති. අපිච, උප්පාදට්ඨිතිභඞ්ග පත්තානංඑව එකන්තෙන තෙකාලිකතා හොතීති තදපත්තානං අනුසයානං පච්චුප්පන්නතා පරියායොව වත්තුං යුත්තො. එවඤ්ච කත්වා පාළියං යස්ස කාමරාගනුසයො උප්පජ්ජති, තස්ස පටිඝානුසයො උප්පජ්ජතීතිආදිනා පච්චුප්පන්නකාලිකො උප්පාදවාරොව වුත්තො, න නිරොධවාරො, නච අතීතානාගත වාරාති. යං පන පටිසම්භිදාමග්ගෙ හඤ්චි පච්චුප්පන්නෙ කිලෙසෙ පජහති. තෙන හි රත්තො රාගං පජහති, දුට්ඨො දොසං, මුළ්හො මොහන්ති වුත්තං. තං පරියුට්ඨානපත්තානං එකන්තපච්චුප්පන්නක්ඛණං සන්ධාය වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. තෙනෙව හි අට්ඨකථායං වත්තමානුප්පන්නං භුත්වා විගතුප්පන්නං ඔකාසකතුප්පන්නං සමුදාචාරුප්පන්නන්ති චතුබ්බිධං උප්පන්නං න මග්ගවජ්ඣං. භූමිලද්ධුප්පන්නං ආරම්මණා ධිග්ගහි තුප්පන්නං අවික්ඛම්භිතුප්පන්නං අසමුග්ඝාටිතුප්පන්නන්ති චතුබ්බිධං මග්ගවජ්ඣන්ති වුත්තං. තත්ථ වත්තමානුප්පන්නං සමුදා චාරුප්පන්නන්ති ඉදං ද්වයං ඛණපච්චුප්පන්නමෙව. භුත්වාවිගතුප්පන්නං අතීතමෙව. ඔකාස කතුප්පන්නං අනාගතමෙව. තදුභයං පන පච්චුප්පන්නසමීපත්තා උප්පන්නන්ති වුත්තං. සමීපපච්චුප්පන්නන්ති වුත්තං හොති.

භූමිලද්ධුප්පන්නංනාම අත්තනො ඛන්ධෙසු අනුසයිතානං මග්ගෙන අප්පහීනානං අනුසයානංඑව නාමං. ආරම්මණාධිග්ගහිතුප්පන්නං නාම සුභනිමිත්තාදිකෙ ආරම්මණෙ සකිං ජවිත්වා යාව තම්මූලකො පරියුට්ඨානවෙගො න වූපසම්මති, තාව අධිමත්තථාමගත භාවෙන ඨිතානං තෙසඤ්ඤෙව නාමං. අනුසයා හි නාම අනමතග්ගෙ සංසාරෙ පුනප්පුනං පරියුට්ඨානපත්තානං කිලෙසානං වසෙන උපරූපරි ථිර තර දළ්හතර පත්තියා පකතියාපි ථාමගතාඑවනාම හොන්ති. න යෙනවා තෙනවා වායාමෙන පජහිතුං සක්කුණෙය්‍යා. එවං සන්තෙපි යදා යො යො අනුසයො පච්චයලාභෙන පරියුට්ඨාන බහුලො හොති, තදා සො සො විසෙසෙන අධිමත්තථාම ගතභාවං පත්වා ඨිතො හොති. යදා යො යො පටිපක්ඛධම්ම සමාදානෙන නිග්ගහපත්තො හොති, තදා සො සො මන්දථාම ගතභාවං පත්වා ඨිතො හොතීති. අවික්ඛම්භිතුප්පන්නංනාම සමථ විපස්සනාහි සුට්ඨුඅනිග්ගහිතානං තෙසඤ්ඤෙව නාමං. අසමුග්ඝාටි තුප්පන්නංනාම මග්ගෙන අප්පහීනානං භූමිලද්ධානං තෙසංඑව නාමන්ති. යස්මා පන ලොකුත්තරධම්මානාම කිලෙසානං අච්චන්තපටිපක්ඛා හොන්තීති හෙට්ඨිමා මග්ගට්ඨඵලට්ඨා සෙක්ඛා අත්තනො මග්ගඵලක්ඛණෙසු උපරි

මග්ගාජ්ඣෙඨිපි අනුසයෙහි සානුසයාතිවා නිරානුසයාතිවා ථාමවතාතිවා අථාමගතාතිවා නවත්තබ්බා. තස්මා අනුසයානං තාදිසෙ පච්චුප්පන්න භාවෙ සතිපි හඤ්චි පච්චුප්පන්නෙ කිලෙසෙ පජහති. තෙනහි ථාමගතො අනුසයං පජහතීති වුත්ත දොසො නත්ථීති වෙදිතබ්බොති. කාමරාගොඑව අනුසයො **කාමරාගානුසයො.**

සංයොජෙන්ති බන්ධන්තීති **සංයොජනානි,** තානි පන සක්කායදිට්ඨි විචිකිච්ඡා සීලබ්බතපරාමාසො කාමච්ඡන්දො බ්‍යාපාදොති පඤ්ච ඔරම්භාගියානි. රූපරාගො අරූපරාගො මානො උද්ධච්චං අවිජ්ජාති පඤ්ච උද්ධංභාගියානීති සුත්තන්තෙ අභිධම්මෙච දසසංයොජනානි ආගතානි. ඉතරානි පන අභිධම්මෙඑව ආගතානීති තතො විසෙසකරණත්ථං **සුත්තන්තෙ**ති වුත්තං. කමො පන ද්වින්නංපි පාළියා නසමෙති. සභාග ධම්මසඞ්ගහවසෙන පන ඉධ අඤ්ඤථා කමො වුත්තො සියාති. චිත්තං කිලිස්සන්ති විබාධෙන්ති උපතාපෙන්තිවාති **කිලෙසා.** කිලිස්සන්තිවා මලිනභාවං නිහීනභාවඤ්ච ගච්ඡන්ති සත්තා එතෙහීති කිලෙසා. **කාමභවනාමෙනා**ති වත්ථුකාමදීපකෙන කාමනාමෙන රූපාරූපභවදීපකෙන ච භවනාමෙන. තාදිසං කාම භවසඞ්ඛාතං ආරම්මණභූතං වත්ථු එතිස්සාති **තබ්බත්ථුකා. තථා පවත්තන්**ති සීලබ්බතානි පරතො ආමසනාකාරෙන ඉදං මෙ සච්චං මොඝමඤ්ඤන්ති අභිනිවිසනාකාරෙන බන්ධෙසු අත්තාභිනිවෙසාකාරෙනච පවත්තං. **වත්ථුතො**ති සභාවධම්මතො. අයං පාපසඞ්ගහො අකුසලඞ්ගහො නවධා වුත්තොති යොජනා. [අකුසලසඞ්ගහො]

163. මිස්සක සඞ්ගහෙ පාණාතිපාතාදීනි පාපකම්මානි කරොන්තානංපි චිත්තස්ස ආරම්මණෙ උජුකරණංනාම ඣානෙන විනා න සිජ්ඣතීති වුත්තං **සත්තඣානඞ්ගානී**ති. කල්‍යාණෙවා පාපකෙවා ආරම්මණෙ උජුකං චිත්තපටිපාදනසඞ්ඛාතස්ස උපනිජ්ඣායන කිච්චස්ස අඞ්ගානීති අත්ථො. තත්ථ දොමනස්සං අකුසලජ්ඣානඞ්ගං. සෙසානි කුසලාකුසලාබ්‍යාකතානීති. කල්‍යාණකම්ම පාපකම්මසඞ්ඛාතාසු සුගති දුග්ගති විවට්ටසඞ්ඛාතාසුච නානාදිසාසු තංතංදිසාති මුඛප්පවත්තිසඞ්ඛාතා චිත්තස්ස ගතිනාම සම්මාවා මිච්ඡාවා පවත්තෙහි දස්සනාදීහි එව සිජ්ඣතීති වුත්තං **ද්වාදසමග්ගඞ්ගානී**ති. චිත්තස්ස උජුගතියාවා වඞ්කගතියාවා ගමනස්ස පථඞ්ගානි උපායඞ්ගානීති අත්ථො. තත්ථ මිච්ඡාදිට්ඨි මිච්ඡාසඞ්කප්ප මිච්ඡාවායාම මිච්ඡාසමාධයො පාපකම්ම දුග්ගතිභව සඞ්ඛාතාසු අහිතදිසාසු චිත්තස්ස වඞ්කගතියා ගමනස්ස උපායඞ්ගානි, ඉතරානි කල්‍යාණකම්ම සුගතිභව විවට්ටධම්මසඞ්ඛාතාසු හිතදිසාසු උජුගතියාති දට්ඨබ්බං. තත්ථ පාණාතිපාතකම්මෙ විතක්ක විචාර දොමනස්සෙකග්ගතා සඞ්ඛාතං චතුරඞ්ගිකජ්ඣානං මිච්ඡාසඞ්කප්ප මිච්ඡාවායාම මිච්ඡාසමාධි සඞ්ඛාතො තියඞ්ගිකමග්ගොච වෙදිතබ්බො. එවං සෙසෙසු සුචරිතදුච්චරිතකම්මෙසු ඣානමග්ගා උද්ධරිතබ්බා. විභඞ්ගෙ පන සුත්තන්තෙසුච මිච්ඡාවාචා මිච්ඡාකම්මන්තො මිච්ඡාආජීවො මිච්ඡාසතීති ඉමෙපි චත්තාරො ආගතා. ඉමෙ පන විසුං චෙතසිකධම්මා නහොන්ති. තථා තථා පවත්තානං චතුන්නං ඛන්ධානං අධිවචනන්ති කත්වා ඉධ නගහිතා.

[210] යං පන **විභාවනියං**

> ''සුගති දුග්ගතීනං නිබ්බානස්ස ච අභිමුඛං පාපනතො මග්ගා; තෙසං පථභූතානි අඞ්ගානි මඞ්ගානී''ති වුත්තං;
> තං න සුන්දරං;
> න හි අඞ්ගානි මග්ගානං පථභූතානිනාම හොන්ති; මග්ගසද්දොයෙව පථපරියායො අට්ඨකථාසු වුත්තො න අඞ්ගසද්දොති;

[211] යඤ්ච **තත්ථ**

> ''මග්ගස්සවා අට්ඨඞ්ගිකස්ස අඞ්ගානි මග්ගඞ්ගානී''ති වුත්තං. තංපි අනුපපන්නං.

ඉධ හි කත්ථචි චිත්තෙ තියඞ්ගිකො කත්ථචි චතුරඞ්ගිකොතිආදිනා නානාමග්ගොව අධිප්පෙතොති. ආධිපච්චට්ඨෙන **ඉන්ද්‍රියානි.** කිඤ්ච ආධිපච්චං. අත්තාධීනවුත්තිකෙ ධම්මෙ අත්තනො ගතියං සබ්බසො වත්තෙතුං සමත්ථභාවො. ඉති තෙසු තෙසු කිච්චෙසු අත්තනො ආධිපච්චසඞ්ඛාතං ඉන්දට්ඨං කරොන්ති සාධෙන්තීති ඉන්ද්‍රියානි. ඉන්දට්ඨං කාරෙන්තීතිපි ඉන්ද්‍රියානි. ඉස්සරා අධිපතිනොති වුත්තං හොති. තත්ථ පඤ්චචක්ඛාදීනි දස්සනාදිකිච්චෙසු චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං ඉස්සරාහොන්ති. බලවදුබ්බලමන්ද තික්ඛාදීසු අත්තාකාරානුවත්තාපනතො. භාවද්වයං ඉත්ථාකාරාදිවසෙන පවත්තියං චතුසමුට්ඨානික රූපානං සකලබන්ධපඤ්චකස්සෙව වා ඉස්සරො හොති. අඤ්ඤථා අප්පවත්තිතො. තථා හි යස්මිං සන්තානෙ පටිසන්ධියං ඉත්ථීභාවො පවත්තති. තස්මිං සබ්බෙ කම්මාදිපච්චයා චතුසමුට්ඨානරූපසන්තතිං සමුට්ඨාපෙන්තා ඉත්ථාකාරසහිතමෙව සමුට්ඨාපෙන්ති, නො අඤ්ඤථා. ඡන්දචිත්තාධිප්පායාපි තස්මිං මන්දාකාරසහිතාව පවත්තන්ති. තබ්බිපරීතෙන පුරිසසන්තානං වෙදිතබ්බං. ජීවිතද්වයං රූපා රූපසන්තතීනං රත්ති දිව මාස සංවච්ඡරානුක්කමෙන අද්ධානඵරණෙ සහජාතධම්මානං ඉස්සරො හොති. තෙසං තදායත්තවුත්ති කත්තා. මනො විජානනකිච්චෙ. වෙදනාපඤ්චකං තථා තථා ආරම්මණරසානුභවනෙ. සද්ධා ආරම්මණාවිමුච්චනෙ. වීරියං කම්මනි අලීන වුත්තිභාවෙ. සති ආරම්මණූපට්ඨානෙ. සමාධි ආරම්මණෙ නිච්චලට්ඨි තියං. පඤ්ඤා අසම්මොහකිච්චෙ සම්පයුත්තධම්මානං ඉස්සරො හොති. අනඤ්ඤාභිභවනීයභාවෙන පවත්තනතො. යථා හි සිලායං පථවී සහජාතෙහි අනභිභවනීයා හොති. අත්තනාවතෙ අභිභවිත්වා විසුං අවිජ්ජමානෙවිය කත්වා පවත්තති. යථා ච උදකෙ ආපො අග්ගිම්හි තෙජො වාතෙ වායො. එවං සම්පදමිදං දට්ඨබ්බං.

අඤ්ඤායිත්ථ පටිවිජ්ඣිත්ථාති අඤ්ඤාතං. න අඤ්ඤාතං අනඤ්ඤාතං. චතුසච්චධම්මො. අමතංවා පදං. අනඤ්ඤාතං ඤස්සාමි ජානිස්සාමීති අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමි. ආඛ්‍යාතිකංපි හි පදං සඤ්ඤාසද්දභාවෙ ඨිතං නාමිකට්ඨානෙ තිට්ඨති. යථා මක්ඛලිගොසාලො එහිපස්සි කොති. එවඤ්හි සති තස්ස පදන්තරෙන සහ සමාසභාවො නවිරුජ්ඣතීති. අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීති එවං පටිපන්නස්ස ඉන්ද්‍රියං **අනඤ්ඤා තඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං.** ආදිමනසිකාරතො පට්ඨාය තාදිසෙන උස්සාහෙන සහ විපස්සනං ආරභන්තස්ස තස්මිං උස්සාහෙ අපටිපස්සද්ධෙයෙව සොතාමත්තිමග්ගං පටිලභන්තස්ස ඉන්ද්‍රියන්ති වුත්තං හොති. ආජානාතීති අඤ්ඤං. තමෙව ඉන්ද්‍රියන්ති **අඤ්ඤින්ද්‍රියං,** පඨමමග්ගෙන අනඤ්ඤාතං ඤත්වාපි කිලෙසප්පහානකිච්චස්ස අපරිනිට්ඨිතත්තා තස්ස ජානනකිච්චස්ස විප්පකතභාවෙන යථා දිට්ඨෙ තස්මිං චතුසච්චධම්මෙ අමතපදෙඑව වා පුනප්පුනං ජානනකිච්ච යුත්තානං ඉන්ද්‍රියන්ති වුත්තං හොති. **අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රිය**න්ති අඤ්ඤා තාවිනො පරිනිට්ඨිත ආජානන කිච්චස්ස ඛීණාසවස්ස ඉන්ද්‍රියන්ති අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියං. තිවිධං පෙතං තථාරූපෙ ජානනෙ සම්පයුත්ත ධම්මානං ඉස්සරො හොතීති වෙදිතබ්බං.

තත්ථ ඉමෙසං සත්තානං පාකටෙ රූපකායෙ අත්තගාහදළ්හත්තං තබ්බිමුත්තිව ඉමෙසං අපරිඤ්ඤාය පරිඤ්ඤායව හොතීති දීපෙතුං ආදිතො පඤ්ච පසාදින්ද්‍රියානි වුත්තානි. තස්ස අත්තස්ස ඉත්ථිපුම තාහෙදො ඉමෙසං වසෙන හොති. තස්මිං වා ඉත්ථිපුරිස ගාහො තබ්බිමුත්තිව ඉමෙසං අපරිඤ්ඤාය පරිඤ්ඤායව හොතීති දීපෙතුං කදනන්තරං භාවින්ද්‍රියද්වයං වුත්තං. සොච අත්තා ඉමස්ස වසෙන ජීවසඤ්ඤං ලභති. තස්මිංවා ජීවගාහො තබ්බිමුත්තිව ඉමස්ස අපරිඤ්ඤාය පරිඤ්ඤායව හොතීති දීපෙතුං තදනන්තරං ජීවිතින්ද්‍රියං වුත්තං. ඉදං පන භාවින්ද්‍රියතො පුරෙ වත්තබ්බංපි රූපාරූප මිස්සකත්තා ඉධ වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. නාමකායෙ අත්තගාහදළ්හත්තං තබ්බිමුත්තිව ඉමස්ස අපරිඤ්ඤාය පරිඤ්ඤායව හොතීති දීපෙතුං නාමින්ද්‍රියෙසු මනින්ද්‍රියං ආදිතො වුත්තං. සොච අරූපී අත්තා ඉමෙසං වසෙන සංකිලිට්ඨො විප්ඵන්දිතොච හොති. තස්මිංවා සුඛිතදුක්ඛිතගාහො තබ්බිමුත්තිව ඉමෙසං අපරිඤ්ඤාය පරිඤ්ඤායව හොතීති දීපෙතුං තදනන්තරං පෙදනින්ද්‍රියපඤ්චකං වුත්තං. තස්ස සංකිලිට්ඨස්ස වොදානප්පත්තියා තංතංගාහවිමුත්තියාවා පටිපත්තිදස්සනත්ථං තදනන්තරං සද්ධාදිපඤ්චින්ද්‍රියං වුත්තං. තාය පටිපත්තියා වොදානප්පත්ති යා ආදි මජ්ඣ පරියොසාන දස්සනත්ථං අන්තෙ තීණි ලොකුත්තරින්ද්‍රියානි වුත්තානීති.

[212] විභාවනියං පන

"එත්තාවතා අධිප්පෙතත්ථසිද්ධීති අඤ්ඤෙසං අගහණන්ති" වුත්තං. තං න යුජ්ජති.

නහි සන්තෙසුපි අඤ්ඤෙසු ඉන්ද්‍රියභාවාරහෙසු ධම්මෙසු එත්තාවතා අධිප්පෙතත්ථසිද්ධියා තෙසං අඤ්ඤෙසං භගවතො ථෙරස්සච අගහණන්ති යුත්තං වත්තුං. ඉන්ද්‍රියභාවාරහස්ස අඤ්ඤස්ස අසම්භවතො. යදි හි සම්භවෙය්‍ය, සතංපි සහස්සංපි ගණ්හිස්සතියෙවාති. බලියන්ති උප්පන්නුප්පන්නෙ පටිපක්ඛධම්මෙ සහන්ති මද්දන්තීති **බලානි**. යථා අබලානං බලියන්ති. මද්දන්තෙනං පරිස්සයාති. එත්ථච අබලාති දුබ්බලා. නන්ති හීනවීරියං ජනං. බලියන්තීති බලසා කරොන්ති අජ්ඣොත්ථරන්ති. පරිස්සයාති අබලා රාගාදි පරිස්සයාති අත්ථො. අපිච, පටිපක්ඛධම්මෙහි අකම්පියට්ඨෙන අක්ඛො භණියට්ඨෙන බලානිනාම. තස්මා අස්සද්ධියසඞ්ඛාතෙන පටිපක්ඛධම්මෙන කම්පෙතුං අසක්කුණෙය්‍යතා **සද්ධාබලං**නාම. කොසජ්ජසඞ්ඛාතෙන කම්පෙතුං අසක්කුණෙය්‍යතා **වීරියබලං**නාම. මුට්ඨසච්චෙන කම්පෙතුං අසක්කුණෙය්‍යතා**සතිබලං**නාම. උද්ධච්චෙන කම්පෙතුං අසක්කුණෙය්‍යතා**සමාධිබලං**නාම. අවිජ්ජායකම්පෙතුං අසක්කුණෙය්‍යතා **පඤ්ඤාබලං** නාම. සෙසදුකද්වයං පන අඤ්ඤමඤ්ඤං පටිපක්ඛෙනයොජෙතබ්බං.

[213] විභාවනියං පන

පාපබලදුකං පටිපක්ඛෙන යොජෙතුං නලබ්භතීති කත්වා "අහිරිකානොත්තප්පද්වයං පන සම්පයුත්තධම්මෙසු ථිරභාවෙ නෙවාති" වුත්තං. තං න සුන්දරං.

සම්පයුත්තධම්මෙසු ථිරභාවොතිච පටිපක්ඛෙහි අකම්පියතා තිච අත්ථතො නානත්තාභාවතොති. වීරියසමාධිබලානි කුසලාකුසලාබ්‍යාකතානි. අහිරිකානොත්තප්පානි අකුසලබලානි. සෙසානි කුසලාබ්‍යාකතානීති. **අධිපතී**ති එත්ථ පතීති සාමි ඉස්සරො. සො පන පදෙස ඉස්සරො සකලිස්සරොති දුවිධො. තත්ථ ඉන්ද්‍රියානි පරෙසං විසයෙ සයං පරවසෙ වත්තිත්වා අත්තනො විසයෙඑව පරෙහි අත්තනො වසෙ වත්තාපෙන්තීති පදෙසිස්සරා නාම. පුබ්බාති සඞ්ඛාරවසෙන පුබ්බාගමනවසෙන වා විසෙසෙත්වා පවත්තං අධිපතිට්ඨානං පත්වා පන අඤ්ඤො දුතියො ඉස්සරොනාම නත්ථි. තස්මා අධිකො පතීති අධිපති. අත්තා ධීනවුත්තීනං පතීති අධිපතීතිච වදන්ති.

ඡන්දොඑව අධිපතීති ඡන්දාධිපති. ඡන්දවතො කිංනාම කම්මං නසිජ්ඣතීති එවං පුබ්බාභිසඞ්ඛාරවසෙනවා පුබ්බෙ අතීතභවෙසු සුට්ඨු ආසෙවිතඡන්දාගමනවසෙනවා තෙසු තෙසු කල්‍යාණ පාපකම්මෙසු සම්පයුත්තධම්මෙ මහොසොධිය තිණපණ්ණකසටෙ අත්තපරාධීනෙ නිච්චං පග්ගහිතධුරෙ කත්වා පවත්තො කත්තුකම්‍යතා ඡන්දො. එස නයො සෙසෙසුපි. නනු චෙත්ථ පච්ඡිමා තයො ධම්මා අධිපතිභාවං ගණ්හන්තා ඉන්ද්‍රියභාවං අවිජහිත්වාව ගණ්හන්තීති අධිපතිභූතාව සමානා ඉන්ද්‍රියකිච්චවසෙන පරවසෙපි වත්තන්තීති. සච්චං, අඤ්ඤං පන අධිපතිකිච්චං, අඤ්ඤං ඉන්ද්‍රියකිච්චන්ති නත්ථෙත්ථ දොසොති. යථා හි රාජා චක්කවත්තී එකස්ස අත්තනො පුරොහිතස්ස සන්තිකෙ එකං දිබ්බවිජ්ජං ගණ්හාති. න එත්තාවතා රාජා චක්කවත්තිනාම නහොති. නච විජ්ජාහෙතු අඤ්ඤස්ස වසෙන වත්තති. අඤ්ඤඤ්හි චක්කවත්ති රජ්ජකිච්චං, අඤ්ඤං විජ්ජාගහණ කිච්චන්ති. එවං සම්පදමිදං දට්ඨබ්බං. තත්ථ

අධිපතිකිච්චංනාම තංතංකිච්ච විසෙසං අනපෙක්ඛිත්වා අතුලාබලෙන අභිභවිත්වා සහජාත ධම්මෙ අත්තනො අත්තනො කිච්චෙසු අනිවත්තමානෙ කත්වා ධුර වාහිතා. ඉන්ද්‍රියකිච්චං පන විජානනාදිකිච්චං ආරබ්භ පවුච්චතීති.

ආහරන්ති සහජාතාදිපච්චයසාමඤ්ඤතො අතිරෙකෙන අසාධාරණපච්චයසත්තිවිසෙසෙන හරන්ති පවත්තෙන්තීති **ආහාරා**. ආහරන්තිවා අජ්ඣත්තසම්භූතා තෙ තෙ පච්චයධම්මා පච්චයුප්පන්නධම්මාච අත්තානඤ්චෙව අත්තනො අත්තනො පච්චයකිච්චං පච්චයුප්පන්නකිච්චඤ්ච සුට්ඨු හරන්ති වහන්ති එතෙහීති ආහාරා. යථාහසබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකාති. එත්ථ ච සබ්බෙ සත්තාති එතෙන සබ්බෙ අජ්ඣත්තසම්භූතා පච්චයපච්චයුප්පන්නධම්මා වුත්තා. ආහාරට්ඨිතිකාති පච්චයට්ඨිතිකා. යථාරහං චතුවීසතිපච්චයෙහි ඨිතිසභාවාති අත්ථො. නනුචෙත්ථ පච්චයාහාරොව වුත්තො. න ආහාරපච්චයො. ඉධ පන චතුබ්බිධො ආහාරපච්චයධම්මොව වුත්තොති. සච්චං, පච්චයට්ඨෙන පන ආහාරනාමකානං සබ්බෙසං චතුවීසතිපච්චයධම්මානං මජ්ඣෙ යෙධම්මා චත්තාරො ආහාරාති විසෙසෙත්වා වුත්තා. තෙ තෙසං පච්චයාහාරානංපි ආහාරභූතාති සිද්ධා හොන්තීති. ඉමස්මිං අත්ථෙ චතුන්නං ආහාරානං මහන්ත භාවො පාකටො හොතීති.

තත්ථ යථා යවබීජානංවා සාලිබීජානංවා ආනුභාවො නාම කළිරඞ්කුරානං උප්පාදාන පධානං හොති. තතොපරං පන සස්සභාවං පත්වා ඡ පඤ්ච මාසෙ වඩ්ඪියාවා ඨිතියාවා පථවි රසආපොරසානං ආනුභාවො පධානං හොති. එවමෙවං කබළී කාරාහාරූපජීවීනං කාමසත්තානං කම්මස්ස ආනුභාවොනාම පටිසන්ධිරූපුප්පාදනෙ පධානං හොති. තතොපරං පන යාවතායුකං වඩ්ඪියාවාඨිතියාවා උතුආහාරානං ආනුභාවො පධානං හොති. කම්මජරූපානි හි යාව ආසන්නමරණා පවත්තමානානිපි උතුආහාරෙහි අනුග්ගහිතානිඑව පවත්තන්ති. උතුච ආහාරූ පත්ථම්භිතොයෙව අත්තනො කිච්චං කරොති. තස්මා තෙසං සත්තානං චතුසන්තතිරූපං කබළීකාරාහාරෙන අනුපත්ථම්භියමානං චිරං නපවත්තති. උපත්ථම්භියමානංඑව යාවතායුකං පවත්තති. යථාච සකුණාවා ඩංසමකසා දයොවා තුණ්ඩෙන ආහාරං ගහෙත්වා අත්තභාවං පොසෙන්ති. තුණ්ඩෙ අසන්තෙ ආහාරං අලභන්තා මරන්ති. එවමෙව ඉමෙ සත්තා ඵස්සෙන ආරම්මණෙසු රසං ගහෙත්වා වෙදනාසඞ්ඛාතං උපභොගපරිභොගං සම්පාදෙත්වා තණ්හාවෙපුල්ලං පත්වා තිවිධං වට්ටං පූරෙත්වා යාවජ්ජතනාපි වට්ටෙ අනුකඩ්ඪමානා පවත්තන්ති.

යදි හි ඵස්සොනාම න සියා, ආරම්මණරසං අලභිත්වා වෙදනා පරිභොගරහිතෙන තණ්හුප්පත්තියා ඔකාසො නත්ථීති තිවිධවට්ටමෙව නසියාති. යථාච තෙ සකුණාදයො පක්ඛෙ වියූහිත්වා අන්තරා අපතමානා රුක්ඛතො රුක්ඛං වනතො වනං විචරිත්වා අත්තානං යාපෙන්ති. පක්ඛෙසු අසන්තෙසු ගමනං අසම්පාදෙන්තා පතිත්වා මරන්ති. එවමෙවං ඉමෙ සත්තා ආයූහනලක්ඛණාය චෙතනාය චෙතයිත්වා කම්මසමඞ්ගිතං සම්පාදෙත්වා භවතො භවං විචරිත්වා යාවජ්ජතනා වට්ටෙ සංසරන්ති. යදි හි චෙතනානාම න සියා, කම්මවට්ටස්ස අභාවො. තදභාවෙච විපාකවට්ටස්ස අභාවො. තදභාවෙච තදනුසයිතස්ස කිලෙසවට්ටස්ස අභාවොති වට්ටංනාම න සියාති. යථාච තෙ සකුණාදයො චක්ඛුනා ගොචරට්ඨානංවා තංතංදිසාභාගංවා විභාවෙත්වා යාවජීවං අත්තානං යාපෙන්ති. චක්ඛුස්මිං අසන්තෙ කිඤ්චිගහෙතබ්බවත්ථුංවා ගන්තබ්බට්ඨානංවා අලභිත්වා තත්ථෙව මරන්ති. එවමෙවං සම්පයුත්තා ධම්මා ආරම්මණවිජානලක්ඛණෙන විඤ්ඤාණෙන තංතංආරම්මණං ලභිත්වා තස්මිං තස්මිං ඵස්සාදයො උප්පාදෙත්වා තිවිධං වට්ටං වට්ටෙන්ති. යදි හි විඤ්ඤාණංනාම න සියා, ඵස්සාදීනං ආරම්මණලාභොයෙව නත්ථීති වට්ටමෙව න සියාති. තෙනාහ **චත්තාරො ආහාරා.ල. විඤ්ඤාණං චතුත්ථන්ති**. සංයුත්තකෙච –

> චත්තාරොමෙ භික්ඛවෙ ආහාරා භූතානං වා සත්තානං ඨිතියා සම්භවෙසීනංවා සත්තානං අනුග්ගහාය කබළීකාරො ආහාරො ඔළාරිකොවා සුඛුමොවා, ඵස්සො දුතියො, මනොසඤ්චෙතනා තතියා, විඤ්ඤාණං චතුත්ථන්ති වුත්තං.

තත්ථ භූතානන්ති වුද්ධිප්පත්තානං. සම්භවෙසීනන්ති කලලාදි කාලෙ ඨිතානං. චතුන්නංපන ආහාරානං යථාසම්භවං අනමතග්ගෙ සංසාරවට්ටෙවා තස්මිං තස්මිං භවෙවා ඨිතියාවා අනුග්ගහායවා පවත්ති ආකාරො වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො. අට්ඨකථායං පන කොපනෙත්ථ ආහාරො. කිං ආහාරෙතීති. කබළීකාරා හාරො ඔජට්ඨමකරූපානි ආහාරෙති. ඵස්සාහාරො තිස්සො වෙදනා. මනොසඤ්චෙතනාහාරො තයො භවෙ. විඤ්ඤාණා හාරො පටිසන්ධිනාමරූපන්ති වුත්තං. තං පාකටඵලවසෙන වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. ඔජට්ඨමකරූපුප්පාදනං පන කබළීකාරාහාරස්ස මහන්තං කිච්චං නහොති. චතුසන්තතිරූපුපත්ථම්භනමෙව මහන්තං. තෙනෙව හි පාළියං ඨිතියාතිච අනුග්ගහායාතිච වුත්තං.

අපිච යථා උපනිස්සයාසෙවනපච්චයා සුත්තන්ති කපරියායා අභිධම්මපරියායාතිච දුවිධා හොන්ති. තථා ආහාරපච්චයොපි දුවිධො. තත්ථ යං වුත්තං මනොසඤ්චෙතනාහාරො තයොභවෙති. තං සුත්තන්තිකපරියායං සන්ධාය වුත්තං. නහි පට්ඨානෙ අරූපා හාරා අසහජාතානං ධම්මානං ආහාරට්ඨෙන පච්චයානාම හොන්තීති. **පඤ්චවිඤ්ඤාණෙසු ඣානඞ්ගානි නලබ්භන්ති**. තානි හි දුබ්බලකිච්චට්ඨානවත්ථුකත්තා රූපාදීසු අභිනිපාතමත්තානි හොන්තීති න තෙසු විජ්ජමානා වෙදනා එකග්ගතා ඣානකිච්චං සාධෙන්තීති. විතක්කපච්ඡිමකං ඣානන්තිච වුත්තං. ඣානඞ්ගානං නායකභූතොච විතක්කො තෙසු නත්ථීති තත්ථ තාවෙදනා එකග්ගතායො තං න සාධෙන්තීති. වීරියුපත්ථම්භරහිතා ධම්මා සම්පයුත්තධම්මෙසු ථිරභාවප්පත්තා නහොන්තීති අවීරියෙසු සොළසාහෙතුකචිත්තෙසු සමාධිබලකිච්චං න සාධෙති. වීරියපච්ඡිමකං බලන්ති හි වුත්තන්ති ආහ **අවීරියෙසු බලානි නලබ්භන්තීති**. හෙතුරහිතා ච ධම්මා වට්ටස්ස විවට්ටස්සච පත්තියා පථභාවං නගච්ඡන්ති. හෙතුපච්ඡිමකො මග්ගොති හි වුත්තන්ති ආහ **අහෙතුකෙසු මග්ගඞ්ගානි න**

ලබ්භන්තීති. විචිකිච්ඡාසම්පයුත්තෙචිත්තෙ එකග්ගතා අධිමොක්ඛරහි තත්තා එකන්තෙන සංසප්පනසභාවාය විචිකිච්ඡාය අභිභූතත්තා ච මග්ගින්ද්‍රියබලභාවාය බලවතී නහොතීති වුත්තං **විචිකිච්ඡා චිත්තෙ එකග්ගතා මග්ගින්ද්‍රියබලභාවං න ගච්ඡතීති**. **ද්විහෙතුක තිහෙතුක ජවනෙස්වෙවාති** එත්ථ ද්විහෙතුක තිහෙතුකසද්දෙන මොමූහද්වයහසනජවනානි නිවත්තෙති. ජවනසද්දෙන තිභූමකානි ද්විහෙතුකතිහෙතුකවිපාකානි නිවත්තෙති.

[214] විභාවනියං පන

> ''ද්විහෙතුකතිහෙතුකගහණෙන එකහෙතුකෙසු අධිපතීනං අභාවං දස්සෙතී''ති වුත්තං, ජවනභාවසාමඤ්ඤත්තා පන හසනචිත්තෙපි තෙසං අභාවො දස්සෙතබ්බොයෙව හොතීති.

යථාසම්භවන්ති ලද්ධපුබ්බාති සඞ්ඛාරස්ස ලද්ධපුබ්බාගමස්ස ච එකෙකස්ස අධිපතිනො සම්භවානුරූපං **එකොව ලබ්භති**. න දුතියො. ඉතරථා අධිපතිඑව නසියාති. එවඤ්ච කත්වා පට්ඨානෙ යථා ඉන්ද්‍රියපච්චයවිභඞ්ගෙ අරූපිනොඉන්ද්‍රියා සම්පයුත්තකානංධම්මානං තංසමුට්ඨානානඤ්ච රූපානං ඉන්ද්‍රියපච්චයෙන පච්චයොති වුත්තං. න තථා අධිපතිපච්චයවිභඞ්ගෙ. තත්ථ පන ඡන්දාධිපති ඡන්දසම්පයුත්තකානන්තිආදිනා එකෙකාධිපති විභාගවසෙනෙව වුත්තන්ති. එවඤ්හි සති අධිපති ඉන්ද්‍රියානං විසෙසො පාකටො හොතීති. **නවෙරිතාති** නව ඊරිතා කථිතා. කුසලා කුසලා බ්‍යාකතෙහි සමාකිණ්ණො **කුසලාදි සමාකිණ්ණො**. [මිස්සකසඞ්ගහො]

164. චත්තාරි සච්චානි බුජ්ඣතීති බොධි. බුජ්ඣන්තිවා තානි තං සමඞ්ගිනො එතායාති බොධි. චතුමග්ගඤාණං. වුත්තඤ්හෙතං මහා නිද්දෙසෙ බොධි වුච්චති චතූසු මග්ගෙසු-ඤාණන්ති. පක්ඛොති කොට්ඨාසො සම්භාරො. බොධියා පක්ඛෙ භවාති බොධිපක්ඛියා. අධිසීලා ධිචිත්තා ධිපඤ්ඤා සඞ්ඛාතාසු තීසු සික්ඛාසු පරියාපන්නානං සත්ථුසාසනධම්මානං එතංනාමං. තෙ පන කොට්ඨාසතො සත්ත විධා හොන්තීති ආහ **චත්තාරොසතිපට්ඨානාති**ආදි. සම්පයුත්ත ධම්මෙසු පමුඛා පධානා හුත්වා කායාදීසු ආරම්මණෙසු තිට්ඨන්ති නානාරම්මණෙසු චිත්තගමනං නිවත්තෙත්වා තෙස්වෙව කායාදීසු චිත්ත නිබන්ධනවසෙන පවත්තන්තීති පට්ඨානානි. සතිඑව පට්ඨානානීති සති පට්ඨානානි. චත්තාරිසතිපට්ඨානානීති වත්තබ්බෙ ධම්මභාවං අපෙක්ඛිත්වා චත්තාරොසතිපට්ඨානා තිවුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. කායෙඅනුපස්සනා **කායා නුපස්සනා**. රූපකායෙ රූපසමූහෙ අස්සාසපස්සාසාදිකස්ස අවයවකායස්ස තංතංකායභාවෙනවා අනිච්චාදිභාවෙනවා යාව තස්මිං තස්මිං කායෙ සම්මොහො පහියාති. තාව පුනප්පුනං නිරන්තරං සමනුපස්සනාති අත්ථො. නවප්පභෙදාසු වෙදනාසු සුඛවෙදනාදි කායඅවයවවෙදනාය තංතං වෙදනාභාවෙන උදයබ්බයවසෙන ච අනුපස්සනා **වෙදනානුපස්සනා**. සොළස පභෙදෙසු සරාගා දීසු චිත්තෙසු සරාගාදිකස්ස අවයවචිත්තස්ස තංතං චිත්තභාවෙන උදයබ්බයවසෙනව අනුපස්සනා **චිත්තානුපස්සනා**. පඤ්චපභෙදෙසු නීවරණාදීසු ධම්මෙසු කාමච්ඡන්දාදිකස්ස අවයවධම්මස්ස තං තං ධම්මභාවෙන උදයබ්බයවසෙනව අනුපස්සනා **ධම්මානුපස්සනා**.

[215] යං පන **විභාවනියං**

> ''කුච්ඡිතානං කෙසාදීනං ආයොති කායො. අස්සාස පස්සාසානංවා සමූහො කායො''ති වුත්තං. තං න සුන්දර මෙව.

[216] යඤ්ච තත්ථ

> ''කායස්ස අනුපස්සනා කායානුපස්සනා''ති වුත්තං. තංපි න සුන්දරං.

කායෙ කායානුපස්සී විහරතීති හි වුත්තං. එතෙන හි කායෙ අනුපස්සනා කායානුපස්සනාති අයමත්ථොව පධානතො දස්සිතොති.

[217] යඤ්ච තත්ථ

> ''වෙදනානං වසෙන අනුපස්සනා''ති වුත්තං. තංපි න සුන්දරං. වෙදනාසු වෙදනානුපස්සීති හි වුත්තං. තථා චිත්තානුපස්සනා පදෙපි.

[218] යංපි තත්ථ

> ''සඤ්ඤාසඞ්ඛාරානං ධම්මානං භින්නලක්ඛණානමෙව අනුපස්සනා ධම්මානුපස්සනා''ති වුත්තං. තංපි න සුන්දරමෙව.

න හි කත්ථචි පාළියං සඤ්ඤාසඞ්ඛාරාව විසෙසෙත්වා ධම්මාති වුත්තා අත්ථීති. පාළියඤ්හි ඡනීවරණා පඨමං ධම්මාති වුත්තා. තතො පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා. තතො ද්වාදසායතනානි. තතො සත්තබොජ්ඣඞ්ගා. තතො චත්තාරි සච්චානීති. යදිඑවං එකාය ධම්මානුපස්සනාය වුත්තාය ඉතරාපි සිද්ධාති සතිපට්ඨානං එකමෙව වත්තබ්බං, න

චත්තාරොති.න. යො හි ධම්මානුපස්සනායං රූපක්ඛන්ධො වුත්තො. සො රුප්පනලක්ඛණානුපස්සනවසෙන වුත්තො. රුප්පනලක්ඛණඤ්හි නිබ්බත්තිතපර මත්ථධම්මො. සොච තථා අනුපස්සන්තස්ස විසෙසතො සුඛුමස්ස අත්තවිපල්ලාසස්ස පහානාය හොතීති. කායොති පන තංතං සමූහභූතරූපධම්මවසෙන වෙදිතබ්බො. නරුප්පනලක්ඛණවසෙන. නච තංතං කායභාවෙන ගහිතො තංතං රූපධම්මසමූහො නිබ්බත්තිත පරමත්ථධම්මොනාම හොති. පඤ්ඤත්තිමිස්සකත්තා. සොච තථා අනුපස්සන්තස්ස විසෙසතො ඔළාරිකස්ස සුභාදි විපල්ලාසස්ස පහානාය හොතීති. තථා වෙදනාචිත්තෙසුපි ඔළාරිකවිපල්ලාසො සුඛුමවිපල්ලාසොති ද්වෙ ද්වෙ විපල්ලාසා හොන්ති. තත්ථ අත්තුපනිබන්ධා නිච්චසුඛ විපල්ලාසා ඔළාරිකා. අත්තවිපල්ලාසො සුඛුමො. තත්ථ වෙදනා චිත්තා නුපස්සනා ඔළාරිකවිපල්ලාසානං පහානාය විසුං වුත්තා. ධම්මෙසු වෙදනාක්ඛන්ධවිඤ්ඤාණක්ඛන්ධා සුඛුම විපල්ලාස පහානායාති. තස්මා චත්තාරොව සතිපට්ඨානා වත්තබ්බාති. සම්මා පදහන්ති එතෙහීති **සම්මප්පධානානි**. කාමං තචොච න්හාරුච, අට්ඨීච අවසිස්සතු. උපස්සුස්සතු මෙ සරීරෙ මංසලොහිතං. යන්තං පුරිසථාමෙන පුරිසපරක්කමෙන පත්තබ්බං. න තං අපත්වා වීරියස්ස සණ්ඨානං භවිස්සතීති එවං අනිවත්තනවුත්ති වසෙන පවත්තස්ස සම්මාවායාමස්ස එතං නාමං. සො පන තථා පවත්තො එකොපි සමානො කිච්චසිද්ධිවසෙන චතුධා හොතීති. වුත්තං **උප්පන්නානන්තිආදි**.

තත්ථ **උප්පන්නානංපාපකානන්**ති අසුකස්මිං කාලෙ දෙසෙ ඨානෙ වා අහං ඉදඤ්චිදඤ්ච නාම පාපං අකාසිං, ඉදඤ්චිදඤ්චනාම මය්හං උප්පන්නන්ති එවං අත්තනො සන්තානෙ උප්පන්නභාවෙන විදිතානං අකුසලානං. **පහානායාති** තෙසං අත්තනො සන්තානෙ අජ්ජතග්ගෙ යාවපරිනිබ්බානාපුන අනුප්පාදධම්මතාපාදනකරණත්ථං. **වායාමොති** සීල පූරණ සමථ විපස්සනාභාවනාකම්මෙසු දළ්හං වායාමො. **අනුප්පන්නානන්**ති අත්තනො සන්තානෙ උප්පන්නපුබ්බන්ති අවිදිතානං පරසන්තානෙසුවා සුත්තන්තෙසුවා දිස්වාවා සුත්වාවා විදිතානං. **අනුප්පාදායාති** යෙසං අකුසල මූලානං අත්ථිතාය ඉමෙසං සත්තානං ඊදිසානි කිලෙසජාතානි වා පාපකම්මානිවා උප්පජ්ජන්ති. තානි මයි විජ්ජන්තිඑව. අහංපි තෙහි කිලෙසෙහිවා කම්මෙහිවා අපරිමුත්තොයෙව. අහංපි ස්වෙවා පරසුවෙවා භවන්තරෙසුවා තානි අත්තනො සන්තානෙ උප්පාදෙස්සා මීයෙවාති එවං පච්චවෙක්ඛිත්වා තෙසං අකුසලමූලානං අත්තනො සන්තානෙ උප්පත්තියා පච්චයසමුච්ඡින්දනත්ථං. **අනුප්පන්නානංකුසලානන්**ති චතුභූමකෙසු කුසලධම්මෙසු සත්තවිසුද්ධිපභෙදෙසු ඉමෙනාම විසුද්ධිධම්මා මයා අප්පත්තා අනධිගතාඑව හොන්තීති එවං ඤත්වා සමයෙ අනතික්කන්තෙඑව අප්පත්තානං අනධිගතානං උපරි විසුද්ධිධම්මානං අධිගමනත්ථාය.

උප්පන්නානං කුසලානං භියොභාවායාති යානි සීලාදීනි කුසලානි මයි උප්පන්නානි. තානි යාව නියාමං නඕක්කමන්ති, තාව මය්හං එතානීති වත්තුං නාරහන්ති. ස්වෙවා පරසුවෙවා භවන්තරං පත්වාවා භිජ්ජිස්සන්ති යෙවාති එවං පච්චවෙක්ඛිත්වා අත්තනො සන්තානෙ උප්පන්නානං තෙසං සබ්බසො අකුප්පධම්මතාපාදනවසෙන සුට්ඨුතරං වඩ්ඪනත්ථාය. එතෙසු පන චතූසු මුඛෙසු යෙන කෙනචි එකෙන මුඛෙන උප්පන්නො වායාමො චතුකිච්චසාධකොඑව හොතීති වෙදිතබ්බො. අට්ඨකථායං පන මග්ගක්ඛණෙ එව එකස්ස තස්ස චතුකිච්චසාධකතා වුත්තාති.

ඉජ්ඣනං ඉද්ධි, තස්ස තස්ස යොගකම්මස්ස සිද්ධි සමිද්ධි නිබ්බත්තීති අත්ථො. සා පන සඞ්ඛෙපතො අභිඤ්ඤෙය්‍යානං ධම්මානං අභිඤ්ඤාසිද්ධි, පරිඤ්ඤෙය්‍යානං පරිඤ්ඤාසිද්ධි, පහාතබ්බානං පහානසිද්ධි, සච්ඡිකා තබ්බානං සච්ඡිකරණසිද්ධි, භාවෙතබ්බානං භාවනාසිද්ධීති පඤ්චවිධා හොති. ඉජ්ඣතීතිවා ඉද්ධි සත්ථුසාසනෙ යොගකම්මෙන ඉජ්ඣන්තානං සබ්බෙසං මහග්ගත ලොකුත්තරධම්මානං නාමං. පජ්ජති එතෙනාති පාදො. ඉද්ධියා පාදොති **ඉද්ධිපාදො**. ඉද්ධිපත්තියා බලවූපායො පධානකාරණන්ති වුත්තං හොති. සො පන චතුන්නං අධිපතිධම්මානං වසෙන චතුධා හොතීති වුත්තං **චත්තාරො ඉද්ධිපාදාතිආදි**. අධිපතිභූතො ඡන්දොච ඉද්ධිපාදොති **ඡන්දිද්ධිපාදො**. එසනයො සෙසෙසුපීති. එත්ථච සබ්බෙ මහග්ගතානුත්තරභූතා උත්තරිමනුස්ස ධම්මානාම නපාකතිකෙන ඡන්දෙනවා වීරියෙනවා චිත්තෙනවා පඤ්ඤාය වා අධිගන්තබ්බා හොන්ති. යෙන කෙනචි පලිබොධෙන පටිබාහිතුං අසක්කුණෙය්‍යොන අධිපතිභාවපත්තෙන ඡන්දාදිනාඑව අධිගන්තබ්බා. තස්මා ඉමෙ චත්තාරො ධම්මා අධිපතිභූතාව ඉධ අධිප්පෙතාති දට්ඨබ්බාති.

[219] යංපන **විභාවනියං**

"ඉජ්ඣති අධිට්ඨානාදිකං එතායාති ඉද්ධි, ඉද්ධිවිධඤ්ඤාණං. ඉද්ධියා පාදො ඉද්ධිපාදො"ති වුත්තං. තං සංයුත්තකෙ කතමාච භික්ඛවෙ ඉද්ධි. ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු අනෙකවිහිතං ඉද්ධිවිධං පච්චනුභොති. එකොපි හුත්වා බහුධා හොති.ල. යාව බ්‍රහ්මලොකාපි කායෙන වසං වත්තෙති. අයං වුච්චති භික්ඛවෙ ඉද්ධීති ඉමාය පාළියා සමෙති. එවංසන්තෙපි ඉධ අභිධම්මපරියායොව අධිප්පෙතොති තං න යුජ්ජතියෙව.

විභඞ්ගෙ පන පඨමවාරෙ ලොකිය ලොකුත්තරමිස්සකා චිත්ත චෙතසිකරාසීඑව ඉද්ධිපාදාති වුත්තා. අට්ඨකථායඤ්ච-පඨමජ්ඣාන පරිකම්මංහි ඉද්ධිපාදොනාම. පඨමජ්ඣානං ඉද්ධිනාම.ල. නෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤායතනජ්ඣානපරිකම්මං ඉද්ධිපාදොනාම. නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා යතනජ්ඣානං ඉද්ධිනාම. සොතාපත්තිමග්ගස්ස විපස්සනා ඉද්ධිපාදො නාම. සොතාපත්තිමග්ගො ඉද්ධිනාම.ල. අරහත්තමග්ගස්ස විපස්සනා ඉද්ධිපාදොනාම. අරහත්තමග්ගො ඉද්ධිනාමාතිච. පඨමජ්ඣානං ඉද්ධිපාදොනාම. දුතියජ්ඣානං ඉද්ධිනාම. ල. ආකිඤ්චඤ්ඤායතනජ්ඣානං ඉද්ධි පාදොනාම. නෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤා යතනජ්ඣානං ඉද්ධිනාම. සොතා පත්තිමග්ගො ඉද්ධිපාදොනාම. සකදාගාමිමග්ගො ඉද්ධිනාම.ල. අරහත්තමග්ගො ඉද්ධිනාමාති ච වුත්තං. තංතං

පාදකජ්ඣානං ඉද්ධිපාදොනාම. තතො තතො වුට්ඨහිත්වා උප්පාදිතමග්ගො ඉද්ධිනාමාතිපි වත්තුං වට්ටතියෙව. ඉධ පන උත්තරචූළභාජනියෙ ආගතනයෙන චත්තාරො අධිපතිධම්මාඑව ඉද්ධිපාදාති වුත්තා.

තත්ථ පන ලොකුත්තරභූතාඑව අධිප්පෙතා. ඉධ ලොකිය ලොකුත්තර මිස්සකභූතාති. ඉන්ද්‍රියබලානි අත්ථතො හෙට්ඨා වුත්තානෙව. පාකටට්ඨානතො පන චතූසු සොතාපත්තියඞ්ගෙසු සද්ධාය ථාමො වෙදිතබ්බො. යථාහ-කත්ථ භික්ඛවෙ සද්ධින්ද්‍රියං දට්ඨබ්බං. චතූසු සොතාපත්තියඞ්ගෙසු එත්ථ සද්ධින්ද්‍රියං දට්ඨබ්බන්ති. චතූසු සම්මප්පධානෙසු වීරියස්ස. යථාහ-කත්ථ භික්ඛවෙ වීරියින්ද්‍රියං දට්ඨබ්බං. චතූසු සම්මප්පධානෙසු එත්ථ වීරියින්ද්‍රියං දට්ඨබ්බන්ති. චතූසු සතිපට්ඨානෙසු සතියා. යථාහ-කත්ථ භික්ඛවෙසතින්ද්‍රියං දට්ඨබ්බං. චතූසු සතිපට්ඨානෙසුඑත්ථ සතින්ද්‍රියං දට්ඨබ්බන්ති. චතූසු ඣානෙසු සමාධිස්ස. යථාහ-කත්ථ භික්ඛවෙ සමාධින්ද්‍රියං දට්ඨබ්බං. චතූසු ඣානෙසු එත්ථ සමාධින්ද්‍රියං දට්ඨබ්බන්ති. චතූසු අරියසච්චෙසු පඤ්ඤාය ථාමො වෙදිතබ්බො. යථාහ-කත්ථ භික්ඛවෙ පඤ්ඤින්ද්‍රියං දට්ඨබ්බං. චතූසු අරියසච්චෙසු එත්ථ පඤ්ඤින්ද්‍රියං දට්ඨබ්බන්ති. සම්බොධි වුච්චති චතූසු මග්ගෙසු ඤාණං, සමන්තතො බුජ්ඣති පටිවිජ්ඣති බුජ්ඣන්ති වා එතායාති කත්වා. සා හි චතුසච්චධම්මං බුජ්ඣමානා එකක්ඛණෙ සොළසහි අත්ථෙහි සද්ධිං සමන්තතො බුජ්ඣති, න එකදෙස තොති තස්සා සම්බොධියා සමුට්ඨාපනට්ඨෙන සම්බොධියා අඞ්ගො සහකාරීබලවපච්චයොති **සම්බොජ්ඣඞ්ගො.** සතිඑව සම්බොජ්ඣඞ්ගො **සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො.** සා හි කායාදීසු චතූසු අත්තනො ගොචරෙසු භාවනාවසෙන සුට්ඨුසංවඩ්ඪමානා අනුපුබ්බෙන සබ්බපමාද පක්ඛං විධමෙත්වා සබ්බං අප්පමාදපක්ඛඤ්ච පූරෙත්වා චතුමග්ගඤ්ඤාණ සඞ්ඛාතං සම්බොධිං සමුට්ඨාපෙතීති. විපස්සනාය භූමිභූතෙ අජ්ඣත්ත බහිද්ධාධම්මෙ විචිනාති කක්ඛළත්තඵුසනාදීහි අනිච්චතාදීහිච විවිධා කාරෙහි චුණ්ණවිචුණ්ණං කුරුමානොවිය තෙසු දට්ඨබ්බාකාරං අසෙසං උපධාරෙතීති ධම්මවිචයො. සොඑව සම්බොජ්ඣඞ්ගොති **ධම්මවිචය සම්බොජ්ඣඞ්ගො.** සොපි හි අත්තනො ගොචරභූතෙසු තෙසු ධම්මෙසු භාවනාවසෙන සුට්ඨුසංවඩ්ඪමානො අනුපුබ්බෙන සබ්බංසම්මොහ පක්ඛං විධමෙත්වා සබ්බං අසම්මොහපක්ඛං පූරෙත්වා සයං චතුමග්ගඤාණ සම්බොධි හුත්වා සමුට්ඨහතීති. සම්මප්පධානවීරියමෙව සම්බොජ්ඣඞ්ගොති **වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගො.** තම්පි හි චතුබ්බිධෙසු අත්තනො ගොචරෙසු භාවනාවසෙන සුට්ඨු සංවඩ්ඪමානං අනුපුබ්බෙන සබ්බං කුසලෙසු ධම්මෙසු ලීනසඞ්කොච කොසජ්ජපක්ඛං කිලෙසජාතං විධමෙත්වා සබ්බං ධුරසංපග්ගහපක්ඛං පූරෙත්වා වුත්තප්පකාරං සම්බොධිං සමුට්ඨා පෙතීති.

පීතියෙව සම්බොජ්ඣඞ්ගො **පීති සම්බොජ්ඣඞ්ගො.** සාපි හි වුත්තප්පකාරෙසු ගොචරෙසු සුට්ඨු සංවඩ්ඪමානා කුසලෙසු ධම්මෙසු සබ්බං චිත්තස්ස අරතිඋක්කණ්ඨපක්ඛං විධමෙත්වා සබ්බං ධම්මරති ධම්මනන්දිධම්මාරාම පක්ඛං පූරෙත්වා වුත්තප්පකාරං සම්බොධිං සමුට්ඨාපෙති. පස්සද්ධිඑව සම්බොජ්ඣඞ්ගො **පස්සද්ධි සම්බොජ්ඣඞ්ගො.** සාපි හි වුත්තපකාරෙසු ගොචරෙසු භාවනාවසෙන සුට්ඨු සංවඩ්ඪමානා සබ්බං චිත්තස්ස සාරම්භ දරථපක්ඛං විධමෙත්වා සබ්බං වූපසන්තසීතලපක්ඛං පූරෙත්වා වුත්තප්පකාරං සම්බොධිං සමුට්ඨාපෙති. සමාධිඑව සම්බොජ්ඣඞ්ගොති **සමාධි සම්බොජ්ඣඞ්ගො.** තස්ස සම්බොධිසමුට්ඨාපනතා පාකටා. තත්‍රමජ්ඣත්තතා සඞ්ඛාතා උපෙක්ඛාඑව සම්බොජ්ඣඞ්ගොති **උපෙක්ඛා සම්බොජ්ඣඞ්ගො.** සාපිහි වුත්තප්පකාරෙසු සතිආදීනං ගොචරෙසු භාවනාවසෙන සුට්ඨු සංවඩ්ඪමානා සබ්බං චිත්තස්ස ලීනුද්ධච්චපක්ඛං විධමෙත්වා සමවාහිතපක්ඛං පූරෙත්වා වුත්තප්පකාරං සම්බොධිං සමුට්ඨාපෙතීති. සම්මා අවිපරීතතො දස්සනං **සම්මාදිට්ඨි.** සා පන දුක්ඛෙ ඤාණං, දුක්ඛසමුදයෙ ඤාණං, දුක්ඛනිරොධෙ ඤාණං, දුක්ඛනිරො ධගාමිනිපටිපදාය ඤාණන්ති චතුබ්බිධා හොති. සම්මා අවිපරීතතො සංකප්පනං **සම්මාසඞ්කප්පො.** යථා සම්මාදිට්ඨි දට්ඨබ්බසභාවෙසු එරමානා පවත්තති තථා තස්සා සංවිධානන්ති අත්ථො. තෙනෙව හි සො පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙ සඞ්ගහිතොති. යථාහ-යාචාවුසො විසාඛ සම්මාදිට්ඨි, යොච සම්මාසඞ්කප්පො, ඉමෙ ධම්මා පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙ සඞ්ගහිතාති. **සම්මාවාචා** දයො පුබ්බෙ වුත්තත්ථායෙව. සම්මා වායමන්ති එතෙනාති **සම්මාවායාමො.** චතුකිච්චසාධකං සම්මප්පධාන වීරියං. පස්සද්ධිද්වයං පස්සද්ධිසාමඤ්ඤෙන එකං කත්වා **චුද්දසෙතෙ සභාවතොති** වුත්තං. **සත්තධාති** වුත්තප්පකාරානං සතිපට්ඨානචතුක්ක සම්මප්පධානචතුක්කාදීනං වසෙන සත්තධා. ඉදානි තෙසං චුද්දසන්නං කිච්චානං ඨානභෙදං දස්සෙතුං **සඞ්කප්පපස්සද්ධිචාති**ආදිමාහ.

[220] යංපන විභාවනියං

''සත්තධා තත්ථ සඞ්ගහොති වත්වා පුන තං දස්සෙතුං සඞ්කප්පපස්සද්ධිචාතිආදිමාහා''ති වුත්තං. තං න යුජ්ජති.

න හි තත්ථ සත්ත සරූපං ලබ්භතීති. සඞ්කප්පො විරතිත්තයඤ්ච එකං මග්ගඞ්ගට්ඨානං පාපුණාති. පස්සද්ධිච පීතිච උපෙක්ඛාච එකං බොජ්ඣඞ්ගට්ඨානං. ඡන්දොච චිත්තඤ්ච එකං ඉද්ධිපාදට්ඨානන්ති එවං නවධම්මා එකට්ඨානිකා හොන්ති. එකං වීරියං චතුසම්මප්පධාන ඉද්ධි පාදින්ද්‍රිය බලබොජ්ඣඞ්ග මග්ගඞ්ග වසෙන නවට්ඨානිකං. එකා සති චතුසතිපට්ඨාන ඉන්ද්‍රිය බල බොජ්ඣඞ්ග මග්ගඞ්ග වසෙන අට්ඨට්ඨානිකා. එකො සමාධි ඉන්ද්‍රිය බල බොජ්ඣඞ්ග මග්ගඞ්ග වසෙන චතුට්ඨානිකො. එකාපඤ්ඤා ඉද්ධිපාදින්ද්‍රිය බල බොජ්ඣඞ්ග මග්ගඞ්ග වසෙන පඤ්චට්ඨානිකා. එකා සද්ධා ඉන්ද්‍රිය බල වසෙන දුට්ඨානිකාති. තෙ පන සත්තතිංස පභෙදා ධම්මා පුබ්බභාගෙ නානාරම්මණා නානාඛණිකාච හොන්ති. මග්ගඵලෙසු පන නවට්ඨානිකං වීරියං එකමෙව නිබ්බානං ආරම්මණංකත්වා නවසුඨානෙසු අත්ත පටිපක්ඛානං පාප ධම්මානං පච්චය යමුග්ඝාතවසෙන නව කිච්චානි සාධයමානං එකමෙව පවත්තති. එස නයො අට්ඨට්ඨානිකාදීසු. තස්මා තෙ එකක්ඛණෙ එකචිත්තෙ සබ්බෙ එකතො උපලබ්භන්තීති වුත්තං

සබ්බෙ ලොකුත්තරෙ හොන්තීති. නවාසඞ්කප්ප පීතියොති එත්ථ වාසද්දො ක්වචි සද්දත්ථො. සඞ්කප්පො ක්වචි දුතියජ්ඣානිකා දිකෙපීතිච ක්වචි චතුත්ථජ්ඣානිකාදිකෙ ලොකුත්තරෙ නහොන්තීති අත්ථො.

ලොකියෙපීති සීලවිසොධනාදිවසෙන පවත්තෙ කාමා වචරකුසලාදිකෙ ලොකියකුසල ක්‍රියචිත්තුප්පාදෙපි. **යථා යොගන්ති** සීලවිසොධනකම්ම සමථකම්මනාමරූපපරිග්ගහාදිකම්මෙසු යුජ්ජිතබ්බානං විරතිත්තයාදීනං අනුරූපං. **ඡබ්බිසුද්ධිපවත්තියන්ති** සීල විසුද්ධාදීනං ඡන්නං විසුද්ධීනං අනුක්කමෙන පවත්තිකාලෙ. එතෙන දිට්ඨෙව ධම්මෙ මග්ගඵලපතිට්ඨාභාවත්ථාය පූරිතෙ චතුපාරිසුද්ධි සීලෙපි සද්ධාසතිආදයො බොධිපක්ඛියෙසු සඞ්ගහිතා එව හොන්ති. තථා මග්ගපාදකත්ථාය උප්පාදිතෙසු මහග්ගතජ්ඣානෙසු මීති දස්සෙති. තථා හි බොජ්ඣඞ්ගසංයුත්තකෙ –

> එවං භාවිතො ඛො කුණ්ඩලිය ඉන්ද්‍රියසංවරො තීණි සුචරිතානි පරිපූරෙති. එවං භාවිතානි තීණි සුචරිතානි චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ පරිපූරෙන්ති. එවං භාවිතා චත්තාරො සතිපට්ඨානා සත්ත බොජ්ඣඞ්ගෙ පරිපූරෙන්ති. එවං භාවිතා සත්ත බොජ්ඣඞ්ගෙ විජ්ජාවිමුත්තියො පරිපූරෙන්තීති වුත්තං.

අට්ඨකථායංපි නකෙවලං බලවවිපස්සනා මග්ගඵලෙසුඑව බොජ්ඣඞ්ගෙ උද්ධරන්ති. විපස්සනාපාදක කසිණජ්ඣාන ආනාපාණා සුක බ්‍රහ්මවිහාරජ්ඣානෙසුපි උද්ධරන්තීති වුත්තං. [බොධිපක්ඛියසඞ්ගහො]

165. සබ්බසඞ්ගහෙ **පඤ්චක්ඛන්ධාති** පඤ්ච රාසයො. අතීතාදි භෙද භින්නානං රූපානං ඛන්ධො රාසීති **රූපක්ඛන්ධො**. එකස්මිං රුප්පන ලක්ඛණෙ රාසිං කත්වා ඤාණෙන පරිග්ගහිතා රූපධම්මාඑව. තථා එකස්මිං වෙදයිතලක්ඛණෙ සඤ්ජානන ලක්ඛණෙ රාසිං කත්වා පරිග්ගහිතා අතීතාදිභෙදභින්නා වෙදනාසඤ්ඤායො **වෙදනාක්ඛන්ධො සඤ්ඤාක්ඛන්ධො** චනාම. සඞ්ඛරොන්තීති සඞ්ඛාරා. ඵස්ස චෙතනා දයො. තෙහි ඡසුවා උපපත්තිද්වාරෙසු තීසුවා කම්මද්වාරෙසු එකතො සඞ්ගම්ම සමාගම්ම වුසනචෙතයිතාදීහි අත්තනො අත්තනො කිච්චෙහි දස්සනසවනාදීනි සාධාරණකිච්චානිවා කායික වාචසිකමානසිකානිවා සයන නිසජ්ජට්ඨාන ගමන කථන චින්තනාදීනි සබ්බානි කිච්චානි කරොන්ති විදහන්තීති. වුත්තඤ්හෙතං සංයුත්තකෙ –

> කිඤ්ච භික්ඛවෙ සඞ්ඛාරෙ වදෙථ. සඞ්ඛතං අභිසඞ්ඛරොන්තීති ඛො භික්ඛවෙ තස්මා සඞ්ඛාරාති වුච්චන්ති. කිඤ්ච සඞ්ඛතං අභි සඞ්ඛරොන්ති, රූපං රූපත්ථාය සඞ්ඛතං අභිසඞ්ඛරොන්ති. වෙදනං වෙදනත්ථාය සඞ්ඛතං අභිසඞ්ඛරොන්ති. සඤ්ඤං සඤ්ඤත්ථාය සඞ්ඛත අභිසඞ්ඛරොන්ති. සඞ්ඛාරෙ සඞ්ඛාරත්ථාය සඞ්ඛත මභිසඞ්ඛරොන්ති. විඤ්ඤාණං විඤ්ඤාණත්ථාය සඞ්ඛත මභි සඞ්ඛරොන්තීති. සඞ්ඛත මභිසඞ්ඛරොන්තීති ඛො භික්ඛවෙ තස්මා සඞ්ඛාරාති වුච්චන්තීති.

තත්ථ රූපං රූපත්ථාය සඞ්ඛතමභිසඞ්ඛරොන්තීති යස්මිං යස්මිං කාලෙ සයන නිසජ්ජාදිවසෙන පවත්තා යා යා රූපවිකති ඉච්ඡීයති, තස්මිංතස්මිං කාලෙ තස්සා තස්සා රූපවිකතියා ජාතත්ථාය ඉරියාපථ පරිවත්තනාදි වසෙන තං තං රූපවිකතිං සඞ්ඛතං අභිසඞ්ඛරොන්තීති අත්ථො. ඛජ්ජභොජ්ජාදිකං වත්ථාලඞ්කාරාදිකං මඤ්ච පීඨ ගෙහ රථාදිකං සබ්බං උපභොග පරිභොගභූතං බාහිර රූපංපි ගහෙත්වා යොජෙතුං වට්ටතියෙව. වෙදනන්ති දිට්ඨධම්මිකං සම්පරායිකඤ්ච සබ්බංපි වෙදනං. තත්ථ දිට්ඨධම්මිකං වෙදනං සඞ්ඛතං අභිසඞ්ඛරොන්තා චිත්තකම්මනච්චගීතාදීනි තං තං වෙදනුපකරණානි සම්පාදන වසෙන සම්පරායිකඤ්ච අභිසඞ්ඛරොන්තා මානුසකංවා දිබ්බංවා තංතං වෙදනං පත්ථෙත්වා දාන සීලාදි සම්පාදන වසෙන අභිසඞ්ඛරොන්ති. එසනයො සෙසෙසුපි. සඞ්ඛාරෙසු පන ඵස්සං ඵස්සත්ථාය චෙතනං චෙතනත්ථායාතිආදිනා දානං දානත්ථාය සීලං සීලත්ථාය පාණාතිපාතං පාණාතිපාතත්ථායාතිආදිනා වා සබ්බං ලොකපවත්තිං ඤත්වා විත්ථාරෙතබ්බාති. එත්ථ සියා, කස්මා සඞ්ඛාරෙසු පාකටා චෙතනාදයො විතක්කාදයො ලොභාදයො සද්ධාසතිපඤ්ඤාදයොච ධම්මෙ විසුං විසුං ඛන්ධභාවෙන අවත්වා වෙදනාසඤ්ඤාව වුත්තාති. වුච්චතෙ.

යථා හි ඡෙකො මහාභිසක්කො භෙසජ්ජමූලානි ගහෙත්වා චුණ්ණං කරොන්තො තෙසු මූලෙසු ඉමානි ථූලානිපි මුදූනි හොන්ති. ඉමානි ඛුද්දකානිපි කක්ඛලානි හොන්තීති ඤත්වා තතො පඨමතරං කක්ඛලානි විසුං උද්ධරිත්වා සුට්ඨු කොට්ටෙත්වා චුණ්ණං කරොති. සෙසානි පන සබ්බානි මුදූනි එකතො කත්වා කොට්ටෙත්වා චුණ්ණං කරොති. තතො උභයානි මිස්සෙත්වා සිලායං පිසෙත්වා භෙසජ්ජකම්මෙ උපනෙති. එවං කරොන්තො නකිලමති. එවමෙවං භගවාපි නාමරූපධම්මෙසු තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා නිච්චසුඛඅත්ත විපල්ලාසානං පහානත්ථාය අනුයුඤ්ජන්තා දෙවමනුස්සා විභාගෙ අකතෙ තීසු ධම්මෙසු කිලමිස්සන්තීති ඤත්වා නාමධම්මෙසු වෙදනාසඤ්ඤාචිත්තසඞ්ඛාතෙ තයො ධම්මෙ විසුං උද්ධරිත්වා එකමෙකං ඛන්ධං නාම කත්වා දෙසෙසි. තථා හි යථා මච්ඡානාම උදකෙ සති උක්කණ්ඨිතා නාම නත්ථි. අසති පන එකන්තෙන උක්කණ්ඨිතායෙව හොන්ති. යථාවා මධුකරාවා භමරාවා යස්මිං වනෙ පුප්ඵරස ඵලරසෙ ලභන්ති, තත්ථ උක්කණ්ඨිතානාම නත්ථි. අලභමානා පන එකන්තෙන උක්කණ්ඨිතාඑව හොන්ති. එවමෙව ඉමෙසං සත්තානං සුඛ සඤ්ඤිතෙසු පතිසරණෙසු වෙදනාසදිසං පතිසරණංනාම නත්ථි. මනුස්සදෙවබ්‍රහ්මසම්පත්තියො අස්සාදෙන්තාපි සුඛවෙදනත්ථායඑව අස්සාදෙන්ති. යදිච තාහි විනා යථිච්ඡිතං සුඛවෙදනං ලභෙය්‍යුං. කොනාම තා සාදියිස්සති. තථා ඵස්සචෙතනාදීහි විතක්කවිචාරවීරියාදීහි ලොභදොසාදීහි සද්ධාසතිපඤ්ඤාදීහි ච සඞ්ඛාරක්ඛන්ධධම්මෙහි දිට්ඨධම්මිකං සම්පරායිකඤ්ච යංකිඤ්චි සඞ්ඛතං අභිසඞ්ඛරොන්තාපි සුඛවෙදනත්ථායඑව අභිසඞ්ඛරොන්ති. යදිච තාදිසෙන අභිසඞ්ඛරණෙන විනාපි යථිච්ඡිතං සුඛං ලභෙය්‍යුං, තෙහි ධම්මෙහි අත්ථො නත්ථීති කොනාම තෙ ධම්මෙ අභිසඞ්ඛරිස්සතීති.

ඉති සුඛසඤ්ඤිතෙසු ධම්මෙසු වෙදනානාම ඉමෙසං සත්තානං පරමුක්කංසගතං සුඛසඤ්ඤිතට්ඨානං හොති. තස්මා භගවා තං විසුං එකං ඛන්ධං කත්වා ඛන්ධදෙසනං දෙසෙතීති. තථා ඉමෙසං සත්තානං අත්තසඤ්ඤිතෙසු පතිසරණෙසු සඤ්ඤාසදිසං පතිසරණං නාම නත්ථි. තථා හි තස්මිං තස්මිං සත්තනිකායෙ උප්පන්නා තෙ තෙ සත්තා අත්තානො අත්තනො විසයෙසු සබ්බං ජානිතබ්බං සඤ්ඤාය සඤ්ජානිත්වා විඤ්ඤුත්තං ආපජ්ජන්ති. තථා විඤ්ඤුත්තං ආපජ්ජන්තා යත්තකං පරෙ ජානන්ති. තත්තකං මයංපි ජානාම. කො අම්හාකං උත්තරිතරොති එවං ලොකෙ ඤාණසම්මතං සඤ්ඤං පරමං අත්තානං කත්වා විචරන්ති. ඉති අත්තසඤ්ඤිතෙසු ධම්මෙසු සඤ්ඤානාම ඉමෙසං සත්තානං පරමුක්කං සගතං අත්තසඤ්ඤිතට්ඨානං හොති. තස්මා භගවාතංපි විසුං එකං ඛන්ධං කත්වා ඛන්ධදෙසනං දෙසෙතීති. තථා ඉමෙසං සත්තානං නිච්චසඤ්ඤිතෙසු පතිසරණෙසු චිත්තසදිසං පතිසංරණං නාම නත්ථි. තථා හි සත්තා සුඛං දුක්ඛංනාම අනිච්චං සුඛපත්තානං දුක්ඛං නත්ථි. දුක්ඛ පත්තානං සුඛං නත්ථීතිවා. සඤ්ඤානාම අනිච්චා, කදාචි පමුස්සති කදාචි නපමුස්සතීතිවා. වීරියංනාම අනිච්චං. කදාචි ආරභති, කදාචි න ආරභතීතිවා. ලොභොනාම අනිච්චො. කදාචි උප්පජ්ජති, කදාචි නඋප්පජ්ජතීතිවා. දොසොනාම අනිච්චො. කදාචි උප්පජ්ජති, කදාචි න උප්පජ්ජතීතිවා. සද්ධානාම අනිච්චා. කදාචි පසන්නචිත්තො හොති, කදාචි අප්පසන්නචිත්තො හොතීතිවා. පඤ්ඤානාම අනිච්චා. ජානිතබ්බංපි කදාචි ජානාති, කදාචි න ජානාතීතිවා එවං චෙතසිකධම්මානං අනිච්ච භාවොනාම කෙසඤ්චි ලොකියජනානංපි පාකටො හොති. න පන චිත්තස්ස. න හි සත්තා චිත්තංනාම අනිච්චං. කදාචි උප්පජ්ජති, කදාචි න උප්පජ්ජතීති ගණ්හන්ති. තං පන සයං නිච්චං පවත්තමානං හුත්වා කදාචි සුඛෙන යුත්තං හොති, කදාචි දුක්ඛෙනාතිආදිනා තස්මිං නිච්චසඤ්ඤමෙව උප්පාදෙන්තීති. ඉති චිත්තංනාම නිච්චසඤ්ඤිතෙසු ධම්මෙසු පරමුක්කං සගතං නිච්චසඤ්ඤිතට්ඨානං හොති. තස්මා භගවා තංපි විසුං එකං ඛන්ධං කත්වා ඛන්ධදෙසනං දෙසෙතීති.

[221] යංපන **විභාවනියං**

> ''භාජන භොජන බ්‍යඤ්ජන භත්තකාරක භුඤ්ජක විකප්පවසෙන පඤ්චෙව වුත්තා''ති වත්වා තං විභාවන්තෙන ''රූපඤ්හි වෙදනා නිස්සයත්තා භාජනට්ඨානියං. වෙදනා භුඤ්ජිතබ්බත්තා භොජනට්ඨානියා. සඤ්ඤා වෙදනස්සාද ලාභ හෙතුත්තා බ්‍යඤ්ජනට්ඨානියා. සඞ්ඛාරා අභිසඞ්ඛරණතො භත්තකාරකට්ඨානියා. විඤ්ඤාණං උපභුඤ්ජකත්තා භුඤ්ජකට්ඨානියං. එත්තාවතාව අධිප්පෙ තත්ථසිද්ධීති පඤ්චෙව වුත්තා''ති වුත්තං. තං සාරතො නදට්ඨබ්බං.

න හි තං අට්ඨකථායං එතප්පරමවිනිච්ඡයෙ ආගතං. උපමාදීපනෙඑව ආගතං. න ච භගවතා භාජනාදිවිකප්පසිද්ධිමත්තං උද්දිස්ස පඤ්චෙව ඛන්ධා වුත්තාති සක්කා වත්තුං. තථාසිද්ධස්ස අත්ථස්ස පයොජනාභාවතොති.

[222] යඤ්ච **තත්ථ**

> ''දෙසනාක්කමෙපි ඉදමෙව කාරණං. යත්ථ භුඤ්ජති, යඤ්ච භුඤ්ජති, යෙනව භුඤ්ජති, යොව භොජකො, යොව භුඤ්ජිතා. තෙසං අනුක්කමෙන දස්සෙතුකාමත්තා''ති වුත්තං. තංපි අසාරං.

චතුන්නං උපාදානානං විසයභූතා ඛන්ධා උපාදානක්ඛන්ධා. සබ්බ සභාගධම්ම පරියාදානවසෙන සාසවා අනාසවාච ධම්මා පඤ්චක්ඛන්ධාති වුත්තා, විපස්සනා භූමිපරිග්ගහවසෙන සාසවාඑව **පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා**ති වුත්තා. ආයතන්ති අත්තනො එලුප්පත්තියා භුසං උස්සහන්තා විය හොන්තීති **ආයතනානි**. ආයතනසද්දො පන ඡසු අජ්ඣත්තිකෙසු ද්වාරධම්මෙසු පවත්තමානො සඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙන නිවාසට්ඨානට්ඨෙන ආකරට්ඨෙන, ඡසු බාහිරෙසු ආරම්මණධම්මෙසු පවත්තමානො සමොසරණට්ඨෙන, උභයත්ථපි කාරණට්ඨෙන පවත්තති. තත්ථ චිත්ත චෙතසිකා ධම්මා එකස්මිංවා භවෙ අනමතග්ගෙවා සංසාරෙ පුනප්පුනං සහ ජායමානා චක්ඛාදීසු ඡසු ද්වාරපදෙසෙසුඑව ජායන්ති, න අඤ්ඤත්ථ. සන්තානානුබන්ධවසෙන නිවසන්තාපි තෙස්වෙව නිවසන්ති, න අඤ්ඤත්ථ. ආකිරිත්වා ඨපිතා විය පවත්තමානාපි තෙස්වෙව පවත්තන්ති, න අඤ්ඤත්ථ. තස්මා චක්ඛාදීනි ඡසඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙන නිවාසට්ඨානට්ඨෙන ආකරට්ඨෙනව ආයතනානිනාම. දෙවායතනං විය අධිට්ඨානට්ඨෙනාතිපි වත්තුං වට්ටතියෙව.

යථාච සම්පන්නපුප්ඵඵලෙසු ඛෙමෙසු රුක්ඛෙසු තතො තතො පක්ඛිනො නිලීනත්ථාය ආහාරත්ථායව නිච්චං සමොසරන්ති. එවං රූපාදීසු ඡසුඨානෙසු තතො තතො චිත්තචෙතසිකා ධම්මා ආරම්මණකරණත්ථාය නිච්චං සමොසරන්ති. තස්මා රූපාදීනි ඡ සමොසරණට්ඨෙන ආයතනානිනාම. තදුභයානි පන තෙසං චිත්ත චෙතසිකානං කාරණට්ඨෙන ආයතනානිනාම. චක්ඛුච තං ආයතනඤ්චාති **චක්ඛායතනං**. එවං සෙසානි. තත්ථ චක්ඛුසොතානි සත්තානං හිතක්‍රියාසු බහුපකාරත්තා කාමරූප බ්‍යාපිතත්තා ච පාකටානීතිආදිම්හි වුත්තානි. තෙහි ආසන්නත්තා තදනන්තරං ඝානං. තතො ජිව්හාති ඉමානි චත්තාරි පදෙසායතනානිනාම. තතො සකලකායබ්‍යාපකො කායො. තතො තෙසං සබ්බෙසං ගොචරවිසයග්ගාහකං මනොති. සෙසානි පන තෙසං විසයත්තා තදනුක්කමෙනෙව වුත්තානීති.

කස්සචි පන පුග්ගලස්සවා සත්තස්සවා මනුස්සස්සවා දෙවස්සවා බ්‍රහ්මුනොවා වසෙ අවත්තිත්වා අත්තනොඑව සභාවං ධාරෙන්තීති **ධාතුයො**. විසුං විසුං වවත්ථිතසභාවත්තාවා යථාසභාවං ධාරීයන්ති සල්ලක්ඛීයන්ති වවත්ථපීයන්තීති ධාතුයො. අපිච, නිස්සත්ත නිජ්ජීවට්ඨෙන ධාතුයො. තත්ථ නිස්සත්තට්ඨෙනාති සත්තාකාරා භාවට්ඨෙන සත්තකිච්චාභාවට්ඨෙන. කො පනෙත්ථ සත්තාකාරො කිං සත්තකිච්චන්ති. ජීවයොගො සත්තාකාරො.

ඊහාව බ්‍යාපාරො ච සත්තකිච්චං. නිජ්ජීවට්ඨෙනාති එකස්මිං භවෙ යාව නමරති. භවපරංපරායවා යාව සංසාරො න නිවත්තති. තාව අභිජ්ජමානො අච්ඡිජ්ජමානො එකොව වත්තතීති එවං ගහිතස්ස ජීවස්ස අභාවට්ඨෙන. චක්ඛාදයොච ධම්මා සබ්බසො සත්තාකාරරහිතා සත්ත කිච්චරහිතාව හොන්ති. නච සයං ජීවානාම හොන්ති. නාපි ජීවයොගාති. ඉති නිස්සත්තට්ඨෙන නිජ්ජීවට්ඨෙනචතෙධාතුයොනාමාති. තෙසං පන දට්ඨබ්බාකාරො අට්ඨකථායං වුත්තො. යථාභෙරිතලං විය චක්ඛුධාතු දට්ඨබ්බා. දණ්ඩො විය රූපධාතු. සද්දොවිය චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු. තථා ආදාසතලං විය චක්ඛුධාතු. මුඛං විය රූපධාතු. මුඛනිමිත්තං විය චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු. අථවා, උච්ඡුයන්ත තිලයන්තං විය චක්ඛුධාතු. යන්තචක්කයට්ඨි විය රූපධාතු. උච්ඡුරස තෙලානි විය චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු. තථා අධරාරණි විය චක්ඛුධාතු. උත්තරාරණි විය රූපධාතු. අග්ගි විය චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු. එසනයො සොතවිඤ්ඤාණධාතුආදීසු. මනොධාතු පන යථාසම්භවතො චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතුආදීනං පුරෙචරානුචරා විය දට්ඨබ්බා.

ධම්මධාතුයා වෙදනාක්ඛන්ධො සල්ලමිව සූලමිවච දට්ඨබ්බො. සඤ්ඤා සඞ්ඛාරක්ඛන්ධා වෙදනාසල්ල සූලයොගා ආතුරා විය දට්ඨබ්බා. පුථුජ්ජනානංවා සඤ්ඤා ආසා දුක්ඛජනනතො රිත්තමුට්ඨි විය අයථාභුච්චනිමිත්තගාහතො වනමිගොවිය. සඞ්ඛාරා පටිසන්ධියං පක්ඛිපනතො අඞ්ගාරකාසුයං ඛිපනපුරිසා විය. ජාතිදුක්ඛානුබන්ධතො රාජපුරිසානුබන්ධචොරො විය. සබ්බානත්ථාවහස්ස ඛන්ධසන්තානස්ස හෙතුතො විසරුක්ඛබීජානි විය. රූපං නානාවිධූපද්දවනිමිත්තතො ඛුර චක්කංවිය දට්ඨබ්බං. අසඞ්ඛතාපිධාතු අමතතො සන්තතො ඛෙමතො ච දට්ඨබ්බා. කස්මා, සබ්බානත්ථපටිපක්ඛභූතත්තා. මනොවිඤ්ඤාණධාතු ගහිතාරම්මණං මුඤ්චිත්වාපි අඤ්ඤං ගහෙත්වා පවත්තනතො වනමක්කටො විය, දුද්දමනතො අස්සඛලුඞ්ගො විය, යත්ථ කාමනිපාතිතො වෙහාසං ඛිත්තදණ්ඩො විය, ලොභදොසාදි නානාප්පකාර කිලෙසයොගතො රඞ්ගනටො විය දට්ඨබ්බාති. **අරියසච්චානීති** එත්ථ සන්තස්ස ධම්මස්ස භාවො සච්චං. සන්තස්සාති භූතස්ස තථස්ස අවිපරීතස්ස. අපිච, කෙනට්ඨෙන සච්චන්ති. තථට්ඨෙන අවිතථට්ඨෙන අනඤ්ඤථට්ඨෙන. යඤ්හි චක්ඛුස්ස දුක්ඛත්තං, තං තථං හොති අවිතථං අනඤ්ඤථං. දුක්ඛදුක්ඛ සඞ්ඛාරදුක්ඛ විපරිණාමදුක්ඛ සඞ්ඛාතෙහි තීහි දුක්ඛෙහි තං සමඞ්ගිපුග්ගලස්ස අභිණ්හපීළනතො. තත්ථ සඞ්ඛාරදුක්ඛං නාම කම්මජානං උප්පත්තියා පගෙව තංතංකම්මා භිසඞ්ඛරණදුක්ඛං. තථා උතුජාදීනං උප්පත්තියා පගෙව තංතං උතුචිත්තාහාරානං අභිසඞ්ඛරණදුක්ඛං.

චක්ඛු හි නාම රූපිබ්‍රහ්මානංපි පුරිමභවෙ ඣානභාවනා සඞ්ඛාතං මහන්තං කම්මාභිසඞ්ඛරණ දුක්ඛං අනුභවන්තානංයෙව උප්පජ්ජති. නො අඤ්ඤථා. කාමසත්තානං පන පුරිමභවෙ කම්මසඞ්ඛාරදුක්ඛං අනුභවිත්වා උප්පන්නංපි යාවජීවං පවත්තියා ආහාරාදිසඞ්ඛාරදුක්ඛඤ්ච පටිජග්ගන දුක්ඛඤ්ච අනුභවන්තානඤ්ඤෙව පවත්තති, නො අඤ්ඤථා. පවත්තමානඤ්ච පච්චයවෙකල්ලෙවා ජාතෙ අන්තරායෙවා ආගතෙ යදාකදාචි භිජ්ජති. මරණකාලං පත්වා පන එකන්තෙන භිජ්ජතියෙව. තස්මා තං අස්සාදෙත්වා තදත්ථාය කම්මංවා ආහාරාදිපච්චයංවා පටිජග්ගනං වා සඞ්ඛරොන්තානං අනමතග්ගෙ සංසාරෙ සඞ්ඛාරදුක්ඛස්ස පරියන්තොනාම නත්ථි. ඉති සබ්බං චක්ඛු අපරියන්තෙන සඞ්ඛාරදුක්ඛෙන පුග්ගලං අභිණ්හං පීළෙතියෙව. ඉදමස්ස සඞ්ඛාරදුක්ඛං. ඉදං චක්ඛු නාම පච්චයවෙකල්ලෙවා ජාතෙ අන්තරායෙවා ආගතෙ යදා කදාචි භිජ්ජනජාතිකං. තස්මා තස්ස භිජ්ජනභයෙන පගෙව පච්චය සම්පාදනදුක්ඛං රක්ඛාවරණගුත්තිසංවිධානදුක්ඛං භිජ්ජනනිමිත්තානි දිස්වා වා භිජ්ජමානෙවා භින්නෙවා සොචනපරිදෙවනාදිදුක්ඛඤ්ච විපරිණාම දුක්ඛංනාම. ඉති සබ්බං චක්ඛු අපරියන්තෙන විපරිණාමදුක්ඛෙන පුග්ගලං අභිණ්හං පීළෙතියෙව. ඉදමස්ස විපරිණාමදුක්ඛං. දුක්ඛදුක්ඛං පන තදුභයෙන දුක්ඛෙන සහෙව සිජ්ඣති. එවං චක්ඛු දුක්ඛදුක්ඛ සඞ්ඛාර දුක්ඛ විපරිණාම දුක්ඛසඞ්ඛාතෙහි තීහි දුක්ඛෙහි තං සමඞ්ගිපුග්ගලං අභිණ්හං පීළෙතියෙව. යඤ්ච තස්ස තථාපීළනං, තං තථං හොති, අවිතථං, අනඤ්ඤථං. තස්මා චක්ඛු දුක්ඛසච්චංනාම. එස නයො සොතාදීසු තෙභූමකධම්මෙසු.

සෙසසච්චෙසුපි යං ලොභස්සෙව දුක්ඛසමුදයත්තං. යං නිබ්බානස්සෙව දුක්ඛනිරොධත්තං. යං අට්ඨඞ්ගිකමග්ගස්සෙව දුක්ඛනිරොධමග්ගත්තං තං කථං හොතීතිආදිනා වත්තබ්බං. යාවච ලොභො න පහියාති. තාව චක්ඛාදීනි අස්සාදෙතියෙව. යාවච තානි අස්සාදෙති. තාව තෙසං පවත්තියා කම්මාදීනි සඞ්ඛරොන්තියෙව. යාවච කම්මාදීනි සඞ්ඛරොන්ති. තාව චක්ඛාදීනි පවත්තන්තියෙව. යාවචතානි පවත්තන්ති. තාව තෙසං වුත්තප්පකාරෙහි සඞ්ඛාර දුක්ඛාදීහි නමුච්චතියෙව. තස්මා ලොභස්ස දුක්ඛසමුදයත්තං තථං හොති. චක්ඛාදීසුච පවත්තමානෙසු වුත්තප්පකාරං සබ්බං දුක්ඛං ආගච්ඡතියෙව. අපවත්තමානෙසු නාගච්ඡති. තස්මා තෙසං පවත්තිනිරොධභූතස්ස නිබ්බානස්සෙව දුක්ඛනිරොධත්තං තථං හොති. තථා ලොභපහානතො අඤ්ඤො දුක්ඛමුත්තිමග්ගොනාම නත්ථි. අට්ඨඞ්ගිකමග්ගොච උප්පජ්ජ මානො එකන්තෙන තං පජහති. තස්මා අට්ඨඞ්ගිකමග්ගස්සෙව දුක්ඛනිරොධමග්ගත්තං තථං හොති, අවිතථං, අනඤ්ඤථන්ති.

එවංසන්තෙපි සච්චසද්දො පරියාය සච්චෙසුපි වත්තතීති වුත්තං **චත්තාරිඅරියසච්චානීති**. තත්ථ දුක්ඛසච්චෙ තාව සක්කායපරියා පන්නා අජ්ඣත්තධම්මාඑව අරියසච්චංනාම. තෙයෙව හි අස්මිමානස්ස අධිට්ඨානභූතා හුත්වා යාවතං මානං න සමූහනති. තාව දුක්ඛකිච්චං කරොන්ති. දුක්ඛපරිඤ්ඤාචනාම යාවදෙව අස්මිමානසමුග්ඝාතාය හොති. අස්මිමානොච තෙස්වෙව අජ්ඣත්තධම්මෙසු නිවිසතීති තෙසු පරිඤ්ඤාතෙසු පරිඤ්ඤාකිච්චං සිද්ධමෙව හොතීති. තබ්බිපරී තෙන පන අනින්ද්‍රිය බද්ධධම්මා මග්ගඵලධම්මාච අට්ඨඞ්ගිකවජ්ජා උදයබ්බය පීළනතො සඞ්ඛාරදුක්ඛවිපරිණාමදුක්ඛෙහිච අපරිමුත්තත්තා දුක්ඛසච්චං නාම. සමුදයසච්චෙ එකො ලොභොයෙව අරියසච්චංනාම. සොහි අත්තසමඞ්ගිනො සත්තෙ අත්තනිච ආරම්මණධම්මෙසුච අස්සාදං ජනයිත්වා නිච්චං වට්ටදුක්ඛතො අනුක්කණ්ඨමානෙ කරොතීති තෙසං ලොභසදිසො අඤ්ඤො ඤාතිවා මිත්තොවා සහායොවා අත්තාවා

අත්තනියංවා නත්ථීවිය ඛායති. තස්මා තංසදිසො අඤ්ඤො කොචි වට්ටදුක්ඛසංවිධායකොනාම නත්ථි. තඤ්ච පජහිතුං සක්කොන්තස්ස අඤ්ඤො දුප්පජහොනාම නත්ථි. අවසෙසාපන සබ්බෙපි සාසවා කුසලාකුසලධම්මා සමුදයසච්චංනාම.

එත්ථ සියා, නනු අවිජ්ජාපි සබ්බස්ස වට්ටදුක්ඛස්ස මූලභාවෙන වුත්තාති සාපි සමුදයෙ අරියසච්චෙඑව වත්තබ්බාති. වුච්චතෙ, යථාහි එකො ඡෙකො උය්‍යානපාලො සම්පත්තියුත්තං භූමි භාගං ලභිත්වා අත්තනො ඤාණබලෙන භූමිභාගඤ්ච නානාබීජානිච අභිසඞ්ඛරිත්වා නන්දනසදිසං උය්‍යානං මාපෙසි. තත්ථ භූමි උය්‍යාන පාලස්ස බීජානං රුක්ඛානඤ්ච පතිට්ඨානකිච්චං සාධෙති. බීජානිච අඞ්කුරුප්පාදනකිච්චං සාධෙන්ති, උය්‍යානපාලොයෙව පන සබ්බකිච්චානි සාධෙති. සො හි භූමියං බීජෙසු රුක්ඛෙසුච යංයං කත්තබ්බං හොති. තං සබ්බං කරොති. මමෙතන්ති පරිග්ගණ්හාති රක්ඛති. තතො උප්පන්නෙ භොගෙ භුඤ්ජති. තස්මා කො ඉදං මාපෙසි, කස්සෙදං උය්‍යානන්ති වුත්තෙ උය්‍යානපාලොයෙව මාපෙසි. තස්සෙදං උය්‍යානං ඉච්චෙව වුච්චති. න භූමිං මාපෙසි. බීජානි මාපෙන්ති. තෙසං ඉදං උය්‍යානන්ති වුච්චති. කා පන උය්‍යානසම්පත්තියා පච්චයපරංපරාති වුත්තෙ පන භූමිඑව ආදිතො වත්තබ්බා. න උය්‍යානපාලො. නච බීජානීති. එවං සම්පදමිදං දට්ඨබ්බං. පටිච්චසමුප්පාද නයඤ්හි පත්වා පච්චයපරං පරවසෙන දුක්ඛ ධම්මානං පවත්ති නිවත්තිවිධානෙ අවිජ්ජාඑව ආදි පභවපධානභූතා හොති, න තණ්හා. සච්චදෙසනායං පන තෙසං නිබ්බත්තකධම්මවිධානෙ තණ්හාඑව සාමිජෙට්ඨක පධානභූතා හොති. න අවිජ්ජාති නත්ථි සමුදයාරියසච්චභාවෙ අවිජ්ජාය ඔකාසොති දට්ඨබ්බො. කිලෙසානං තදඞ්ගනිරොධවික්ඛම්භන නිරොධා නිරොධසච්චංනාම. නිබ්බානං නිරොධාරියසච්චංනාම. ඡසු ලොකියවිසුද්ධීසු මග්ගඞ්ගානි මග්ගසච්චං නාම. අට්ඨඞ්ගිකො ලොකුත්තරමග්ගොඑව මග්ගඅරියසච්චංනාමාති.

අරියසද්දො චෙත්ථ කත්ථචි කදාචි කෙසඤ්චි කුතොචි කථඤ්චි අවිතථභාවෙන උත්තමත්ථවාචකොති. විභාවනියං පන අට්ඨකථායං වුත්තනයෙන සච්චසද්දස්ස අත්ථො විභාවිතො **දුක්ඛංඅරිය සච්ච**න්ති එත්ථ පීළනට්ඨො, සඞ්ඛතට්ඨො, සන්තාපට්ඨො, විපරිණාමට්ඨොති ඉමෙහි චතූහි අත්ථෙහි චක්ඛාදිකස්ස එකෙකස්ස තෙභූමකධම්මස්ස දුක්ඛසච්චතා වෙදිතබ්බා. තත්ථ සඞ්ඛතට්ඨ විපරිණාමට්ඨා පුබ්බෙ සඞ්ඛාර දුක්ඛවිපරිණාමදුක්ඛෙසු වුත්තනයාඑව. පදත්ථතොපන පච්චයෙහි සඞ්ඛරීයතීති සඞ්ඛතො. පගෙව කම්මාදිපච්චයාභිසඞ්ඛරණදුක්ඛෙන විනා න උප්පජ්ජති, නපවත්තතීති වුත්තං හොති. විරූපො හුත්වා පරිණාමො විපරිණාමො. පරිහානිචෙව පරිභෙදොච. පීළනට්ඨොති එත්ථ පීළිතබ්බන්ති පීළනං. පීළෙතීති පීළනං. පීළීයතෙ පීළනං. අත්ථොති සභාවො. පීළනං අත්ථො යස්සාති විග්ගහො. තත්ථ යථා එකිස්සා දුග්ගතිත්ථියා කුච්ඡිම්හි පුත්තො උප්පජ්ජති. සොච නානාරොගෙහි සයං නිච්චං පීළිතො හුත්වා පටිජග්ගනදුක්ඛෙහි මාතරඤ්ච නිච්චං පීළෙතියෙව. යඤ්ච තස්සා කුච්ඡිම්හි තාදිසස්ස පුත්තස්ස උප්පජ්ජනං, තඤ්ච තස්සා ඉත්ථියා පීළනකිච්චමෙව හොති. එවමෙවං යෙ චක්ඛාදයො ධම්මා ජරාමරණෙහි නිච්චං පීළීයන්ති, තෙ පටිජග්ගනදුක්ඛෙහි තං සමඞ්ගීනං පුග්ගලං නිච්චං පීළෙන්තියෙව. යඤ්ච තස්ස සන්තානෙ තෙසං උප්පජ්ජනං, තඤ්ච තස්ස පීළනකිච්චමෙවාති. යථාහයො භික්ඛවෙ චක්ඛුස්ස උප්පාදො ඨිති අභිනිබ්බත්ති පාතුභාවො. දුක්ඛස්සෙසො උප්පාදො. රොගානං ඨිති ජරාමරණස්ස පාතුභාවො. යො භික්ඛවෙ සොතස්ස ඝානස්ස ජිව්හාය කායස්ස මනස්ස උප්පාදොතිආදි.

සන්තාපට්ඨොති රාගග්ගිආදීහි එකාදසහි අග්ගීහි භුසං පරිදය්හනට්ඨො. යථාහ –

> චක්ඛුං ආදිත්තං. කෙන ආදිත්තං. රාගග්ගිනා ආදිත්තං. දොසග්ගිනා. මොහග්ගිනා. ජාතියා. ජරාය. මරණෙන. සොකෙන. පරිදෙවෙන. දුක්ඛෙන. දොමනස්සෙන. උපායාසෙන ආදිත්තන්ති වදාමි. සොතං ආදිත්තං. ඝානං ආදිත්තං. ජිව්හා ආදිත්තා. කායො ආදිත්තො. මනො ආදිත්තොති.

ආදිපනං සන්තාපනං පරිදය්හනන්ති ඉධ අත්ථතො එකන්ති. එත්ථ සියා, අරියමග්ගොපි චිරකාලං පාරමිතාභිසඞ්ඛරණදුක්ඛෙන අන්තිමභවෙච සීලාදිවිසුද්ධිභාවනාභිසඞ්ඛරණදුක්ඛෙන පුග්ගලං සුසං පීළෙතියෙව. තථා විපරිණාමධම්මොච. තස්මා සොපි පිළනාදිඅත්ථෙන දුක්ඛසච්චසඞ්ගහො සියාති.න. සබ්බදුක්ඛසන්ති වංහත්තා. සො හි වුත්තප්පකාරං අභිසඞ්ඛරණදුක්ඛං පරිපුණ්ණං අනුභූතස්ස පුග්ගලස්ස සකිං උප්පජ්ජමානො සබ්බං කිලෙසජාතං ඛෙපෙන්තො උප්පජ්ජති. නිරුජ්ඣමානොච සබ්බං ආයතිං අනමතග්ගෙ සංසාරෙ වට්ටදුක්ඛං වූපසමෙන්තො නිරුජ්ඣති. වූපසන්තංච අනාගත දුක්ඛං උපාදාය වුත්තප්පකාරං අභිසඞ්ඛරණදුක්ඛං ගණනුපගං නහොති. භිජ්ජන්තොච අනුත්තරං විමුත්තිසුඛං දත්වාව භිජ්ජති. තස්මා තස්ස විපරිණාමපච්චයාපි පුග්ගලස්ස කාචි හානිනාම නත්ථීති න සො දුක්ඛසච්චසඞ්ගහොති. ලොකියධම්මා පන උප්පජ්ජමානා පවත්ත මානාච පුබ්බෙ වුත්තපකාරෙහි සඞ්ඛාරදුක්ඛෙහි භුසං පීළෙත්වා එව උප්පජ්ජන්ති පවත්තන්තිච. නිරුජ්ඣමානා මහන්තං පරිළාහදුක්ඛං ජනෙත්වා අපරියන්තෙ බුරචක්කසදිසෙ වට්ටදුක්ඛයන්තෙ පුග්ගලං යොජෙන්තාව නිරුජ්ඣන්ති. තස්මා තෙඑව පීළනාදිඅත්ථෙහි එකන්තදුක්ඛා හොන්තීති. එතෙන නිබ්බානස්සපි සම්පාපකපච්චයාභිසඞ්ඛරණලෙසං ගහෙත්වා දුක්ඛසච්චත්තපසඞ්ගො නිවත්තිතො හොතීති.

දුක්ඛසමුදයො අරියසච්චන්ති එත්ථ භවාභවසඞ්ඛාතං දුක්ඛක්ඛන්ධං සමුදෙති. පුනප්පුනං අබ්බොච්ඡින්නං කත්වා උදයති උට්ඨාපෙති වඩ්ඪෙතිවාති දුක්ඛසමුදයො, ආයූහනට්ඨො, නිදානට්ඨො, සංයොගට්ඨො, පලිබොධට්ඨොති චතූහි අත්ථෙහි ලොභස්ස දුක්ඛසමුදයතා වෙදිතබ්බා. තත්ථ ආයූහනට්ඨොති භවාභව සඞ්ඛාතස්ස එකෙකස්මිං භවෙපි වත්ථුකාමපටිසංයුත්තස්ස දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස භිය්‍යො පරිබ්‍යූහනට්ඨො රාසිකරණට්ඨො නිදානට්ඨොති තදෙව නිරන්තරං කත්වා අනුප්පදානට්ඨො නිය්‍යාතනට්ඨොති වුත්තං හොති. සංයොගට්ඨොති දුක්ඛක්ඛන්ධස්මිංඑව දළ්හං

බන්ධනට්ඨො. පලිබොධට්ඨොති තතො තස්ස තස්ස මුච්චනුපායස්ස නීවාරණ වසෙන පලිබුන්ධනට්ඨො උපරුන්ධනට්ඨොති අත්ථො. **දුක්ඛනිරොධො අරියසච්ච**න්ති එත්ථ වට්ටදුක්ඛස්ස නිරුජ්ඣනං අනුප්පාද ධම්මතාපත්ති වසෙන ඛියානං දුක්ඛනිරොධො. දුක්ඛං වා නිරුජ්ඣති නපවත්තති එතස්මින්ති දුක්ඛනිරොධො. නිස්සරණට්ඨො විවෙකට්ඨො, අසඞ්ඛතට්ඨො, අමතට්ඨොති චතූහි අත්ථෙහි නිබ්බානස්ස දුක්ඛනිරොධතා වෙදිතබ්බා. තත්ථ නිස්සරණට්ඨොති නිස්සරණ විමුත්තියා විමුච්චනට්ඨො. විවෙකට්ඨොති වට්ටදුක්ඛපලිබොධතො විවිච්චනට්ඨො. අසඞ්ඛතට්ඨොති සඞ්ඛාරදුක්ඛස්ස අභාවට්ඨො. අමතට්ඨොති මරණදුක්ඛස්ස අභාවට්ඨොති.

දුක්ඛනිරොධගාමිනිපටිපදාති එත්ථ දුක්ඛනිරොධං ගමෙති සම්පාපෙතීති දුක්ඛනිරොධගාමිනී. අත්තනො සන්තානෙ පටිලාභකරණ වසෙන පටිපජ්ජිතබ්බාති පටිපදා. දුක්ඛනිරොධගාමිනීච සා පටිපදා චාති විග්ගහො. නියානට්ඨො, හෙත්වට්ඨො, දස්සනට්ඨො, අධිපතෙය්‍යට්ඨොති චතූහි අත්ථෙහි අට්ඨඞ්ගිකමග්ගස්ස දුක්ඛනිරොධමග්ගතා වෙදිතබ්බා. තත්ථ නියානට්ඨොති අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරාතිආදිකං වට්ටසොතං පටිනිවත්තෙත්වා අවිජ්ජානිරොධා සඞ්ඛාරනිරොධොතිආදිකං වට්ටපටිසොතං අභිමුඛං නිග්ගමනට්ඨො. හෙත්වට්ඨොති සබ්බෙසං අරියගුණානං සුප්පතිට්ඨිතභාව සාධනට්ඨො. දස්සනට්ඨොති අඤ්ඤාණඅදස්සනසඞ්ඛාතස්ස සම්මොහස්ස පහාන වසෙන චතුසච්චධම්මස්ස පටිවිජ්ඣනට්ඨො. අධිපතෙය්‍යට්ඨොති තණ්හා දාසබ්‍යවිමුත්තියා භුජිස්සභාවපත්තිවසෙන සයමෙව අත්තනො අධිපති හුත්වා විරොචනට්ඨො. ලොකියමග්ගා හි තණ්හාය ආරම්මණභාවෙ ඨිතා තණ්හාදාසබ්‍යං නාතිවත්තන්තීති. එත්ථච ඉමෙ සත්තානාම එකන්තෙන දුක්ඛපටිකූලා හොන්ති දුක්ඛභීරුකා. යෙච අත්තනි දුක්ඛං ජනෙන්ති. තෙසු වෙරිසඤ්ඤං උප්පාදෙන්ති. අත්තනො පන එකන්තදුක්ඛංවා එකන්තදුක්ඛජනකංවා තෙ නජානන්ති. තස්මා තෙ අත්තනො දුක්ඛමුත්තියා යං යං කම්මං ආයූහන්ති. තං තං අත්තනො දුක්ඛවඩ්ඪියාඑව සම්පජ්ජති. කිං පන එකන්තදුක්ඛං, කිංච එකන්ත දුක්ඛජනකන්ති. අතීතානාගතපච්චුප්පන්නභූතා අත්තනො අත්තනො අත්තභාවපරියාපන්නා තෙභූමකධම්මාඑව අත්තනො අත්තනො එකන්තදුක්ඛානාම. කස්මා, තෙහි මුත්තෙඑව සබ්බදුක්ඛෙහි මුච්චනතො, අමුත්තෙච අමුච්චනතොති. අත්තනො තණ්හාඑව අත්තනො එකන්තදුක්ඛජනකංනාම. කස්මා, තාය පහීනායඑව එකන්ත දුක්ඛෙහි මුච්චනතො, අපහීනායච අමුච්චනතොති.

තථා ඉමෙ සත්තා එකන්තෙන සුඛකාමා හොන්ති සුඛාභිනන්දිනො. යෙච අත්තනි සුඛං ජනෙන්ති. තෙසු පියමිත්තසඤ්ඤං උප්පාදෙන්ති. අත්තනොපන එකන්තසුඛංවා එකන්තසුඛමග්ගංවාතෙ නජානන්ති. තස්මා තෙ අත්තනො සුඛවඩ්ඪියා යං යං කම්මං ආයූහන්ති. තං තං අත්තනො දුක්ඛවඩ්ඪියාඑව සම්පජ්ජති. කිං පන එකන්තසුඛං කොච එකන්ත සුඛමග්ගොති. එකන්තදුක්ඛධම්මස්ස අභාවොඑව අත්තනො එකන්ත සුඛංනාම. එකන්තදුක්ඛජනකස්ස පහානමග්ගොඑව අත්තනො එකන්ත සුඛමග්ගොනාමාති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො ඉමානි චතුසච්චපදානි කථෙසීති වෙදිතබ්බං.

[223] යං පන **විභාවනියං**

‘‘දුක්ඛස්ස අනුප්පාදනිරොධො එත්ථ එතෙනාතිවා දුක්ඛනිරොධො’’ති වුත්තං. තත්ථ එතෙනාති ඉදං නයුජ්ජති.

න හි නිබ්බානං දුක්ඛස්ස අනුප්පාදනිරොධ ක්‍රියාසාධනෙ දුක්ඛෙන සහකාරී කාරණං හොතීති. **සෙසචෙතසිකා**ති වෙදනා සඤ්ඤාහි සෙසා පඤ්ඤාස චෙතසිකා. අතීතාදිවසෙන තිවිධ භින්නානං අජ්ඣත්තාදි ඔළාරිකාදි හීනාදි දූරාදිවසෙන දුවිධභින්නානඤ්ච ධම්මානං රාසට්ඨෙන ඛන්ධවොහාරො හොති. නිබ්බානස්ස පන තාදි සො භෙදො නත්ථීති වුත්තං **භෙදාභාවෙනා**තිආදි. තඤ්හි අතීතාදිකෙ තිවිධභෙදෙ එකංපි න හොති. කස්මා. අනිද්දිසිතබ්බ ධම්මත්තා. තඤ්හි තෙකාලිකධම්මානං ඛයවිරාගනිරොධභූතො අනිමිත්ත ධම්මොයෙව හොති. තස්මා ඉදං අතීතෙ අසුකබුද්ධකාලෙ නිබ්බානං. ඉදං අනාගතෙ. ඉදං එතරහීති එවං කාලභෙදෙන නිද්දිසිතබ්බං නහොති. තථා දිසා දෙසඨානභෙදෙන පරිනිබ්බුතපුග්ගලභෙදෙන ච. කෙවලං පන අනමතග්ගෙ සංසාරවට්ටෙ යත්තකානි අනත්ථ පදානි දිස්සන්ති. තප්පටිපක්ඛසිද්ධෙහි ගුණපදෙහිඑව තං කථෙ තබ්බන්ති. දුකෙසු පන අජ්ඣත්තදුකං පත්වා තං බහිද්ධාඑව හොති. න අජ්ඣත්තං. ඔළාරිකදුකං පත්වා සුඛුමමෙව හොති, න ඔළාරිකං. හීනදුකං පත්වා පණීතමෙව හොති, න හීනං. දූරෙ දුකං පත්වා දූරෙඑව හොති, න සන්තිකෙති. **ඛන්ධසඞ්ගහනිස්සට**න්ති ඛන්ධසඞ්ගහතො විමුත්තං.

ද්වාරාලම්බණභෙදෙනාති ද්වාරඡක්ක ආරම්මණඡක්කානං භෙදෙන. ආයතනානි ද්වාදස භවන්තීති යොජනා. එත්ථච ද්වාරඡක්කං ධම්මාරම්මණංඑවාති සෙසධම්මාලම්බණං සන්ධාය ආරම්මණඡක්කං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. **ද්වාරා.ල. පරියායෙනා**ති ඡන්නං ද්වාරානං ඡන්නං ආලම්බණානං තෙසු ද්වාරාලම්බණෙසු උප්පන්නානං විඤ්ඤාණානඤ්ච කමෙන ධාතුයො අට්ඨාරස භවන්තීති යොජනා. එත්ථපි ද්වාරඡක්කෙ මනොද්වාරං විඤ්ඤාණෙකදෙසමෙව හොති. ද්වාරඡක්කං විඤ්ඤාණසත්තකඤ්ච ධම්මා ලම්බණෙකදෙසමෙවාති. මග්ගො ලොකුත්තරො මග්ගොනාම මතොති යොජනා. මග්ගයුත්තා එකූනතිංසධම්මා ඵලභූතාච සත්තතිංස ධම්මා චතුසච්ච විනිස්සටා චතූහි අරියසච්චෙහි විනිස්සටා විමුත්තා. යමෙත්ථ වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙවාති.

ඉති පරමත්ථදීපනියානාම අභිධම්මත්ථසඞ්ගහස්ස

චතුත්ථවණ්ණනාය සමුච්චය සඞ්ගහස්ස

පරමත්ථදීපනා නිට්ඨිතා.

පච්චය සඞ්ගහ පරමත්ථදීපනී

166. එවං සත්තහි පරිච්ඡෙදෙහි පඨමස්ස නාමරූපපරිච්ඡෙද ඤාණස්ස විධානං දස්සෙත්වා ඉදානි දුතියස්ස පච්චයපරිග්ගහඤාණස්ස විධානං දස්සෙන්තො **යෙසංසඞ්ඛතධම්මාන**න්තිආදි මාහ. ඉදානි යෙසං සඞ්ඛතධම්මානං සඞ්ඛතාසඞ්ඛතභූතා යෙධම්මා යථා යෙහි හෙතාදීහි පච්චයාකාරෙහි පච්චයා උපකාරකා හොන්ති. තං විභාගං තෙසං සඞ්ඛතධම්මානං පච්චයුප්පන්නභූතානං විභාගඤ්ච තෙසං පච්චයධම්මානං විභාගඤ්ච තෙසංපච්චයාකාරානං ඉහ විභාගඤ්ච ඉමස්මිං වුච්චමානෙ පච්චයසඞ්ගහෙ යථාරහං පවක්ඛාමීති යොජනා.

[224] විභාවනියං පන

''පච්චයෙ දස්සෙතු''න්ති වුත්තං. තං තං විභාගන්ති ඉමිනා න සමෙති.

[225] යඤ්ච තත්ථ

''ඉහ ඉමස්මිං සමුච්චය සඞ්ගහානන්තරෙ ඨානෙ''ති ඉහ සද්දස්ස අත්ථවිභාවනං වුත්තං. තංපි න යුජ්ජති.

එතස්මිඤ්හි අත්ථෙ සති ඉදානි සද්දො නිරත්ථකො හොතීති, පටිච්ච ඵලං සමුප්පජ්ජති එතස්මාති පටිච්චසමුප්පාදො. තත්ථ පටිච්චාති අවිනා, අමුඤ්චිත්වාති අත්ථො. අවිජ්ජාදිකො පච්චයධම්මොති වණ්ණෙන්ති. අථවා, සමුප්පජ්ජනං සමුප්පාදො. සහජාතධම්මෙහි සහෙව කලාපවසෙන අභිනිබ්බත්ති පාතුභාවොති අත්ථො. යථාසකං පච්චයං පටිච්ච තෙන අවිනාභාවීහුත්වා සමුප්පාදො පටිච්ච සමුප්පාදො, අත්ථතො පන සබ්බෙසං පච්චයපච්චයුප්පන්නභූතානං සඞ්ඛත ධම්මානං පච්චයායත්තවුත්තිතාසඞ්ඛාතං සබ්බසඞ්ඛතසාධාරණං එකං සාමඤ්ඤලක්ඛණං. යං ඉදප්පච්චයතාතිච වුච්චති. තත්ථච ඉදප්පච්චය තාති අයං ඉමස්ස පච්චයො අයං ඉමස්ස පච්චයොති එවං නිද්දිසිතබ්බො අයං පච්චයො එතෙසන්ති ඉදප්පච්චයා. සඞ්ඛතධම්මා. ඉදප්පච්චයානං භාවො ඉදප්පච්චයතා. යථාවුත්ත සාමඤ්ඤලක්ඛණං එවාති අත්ථො වෙදිතබ්බො, න පටිච්ච ඵලං සමුප්පජ්ජති එතස්මාති පටිච්චසමුප්පාදො. අවිජ්ජාදිකො පච්චයධම්මොතිච ඉමෙසං පච්චයා ඉදප්පච්චයා. ඉදප්පච්චයාඑව ඉදප්පච්චයතාතිච. විසුද්ධිමග්ගෙ පන සමුප්පජ්ජනං සමුප්පාදොති අයමත්ථො පටික්ඛිත්තො. පාළියං පන අයමෙව අධිප්පෙතො විය දිස්සති. යථාහ –

> කතමොච භික්ඛවෙ පටිච්චසමුප්පාදො. ජාතිපච්චයා භික්ඛවෙ ජරාමරණං, උප්පාදාවා තථාගතානං අනුප්පාදාවා තථාගතානං ඨිතාව සා ධාතු, ධම්මට්ඨිතතා ධම්මනියාමතා ඉදප්පච්චයතාති.ල. අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා උප්පාදාවා.ල. ඉදප්පච්චයතා. ඉති ඛො භික්ඛවෙ තත්‍ර තථතා අවිතථතා අනඤ්ඤථතා ඉදප්පච්චයතා. අයං වුච්චති භික්ඛවෙ පටිච්චසමුප්පාදොති.

එත්ථ හි ඨිතාව සා ධාතුතිආදිනා තත්‍ර තථතා අවිතථතාතිආදිනාච යථාවුත්තං ඉදප්පච්චයතා සඞ්ඛාතං සාමඤ්ඤ ලක්ඛණමෙව පටිච්චසමුප්පාදොනාමාති දස්සෙති. න චෙත්ථ භාවසාධනෙ කතෙ සති පටිච්චසද්දෙන සහ සමුප්පාදසද්දස්ස අසමානකත්තුතාසඞ්ඛාතො බ්‍යඤ්ජනයුත්තිවිරොධො අත්ථි. යො පටිච්ච ක්‍රියාය කත්තා, තස්සෙව සමුප්පාදක්‍රියායපි කත්තුතා සම්භවතො. න හි ක්‍රියානාම කත්තුරහිතාසම්භවතීති. සඞ්ඛතධම්මෙසුච ගම්භීරෙසු සති අනිච්චතාදිලක්ඛණං විය ඉදංපි සඞ්ඛතලක්ඛණං ගම්භීරමෙව හොතීති නයිධ ගම්භීරවචනවිරොධො සම්භවති. අථඛො සඞ්ඛතධම්මතො සඞ්ඛතලක්ඛණමෙව ගම්භීරතරං හොතීති. තාදිසෙන පන සාමඤ්ඤලක්ඛණෙන සම්පන්නා යථාවුත්තා අවිජ්ජාදයො සඞ්ඛතධම්මා පටිච්චසමුප්පන්නානාම. යථාහ-කතමෙච භික්ඛවෙ පටිච්චසමුප්පන්නාධම්මා ජරාමරණං භික්ඛවෙ පටිච්චසමුප්පන්නං.ල. අවිජ්ජා භික්ඛවෙ පටිච්චසමුප්පන්නාති. ඉති සබ්බෙසං පච්චයපච්චයුප්පන්න භූතානං සඞ්ඛතධම්මානං පච්චයා සත්ත වුත්තිතාසඞ්ඛාතො පටිච්චසමුප්පාදොච සො නීයති ඤායති පටිවිජ්ඣීයතීති කත්වා නයොචාති **පටිච්චසමුප්පාදනයො**. පට්ඨපෙති සඞ්ඛතධම්මෙ නානාපකාරෙහි පච්චයභෙදෙහි පවත්තෙති දෙසෙති එත්ථාති පට්ඨානං. මහාපකරණං. පට්ඨානෙ දෙසිතො නයො **පට්ඨානනයො.**

තස්මිං තස්මිං පච්චයධම්මෙ භාවෙ විජ්ජමානෙ සති තෙ තෙ භවන්ති සීලෙනාති තබ්භාවභාවිනො. සඞ්ඛතධම්මා. තෙසං භාවො තබ්භාවභාවිභාවො, ඉමස්මිං සති ඉදං හොති. ඉමස්ස උප්පාදා ඉදං උප්පජ්ජතීති එවං පවත්තො සඞ්ඛතධම්මනියාමො. තබ්භාවභාවිභාවොඑව ආකාරො තබ්භාවභාවිභාවාකාරො. සො එව **තබ්භාවභාවිභාවාකාරමත්තං**. මත්තසද්දෙන හෙතාදිපච්චය සත්තිනියමං නිවත්තෙති. තෙන උපලක්ඛිතො නයො පටිච්චසමුප්පාද නයො. **ආහච්චපච්චයට්ඨිතිං ආරබ්භාති** එත්ථ හෙතු ආරම්මණා දිවසෙන තථාතථා උපකාරකතාසඞ්ඛාතො පච්චයසත්ති විසෙසො ආහච්චපච්චයට්ඨිතිනාම. සො හි අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරාතිආදීසු විය පච්චයධම්මුද්ධාරමත්තෙ අට්ඨත්වා හෙතුපච්චයො ආරම්මණපච්චහොතිආදිනා පච්චයසත්ති විසෙසුද්ධාරවසෙන ආහච්ච මත්ථකං පාපෙත්වා දෙසිතත්තා ආහච්චපච්චයට්ඨිතීති වුච්චති. පච්චයධම්මා තිට්ඨන්ති අත්තනො පච්චයුප්පන්නාභිසඞ්ඛරණ කිච්චං පත්වා අනොසක්කමානා හුත්වා පවත්තන්ති එතායාති කත්වා. **ආරබ්භාති** පටිච්ච. **වුච්චතීති** භගවතා කරීයති.

උභයං පන වොමිස්සිත්වා පපඤ්චෙන්ති ආචරියාති ඉදං පටිච්ච සමුප්පාදං පපඤ්චෙන්තෙ සන්ධාය වුත්තං. තෙහි තං පපඤ්චයන්තා පට්ඨාන නයංපි ආහරිත්වා පපඤ්චෙන්තීති. යථා සූරියො උදයන්තො අන්ධකාරෙ විධමෙත්වා දබ්බසම්භාරෙ මහාජනස්ස පාකටෙ කරොති. එවමෙවං උප්පන්නං චතුසච්චඤාණං අවිජ්ජන්ධකාරං විධමිත්වා චතුසච්ච ධම්මං විදති පාකටං කරොතීති විජ්ජා. තප්පටිපක්ඛත්තා මොහො අවිජ්ජානාම. සො හි උප්පජ්ජමානො ධම්මෙසු අඤ්ඤාණඅදස්සන සඞ්ඛාතං අන්ධකාරං ජනෙත්වාව උප්පජ්ජති. පටිච්ච ඵලං එති ආගච්ඡති එතස්මා එතෙනාති වා පච්චයො. අවිජ්ජාව සා පච්චයො චාති **අවිජ්ජාපච්චයො.** තස්මා අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා සම්භවන්තීති සම්බන්ධො. සඞ්ඛතං කායවචීමනොකම්මං අභිසඞ්ඛරොන්ති සත්තා එතෙහීති **සඞ්ඛාරා.** විජානාතීති **විඤ්ඤාණං.** විජානන්ති සත්තා එතෙනාති වා විඤ්ඤාණං. ආරම්මණෙ නමතීති **නාමං.** රුප්පති විකාරං ආපජ්ජතීති **රූපං.** අධිට්ඨානට්ඨෙන **ආයතනං.** දෙවානං දෙවායතනමිව. ඵුසතීති **ඵස්සො.** ඵුසන්ති සම්පයුත්තකා ධම්මා එතෙනාති වා ඵස්සො. වෙදයතීති **වෙදනා.** වෙදයන්ති පච්චනුභවන්ති සත්තා එතායාතිවා වෙදනා. තස්සති පරිතස්සතීති **තණ්හා.** නිච්චපිපාසවසෙන ආරම්මණහෙතු නිච්චං ඡන්දවලති පත්ථෙති චාති අත්ථො. තස්සන්ති පරිතස්සන්ති ඡන්දවලන්ති සත්තා එතායාති වා තණ්හා. උපාදියතීති **උපාදානං.** අමුඤ්චගාහං ගණ්හාතීති අත්ථො. උපාදියන්ති සත්තා එතෙනාති වා උපාදානං.

භවති වඩ්ඪතීති **භවො.** භවන්ති ජායන්ති වඩ්ඪන්ති සුඛදුක්ඛානි එතෙනාති වා භවො. ජනනං **ජාති.** ජායන්ති පාතුභවන්ති සඞ්ඛත ධම්මා එතායාති වා ජාති. ජීරණං **ජරා.** ජීරන්ති ජිණ්ණභාවං ගච්ඡන්ති එතායාති වා ජරා. සොචනං **සොකො.** සොචන්ති චිත්තපරිළාහං ගච්ඡන්ති එතෙනාති වා සොකො. පරිදෙවනං **පරිදෙවො.** තං තං පවත්තිං පරිකිත්තෙත්වා දෙවන්ති කන්දන්ති එතෙනාති වා පරිදෙවො. ඛමිතුං සහිතුං දුක්කරන්ති **දුක්ඛං.** දුම්මනස්ස විරූපචිත්තස්ස භාවො **දොමනස්සං.** භුසො ආයාසනං **උපායාසො.** ආයාසනන්ති අනස්සාසනං. විසීදනන්ති අත්ථො. **එවන්ති** ඉමිනා යථාවුත්තෙන. අවිජ්ජාදි සඞ්ඛාරාදිපච්චයපච්චයුප්පන්න පරංපරවිධිනා සමුදයො හොතීති සම්බන්ධො. **එතස්සකෙවලස්සදුක්ඛක්ඛන්ධස්සාති** අවිජ්ජාදිකස්ස එතස්ස සකලස්ස දුක්ඛරාසිස්ස කෙනචි සුඛෙන අසංමිස්සස්ස වා දුක්ඛරාසිස්ස අභිනිබ්බත්ති හොතීති අත්ථො. එත්ථච දුවිධො පටිච්චසමුප්පාදනයො සුත්තන්තිකනයො අභිධම්මනයොති. තත්ථ සුත්තන්තිකනයෙන තාව අවිජ්ජා චතුබ්බිධා දුක්ඛපටිච්ඡාදිකා සමුදයපටිච්ඡාදිකා නිරොධපටිච්ඡාදිකා මග්ගපටිච්ඡාදිකාචාති. අභිධම්මනයෙන පන පුබ්බන්තපටිච්ඡාදිකා අපරන්ත පටිච්ඡාදිකා පුබ්බන්තාපරන්තපටිච්ඡාදිකා පටිච්චසමුප්පාදපටිච්ඡාදිකාති චතූහි සද්ධිං අට්ඨ විධාති වෙදිතබ්බා.

සඞ්ඛාරා සුත්තන්තිකනයෙන සාසවා කුසලාකුසලචෙතනා අපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො ආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරොති පන තිවිධා හොන්ති. තත්ථ ද්වාදස අකුසලචෙතනා අපුඤ්ඤාති සඞ්ඛාරොනාම. කාමරූප කුසලචෙතනා පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරොනාම. අරූපකුසලචෙතනා ආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරොනාම. අභිධම්මනයෙන පන සබ්බාපි ලොකියලොකුත්තරභූතා කුසලාකුසලචෙතනා සඞ්ඛාරානාම. කිරියචෙතනා පන සබ්බාපි විභඞ්ගෙ නගහිතා. අට්ඨකථායඤ්ච කිරියධම්මානං පන යස්මා නෙව අවිජ්ජා න කුසලා කුසලමූලානි උපනිස්සයපච්චයත්තං ලභන්ති. තස්මා කිරියවසෙන පච්චයාකාරො නවුත්තොති වුත්තං. අවිජ්ජාච කුසලාකුසලමූලා නිච කිරියධම්මානං උපනිස්සය පච්චයා න හොන්ති. තස්මා කිරියධම්මා පටිච්චසමුප්පාදදෙසනායං නගහිතාති වුත්තං හොති. සංයුත්තෙපි යතො ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛුනො අවිජ්ජා පහීනා හොති. විජ්ජාඋප්පන්නා. සො අවිජ්ජා විරාගා විජ්ජුප්පාදා නෙව පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරං අභිසඞ්ඛරොති. න අපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරං. න ආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරං අභිසඞ්ඛරොතීති වුත්තං. අත්තනො අනුරූපපච්චයවසෙන පන තෙසංපි පටිච්ච සමුප්පාදො අවාරිතොයෙව. නහි කොචි පටිච්චසමුප්පාදරහිතො සඞ්ඛතධම්මොනාම අත්ථීති. එස නයො විඤ්ඤාණාදීසුපීති. **විඤ්ඤාණ**න්ති බාත්තිංසවිධං ලොකියවිපාකවිඤ්ඤාණං සුත්තන්තිකනයෙන. අභිධම්මනයෙන පන කිරියචිත්තවජ්ජිතං එකූනසත්තතිවිධං ලොකියලොකුත්තරවිඤ්ඤාණං. **නාමරූප**න්ති ලොකිය විඤ්ඤාණ සහජාතං වෙදනාදිඛන්ධත්තයං පටිසන්ධියං කම්මජරූපං පවත්තියං චිත්තජ රූපඤ්ච සුත්තන්තිකනයෙන. අභිධම්මනයෙන පන සබ්බං කුසලාකුසල විපාකසම්පයුත්තං ඛන්ධත්තයං වුත්තප්පකාරරූපඤ්ච. අට්ඨකථායං පන ලද්ධපච්ඡාජාතපච්චයං සබ්බංපි චතුසමුට්ඨානරූපං ගහිතමෙව.

[226] විභාවනියං පන

''තදුභයංපි ඉධ පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණසහගත''න්ති වුත්තං. තං අනුපපන්නං.

සළායතනන්ති ඡ අජ්ඣත්තිකායතනානි එව සබ්බත්ථ පාළියං විභත්තානි. එකච්චෙ පන ආචරියා බාහිරායතනානි ඵස්සස්ස පච්චයා හොන්තීති කත්වා තානිපි ඉධ ගණ්හන්ති. තංපි නිදානවග්ග පාළියා සමෙතියෙව. යථාහ –

> කතමොච භික්ඛවෙ ලොකස්ස සමුදයො. චක්ඛුඤ්ච පටිච්ච රූපෙච උප්පජ්ජති චක්ඛුවිඤ්ඤාණං. තිණ්ණං සඞ්ගති ඵස්සො. ඵස්සපච්චයා වෙදනා. වෙදනාපච්චයා තණ්හා.ල. දොමනස්සුපායාසා සම්භවන්තීති අයං ලොකස්ස සමුදයො. සොතඤ්ච.ල. මනඤ්ච පටිච්ච ධම්මෙච උප්පජ්ජති මනොවිඤ්ඤාණං. තිණ්ණං සඞ්ගති ඵස්සො.ල. ලොකස්ස සමුදයොති.

ඵස්සවෙදනාදයොපි නයද්වයෙ තං තං විඤ්ඤාණසම්පයුත්තා වෙදිතබ්බා. **තණ්හුපාදානානි** පාකටානි. **භවො** දුවිධො කම්මභවො උපපත්තිභවොච. ලොකියකුසලාකුසලභූතා චෙතනාච. චෙතනාසම්පයුත්තා අභිජ්ඣාදයො අනභිජ්ඣාදයොච කම්මභවො. යථාහ-සබ්බංපි භවගාමිකම්මං කම්මභවොති. කම්මනිබ්බත්තා පන සබ්බෙපි

ලොකියවිපාකක්ඛන්ධා සබ්බානිච කම්මජරූපානි උපපත්තිභවො සුත්තන්තිකනයෙන. අභිධම්මනයෙන පන ලොකුත්තර ඛන්ධාපි විභඞ්ගෙ ආගතාඑව. **ජාතිජරාමරණානි** සබ්බෙසං සඞ්ඛත ධම්මානං ලක්ඛණපත්තානි. සොකාදීසු ඤාතිබ්‍යසනාදීහි ඵුට්ඨස්ස සොචනාකාරෙන පවත්තා දොමනස්සවෙදනා **සොකොනාම**. රොදනාකාරෙන පවත්තො අනිට්ඨො චිත්තජසද්දො **පරිදෙවොනාම**. කායිකා දුක්ඛවෙදනා **දුක්ඛංනාම**. චෙතසිකා දුක්ඛවෙදනා **දොමනස්සංනාම**. ඤාතිබ්‍යසනාදිනිමිත්තං සංසීදනවිසීදනාකාරපවත්තො දොසො **උපායාසොනාම**. අයමෙත්ථ විභාගො. යෙසං පන ඛන්ධදුක්ඛෙ අවිජ්ජා අප්පහීනා හොති. තෙසං ඉතරසච්චෙසුපි සා අප්පහීනාඑව හොතීති තෙ ඛන්ධපවත්තියංඑව සුඛසඤ්ඤං ලභන්ති. ඛන්ධනිරොධෙ දුක්ඛසඤ්ඤං. ඛන්ධපවත්තිමග්ගෙඑව සුඛමග්ගසඤ්ඤං ලභන්ති. ඛන්ධනිරොධමග්ගෙ දුක්ඛමග්ගසඤ්ඤං. තස්මා ඛන්ධපවත්තිපච්චයභූතා පුඤ්ඤා පුඤ්ඤානෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරධම්මාඑව තෙසං අවිජ්ජානිවුටානං සුඛකාමානං දුක්ඛපටිකූලානං සත්තානං පටිසරණා හොන්තීති වුත්තං **අවිජ්ජාපච්චයාසඞ්ඛාරාති**. එත්ථච විසෙසතො පච්චුප්පන්නඛන්ධපටිච්ඡාදිකාය අවිජ්ජාය දුච්චරිතභූතා අපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරා සම්භවන්ති. අනාගත ඛන්ධපටිච්ඡාදිකාය අවිජ්ජාය සුචරිතභූතා පුඤ්ඤානෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරා සම්භවන්තීති වෙදිතබ්බා. සඞ්ඛාරෙසු සති අප්පහීනභවතණ්හානං සත්තානං චුතිඅනන්තරං පුනභවාභිනිබ්බත්තියා කොචි විබන්ධො නාම නත්ථි. තස්මා සඞ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං නාමරූපං සළායතනං ඵස්සො වෙදනාති ඉමෙ අත්තභාවසඤ්ඤිතා පඤ්චධම්මා භවන්තරෙ පාතු භවන්ති. තත්ථ පන විඤ්ඤාණමෙව පධානං ජෙට්ඨකං හොතීති වුත්තං. **සඞ්ඛාරපච්චයාවිඤ්ඤාණන්ති** විඤ්ඤාණෙච සති තස්ස උදයභූතානං නාමරූපානං උප්පත්තියා විබන්ධොනාම නත්ථීති වුත්තං. **විඤ්ඤාණපච්චයානාමරූපන්ති**. එත්තාවතා සාමඤ්ඤතො පරිපුණ්ණොනාම කායො රූප කායොච වුත්තො හොති. එවංසන්තෙපි තෙසු ද්වීසු කායෙසු යෙධම්මා සත්තපඤ්ඤත්තියා පධානඞ්ගභූතා හොන්ති. යෙහිච ඵස්සා දීනි උපරි අඞ්ගානි ආගතානි හොන්ති. යෙසුච සත්තා අත්තගාහං දළ්හතරං ගණ්හන්ති. තෙ විසුං නීහරිත්වා දස්සෙතුං **නාමරූපපච්චයා සළායතනන්ති** වුත්තං. නාමරූපෙ සති තෙසංපි උප්පත්තියා විබන්ධො නත්ථියෙව. සළායතනසමුට්ඨිතොච ඵස්සො සළායතනෙ සති එකන්තෙන සම්භවතීති වුත්තං **සළායතනපච්චයාඵස්සොති**. ඵස්සසමුට්ඨිතාච වෙදනා ඵස්සෙ සති එකන්තෙන සම්භවතියෙවාති වුත්තං **ඵස්සපච්චයාවෙදනාති**. සුඛවෙදනාසදිසො තණ්හාය අවස්සයොනාම නත්ථීති වුත්තං **වෙදනාපච්චයාතණ්හාති**. කාමුපාදානඤ්චනාම එකස්මිං ආරම්මණෙ පුනප්පුනං සමුදාචරිත්වා දළ්හත්තප්පත්තා තණ්හාඑව, දිට්ඨියොච අත්තනිච අත්තනො ආරම්මණෙසුච අස්සාදන ඛමන රොචන භූතාය තණ්හාය වසෙන දළ්හත්තං ආපජ්ජන්තීති වුත්තං **තණ්හාපච්චයාඋපාදානන්ති**. උපාදියන්තාච තස්ස තස්ස උපාදානියස්ස අත්ථස්ස හිතවුඩ්ඪිසඤ්ඤිතං තංතං කම්මභවං ආයූහන්තියෙවාති වුත්තං **උපාදානපච්චයාභවොති**. භවසද්දො හෙත්ථ වඩ්ඪිපරියායො. යථා –

සුවිජානො භවං හොති, දුවිජානො පරාභවොති.

කම්මභවෙ සති එකන්තෙන පුනභවොපි සම්භවතීති වුත්තං **භවපච්චයාජාතීති**. ජාතියාච සති එකන්තෙන ජරාමරණං හොතියෙවාති වුත්තං **ජාතිපච්චයාජරාමරණ**න්ති. අයමෙත්ථ තබ්භාවභාවිභාවවිධි. සොකාදිවචනඤ්චෙත්ථ ඊදිසෙන තබ්භාව භාවිභාවෙන පවත්තස්ස සකලස්ස වට්ටධම්මස්ස ආදීනවරාසිදස්සනත්ථං වුත්තන්ති. **එත්ථාති** ඉමස්මිං පච්චයසඞ්ගහෙ. **තත්ථාති** තස්මිං පටිච්චසමුප්පාදනයෙ. අද්ධානවන්තෙ ධම්මෙ භුසො ධාරෙතීති අද්ධා. කාලො. සො හි තෙකාලිකෙ ධම්මෙ සන්තානානුපබන්ධවසෙන කප්පපරංපරා වස්ස උතු මාස පක්ඛ රත්ති දිව පරංපරාච හුත්වා අපතමානෙ ධාරෙන්තො විය උපට්ඨාතීති. අථවා, භුසො දහන්ති තිට්ඨන්ති පවත්තන්ති තෙකාලිකා ධම්මා එත්ථාති අද්ධා. කාලොයෙව. සො පන සයං අභින්නොපි භෙදවන්තෙ ධම්මෙ උපාදාය භින්නො විය උපචරිතුං යුත්තොති වුත්තං **තයොඅද්ධාති**.

[227] යං පන **විභාවනියං**

‘‘අතති සතතං ගච්ඡති පවත්තතීති අද්ධාති වුත්තං’’. තං න සුන්දරං.

එවඤ්හි සති අද්ධානන්ති නසිජ්ඣති. යථා අද්ධානමග්ගපටිපන්නොති. **අඞ්ගානීති** අවයවපධානඞ්ගානි. පධානසම්භාරාති වුත්තං හොති. **ආකාරාති** අවයවකොට්ඨාසා. කොට්ඨාසත්ථො හෙත්ථ ආකාරසද්දො. යථා ද්වත්තිංසාකාරාති. ආකිරන්ති තත්ථ තත්ථ පකිරිත්වා ඨපිතා විය හොන්තීති ආකාරාතිපි වදන්ති. **සන්ධීති** ද්වින්නං ද්වින්නං සඞ්ඛෙපානං සඞ්ඝටනට්ඨානං. සඞ්ඛෙපාති පධානධම්මසඞ්ගහා. වට්ටන්ති පුනප්පුනං ආවට්ටන්තීති **වට්ටානි**. මූලයන්ති සබ්බෙපි වට්ටධම්මා එත්ථ තිට්ඨන්ති තදායත්තවුත්තිතායාති **මූලානි**. පතිට්ඨා. පභවාති අත්ථො. යස්මා එකො පුරිසො එකාය අඞ්ගුලියා සමුද්දො දකං ගහෙත්වා මහාජනස්ස මුඛෙ පක්ඛිපිත්වා චතූසු මහාසමුද්දෙසු උදකස්ස ලොණභාවං සඤ්ඤාපෙන්තො විය භගවාපි අවිජ්ජා පච්චයා සඞ්ඛාරාතිආදිනා එකමෙව පච්චුප්පන්නභවං පරිපුණ්ණං දෙසෙත්වා අනමතග්ගස්ස සකලස්ස සංසාරවට්ටස්ස පවත්තිං ඤාපෙසි. පරිපුණ්ණං දෙසෙන්තෙනච නාම තස්ස එකස්ස භවස්ස හෙතුච දෙසෙතබ්බො හොති. ඵලඤ්ච දෙසෙතබ්බං හොති. තත්ථ හෙතූ නාම පුරිමභවෙ සිද්ධා අවිජ්ජා සඞ්ඛාරා. ඵලංනාම අනාගතභවෙ ජාති. ඉති එකභවවිසයාපි අයං දෙසනා එකදෙසෙන අතීතානාගත සාධාරණාච හොතීති වුත්තං **අවිජ්ජාසඞ්ඛාරාඅතීතොඅද්ධා**තිආදි. එත්ථච අද්ධුනො අද්ධාවන්තානඤ්ච අභෙදං විය කත්වා වචනං ධම්මතො විසුං අද්ධාසඞ්ඛාතස්ස කාලස්ස අභාවං දස්සෙති. කාලොයෙව ලොකං පවත්තෙති නිවත්තෙතීති පවත්තං මිච්ඡාවාදඤ්ච නීවාරෙති. න හි සයං අභාවභූතො කාලො කස්සචි පවත්තකො නිවත්තකොච භවිතුං යුත්තොති. කස්මා පනෙත්ථ එකමෙකස්ස පච්චුප්පන්නස්ස අත්තභාවස්ස පවත්තිං දස්සෙන්තො භගවා අතීතභවෙ හෙතුඤ්ච අනාගතභවෙ

ඵලඤ්ච දස්සෙතීති. අහෙතුවිසමහෙතුදිට්ඨීනං නීවාරණත්ථං අතීතහෙතු දස්සනං. උච්ඡෙදදිට්ඨි නීවාරණත්ථං අනාගතඵලදස්සනං. සස්සත දිට්ඨිනීවාරණත්ථං උභයදස්සනන්ති දට්ඨබ්බං. තත්ථ අහෙතු අපච්චයා සත්තා පවත්තන්ති නිවත්තන්ති සංකිලිස්සන්ති විසුජ්ඣන්තීති පවත්තා දිට්ඨි අහෙතුදිට්ඨිනාම. බ්‍රහ්මා පජාපති ඉස්සරනිම්මානාදිවසෙන අභූත හෙතුදස්සනං විසමහෙතුදිට්ඨිනාම. සත්තා මරණෙ උච්ඡිජ්ජන්ති, අනාගතෙ ජාතිනාම නත්ථීති පවත්තා දිට්ඨි උච්ඡෙදදිට්ඨිනාම. අත්තානිච්චො ධුවො, සොව භවතො භවං සන්ධාවති සංසරතීති පවත්තා දිට්ඨි සස්සතදිට්ඨිනාම. එවං නිච්චො හුත්වා සන්ධාවන්තොපන අවිජ්ජාදීහි සාධෙතබ්බො නහොති. තස්මා අවිජ්ජාසඞ්ඛාරෙහි භවන්තරෙ පුන විඤ්ඤාණුප්පත්තිං වදන්තෙන සස්සතදිට්ඨි නීවාරිතා හොතීති.

කස්මා පනෙත්ථ සොකාදයො අඞ්ගෙසු නගහිතාති. ජාතියා සති සොකාදයො එකන්තෙන සම්භවන්තීති එවං තබ්භාව භාවිභාව ලක්ඛණස්ස අභාවතො. සතිපි හි ජාතියා රූප ලොකෙ අරූපලොකෙච තෙ න සම්භවන්ති. කාමලොකෙපි කෙසඤ්චි න සම්භවන්තියෙවාති. යදිඑවං කිමත්ථං තෙසං වචනන්ති. ජාතියාවා අවිජ්ජාදිකස්සවා වුත්තප්පකාරස්ස සකලස්ස වට්ටපවත්තස්ස මහාආදීනවරාසිදස්සනත්ථන්ති දස්සෙතුං **සොකාදිවචනං පනෙත්ථ නිස්සන්ද ඵලනිදස්සනන්**ති වුත්තං. තත්ථ නිස්සන්දඵලනිදස්සනන්ති ජාතියා මහාආදීනව රාසිසඞ්ඛාතස්ස උදයඵලස්ස නිදස්සනන්ති අත්ථො. කස්මා පන ඉමස්ස පච්චුප්පන්න භවස්ස අතීතපච්චයා ද්වෙ අවිජ්ජා සඞ්ඛාරා එව පාළියං වුත්තා. කිං පන තෙ එව ද්වෙ ඉමස්ස පච්චයා හොන්තීති. අඤ්ඤෙපි හොන්තියෙව. අථ කස්මා තෙ පාළියං න වුත්තාති. අවුත්තානංපි තෙසං අත්ථතො ලද්ධත්තාති. කථඤ්ච තෙ අවුත්තාපි ලද්ධාති. තබ්භාව භාවිභාවලක්ඛණෙන තදවිනාභාවිභාවලක්ඛණෙනච ලද්ධාති දස්සෙන්තො **අවිජ්ජාසඞ්ඛාරග්ගහණෙනා**තිආදි මාහ. එස නයො පරත්ථපි. තත්ථ අවිජ්ජා සඞ්ඛාරග්ගහණෙනාති පාළියං ආදිතො වුත්තෙන අවිජ්ජාසඞ්ඛාර වචනෙන. **තණ්හුපාදානභවාපි ගහිතා භවන්තී**ති අවිජ්ජාභාවෙ භාවතො, අභාවෙච අභාවතො අවිජ්ජාගහණෙන තණ්හුපාදානානිපි ගහිතානි භවන්ති. සඞ්ඛාරභාවෙච භාවතො, අභාවෙච අභාවතො සඞ්ඛාරග්ගහණෙන කම්මභවොපි ගහිතො භවතීති අත්ථො.

විභාවනියං පන

> කිලෙසභාවසාමඤ්ඤතො අවිජ්ජාගහණෙන තණ්හුපාදානානි. කම්මභාව සාමඤ්ඤතො සඞ්ඛාරග්ගහණෙන කම්මභවො ගහිතොති වුත්තං. තංපි යුජ්ජති.

තථා අවිජ්ජා සඞ්ඛාරා ගහිතා භවන්තීති සම්බන්ධො. තදවිනා භාවිභාවෙන තණ්හුපාදානවචනෙන අවිජ්ජාච භවවචනෙන සඞ්ඛාරාච ගහිතාති අත්ථො. ලක්ඛණධම්මානං ලක්ඛිතබ්බධම්මෙහි අවිනාභාවිභාවතො තදවිනාභාවිභාවෙන **ජාතිජරා.ල. ගහිතන්**ති වුත්තං. **ඉතිකත්වා**ති ඉමිනා කාරණෙන. වීසතාකාරා භවන්තීති සම්බන්ධො. පඨමං හෙතුපඤ්චකං එකො සඞ්ඛෙපො. දුතියං ඵලපඤ්චකං එකො. තතියං හෙතුපඤ්චකං එකො. චතුත්ථං ඵලපඤ්චකං එකො සඞ්ඛෙපොති චතුසඞ්ඛෙපා හොන්ති. චත්තාරො සඞ්ගහා හොන්තීති අත්ථො. චතුසු පන සඞ්ඛෙපෙසු සිද්ධෙසු පඨමෙන දුතියස්ස දුතියෙන තතියස්ස තතියෙන චතුත්ථස්සාති එවං තිස්සො සන්ධියොපි සිජ්ඣන්තියෙවාති වුත්තං **තිසන්ධි චතුසඞ්ඛෙපාච භවන්තී**ති. එත්ථච හෙතුපඤ්චකං ඵලපඤ්චකන්ති එතං ලොකස්ස පාකටවොහාරවසෙන වුත්තං. හෙතුඵල සද්දා පන පච්චයපච්චයුප්පන්නපරියායා එව හොන්තීති දුතියපඤ්චකස්ස පඨමං උපාදාය ඵලපඤ්චකතා තතියං උපාදාය හෙතුපඤ්චකතාච න න සම්භවති. තථා තතියස්සපි චතුත්ථං උපාදාය හෙතුපඤ්චකතා දුතියං උපාදාය ඵලපඤ්චකතාචාති. එවඤ්හි සති හෙතුතො ඵලමෙව සියා. න ඵලතො හෙතූති චොදනා අනොකාසාඑව හොතීති. ද්වීසු පන හෙතුපඤ්චකෙසු සඞ්ඛාරකම්මභවානං විසෙසො අට්ඨකථායං වුත්තොයෙව. යථාහ-දානං දස්සාමීති චිත්තං උප්පාදෙත්වා මාසංපි සංවච්ඡරංපි දානූපකරණානි සජ්ජන්තස්ස උප්පන්නා පුරිමචෙතනායො ආයූහනසඞ්ඛාරානාම. පටිග්ගාහකානං පන හත්ථෙ දක්ඛිණං පතිට්ඨාපයතො උප්පන්නා චෙතනා භවොති වුච්චති. එකාවජ්ජනෙසුවා ඡසු ජවනෙසු චෙතනා ආයූහන සඞ්ඛාරානාම. සත්තමජවනචෙතනා භවො. යාකාචිවා පන චෙතනා භවො. තංසම්පයුත්තා ආයූහන සඞ්ඛාරානාමාති. කම්මභවො උපපත්තිභවොති ද්වෙ භවා ද්වාදසසු අඞ්ගෙසු එකස්සෙව භව අඞ්ගස්ස අවයවානාම හොන්තීති වුත්තං **කම්මභවසඞ්ඛාතොභවෙ කදෙසොති**ආදි. එත්ථච සඞ්ඛාරකම්මභවානං විසෙසො වුත්ත නයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

[228] යං පන **විභාවනියං**

> ''කම්මභවසඞ්ඛාතො භවෙකදෙසොති එත්ථ ආයතිං පටිසන්ධියා පච්චයචෙතනා සඞ්ඛාරාති වෙදිතබ්බා''ති වුත්තං. තං ඉධ න යුජ්ජති.

තෙසං ද්වින්නංපි ද්වීසු හෙතුපඤ්චකෙසු සඞ්ගහිතත්තාති. යථා රුතපාළිනයෙනවා එතං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. **අවසෙසාචා**ති ඉදං ජාතිජරාමරණෙහි සද්ධිං විඤ්ඤාණාදිඵලපඤ්චකං සන්ධාය වුත්තං. එත්ථච යදෙතං පුබ්බෙ ජාතිජරාමරණග්ගහණෙන විඤ්ඤාණාදි ඵල පඤ්චකං ගහිතං. තං අත්ථතො උපපත්තිභවොඑව. නහි ඵලපඤ්චකතො අඤ්ඤො උපපත්තිභවොනාම අත්ථීති. එවං සන්තෙපි ධම්මවිභාග රක්ඛණත්ථං උපපත්තිභවසද්දෙන චතුත්ථපඤ්චකං ගහිතන්ති යුත්තං. ද්වාදසසු අඞ්ගෙසු අවිජ්ජානාම මොහො. සොච අකුසලමූලං. තණ්හානාම ලොභො. සොච අකුසල මූලන්ති වුත්තං **අවිජ්ජා තණ්හාවසෙන ද්වෙ මූලානී**ති. අථවා, මූලන්ති සීසං. ද්වෙ වට්ටසීසානීති අත්ථො. අට්ඨකථායං පන පුරිමං පඤ්චකද්වයං එකං භවචක්කං පච්ඡිමං පඤ්චකද්වයං එකං භවචක්කන්ති කත්වා පුරිමං අවිජ්ජාමූලං. තඤ්ච දිට්ඨිචරිතානංවා අපායගාමීනංවා චක්කං. පච්ඡිමං තණ්හාමූලං. තඤ්ච රාගචරිතානංවා සුගතිගාමීනංවා චක්කන්ති

දස්සිතං. වක්කන්ති පන යතො පට්ඨාය වට්ටසන්තානස්ස ආරබ්භො හොති. තස්මිං පුන ආගතෙඑව වක්කංනාම සියා. තස්මා ඉධ දුතියෙන හෙතුඵල යුගළෙන සද්ධිං සබ්බං එකමෙව වක්කන්ති යුත්තං.

කස්මා පනෙත්ථ ආගමනසම්භාරෙසු අවිජ්ජාඑව සීසං කත්වා වුත්තා. ගමනසම්භාරෙසුච තණ්හාඑව. නනු උභයත්ථ උභයංපි සීසං කත්වා වත්තබ්බන්ති. වුච්චතෙ, සුඛවෙදනාසදිසො හි තණ්හාය ආහාරොනාම නත්ථි. තස්මා වෙදනඞ්ගතො පරං වට්ටඞ්ගං සටෙන්තෙන වෙදනා නුරූපාතණ්හාඑව වත්තබ්බා. න අවිජ්ජාති ගමනසම්භාරෙසු තාව අවිජ්ජාය ඔකාසො නත්ථි. සබ්බපඨමං ආරබ්භට්ඨානෙව සබ්බපධානා අවිජ්ජාඑව වත්තබ්බා හොති. සාච සඞ්ඛාරුප්පාදනෙ අවිරජ්ඣනකඞ්ගභූතාති න තෙසං අන්තරෙ එකස්ස අඞ්ගස්ස අත්ථාය කිඤ්චි වත්තබ්බං අත්ථීති ආගමනසම්භාරෙසු තණ්හාය ඔකාසො නත්ථීති. අයඤ්හි පටිච්චසමුප්පාදදෙසනානාම පධානඞ්ගපරිග්ගහ වසෙන පවත්තා. න ලබ්භමාන සබ්බධම්ම පරිග්ගහ වසෙනාති.

යං පන **විභාවනියං**

පුබ්බන්තස්ස අවිජ්ජාමූලං. අපරන්තස්ස තණ්හාමූලන්ති වුත්තං.

තත්ථ පුබ්බන්තස්සාති පුබ්බස්ස හෙතුඵලකොට්ඨාසස්ස. අපරන්තස්සාති පච්ඡිමස්ස හෙතුඵල කොට්ඨාසස්සාති අත්ථොති. කස්මා පනෙතානි ද්වෙමූලානිනාම හොන්තීති ආහ –

තෙසමෙවච මූලානං, නිරොධෙන නිරුජ්ඣතීති.

තෙසං සමුදයෙන සකලවට්ටං සමුදෙති. නිරොධෙනච නිරුජ්ඣති. තස්මා තානි ද්වෙමූලානිනාමාති වුත්තං හොති. කෙචි පන පටිලොම පටිච්චසමුප්පාද දස්සනමෙතන්ති වදන්ති. පටිලොම පටිච්ච සමුප්පාදොනාම අවිජ්ජානිරොධා සඞ්ඛාරනිරොධො සඞ්ඛාරනිරොධා විඤ්ඤාණනිරොධොතිආදිකො නිරොධවාරො. ඉදානි සොකාදි වචනං න කෙවලං නිස්සන්දඵල නිදස්සනත්ථමෙව හොති. අථඛො ජරාමරණෙන සද්ධිං එකං අඞ්ගං හුත්වා උපරි වට්ටමූලධම්මපටිපාදකානං දුක්ඛධම්මානං නිදස්සනත්ථංපි හොතීති දස්සෙන්තො **ජරාමරණ මුච්ඡායාති**ආදි මාහ. තත්ථ මුච්ඡාසද්දෙන සොකාදීනං ගහණං. තෙපි හි සයං ආසවසම්භූතා හුත්වා පුන ආසවුප්පාදාය පච්චයා හොන්තීති එතෙන තෙසං ජරාමරණඞ්ගෙ ගහණං සිද්ධං භවති. ජරාමරණමුච්ඡාය අභිණ්හසො පීළිතානං බාලානං ආසවා අභිණ්හසො සමුප්පජ්ජන්ති. **ආසවානංසමුප්පාදාඅවිජ්ජාච පවඩ්ඪති.** ආසවසමුදයා අවිජ්ජාසමුදයොති හි වුත්තං. එවඤ්ච සති අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරාති පුන ආබන්ධමෙව වට්ටන්ති අත්ථො. එත්ථච –

නානා බ්‍යසනඵුට්ඨස්ස, සොකාදීනං පවත්තිතො;
අවිජ්ජා තණ්හා වඩ්ඪන්ති, යතො වට්ටං පවත්තතී තිපි.

වත්තබ්බං. යථාහ-කතමොච භික්ඛවෙ දුක්ඛස්ස විපාකො. සම්මොහවෙපක්කං වාහං භික්ඛවෙ දුක්ඛං වදාමි. පරියෙට්ඨිවෙපක්කංවාති තත්ථ සම්මොහො අවිජ්ජා. පරියෙට්ඨි තණ්හා. තදුභයං විපාකං එතස්සාති කත්වාජරාමරණසොකාදිකං දුක්ඛං සම්මොහවෙපක්කං පරියෙට්ඨිවෙපක්කන්තිච වුච්චතීති. තත්ථ සම්මොහොනාම ඤාතිබ්‍යසනා දිනා ඵුට්ඨොසොචති පරිදෙවති උරතාළි කන්දති, සම්මොහං ආපජ්ජතීති එවං ආගතො සම්මොහො. පරියිට්ඨිනාම යථා ජිගච්ඡාති පීළිතො. භොජනං පත්ථෙති පරියෙසති පිපාසාභිපීළිතො. පාණියං පත්ථෙති පරියෙසති, එවං කෙනචි දුක්ඛෙන ඵුට්ඨො සුඛං පත්ථෙති පරියෙසතීති එවං පවත්තා පරියිට්ඨිතණ්හා. එත්ථ පන යස්මා ජරාමරණසදිසං මහන්තං විසටං නියතඤ්ච ඉමස්ස ලොකස්ස දුක්ඛට්ඨානංනාම නත්ථි. දුක්ඛනිස්සරණත්ථඤ්ච සත්ථුසාසනං. තස්මා අයං පටිච්චසමුප්පාදදෙසනා ජරාමරණනිදානා හොති. යථාහ-කිච්ඡං වතායං ලොකො ආපන්නො ජායතිච ජීයාතිච මීයාතිච චවතිච උපපජ්ජතිච. අථච පනිමස්සං දුක්ඛස්ස නිස්සරණං නප්පජානාති ජරාමරණස්සාතිආදි. යෙසු පන අඞ්ගෙසු ආදිතො පට්ඨාය ඤාතෙසු ජරාමරණං සමූලං ඛනිත්වා තතො අත්තානං මොචෙතුං සක්කොති. තානි දස්සෙතුං ජාතිආදීනි පුරිමානි අඞ්ගානි දෙසිතානි. අපිච. එකස්මිං භවෙ ඨත්වා ආගමනසම්භාරෙහිච ගමනසම්භාරෙහිච ආගතියාච ගතියාච සද්ධිං අත්තභාවනිබ්බත්තියා දස්සිතාය අතීතෙ අනාගතෙච සකලසංසාරෙ තස්මිං තස්මිං භවෙ තස්ස තස්ස අත්තභාවස්ස නිබ්බත්ති දස්සිතාඑව හොති. සබ්බානිච දිට්ඨිගතානි නිවත්තිතානි. භවචක්කඤ්ච අනාදිමන්තං හුත්වා ආබන්ධතියෙව. තස්මා ජරාමරණවචනෙනවා සොකාදිවචනෙනවා අවිජ්ජං අචින්තෙත්වා වට්ටපවත්තස්ස මහාආදීනවරාසිදස්සනමෙව පච්චෙතබ්බන්ති. **ඉච්චෙවන්ති**ආදි නිගමනං. ඉච්චෙවං අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරාතිආදිනා නයෙන පයපෙසීති සම්බන්ධො. ඉච්චෙවං ආබන්ධං අනාදිකං තෙභූමකං වට්ටන්තිපි යොජෙන්ති.

තත්ථ ඉච්චෙවං ආබන්ධන්ති ජරාමරණමුච්ඡායාතිආදිනා වුත්ත නයෙන පුනප්පුනං ආබන්ධං. **අනාදිකන්ති** කස්මා වුත්තං. නනු අවිජ්ජා ආදිම්හි වුත්තාති. වුච්චතෙ, වට්ටස්ස ආදිභූතත්තා සා ආදිම්හි වුත්තා න හොති. වට්ටකථාය සීස භූතත්තාඑව සා ආදිම්හි වුත්තා. එවං වුත්තාය පන තාය වට්ටස්ස අනාදිකභාවොපි දස්සිතො. අවිජ්ජා හි නාම බහිද්ධා න ලබ්භති. සත්තසන්තානෙ එව ලබ්භතීති පච්චක්ඛතොච සිද්ධමෙතං. තස්මා ඉධ අතීතභවෙ අවිජ්ජාය සිද්ධාය තස්සාඅධිට්ඨානභූතො අත්තභාවොපි තස්මිං භවෙ සිජ්ඣතියෙව. සිජ්ඣන්තො ච ඉමස්සං දසනොයං වුත්ත නයෙන අඤ්ඤාය අවිජ්ජාය එව සිජ්ඣති, න අඤ්ඤථා. එවඤ්ච සති පුන තස්සපි අධිට්ඨානභූතො අත්තභාවො සිජ්ඣතියෙවාති

අවිජ්ජා අත්තභාවොවාති උභයං පෙතං අනවට්ඨිතං අනාදිකමෙව හොතීති. වට්ටස්ස පන තිවිධස්සපි පධානපච්චයභූතත්තා සා වට්ටකථාය සීසභූතා හොති. යදි සා වට්ටස්ස ආදිභූතා න හොති. අථ තස්සාපි පච්චයො වත්තබ්බොති. සච්චං. තස්සා පන පච්චයෙ වුත්තෙපි තස්ස පච්චයස්සපි පච්චයො වත්තබ්බොති ආගච්ඡතියෙව. එවඤ්ච සති තස්ස තස්සාති නිට්ඨානමෙව නපඤ්ඤායෙය්‍යාති. අඤ්ඤත්ථ පන වුත්තොයෙව. යථාහ-ආසවසමුදයා අවිජ්ජාසමුදයොති. යථාචාහ-අවිජ්ජං පාහං භික්ඛවෙ සාහාරං සනිදානං වදාමි. කොචස්සා ආහාරො. පඤ්චනීවරණාතිස්ස වචනීයන්ති. යථාචාහ-අවිජ්ජා පච්චයො, සඞ්ඛාරා පච්චයුප්පන්නා. උභයමෙතං පටිච්ච සමුප්පන්නන්ති. **පඨපෙසීති** පඤ්ඤාපෙසි දෙසෙසීති අත්ථො. [පටිච්චසමුප්පාදනයො.]

167. ඉදානි පට්ඨානනයං දස්සෙතුං **හෙතුපච්චයොති**ආදි ආරද්ධං. තත්ථහෙතුච සො පච්චයොචාති **හෙතුපච්චයො,** හෙතු හුත්වා පච්චයො හෙතුභාවෙන පච්චයොති වුත්තං හොති. තත්ථ කෙනට්ඨෙන හෙතූති මූලට්ඨෙන, කොච මූලට්ඨොති. රුක්ඛානං රුක්ඛමූලස්ස විය භූමියං සහජාතධම්මානං ආරම්මණෙසු සුප්පතිට්ඨිතභාවසාධනට්ඨො මූලට්ඨොනාම. සහජාතධම්මානං කුසලාදි භාවසාධනට්ඨො මූලට්ඨොනාමාතිපි වදන්ති. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං. තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. සද්දත්ථතො පන හිනොන්ති වුද්ධිවිරුළ්හිවෙපුල්ලපත්තිවසෙන සුට්ඨු පතිට්ඨහන්ති සහජාතධම්මා එත්ථ එතෙනවා ආරම්මණෙ දළ්හනිපාතිනා ථාමබලසම්පන්නෙනාති හෙතු. පච්චය සද්දො පන උපකාරකට්ඨො. උපකාරකොතිච සයං යාදිසෙන සභාවෙන උපලබ්භමානෙ අනුප්පන්නාවා ධම්මා උප්පජ්ජන්ති. උප්පන්නාවා තිට්ඨන්ති ඨිතාවා උපරූපරිවුද්ධිවිරුළ්හියා පච්චයත්තං උපගච්ඡන්ති. තාදි සෙනසභාවෙන උපලද්ධියෙව. නහි සභාවධම්මෙසු ඊහාවා බ්‍යාපාරොවා උපලබ්භති. යෙන කත්තාවා කාරෙතාවා උපලබ්භෙය්‍යාති. තථා උපලද්ධියං පන සති අනුරූපානං පච්චයුප්පන්නධම්මානං අනුප්පන්නානංවා උප්පජ්ජනතො උප්පන්නානංවා ඨිතිභාවපත්තිතො ඨිතානං වා උපරූපරිවුද්ධිවිරුළ්හියා පච්චයත්තූපගමනතො සුට්ඨු කරාන්තො විය සාධෙන්තො විය හොතීති කත්වා උපකාරකො ත්වෙව වුච්චතීති. ඉති ආරම්මණෙ ථිරභාවවුද්ධි විරුළ්හිභාවසාධන සඞ්ඛාතෙන මූලභාවෙන උපකාරකා ඡහෙතුධම්මා හෙතුපච්චයො නාම.

ආරමන්ති චිත්තචෙතසිකා ධම්මා සුට්ඨු රතිං අනුභවන්තා විය අජ්ඣොලම්බමානා පවත්තන්ති එත්ථාති ආරම්මණං. ආරම්මණභාවෙනෙව උපකාරකා ඡළාරම්මණධම්මා **ආරම්මණපච්චයො.** අධිපති සද්දත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. අධිපති භාවෙන උපකාරකො ධම්මො **අධිපතිපච්චයො.** සො දුවිධො ආරම්මණාධිපති සහජාතාධිපතිවසෙන. ආරම්මණධම්මාපි හි කෙචි ගරුකතා අත්තනො ආරම්මණිකධම්මෙ සාමිනො විය දාසෙ අත්තනො වසෙවත්තයමානා අත්තනි නිච්චං නින්නපොණපබ්භාරෙඑව කරොන්තීති. නත්ථි අන්තරං එතස්සාති අනන්තරො, අනන්තරභාවෙන උපකාරකො ධම්මො **අනන්තරපච්චයො.** සුට්ඨු අනන්තරභාවෙන උපකාරකො ධම්මො **සමනන්තරපච්චයො.** ඉමෙසං ද්වින්නං පච්චයානං ධම්මතො විසෙසො නත්ථි. අත්ථතො පන පුරිමචිත්තෙ නිරුද්ධෙපි පච්ඡා සන්තානං උච්ඡිජ්ජිතුං අදත්වා සන්තානානුබන්ධවසෙන සාරම්මණධම්ම භාවෙන අත්තසදිසස්ස ධම්මන්තරස්ස උප්පාදනං අනන්තරපච්චයතා. ධම්මන්තරෙ උප්පාදියමානෙපි යංකිඤ්චි ධම්මං අනුප්පාදෙත්වා පටිසන්ධාදීනං කිච්චට්ඨානානං පටිපාටියා චිත්තනියාමං නාම සාධෙත්වා අනුරූපස්සෙව ධම්මන්තරස්ස උප්පාදනං සමනන්තරපච්චයතාති. එවඤ්හි සති නිරොධා වුට්ඨහන්තස්ස අසඤ්ඤසත්තා චවන්තස්සච පුරිමපච්ඡිමභාගපවත්තානං චිත්තුප්පාදානංපි අනන්තරතා සමනන්තරතාච උපපන්නා හොතීති. නහි අභාව භූතො අන්තරෙ කාලො තෙසං අන්තරං කරොතිනාම. නච අඤ්ඤසන්තානභූතො අන්තරෙ රූපධම්මො. අඤ්ඤඤ්හි රූපසන්තානං, අඤ්ඤං අරූපසන්තානං. අට්ඨකථායං පන කාලානන්තරතා සමනන්තරපච්චයොති වාදං පටික්ඛිපිත්වා සණ්ඨානාභාවතො සුට්ඨු අනන්තරාති සමනන්තරාති වුත්තං. එතෙන යථාසණ්ඨානවන්තානං රූපධම්මානං අනන්තරතානාම මජ්ඣෙ පරිච්ඡෙදසහිතායෙව හොති. න තථා සණ්ඨානරහිතානං අරූපධම්මානං. තස්මා පුරිමපච්ඡිමානං තෙසං එකීභූතානං විය පවත්තිසමනන්තරතානාම. තථා පවත්තන සමත්ථතා සමනන්තරපච්චයතාති දස්සෙති.

යෙ පන ධම්මා අත්තනි ජාතෙ එව ජායන්ති, නො අජාතෙ. අත්තනා සහෙවච ජායන්ති, නො පුරෙ පච්ඡාච, තෙසං ජාතත්ථාය විය සයං තෙහි සහ ජාතභාවෙන උපකාරකො ධම්මො **සහජාතපච්චයො.** පකාසස්ස පදීපො විය. පදීපජාලඤ්හි උප්පජ්ජමානං පකාසසඞ්ඛාතෙන ආලොකෙන සහෙව උප්පජ්ජතීති. අඤ්ඤමඤ්ඤං උපත්ථම්භන්තං තිදණ්ඩං විය අඤ්ඤමඤ්ඤං උපත්ථම්භනවසෙන උපකාරකො ධම්මො **අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයො.** එවඤ්ච සති ඉමස්ස පච්චයස්ස පුරිමෙන සහ විසෙසො පාකටො හොති. නහි සහ ජාතසද්දො එවරූපං අඤ්ඤමඤ්ඤොපත්ථම්භනං බොධෙතීති. නිස්සයන්ති එත්ථාති නිස්සයො. නිස්සයභාවෙන උපකාරකො ධම්මො **නිස්සයපච්චයො.** සො පන සහජාතනිස්සයො වත්ථුපුරෙජාත නිස්සයොති දුවිධො හොති. තත්ථ සහජාතොච සමානො පටකොට්ඨකො විය චිත්තකම්මානං පතිට්ඨාභාවෙන උපකාරකො ධම්මො සහජාතනිස්සයො. පථවී විය තිණරුක්ඛාදීනං පුරෙ ජාතො හුත්වා අධිට්ඨානභාවෙන උපකාරකො වත්ථුපුරෙජාත නිස්සයො. බලවතරො පන නිස්සයො **උපනිස්සයො.** යථා හි සාලිභත්තස්ස උප්පත්තියා සූදොවා උක්ඛලිවාකට්ඨංවා අග්ගිවානිස්සයො එව හොති, න උපනිස්සයො. සාලිඛෙත්තවුට්ඨිධාරා එව පන උපනිස්සයො, න හි තාසුඅසති භත්තුප්පත්තියා සූදාදීනංපි ථාමොනාම අත්ථීති. තථා යහිං පච්චයෙ අසති නිස්සයධම්මාපි නත්ථි. කුතො නිස්සිතධම්මා. සො පච්චයො නිස්සයතොපි බලවතරට්ඨෙන උපනිස්සයොති වුච්චතීති.

සො පන ආරම්මණූපනිස්සයො අනන්තරූපනිස්සයො පකතූපනිස්සයොති තිවිධො හොති. තත්ථ ගරුකතා ආරම්මණ ධම්මා ගරුකතත්තාඑව අධිපතිභූතා බලව නිස්සයභූතාච හොන්ති. අනන්තරපච්චයධම්මාච තෙහි විනා චිත්තසන්තානපවත්තියා එව අභාවතො බලවනිස්සයාඑව හොන්ති. පකතූපනිස්සයොති එත්ථ පන පකතො

උපනිස්සයොති පකතූපනිස්සයො. පකතොතිච යථා කතෙ සති අනුරූපෙ කාලෙ තස්මිංසන්තානෙ එකන්තෙන පච්චයුප්පන්නධම්මා පාතුභවන්ති, තථා සුට්ඨු කතොති අත්ථො. කරණඤ්චෙත්ථ සද්ධා සීලං සුතං චාගො පඤ්ඤාතිච රාගො දොසො මොහො මානො දිට්ඨි පත්ථනාතිච වුත්තානං ධම්මානං අත්තනො සන්තානෙ පුබ්බභාගෙ වුත්තප්පකාරෙන සුට්ඨු උප්පාදනං. කායිකං සුඛං කායිකං දුක්ඛං පුග්ගලො උතු භොජනං සෙනාසනන්ති එවං වුත්තානං ධම්මානං සුට්ඨු උපසෙවනඤ්ච වෙදිතබ්බං.

පුරෙතරං උප්පජ්ජිත්වා වත්තමානභාවෙන උපකාරකො ධම්මො **පුරෙජාතපච්චයො.** සො දුවිධො ආරම්මණපුරෙජාත නිස්සය පුරෙජාත වසෙන. නිස්සයාරම්මණධම්මා එව හි කෙචි පුරෙජාත තාමත්තවිසිට්ඨා පුරෙජාතපච්චයොති වුත්තාති. ආචරියානන්දත්ථෙරෙන පන නිස්සයාරම්මණාකාරාදීහි විසිට්ඨා පුරෙජාතාකාරෙන උපකාරකතා පුරෙජාතපච්චයතාති වුත්තං. එවං සන්තෙපි පුරෙ ජාතතාවිසිට්ඨයෙහි නිස්සයාරම්මණසත්තිවිසෙසෙහි අඤ්ඤො විසුං පුරෙජාතසත්තිවිසෙසොනාම නදිස්සතියෙව. පුරෙ රොපෙත්වා ජාතානං රුක්ඛපොතකානං විය පච්ඡා ආසිඤ්චියමානං උදකං පුරෙ ජාතානං චතුසමුට්ඨානිකරූපධම්මානං වුද්ධිවිරූළ්හභාවඤ්ච පච්ඡාපි අත්තනා සදිසස්ස රූපසන්තානස්ස පවත්තියා පච්චයභාවඤ්ච පාපෙත්වා උපත්ථම්භනවසෙන උපකාරකො පච්ඡාජාතො අරූපධම්මො **පච්ඡා ජාතපච්චයො.** අට්ඨකථායං පන ගිජ්ඣපොතකසරීරානං ආහාරාසා චෙතනාවියාති වුත්තං. මූලටීකායඤ්ච එතෙන මනොසඤ්චෙ තනාහාරවසෙන පවත්තමානෙහි අරූපධම්මෙහි රූපකායස්ස උපත්ථම්භිත භාවං දස්සෙති, තෙනෙව ආහාරාසා වියාති අවත්වා චෙතනාගහණං කරොතීති වුත්තං. සා පන පච්ඡාජාතා සසම්පයුත්තා ආහාරාසා චෙතනා පුරෙජාතානං තෙසං ගිජ්ඣසරීරරූපානං චිරකාලං කබළීකාරාහාරෙන විනාපි අමිලාත භාවං උපරූපරිච වුද්ධිවිරූළ්හරූපසන්තානුප්පත්තියා පච්චයභාවං පාපෙත්වා උපත්ථම්භතියෙව. යස්මා සුපාකටෙන පච්ඡාජාතපච්චයෙක දෙසෙන සකලස්ස පච්ඡාජාතපච්චයස්ස සාධනත්ථාය අයං උපමා ඉධ වුත්තා විය දිස්සති. චෙතනා ගහණඤ්ච පච්ඡාජාත පච්චයං පත්වාපි චෙතනාඑව පධානා ජාතාති දස්සනත්ථං ගහිතන්ති න න සක්කා වත්තුං. එවඤ්හි සති පච්ඡාජාතස්ස අත්ථස්ස පච්ඡා ජාතාය එව උපමාය සාධනං උපපන්නං හොතීති. යථාවුත්ත ටීකාපාඨෙපි අයමත්ථො ලබ්භතියෙව.

ආසෙවන්ති තං සුට්ඨු භජන්ති අපරාපරං උප්පජ්ජමානා ධම්මා සුට්ඨු සෙවමානා විය භජමානා විය තස්ස පුරිමස්ස සබ්බපාරිපූරං ආකාරං ගහෙත්වා එව පුනප්පුනං පවත්තන්තීති ආසෙවනං. ආසෙවෙතිවා තෙ ධම්මෙ අත්තනො පරිවාසං සුට්ඨු ගාහාපෙති. වඩ්ඪෙතීතිවා ආසෙවනං. අපිච කුසලාදිභාවෙන අත්තනා සදිසස්ස පයොගෙන කරණීයස්ස අනන්තරධම්මස්ස පුනප්පුනං කරණං පවත්තනං අත්තසදිසස්සවා අත්තසදිසභාවාපාදනං වාසනං ආසෙවනට්ඨොති මූලටීකායං වුත්තං. තත්ථ පයොගෙන කරණීයස්සාති එතෙන ආවජ්ජනද්වයඤ්ච සබ්බවිපාකධම්මෙච නිවත්තෙති. නහි ආවජ්ජන ද්වයස්ස ද්වත්තික්ඛත්තුං පවත්තමානස්සපි වඩ්ඪෙතුංවා භාපෙතුංවා පයොගෙන කරණීයතානාම අත්ථි පරිදුබ්බලත්තා. විපාකෙසුච අරියඵලානි පරිකම්මපයොගෙන කරණීයානිපි මග්ගචෙතනානුභාවෙන විනා කෙවලෙන තෙන පයොගෙනෙව සාධෙතබ්බානි න හොන්ති. කෙවලං කම්මවෙගෙන සන්තානෙ පාතිතෙසු ලොකියවිපාකෙසු වත්තබ්බමෙව නත්ථීති. පුනප්පුනං කරණං පවත්තනන්ති උපරූපරි පගුණ බලවභාවාපාදනෙන සහ පවත්තනං සන්ධාය වුත්තං. එවඤ්හි සති පරියත්තිධම්ම විජ්ජාසිප්පුග්ගහණෙසු පුරිමාභියොගො විය ආසෙවනට්ඨෙන අනන්තරෙ පවත්තානං සජාතියානං ධම්මානං පගුණබලවභාවාය උපකාරකො ධම්මො **ආසෙවනපච්චයො** නාමාති සිද්ධං හොතීති.

කායඞ්ගවාචඞ්ගචිත්තඞ්ගාභිසඞ්ඛරණභූතෙන චිත්තප්පයොගසඞ්ඛාතෙ න කිරියාභාවෙන උපකාරකො ධම්මො **කම්මපච්චයො.** සො දුවිධො සහජාතනානාක්ඛණිකවසෙන. තත්ථ ජෙට්ඨසිස්ස මහා වඩ්ඪකිආදයො විය සකිච්චපරකිච්චසාධනවසෙන පවත්තා සබ්බාපි සහජාතචෙතනා සහජාතපච්චයො. යථා පන ඉත්ථිපුරිසානං සකිං සන්නිපාතප්පයොගො කාමසුඛානුභවනකිච්චඤ්ච කාලන්තරෙ පුත්තපාතුභාවත්ථායවත්ථුම්හි බීජනිධාන කිච්චඤ්ච සම්පාදෙති. එවමෙවං යථාවුත්තාභිසඞ්ඛරණකිච්චඤ්ච තදභිසඞ්ඛරණවෙගජනිතං කාලන්තරෙ විපාකකටත්තාරූපානං පාතුභාවත්ථාය සන්තානෙ කිරියා විසෙසනිධාන කිච්චඤ්ච සම්පාදෙත්වා නිරුද්ධා කුසලාකුසල චෙතනා නානාක්ඛණිකකම්මපච්චයොනාම. විපච්චනමත්තභාවෙන උපකාරකො ධම්මො විපාකපච්චයො. විපච්චන භාවොච නාම ලොකෙ සබ්බෙසං පුප්ඵඵලාදීනං සුට්ඨු විපක්කභාවං පත්තකාලෙ සබ්බාකාරෙන මන්දභාවො හොති. එවං නිරුස්සාහසන්ත භාවසඞ්ඛාතෙන මන්දමන්දාකාරෙන සන්තානෙ පාතුභාවො. තතොයෙවච විපාකානං පවත්ති අවිභූතා හොති. සබ්බරත්තිං නිද්දායන්තස්ස පුරිමභවසිද්ධෙ කම්මාදි ආරම්මණෙ පවත්තානිපි තානි වුට්ඨිතකාලෙ කිඤ්චිජානනචිත්ත පවත්තියා පච්චයා නහොන්තීති. පඤ්චවිඤ්ඤාණාදීනි පන පච්ඡාජානනචිත්ත පවත්තියා පච්චයා හොන්තානිපි වත්ථාරම්මණ සට්ටනානුභාව බලෙන සහෙව හොන්ති. න තෙසං උස්සාහබ්‍යාපාරමත්ත වසෙනාති දට්ඨබ්බං.

අරූපිනො තයො ආහාරා සහජාතධම්මානං ජනනට්ඨෙන උපත්ථම්භනට්ඨෙනච, කබළීකාරාහාරො පන ඉමස්ස චතුසමුට්ඨානි කස්ස කායස්ස උපත්ථම්භනට්ඨෙනෙව උපකාරකතා **ආහාරපච්චයො.** අපිච, ආහාරට්ඨොනාම උපත්ථම්භනප්පධානො හොති. තෙනෙව හි පාළියං කබළීකාරො ආහාරො ආහාරසමුට්ඨානස්ස රූපස්ස ආහාරපච්චයෙන පච්චයොති අවත්වා ඉමස්ස කායස්ස ආහාරපච්චයෙන පච්චයොත්වෙව වුත්තං. තස්මා අරූපාහාරානංපි ආහාරට්ඨො උපත්ථම්භනවසෙනෙව වෙදිතබ්බො. ජනයන්තාපි හි ආහාරා අත්තනා ජනිතානඤ්ච තදඤ්ඤෙසඤ්චසන්තානට්ඨිතියා පච්චයභාවත්ථාය උපත්ථම්භනෙන සහෙව ජනෙන්තීති.

ඉස්සරියට්ඨෙන උපකාරකො ධම්මො **ඉන්ද්‍රියපච්චයො.** සො තිවිධො සහජාතාදිවසෙන. තත්ථ සහජාතධම්මානං අත්තනො අත්තනො කිච්චෙසු ඉස්සරභූතා අරූපින්ද්‍රියධම්මා සහජාතින්ද්‍රියපච්චයො. පච්ඡා ජාතානං පඤ්චවිඤ්ඤාණ ධම්මානං දස්සනාදි කිච්චෙසු ඉස්සරභූතා පුරෙ ජාතා පඤ්චපසාදින්ද්‍රියධම්මා පුරෙ ජාතින්ද්‍රියපච්චයො. සහජාතානං කටත්තාරූපානං විරතරපවත්තියං ඉස්සරභූතං රූපජීවිතං රූපජීවිතින්ද්‍රියපච්චයො. කස්මා පනෙත්ථ භාවින්ද්‍රියද්වයං ඉධ න ගහිතන්ති. වුච්චතෙ, යස්ස ජනකත්තංවා උපත්ථම්භකත්තංවා අනුපාලකත්තංවා අත්ථි. සො පච්චයධම්මොනාම. භාවද්වයස්ස පන සහජාත ධම්මානං අත්ථාය එතං තයංපි නත්ථි. කෙවලං පන තංසහිතෙ සන්තානෙ කම්මාදීහි අත්තනො අත්තනො පච්චයෙහි පවත්තමානානං චතුසමුට්ඨානිකධම්මානං ඉත්ථාකාරාදිවසෙනෙව යො පවත්තිනියමො අත්ථි, සො භාවරූපා නුභාවෙන සිද්ධො. තස්මා තෙසං ධම්මානං තාදිසෙ නියාමකිච්චෙ ඉස්සරත්තායෙව ද්වයං ඉන්ද්‍රියංනාම හොති. න ඉන්ද්‍රියපච්චයත්තෙ නාති තං ඉධ නගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. ආරම්මණං උපගන්ත්වා තස්මිං භුසං දළ්හං නිපතිත්වා විය ඣායනට්ඨෙන ඔලොකනට්ඨෙන උපකාරකො ධම්මො **ඣානපච්චයො.** දුග්ගති සුගති නිබ්බාන සම්පාපකට්ඨෙන උපකාරකො ධම්මො **මග්ගපච්චයො.** එත්ථච යෙනයෙන සම්මාදස්සනාදිනා ලක්ඛණවිසෙසෙන සම්පන්නත්තා කුසලභූතා සම්මාදිට්ඨාදයො සුගති නිබ්බාන සම්පාපකට්ඨෙන මග්ගපච්චයානාම හොන්ති. අබ්‍යාකතභූතානංපි තෙසං සො සො ලක්ඛණවිසෙසො අත්ථීයෙවාති තෙසම්පි තෙනෙවට්ඨෙන මග්ගපච්චයතා වුත්තාති දට්ඨබ්බා. සතිපි මග්ගඞ්ගානං තංතං සම්පාපකට්ඨෙනෙව උපකාරකත්තෙ තංසමුට්ඨිතානං රූපධම්මානං සො අත්ථො න පාපුණාති. තෙසං පන මග්ගපච්චයධම්මෙහි සමුට්ඨිතත්තායෙව මග්ගපච්චයුප්පන්නතා පච්චෙතබ්බා. එසනයො හෙතුකම්මින්ද්‍රියඣාන පච්චයෙසුපීති.

එකුප්පාදතාදීහි පකාරෙහි සමං එකීභූතො විය හුත්වා අඤ්ඤමඤ්ඤයුත්තභාවෙන උපකාරකො ධම්මො **සම්පයුත්තපච්චයො.** සමානෙපි සහජාතභාවෙන නිස්සය නිස්සිත භාවෙනව යුත්තභාවෙ එකුප්පාදතාදිකස්ස සම්පයොගලක්ඛණස්ස විරහතො විප්පයුත්තභාවෙන උපකාරකො ධම්මො **විප්පයුත්තපච්චයො.** යත්ථ සම්පයුත්තා සඞ්කා සම්භවති, තත්ථෙව තදාසඞ්කා විගමනත්ථං අයං විප්පයුත්තපච්චයොනාම වුත්තොති තදාසඞ්ඛා රහිතෙසු ආරම්මණානන්තරාදීසු විප්පයුත්තපච්චයපසඞ්ගො නත්ථීති වෙදිතබ්බො. හෙට්ඨාවුත්තප්පකාරෙසු එව පච්චයධම්මෙසු යො යො අත්ථීතා සඞ්ඛාතෙන ඛණපච්චුප්පන්න සමඞ්ගිභාවෙන තාදිසස්සෙව ඛණපච්චුප්පන්න සමඞ්ගිනො ධම්මස්ස සහජාතාදිවසෙන උපකාරකො සො සො **අත්ථිපච්චයො.** යස්මිං විජ්ජමානෙ සති අඤ්ඤො උප්පජ්ජිතුං ඔකාසං නලභති. සො තස්ස අඤ්ඤස්ස ඔකාසදාන සඞ්ඛාතෙන සයං අන්තරහිතභාවෙන උපකාරකො ධම්මො **නත්ථිපච්චයො.** අයංපි විසුං සත්තිවිසෙසො න හොති. තෙනෙව චිත්තෙන ගච්ඡති නිසීදති තිට්ඨතීතිආදිනා පච්ඡිමචිත්තෙ ඨිතානංපි පුරිමචිත්තං වත්තතියෙවාති ලොකස්ස අභිමානො හොති. තස්මා යත්ථ අත්ථිතාසඞ්කා සම්භවති. තත්ථ තදාසඞ්කා නිවත්තනත්ථං අයං පච්චයො වුත්තොති වෙදිතබ්බො.

විනාසං ගතො විගතො. යස්මිං අවිගතෙ අඤ්ඤො උප්පජ්ජිතුං ඔකාසං නලභති, සො තස්ස ඔකාසදානසඞ්ඛාතෙන සයං විගතභාවෙන උපකාරකො ධම්මො **විගතපච්චයො.** වත්තමානතා සඞ්ඛාතෙන අවිගතභාවෙන තාදිසස්සෙව ධම්මස්ස උපකාරකො ධම්මො **අවිගතපච්චයො.** පුරිමපච්චය දුකමෙව චෙත්ථ නානත්ථ පසඞ්ගනිවත්තනත්ථං ඤාණවිසදත්ථඤ්ච පරියායන්තරෙන විගතදුකංනාම කත්වා දෙසිතන්ති වෙදිතබ්බං. තථා හි අත්ථීති ඛො කච්චාන අයමෙකො අන්තො. නත්ථීති අයං දුතියො අන්තොතිආදිනා නානාඅත්ථදීපකා අත්ථි නත්ථි සද්දා සාසනෙ ලොකෙච දිස්සන්ති. පුබ්බෙ වුත්තස්සෙව ච අත්ථස්ස පුන පරියායන්තරෙන වචනං සොතූනං ඤාණවිසදත්ථාය හොතීති. ටීකාකාරා පන බහුං තෙසං පච්චය දුකානං නානත්ථසම්භවං වණ්ණෙන්තියෙවාති. [පච්චයුද්දෙසො]

168. ඉදානි යථා උද්දිට්ඨෙ චතුවීසතිපච්චයෙ පඨමං ඡහි රාසීහි සඞ්ගහෙත්වා පුන රාසීනං අනුක්කමෙන තෙසං පච්චයානං නිද්දෙසං දස්සෙන්තො **ඡධානාමන්තුනාමස්සාති** ගාථාද්වය මාහ. නාමං නාමස්ස ඡධා ඡබ්බිධෙහි පච්චයෙහි පච්චයො හොති. නාමං නාමරූපීනං පඤ්චධා. පුන නාමං රූපස්ස එකධා, රූපං නාමස්ස එකධාඑව. පඤ්ඤත්තිනාමරූපානි නාමස්ස දුවිධා, ද්වයං නාමරූපං ද්වයස්සෙව නාමරූපස්ස නවධාති එවං ඡක්කපඤ්චකාදිවසෙන පච්චයා ඡබ්බිධා හොන්ති. කථං හොන්තීති යොජනා.

[229] යංපන **විභාවනියං**

“පඤ්ඤත්තිනාමරූපානි නාමස්ස ද්විධා ද්විපකාරා පච්චයා හොන්තීති වුත්තං”. තං න සුන්දරං.

පච්චයකථා හි නාම පච්චයතො පච්චයුප්පන්නතො පච්චයසත්තිතොති තීහි පකාරෙහි වුත්තායෙව සුවුත්තා හොතීති. යස්මා පන අනන්තරාදිපච්චයානාම චිත්තසන්තානස්ස අවිච්ඡෙදාය කිච්චට්ඨානානුක්කමපටිපාදනාය එව ච හොන්ති. තස්මා කුසලාදීසු අරූපධම්මෙසු යොකොචි ධම්මො යස්ස කස්සචි අවිරුද්ධස්ස ධම්මස්ස පච්චයො න න හොතීති වුත්තං **අනන්තරනිරුද්ධාචිත්තචෙතසිකාධම්මාති**ආදි. තත්ථ අවිරුද්ධස්සාතිඑතෙන අඤ්ඤමඤ්ඤවිරුද්ධානං කුසලාකුසලානං සොමනස්සදොමනස්සානඤ්ච අඤ්ඤමඤ්ඤං අනන්තර පච්චයපටික්ඛෙපො වෙදිතබ්බො. **පටුප්පන්නානන්ති** පුනුප්පන්නානං පටිපාටියා උප්පන්නානංවා. පුනප්පුනං සන්තානපරිභාවනාවසෙන පවත්තො ආසෙවනපච්චයොනාම, කෙවලං පයොගසාධනීයෙසු ජවවෙග සහිතෙසු චිත්තුප්පාදෙසු එව ලබ්භතීති වුත්තං **පුරිමානි ජවනානීති**ආදි. තත්ථ **ජවනානීති** මග්ගඵලජවනවජ්ජානි ලොකිය කුසලා කුසලක්‍රියජවනානි **පච්ඡිමානංජවනානන්ති** ඵලජවනවජ්ජානං කුසලාකුසලක්‍රියජවනානං. භින්නජාතිකා හි ධම්මා අඤ්ඤමඤ්ඤං සබ්බාකාරපාරිපූරං පරිවාසංනාම ගහෙතුංවා ගාහාපෙතුංපා න සක්කොන්ති. යදි සක්කුණෙය්‍යුං, ජාතිමත්තෙනපි ධම්මා පුබ්බාපරං අභින්නාඑව සියුන්ති.

තස්මා භින්නජාතිකං එලජවනං මග්ගතො පරිවාසං ගහෙතුං න සක්කොති. මග්ගොපි අත්තනො පරිවාසං එලස්ස දාතුං න සක්කොති. එලචිත්තානිව පරිකම්මපයොගබලෙන ජවන කිච්චානි හොන්ති, න අඤ්ඤමඤ්ඤං පරිවාසදාන ගහණ බලෙනාති. යස්මා කාමාවචරභාවතො මහග්ගතා නුත්තර භාවප්පත්තිනාම ආසෙවනබලෙන හොති, තස්මා ගොත්‍රභු ඣාන මග්ගානං භූමි භෙදො ඉධ අප්පමාණන්ති දට්ඨබ්බං.

හෙතු.ල. නාමරූපානන්ති එත්ථ හෙතුමග්ගඞ්ගානි අහෙතුකවජ්ජිතානං, ඣානඞ්ගානි පඤ්චවිඤ්ඤාණවජ්ජිතානං සහජාතානං නාමරූපානං. සහජාතරූපලක්ඛණං පන සයමෙව වක්ඛති. චෙතනානාම පවත්තමානා ද්වෙ කිච්චානි සාධෙති සහජාතානං සංවිධානඤ්ච ආයතිං විපාකපාතු භාවත්ථාය තස්මිං සන්තානෙ අත්තනො පවත්තා කාරසඞ්ඛාත බීජනිධානඤ්චාති. තත්ථ සංවිධානකිච්චං සබ්බචෙතනා සාධාරණං හොති. බීජනිධානකිච්චං පන කුසලාකුසලභාවප්පත්තායඑව චෙතනාය හොතීති වුත්තං සහජාතාචෙතනාතිආදි. තත්ථ **සහජාතාචෙතනා**ති අන්තමසො පඤ්චවිඤ්ඤාණ සහජාතාපි චෙතනා. සාපි හි සහජාතානං සංවිදහනසඞ්ඛාතෙන කම්මභාවෙන පවත්තත්තා කම්මංඑවනාම හොතීති. යස්මා අත්තනො පවත්තාකාරසඞ්ඛාතස්ස විපාකබීජස්ස නිදහනංනාම, න තාවදෙව බීජකිච්චං සම්පාදෙති. අම්බබීජාදීනි විය පරිණතභාවං පත්වා ඛණන්තරෙඑව සම්පාදෙතීති වුත්තං නානාක්ඛණිකා චෙතනාතිආදි. තත්ථ **නානාක්ඛණිකාචෙතනා**ති අත්තනො පච්චයුප්පන්නධම්ම පවත්තික්ඛණතො විසුං භූතෙ අතීතකාලෙ සිද්ධා කුසලා කුසලචෙතනා. කුසලාකුසලචෙතනාතිවා පාඨො සියා.

විපාකක්ඛන්ධාඅඤ්ඤමඤ්ඤංසහජාතානංරූපානන්ති එත්ථ අඤ්ඤමඤ්ඤස්සච සහජාතරූපානඤ්චාති අත්ථො. යථානාම පුරෙ ජාතා සාලරුක්ඛපොතකා පච්ඡා අනුවස්සං වස්සන්තානං වුට්ඨිධාරානං වසෙන වුද්ධිං විරූළ්හිං වෙපුල්ලං පත්වා තස්මිං ඨානෙ යාවකප්පාවසානාපි මහන්තස්ස සාලවනසණ්ඩස්ස පවත්තියා පච්චයා හොන්ති. එවං පටිසන්ධික්ඛණතො පට්ඨාය පුරිමචිත්තක්ඛණෙසු උප්පන්නා සකලසරීරෙ කම්මජකායො චිත්තජකායො උතුජකායො ආහාරජ කායොති සබ්බෙ සකලසරීරට්ඨකා චතුසමුට්ඨානික රූපධම්මා පච්ඡාජාතානං පඨමභවඞ්ගාදීනං චිත්තචෙතසිකානං වසෙන වුද්ධිං විරූළ්හිං වෙපුල්ලං පත්වා උපරූපරි චතුසමුට්ඨානික රූපපරංපරාපවත්තියා පච්චයත්තං උපගච්ඡන්තීති වුත්තං **පච්ඡාජාතා චිත්තචෙතසිකා ධම්මා**තිආදි. තත්ථ **පුරෙජාතස්සා**ති ආතීතානන්තරචිත්තෙ ජාතස්සාති වදන්ති. යාව අට්ඨමචිත්තාවා පුරෙජාතස්ස. එත්තකො හි කාලො රූපධම්මානං වඩ්ඪනකාලොනාම. තතොපරං හායනකාලෙ පච්ඡාජාතෙන පයොජනං නත්ථීති. යාව සොළසමචිත්තා එව වා පුරෙජාතස්ස. යදග්ගෙන හි මරණාසන්නකාලෙ වත්ථුරූපං චුතිචිත්තස්ස පුරෙජාතපච්චයතං උපගච්ඡති. තදග්ගෙන චුතිචිත්තංපි තස්ස වත්ථුරූපස්ස පච්ඡාජාතපච්චයො න හොතීති නවත්තබ්බො. තථා සෙසරූපානඤ්ච. යථා හි උපත්ථම්භන්තො ආහාරො වඩ්ඪනපක්ඛෙ ඨිතමෙව උපත්ථම්භති. හායනපක්ඛෙ ඨිතං නුපත්ථම්භතීති නත්ථි. තදාපි තදනුරූපස්ස උපත්ථම්භනස්ස ඉච්ඡිතබ්බත්තා. එවමයංපීති.

අරූපධම්මානං ආනුභාවොනාම මහාවිප්ඵාරො හොති. තස්මා තෙ කායෙකදෙසෙ වත්ථුම්හි උප්පන්නාපි සකලං ඉමං චතුජකායං උපත්ථම්භෙතුං සක්කොන්තියෙවාති වුත්තං **ඉමස්සකායස්සා**ති. චක්ඛාදීනි පසාදවත්ථූනි රූපාදීහි සහලද්ධඝට්ටනානිඑව විඤ්ඤාණස්ස ආධාරභාවං ගච්ඡන්ති. ඝට්ටනඤ්ච ඨිතිපත්තකාලෙඑවාති තෙසං නිච්චකාලංපි අත්තනො විඤ්ඤාණස්ස පුරෙජාතපච්චයතා සිද්ධි හොති. විඤ්ඤාණඤ්චනාම පඤ්චවොකාරභවෙ වත්ථුනිස්සයෙන විනා උප්පජ්ජිතුං නසක්කොතීති, යදා පුරෙජාතංවා වඩ්ඪනපක්ඛෙ ඨිතංවා වත්ථුං න ලභති, තදා පටිසන්ධිකාලෙවා මරණාසන්නකාලෙවා යං යං ලභති, තං තං නිස්සාය උප්පජ්ජතියෙව. යදා පන පුරෙ ජාතං සුට්ඨු බලවන්තඤ්ච වත්ථුං ලභති, තදා තදෙව නිස්සාය පවත්තති. තඤ්ච නියමතො පවත්තිකාලෙඑව ලබ්භති, නො පටිසන්ධිකාලෙ. නහි තදා විඤ්ඤාණපච්චයෙන උප්පන්නං වත්ථුපුරෙජාතං භවිතුං සක්කොතීති වුත්තං **ඡවත්ථූනි පවත්තිය**න්ති.

පඤ්චාලම්බණානිච පඤ්චවිඤ්ඤාණවීථියාති ඉදං නියමසිද්ධිගහණ වසෙන වුත්තං. සබ්බානි පන පච්චුප්පන්නභූතානි නිප්ඵන්නරූපානි මනොවිඤ්ඤාණ වීථියා පුරෙජාතපච්චයා හොන්තියෙව. එවඤ්ච කත්වා පට්ඨානෙ පච්චුප්පන්නො ධම්මො පච්චුප්පන්නස්ස ධම්මස්ස පුරෙජාතපච්චයෙන පච්චයො. ආරම්මණපුරෙජාතං චක්ඛුං අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො විපස්සති. සොතං, ඝානං, ජිව්හං, කායං, රූපෙ, සද්දෙ, ගන්ධෙ, රසෙ, ඵොට්ඨබ්බෙ, වත්ථුං, පච්චුප්පන්නෙ ඛන්ධෙ අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො විපස්සති, පච්චුප්පන්නං චක්ඛුං අස්සාදෙති අභිනන්දතීතිආදි වුත්තං. අට්ඨකථායඤ්ච උප්පාදක්ඛණං අතික්කමිත්වා ඨිතිපත්තං අට්ඨාරසවිධං රූපමෙව පුරෙජාතපච්චයොති වුත්තන්ති. එත්ථච කිඤ්චාපි පට්ඨානෙ පච්චුප්පන්නාරම්මණං පටිසන්ධිචිත්තං පච්චුප්පන්නාරම්මණස්ස භවඞ්ගස්සඅනන්තරපච්චයෙන පච්චයොති එවං පටිසන්ධිභවඞ්ගානංපි පච්චුප්පන්නාරම්මණතාය වුත්තත්තා පච්චුප්පන්නභූතානි කම්මනිමිත්ත ගතිනිමිත්තානි ආරබ්භ පවත්ති කාලෙ පටිසන්ධිචිත්තානංපි ආරම්මණපුරෙජාතං ලබ්භමානං විය දිස්සති. එවංසන්තෙපි පුරෙජාතපච්චයස්ස පච්චනියෙ පටිසන්ධික්ඛණෙ විපාකා බ්‍යාකතො එකො ඛන්ධොතිආදිනා පාළියංඑව තං පටික්ඛිත්තන්ති. එත්ථච ආරුප්පෙ විය පටිසන්ධික්ඛණෙපි වත්ථුපුරෙ ජාතස්ස අභාවා අපරිබ්‍යත්තත්තාවා තස්ස ආරම්මණස්ස ආරම්මණමත්තභාවෙඑව ඨිතත්තා පටික්ඛිත්තන්ති කාරණං වදන්ති. **ආරම්මණමෙවගරුකත**න්ති පච්චවෙක්ඛනවසෙන අස්සාදනාදිවසෙනච ගරුකතං ඉට්ඨාරම්මණ මාහ. තඤ්ච ඛො තස්සතස්ස පුග්ගලස්ස ඉච්ඡාවසෙන වෙදිතබ්බං. ගූථකුණපාදීනිපි හි තදභිනන්දන්තානං කිම්මක්ඛික සුනඛ ගිජ්ඣ කාකාදීනං ගරුකතානිඑව ආරම්මණානි හොන්තීති.

[230] යං පන **විභාවනියං**

‘‘ගරුකතන්ති ගරුං කත්වා පච්චවෙක්ඛිත’’න්තිආදි වුත්තං. තං අනුපපන්නං.

චක්ඛුං ගරුං කත්වා අස්සාදෙති අභිනන්දතීතිආදිනා අස්සා දනාදිවසෙනපි අස්ස නිද්දෙසස්ස පවත්තත්තාති. **රාගාදයො පන ධම්මා**ති එතෙන රාගො දොසො මොහො මානො දිට්ඨි පත්ථනාති එවං වුත්තෙහි ධම්මෙහි සහ දස අකුසලකම්මපථා පඤ්චඅනන්තරිය කම්මානිච ගහිතානි හොන්ති. තත්ථ අනන්තරියවජ්ජානි තානි සමතික්කමමුඛෙන යථාරහං අජ්ඣත්තං සබ්බෙසං චතුභූමක කුසලානං අනන්තරියකම්මානි පන කාමාවචරකුසලානමෙව උප්පත්තියා බලවනිස්සයා හොන්ති. තානියෙවච සබ්බානි යථාරහං අජ්ඣත්තඤ්ච බහිද්ධාච රාගාදීනං පාණාතිපාතාදීනඤ්ච සබ්බෙසං අකුසලානං කායිකසුඛදුක්ඛාදීනඤ්ච අබ්‍යාකතධම්මානං උප්පත්තියා බලව නිස්සයා හොන්ති. **සද්ධාදයොති** එතෙන සද්ධා සීලං සුතං චාගො පඤ්ඤාති එවං වුත්තෙහි ධම්මෙහි සහ සබ්බෙ දානසීලාදයො චතුභූමකකු සලානං රාගාදි අකුසලානං සුඛදුක්ඛාදිචතුභූමක අබ්‍යාකතා නඤ්ච උප්පත්තියා බලවනිස්සයා හොන්තීති. **සුඛං දුක්ඛං පුග්ගලො භොජනං උතුසෙනාසනන්ති** එතෙන නිබ්බානවජ්ජා සබ්බෙ චතුභූමකා බ්‍යාකතා ගහිතා, තෙපි හි යථාරහං අජ්ඣත්තඤ්ච බහිද්ධාච කුසලාකුසලා බ්‍යාකතධම්මානං උප්පත්තියා බලවනිස්සයා හොන්තීති. **කම්මංවිපාකානන්ති** එත්ථ සුට්ඨු බලවං කම්මං අධිප්පෙතං, න දුබ්බලන්ති. කස්මා පනෙත්ථ රූපධම්මා පච්චයුප්පන්නෙසු න ගහිතා. නනු තෙසංපි බහිද්ධා රුක්ඛතිණාදීනං වුද්ධිවිරූළ්හි වෙපුල්ලත්ථාය අජ්ඣත්තඤ්ච ආරොගයාදිඅත්ථාය පථවිරස ආපොරස වස්සොදක බීජමූලභෙසජ්ජාදයො බලවනිස්සයා හොන්තීති. අයං පනත්ථො මූලටීකායං කථිතොයෙව. වුත්තඤ්හි තත්ථ –

> නහි රූපාබ්‍යාකතං පකතූපනිස්සයං ලභති. අචෙතනෙන රූපසන්තානෙන පකතස්සෙව අභාවතො. යථා හි අරූපසන්තානෙන කත්තුභූතෙන සද්ධාදයො නිප්ඵාදිතා උතුභොජනාදයොච උපසෙවිතා. න එවං රූපසන්තානෙන. යස්මිඤ්ච උතුබීජාදිකෙ කම්මාදිකෙච සති රූපං පවත්තති. න තං තෙන රූපෙන පකතං හොති. සචෙතනස්සෙව හි උප්පාදනූපසෙවනපයොගවසෙන චෙතනං පකප්පනං පකරණං. රූපඤ්ච අචෙතනන්ති.

ඉදං වුත්තං හොති, දුවිධං සන්තානං රූපසන්තානං අරූපසන්තානන්ති. තත්ථ යෙන සන්තානෙන පුබ්බෙ කිඤ්චි සුට්ඨුඋප්පාදිතංවා හොති උපසෙවිතංවා, තස්සෙව පුබ්බෙ අත්තනා උප්පාදිතූපසෙවිතා ධම්මා කාලන්තරෙ අත්තනො උපනිස්සයපච්චයා හොන්ති. පකරණසඞ්ඛාතඤ්ච තථා උප්පාදනූපසෙවනංනාම සචෙතනෙ අරූපසන්තානෙඑව ලබ්භති, න අචෙතනෙ රූපසන්තානෙති. තස්මා රූපධම්මා උපනිස්සයංනාම නලබ්භන්තීති. ඉමස්මිං සති ඉදං හොති, අසති න හොතීති එවං වුත්තෙන සුත්තන්තිකපරියායෙන පන උපනිස්සයො නාම රූපධම්මානං මජ්ඣෙපි වත්තබ්බොයෙවාති.

[231] විභාවනියං පන

> ‘‘යථාරහං අජ්ඣත්තඤ්ච බහිද්ධාච රාගාදයො.ල. සෙනාසනඤ්චාති’’ වියොජෙත්වා ‘‘රාගාදයො හි අජ්ඣත්තං නිප්ඵාදිකා. පුග්ගලාදයො බහිද්ධා සෙවිතාති’’ වුත්තං. තං නසුන්දරං.

න හි අත්තනො පරස්සච උප්පන්නා රාගාදයො පරස්ස අත්තනො ච සන්තානෙ රාගාදීනං බලවනිස්සයා න හොන්ති. සමානච්ඡන්දානං ඉත්ථී පුරිසාදීනං මනොපදොසික දෙවාදීනඤ්චෙත්ථ රාගාදයො නිදස්සනං.

[232] යාච තත්ථ

> ‘‘යථායීතවසෙන යොජනං’’ කත්වා ‘‘අත්තනොහි රාගාදයො’’තිආදිනා අත්ථවිභාවනා කතා. සාපි අනුපපන්නායෙව.

තාය හි අත්තනො රාගාදයො සද්ධාදයොච අජ්ඣත්තං කුසලාදීනං අත්තනො සද්ධායො පන බහිද්ධා කුසලස්සාති එවං අපරිපුණ්ණස්ස අත්ථස්ස විභාවිතත්තාති.

[233] යඤ්ච

> ‘තත්ථා’තිආදිනා අත්තනොරාගාදයොනිස්සායඅජ්ඣත්තං කුසලාකුසලානමෙව උප්පත්තිවිධානං වුත්තං. තංපි අනුපපන්නමෙව.

නයදස්සනමත්තභූතංපි හි සංවණ්ණනාවාක්‍යංනාම නයමුඛං පරිපුණ්ණං කත්වා වත්තබ්බං හොතීති. **ගරුකතංආරම්මණන්ති** එත්ථ සබ්බං ලොකියකුසලං හෙට්ඨිමමග්ගඵලනිබ්බානානි ච කාමාවචර කුසලස්ස අරහත්තමග්ගඵලනිබ්බානානි චතුන්නං ඤාණසම්පයුත්ත මහාක්‍රියජවනානං. නිබ්බානං අට්ඨවිධලොකුත්තරස්ස ඨපෙත්වා පටිඝද්වය මොමූහ ද්වය දුක්ඛසහගත කායවිඤ්ඤාණානි අවසෙසං සබ්බං ලොකිය කුසලාකුසලාබ්‍යාකතධම්මජාතං ලොභසහගතචිත්තස්සාති එවං පච්චය පච්චයුප්පන්න විභාගො වෙදිතබ්බො.

[234] යං පන **විභාවනියං**

“ගරුක තංආලම්බණන්ති පච්චවෙක්ඛනඅස්සාදාදිනා ගරුකතං ආරම්මණ”න්ති වත්වා තං විභාවෙන්තෙන “තඤ්හි ඣානමග්ග ඵලවිපස්සනා නිබ්බානාදිභෙදං පච්චවෙක්ඛන අස්සාදාදිමග්ගඵලාදිධම්මෙ අත්තාධීනෙ කරොතීති ආරම්මණාධිපතිනාමා”ති වුත්තං. තං න සුන්දරං.

දාන සීල උපොසථකම්ම පුබ්බෙ සුචිණ්ණගොත්‍රභු වොදාන මග්ගඵල නිබ්බානානිචෙව රාගදිට්ඨිචක්ඛුසොතාදීනිචාති පන වත්තබ්බං. විපස්සනාතිච ඉදං ගොත්‍රභුවොදානානියෙව සන්ධාය වුත්තං සියා. නව තානි නිබ්බානාරම්මණානි විපස්සනානාම හොන්තීති. **සහජාතානංනාමරූපාන**න්ති ද්විහෙතුක තිහෙතුක ජවනසහ ජාතානන්ති අධිප්පායො. **අඤ්ඤමඤ්ඤං සහජාත රූපානඤ්චා**ති අඤ්ඤමඤ්ඤස්සච පටිසන්ධික්ඛණෙ කම්මසමුට්ඨානරූපානං පවත්තියං චිත්ත සමුට්ඨානරූපානඤ්ච. එස නයො පරත්ථපි. පඤ්චවොකාරභවෙ පටිසන්ධික්ඛණෙ විඤ්ඤාණං වත්ථුනා විනා පතිට්ඨං නලභති. වත්ථුවතෙන විනා පතිට්ඨං නලභතීති වුත්තං **පටිසන්ධික්ඛණෙ වත්ථුවිපාකා අඤ්ඤමඤ්ඤ**න්ති. අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයෙ යො අත්තනො උපත්ථම්භකං පච්චුපත්ථම්භති. සොඑව පච්චයුප්පන්නභාවං ගච්ඡති. චිත්තසමුට්ඨාන රූපානිච චිත්තං කිඤ්චි උපත්ථම්භෙතුං නසක්කොන්ති. තථා උපාදාරූපානිච මහාභූතෙති වුත්තං **චිත්තචෙතසිකාධම්මාඅඤ්ඤමඤ්ඤ**න්තිආදි.

[235] විභාවනියං පන

“යස්මා පන අඤ්ඤමඤ්ඤුවත්ථම්භනවසෙනෙව අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයතා. න සහජාතමත්තතොති පවත්තියං රූපං නාමානං අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයො න හොති. තස්මා වුත්තං චිත්තචෙතසිකා ධම්මා අඤ්ඤමඤ්ඤන්ති” වුත්තං. තත්ථ න සහජාතමත්තතොති එතෙන යදි සහජාතමත්තතො අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයතාසියා. එවංසති පවත්තියං රූපං නාමානං අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයො සියාති අනුඤ්ඤාතං හොති. සහජාතපච්චයෙපි පන පවත්තියං රූපං නාමානං පච්චයො නහොතියෙව. තස්මා න සුන්දරමෙතන්ති.

ඡවත්ථූනි සත්තන්නං විඤ්ඤාණධාතූනන්ති එත්ථ වත්ථුසහජාත නිස්සයො වත්ථුපුරෙජාතනිස්සයො වත්ථාරම්මණපුරෙජාතනිස්සයොති තිවිධො වත්ථුනිස්සයො. තත්ථ පටිසන්ධික්ඛණෙ වත්ථු විපාකානං ඛන්ධානං වත්ථුසහජාතනිස්සයො. යං පන පවත්තියං පුරෙජාතං, වත්ථුං නිස්සාය චිත්තං උප්පජ්ජති, තං තස්ස චිත්තස්ස වත්ථුපුරෙජාතනිස්සයොනාම. යං පන පුරෙජාතං වත්ථු යස්ස චිත්තස්ස නිස්සයොචෙව හොති ආරම්මණඤ්ච, තං තස්ස වත්ථාරම්මණ පුරෙජාතනිස්සයොනාම. වුත්තඤ්හෙතං පට්ඨානෙ ආරම්මණ නිස්සය පුරෙජාතවිප්පයුත්ත අත්ථිඅවිගතන්ති තීණීති. කථඤ්ච තං චිත්තස්ස නිස්සයොච ආරම්මණඤ්ච හොතීති. පච්චුප්පන්නං වත්ථුං ආරබ්භ සම්මසනවසෙනවා අස්සාදනාදිවසෙනවා ඉද්ධිවිධකිච්චාධිට්ඨානවසෙනවා චිත්තං උප්පජ්ජති, එවං තං චිත්තස්ස නිස්සයොච ආරම්මණඤ්ච හොතීති. වුත්තඤ්හෙතං පට්ඨානෙ-අජ්ඣත්තං වත්ථුං අනිච්චතො දුක්ඛතො විපස්සති, අස්සාදෙති. අභිනන්දති. තං ආරබ්භ රාගො උප්පජ්ජති, දිට්ඨි උප්පජ්ජති, විචිකිච්ඡා උප්පජ්ජති, උද්ධච්චං උප්පජ්ජති. දොමනස්සං උප්පජ්ජතීති.

එත්ථ පන ආචරියා ඉමං වත්ථාරම්මණපුරෙජාතනිස්සයංනාම මරණාසන්නකාලෙඑව වාචනාමග්ගං ආරොපයිංසු. අයංපනෙත්ථ තෙසං අධිප්පායො. අට්ඨකථායං තාව අනිට්ඨෙ ඨානෙ ආවජ්ජනෙන විනා වීථිචිත්තානං පවත්ති පටිසිද්ධා හොති. තථා එකාවජ්ජනවීථි යඤ්ච චිත්තානං ආරම්මණංනාම ධම්මතොච කාලතොච අභින්නමෙව ඉච්ඡන්ති අට්ඨකථාචරියා. පකතිකාලෙච චිත්තානිනාම පච්චෙක වත්ථුනිස්සයානි හොන්ති. තස්මා යදා පච්චුප්පන්නං අජ්ඣත්තං වත්ථුං ආරබ්භඅනිච්චාදිවසෙන සම්මසන්ති, එතං මමාතිවා අස්සාදෙන්ති, තදායං වත්ථු ආවජ්ජිතං හොති. ජවනානිපි තදෙව ගණ්හන්ති. න අත්තනො අත්තනො නිස්සයවත්ථූනි. යදි හි තානිවා අඤ්ඤංවා ආරම්මණං ගණ්හෙය්‍යුං. නිරාවජ්ජනානිනාම ජවනානි හොන්ති. කස්මා, ආවජ්ජනෙන ආවජ්ජිතං අගහෙත්වා අඤ්ඤං ගහෙත්වා පවත්තනතොති. භින්නා රම්මණානිචනාම හොන්ති. පච්ඡා උප්පන්නානි පච්චෙකවත්ථූනිවා අඤ්ඤංවා ගහෙත්වා පවත්තනතොති. නව තථා සක්කා භවිතුං අට්ඨකථා විරොධතො. තස්මා සො වත්ථාරම්මණ පුරෙජාතපච්චයො පකති කාලෙ න සක්කා ලද්ධුන්ති. මරණාසන්නකාලෙ පන සබ්බානි ආවජ්ජනාදීනි චිත්තානි එකමෙව වත්ථුං නිස්සාය පවත්තන්තීති තං ආරබ්භ පවත්තානං ආවජ්ජනාදීනං තෙසං තදෙව වත්ථුච ආරම්මණඤ්ච හොති. එවඤ්හි සති තෙසං නිරාවජ්ජනතාවා භින්නාරම්මණතාවා නත්ථීති අයං තෙසං අධිප්පායොති.

තත්ථ පන යදි ආවජ්ජනෙන ආවජ්ජිතං වත්ථුං අගහෙත්වා අත්තනො අත්තනො නිස්සයවත්ථූනි ගණ්හෙය්‍යුං. නිරාවජ්ජනානිනාම ජවනානි භවෙය්‍යුන්ති ඉදං තාව න යුජ්ජති. ආවජ්ජනෙන ආවජ්ජි තප්පකාරස්සෙව ගහණතො. යථා හි ආවජ්ජනංපි වත්ථුන්ත්වෙව ආවජ්ජති. තථා ජවනානිච වත්ථුන්ත්වෙව ජවන්ති. නො අඤ්ඤථාති නත්ථි ජවනානං නිරාවජ්ජනතාති. යථා ච නිරාවජ්ජනතා නත්ථි, තථා භින්නාරම්මණතාපි තෙසං නත්ථියෙව. කස්මා, විභාගස්ස අසම්භවතො. නහි සන්තතිඝනවසෙන එකීභූතම්ව පුබ්බාපරං පවත්ත මානෙසු බහූසු වත්ථූසු එකමෙකං වත්ථුං ඉදමෙවාති විසුං කත්වා ආවජ්ජනංවාජවනානිවා ගහෙතුං සක්කොන්ති. නව තථා අසක්කුණෙයොසු ඨානෙසු එකන්තෙන ධම්මතොවා කාලතොවා භින්නා රම්මණතානාම සක්කා ලද්ධුන්ති ඉති භින්නාරම්මණතාපි තෙසං නත්ථි යෙවාති. එත්තාවතා ඉමස්ස වත්ථාරම්මණපුරෙජාතනිස්සය විධානස්ස පකතිකාලෙපි ලබ්භමානතා සාධිතා හොතීති.

අපිච, සබ්බං පච්චුප්පන්නං අත්තනො රූපකායං ආරබ්භ රූපං මෙ අනිච්චන්තිවා එතං මමාතිවා සමනුපස්සන්තානං අජ්ඣත්තරූපෙසු ඉදං නාමරූපං තස්සචිත්තස්ස ආරම්මණං නහොතීති නවත්තබ්බං. ආරම්මණ භූතෙසු පන තෙසු කිඤ්චි ආරම්මණමත්තං කිඤ්චි ආරම්මණපුරෙජාතං කිඤ්චි වත්ථාරම්මණපුරෙජාතං හොතීති සක්කා වත්තුන්ති. **කබළී කාරො ආහාරොති** කාමාවචරසත්තානං පටිසන්ධිතො පට්ඨාය උප්පන්නො චතුසමුට්ඨානික රූපාහාරොචෙව බහිද්ධාහාරොච. ගබ්භසෙය්‍යකානඤ්හි යාව මාතුයා ආහාරඵරණං නලබ්භති, තාව කලලාදිකාලෙසු තිසමුට්ඨානිකො අජ්ඣත්තාහාරොයෙව උපත්ථම්භනකිච්චං සාධෙති. වුත්තඤ්හෙතං පට්ඨානෙ-පටිසන්ධික්ඛණෙ කබළීකාරො ආහාරො ඉමස්ස කායස්ස ආහාරපච්චයෙන පච්චයොති, ඔජට්ඨමකරූපසමුට්ඨාපනං පනස්ස බහිද්ධාහාරූපත්ථම්භනං ලද්ධකාලෙයෙවාති දට්ඨබ්බං. යදිඑවං –

යඤ්චස්ස භුඤ්ජති මාතා, අන්නං පානඤ්ච භොජනං. තෙන සො තත්ථ යාපෙති, මාතුකුච්ඡිගතො නරොති

කස්මා වුත්තන්ති. පාකටාහාරෙන තස්ස යක්ඛස්ස බොධනත්ථන්ති. **ඉමස්සකායස්සාති** ගබ්භසෙය්‍යකානං තාව පටිසන්ධිචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ එකසමුට්ඨානිකස්ස ඨිතිභඞ්ගක්ඛණෙසු ද්විසමුට්ඨානි කස්ස තතොපරං තිසමුට්ඨානිකස්ස ඔජාඵරණකාලෙ චතුසමුට්ඨානිකස්සච කායස්ස. ඉතරෙසංපි යථාසම්භවං වත්තබ්බං. රූපලොකෙ පන විනාපි දුවිධෙන ඔජාහාරකිච්චෙන අප්පනාපත්ත කම්මවිසෙසෙන සිද්ධස්ස සුචිරංපි අද්ධානං ඵරිතුං සමත්ථස්ස රූප ජීවිතින්ද්‍රියස්ස තථාරූපානඤ්ච භවඞ්ගපරියාපන්නානං අරූපාහාරානං වසෙන අනෙකකප්පානිපි අත්තභාවස්ස පවත්ති වෙදිතබ්බා. එතෙනුපායෙන කම්මජකායබහුතරෙසු දෙවෙසු පෙතනිරයෙසුච සුචිරංපි කාලං බහිද්ධාහාරෙන විනා අත්තභාවස්ස පවත්ති වත්තබ්බා. තෙසු පන අජ්ඣත්තාහාරොපි ලබ්භතියෙවාති කිඤ්චාපි ඔක්කන්තික්ඛණෙ විපාකක්ඛන්ධාපි වත්ථුස්ස විප්පයුත්තපච්චයා හොන්ති. තෙ පන **චිත්තචෙතසිකාධම්මා සහජාතරූපානන්ති** එත්ථ සඞ්ගය්හිස්සන්තීති කත්වා **ඔක්කන්තික්ඛණෙවත්ථුවිපාකානන්ති** වුත්තං.

සබ්බථාති සබ්බපකාරං සහජාතන්තිආදිනා යොජෙතබ්බං. පකාරොච තිවිධො හොති සහජාතපච්චයොතිආදිවසෙන වෙදිතබ්බො. **රූපජීවිතමිච්චයන්ති** එවං පොරාණෙහි වුත්තො අයං අත්ථිපච්චයො අවිගතපච්චයොචාති යොජෙතබ්බං. නනු කබළීකාරාහාරො රූපජීවිතින්ද්‍රියඤ්ච සහජාතෙ සඞ්ගහෙතබ්බං. එවඤ්හි සති තිවිධොව අත්ථිපච්චයො සියාති.න. සහජනනසඞ්ඛාතස්ස සහුප්පාදනලක්ඛණස්ස අභාවා. සහුප්පාදනලක්ඛණො හි සහජාතපච්චයො. කබළීකාරාහාරොච ඔජට්ඨමකරූපානි උප්පාදෙන්තොපි අත්තනො ඨිතික්ඛණෙඑව උප්පාදෙති, නො උප්පාදක්ඛණෙ. යථාච මහාභූතා සහජාතරූපානි උපත්ථම්භන්තා අත්තනා සහ උප්පාදනපුබ්බකාඑව උපත්ථම්භන්ති, න තථා සො ආහාරො. සො පන විනාච සහුප්පාදනකිච්චෙන සහජාතානිපි අසහජාතානිපි උපත්ථම්භතීති රූපජීවිතංපි සහ උප්පාදනකිච්චෙන විනාච සහ ජාතරූපානි අනුපාලෙති. ඉති ඉමෙ ද්වෙපි ධම්මා සහජාත ලක්ඛණාභාවාඑව සහජාතපච්චයෙ අසඞ්ගහිතා. ඉදානි සබ්බෙපි චතුවීසතිපච්චයා සඞ්ගය්හමානා චත්තාරොපච්චයා හොන්තීති දස්සෙතුං **ආරම්මණූපනිස්සය.ල. සමොධානං ගච්ඡන්තීති** වුත්තං. තත්‍රායං සමොධානවිධි, චතුවීසතියා පච්චයෙසු අධිපති පච්චයො තාව දුවිධො ආරම්මණසහජාතවසෙන. තත්ථ ආරම්මණාධිපති තීසු කම්මවජ්ජෙසු සමොධානං ගච්ඡති. ආරම්මණ මත්තංපි හි කම්මෙන සහ සමොධානං නගච්ඡති. කුතො අධිපති භූතන්ති.

එත්ථ සියා, කස්මා ආරම්මණමත්තංපි.ල. න ගච්ඡතීති වුත්තං. නනු කම්මාරම්මණාපි පටිසන්ධිභවඞ්ගචුතියො හොන්තීති. සච්චං. එත්ථ පන මූලටීකායං කම්මං පන තස්මිං කතෙ පවත්තමානානං කතූපචිත භාවෙන කම්මපච්චයො හොති. න ආරම්මණාකාරෙන. විසය මත්තතාවසෙනච ආරම්මණපච්චයො හොති. න සන්තානවිසෙසනං කත්වා ඵලුප්පාදනසඞ්ඛාතෙන කම්මපච්චයාකාරෙන. තස්මා තෙ පච්චයාකාරවිසභාගත්තා සහ ඝටනං නගච්ඡන්තීති විසජ්ජිතන්ති. සහජාතාධිපති පන අත්ථිපච්චයෙ. නිස්සයපච්චයො තිවිධො සහජාතො වත්ථුපුරෙජාතො වත්ථාරම්මණපුරෙජාතොති. තත්ථ පුරිමා ද්වෙ අත්ථිපච්චයෙ, පච්ඡිමො පන ද්වීසු ආරම්මණත්ථී පච්චයෙසු. සො චෙ ගරුකතො හොති උපනිස්සයෙපීති. පුරෙජාතපච්චයො තිවිධො ආරම්මණපුරෙජාතො වත්ථුපුරෙ ජාතො වත්ථාරම්මණපුරෙජාතොති. තත්ථ වත්ථුපුරෙජාතො අත්ථිපච්චයෙ. ඉතරෙ ද්වෙ ද්වීසු ආරම්මණත්ථිපච්චයෙසු. තෙචෙ ගරුකතා හොන්ති. උපනිස්සයෙපීති. කම්මපච්චයො දුවිධො සහජාතො නානාක්ඛණිකොති. තත්ථ සහජාතො අත්ථිපච්චයෙ. නානාක්ඛණිකො පන දුවිධො බලවා දුබ්බලොච. තත්ථච බලවා දුවිධො අකාලිකො කාලිකොච, තදුභයාපි උපනිස්සයෙ. දුබ්බලො පන විසුං කම්මපච්චයොයෙව. සබ්බො ආහාරපච්චයො සබ්බොච ඉන්ද්‍රියපච්චයො අත්ථිපච්චයෙ.

විප්පයුත්තපච්චයො චතුබ්බිධො සහජාතො වත්ථුපුරෙජාතො වත්ථාරම්මණපුරෙජාතො පච්ඡාජාතොති. තත්ථ පුරිමා ද්වෙ පච්ඡිමොච අත්ථිපච්චයෙ. තතියො පන ද්වීසු ආරම්මණත්ථී පච්චයෙසු. සො චෙ ගරුකතො හොති, උපනිස්සයෙපීති. සෙසෙසු පන සත්තරසපච්චයෙසු හෙතු, සහජාත, අඤ්ඤමඤ්ඤ, විපාක, ඣාන, මග්ග, සම්පයුත්ත, අවිගතවසෙන අට්ඨපච්චයා පච්ඡා ජාතොච අත්ථිපච්චයෙ. අනන්තර සමනන්තර ආසෙවන නත්ථි විගත වසෙන පඤ්චපච්චයා උපනිස්සයෙති. ඉති සබ්බෙපි චතුවීසතිපච්චයා සභාගසඞ්ගහවසෙන සංඛිප්පමානා ආරම්මණාදීසු චතූසු පච්චයෙසු සමොධානං ගච්ඡන්තීති.

[236] විභාවනියං පන

තෙසු චතූසු එකෙකස්මිංපි සබ්බෙ චතුවීසතිපච්චයා සමොධානං ගච්ඡන්තීති ඉමිනා අධිප්පායෙන යං වුත්තං ''නහි සො කොචිපච්චයොති''ආදි. තං සබ්බංපි ආචරියස්ස මතිමත්තමෙව.

[237] යඤ්හි තත්ථ

''නහි සො කොචිපච්චයො අත්ථි. යො චිත්තචෙතසි කානං ආරම්මණභාවං නගච්ඡෙය්‍යාති'' වුත්තං, තං තාව න යුජ්ජති. නහි ඉධ ධම්මසරූපමත්තෙන සමොධානං අධිප්පෙතං. පච්චයට්ඨෙන සහෙව අධිප්පෙතං. නච හෙතාදිපච්චයට්ඨො ආරම්මණාදිපච්චයට්ඨො හොතීති. එසනයො ''සක සකපච්චයුප්පන්නස්සච උපනිස්සයභාවං නගච්ඡතීති'' එත්ථාපි.

එත්ථ පන යො සකසකපච්චයුප්පන්නස්ස උපනිස්සයභාවං නගච්ඡති. නහි සො කොචි පච්චයො අත්ථීති යොජනා.

[238] යඤ්ච තත්ථ

''කම්මහෙතුකත්තාව ලොකප්පවත්තියා ඵලහෙතූපචාර වසෙන සබ්බෙපි කම්මසභාවං නාතිවත්තන්තීති'' වුත්තං.

[239] යඤ්ච

''තෙච පරමත්ථතො ලොකසම්මුතිවසෙනච විජ්ජමානා යෙවාති'' වුත්තං. තදුභයං පන සබ්බසො සාසනයුත්ති යාපි විරුද්ධමෙවාති.

එත්ථාති එතස්මිං පට්ඨානනයෙ. **සබ්බත්ථාපීති** සබ්බෙසු සහ ජාතසභාගෙසු පච්චයෙසු. යස්මා පන පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණංනාම නාමරූපානං අඤ්ඤමඤ්ඤපටිබද්ධඔකාසෙ චුතිපරිච්ඡින්නස්ස සකලස්ස තස්ස තස්ස භවස්ස සීසභූතං බීජභූතඤ්ච හොති. යතො සකලකායභූතස්ස නානාරූපාරූපසන්තානස්ස නිබ්බත්ති හොති. බීජතො විය මහාරුක්ඛස්ස. යථාහ –

විඤ්ඤාණඤ්ච හි ආනන්ද මාතුකුච්ඡිස්මිං න ඔක්කමිස්සථ. අපිනුඛො නාමරූපං මාතුකුච්ඡිස්මිං සමුච්චිස්සථාති. නො හෙතං භන්තෙ. විඤ්ඤාණඤ්ච හි ආනන්ද මාතුකුච්ඡිස්මිං ඔක්කමිත්වා වොක්කමිස්සථ. අපිනුඛො නාමරූපං ඉත්ථත්තාය අභිනිබ්බත්තිස්සථාති. නොහෙතං භන්තෙ. විඤ්ඤාණඤ්ච හි ආනන්ද දහරස්සෙව සතො වොච්ඡිජ්ජිස්සථ කුමාරස්සවා කුමාරිකායවා. අපිනුඛො නාමරූපං වුද්ධිං විරුළ්හිං වෙපුල්ලං ආපජ්ජිස්සථාති. නොහෙතං භන්තෙ. තස්මා හි ආනන්ද එසෙව හෙතු එස නිදානං එස සමුදයො එස පච්චයො නාමරූපස්ස. යදිදං විඤ්ඤාණන්ති.

තත්ථ සමුච්චිස්සථාති වඩ්ඪිස්සථ. නාමරූපඤ්හි විඤ්ඤාණස්ස වඩ්ඪියෙවාති. වොක්කමිස්සථාති භිජ්ජිස්සථ. ඉත්ථත්ථායාති ඊදිසස්ස අත්තභාවස්ස අත්ථායාති අත්ථො. වුද්ධිං විරුළ්හිං වෙපුල්ලන්ති පඨමවයවසෙන වුද්ධිං. මජ්ඣිමවයවසෙන විරුළ්හිං. පච්ඡිමවයවසෙන වෙපුල්ලන්ති අට්ඨකථායං වුත්තං. තස්මා පටිසන්ධික්ඛණෙ රූපුප්පත්තියා එකන්තෙන විඤ්ඤාණපච්චයතා වෙදිතබ්බා. එවං උප්පන්නඤ්ච පනෙතං පටිසන්ධිරූපං පුන සයං තස්මිං භවෙ යාව චුතියා පවත්තමානානං සබ්බාසං චතුසමුට්ඨානිකරූපසන්තතීනං සීත භූතං බීජභූතඤ්ච හොති. අතිබලවන්තංපි හි චිත්තං පුරිමුප්පන්නාය රූපපවෙණියා අසති රූපං ජනෙතුං නසක්කොති. එවං උතු ආහාරාපීති. තතොයෙව හි අරූපභවෙ කාමාවචරාදීනි රූපජනකචිත්තානිපි තත්ථ රූපං නජනෙන්තීති. අසඤ්ඤසත්තෙපි උතු සමුට්ඨානරූපසන්තතියො පඨමුප්පන්නාය කම්මජරූපසන්තතියා විජ්ජ මානත්තාඑව උප්පජ්ජන්තීති. වුත්තඤ්හි විභඞ්ගට්ඨකථායං අරූපං පන රූපස්ස ඔකාසො න හොතීති යස්මිං රූපෙ සති චිත්තං අඤ්ඤං රූපං උප්පාදෙය්‍ය. තදෙව තත්ථ නත්ථීති අත්ථො. පුරිමරූපස්සාපි හි පච්චයභාවො අත්ථි පුත්තස්ස පිතිසදිසතාදස්සනතොති. එත්ථච පුත්තස්ස පිතිසදිසතාදස්සනතොති එතෙන ඉමමත්ථං දස්සෙති. යථා තිණරුක්ඛානං බීජභාවසඞ්ඛාතං නියාමරූපංනාම අත්ථි. යස්ස ආනුභාවෙන තන්නිබ්බත්තාතිණරුක්ඛා වඩ්ඪන්තා යථාවා තථාවා අවඩ්ඪිත්වාඅත්තනා සමානබීජෙහිඑව තිණරුක්ඛෙහි සබ්බසො සදිසා කාරං ගහෙත්වා වඩ්ඪන්ති. එවමෙවං ගබ්භසෙය්‍යකානං සත්තානං යොනි භාවසඞ්ඛාතං නියාම රූපංනාම අත්ථි. යස්සානුභාවෙන තෙ සමාන ජාතිකෙහිඑව කුලෙහි විසෙසතො මාතාපිතූහි එව සබ්බසො සදිසරූපසණ්ඨානා හොන්ති. ඉති බීජනියාමො විය යොනිනියාමොපි හොති. සොච පටිසන්ධිරූපස්සෙව ආනුභාවොති වෙදිතබ්බො.

අපිච, අයං යොනිනියාමොනාම කලලකාලාදීසු පුත්තානං සරීරෙසු මාතාපිතූහි සමුදාගතං උතුජරූපසන්තානංඑව. යස්ස ආනුභාවෙන තංසන්තානං සමානජාතිකසත්තසණ්ඨානසදිසං අත්තනො ඤාතිකුලසදිසඤ්ච හොති. යථාහිඉත්ථිභාවාදිරූපං සත්තානං ඉත්ථිලිඞ්ගාදීනි බීජරූපඤ්ච තිණරුක්ඛානං තංතංවණ්ණසණ්ඨානා දීනි නියාමෙති. එවං යොනිරූපං නානාජාතිවසෙන සත්තානං නියාමකං වවත්ථාපකං හොතීති. එත්තාවතා පවත්තියං ඨපෙත්වා චිත්තජරූපං සබ්බෙසං තිසමුට්ඨානිකරූපානං උප්පත්තියා චිත්තනිරපෙක්ඛතා පුරිමුප්පන්න රූපපවෙණි පටිබද්ධතාච

සාධිතා හොති. තෙනෙවච තෙසං චිත්තස්ස ඨිතිභඞ්ගක්ඛණෙසුපි චිත්තරහිතෙ නිරොධසමාපත්ති කාලෙපි උප්පත්ති හොතීති. තෙන වුත්තං **සහජාතරූපන්ති පනෙත්ථා**තිආදි. **ඉතීති**ආදි නිගමනං. තත්ථ **සම්භවං**ති යථා සම්භවං. සම්භවාතිවා සම්භූතා. **අජ්ඣත්තඤ්චා**ති අජ්ඣත්තභූතාච. **බහිද්ධාචා**ති බහිද්ධාභූතාච. **සඞ්ඛතා**ති සඞ්ඛතභූතා. **අසඞ්ඛතා**ති අසඞ්ඛතභූතා. එවං තෙකාලිකාච කාලමුත්තාච අජ්ඣත්තබහිද්ධා සම්භූතාච. තථා සඞ්ඛතාසඞ්ඛතභූතාච පඤ්ඤත්ති නාමරූපානං වසෙන තිවිධා ඨිතා ධම්මා පට්ඨානෙ සබ්බථා චතුවීසති පච්චයානාම හොන්තීති යොජනා. එත්ථච තිවිධා ඨිතානං ධම්මානං තෙකාලිකාදිභාවෙ සති චතුවීසතිපච්චයානංපි යථාසම්භවං තෙකාලිකාදිභෙදො සිද්ධො හොති. තත්ථ ආරම්මණඅධිපති උපනිස්සයපච්චයා තෙකාලිකා කාලමුත්තාච හොන්ති.

[240] විභාවනියං පන

''ආරම්මණඅධිපතිඋපනිස්සයපච්චයානං තිකාලිකානන්ති'' වුත්තං. තං න යුජ්ජති.

පඤ්ඤත්තිනිබ්බානානංපි කාලමුත්තානං තෙසු පවිට්ඨත්තාති. තත්ථ ඉමස්මිං භවෙ අභිනවානං ධනධඤ්ඤභොගානංවා විජ්ජාසිප්පසුතපරි යත්තීනංවා සීලසමාධිපඤ්ඤානංවා භවන්තරෙ භවසම්පත්තිභොග සම්පත්ති මග්ගඵලසම්පත්තීනංවා පටිලාභත්ථාය පුබ්බයොගං කරොන්තස්ස අනාගතානං තාසං උපනිස්සයපච්චයතා වෙදිතබ්බා. පට්ඨානෙ පන අනාගතං චක්ඛුසම්පදං පත්ථයමානො සොත, ඝාන, ජිව්හා, කායසම්පදං, වණ්ණසම්පදං, සද්ද, ගන්ධ, රස, ඵොට්ඨබ්බසම්පදං පත්ථයමානො අනාගතෙ ඛන්ධෙ පත්ථයමානො දානං දෙති සීලං සමාදියතීතිආදිනා භවන්තරපරියාපන්නාඑව සම්පත්තියො වුත්තා. තා පන දානාදීනං කම්මානං අනුරූපවසෙන වුත්තාති දට්ඨබ්බා. කම්මපච්චයො පන පච්චුප්පන්නාතීතවසෙන ද්විකාලිකො. අනන්තර සමනන්තර ආසෙවන නත්ථි විගත පච්චයා අතීතකාලිකා. සෙසා පන්නරස පච්චයා පච්චුප්පන්නකාලිකාති. අජ්ඣත්තබහිද්ධාදුකෙ ආරම්මණා ධිපති සහජාත අඤ්ඤමඤ්ඤ නිස්සය උපනිස්සය පුරෙජාත ආහාර අත්ථි අවිගතා අජ්ඣත්තබහිද්ධා හොන්ති. සෙසා චුද්දස පච්චයා අජ්ඣත්තාච. ආරම්මණ අධිපති උපනිස්සයා සඞ්ඛතා අසඞ්ඛතාච හොන්ති. සෙසා සඞ්ඛතාවාති. **පඤ්චවිධංපිඅරූපන්ති** පවුච්චති. කස්මා, කදාචිපි රූපසඞ්ඛාතං සණ්ඨානත්ථං අනුපගමනතො නාමන්තිච පවුච්චති. කස්මා, අධිවචනසඞ්ඛාතනාමාභිධානවසෙනෙව සුණන්තෙහි ගහෙතබ්බභාවූපගමනතොති.

169. පඤ්ඤපීයතීති පඤ්ඤත්ති. අයංපි එකො වචනත්ථොති ලොකියමහාජනෙහි ඨපීයති. වොහරීයති චෙව සම්පටිච්ඡී යතිචාති අත්ථො. යොකොචි සම්මුතිසච්චභූතො බ්‍යඤ්ජනත්ථො. තථා පඤ්ඤාපෙතබ්බා අත්ථා පඤ්ඤපීයන්ති එතායාති පඤ්ඤත්ති. බ්‍යඤ්ජනත්ථජොතකො පඤ්ඤත්තිසද්දොති එවං දුවිධා පඤ්ඤත්තීති වුත්තං **තතොඅවසෙසා.ල. දුවිධාහොතීති**. තත්ථ **පඤ්ඤාපීයත්තා පඤ්ඤත්තීති** අත්ථ පඤ්ඤත්තිමාහ. **පඤ්ඤාපනතොපඤ්ඤත්තීති** සද්දපඤ්ඤත්තිං. **තංතංභූතවිපරිණාමාකාර**න්ති පථවියාදීනං තෙසං තෙසං මහාභූතානං අධිමත්තභාවප්පකාරසඞ්ඛාතං තථා තථා පරිණා මාකාරං. පවත්තිවිසෙසාකාරන්ති අත්ථො. **උපාදායා**ති පටිච්ච. නිස්සාය. පඨමං චිත්තෙන ගහෙත්වාති අත්ථො. **තථාතථා පඤ්ඤත්තා**ති අයං පථවීනාම අයං පබ්බතොනාමාති එවමාදි නයෙන මහාජනෙන පඤ්ඤත්තා, කථිතා, වොහරිතාති අත්ථො. **පථවිපබ්බතාදිකා**තිආදිසද්දෙන නදි සමුද්දාදිකායො සඞ්ගණ්හති. අයං සමූහපඤ්ඤත්තිනාම.

[241] විභාවනියං පන

''සණ්ඨානපඤ්ඤත්තීති'' වුත්තා. සා යුත්තා විය නදිස්සති.

නහි ඉධ සණ්ඨානං පධානං හොතීති. **සම්භාරසන්නිවෙසාකාර**න්ති කට්ඨාදීනං සම්භාරානං තථා තථා සන්නිවෙසාකාරං. එත්ථාපි ආදිසද්දෙන නාවාදයො සඞ්ගණ්හති. අයං සණ්ඨාන පඤ්ඤත්ති. කට්ඨාදයො එව හි ගෙහාකාරෙන සණ්ඨිතා ගෙහන්ති රථාකාරෙන සණ්ඨිතා රථොති වුච්චන්තීති.

[242] විභාවනියං පන

''සමූහපඤ්ඤත්තීති'' වුත්තං. තං න යුජ්ජති.

නහි ඉධ සමූහො පධානන්ති. පුරිසපුග්ගලාදිකා සත්තපඤ්ඤත්ති උපාදාපඤ්ඤත්තීතිපි වුච්චති. **චන්දාවට්ටනාදික**න්ති චන්දසූරියාදීනං සිනෙරුං පදක්ඛිණං කත්වා ආවට්ටනාදිකං. යතො චන්දිමසූරියා උදෙන්ති, සා පුබ්බදිසානාම. පුබ්බතරං ලද්ධප්පකාසත්තා. යත්ථ පන අත්ථං ගච්ඡන්ති, සා පච්ඡිමදිසානාම. පච්ඡාලද්ධපකාසත්තා. තාසං දක්ඛිණපස්සා දිසා වුඩ්ඪිඅත්ථෙන දක්ඛිණදිසානාම. ඉතරා පන උච්චතරට්ඨෙන උත්තරාදිසාති වුච්චති. යදා සූරියො උදෙති, තදා සකලස්ස අහස්ස පුබ්බභාගත්තා පුබ්බන්හොති වුච්චතීති. එවමාදිකා දිසා පඤ්ඤත්ති කාලපඤ්ඤත්තියොනාම. ආදිසද්දෙන ථලනින්නාදිකා දෙසපඤ්ඤත්ති සඞ්ගහිතාති. **අසම්ඵුට්ඨාකාරන්ති** මහාභූතානං අඤ්ඤමඤ්ඤං අසම්ඵුසනාකාරං. අයං ආකාසපඤ්ඤත්තිනාම. **තං තං භූතනිමිත්ත**න්ති පථවීකසිණාදිකං උද්ධුමාතකාදිකඤ්ච භූතනිමිත්තං. නීලකසිණාදිකං වණ්ණනිමිත්තඤ්ච එත්ථෙව සඞ්ගය්හති. **භාවනා විසෙසන්ති**

පරිකම්මාදිකං භාවනාවිසෙසංච. එතෙන පරිකම්මනිමිත්ත උග්ගහනිමිත්ත පටිභාගනිමිත්තානං සිද්ධකාරණං වදති. අයං නිමිත්තපඤ්ඤත්තිනාම.

එවමාදිභෙදාති එත්ථ ආදිසද්දෙන අට්ඨකථායං ආගතා උපාදාපඤ්ඤත්ති උපනිධාපඤ්ඤත්තිආදයො සඞ්ගහිතා. **පරමත්ථතො අවිජ්ජමානාපීති** එතෙන සම්මුතිතො ලද්ධභාවං දස්සෙති. තෙනෙව හි තාසං විජ්ජමානභාවං ගහෙත්වා තථා තථා වොහරන්තානං මුසාවාදොනාම නහොතීති. **අත්ථච්ඡායාකාරෙනාති** තං තං භූතාදීනං පරමත්ථානං සමූහසණ්ඨානාදිඡායාකාරෙන. අත්ථච්ඡා යාකාරෙනාතිවා සද්දාභිධෙය්‍යසඞ්ඛාතෙන දබ්බපටිබිම්බාකාරෙන සවිග්ගහාකාරෙනාති අත්ථො, **තංතංඋපාදායාති** පරමත්ථධම්මානං තංතංපවත්තිවිසෙසං උපාදාය. **උපනිධායාති** ඔලුම්බිය. **පරිකප්පියමානාති** පරිකප්පබුද්ධියා පරිකප්පෙත්වා ගය්හමානා. එත්ථ පන එවමාදිපභෙදා ආලම්බණභූතා පරිකප්පියමානා සබ්බා පඤ්ඤත්ති පඤ්ඤාපීයතීති අත්ථෙන පඤ්ඤත්තීති යොජනා. **සඞ්ඛායතීති** ගණීයති. ගණනූපගං කත්වා ථපීයතීති අත්ථො. **සමඤ්ඤායතීති** සම්මන්නීයති. නාමං, නාමකම්මං, නාමධෙය්‍යං, නිරුත්ති, බ්‍යඤ්ජනං, අභිලාපොති ඉමෙ ඡ **නාම නාමකම්මා**. තත්ථ අත්ථෙ නමතීති නාමං. අත්ථවිසයං එව හුත්වා පවත්තතීති අත්ථො. අත්තනිව අත්ථං නාමෙතීති නාමං. පිටකත්තයසඞ්ඛාතෙ හි නාමෙ සති තදුග්ගණ්හන්තානං සබ්බෙ තදත්ථා පදෙපදෙ වාක්‍යෙවාක්‍යෙ ආගච්ඡන්ති යෙවාති.

අපිච සුණන්තානං ඤාණං තංතංඅත්ථාභිමුඛං නාමෙතීති නාමං නාමගහණවසෙන කත්තබ්බත්තා නාමමෙව කම්මන්ති නාමකම්මං. ධීයති ධාරීයතීති ධෙය්‍යං. නාමමෙව ධෙය්‍යන්ති නාමධෙය්‍යං. අවිදිතපක්ඛෙ ධීතො අත්ථො එතාය තතො නීහරිත්වා වුච්චති කථීයතීති නිරුත්ති. අත්ථස්ස බ්‍යඤ්ජනතො පාකටකරණතො බ්‍යඤ්ජනං. අභිඛ්‍යාත්තං කත්වා ලපීයති කථීයති අත්ථො එතෙනාති අභිලාපො. එත්ථච වණ්ණපඤ්ඤත්ති, අක්ඛරපඤ්ඤත්ති, සරපඤ්ඤත්ති, දීඝපඤ්ඤත්ති, රස්ස පඤ්ඤත්ති. බ්‍යඤ්ජනවග්ගඝොසාඝොසපඤ්ඤත්ති, ලිඞ්ගපඤ්ඤත්ති. පදපඤ්ඤත්ති, වාක්‍යපඤ්ඤත්තියොපි එතස්සෙව පභෙදාති දට්ඨබ්බා. පරමත්ථතො විජ්ජමානෙසු අත්ථෙසු පවත්තා පඤ්ඤත්ති **විජ්ජමානපඤ්ඤත්ති** නාම. අවිජ්ජ මානෙසු භූමිපබ්බතාදීසු පවත්තා පඤ්ඤත්ති **අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්ති** නාම. එතා එව සමාසට්ඨානං පත්වා ද්විපදසංයොගවසෙන ඉතරා චතස්සොපි හොන්තීති දස්සෙතුං **තත්ථාති**ආදි වුත්තං. **එතාය පඤ්ඤාපෙන්තීති** එතෙන විජ්ජමානං අත්ථං පඤ්ඤපෙන්ති එතායාති විජ්ජමානපඤ්ඤත්තීති ඉමමත්ථං වදති. එසනයො පරත්ථපි. ඡ අභිඤ්ඤා අස්සාති ඡළභිඤ්ඤොති කත්වා විසෙසනභූතානං ඡන්නං අභිඤ්ඤානං විජ්ජමානත්තා විසෙසිතබ්බභූතස්ස පුග්ගලස්ස අවිජ්ජමානත්තා ඡළ භිඤ්ඤොති **විජ්ජමානෙනඅවිජ්ජමානපඤ්ඤත්ති** නාම. ඉත්ථී අවිජ්ජමානා සද්දො විජ්ජමානොති ඉත්ථියාසද්දො ඉත්ථිසද්දොති **අවිජ්ජමානෙන විජ්ජමාන පඤ්ඤත්ති** නාම. චක්ඛුච චක්ඛුවිඤ්ඤාණඤ්ච උභයංපි විජ්ජාමානන්ති චක්ඛුස්මිං විඤ්ඤාණං චක්ඛුවිඤ්ඤාණන්ති **විජ්ජමානෙනවිජ්ජමානපඤ්ඤත්ති** නාම. රාජාච පුත්තොච ද්වෙපි අවිජ්ජමානාඑවාති රඤ්ඤො පුත්තො රාජපුත්තොති **අවිජ්ජමානෙනඅවිජ්ජමානපඤ්ඤත්ති**නාමාති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො **උභින්නන්**තිආදිමාහ.

එත්ථ පන වචනතො ච වචනත්ථතොච විනිමුත්තා සද්දසභාවා නාමපඤ්ඤත්තිනාම විසුං නත්ථීති වදන්ති. තං න යුජ්ජති. අත්ථජොතක භාවෙන විසුං සිද්ධත්තා. සද්දො හි නාම අක්ඛරපදබ්‍යඤ්ජනභාවං උපගතොයෙව අත්ථජොතනෙ සමත්ථො හොති. පරමත්ථ සද්දොච ඛණිකො චුණ්ණවිචුණ්ණභූතො තබ්භාවං උපගතො නහොතීති. තස්මා සද්දසභාවානාම පඤ්ඤත්තිනාම විසුං අත්ථියෙව. අත්ථිභාවොචස්සා වචනසද්දං සුත්වා අනන්තරෙ අක්ඛර පද බ්‍යඤ්ජනගොචරචිත්තස්ස තදනන්තරෙච තදත්ථවිජානනචිත්තස්ස පවත්තියා පාකටොති දස්සෙන්තො ගාථාද්වයං ආහ. තත්ථ **වචීඝොසා නුසාරෙනාති** උච්චාරියමානසද්දසඞ්ඛාතස්ස වචීඝොසස්ස ආරම්මණකරණසඞ්ඛාතෙන අනුසාරෙන උප්පන්නාය සොතවිඤ්ඤාණ වීථියා පවත්තියා අනන්තරෙ උප්පන්නස්ස මනොද්වාරස්ස ගොචර භූතා සායං පඤ්ඤත්තීති සම්බන්ධො. කීදිසී පන සායං පඤ්ඤත්තීති ආහ **අත්ථායස්සා.ල. තතොපරන්ති**. තත්ථ **තතොපරන්ති** තතො නාමපඤ්ඤත්තාරම්මණස්ස මනොද්වාරස්ස උප්පත්තිතො පරං අත්ථා විඤ්ඤායන්තීති සම්බන්ධො. යස්සා නාමපඤ්ඤත්තියා අනුසාරෙන පරමත්ථපඤ්ඤත්තිභූතා අත්ථා විඤ්ඤායන්ති. සා අයං පඤ්ඤත්ති ලොකසඞ්කෙතනිම්මිතාති විඤ්ඤෙය්‍යාති යොජනා.

එත්ථච **සොතවිඤ්ඤාණවීථියාති** එත්ථ අතීතසද්දමත්තා රම්මණා තදනුවත්තිකානාම මනොවිඤ්ඤාණවීථිපි සඞ්ගහිතාති දට්ඨබ්බා. වුත්තඤ්හි සාරත්ථදීපනියං-තෙන වුත්තවචනෙ යත්තකානි අක්ඛරානි හොන්ති. තෙසු එකමෙකං පච්චුප්පන්නං අතීතඤ්ච ගහෙත්වා සොත විඤ්ඤාණවීථියා මනොවිඤ්ඤාණවීථියාච උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධාය අවසානෙ තානි අක්ඛරානි සම්පිණ්ඩෙත්වා අක්ඛරසමූහං ගහෙත්වා එකා මනොවිඤ්ඤාණවීථි උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣති. තදනන්තරං අයං අක්ඛරසමූහො එතස්ස නාමන්ති නාමපඤ්ඤත්තිගහණවසෙන අපරාය මනොවිඤ්ඤාණ වීථියා උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධාය තදනන්තරං උප්පන්නාය මනොවිඤ්ඤාණ වීථියා අයමෙතස්ස අත්ථොති පකතියා තදත්ථවිජානනං සම්භවතීති. මණිසාරමඤ්ජූසායං පන තදනුවත්තිකවීථිතො පරං එකං විනිච්ඡයවීථිං විඤ්ඤත්තිගහණවීථිඤ්ච වදති. තතො පරං එකක්ඛරෙ සද්දෙ එකත්ථජොතිකාය නාමපඤ්ඤත්තියා ගහණං හොති. යා වදන්තස්ස පුබ්බභාගෙ මනසා වවත්ථාපිතො පඤ්ඤත්තිසද්දොනාම වුච්චති. තතොපරං තදත්ථගහණන්ති. ඊදිසෙසු පන ඨානෙසු තත්ථ තත්ථ ජවනවීථිවාරානං පටිපාටිකථනංනාම පධානපාකටගහණවසෙනෙවාති දට්ඨබ්බං. එකච්ඡරක්ඛණෙ අනෙක කොටිසතසහස්සානි චිත්තානි උප්පජ්ජන්තීති හි වුත්තං. තථා –

එකමත්තො භවෙ රස්සො, ද්විමත්තො දීඝමුච්චතෙ;

තිමත්තොතුප්ලුතො ඤෙයො, බ්‍යඤ්ජනං අද්ධමත්තිකන්තිච.

න ච පරමත්ථසද්දසඞ්ඛාටානං සතසහස්සංපි එකක්ඛරංනාම හවිතුං පහොති. තස්මා ඉධ බහුං විචාරණා අම්හෙහි නකතාති.

ඉති පරමත්ථදීපනියානාම අභිධම්මත්ථසඞ්ගහස්ස

චතුත්ථවණ්ණනාය අට්ඨමස්ස පච්චයසඞ්ගහස්ස

පරමත්ථදීපනා නිට්ඨිතා.

කම්මට්ඨාන සඞ්ගහ පරමත්ථදීපනී

170. එවං අට්ඨහි පරිච්ඡෙදෙහි සපච්චයපභෙදං නාමරූප විභාගං දස්සෙත්වා ඉදානි විදිතනාමරූප විභාගස්ස කම්මට්ඨානවිධානං දස්සෙන්තො **සමථවිපස්සනානන්**තිආදි මාහ. ඉතො පච්චය සඞ්ගහතො පරං සමථවිපස්සනානං භාවනානං දුවිධංපි කම්මට්ඨානං යථාක්කමං පවක්ඛාමීති යොජනා. තත්ථ කිලෙසෙ අඤ්ඤෙපිවා විතක්කාදයො ඔළාරිකධම්මෙ සමෙතීති **සමථො.** තථා පවත්තො එකග්ගතාසඞ්ඛාතො සමාධි. විසෙසෙන පස්සන්ති එතායාති **විපස්සනා.** අනිච්චානුපස්සනාදිකා භාවනාපඤ්ඤා. තාය හි යොගිනො ඛන්ධෙසු ලොකියමහාජනෙන පස්සිතං ඉත්ථිපුරිසාදිකං නිච්චසුඛාදිකඤ්ච අතික්කමිත්වා විසෙසෙන අනිච්චාදිකමෙව පස්සන්තීති. භාවෙතබ්බාති **භාවනා.** භාවෙන්තිවා චිත්තසන්තානං එතාහීති භාවනා. කිරියා කම්මං. තිට්ඨති එත්ථාති ඨානං. කම්මස්ස ඨානන්ති **කම්මට්ඨානං.** වීරියාරබ්භසඞ්ඛාතස්ස යොගකම්මස්ස පවත්තිට්ඨානන්ති අත්ථො. කසිණමණ්ඩලාදිකං කසිණභාවනාදිකඤ්ච. ආදිමජ්ඣ පරියොසානානඤ්හි සමුදායභූතං එකමෙතං පථවීකසිණ භාවනාදිකං භාවනාකම්මංපි අත්තනො අවයවභූතස්ස යොග කම්මස්ස පවත්තිට්ඨානං සම්භවතීති.

විභාවනියං පන

උත්තරුත්තර යොගකම්මස්ස පදට්ඨානතාය කම්මට්ඨානභූතං භාවනාවිධිඤ්චාතිපි වුත්තං. තම්පි යුජ්ජතියෙව.

යොගකම්මමෙවවා සුඛවිසෙසානං අධිට්ඨානට්ඨෙනඨානන්ති කම්මට්ඨානං. **තත්ථාති** තස්මිං දුවිධෙපි කම්මට්ඨානෙ. **සමථසඞ්ගහෙති** සමථ කම්මට්ඨානසඞ්ගහෙ. **දසකසිණානීති** දසකසිණමණ්ඩලානි කසිණජ්ඣානානිච. තදුභයානිපි හි යොගානුයොගසඞ්ඛාතස්ස සමථ කම්මස්ස පවත්තිට්ඨානත්තා සමථකම්මට්ඨානානිනාම හොන්තීති. **දසඅසුභාති** දසඅසුභවත්ථූනි අසුභජ්ඣානානිච. **දසඅනුස්සති යොති** බුද්ධගුණාදීනි දසඅනුස්සතිට්ඨානානි අනුස්සරණසති යොච. සෙසානිපි යථානුරූපං වත්තබ්බානීති. චරණං චරියා. සමුදාචරණන්ති අත්ථො. පවත්තිබහුලතාති වුත්තං හොති. රාගස්ස චරියා **රාගචරියා.** රාගචරිතාති පාඨො, සො අට්ඨකථායං නත්ථි, පුග්ගලට්ඨානෙඑව සො යුත්තොති. එසනයො සෙසෙසුපි.

[243] යො පන **විභාවනියං**

චරියානං සංසග්ගභෙදො වුත්තො. සො ඉධ නාධිප්පෙතො.

නහි කම්මට්ඨානානංනාම සංසග්ගචරිතස්සපි එකස්ස ද්වෙ තීණි දාතබ්බානි හොන්තීති. තෙනෙව හි සො භෙදො අට්ඨකථායං නගරුකතොති. සබ්බාපි අප්පනාය පුබ්බභාගපවත්තා කාමාවචර භාවනා පරිකම්මභාවනානාම. සා පන අප්පනාය ආසන්නෙ දූරෙති දුවිධා හොති. තත්ථ යා ආසන්නෙ, සා අප්පනං උපෙච්ච සමීපෙ ඨත්වා පවත්තත්තා උපචාරභාවනාති වුච්චති. ඉතරා පන පරිකම්ම භාවනාඑවනාම. ඉති පරිකම්මභාවනාපි සමානා පුබ්බාපරවිසෙස පාකටභාවත්ථං අට්ඨකථාසු ද්වීහි නාමෙහි ගහිතාති වුත්තං **පරිකම්මභාවනා.ල. තිස්සොභාවනාති** තාසං පන විසෙසො පරතො ආගමිස්සති. **පරිකම්මනිමිත්තන්ති** පරිකම්මභාවනාය ආරම්මණභූතං කසිණමණ්ඩලාදිනිමිත්තං. තඤ්ච තස්සා ආරම්මණ භාවෙන එකංපි සමානං පුබ්බාපරවිසෙසපාකටභාවත්ථං පරිකම්මනිමිත්තං උග්ගහනිමිත්තන්ති ද්විධා භින්දිත්වා වුත්තං. තෙසංපි විසෙසො ආගමිස්සති. විදත්ථිචතුරඞ්ගුලසඞ්ඛාතෙන පරිත්තපමාණෙනවා ඛල මණ්ඩලාදිසඞ්ඛාතෙන මහන්තපමාණෙනවා කතං අකතංවා පථවී මණ්ඩලතලමෙව අසෙසඵරිතබ්බට්ඨෙන කසිණන්ති පථවීකසිණං. සකලසද්දපරියායො හි කසිණසද්දො. යථා කසිණෙන ජම්බුදීපස්සාති. තස්මා යත්තකෙ පථවීතලෙ නිමිත්තං ගණ්හාති, තත්තකං චිත්තෙන අසෙසං ඵරිත්වා එව ගහෙතබ්බං හොති. න පන තස්ස එකදෙසෙ ඨත්වාති, තෙන වුත්තං පථවීමණ්ඩලතලමෙව අසෙසඵරිතබ්බට්ඨෙන කසිණන්ති පථවීකසිණන්ති. එසනයො සෙසකසිණෙසුපීති. එත්ථච, අවිභූතවණ්ණාය පථවියා එක තලභාවෙනසන්නිවිට්ඨාසණ්ඨානපඤ්ඤත්තිඉධ**පථවීකසිණං**නාම . තථා **ආපොකසිණං තෙජොකසිණඤ්ච.** ඵුට්ඨට්ඨානෙ චිත්තෙන සණ්ඨානං කත්වා ගහිතා වායුවට්ටි **වායොකසිණං**නාම. නීලවණ්ණවිසිට්ඨාඑකා සණ්ඨානපඤ්ඤත්ති **නීලකසිණං**නාම. තථා **පීතලොහිතො දාතකසිණානිපි.** චන්දසූරියඅග්ගොභාසවිසිට්ඨා කත්ථචි දිස්සමානා සණ්ඨානපඤ්ඤත්ති **ආලොකකසිණං**නාම. තිත්තිඡිද්දවාත පානඡිද්දාදීසු දිස්සමානා ආකාසවිසිට්ඨා සණ්ඨානපඤ්ඤත්ති **ආකාසකසිණං**නාමාති. අතිවිය ධුමාතං සූනභාවං ගතන්ති උද්ධුමාතං. තදෙව කුච්ඡිතත්තා **උද්ධුමාතකං.** තථාභූතස්ස ඡවසරීරස්සෙතං නාමං. තදෙව පූතිභාවං ගතකාලෙ පුරිමවණ්ණං විජහිත්වා පුන නීලභාවං පත්තං **විනීලකං.** තදෙව පුන පච්චිත්වා තතො තතො විසන්දමානපුබ්බයුත්තං **විපුබ්බකං.** යුද්ධභූමියාදීසු සත්ථෙන මජ්ඣෙ ඡින්දිත්වා ඨපිතං විරූපඡින්නසරීරං **විච්ඡින්නකං**නාම. සොණ සිඞ්ගාලාදීහි විවිධාකාරෙන ඛායිතපදෙසයුත්තං සරීරං **වික්ඛායිතකං**නාම. සොණසිඞ්ගාලාදීහි එව ඛණ්ඩාඛණ්ඩිකං කත්වා අපකඩ්ඪිත්වා තතො තතො ඛිත්තඅඞ්ගපච්චඞ්ගයුත්තං සරීරං **විත්තක්ඛිකං** නාම. අඞ්ගපච්චඞ්ගෙසු සත්ථෙන හනිත්වා ඛණ්ඩාඛණ්ඩිකං කත්වා තතො තතො ඛිත්තඅඞ්ගපච්චඞ්ගයුත්තං සරීරං **හතවික්ඛිත්තකං**නාම. පග්ඝරිත ලොහිතසරීරං **ලොහිතකං** නාම. පුළුවපරිපූරං සරීරං **පුළුවකං.** සකලො අට්ඨිසඞ්ඝාටොවා එකමෙකංවා අට්ඨි **අට්ඨිකං** නාම. පුනප්පුනං නිරන්තරං

සරණං අනුස්සති. බුද්ධගුණස්ස අනුස්සති **බුද්ධානුස්සති.** එස නයො සෙසාසුපීති. තත්ථ අරහතාදිගුණො බුද්ධගුණොනාම. ස්වක්ඛාතතාදිගුණො ධම්මගුණොනාම. සුප්පටිපන්නතාදිගුණො සඞ්ඝගුණො නාම. අත්තනො සීලස්ස අඛණ්ඩතාදි ගුණො සීලගුණොනාම. අත්තනො දානස්ස විගතමලමච්ඡෙරතාදි ගුණො චාගගුණොනාම. අත්තානං දෙවත්තංවා සක්කත්තංවා බ්‍රහ්මත්තංවා වහිතුං සමත්ථා අත්තනො සද්ධාදිගුණා දෙවතාගුණානාම. වත්ත පටිපත්තිවසෙනවා ධුතඞ්ගසමාදානවසෙනවා ඣානසමාපත්තිවසෙනවා විපස්සනාවසෙනවා අත්තනො සන්තානෙ චිරංචිකාලං වික්ඛම්භිතානං කාමරාගාදීනං වූපසමො අත්තනාඅධිගතනිබ්බානඤ්ච උපසමොනාම. එකභවපරියාපන්නස්ස අත්තනො ඛන්ධසන්තානස්ස භෙදො මරණං නාම. කෙසකායාදීනං නානාකායානං සමූහභූතො අයං කායො කායොනාම. අත්තනි නිරන්තරං පවත්තමානා අස්සාස පස්සාසා ආනාපාණංනාම. මිජ්ජති සිනියහතීති **මෙත්තා.** යං ආරබ්භ උප්පජ්ජති. තස්ස හිතසුඛං අවිප්පකිණ්ණං කත්වා සඞ්ගණ්හතීති අත්ථො. මිත්තස්සවා එසා මිත්තෙසුවා භවාති මෙත්තා. අත්ථතො පන පරසත්තානං හිතූපසංහාරවසෙන පවත්තො අදොසොඑව. පරසත්තානං හිතූපසංහාර හිතමොදන අභිතාපනයනසඞ්ඛාතං බ්‍යාපාරත්තයං පහාය තෙසං කම්මසකතානුබ්‍රූහනවසෙන උපපත්තිතො යුත්තිතො පෙක්ඛතීති **උපෙක්ඛා.** තථා පවත්තා තත්‍රමජ්ඣත්තතාඑව. අප්පමාණෙසුසත්තෙසු භවාති **අප්පමඤ්ඤා.** න හි එත්තකෙසු එව සත්තෙසු එතා පවත්තෙතබ්බා. න තතො අඤ්ඤෙසූති එවං එතාසං විසයපරිච්ඡෙදොනාම අත්ථීති. එවංසන්තෙපි ආදිකම්මි කෙන ආදිතො එකස්මිං පුග්ගලෙ අත්තනො භාවනාචිත්තං ලද්ධාසෙවනං ලද්ධවිසෙසඤ්ච කත්වා පච්ඡා ද්වීසු තීසූතිආදිනා වඩ්ඪෙත්වා සීමසම්භෙදොච ඔධිසොඵරණ අනොධිසොඵරණ දිසාඵරණානිච කත්තබ්බානීති. යං පන විභඞ්ගෙ මෙත්තාසහගතෙන චෙතසා එකං දිසං ඵරිත්වා විහරතීතිආදිනා පටිසම්භිදාමග්ගෙච සබ්බෙසත්තා අවෙරා හොන්තූතිආදිනා මෙත්තාවිධානං නාම වුත්තං. තං මෙත්තාඣානෙ වසීභාවප්පත්තානං වසෙන වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. එතා පන විසෙසෙන දොසපක්ඛිකානං කිලෙසානං උජුපටිපක්ඛභූතා හොන්තීති තංසමඞ්ගිනොච නිච්චං සොම්මහදයභාවෙන බ්‍රහ්මසදි සත්තා බ්‍රහ්මානොනාම. තෙසං විහාරොති **බ්‍රහ්මවිහාරො.** සෙට්ඨානංවා සෙට්ඨභූතොවා විහාරොති බ්‍රහ්මවිහාරොති. **ආහාරෙති** අසිත පීත ඛායිත සායිත වසෙන චතුප්පභෙදෙ අජ්ඣොහටාහාරෙ. **පටිකූලසඤ්ඤාති** ආහාරහෙතු අනුභවිතබ්බානං දුක්ඛධම්මානං පච්චවෙක්ඛනවසෙන සරසපටිකූලතා පච්චවෙක්ඛනවසෙන ආසයනිධාන පක්කාපක්කඵලනිස්සන්දපච්චවෙක්ඛන වසෙන ච තත්ථ නිකන්ති පහානසඤ්ඤා. **චතුධාතුවවත්ථානන්ති** සරීරගතානං පථවීආදීනං චතුන්නං මහාධාතූනං සලක්ඛණා දිවසෙන විසුං විසුං පරිච්ඡින්දිත්වා සමනුපස්සනං. තඤ්හි චතස්සො ධාතුයො වවත්ථපියන්ති විනිච්ඡියන්ති සල්ලක්ඛියන්ති එතෙනාති චතුධාතුවවත්ථානන්ති වුච්චතීති. අසුභසඤ්ඤා භාවෙතබ්බා රාගස්සපහානායාති වචනතො **දසඅසුභා.ල. රාගචරිතස්ස සප්පායාති** වුත්තං. තත්ථ රාගෙන චරතීති රාගචරිතො. සො හි කාමං කදාචි දොසෙන චරති. කදාචි මොහෙන. කදාචි සද්ධාදීසුපි අඤ්ඤතරෙන. රාගො පනස්ස උස්සන්නො. තස්මා උස්සන්නෙන රාගෙන සො රාගචරිතොති සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡතීති. එසනයො සෙසෙසුපි. මෙත්තා භාවෙතබ්බා බ්‍යාපාදස්ස පහානායාති වචනතො මෙත්තාදීනං තිණ්ණං බ්‍රහ්මවිහාරානං යථාක්කමං බ්‍යාපාදවිහිංසා අරතීනං නිස්සරණතාවචනතො සුපරිසුද්ධානඤ්ච වණ්ණකසිණානං දොසවත්ථුත්තාභාවතො **චතස්සොඅප්පමඤ්ඤායො.ල. දොසචරිතස්සාති** වුත්තං. එත්ථච ආදිකම්මිකස්සෙවායං චරියවිභාගො. උපෙක්ඛාච ආදිකම්මිකස්ස නසම්භවති. වක්ඛතිහි **උපෙක්ඛාපඤ්චමජ්ඣානිකාති.** තස්මා යස්ස පුරිමා තිස්සො සප්පායා. තස්ස තදනුගතිකා උපෙක්ඛාපි සප්පායානාම හොතීති කත්වා චතස්සො අප්පමඤ්ඤායොති වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. ඉතරථා නිස්සරණඤ්හෙතං රාගස්ස. යදිදං උපෙක්ඛා චෙතො විමුත්තීති වචනතො උපෙක්ඛා රාගචරිතස්සාති වත්තබ්බං සියාති. **නීලාදීනිච චත්තාරි කසිණානීති** ඉදඤ්ච මනාපියරූපානි නීලාදීනි සන්ධාය වුත්තං. අමනාපියානි පන තානි රාගචරිතස්සෙව සප්පායානීති. ආනාපාණසති භාවෙතබ්බා විතක්කුපච්ඡෙදායාති වචනතො **ආනාපාණංවිතක්කචරිතස්සාති** වුත්තං. මොහචරිතො පන පකතියා පමාදබහුලො හොති වික්ඛිත්තචිත්තොච. ආනාපාණඤ්චනාම නිරන්තරං පවත්තමානං තස්ස සතිං උප්පාදෙන්තං විය පවත්තතීති තං **මොහචරිතස්සසප්පායන්ති** වුත්තං සියා.

[244] විභාවනියං පන

බුද්ධිවිසයභාවෙන මොහපටිපක්ඛත්තාති කාරණං වුත්තං. තං යුත්තං විය න දිස්සති.

එවඤ්හි සති සො බුද්ධිචරිතෙන සහ වත්තබ්බො සියාති. කාමඤ්ච බුද්ධගුණාදයොපි එකන්තෙන බුද්ධිවිසයාඑව හොන්ති. තෙ පන විසෙසතො සද්ධං උපබ්‍රූහයන්තීති වුත්තං **බුද්ධානුස්සති ආදයො.ල. සද්ධාචරිතස්සාති**. පරමත්ථතො සුඛුමතරානි මරණාදීනි විපුලබුද්ධීනං එව විසයානාම හොන්තීති වුත්තං **මරණ. ල. බුද්ධිචරිතස්සාති.** **සෙසානිපනසබ්බානිපීති** චත්තාරි භූත කසිණානි ද්වෙ ආලොකාකාසකසිණානි චත්තාරො ආරුප්පාචාති දසවිධානි කම්මට්ඨානානි. **තත්ථාපීති** තෙසු දසසු සෙස කම්මට්ඨානෙසුපි. පුථුලං බලමණ්ඩලාදිපමාණං මොහචරිතස්ස සප්පායං. සම්බාධස්මිඤ්හි ඔකාසෙ චිත්තං භියොයා සංමොහං ආපජ්ජතීති. ඛුද්දකං විදත්ථිචතුරඞ්ගුලපමාණං විතක්කචරිතස්සෙව සප්පායං. මහන්තඤ්හි විතක්කසන්ධාවනස්ස පච්චයො හොතීති. තත්ථච **විතක්කචරිතස්සෙවාති** එත්ථ එවසද්දො ඛුද්දකන්තිපදෙ යුජ්ජති. විතක්කචරිතස්ස ඛුද්දකමෙව සප්පායං. න පුථුලන්ති. සබ්බඤ්චෙතං උජුවිපච්චනිකවසෙනචෙව අතිසප්පායතායච වුත්තං. රාගාදීනං පන අවික්ඛම්භිකා සද්ධාදීනඤ්ච අනුපකාරිකා කුසලභාවනානාම නත්ථීතිපි අට්ඨකථායං වුත්තං. **සබ්බත්ථාපීති** සබ්බෙසුපි චත්තාලීස කම්මට්ඨානෙසු. **පරිකම්මභාවනා ලබ්භතෙව** පරිකම්මෙන විනා එකස්සපි කම්මට්ඨානස්ස අසම්පජ්ජනතො. **දසසුකම්මට්ඨානෙසුඋපචාරභාවනාව සම්පජ්ජති නත්ථි අප්පනා.** කස්මා ඉති චෙ. බුද්ධ ධම්ම සඞ්ඝ සීල චාග දෙවතා උපසම ගුණානං තාව ගම්භීරතාය නානාප්පකාරගුණා නුස්සරණාධිමුත්තතායගාති හි අට්ඨකථායං වුත්තං. තත්ථ ගම්භීර

තායාති එතෙන එකෙකස්සපි ගුණපදස්ස ගම්භීරත්තා තබ්බිසයො සමාධි මහාසමුද්දෙ සසකො විය තත්ථ අප්පනං පත්වා නිච්චලභාවෙන පතිට්ඨාතුං නසක්කොතීති දස්සෙති. නානාප්පකාර ගුණානුස්සරණාධිමුත්තතායවාති එතෙන තෙසං ගුණානං අතප්ප නියසභාවත්තා එත්තකෙඑව ගුණපදෙ ඨත්වා අප්පනං පාපෙස්සාමීති අත්තනො චිත්තං සන්ධාරෙතුංපි නසක්කොතීති දස්සෙතීති. සෙසෙසු පන මරණසඤ්ඤාවවත්ථානෙසු මරණං තාව සභාව ධම්මත්තා සංවෙජනීයධම්මත්තාව ඉතරානිච ද්වෙ සභාවධම්මතාය ගම්භීරත්තා අප්පනාය පතිට්ඨා නහොන්තීති. යදිඑවං කස්මා ලොකුත්තරජ්ඣානානි අතිගම්භීරෙ නිබ්බානසඞ්ඛාතෙ සභාවධම්මෙ අප්පනං පාපුණන්ති.

දුතියචතුත්ථාරුප්පජ්ඣානානිච පඨමතතියාරුප්ප සඞ්ඛාතෙ සභාවධම්මෙති. වුච්චතෙ, ලොකුත්තරජ්ඣානානි තාව විසුද්ධිතො සම්මසනඤාණතොව පට්ඨාය අනුක්කමෙන උපරූපරිපවත්තානං විසුද්ධිභාවනානං බලෙන අතිගම්භීරෙපි නිබ්බානසඞ්ඛාතෙ සභාවධම්මෙ අප්පනාභාවෙන පතිට්ඨාතුං සක්කොන්ති. ආරුප්පජ්ඣානානිච අප්පනාපත්තස්සෙව පඤ්චමජ්ඣානසමාධිස්ස උදයමත්තානි හොන්තීති ආරම්මණසමතික්කමනමත්තකරණෙන සභාවධම්මෙපි ආරම්මණෙ අප්පනාභාවෙන පතිට්ඨාතුං සක්කොන්තීති. **තත්ථාපීති** තෙසු සමතිංසඅප්පනාකම්මට්ඨානෙසුපි. පඤ්චකජ්ඣානෙ නියුත්තානි **පඤ්චකජ්ඣානි කානි**. ඣානපඤ්චකස්ස ආරම්මණභාවයොග්‍යානීති වුත්තංහොති. පටිකූලාරම්මණානිනාම අතිඅනිට්ඨානි ලූඛානි චිත්තරඟිජනනෙ පරිදුබ්බලානි හොන්තීති න තානි අත්තනි චිත්තං රොචෙත්වා ඨපෙතුං සක්කොන්ති. තස්මා විතක්කෙන විනා චිත්තං තත්ථ එකග්ගං හුත්වා න තිට්ඨති. විතක්කබලෙනෙව තිට්ඨතීති වුත්තං **දසඅසුභා.ල. පඨමජ්ඣානිකාති**. යදිඑවං කථං තෙසු සොමනස්සජ්ඣානං හොතීති නීවරණසන්තාපං පහානබලෙනවෙච තං තං ආනිසංසදස්සන ඤාණබලෙනච. බ්‍යාධිදුක්ඛපීළිතස්ස රොගිනො වමනවිරෙචනපවත්තියං විය බහුං දානි වෙත්තනං ලභිස්සාමීති ආනිසංසදස්සාවිනො පුප්ඵච්ඡට්ටකස්ස ගූථරාසිදස්සනෙ විය චාති දට්ඨබ්බං. මෙත්තාදයො තයො බ්‍රහ්මවිහාරා දොමනස්සසමුට්ඨිතානං බ්‍යාපාදවිහිං සාඅරතීනං නිස්සරණභූතා හොන්තීති න තෙ කදාචි සොමනස්සෙන විනා අප්පනං පාපුණන්තීති වුත්තං **මෙත්තාදයො තයො චතුක්කජ්ඣානිකාති**. උපෙක්ඛා පන සත්තෙසු සබ්බසො උදාසිනපක්ඛෙ ඨත්වා භාවිතබ්බත්තා කදාචිපි උපෙක්ඛාවෙදනාය විනා අප්පනං නපාපුණාතීති වුත්තං **උපෙක්ඛාපඤ්චමජ්ඣානිකාති**. **චත්තාරොපනආරුප්පාති** කසිණුග්ඝාටිමාකාසාදීනි චත්තාරි ආරුප්පාරම්මණානි. **සබ්බත්ථාපීති** සබ්බෙසුපි චත්තාලීසකම්මට්ඨානෙසු. **යථාරහන්ති** තංතංආරම්මණානුරූපං. ආරම්මණෙන විනා පරිකම්මංනාම න සිජ්ඣති. ආරම්මණස්ස සුට්ඨු දළ්හවිභූතගහණසඞ්ඛාතෙන උග්ගහෙන විනා ආරම්මණසම්පත්ති නාම නත්ථි. අසතිච ආරම්මණසම්පත්තියා උපචාරජ්ඣානංපි තාව න සම්පජ්ජති. පගෙව අප්පනාඣානන්ති වුත්තං **පරිකම්මනිමිත්තං.ල. ලබ්භන්තෙවාති**. තත්ථ **සබ්බත්ථාපීති** සබ්බෙසුපි චත්තාලීසකම්මට්ඨානෙසු. **යථාරහන්ති** තංතංකම්මට්ඨානානුරූපං. **පරියායෙනාති** ඉදං පන කස්සචි ආරම්මණස්ස චක්ඛුනා පස්සන්තස්සෙව අවිභූතතරත්තා වුත්තං. යත්ථ පන පඨමං සභාවධම්මං ගණ්හිත්වා පච්ඡා තාදිසෙ තදාකාරෙ තංසණ්ඨානෙ පඤ්ඤත්තාරම්මණෙ උපචාරොවා අප්පනාවා පවත්තති. තත්ථෙව පටිභාගනිමිත්තංනාම ලබ්භතීති වුත්තං **පටිභාග නිමිත්තංපනාති**ආදි. වුත්තමෙවත්ථං දළ්හං කරොන්තො **තත්ථ**ීතිආදිමාහ. එවං සමථකම්මෙ පඨමං උග්ගහකොසල්ලං දස්සෙත්වා ඉදානි ආදිතො පට්ඨාය භාවනාවිධානං දස්සෙන්තො **කථන්ති**ආදි මාහ. **නිමිත්තං උග්ගණ්හන්තස්සාති** ආරම්මණස්ස යථා සණ්ඨිතං ආකාරං චිත්තෙ උපරූපරි විභූතං කත්වා ගණ්හන්තස්ස සමනුපස්සන්තස්ස. **සාචභාවනාති** උග්ගහණාකාරෙන පවත්ත ජවනවීථිපරංපරසඞ්ඛාතා සා චිත්තභාවනා පරිකම්මභාවනා නාම. පුනප්පුනං කරණවසෙන වඩ්ඪනාකාරසණ්ඨිතත්තා. සමුග්ගහිතං හොතීති වත්වා යථා සුට්ඨු උග්ගහිතං සමුග්ගහිතංනාම හොති තං දස්සෙතුං **චක්ඛුනාපස්සන්තස්සෙවමනොද්වාරස්ස ආපාතමාගතන්ති** වුත්තං. තත්ථ **මනොද්වාරස්සආපාතමාගතන්ති** චක්ඛුනි නිම්මීලිත්වාවා අඤ්ඤස්මිං ඨානෙ ඨත්වාවා ආවජ්ජන්තස්ස චක්ඛුනා දිට්ඨසදිසං මනොද්වාරෙ පච්චුපට්ඨිතං හොති. උග්ගහනිමිත්තංනාම. සුට්ඨු අවිනස්සමානං කත්වා ගහිතත්තා. සාච භාවනා සමාධියති. න තාව භාවනන්තරභාවං පාපුණාතීති අධිප්පායො. **තථා සමාහිතස්සාති** තෙන මත්ථකපත්තෙන පරිකම්මසමාධිනා සමාහිතස්ස එතස්ස යොගිනො. **තතොපරන්ති** උග්ගහනිමිත්තුප්පත්ති තො පරං. භාවනමනුයුඤ්ජන්තස්ස චිත්තෙ සන්නිසින්නන්ති සම්බන්ධො. තත්ථ **අනුයුඤ්ජන්ථස්සාති** නිරන්තරං පදහන්තස්ස. **තප්පටිභාගන්ති** සභාව ධම්මභූතෙන තෙන උග්ගහනිමිත්තෙන සදිසං. **වත්ථුධම්මවිමුච්චිතන්ති** මෙඝවලාහකන්තරතොවා රාහුමුඛතොවා නික්ඛන්තචන්දමණ්ඩලං විය සභාවධම්මභූතා උග්ගහනිමිත්තතො විමුච්චිත්වා විසුං උපට්ඨිතං. තතොයෙව පඤ්ඤත්තිසඞ්ඛාතං නිමිත්තපඤ්ඤත්තිඉති කථිතං. **භාවනා මයන්ති** කෙවලං භාවනාචිත්තබලෙන පසිද්ධං. **ආලම්බණන්ති** තදෙව සමුග්ගහිතං නිමිත්තාලම්බණං **චිත්තෙසන්නිසන්නංසමප්පිතංහොතීති** මනොද්වාරිකචිත්තසන්තානෙ සන්නිසින්නං නිච්චලභාවෙන සණ්ඨිතං හුත්වා සුට්ඨු අප්පිතං පවෙසිතං හොති. **තන්ති** නිමිත්තාලම්බණං පවුච්චතීති සම්බන්ධො. යස්මා චන්දමණ්ඩලාදිකස්ස විය තස්ස නිමිත්තාලම්බණස්ස පරිසුද්ධපරියොදාතභාවෙන උපට්ඨිතතානාම කිලෙසමලවික්ඛම්භනෙන පරිසුද්ධපරියොදාතභාවං පත්වා ඔභාසජාතස්ස චිත්තස්ස වසෙනෙව හොති. න තස්ස ආලම්බණස්ස වසෙන. නහි පඤ්ඤත්ති ධම්මෙ තාදිසො ගුණොනාම උපලබ්භතීති. තස්මා පටිභාග නිමිත්තෙ සමුප්පන්නෙ නීවරණසඞ්ඛාතානං පටිබන්ධකධම්මානං වික්ඛම්භිතතා සිද්ධා හොතීති වුත්තං **තතොපට්ඨායාති**ආදි. පටිබන්ධන්ති නීවාරෙන්ති නිස්සරණපක්ඛිකං චිත්තං පාතෙන්තීති පටිබන්ධා. නීවරණ ධම්මා. විසෙසෙන පහීනා පටිබන්ධා එතායාති පටිබන්ධවිප්පහීනා. **සමාසෙවන්තස්සාති** සුට්ඨු ආසෙවන්තස්ස. සත්තවිධං නිමිත්ත රක්ඛණවිධානං සම්පාදෙත්වා චක්කවත්තිගබ්භං විය සුට්ඨු රක්ඛිත්වා පුනප්පුනං භාවනාවසෙන සෙවන්තස්සාති අත්ථො.

ආවාසො ගොචරො භස්සං, පුග්ගලො භොජනං උතු;
ඉරියාපථොති සත්තෙ තෙ, අසප්පායෙ විවජ්ජයෙ.

සප්පායෙ සත්ත සෙවෙථ, එවඤ්හි පටිපජ්ජතො;
නචිරෙනෙව කාලෙන, හොති කස්සචි අප්පනාති හි වුත්තං.

රූපාවචරපඨමජ්ඣානංඅප්පෙතීති කාමතණ්හාය විසයභාවං අතික්කමිත්වා සාතිසයං සණ්හසුඛුමභාවප්පත්තං උපචාරජ්ඣානතො සතගුණෙනවා සහස්සගුණෙනවා පීරතරජ්ඣානඞ්ගයුත්තං රූපාවචර සඞ්ඛාතං පඨමජ්ඣානං තස්මිං නිමිත්තෙ අනුපවිසිත්වා විය වත්තතීති අත්ථො. තමෙව පඨමජ්ඣානං වසීභූතං කත්වාති සම්බන්ධො. පඤ්චසු වසීතාසු පන පඨමජ්ඣානතො වුට්ඨාය පඨමං විතක්කං ආවජ්ජති. තතො විචාරං. තතො පීතිං. තතො සුඛං. තතො සමාධිං. තතො පුන විතක්කං. තතො විචාරන්ති එවං පුනප්පුනං ඣානඞ්ගානි ආවජ්ජන්තස්ස යදා තංතංඣානඞ්ගාලම්බණා චිත්තවාරා අන්තරන්තරා කතිපයභවඞ්ගෙහි අන්තරිතා හුත්වා නිරන්තරභූතා විය පවත්තන්ති. තදා ආවජ්ජන පච්චවෙක්ඛන වසිතායො වසීභූතානාම හොන්ති. එතා පන සබ්බඤ්ඤුබුද්ධානං මත්ථකප්පත්තා හොන්ති. තෙසඤ්හි යමකපාටි හාරියාදිකාලෙසු ලහුකපවත්තිං ඉච්ඡන්තානං තංතංඣානඞ්ගා රම්මණාචිත්තවාරාපි චතුපඤ්චජවනිකාඑව පවත්තන්ති. අන්තරභවඞ්ගානිපි පච්ඡිමවාරස්ස උපචාර භූතානි භවඞ්ග චලන සඞ්ඛාතානි ද්වෙඑව පවත්තන්ති. යත්ථ අපරං ඣානඞ්ගං ආපාත මාගච්ඡති. නහි ආරම්මණෙ ආපාතං අනාගතෙ භවඞ්ගං චලති. නච විනා භවඞ්ගචලනෙන ආවජ්ජනුප්පත්තිනාම අත්ථීති. ඨපෙත්වා සබ්බඤ්ඤුබුද්ධෙ අඤ්ඤෙසං වසිභාවපත්තානංපි අන්තරන්තරා භවඞ්ගවාරෙ ගණනානාම නත්ථීති පටිසම්භිදාමග්ගට්ඨකථායං වුත්තං. විසුද්ධිමග්ගෙ පන අයං පන මත්ථකප්පත්තාවසී භගවතො යමකපාටිහාරියකාලෙ ලබ්භති. අඤ්ඤෙසංවා එවරූපෙ කාලෙති වුත්තං. ඣානස්ස සීඝතරං සමාපජ්ජනසමත්ථතා සමාපජ්ජනවසීනාම. තෙනෙව හි පාළියං සමාපජ්ජනෙ දන්ධායිතත්තං නත්ථීති වුත්තං. එසනයො සෙසාසුපීති. තථා සමාපජ්ජිතං ඣානං අච්ඡරාමත්තාදිවසෙන අතිපරිත්තකංපි ඛණං ඨපෙතුං සමත්ථතා අධිට්ඨානවසීනාම. සමාපජ්ජිතජ්ඣානතො සීඝතරං වුට්ඨාතුං සමත්ථතා වුට්ඨානවසීනාම. පච්චවෙක්ඛනවසී පන ආවජ්ජනවසියා සිද්ධාය සිද්ධාඑව හොතීති.

විභාවනියං පන

යත්තකං කාලං ඉච්ඡති. තත්තකං චිරතරං ඣානං ඨපෙතුං සමත්ථතා අධිට්ඨානවසිතානාමාතිපි වුත්තං. තථා පරිච්ඡින්න කාලතො අන්තො අවුට්ඨහිත්වා යථාපරිච්ඡින්නකාලවසෙනෙව වුට්ඨානසමත්ථතා වුට්ඨානවසිතානාමාති. තංපි යුජ්ජතියෙව.

පාළියඤ්හි පඨමජ්ඣානං යත්ථිච්ඡකං යදිච්ඡකං යාවතිච්ඡකං අධිට්ඨාති. අධිට්ඨානාය දන්ධායිතත්තං නත්ථීතිආදිනා සීඝතරංවා හොතු. චිරතරංවා. යත්තකං කාලං ඣානං ඨපෙතුංවා යත්තකෙ කාලෙ තතො උට්ඨාතුංවා ඉච්ඡති. තත්තකං කාලං අනූනංවා අනධිකංවා කත්වා අධිට්ඨාතුංවා වුට්ඨාතුංවා සමත්ථතාපි දස්සිතායෙව හොතීති. එවඤ්චසති වුට්ඨානවසිතාපි අධිට්ඨානවසිතාය සිද්ධාය සිද්ධාඑවාති තාසං ද්වින්නං විසෙසකප්පනාපි නිප්පයොජනා හොතීති දට්ඨබ්බා. වසනං වසී. සමත්ථතාති අත්ථො. ඉස්සර භාවොති වුත්තං හොති. වසීඑව වසිතා. යථා දෙවොඑව දෙවතාති. කත්වා පදහතොති සම්බන්ධො. **විතක්කාදිකං ඔළාරිකඞ්ගං පහානායාති** එත්ථ පඨමජ්ඣානං තාව වසීභූතං කත්වා ඨිතස්ස විතක්කො ඔළාරිකතො උපට්ඨාති. තදා අහොවතමෙ අවිතක්කං ඣානං අස්සාති එවමස්ස අජ්ඣාසයො සණ්ඨාති. තදා අවිතක්කං ඣානං සමාපජ්ජිස්සාමීති පුන තස්මිං පටිභාගනිමිත්තෙ පරිකම්මං කරොන්තස්ස සා භාවනා විතක්කවිරාගභාවනානාම හොති. සාපි යාව විතක්කෙ නිකන්ති න පරියාදියති, තාව පරිකම්මභාවනානාම. පරියාදින්නාය පන විතක්කනිකන්තියා උපචාර භාවනානාම හොති. එසනයො සෙසජ්ඣානුපචාරෙසුපි. එවං තංතංඣානඞ්ගවිරාගභාවනාබලෙන විතක්කාදිකස්ස ඔළාරිකස්ස තස්ස තස්ස ඣානඞ්ගස්ස පජහනත්ථාය. **විචාරාදිසුඛුමඞ්ගුප්පත්තියාති** විචාරාදීනං සුඛුමානං චතුන්නං තිණ්ණං ද්වින්නං පුන ද්වින්නංවා ඣානඞ්ගානං තෙන තෙන විතක්කාදිනා ඔළාරිකෙන අඞ්ගෙන විනා පුන උප්පත්තියා. **පාහතොති** පදහන්තස්ස. පධානනාමකං ආතාපවීරියං කරොන්තස්සාති අත්ථො. **දුතීයජ්ඣානාදයොති** දුතීයජ්ඣානාදීනි සෙසරූපාවචරජ්ඣානානි. **යථාරහන්ති** ඉදං ද්වාවීසකම්මට්ඨානෙසු දුතීයජ්ඣානාදීනං අනුරූපානි කසිණආනාපාණානි සන්ධාය වුත්තං. අවසෙසෙසු පන අට්ඨාරසකම්මට්ඨානෙසු යස්මා අරූපජ්ඣානානි නාම ආරම්මණාතික්කමනවසෙනෙව පවත්තන්ති. තදතික්කමනත්ථඤ්ච කසිණුග්ඝාටනංනාම හොති. තස්මා යෙසු තදුග්ඝාටනං සම්භවති. තානියෙව කසිණානි දස්සෙතුං **ආකාසවජ්ජිතකසිණෙසූති** වුත්තං. ආකාසකසිණඤ්හි උග්ඝාටියමානංපි ආකාස මෙව හොතීති නත්ථි තත්ථ තදතික්කමනසම්භවොති. **උග්ඝාටෙත්වාති** යථාදිට්ඨෙ කසිණනිමිත්තෙ කසිණනිමිත්තසඤ්ඤං අකත්වා තත්ථ ආකාසං අනන්තං ආකාසං අනන්තන්ති ආකාසසඤ්ඤං පවත්තෙන්තස්ස චිත්තෙ තංකසිණනිමිත්තං අන්තරධායති. තප්පමාණං ආකාසමෙව උපට්ඨාති. එවං කසිණසඤ්ඤාවිධමනෙන ආකාසසඤ්ඤාපවත්තනෙනව යංකිඤ්චි කසිණං උග්ඝාටෙත්වා වියොජෙත්වාති අත්ථො. ලද්ධං ආකාසං ආරබ්භාති පාඨසෙසෙන සම්බන්ධො. එසනයො පඨමා රූපප්පවිඤ්ඤාණන්තිආදීසුපි. **අනන්තවසෙනාති** අනන්තං ආකාසන්ති එවං පවත්තමනසිකාරවසෙන. **සන්තමෙතං පණීතමෙතන්ති පරිකම්මං කරොන්තස්සාති** එත්ථ තථා සම්භාවෙත්වා පරිකම්මං කරොන්තස්සපි ආරම්මණස්ස සමතික්කන්තත්තා උපරි ඣානං හොතියෙවාති වුත්තං **චතුත්ථාරූප්පමප්පෙතීති. පරිකම්මංකත්වාති** සො භගවා ඉතිපි අරහන්තිආදිනා සමනුස්සරණපරිකම්මං කත්වා. **තස්මින්ති** තස්මිං බුද්ධගුණාදිකෙ ආලම්බණෙ. භූමත්ථෙ චෙතං භුම්මවචනං. **නිමිත්තෙති** තස්ස ආරම්මණස්ස ආකාරසඞ්ඛාතෙ නිමිත්තෙ. භාවලක්ඛණෙ චෙතං භුම්මවචනං. **සාධුකමුග්ගහිතෙති** ආරම්මණස්ස විභූතතර වසෙනවා චිත්තස්ස තස්මිං නින්නපොණපබ්භාරවසෙනවා සුට්ඨු උග්ගහිතෙ. **උපචාරොව සම්පජ්ජති** අරියසාවකානං දිට්ඨසච්චානන්ති අධිප්පායො. ඉතරෙසංපි වා මරණසඤ්ඤාවවත්ථානෙසූති. එත්ථව නීවරණවික්ඛම්භනෙන ඣානඞ්ගපාතුභාවෙනවඋපචාරසම්පදා වෙදිතබ්බා. එවං

චත්තාලීසකම්මට්ඨානෙසුයථාරහංසමථජ්ඣානානං පවත්තිං දස්සෙත්වාඉදානිතෙසුසමථජ්ඣානෙසුකසිණජ්ඣානානං නිසන්දභූතංඅභිඤ්ඤා පවත්තිං දස්සෙතුං **අභිඤ්ඤාවසෙනපවත්තමානන්**තිආදි වුත්තං. තත්ථ යො කතාධිකාරො හොති. ආසන්නභවෙ සමථජ්ඣානෙසු කතාභියොගොවා හොති, පූරිතබොධිසම්භාරො මහාපුරිස ජාතිකොවා. තස්ස අට්ඨවිධෙසු නවවිධෙසුවා සමථජ්ඣානෙසුසිජ්ඣ මානෙසු අභිඤ්ඤාපි සිජ්ඣතියෙව. රූපජ්ඣානමත්තෙසුපි සිජ්ඣන්තෙසු සිජ්ඣති යෙවාතිපි වදන්ති. තෙනෙව හි අට්ඨසාලිනියං විසුද්ධිමග්ගෙච ආරුප්පජ්ඣානානංපච්චයභාවංඅනුපගතස්සපිආකාසකසිණජ්ඣානස්ස අභිඤ්ඤාපාදකතාසම්භවො වුත්තොති. දීඝනිකායට්ඨකථායං පන නහි අට්ඨසු සමාපත්තීසු චුද්දසහාකාරෙහි චිණ්ණවසීභාවං විනා උපරි අභිඤ්ඤාධිගමො හොතීති වුත්තං. තං පන ඨපෙත්වා පුරිස විසෙසෙ අවසෙසානං බහූනං ආදිකම්මිකකුලපුත්තානං සාධාරණවසෙන වුත්තන්ති යුත්තං. තෙනෙව හි විසුද්ධිමග්ගෙ ඉමෙහි පන චුද්දසහි ආකාරෙහි චිත්තං අපරිදමෙත්වා පුබ්බෙ අභාවිතභාවනො ආදිකම්මිකො යොගාවචරො ඉද්ධිවිකුබ්බනං සම්පාදෙස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජතීති වුත්තං. තස්මා තාදිසානං අට්ඨසු සමාපත්තීසු චිණ්ණවසීභාවානං අභිඤ්ඤාකම්මෙ ආදිකම්මිකකුලපුත්තානං කසිණා නුලොමතො කසිණපටිලොමතොතිආදිනා නයෙන වුත්තෙහි චුද්දසහි ආකාරෙහි අත්තනො රූපපඤ්චමජ්ඣානචිත්තං පරිදමෙත්වා තික්ඛං සූරං අභිනීහාරක්ඛමං කත්වා ඉදානි ඉද්ධිවිකුබ්බනං කරිස්සා මීති ආරභන්තානං අභිඤ්ඤාවසෙන පවත්තමානං පන රූපාවචරපඤ්ච මජ්ඣානං රූපාදීසු ඡසු ආලම්බණෙසු යථාරහං අප්පෙතීති යොජනා වෙදිතබ්බා.

අභිඤ්ඤාපාදකපඤ්චමජ්ඣානා වුට්ඨහිත්වාති අභිඤ්ඤාය පාදකත්ථාය යංඅභිඤ්ඤාජාතිකං රූපාවචරපඤ්චමජ්ඣානං සබ්බපඨමං සමාපජ්ජියති. තතො භවඞ්ගපවත්තිවසෙන වුට්ඨහිත්වා. අධිට්ඨාතබ්බන්ති අධිට්ඨෙය්‍යං. සවත්ථුකං සතරූපසහස්සරූපාදිකං නිම්මිතරූපං. තං අධිට්ඨෙය්‍යං ආදි යස්ස අවත්ථුකස්ස ආවිභාවතිරොභාවාදිකස්ස කම්මස්සාති **අධිට්ඨෙය්‍යාදිකං. ආවජ්ජිත්වා පරිකම්මංකරොන්තස්සා**ති එත්ථ ඉද්ධිවිධෙ තාව යංයංසතාදිකං නිම්මිතරූපංවා ආවිභාවාදිකං නිම්මිතකම්මංවා නිප්ඵාදෙතුං ඉච්ඡති. තං තං අවජ්ජිත්වා සල්ලක්ඛෙත්වා සතං හොමි සහස්සං හොමීතිවා සතං හොතු සහස්සං හොතූතිවා ඉදඤ්චිදඤ්ච හොතු එවඤ්චෙවඤ්ච හොතූතිවා පරිකම්මං කරොන්තස්ස.

දිබ්බසොතාදීසු පන යං යං ආරම්මණං සොතුංවා පස්සිතුංවා ජානිතුංවා අනුස්සරිතුංවා ඉච්ඡති. තං තං සල්ලක්ඛෙත්වා අසුකස්ස අසුකානංවා සද්දං සුණොමීතිආදිනා පරිකම්මං කරොන්තස්ස. අට්ඨකථායං පන පරිකම්මං කත්වා පුන පාදකජ්ඣානසමාපජ්ජනං ආගතමෙව. යථාහ අභිඤ්ඤාපාදකජ්ඣානං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය සචෙ සතං ඉච්ඡති. සතං හොමීති පරිකම්මං කත්වා පුන අභිඤ්ඤාපාදකං ඣානං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය අධිට්ඨාති. අධිට්ඨානචිත්තෙන සහෙව සතං හොතීති. තත්ථච ආදිතො පාදකජ්ඣානසමාපජ්ජනං පරිකම්ම චිත්තස්ස සමාදානත්ථාය හොති. පච්ඡිමං පන අභිඤ්ඤාය අනු බලප්පදානත්ථායාති. තථා හි පාදකජ්ඣානබලෙන සුට්ඨු සමාහිතං පරිකම්මචිත්තංනාම අත්තනො විසයෙ අභිඤ්ඤාචිත්තගතිකං හොති. පුබ්බෙනිවාසානුස්සරණකාලෙ තෙනෙව චිත්තෙන තස්මිං භවෙ අතීතං ධම්මජාතං යාව පටිසන්ධියා ජානාති. තෙනෙව හි අට්ඨකථායං තංසම්පයුත්තං ඤාණං පරිකම්මසමාධිඤාණන්ති වුත්තං. අතීතංසඤාණන්තිපි වුච්චතීති. සෙසාභිඤ්ඤාසුපි තස්ස ඤාණස්ස විසයවිසෙසො යථාරහං වත්තබ්බොති. ථෙරෙන පන පච්ඡිමං පාදකජ්ඣානසමාපජ්ජනංනාම න සබ්බෙසං හොති. න හි අභිඤ්ඤාසු වසීභාවපත්තානං පුන පාදකජ්ඣානෙන කිච්චං අත්ථීති කත්වා තං ඉධ නගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. **රූපාදීසුආලම්බණෙසුයථාරහමප්පෙතී**ති එත්ථ ඉද්ධිවිධඤාණං තාව තෙකාලිකභූතෙසු ඡසු ආරම්මණෙසු පවත්තති. තඤ්හි රූපාදීසු ඡසු ආරම්මණධම්මෙසු යං යං නිප්ඵාදෙති. තං තං ආරම්මණං කත්වා පවත්තති. පාදකජ්ඣානචිත්තං පන කායගතිකං අධිට්ඨහිත්වා දිස්සමානෙනකායෙන ආකාසෙගමනකාලෙ අතීතං පාදකජ්ඣානචිත්තං ආරබ්භ පවත්තති. කායං චිත්තගතිකං අධිට්ඨහිත්වා අදිස්සමානෙන කායෙන ගමනකාලෙ පච්චුප්පන්නං රූපකායං ආරබ්භ පවත්තති. තථාපවත්තමානස්ස පන තස්ස ඤාණස්ස කිඤ්චිරූපං ආරම්මණ මත්තං හොති. කිඤ්චි ආරම්මණපුරෙජාතං. කිඤ්චි වත්ථාරම්මණ පුරෙජාතං හොතීති දට්ඨබ්බං. අනාගතෙ ඉදංනාම හොතූති අධිට්ඨාන කාලෙ අනාගතං තංතංරූපධම්මං ආරබ්භ පවත්තතීති. පච්චුප්පන්නො සද්දො දිබ්බසොතස්ස ආරම්මණං හොති. අතීතෙ සත්තදිවසානි අනාගතෙ සත්තදිවසානීති එත්ථන්තරෙ කාලෙ අතීතා නාගතපච්චුප්පන්නභූතං පරස්සචිත්තං චත්තාරොවා ඛන්ධා චෙතොපරිය ඤාණස්ස. චිත්තඤ්හි ජානන්තො තං සම්පයුත්තධම්මංපි ඉච්ඡන්තො ජානිස්සතියෙව. එවඤ්ච කත්වා පට්ඨානෙ කුසලා ඛන්ධා චෙතො පරියඤාණස්ස යථාකම්මූපගඤාණස්ස ආරම්මණපච්චයෙන පච්චයොති ඤාණද්වයං එකතො කත්වා වුත්තං. එත්ථච අට්ඨකථායං තාව පරචිත්තස්ස පච්චුප්පන්නාලම්බණතානාම සන්තතිවසෙනවා අද්ධා වසෙනවා යොජිතා. යදි හි ඛණිකවසෙන යොජෙය්‍ය. ආවජ්ජනෙ පච්චුප්පන්නං යංකිඤ්චි එකං චිත්තං ආවජ්ජෙත්වා නිරුද්ධෙ ජවනානිපි තදෙව ආවජ්ජනෙන සද්ධිං නිරුද්ධං අතීතං ගණ්හන්තීති තානි කාලතො ආවජ්ජනෙන සහ භින්නාලම්බණානි නාම හොන්ති. නච අනිට්ඨෙ මග්ගඵලවීථිතො අඤ්ඤස්මිං ඨානෙ කාලමත්තෙනාපි තෙසං තෙන සහ භින්නාලම්බණතා අට්ඨකථාචරියෙහි අනු මතාති. තස්මා ඊදිසෙසු ඨානෙසු පච්චුප්පන්නංනාම සන්තතිවසෙන අද්ධාවසෙනච ගහෙතුං යුත්තන්ති. මූලටීකායං පන ඛණිකපච්චුප්පන්න වසෙනෙව යොජිතං. නහි අභිධම්මෙ අතීතාරම්මණත්තිකං සන්තති අද්ධානවසෙනෙව වුත්තන්ති සක්කා වත්තුං. ඉතරථා පච්චුප්පන්නො ධම්මො පච්චුප්පන්නස්ස ධම්මස්ස අනන්තරපච්චයෙන පච්චයො ආසෙවනපච්චයෙන පච්චයොති වත්තබ්බො සියා. න තු වුත්තො. අතීතො ධම්මො පච්චුප්පන්නස්ස ධම්මස්ස අනන්තරපච්චයෙන පච්චයො ආසෙවනපච්චයෙන පච්චයොතිච්චෙව පන වුත්තො, තස්මා ආවජ්ජනාදීනි සබ්බානි චිත්තානි පච්චෙකං අත්තනා ඛණවසෙන සහුප්පන්නානි පරස්ස චිත්තානිගණ්හන්තීති යුත්තං, නච තානි ධම්මතො භින්නා ලම්බණානිනාම හොන්ති. ගහණා කාරස්ස අභින්නත්තා. ආවජ්ජනංපි හි චිත්තන්තෙව ආවජ්ජති. ජවනානිච චිත්තං චිත්තන්තෙව ජවන්ති. තානිච සබ්බානි චිත්තානිඑව හොන්තීති. අතීතානන්තර චුතිතො පන පට්ඨාය අතීතා ඛන්ධා ඛන්ධූපනි ඛන්ධා නාම ගොත්තකසිණ නිමිත්තාදිකා පඤ්ඤත්තියො නිබ්බානඤ්ච පුබ්බෙනිවාසඤාණස්ස ආරම්මණං හොති. පච්චුප්පන්නං රූපාරම්මණං දිබ්බචක්ඛුස්සාති එවං රූපාදීසු ඡසු ආලම්බණෙසු යථාරහ මප්පෙතීති. ඉදානි අභිඤ්ඤාවසෙන පවක්ඛස්ස තස්ස පඤ්චමජ්ඣානස්ස කිච්චභෙදෙන පභෙදං දස්සෙතුං ඉද්ධිවිධන්තිආදිගාථ මාහ. තත්ථ යං යං අධිට්ඨාති. යථා යථාච අධිට්ඨාති. තස්ස තස්ස තථා තථාවා ඉජ්ඣන

සඞ්ඛාතො විධො කොට්ඨාසො පකාරොවා එතස්සාති **ඉද්ධිවිධං**. තං පන තිවිධං අධිට්ඨා නිද්ධි විකුබ්බනිද්ධි මනොමයිද්ධි වසෙන. තත්ථ අත්තනො පකතිවණ්ණං අවිජහිත්වා තස්සෙව සත සහස්සාදි බහුභාව කරණ වසෙනවා ආකාසගමනාදිවසෙන වා බහිද්ධා නානාවණ්ණ පාටිහාරිය දස්සන වසෙනවා පවත්තිතා ඉද්ධි **අධිට්ඨානිද්ධිනාම**. පකතිවණ්ණං පන විජහිත්වා අත්තානමෙව කුමාරවණ්ණනාගවණ්ණාදිකං කත්වා දස්සනවසෙන පවත්තිතා ඉද්ධි **විකුබ්බනිද්ධිනාම**. අත්තනො සරීරබ්භන්තරෙ අඤ්ඤං සබ්බසො අත්තනා සදිසං සරීරං නිම්මිනිත්වා නීහරිත්වා දස්සනවසෙන පවත්තිතා ඉද්ධි **මනොමයිද්ධිනාම**. දිවෙ භවං දිබ්බං. දෙවලොකෙ ජාතන්ති අත්ථො. දිබ්බඤ්ච තං සොතඤ්චාති දිබ්බසොතං. දෙවානං උළාරකම්මනිබ්බත්තා දූරෙපි පටිච්ඡන්නෙපි ආරම්මණසම්පටිච්ඡනසමත්ථං පසාදසොතං. දිබ්බසොතසදිසත්තා පන ඉදං අභිඤ්ඤාඤාණංපි **දිබ්බසොතන්**ති වුච්චති. කසිණජ්ඣාන සඞ්ඛාතෙනවා දිබ්බවිහාරෙන පටිලද්ධත්තා සයඤ්ච තස්මිං දිබ්බවිහාරෙ පරියාපන්නත්තා දිබ්බඤ්ච තං සොතඤ්චාති දිබ්බසොතං. පරස්ස චිත්තං විජානන්ති එතෙනාති **පරචිත්තවිජානනං**. තදෙව චෙතොපරියායන්ති පරිච්ඡිජ්ජ ජානන්ති එතෙනාති කත්වා චෙතොපරියඤාණන්තිපි වුච්චති. පුබ්බෙ නිවාසො වුච්චති අතීතභවෙසු අත්තනො ඡසු ද්වාරෙසු ආපාතං ආගතා සුවිදිතා ධම්මා. පුබ්බෙ අතීතජාතීසු ගොචර නිවාසවසෙන නිවසිංසු අත්තනො ඡද්වාරිකානි චිත්තානි එත්ථාති කත්වා. සබ්බඤ්ඤුබුද්ධානං පන පරෙසං ඡද්වාරගහිතාපි ධම්මා පුබ්බෙ නිවාසො හොතියෙව, පුබ්බෙ නිවාසස්ස අනුස්සරණං **පුබ්බෙනිවාසානුස්සති**. ඉධ පන තං සම්පයුත්තඤාණං අධිප්පෙතං. පුබ්බෙ වුත්තනයෙන දිබ්බඤ්ච තං චක්ඛුචාති දිබ්බචක්ඛු. තං සදිසත්තා ඉදං අභිඤ්ඤාඤාණංපි **දිබ්බචක්ඛු**ති වුච්චති. දිබ්බවිහාර වසෙන පටිලද්ධත්තා සයඤ්ච දිබ්බවිහාරසන්නිස්සිතත්තා දිබ්බඤ්ච තං චක්ඛුචාති දිබ්බචක්ඛු. යථාකම්මුපගඤාණං අනාගතංසඤාණන්ති ඉමානි ද්වෙ ඤාණානි ඉමස්සෙව පරිභණ්ඩඤාණානිනාම. නහි තෙසං පටිලාභත්ථාය විසුං චිත්තපරිදමනපරිකම්මංනාම අත්ථි. දිබ්බචක්ඛුඤාණෙ පටිලද්ධෙ තෙසංපි පටිලද්ධත්තාති. තත්ථ දිබ්බචක්ඛුනා නිරයෙසු දුක්ඛං දෙවෙසුවා සුඛං අනුභවන්තෙ සත්තෙ දිස්වා තෙසං අතීතං කම්මං ජානිස්සාමීති පරිකම්මං කරොන්තස්ස තං කම්මාරම්මණං යථාකම්මුපගඤාණං පවත්තති. තතො චවිත්වා කත්ථ භවිස්සන්තීති තෙසං අනාගතෙ පවත්තිං පස්සිස්සාමීති පරිකම්මං කරොන්තස්ස තෙසං අනාගතඛන්ධාරම්මණං අනාගතංසඤාණං පවත්තති. පුබ්බෙ නිවාසානුස්සති ඤාණං වියච සබ්බංපි අනාගතධම්මජාතං එතස්ස ආරම්මණං හොතියෙව. එතඤ්හි අත්තනො විසයෙ සබ්බඤ්ඤුතඤාණගතිකන්ති අට්ඨකථායං වුත්තං.

විභාවනියං පන

> අනාගතෙ සත්තදිවසතො පට්ඨාය චිත්තචෙතසිකධම්මා දුතියදිවසතො පට්ඨාය යංකිඤ්චි ආරම්මණං එතස්ස විසයොති අධිප්පෙතං. තම්පි යුත්තංවිය දිස්සති.

නහි භවන්තරෙපි අනාවතධම්මෙ ජානිතුං සමත්ථං එතං ඉමස්මිං භවෙ අනාගතධම්මෙ නජානාතීති සක්කා භවිතුං. යථා චෙතං, තථා පුබ්බෙනිවාසඤාණංපි ඉමස්මිං භවෙ පරසන්තානගතෙ අතීතධම්මෙති. පාළියං පන අට්ඨකථාසුච භවන්තරගතධම්මෙහි එව ඤාණද්වයං යොජිතං. තං පන අසාධාරණකාලවසෙන ආනුභාවවිසෙසපාකටත්ථං යොජිතන්ති යුත්තං සියාති. **ගොචරභෙදෙ**ති දසකසිණාදීසු ගොචරෙසු සමථජ්ඣානානං පවත්තිභෙදො.

සමථකම්මට්ඨානනයො.

171. සබ්බලොකියමහාජනෙහි යථාදිට්ඨං පුග්ගලසත්තඉත්ථී පුරිසාදිකං නිච්ච ධුව සුඛ අත්ත නිමිත්තඤ්ච අතික්කමිත්වා විසෙසෙන පස්සන්ති එතායාති විපස්සනා. කිරියා කම්මං. භාවනාපයොගො. විපස්සනාය කම්මං විපස්සනාකම්මං. විපස්සනා එව වා කම්මන්ති විපස්සනා කම්මං. විපස්සනාකම්මස්ස ඨානං අධිට්ඨානං භූමීති **විපස්සනාකම්මට්ඨානං**. ඛන්ධාදිධම්මජාතං. විපස්සනා කම්මමෙව වා උත්තරුත්තරස්ස භාවනා විසෙසස්ස ආනිසංසවිසෙසස්සවා ඨානං ආසන්නකාරණන්ති විපස්සනාකම්මට්ඨානං. තස්මිං විපස්සනාකම්මට්ඨානෙ සත්තවිධෙන විසුද්ධි සඞ්ගහො තීණි ලක්ඛණානීතිආදිනා සම්බන්ධො. නිච්චසීලමෙව සයඤ්ච දුස්සීල්‍යමලතො විසුද්ධත්තා කායං වාචඤ්ච තතො විසොධනතො විසුද්ධීති **සීලවිසුද්ධි**. සුභාවිත චිත්තසන්තානමෙව සයඤ්ච නීවරණමලතො විසුද්ධත්තා තංසමඞ්ගිපුග්ගලඤ්ච තතො විසොධනතො විසුද්ධීති **චිත්තවිසුද්ධි**. චිත්තසීසෙන චෙත්ථ සමාධි අධිප්පෙතො. ධම්මවවත්ථානඤාණසඞ්ඛාතා දිට්ඨිඑව තං සමඞ්ගිපුග්ගලං සක්කායදිට්ඨිමලතො විසොධනතො විසුද්ධීති **දිට්ඨිවිසුද්ධි**. සොළසවිධං අට්ඨවිධං කඞ්ඛං විතරන්ති අතික්කමන්ති එතායාති කඞ්ඛාවිතරණා. පච්චයපරිග්ගහඤාණං. සා එව තංසමඞ්ගිපුග්ගලං අහෙතු දිට්ඨි විසමහෙතුදිට්ඨීහි සද්ධිං යථාවුත්තාහි දුවිධාහි කඞ්ඛාහි විසොධනතො විසුද්ධීති **කඞ්ඛාවිතරණවිසුද්ධි**. මග්ගොච අමග්ගොච මග්ගාමග්ගා. තත්ථ ඤාණදස්සනවිසුද්ධාධිගමනස්ස උපායභූතො මනසිකාරවිධිවා අරියමග්ගොවා මග්ගොනාම. තස්ස අනුපායභූතො මනසිකාරොවා අධිමානවත්ථූනිවා අමග්ගොනාම. මග්ගස්ස මග්ගතො අමග්ගස්සච අමග්ගතො ජානනං දස්සනඤ්ච මග්ගාමග්ගඤාණදස්සනං. තමෙව තංසමඞ්ගීපුග්ගලං අමග්ගෙ මග්ගසඤ්ඤාය විසොධනතො විසුද්ධීති **මග්ගාමග්ගඤාණදස්සනවිසුද්ධි** නාම. උපරි විසෙසං පටිපජ්ජන්ති එතායාති පටිපදා. විපස්සනාපරංපරසඞ්ඛාතො පුබ්බභාගමග්ගො. පටිපදාභූතං ඤාණදස්සනන්ති පටිපදාඤාණදස්සනං. තමෙව නිච්චසඤ්ඤාදිතො විසුද්ධත්තා විසුද්ධීති **පටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධි**නාම, අරියමග්ගඤාණසඞ්ඛාත ඤාණදස්සනමෙව සම්මොහමලතො විසුද්ධත්තා විසුද්ධීති **ඤාණදස්සනවිසුද්ධි**නාම. එත්ථච සුතමයාදිවසෙන සිද්ධං අනුමාන ඤාණංපි ඤාණමෙවාති තං පටික්ඛිපිත්වා අත්ථපච්චක්ඛඤාණමෙව ගහෙතුං සබ්බත්ථ දස්සනගහණං කතන්ති වෙදිතබ්බං. ලක්ඛීයන්ති සල්ලක්ඛීයන්ති ඉමෙ අනිච්චාඑවාති එකන්තෙන විනිච්ඡීයන්ති ධම්මා එතෙනාති

ලක්ඛණං අනිච්චතා එව ලක්ඛණන්ති **අනිච්චලක්ඛණං**. පුබ්බපදෙ භාවපච්චයලොපො. අඤ්ඤොහි අනිච්චො, අඤ්ඤා අනිච්චතාති. තත්ථ යථාගමනක්‍රියායොගෙන පුරිසො ගතොති වුච්චති. න පන ගමන ක්‍රියා පුරිසො. නච පුරිසො ගමනක්‍රියා. අඤ්ඤා හි ක්‍රියා, අඤ්ඤො පුරිසො. තථා අනිච්චතායොගෙන සබ්බො සඞ්ඛතධම්මො අනිච්චොති වුච්චති. න පන අනිච්චතා සො ධම්මො, නච සො ධම්මො අනිච්චතා. අඤ්ඤා හි අනිච්චතා, අඤ්ඤො සො ධම්මොති. කතමා පන සා අනිච්චතාති. විපරිණාමා කාරො. ජීරණාකාරො භිජ්ජනාකාරොති වුත්තං හොති. තං පන ආකාරං දිස්වා තදාකාරවන්තෙ ධම්මෙ ඤාණං පවත්තති අයං ධම්මො අනිච්චොති. තස්මා සා අනිච්චතායෙව ඉධ ලක්ඛණන්තිපි වුච්චතීති. එසනයො සෙසෙසුපි ද්වීසු. තත්ථ පන අභිණ්හසංපටිපීළනාකාරො දුක්ඛතානාම. අවසවත්තනාකාරො අනත්තතානාමාති. යථාවුත්තාය පන අනිච්චතාය සහ අනිච්චස්ස ධම්මස්ස අනිච්චෙන වා ධම්මෙන සහ අනිච්චතාය අනුඅනුපස්සනා **අනිච්චානුපස්සනා**. එස නයො සෙසාසුපි ද්වීසු. යාව සරීරෙ ධම්මානං තිවිධලක්ඛණයුත්තතා අත්තනො ඤාණෙන පඤ්ඤායති. තාව තෙසු තිවිධලක්ඛණවිභාවනවසෙන පුනප්පුනං මසනං ආමසනං සම්මසනං. සම්මසනාකාරෙන පවත්තං ඤාණං **සම්මසනඤාණං**. උදයො වුච්චති තංතං ඛණානුරූපං තංතං පච්චයානුරූපඤ්ච නවනවානං ධම්මානං පාතු භාවො චෙව උපරූපරි වඩ්ඪනඤ්ච. වයො වුච්චති යත්ථ යත්ථ ලද්ධපච්චයා නවනවා ධම්මා පාතුභවන්ති චෙව වඩ්ඪන්තිච. තත්ථ තත්ථ අලද්ධපච්චයානං පුරාණධම්මානං අන්තරධානං. සමූහ සන්තතිවසෙන පන උදයපක්ඛස්සවා වයපක්ඛස්සවා සමනුපස්සනඤාණං **උදයබ්බයඤාණං**. තෙසු පන ද්වීසු පක්ඛෙසු උදයකොට්ඨාසොනාම උපරූපරි පාකටො හුත්වා ආගච්ඡති. වයකොට්ඨාසො පන අපාකටො. සො එව ච අනිච්චතාය පරමා කොටීති තස්සෙව සුට්ඨුතරං සමනුපස්සනඤාණං **භඞ්ගඤාණං**. භඞ්ගෙ දිට්ඨෙ එවං භිජ්ජනසභාවානං ධම්මානං අනෙකසහස්සසොක දුක්ඛවත්ථුභාවෙන තථා තථා භායිතබ්බපකාරසමනුපස්සනඤාණං **භයඤාණං** නාම. ලොකෙ පන කිඤ්චි භයවත්ථුං පස්සන්තාපි ආසන්නෙ අඤ්ඤස්මිං පටිසරණෙ සති න භායන්ති. අසති එව භායන්ති. එවං භායිතබ්බානං තෙසං සබ්බසො අඤ්ඤපටිසරණාභාවදස්සනං **ආදීනවඤාණං** නාම. කුතොචි පටිසරණාභාවෙන තෙහි උක්කණ්ඨිතාකාර සහිතං විපස්සනාඤාණං **නිබ්බිදාඤාණං**නාම. නිබ්බින්දියමානෙහි තෙහි අත්තානං විමුච්චිතුං අජ්ඣාසයසහිතං විපස්සනාඤාණං **මුච්චිතුකම්‍යතාඤාණං** නාම. සුට්ඨු මුච්චිතුං ඉච්ඡන්තස්ස සීඝං මුච්චනත්ථං තෙසං ධම්මානං චත්තාලීසාය ආකාරෙහි අනෙකාදීනවරාසි භාව පටිසඞ්ඛානවසෙන සුට්ඨුවිප්ඵාරතරං පවත්තමානං විපස්සනා ඤාණං **පටිසඞ්ඛාඤාණං** නාම. තෙසං පන අනෙකාදීනවරාසිභාවෙ සුට්ඨු දිට්ඨෙ සඞ්ඛාරෙසු නිකන්තියා පරියාදින්නාය ඉදානි මුච්චනූපායො ලද්ධොති අධිමත්තබ්‍යාපාරං අකත්වා සමෙන වායාමෙන සඞ්ඛාරෙ පරිග්ගණ්හන්තස්ස සඞ්ඛාරපරිග්ගහෙ මජ්ඣත්තාකාරසහිතං සඞ්ඛාරෙසුවා භයඤ්ච නන්දිඤ්ච පහාය උදාසිනභාවසහිතං විපස්සනාඤාණං **සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාඤාණං**නාම. උපරි මග්ගප්පවත්තිං වහිතුං සමත්ථභාවෙන මග්ගුප්පත්තියා අනුලොමෙහි ථාමබලෙහි සම්පන්නං විපස්සනාඤාණං **අනුලොමඤාණං** නාම. හෙට්ඨිමානංවා ඤාණානංතං අනුලොමං හොති ලක්ඛණත්තයස්ස සුට්ඨුතරං විභාවනතො. උපරිමග්ගස්සවා අනුලොමං හොති තස්ස පරිකම්මභාවතො, පදට්ඨානත්තාවාතිපි අනුලොමඤාණං නාමාති. අත්ත ජීවසුඤ්ඤතාදස්සන බලෙන ඛන්ධෙසු කිලෙසබන්ධනතො විමුච්චමානො මග්ගො **සුඤ්ඤතාවිමොක්ඛො** නාම. සඞ්ඛාරානං යානි නිමිත්තානි කිලෙසානං අවස්සයො හොති. තානි විධමිත්වා සබ්බසො ධම්මානං අනාථ භාව දස්සන බලෙන විමුච්චමානො මග්ගො **අනිමිත්තොවිමොක්ඛො** නාම. සඞ්ඛාරෙසු සබ්බසො අස්සාසාභාව දස්සනබලෙන විමුච්චමානො මග්ගො **අප්පණිහිතොවිමොක්ඛො**නාම. **සුඤ්ඤතානුපස්සනාති** අනත්තානුපස්සනා. සා හි ධම්මානං සමූහසන සන්තතිසන කිච්චසන ආරම්මණසනෙසු තංතංසන විනිබ්භුජ්ජන වසෙන පවත්තත්තා අත්තා ඉති ගහෙතබ්බස්ස කස්සචි සාරස්ස අභාවානුපස්සනතො සුඤ්ඤතානුපස්සනාති වුච්චති. **අනිමිත්තානුපස්සනාති** අනිච්චානුපස්සනා. සාපි හි සන්තති විච්ඡෙදන වසෙන පවත්තත්තා අහන්ති ගහිතස්ස නිමිත්තස්ස විධමනතො අනිමිත්තානුපස්සනාති වුච්චති. **අපණිහිතානුපස්සනාති** දුක්ඛා නුපස්සනා. සාපි හි මහාආදීනවරාසි භාව විභාවනවසෙන පවත්තත්තා ඉදං මම එතං මමාති ගහෙතබ්බස්ස කස්සචි පණිහිත ගුණස්ස අභාවානුපස්සනතො අප්පණිහිතානුපස්සනාති වුච්චතීති. **පාතිමොක්ඛසංවරසීලන්ති** විනයපඤ්ඤත්තිසීලං. තඤ්හි සබ්බලො කියසීලානං ජෙට්ඨකත්තා පතිච හොති. චතුභූමකකුසලානං ආදිපභවභූතත්තා මුඛඤ්ච. ඉති පතිමුඛට්ඨෙන පාතිමොක්ඛන්ති වුච්චති. තමෙවච දුස්සිල්‍යමග්ගස්ස සංවරණතො පිදහනතො සංවරොති වුච්චතීති. යෙසං ධම්මානං උප්පත්තියා චක්ඛාදීනි ඉන්ද්‍රියානි විඵන්දිතානි හොන්ති. ලොලානි හොන්ති. තදනුබන්ධාච අකුසලධම්මා උප්පජ්ජන්ති. තෙසං උප්පත්ති මග්ගස්ස සංවරණවසෙන පවත්තමානා සති ඉන්ද්‍රිය සංවරොනාම. සො එව සීලන්ති **ඉන්ද්‍රියසංවරසීලං**. ආජීවන්ති ජීවිතං කප්පෙන්ති එතෙනාති ආජීවො. පච්චයපරියෙසනවායාමො. සොයෙව බුද්ධපටිකුට්ඨෙහි පුප්ඵදානාදීහි මිච්ඡාපයොගෙහි තිවිධකුහනවත්ථුහිච පරිසුද්ධත්තා **ආජීවපාරිසුද්ධි**නාම. සා එව සීලන්ති සමාසො. තථාරූපෙන පරිසුද්ධෙන භික්ඛාචාරාදිනා පයොගෙන පටිලද්ධානං පච්චයානං පටිග්ගහණ පරිභුඤ්ජනකාලෙසු සම්මොහස්ස ගෙධස්ස මදස්ස පමාදස්සච පහානත්ථං තංතංපයොජනමරියාදංවා පටිකූලලක්ඛණංවා ධාතුමත්තලක්ඛණංවා පරිග්ගහණ පච්චවෙක්ඛනවසෙන පවත්තං පච්චයසෙවනෙ පටිසඞ්ඛාඤාණං **පච්චය සන්නිස්සිතසීලං**නාම. පරිසුජ්ඣතීති පරිසුද්ධි. පරිසුද්ධිඑව පාරිසුද්ධි. සා එව සීලන්ති සමාසො. චත්තාරි පාරිසුද්ධිසීලානීති **චතුපාරි සුද්ධිසීලං**. චිත්තවිසුද්ධීති එත්ථ චිත්තසද්දෙන සමාධි නිද්දිට්ඨොති වුත්තං **දුවිධොපිසමාධි චිත්තවිසුද්ධි**නාමාති. **ලක්ඛණරසපච්චුපට්ඨානපදට්ඨාන වසෙනාති** එත්ථ ධම්මානං පච්චත්තසභාවො ලක්ඛණංනාම. අග්ගිස්ස උණ්හත්තං විය. තෙන සභාවෙන සාධෙතබ්බං කිච්චංවා සාධනපච්චයා පටිලද්ධගුණසඞ්ඛාතා සම්පත්තිවා රසොනාම. අග්ගිස්ස පරිවාචන ජොතනානි විය. සා එව සම්පත්තිවා කාරියසඞ්ඛාතං ඵලංවා පච්චුපට්ඨානංනාම. අග්ගිස්ස ධූමො විය. අත්තනො උප්පත්තියා අසාධාරණපච්චයසඞ්ඛාතං ආසන්නකාරණං පදට්ඨානංනාම. තෙසං වසෙන නාමස්සච රූපස්සච පරිග්ගහො ඤාණෙන පරිච්ඡින්දිත්වා ගහණං නාමරූපවවත්ථානං **දිට්ඨිවිසුද්ධි**නාම. එත්ථච පරිග්ගහො දුවිධො සඞ්ඛෙප පරිග්ගහො විත්ථාරපරිග්ගහොති. තත්ථ අජ්ඣත්තධම්මෙ ද්විධා කත්වා ඉදං නාමමෙව, න රූපං. ඉදං රූපමෙව, න නාමං. අඤ්ඤං නාමං අඤ්ඤං රූපං. තදුභයතොච අඤ්ඤො අත්තාවා ජීවොවා සත්තොවා පුග්ගලොවා

මනුස්සොවා දෙවොවා බ්‍රහ්මාවා නත්ථීති එවං පච්චක්ඛතො සුදිට්ඨං කත්වා පරිග්ගණ්හනං සඞ්ඛෙපපරිග්ගහොනාම. ඤාණුත්තරිකොහි පුග්ගලො එත්තකමත්තෙනපි සක්කායදිට්ඨිං වික්ඛම්භෙතුං සක්කොති සද්ධිං සඤ්ඤා චිත්තවිපල්ලාසෙහීති. තයො හි විපල්ලාසා. යථාහ-අනත්තනි අත්තාති සඤ්ඤාවිපල්ලාසො චිත්තවිපල්ලාසො දිට්ඨිවිපල්ලාසොති. තත්ථ සත්ථුසාසනධම්මෙ සුට්ඨු පතිට්ඨිතෙන සද්ධාමත්තෙනපි දිට්ඨි විපල්ලාසො වික්ඛම්භිතො හොති. ඉතරෙ පන නාමරූපපරිග්ගහෙ කතෙයෙව වික්ඛම්භිතා හොන්ති. යාවච එතෙ ද්වෙ අවික්ඛම්භිතා හොන්ති. තාව නාමරූපපරිග්ගහොච අපරිසුද්ධොයෙව හොති. තංමූලිකාච කිලෙසධම්මා අවික්ඛම්භිතා එව හොන්තීති අපිච. චතුන්නං ආහාරානං වසෙන චතුධා, පඤ්චන්නං ඛන්ධානං වසෙන පඤ්චධා, ඡන්නං ධාතූනං වසෙන ඡධාතිආදිනා නයෙන නාමරූපං පරිග්ගහෙ තබ්බමෙව. තත්ථ ඡ ධාතුයොනාම පථවිධාතු ආපොධාතු තෙජොධාතු වායොධාතු ආකාසධාතු විඤ්ඤාණධාතුයො. පක්කුසාති කුලපුත්තො හි ඉමා ඡ ධාතුයො පරිග්ගණ්හිත්වා අනාගාමිඵලං පත්වා චපිත්වා සුද්ධාවාසෙසු නිබ්බත්තොති. යත්තකෙ වා පන ධම්මෙ පරිග්ගණ්හන්තො අත්තා මෙති පවත්තමානෙ සඤ්ඤාචිත්තදිට්ඨි විපල්ලාසෙ වික්ඛම්භෙතුං සක්කොති. තත්තකාපි පරිග්ගහෙතබ්බා යෙවාති. ඉමස්මිං පන සඞ්ගහපකරණෙ යො යො චිත්තචෙතසික විභාගො රූපවිභාගොච හෙට්ඨා වුත්තො. තස්ස සබ්බස්ස වසෙන නාමරූපස්ස පරිග්ගණ්හනං විත්ථාරපරිග්ගහොනාම. අයංපන ආදිකම්මිකානං අවිසයො. පටිවිද්ධචතුසච්චානං පන ආභිධම්මිකත්ථෙරානං එව විසයොති වෙදිතබ්බො. නාමරූපං පරිග්ගණ්හන්තස්ස පන නාමරූප මත්තතො උද්ධං අඤ්ඤස්ස කස්සචි අභාවදස්සනතොච සරීරබ්භන්තරෙ ජීවසඤ්ඤිතො අත්තා අත්ථි. සො කරොති, සො පටිසංවෙදෙති, සංසරති, සන්ධාවතීති එවං පවත්තා දිට්ඨි පහීයති. සුද්ධෙ නාමෙ එවචරූපෙ එවවා පුග්ගලසත්තක්‍රියසඤ්ඤිතානං ඊහාබ්‍යාපාරානං සබ්බසො අභාවදස්සනතො තදුභයසංයොගෙඑව තෙසං ලබ්භමානතා දස්සනතොච තදුභයංවා එකමෙකංවා උද්දිස්ස අත්තාති පවත්තා දිට්ඨි පහීයති. අත්තා ජීවො සත්තො පුග්ගලො මනුස්සො දෙවො බ්‍රහ්මාති එවමාදීසු වොහාරෙසුච වොහාර මත්තෙ අට්ඨත්වා අත්තානාම එකන්තතො අත්ථි ජීවොනාම එකන්තතො අත්ථීතිආදිනා තදත්ථාභිනිවෙසවසෙන අතිධාවනඤ්ච පහීයතීති දට්ඨබ්බං. තදත්ථාභිනිවෙසොතිච අත්තානාම අත්ථි ජීවොනාම අත්ථීතිආදිනා දළ්හතරං අභිනිවෙසො. අතිධාවනන්ති නාමරූපං අත්තාතිආදිනා ගහණං.

පච්චයපරිග්ගහොති එත්ථපි දුවිධො පච්චයපරිග්ගහො සඞ්ඛෙපතො විත්ථාරතො චාති. තත්ථ චත්ථාරම්මණවසෙන නාමස්ස චිත්තොතුකාහාරවසෙන රූපස්ස අවිජ්ජාතණ්හුපාදානකම්මවසෙන තදුභයස්සච පච්චයං පරිග්ගණ්හන්තො සඞ්ඛෙපතො පරිග්ගණ්හාතිනාම. හෙට්ඨා පච්චයසඞ්ගහෙ විභත්තෙහි පටිච්චසමුප්පාදනය පට්ඨානනයෙහි පරිග්ගණ්හන්තො විත්ථාරතො පරිග්ගණ්හාතිනාම. එත්ථපි පට්ඨානනයෙන පරිග්ගහො ආදිකම්මිකානං අවිසයොඑව. පච්චයං පරිග්ගණ්හන්තස්සපන යථාවචත්ථිතස්ස සබ්බස්ස නාමරූපස්ස සබ්බසො පච්චයායත්තවුත්තිකතාදස්සනතො අහෙතුකදිට්ඨි පහීයති. අත්තනො අනුරූපපච්චයසාමග්ගියා විනා අඤ්ඤථා පවත්තියා අදස්සනතො ඉස්සරනිම්මාන කාලනිම්මානාදිකා විසමහෙතුදිට්ඨියො පහීයති. හෙතුසම්භාරපච්චයෙහි කම්මප්පවත්තියා විපාකප්පවත්තියාච අඤ්ඤස්ස කම්මකාරකස්සවා විපාක වෙදකස්සවා කත්තුනො අභාවදස්සනතො කාරක වෙදක දිට්ඨි පහීයති. අනමතග්ගෙච සංසාරෙ තීසු අද්ධාසු හෙතුඵල පරංපරාවසෙන කෙවලස්ස නාමරූපමත්තස්සෙව පවත්තිදස්සනතො අහොසිං නුඛො අහමතීතමද්ධානන්ති එවමාදිකාය පුග්ගලසත්ත විසයාය සොළසවිධාය කඞ්ඛායච අතික්කමො හොති. සභාවධම්මපවත්තියාච සුට්ඨු දිට්ඨාය දෙසනාධම්මස්ස සුධම්මතා දස්සනතො බුද්ධසුබුද්ධතඤ්ච දිස්වා සත්ථරි කඞ්ඛති ධම්මෙ කඞ්ඛතීතිආදිනයපවත්තා අට්ඨවිධාපි කඞ්ඛා පහීයතීති. ලොකුත්තරධම්මානං සඞ්ඛතානංපි සතං අසම්මසනුපගත්තා **තෙභූමකසඞ්ඛාරෙසූති** වුත්තං. අනුසයසමූහනත්ථඤ්ච සම්මසනන්ති කත්වා යත්ථ කාමරාගාදයො අනුසයා අනුසෙන්ති. තෙයෙව ධම්මා සම්මසනාරහා හොන්තීති වුත්තං තෙභූමකසඞ්ඛාරෙසූති. ඉමස්ස ච පදස්ස ලක්ඛණත්තයං සම්මසන්තස්සාති ඉමිනා සම්බන්ධො. **අතීතාදිභෙදභින්නෙසූති** අතීතානාගතපච්චුප්පන්නජ්ඣත්තබහිද්ධාදීහි එකාදසහි භෙදෙහි භින්නෙසු. **ඛන්ධාදිනයංආරබ්භාති** පටිසම්භිදාමග්ගෙ විභත්තං ඛන්ධපඤ්චකං ද්වාරඡක්කං ආරම්මණඡක්කං විඤ්ඤාණඡක්කං ඵස්සඡක්කං වෙදනාඡක්කං සඤ්ඤාඡක්කන්ති එවමාදිකං සම්මසනභූමිවිභාගනයං ආරබ්භ අනුගන්ත්වා තංනයානුසාරෙනාති අත්ථො. තත්ථ පන තෙවීසතියා ධම්මකොට්ඨාසෙසු යස්ස යො කොට්ඨාසො පාකටො හොති. තෙන තං ගහෙත්වා සම්මසනං ආරභිතබ්බං. සක්කොන්තෙන පන සබ්බම්පි ගහෙත්වා ආරභිතබ්බමෙව. **කලාපවසෙනසංඛිපිත්වාති** ඛන්ධපඤ්චකෙන යෙ රූපං තාව අතීතානාගතපච්චුප්පන්නාදිභෙදභින්නංපි සමානං සබ්බං එකරූපපිණ්ඩභාවෙන සංඛිපිත්වා එස නයො වෙදනා දීසුපීති. තත්‍රායං නයො. යංකිඤ්චි රූපං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අජ්ඣත්තංවා බහිද්ධාවා ඔළාරිකංවා සුඛුමංවා හීනංවා පණීතංවා යං දූරෙ සන්තිකෙවා. සබ්බං රූපං අනිච්චං ඛයට්ඨෙන දුක්ඛං භයට්ඨෙන අනත්තා අසාරකට්ඨෙන. යාකාචි වෙදනා.ල. යාකාචි සඤ්ඤා.ල. යෙකෙචි සඞ්ඛාරා.ල. යංකිඤ්චි විඤ්ඤාණං.ල. සබ්බං විඤ්ඤාණං අනිච්චං ඛයට්ඨෙන. දුක්ඛං භයට්ඨෙන අනත්තා අසාරකට්ඨෙනාති. එත්ථච සබ්බං රූපං.ල. සබ්බං විඤ්ඤාණන්ති ගහණමෙව කලාපවසෙන සඞ්ඛිපනන්ති දට්ඨබ්බං. **අනිච්චංඛයට්ඨෙනාති** එත්ථ රූපං අනිච්චං ඛයට්ඨෙන. වෙදනා අනිච්චා. සඤ්ඤා අනිච්චා. සඞ්ඛාරා අනිච්චා. විඤ්ඤාණං අනිච්චං ඛයට්ඨෙනාතිආදිනා නයෙන සම්මසිතබ්බධම්මපරිග්ගහෙන සහෙව සම්මසනං කාතබ්බං. ඉතරථා සම්මසනං න රුහති. තදත්ථස්ස පන පාකටත්තා ඉධ අනිච්චං ඛයට්ඨෙනාතිආදිනා සම්මසනපදමෙව ථෙරෙන ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. තත්ථ රූපං අනිච්චං ඛයට්ඨෙනාති තංතංරූපං ඤාණෙන දළ්හං ගහෙත්වා අයං පථවිධාතු අනිච්චා ඛයට්ඨෙන. අයං ආපොධාතු අනිච්චා ඛයට්ඨෙනාතිආදිනා සම්මසනං කාතබ්බං. තත්ථ ඉමස්මිං කායෙ සබ්බං ථද්ධක්‍රියාමත්තං පථවීනාම. සාච ක්‍රියා සීතුණ්හපරිවත්තියාවා පරිවත්තති. නානාහාරපරිවත්තියා වා නානාචිත්තපරිවත්තියාවා නානිරියාපථපරිවත්තියාවා නානා කායිකක්‍රියා පරිවත්තියාවා පරිවත්තති. නානාසන්තති සඞ්කන්ති හොතීති අත්ථො. තත්ථ නවනවාසු ක්‍රියාසන්තතීසු පාතුභොන්තීසු පුබ්බපුබ්බක්‍රියාසන්තතියො නස්සන්ති. යස්මාච සන්තති නාම ධම්මතො විසුං නත්ථි, තස්මා නවනවසන්තතීනං පාතුභාවොනාම නවනවක්‍රියානං උප්පත්තිඑව. පුබ්බපුබ්බසන්තතීනං නස්සනංනාම පුබ්බපුබ්බ ක්‍රියානං භිජ්ජනමෙවාති. එවං අත්තනො කායෙ නානාථද්ධක්‍රියානං පරිවත්තිං පස්සන්තො පථවිධාතුයා ඛයවයං පස්සති. තඤ්ච පස්සන්තො

තංසහජාතානං රූපානං ඛයවයං පස්සතියෙව. ආපො නාම ආබන්ධනක්‍රියාමත්තං. තෙජොනාම සීතක්‍රියාමත්තං උණ්හ ක්‍රියාමත්තඤ්ච. වායොනාම විත්ථම්භනක්‍රියාමත්තං. ඉමාච ක්‍රියා ඛණෙ ඛණෙ පරිවත්තන්තියෙව. ඉමාසඤ්ච, විසුං විසුං සන්තතිපරිවත්තිං පස්සන්තො ආපාදීනං තංසහජාතරූපානඤ්ච ඛයවයං පස්සති. සන්තතිපරිවත්තිං පන බහිද්ධා චක්ඛුනා දිස්වා ජානාති, සරීරබ්භන්තරෙ පන කායසංඵස්සෙන ජානාති. සන්තතිසරීරභූතානං පන ධාතූනං ඛයවයං ඤාණෙනෙව පස්සති. තස්මා අත්තනො සරීරබ්භන්තරෙ තංතංසන්තති පරිවත්තිං ඤත්වාවා තථා තථා කප්පෙත්වා වා රූපධාතූනං අනිච්චත්තං ඤාණෙන සුදිට්ඨං කත්වා පුනප්පුනං සම්මසිතබ්බං. සෙසඛන්ධෙසුපි තංතංසන්තතිනානාත්තං ඤත්වා වෙදනාදීනං ඛයවයං සුදිට්ඨං කත්වා සම්මසනං කාතබ්බන්ති. **භයට්ඨෙනාති** භායිතබ්බට්ඨෙන. යඤ්හි අනිච්චං හොති. ඛණමත්තෙපි විපරිණාමධම්මං. තං එකන්තෙන භායිතබ්බමෙව. කස්මා, තඤ්හි යො අභායිත්වා විස්සාසං කරොති. එතං මෙති අත්තනො අඞ්ගං කත්වා පරිහරති. තං අපරියන්තෙහි අනෙකසහස්සෙහි අභිසඞ්ඛරණදුක්ඛෙහිවා විපරිණාමදුක්ඛෙහිවා අභිණ්හං පීළෙති. බාධති. ඉති නානාදුක්ඛධම්මෙහි අභිණ්හං සම්පටිපීළනසභාවත්තා එකන්තෙන භායිතබ්බට්ඨෙන දුක්ඛංනාමාති. අත්තපටිපක්ඛත්තා අනත්තා. යො හි ඉතො උද්ධං මය්හං අබ්භන්තරිමතරොනාම නත්ථීති එවං පරමජ්ඣත්තභාවෙන පරිග්ගහිතො හොති. සො අත්තාති වුච්චති. කතමො පන තථාපරිග්ගහි තබ්බොති. යො අත්තනො වසෙ සබ්බසො වත්තති. යථා වුත්තෙහි අභිසඞ්ඛරණකිච්චෙහි විනා කෙවලං අත්තනො ඡන්දෙනවා වසෙනවා අජ්ඣාසයෙනවා ආණාවිධානෙනවා නිච්චං අවිරජ්ඣමානො පවත්තති. සො තථා පරිග්ගහෙතබ්බොති. තථාරූපො එව හි ධම්මො නිච්චං සුඛකාමානං දුක්ඛපටිකූලානං සත්තානං අත්තකිච්චං කරොති නාමාති. යො පන නිච්චං සුඛකාමානං තෙසං යථාපවත්තං සුඛං විද්ධංසෙති විකිරෙති. දුක්ඛපටිකූලානං තෙසං අභිසඞ්ඛරණාදි මූලකං නානාදුක්ඛං ජනෙති වඩ්ඪෙති. සො අත්තපටිපක්ඛොඑව හොති. ඉදඤ්ච රූපං එදිසමෙව හොති. ඉති අත්තකිච්චස්ස අකරණතො අත්තපටිපක්ඛකිච්චස්ස කරණතොච රූපං අනත්තානාමාති. කස්මා පනෙතං අත්තනො වසෙ නවත්තති අත්තකිච්චං න කරොති අත්තපටිපක්ඛකිච්චං කරොතීති ආහ **අසාරකට්ඨෙනාති**. තත්ථ සාරොනාම පච්චයසාමග්ගියා විනා කෙවලං අජ්ඣාසයමත්තෙන උප්පජ්ජිතුංවා උප්පජ්ජිත්වාච පච්චයුපත්ථම්භෙන විනා යදිච්ඡකං පතිට්ඨාතුං වා සමත්ථභාවසඞ්ඛාතො ථාමබලවිසෙසො වුච්චති. රූපං පන සයංපි එවරූපො සාරොනාම න හොති. නච එවරූපෙන සාරෙන යුත්තන්ති. නහි තස්ස පච්චයසාමග්ගියා විනා උප්පජ්ජිතුංවා උප්පජ්ජිත්වාපි පච්චයුපත්ථම්භෙන විනා ඛණමත්තංපි පතිට්ඨාතුංවා ථාමොවා බලංවා අත්ථි. යඤ්ච අත්තනො ථාමෙන බලෙන විනා කෙවලං පච්චයසාමග්ගි බලෙනෙව උප්පජ්ජති. පච්චයුපත්ථම්භෙනෙව පතිට්ඨාති. තං අනෙක සහස්සානි පච්චයාභිසඞ්ඛරණදුක්ඛානි ජනෙත්වා එකන්තෙන නිච්චං අත්තපටිපක්ඛකිච්චං කරොති, පීළෙති, බාධතියෙවාති. එසනයො වෙදනා අනිච්චා ඛයට්ඨෙනාතිආදීසු. ඉති ලක්ඛණත්තයං සම්ම සන්තස්සාති සම්බන්ධො. **අද්ධානවසෙනාති** එකෙකභවපරිච්ඡින්නස්ස පවත්තකාලස්ස වසෙන. නහි භවන්තරෙ උප්පන්නං ඛන්ධපඤ්චකං අඤ්ඤං භවන්තරං ගච්ඡති. තස්මිං තස්මිං භවෙඑව අසෙසං නිරුජ්ඣතීති. අපිච, එකස්මිං භවෙපි තිණ්ණං වයානං මන්දාදීනං දසන්නං දසකානං සංවච්ඡරඋතු මාස පක්ඛතිථී අහොරත්ති යාම පහාරාදීනඤ්ච වසෙන අද්ධානභෙදො යොජෙතබ්බො. **සන්තතිවසෙනාති** සභාගෙකසන්තානවසෙන පවත්තමානාය රූපසන්තතියාවා අරූප සන්තතියාවා වසෙන. **ඛණවසෙනාති** රූපාරූපධම්මානං ආයු පරිමාණසඞ්ඛාතස්ස ඛණස්ස වසෙන. එත්ථච ඛණවසෙන සම්මසනංනාම සබ්බඤ්ඤුබුද්ධානං එව විසයො සියා, න සාවකානං. නහි තෙ එවං පරිත්තකෙ ඛණෙ උප්පාදංවා නිරොධංවා සම්පාපුණිතුං සක්කොන්තීති. තස්මා අද්ධාසන්තතිවසෙන සම්මසනමෙව ඉධා ධිප්පෙතන්ති දට්ඨබ්බං. **ලක්ඛණත්තයංසම්මසන්තස්සාති** තෙසු තෙභූමක සඞ්ඛාරෙසු ධම්මෙසු තිලක්ඛණානි ආරොපෙත්වා තෙ ධම්මෙ පුනප්පුනං ආමසන්තස්ස පරිමජ්ජන්තස්ස. තෙසං ධම්මානං අනිච්ච ජාතිකතංවා දුක්ඛජාතිකතංවා අනත්තජාතිකතංවා ඤාණෙ සුට්ඨු පාකටං කරොන්තස්සාති අත්ථො. විසෙසතො පන ඉමස්මිං ඤාණෙ අනිච්චලක්ඛණදස්සනමෙව පධානං. තස්මිං දිට්ඨෙයෙව ඉතරානි කමෙන දිට්ඨානි හොන්ති. අදිට්ඨෙයෙව අදිට්ඨානීති. තස්මා ආදිතො අනිච්චලක්ඛණස්සෙව සුට්ඨු පාකටභාවො අධිප්පෙතොති. **තෙස්වෙවාති** තෙභූමකසඞ්ඛාරෙසු එව. **පච්චයවසෙනාති** රූපක්ඛන්ධෙ තාව අවිජ්ජාතණ්හුපාදානකම්මාහාරසඞ්ඛාතානං පච්චයානං වසෙන. වෙදනාසඤ්ඤාසඞ්ඛාරෙසු පන ආහාරට්ඨානෙ ඵස්සො වත්තබ්බො. විඤ්ඤාණෙච නාමරූපං. තත්‍රායං නයො. අතීතානන්තරභවෙ අවිජ්ජාතණ්හුපාදාන කම්මෙසු අප්පහීනවසෙන සමුදිතෙසු ඉමස්මිං භවෙ පටිසන්ධිතො පට්ඨාය රූපසන්තතියො වෙදනාසඤ්ඤාසඞ්ඛාර විඤ්ඤාණසන්තතියොච සමුදෙන්ති. යාව මරණකාලා ඛණෙ ඛණෙ නානාකලාපවසෙන උදෙන්ති පසවන්ති. තෙසු පන තස්මිං භවෙ එව පහීනවසෙන නිරුද්ධෙසු තා රූපාරූපසන්තතියො නිරුජ්ඣන්ති. භවන්තරෙ පුන අනුප්පාදසඞ්ඛාතං නිරොධං පාපුණන්ති. එත්ථ පන යථා උදකෙ සති මච්ඡානාම හොන්ති, අසති න හොන්ති. එවං කම්මජෙසු නාමරූපෙසු සති ඉතරානි නාමරූපානි හොන්ති. අසති න හොන්තීති ඉතරානි සබ්බානි කම්මජෙසු සඞ්ගහෙත්වා කම්මවසෙන උදයබ්බයවිධානං ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. එවං අවිජ්ජාතණ්හුපාදානකම්මපච්චයානං වසෙන පඤ්චක්ඛන්ධස්ස උදයබ්බයපවත්ති හොතීති. කම්මවසෙන පන ඉමස්මිං භවෙ සමුදෙන්තානිපි පටිසන්ධිතො පට්ඨාය ඛණෙ ඛණෙ කබළීකාරාහාරූපත්ථම්භනං ලද්ධා එව යථා පවත්තරූපසන්තතියො අනුබන්ධ මානා නවනවා රූපසන්තතියො සමුදෙන්ති. අලද්ධා පන නිරුජ්ඣන්ති. තං සන්තතියං පුන අනුප්පාදසඞ්ඛාතං එකභවනිරොධං පාපුණන්ති, යථා පවත්තසන්තතියො වා ඡිජ්ජන්ති භිජ්ජන්ති අන්තරධායන්තීති.

වෙදනාසඤ්ඤාසඞ්ඛාරා පන බහිද්ධා ආරම්මණෙසු ආපාතාගතෙසු ආරම්මණසම්ඵස්සං ලද්ධාඑව ඡද්වාරිකා කුසලාකුසලවිපාක ක්‍රියභූතා සමුදෙන්ති. නවනවා සන්තතියො පාතුභවන්ති. අලද්ධා පන නිරුජ්ඣන්ති. සන්තතිං න ඝටෙන්ති. විඤ්ඤාණංච සහජාත නාමෙච වත්ථුරූපෙච පවත්තමානෙඑව පවත්තති. නිවත්තමානෙ නිවත්තතීති. **ඛණවසෙනාති** වුත්තප්පකාරෙ පච්චයෙ අනපෙක්ඛිත්වා කෙවලං නාමරූපානං පවත්තික්ඛණවසෙන. ඛණසද්දෙන චෙත්ථ සම්මසනඤාණෙ වුත්තරූපසන්තති නාමසන්තතියොපි ගහෙතබ්බා. නහි සාවකානං ඤාණං ඛණවසෙන නාමරූපානං උදයංවා වයං වා සම්පාපුණිතුං සක්කොතීති. යථා පන රත්තන්ධකාරෙ අන්තො ලෙණෙ මහන්තො

තමොබන්ධො ජායති. දීපං ජාලෙන්තස්ස පන දීපොභාසො එකක්ඛණෙ එව සකලං අන්තොලෙණං ඵරමානො උදෙති. තමොබන්ධො වෙති. ආලොකස්ස උදයො හොති. තමොබන්ධස්ස වයො. පුන දීපෙ නිබ්බාපියමානෙ තමොබන්ධස්ස උදයො හොති. ආලොකස්ස වයො. එව මෙවං සරීරෙ නානාඋතුවසෙනවා නානාහාරවසෙනවා නානාචිත්ත වසෙනවා නානිරියාපථවසෙනවා නානාපයොගවසෙනවා උදයපක්ඛානං වයපක්ඛානඤ්ච නානාසන්තතීනං උදයඤ්ච උදයතො වයඤ්ච වයතො සුදිට්ඨං කත්වා සමනුපස්සන්තස්සාති අත්ථො. එවං සමනුපස්සන්තස්ස පන ආරද්ධවිපස්සකභාවං පත්තස්ස උදයබ්බය ඤාණෙ තික්ඛෙ සූරෙ වහන්තෙ දසවිධා විපස්සනුපක්කිලෙසසඞ්ඛාතා පාරිපන්ථකධම්මා උප්පජ්ජන්ති. තෙ දස්සෙතුං ඔභාසොතිආදිගාථ මාහ. තත්ථ **ඔභාසොති** විපස්සනා චිත්තසමුට්ඨිතො සරීරොභාසො. **පීතීති** විපස්සනාචිත්තසම්පයුත්තා පඤ්චවිධා පීති. **පස්සද්ධීති** දුවිධාපස්සද්ධි. **අධිමොක්ඛොති** සද්ධාධිමොක්ඛො. **පග්ගහොති** වීරියං. **සුඛන්ති** සොමනස්සං. **ඤාණන්ති** විපස්සනා ඤාණං. **උපට්ඨානන්ති** සති. **උපෙක්ඛාති** තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛා චෙව ආවජ්ජනුපෙක්ඛා ච. **නිකන්තීති** ඔභාසාදීහි සහ විපස්සනාය ආලයං කුරුමානා සුඛුමා තණ්හා. අයමෙව පන එකන්තතො විපස්සනුපක්කිලෙසො හොති. ඔභාසාදයො පන තස්සා වත්ථුභූතත්තා උපක්කිලෙසාති වුත්තා. තෙසු හි උප්පජ්ජමානෙසු න වත මෙ ඉතො පුබ්බෙ එවරූපො ඔභාසො උප්පන්නපුබ්බො. එවරූපා පීති.ල. උපෙක්ඛා උප්පන්නපුබ්බා අද්ධා මග්ගං පත්තොස්මි. ඵලං පත්තොස්මීති එවං අස්සාදසහිතා අමග්ගෙ මග්ගසඤ්ඤා අඵලෙ ඵලසඤ්ඤා උප්පජ්ජති. තදා කොචි අබ්‍යත්තො යොගාවචරො කම්මට්ඨානං විස්සජ්ජෙත්වා අධිමානවසෙන වික්ඛිපන්තො විචරතීති. බ්‍යත්තො පන තාවදෙව සහිං පටිලභිත්වා ඉදානි මම එතෙසු ඔභාසාදීසු එතං මම එසො හ මස්මි එසො මෙ අත්තාති චිත්තස්ස නිකාමනාකාරො පඤ්ඤායති. නව ලොකුත්තරධම්මොනාම ඊදිසස්ස නිකාමනස්ස වත්ථු. අද්ධා මම සංකිලෙසධම්මො උප්පන්නො. සො වඩ්ඪමානො මං නියාානමුඛතො පාතෙත්වා වට්ටමුඛෙ යොජෙස්සති. හන්ද තෙස්වෙව ලක්ඛණත්තයං ආරොපෙත්වා නිකන්තිං සොධෙත්වා යථාපවත්තං විපස්සනාවීථිං පටිපාදෙස්සාමීති තෙ ඔභාසාදයො එව තාව පරිග්ගණ්හාති. අයං මෙ ඔභාසො අනිච්චො ඛයට්ඨෙන දුක්ඛො භයට්ඨෙන අනත්තා අසාරකට්ඨෙනාතිආදිනා සම්මසතීති අත්ථො. එවං තෙ ඔභාසාදිකෙ විපස්සනාය උපක්කිලෙසභූතෙ පරිපන්ථ ධම්මෙ පරිග්ගණ්හිත්වා තප්පරිග්ගහවසෙන තෙසු නිකන්තිං පරියාදි යිත්වා ඨිතස්ස උප්පන්නං මග්ගාමග්ගලක්ඛණවවත්ථානඤාණං මග්ගාමග්ගඤාණ දස්සනවිසුද්ධිනාම. අමග්ගෙසු ඔභාසාදීසු මග්ගසඤ්ඤාමලතො යථා වුත්තනිකන්තිමලතොච විසුද්ධත්තා. තඤ්හි ඤාණං තෙසු නිකන්තියාපි වික්ඛම්භිතාය එව ඔභාසාදිපටිබන්ධතො සුට්ඨු පරිසුද්ධංනාම හොතීති.

[245] විභාවනියං පන

අනිච්චාදිවසෙන ඔභාසාදි පටිබන්ධපරිග්ගහං විසුං අවත්වා මග්ගාමග්ගජානනමත්තෙනෙව මග්ගාමග්ගඤාණදස්සනවිසුද්ධිනාම වුත්තා. සා අට්ඨකථාය න සමෙති.

තථා පරිපන්ථවිමුත්තස්සාති තථා පරිග්ගහෙත්වා තතො විපස්සනුපක්කිලෙසපරිපන්ථතො විමුත්තස්ස **යාවානුලොමාති** යාවඅනුලොමඤාණා. තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වාති සම්බන්ධො. **විපස්සනාපරිපාකංආගම්මාති** සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාභාවං පත්වා තිවිධ විමොක්ඛමුඛභාවප්පත්තියාචෙව සත්තඅරියපුග්ගලවිභාගස්ස පච්චය භාවප්පත්තියාච විපස්සනාඤාණස්ස පරිපාකං ආගම්ම පටිච්ච. ඉදානි අප්පනා උප්පජ්ජිස්සතීති වත්තබ්බක්ඛණෙති සම්බන්ධො. **අප්පනා** තිච සොතාපත්තිමග්ගඅප්පනා. **ද්වෙතීණිවිපස්සනාචිත්තානීති** තික්ඛපඤ්ඤස්ස ද්වෙ විපස්සනාචිත්තානි. මන්දපඤ්ඤස්ස තීණි විපස්සනාචිත්තානි. **යංකිඤ්චීති** තීසු ලක්ඛණෙසු අඤ්ඤතරං යංකිඤ්චි. **යාසිඛාපත්තාසානුලොමාසඞ්ඛාරුපෙක්ඛාති** මත්ථකපත්තා අනුලොමඤාණසහිතා යා සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා අත්ථි. සා වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාතිච වුච්චතීති යොජනා. සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාඤාණං අනුලොමඤාණන්ති ඉමානි ද්වෙ ඤාණානි වුට්ඨානගාමිනි විපස්සනානාමාති වුච්චන්තීති වුත්තං හොති. ඉදං පන පරිපාකගතවිපස්සනා දස්සනවචනං. එත්ථච **වුට්ඨානන්ති** මග්ගො වුච්චති. සො හි විපස්සනාඤාණස්ස ආරම්මණභූත සඞ්ඛාරනිමිත්තතොවා සයං සංයොජනවත්ථුභාවතොවා වුට්ඨාති. තං සමඞ්ගිපුග්ගලංවා පුථුජ්ජනභාවතො සමුදයපහානවසෙන වට්ට පවත්තතොච වුට්ඨාපෙති. තස්මා වුට්ඨානන්ති වුච්චති. අවස්සං වුට්ඨානං ගච්ඡන්ති එතායාති වුට්ඨානගාමිනීති එවං ද්වින්නං ඤාණානං වුට්ඨාන ගාමිනිභාවො වෙදිතබ්බො. **තතොපරන්ති** ද්වින්නංවා තිණ්ණංවා විපස්සනා චිත්තානං පවත්තියා පරං **නිබ්බානං ආලම්බිත්වාති** මග්ගස්ස ආවජ්ජනට්ඨානියං හුත්වා තස්ස පුරෙචරභාවෙන නිබ්බානමෙව ආරම්මණං කත්වා. තතො යෙවච තං විපස්සනානාමං නලභතීති. **පුථුජ්ජන ගොත්තමභිභවන්තන්ති** එතෙන ගොත්තං භවති අභිභවතීති **ගොත්‍රභූ**. ගොත්තන්ති චෙත්ථ පරිපුණ්ණකිලෙස සමායොගෙන අනරියභාවසඞ්ඛාතා පුථුජ්ජනජාති වුච්චතීති ඉමමත්ථං දස්සෙති. **අරියගොත්තමභිසම්භොන්තඤ්චාති** එතෙන ගොත්තං භවති පාපුණාතීති ගොත්‍රභූ. ගොත්තන්තිච තංතං කිලෙස විසුද්ධභාව සඞ්ඛාතා අරියජාති වුච්චතීති ඉමමත්ථං දස්සෙති. මග්ගො අප්පනා වීථිං ඔතරතීති සම්බන්ධො. **දුක්ඛසච්චංපරිජානන්තොති** තෙභූමක ධම්මානං එකන්තදුක්ඛභාවං පරිච්ඡිජ්ජ ජානන්තො. පරිජානනඤ්චෙත්ථ තෙසං දුක්ඛභාව පටිච්ඡාදකස්ස සම්මොහස්ස පහානමෙව දට්ඨබ්බං. **සමුදය සච්චංපජහන්තොති** අත්තනො චිත්තසන්තානෙ අනුසයභාවෙන පවත්තමානං තණ්හාසඞ්ඛාතං සමුදයසච්චං එකදෙසෙනවා අනවසෙසෙනවා අපච්ඡාවත්තිකං කත්වා පජහන්තො. **නිරොධසච්චංසච්ඡිකරොන්තොති** චක්ඛුමා විය නභමජ්ඣෙ විරොචමානං චන්දමණ්ඩලං අත්තනො සන්තානෙ එකදෙසස්සවා සකලස්සවා කිලෙස වට්ටස්සවා ආයතිං භාවිනො විපාකවට්ටස්සංවා අත්තනො සන්තානෙ පුන අනුප්පාදධම්මභාපත්තිවසෙන නිරොධසඞ්ඛාතං නිබ්බානං පච්චක්ඛං කරොන්තො. **මග්ගසච්චංභාවනාවසෙනාති** ඉතො පුබ්බෙ අනමතග්ගෙ සංසාරෙ අනුප්පන්නපුබ්බස්ස අට්ඨඞ්ගිකස්ස මග්ගසච්චස්ස උප්පාදනසඞ්ඛාතාය භාවනාය වසෙන. මග්ගචෙතනාය පන ආනන්තරිකඵලත්තා තඞ්ඛණෙ

අපනීතග්ගිකෙ පදෙසෙ පුන උදකං ආසිඤ්චිත්වා නිබ්බාපෙන්තො විය මග්ගානුකූලපවත්තිවසෙන දුක්ඛපරිජානනාදීනි චත්තාරි කිච්චානි අනුකුබ්බන්තානි තතොපරං ද්වෙවා තීණිවා ඵලචිත්තානි පවත්තන්ති. තතොපරං භවඞ්ගපාතො හොතීති දස්සෙතුං **තතොපරන්ති**ආදිමාහ. යථා පන පසාදචක්ඛුනාවා දිබ්බචක්ඛුනාවා කිඤ්චිරූපං පස්සන්තස්ස තානි චක්ඛූනි තං රූපං පච්චක්ඛං කත්වා පච්ඡා තස්ස පුග්ගලස්සපි පච්චක්ඛතො පාතුභූතං කත්වා නිරුජ්ඣන්ති. න තාව තෙසං උප්පත්තික්ඛණෙ තං රූපං තස්ස අහං ඉදංනාම පස්සාමීති පාකටං හොති. පච්ඡා පන පච්චවෙක්ඛන වාරෙසු පවත්තමානෙසුඑව තංරූපං තදනුබන්ධාව නානාකාරා තස්ස පාතුභූතා හොන්ති. එවමෙවං ඉධාපි පච්චවෙක්ඛනවාරෙසු පවත්තමානෙසුඑව නිබ්බානඤ්ච තදනුබන්ධානි මග්ගඵලාදීනිච පාතුභවන්තීති වුත්තං **පුනභවඞ්ගං.ල. පවත්තන්තීති**. ඉදානි පච්චවෙක්ඛනඤාණස්ස භූමිං දස්සෙතුං **මග්ගංඵලඤ්චනිබ්බානන්ති**ආදිගාථ මාහ. තත්ථ **පණ්ඩිතොති** අරියාය පඤ්ඤාය සමන්නාගතො ඵලට්ඨො. **හීනෙති** පහීනෙ. **සෙසෙති** අපහීනෙ උපරිමග්ගවජ්ඣෙ. ඉමානි පන ද්වෙ පහීනාවසිට්ඨකිලෙසපච්චවෙක්ඛනානි කෙසඤ්චි ජීවිතසමසීසිපුග්ගලානං කිලෙස විභාගෙසු අකොවිදානඤ්ච නලබ්භන්තීති වුත්තං **පච්චවෙක්ඛතිවානවාති**. එත්ථච විසුද්ධිමග්ගෙ තාව සබ්බපඨමං මග්ගපච්චවෙක්ඛනං වුත්තං. තතො ඵලපච්චවෙක්ඛනං. තතො පහීනකිලෙසපච්චවෙක්ඛනං. තතො අවසිට්ඨකිලෙසපච්චවෙක්ඛනං. අවසානෙ නිබ්බානපච්චවෙක්ඛනං වුත්තං. පටිසම්භිදාමග්ගට්ඨකථායං පන සබ්බපඨමං කිලෙසපච්චවෙක්ඛනං අධිප්පෙතං. වුත්තඤ්හි තත්ථ පච්චවෙක්ඛනෙසු පඨමං කිලෙසපච්චවෙක්ඛනං හොති. තතො මග්ගඵලනිබ්බානපච්චවෙක්ඛනානීති. තං පන පාළියං පච්චවෙක්ඛන ඤාණස්ස නිද්දෙසතො පුබ්බෙ පඨමං ඡින්නමනුපස්සනෙ පඤ්ඤාවිමුත්ති ඤාණන්ති එවං විසුං විමුත්තිඤාණස්ස ආගතත්තා වුත්තං. තත්ථ ඡින්නන්ති තෙන තෙන මග්ගෙන සමුච්ඡින්නං කිලෙසජාතන්ති අත්ථො. පාළි අනු සාරෙන වුච්චමානෙ පන පඨමං පහීනං කිලෙසානං පච්චවෙක්ඛනං. තතො පච්චෙකං මග්ගඞ්ගබොජ්ඣඞ්ගාදීනං පච්චවෙක්ඛනං. තතො තෙසං ආරම්මණභූතස්ස නිබ්බානස්ස පච්චවෙක්ඛනං. තතො ඵලධම්මානං පච්චවෙක්ඛනං. තතො තෙසං ආරම්මණභූතස්ස නිබ්බානස්ස පච්චවෙක්ඛනන්ති වත්තබ්බං හොති. පාළියඤ්හි පච්චවෙක්ඛනඤාණනිද්දෙසෙ නිබ්බානං මග්ගවාරෙපි ඵලවාරෙපි ද්වික්ඛත්තුං ආගතන්ති. ඉති නිබ්බානපච්චවෙක්ඛනං නාම ඉතරෙසං පච්චවෙක්ඛනානං ආදිම්හිවා මජ්ඣෙ අන්තරන්තරාවා අවසානෙවා යත්ථකත්ථචි පවත්තතීති සිද්ධං හොති. තථා කිලෙසපච්චවෙක්ඛනංපි මග්ගඵලපච්චවෙක්ඛනානං ආදිම්හිවා පච්ඡාවාති. එවඤ්හි සති මග්ගං ඵලඤ්ච නිබ්බානන්ති අයං ගාථාපි අවිරුද්ධා හොතීති. එවඤ්ච කත්වා අධිමානනිද්දෙසට්ඨකථාසු සො හි මග්ගඵලනිබ්බාන පහීන කිලෙසා වසිට්ඨකිලෙස පච්චවෙක්ඛනෙන සඤ්ජාතසොමනස්සො අරියගුණපටිවෙධෙ නික්කඞ්ඛොති වුත්තං. එත්ථච සොතාපන්නස්ස පඤ්ච පච්චවෙක්ඛනානි හොන්ති. තථා සකදාගාමිස්ස පඤ්ච. අනාගාමිස්ස පඤ්ච. අරහතො පන අවසිට්ඨකිලෙසොනාම නත්ථීති චත්තාරීති එකූනවීසති පච්චවෙක්ඛනානි හොන්තීති. ඉදඤ්ච පරිපුණ්ණ වසෙන ලබ්භමානං සන්ධාය වුත්තං. අපරිපුණ්ණංපි පන හොතියෙව. තථා හි චූළදුක්ඛක්ඛන්ධසුත්තඅට්ඨකථායං සා පන න සබ්බෙසං පරිපුණ්ණා හොති. එකො හි පහීනකිලෙසමෙව පච්චවෙක්ඛති. එකො අවසිට්ඨකිලෙසමෙව. එකො මග්ගමෙව. එකො ඵලමෙව. එකොනිබ්බානමෙව. ඉමාසු පන පඤ්චසුපච්චවෙක්ඛනාසු එකංවාද්වෙවා නො ලද්ධුං නවට්ටතීති වුත්තං. එවං ඡබ්බිසුද්ධිකමෙන භාවෙතබ්බො චතුබ්බිධො මග්ගො ඤාණදස්සනවිසුද්ධිනාම වුච්චතීති සම්බන්ධො. මග්ගසද්දෙන චෙත්ථ චතුබ්බිධං මග්ගඤාණං තදනුකූලපවත්තිවසෙන ඵලඤාණඤ්ච ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. **එත්ථාති** විපස්සනාකම්මට්ඨානෙ. **තත්ථාති** තෙසු අනුපස්සනා මග්ගඵලෙසු. අභිනිවිසනං අභිනිවෙසො. හෙට්ඨා සිලාපඨවියං නිඛාතසිනෙරුපාදස්ස විය අජ්ඣත්තඛන්ධෙසු දළ්හං ගහෙත්වා පවත්තීති අත්ථො. අත්තා ඉති අභිනිවෙසො අත්තාභිනිවෙසො. තං **අත්තාභිනිවෙසං. මුඤ්චන්තීති** අජ්ඣත්තධම්මානං කෙවලං පච්චයායත්ත වුත්තිතාය ඛණභඞ්ගස්සච අදිට්ඨත්තා සො අභිනිවෙසො පවත්තති. තස්මා තං ද්වයං සුදිට්ඨං කත්වා රූපං අනත්තා වෙදනා අනත්තාතිආදිනා පුනප්පුනං සමනුපස්සනාවසෙන තං අභිනිවෙසං විමොචයමානාති අත්ථො. **විමොක්ඛමුඛං හොති,** සුඤ්ඤතවිමොක්ඛ සඞ්ඛාතස්ස මග්ගස්ස ඵලස්සච පවෙසනද්වාරභූතත්තා, **විපල්ලාස නිමිත්ත**න්ති විපරීතවසෙන ආසනං උපගමනං පවත්තනංවා විපල්ලාසො. අනිච්චෙ නිච්චන්ති උපගමනං පවත්තනංවාති අත්ථො. සො එව කිලෙ සුප්පත්තියා ආසන්නකාරණත්තා නිමිත්තන්ති විපල්ලාසනිමිත්තං. **මුඤ්චන්තීති** අජ්ඣත්තධම්මානං ඛණභඞ්ගස්ස අදිට්ඨත්තා තංනිමිත්තං හොතීති තෙසං ඛණභඞ්ගං සුදිට්ඨං කත්වා රූපං අනිච්චං වෙදනා අනිච්චාතිආදිනා පුනප්පුනං සමනුපස්සනාවසෙන තංනිමිත්තං විමොචයමානාති අත්ථො. **තණ්හාපණිධි**න්ති තණ්හාඑව අභිසඞ්ගවසෙන ආරම්මණෙ චිත්තස්ස පණිදහනතො දළ්හං ඨපනතො පණිධීති තණ්හාපණිධි. තංතණ්හා පණිධිං. **මුඤ්චන්තීති** අජ්ඣත්තධම්මානං මහාආදීනවරාසිභාවස්ස අදිට්ඨත්තා සොපණිධි හොතීති තෙසං මහාආදීනවරාසිභාවං සුදිට්ඨං කත්වා රූපංදුක්ඛං වෙදනාදුක්ඛාතිආදිනා පුනප්පුනං සමනුපස්සනාවසෙන තංපණිධිං විමොචයමානාති අත්ථො. **තස්මාති** යස්මා එතා විමොක්ඛමුඛභූතා තිස්සො අනුපස්සනා එවං විසෙස නාමිකා හොන්ති. තස්මා. යස්මා සඞ්ඛාරෙසු සුඤ්ඤතදස්සනවසෙන අත්ථසිද්ධිනාම කෙවලං අත්තාභිනිවෙසභූතස්ස දිට්ඨිගාහස්ස පටිපක්ඛභූතස්ස ඤාණස්සෙව ආනුභාවො හොති, තස්මා තථා සමනුපස්සිත්වා විමුඤ්චන්තස්ස විපස්සනාපි මග්ගොපි සහජාතඤාණ කිච්චෙන නාමං ලභතීති වුත්තං **යදිවුට්ඨානං.ල. සුඤ්ඤතොවිමොක්ඛො නාමහොතිමග්ගොති**. අනිච්චදස්සනවසෙන අත්ථසිද්ධිනාම නිමිත්තාති නිවෙසභූතස්ස මානගාහස්ස පටිපක්ඛභූතාය සද්ධායපි ආනුභාවො. තස්මා තථා සමනුපස්සිත්වා විමුච්චන්තස්ස විපස්සනාපි මග්ගොපි සහජාතසද්ධා කිච්චෙන නාමං ලභතීති වුත්තං **යදිඅනිච්චතො.ල. අනිමිත්තො විමොක්ඛොනාමාති**. දුක්ඛදස්සනවසෙන අත්ථසිද්ධිනාම පණිධිසඞ්ඛාත තණ්හාගාහපටිපක්ඛභූතස්ස සමාධිස්සපි ආනුභාවො. තස්මා තථා සමනුපස්සිත්වා විමුච්චන්තස්ස විපස්සනාපි මග්ගොපි සහජාතසමාධිකිච්චෙන නාමං ලභතීති වුත්තං. **යදි දුක්ඛතො. ල. අප්පණිහිතො විමොක්ඛොනාමාති**. වුත්තඤ්හෙතං පටිසම්භිදාමග්ගෙ අනිච්චතො මනසිකරොතො සද්ධින්ද්‍රියං අධිමත්තං හොති. දුක්ඛතො මනසිකරොතො සමාධින්ද්‍රියං අධිමත්තං හොති. අනත්තතො මනසිකරොතො පඤ්ඤින්ද්‍රියං අධිමත්තං හොතීති. මග්ගෙ පන තිණ්ණං ධම්මානං කිච්චවිසෙසොනාම විපස්සනාගමනවසෙනෙව සිද්ධොති වුත්තං **මග්ගො. ල. නාමානි ලභතීති**. තත්ථ සුඤ්ඤතවිමොක්ඛෙන විමුත්තො

අරියසාවකො සොතාපත්තිමග්ගක්ඛණෙ ධම්මානුසාරීනාම හොති. මජ්ඣෙ ඡසු මග්ගඵලක්ඛණෙසු දිට්ඨිප්පත්තො නාම. අරහත්තඵලක්ඛණෙ පඤ්ඤාවිමුත්තොනාම. අනිමිත්තවිමොක්ඛෙන විමුත්තො සොතාපත්තිමග්ගක්ඛණෙ සද්ධානුසාරීනාම. උපරි සත්තසු ඨානෙසු සද්ධාවිමුත්තොනාම. අප්පණිහිතවිමොක්ඛෙන විමුත්තො පන අට්ඨසුපි ඨානෙසු කායසක්ඛිනාම. සොයෙව අරූපජ්ඣානං පාදකං කත්වා විමුත්තො අරහත්තඵලෙ ඨිතො උභතොභාගවිමුත්තො නාමාති එත්තාවතා යං හෙට්ඨා වුත්තං විපස්සනාපරිපාකමාගම්මාති සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාභාවං පත්වා තිවිධවිමොක්ඛමුඛභාවප්පත්තියාචෙව සත්තඅරියපුග්ගලවිභාගස්ස පච්චයභාවප්පත්තියාච විපස්සනාඤාණස්ස පරිපාකං ආගම්ම පටිච්චාති. තං සරූපතො නිද්දිට්ඨං හොතීති. මග්ගවීථියං ඵලඤ්ච මග්ගාගමන වසෙන තථා තීණි නාමානි ලභතීති යොජනා. **යථාවුත්තනයෙන විපස්සන්තානන්ති** යදි අනත්තතො විපස්සතීතිආදිනා වුත්තප්පකාරනයෙන විපස්සන්තානං චතුන්නං ඵලට්ඨානං පුග්ගලානං. **යථාසකංඵලන්ති** සොතාපන්නස්ස සොතාපත්තිඵලං. සකදාගාමිස්ස සකදාගාමිඵලන්තිආදිනා නයෙන අත්තනො අත්තනො සන්තකභූතං යං යං ඵලං විපස්සනාගමන වසෙනෙව සුඤ්ඤතාදිවිමොක්ඛොතිච වුච්චති. නමග්ගාගමනවසෙනාති අධිප්පායො. එත්ථච විපස්සනාගමන වසෙන මග්ගස්ස අනිමිත්ත නාමලාභොනාම සුත්තන්තිකපරියායෙන වුත්තො. අභිධම්මෙ පන අනිමිත්තො නාමමග්ගො නආගතො. නහි සො නිප්පරියායතො අනිමිත්තොනාම හොති. හීනපණීතාදිවසෙන විභාගාරහස්ස සඞ්ඛාරනිමිත්තස්ස සබ්භාවතො. තෙනෙව හිස්ස දුක්ඛපටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤාදිවසෙනවා පාරමිධම්මානං පරිත්තමහන්තාදිවසෙනවා හීන පණීත පණීතතර පණීතතම විභාගො සන්දිස්සතීති. අට්ඨකථායං පන අනිච්චානුපස්සනා සඞ්ඛාරෙසු නිච්චනිමිත්තං විධමනවසෙන පවත්තත්තා අනිමිත්තානුපස්සනානාම සමානාපි සයං සඞ්ඛාරනිමිත්තෙ පරියාපන්නත්තා එකන්තෙන අත්තනොනාමං මග්ගස්ස දාතුං නසක්කොති. තස්මා මග්ගො අභිධම්ම පරියායෙන අනිමිත්තනාමං නලභතීති වුත්තං. සුත්තන්තිකපරියායෙන පන යථා පථවිකසිණාරම්මණං ඣානං පථවිකසිණන්ති වුච්චති. එවං සුඤ්ඤතාදිනාමං නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා පවත්තානි මග්ගඵලානිපි ආරම්මණවසෙනපි සුඤ්ඤතාදිනාමං ලභන්ති. ආරම්මණකරණවසෙන පන සම්පයොගවසෙනවා පලිබොධකරාච නිමිත්තකරාච පණිධිකරාච රාගාදයො කිලෙසධම්මා තෙසු නත්ථි. තස්මා තානි අඤ්ඤං ආගමනංවා ආරම්මණංවා අනපෙක්ඛිත්වා අත්තනො සභාවෙනපි සුඤ්ඤතාදිනාමං ලභන්තීති දස්සෙතුං **ආරම්මණවසෙනාති**ආදි වුත්තං. තත්ථ **සරසවසෙනාති** අත්තනො සභාවෙන. **නාමත්තයන්ති** සුඤ්ඤතාදි නාමත්තිකං. **සබ්බත්ථාති** සබ්බාසු මග්ගවීථි ඵලසමාපත්තිවීථීසු. **සබ්බෙසංපීති** සබ්බෙසංපි මග්ගඵලානං. **සමමෙවාති** සමානමෙව. සදිසමෙව. **එත්ථපනාති** එතෙසු පන යථාවුත්තෙසු මග්ගඵලෙසු. යස්මා සබ්බාදිට්ඨියොච සොළසවිධා විචිකිච්ඡාච අත්තදිට්ඨිමූලිකා එව හොන්ති. අත්තදිට්ඨියා නිරුද්ධාය නිරුජ්ඣන්ති සබ්බානිච අපායගාමී කම්මානිනාම අත්තදිට්ඨියා සතියාඑව විපච්චන්ති. අසතියා න විපච්චන්ති. දිට්ඨසච්චානඤ්ච සා දිට්ඨි සබ්බසො පහීනා හොති. තස්මා **සොතාපත්තිමග්ගං.ල. පහීනාපාය ගමනොති** වුත්තං. අපායං ගච්ඡන්ති එතෙහීති අපායගමනානි. දිට්ඨිවිචිකිච්ඡාවිප්පයුත්තා අකුසලධම්මාචෙව පුබ්බෙකතදුච්චරිතකම්මානිච. පහීනානි අපායගමනානි එතස්සාති පහීනාපායගමනො. පටිවිද්ධචතුසච්චානං පහීනඅත්තදිට්ඨීනං බොධිපක්ඛියධම්මා එකන්තෙන උපරූපරි වඩ්ඪනපක්ඛෙ ඨිතා හොන්ති. කිලෙසධම්මා පන හායනපක්ඛෙ. තස්මා තෙ අනුක්කමෙන පරිහායිත්වා ගච්ඡන්තා උපරිම කොටියා සත්තහි භවෙහි සබ්බසො පරික්ඛයං ගච්ඡන්තීති වුත්තං **සත්තක්ඛත්තුපරමොසොතාපන්නොනාම හොතීති**, තත්ථ සත්තක්ඛත්තුසද්දෙන සත්තපටිසන්ධිගහණවාරා වුච්චන්ති. පරමොති උක්කංසපරිච්ඡෙදො. ඉති සත්තක්ඛත්තුං පරමො එතස්සාති. සත්තක්ඛත්තුපරමො. සො පන දෙවෙසු සත්තක්ඛත්තු පරමො, මනුස්සෙසු සත්තක්ඛත්තු පරමො, උභයත්ථ සත්තක්ඛත්තු පරමොති තිවිධො හොති. යථාහ –

> කතමොච පුග්ගලො සත්තක්ඛත්තුපරමො ඉධෙකච්චො පුග්ගලො තිණ්ණං සංයොජනානං පරික්ඛයා සොතාපන්නො හොති, අවිනිපාතධම්මො නියතො, සම්බොධිපරායනො, සො සත්තක්ඛත්තුං දෙවෙච මනුස්සෙච සන්ධාවිත්වා සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති. අයං වුච්චති පුග්ගලො සත්තක්ඛත්තු පරමොති.

එත්ථ හි ච සද්දො අනියමත්ථො. එතෙන යොච දෙවෙඑව සත්තක්ඛත්තුං සංසරති. යොච මනුස්සෙඑව සත්තක්ඛත්තුං සංසරති. යොච දෙවෙච මනුස්සෙච මිස්සකභව වසෙන සත්තක්ඛත්තුං සංසරති. තිවිධො පෙසො සත්තක්ඛත්තු පරමොනාමාති දස්සෙති. අට්ඨකථායං පන මිස්සකභව වසෙනස්ස අත්ථො වුත්තො. එත්ථච යස්මා මහග්ගතජ්ඣානස්සච උපරිමග්ග විපස්සනා යච ආනුභාවං අනපෙක්ඛිත්වා කෙවලං ඉමස්ස මග්ගස්ස ආනුභාවගතියා එව සත්තක්ඛත්තුපරමොනාම වුත්තො. සොච පාළියං කතමෙසං පඤ්චන්නං ඉධ නිට්ඨා. සත්තක්ඛත්තුපරමස්ස කොලං කොලස්ස එකබීජිස්ස සකදාගාමිස්ස යොච දිට්ඨෙවධම්මෙ අරහාති වුත්තත්තා කාමභවෙඑව ඣානරහිතො සුක්ඛවිපස්සකොවා පරිහීනජ්ඣානොවා දට්ඨබ්බො. තෙනෙවච පටිසම්භිදාමග්ගට්ඨ කථායං තයොපි ඉමෙ සොතාපන්නා කාමභවවසෙන වුත්තා. රූපාරූපභවෙ පන බහුකාපි පටිසන්ධියො ගණ්හන්තීති වුත්තං. අඞ්ගුත්තරට්ඨකථායඤ්ච අට්ඨමං භවන්ති කාමභවෙ අට්ඨමං පටිසන්ධින්ති වුත්තං. තස්මා යෙ කාමභවෙයෙව සත්තවාරතො ඕරංවා දිට්ඨධම්මෙ යෙවවා උපරිමග්ගං ගණ්හන්ති. තෙසං තථාරූපො පවත්තිවිසෙසො උපරි මග්ගවිපස්සනාබලෙන සිද්ධොති වෙදිතබ්බො. තථා හි අට්ඨකථාසු උපරි තිණ්ණං මග්ගානං විපස්සනා නියාමෙතීති වුත්තං. යෙ පන දිට්ඨධම්මෙවා සක්කඅනාථපිණ්ඩිකවිසාඛාදයො විය සත්තසු භවෙසු යත්ථකත්ථචි භවෙවා ඣානං උප්පාදෙත්වා බ්‍රහ්මලොකං ගච්ඡන්ති. යෙච බ්‍රහ්මලොකෙයෙව සොතාපත්තිමග්ගං ලභිත්වා තත්ථෙව පරිනිබ්බායන්ති. තෙසං තථාරූපො පවත්ති විසෙසො මහග්ගතජ්ඣානබලෙන සිද්ධොති. යස්මාච පාළියං සත්තක්ඛත්තුං දෙවෙචාති එතෙන කාමභවෙ සත්ත ඕපපාතික පටිසන්ධියො දස්සෙති. සත්තක්ඛත්තුං මනුස්සෙචාති එතෙන සත්ත ගබ්භසෙය්‍යකපටිසන්ධියො දස්සෙතීති උභයෙන චුද්දස පටිසන්ධියො දස්සිතා හොන්ති. තස්මා තෙන පරියායෙන ලබ්භමානෙ චුද්දසභවෙ සන්ධාය සක්කපඤ්හසුත්තෙ –

ඉතො සත්ත තතො සත්ත, සංසරානි චතුද්දසාති වුත්තං. තථා අඞ්ගුත්තරෙච තිකනිපාතෙ සචෙ උදායි ආනන්දො අවීතරාගො කාලං කරෙය්‍ය, තෙන චිත්තපසාදෙන සත්තක්ඛත්තුං දෙවෙසු දෙවරජ්ජං කරෙය්‍ය. සත්තක්ඛත්තුං ඉමස්මිංයෙව ජම්බුදීපෙ මහාරජ්ජං කරෙය්‍ය. අපිච උදායි ආනන්දො දිට්ඨෙවධම්මෙ පරිනිබ්බායිස්සතීති වුත්තං. කෙචි පන ඉමෙහි සුත්තපදෙහි සත්තක්ඛත්තු පරමස්ස සොතාපන්නස්ස කාමභවෙ චුද්දස පටිසන්ධියො ඉච්ඡන්ති. මහාවග්ගසංයුත්තටීකායඤ්ච කෙචි පන කාමභවෙ සත්තක්ඛත්තුංඑව උප්පජ්ජති, න තතො උද්ධන්ති වදන්ති. තං වීමංසිතබ්බන්ති වුත්තං. විභඞ්ගෙ පන තත්ථ තත්ථ අට්ඨානසුත්තෙසුච අට්ඨානමෙතං අනවකාසො යං දිට්ඨිසම්පන්නො පුග්ගලො අට්ඨමං භවං නිබ්බත්තෙය්‍ය, නෙතං ඨානං විජ්ජතීතිච, අඞ්ගුත්තරෙ ඡක්කනිපාතෙ අභබ්බො දිට්ඨිසම්පන්නො පුග්ගලො අට්ඨමං භවං නිබ්බත්තෙතුන්ති ච, මහානිද්දෙසෙ අජිතපඤ්හෙ සොතාපත්තිමග්ගඤාණෙන අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණස්ස, නිරොධෙන සත්තභවෙ ඨපෙත්වා අනමතග්ගෙසංසාරෙ යෙ උප්පජ්ජෙය්‍යුං නාමඤ්ච රූපඤ්ච, එත්ථෙතෙ නිරුජ්ඣන්ති. වූපසමන්ති. අත්ථං ගච්ඡන්ති. පටිපස්සම්භන්තීතිච, එවං දළ්හං කත්වා වුත්තත්තා යථාවුත්තනයෙනෙව තෙසං සුත්තපදානං අත්ථො වෙදිතබ්බොති. **රාගදොසමොහානන්ති** කාමරාගස්ස දොසස්ස තදෙකට්ඨමොහස්සච. **තනුකරත්තාති** යථා සොතාපන්නසන්තානෙ උප්පජ්ජන්තා ධම්මිකෙසු කාමවත්ථූසු බලවන්තා හුත්වා උප්පජ්ජන්ති. යතො තෙසං මෙථුනවත්ථුසමායොගොපි පවත්තති, තථා උප්පජ්ජිතුං අසමත්ථෙ කත්වා සංලිඛනවසෙන තනුකරණතො. අධිච්චුප්පත්තිවසෙනච පරියුට්ඨානමන්දතාවසෙනච තනුකභාවං සාධනතොති අත්ථො. තත්ථ අධිච්චුප්පත්තිවසෙනාති කදාචි චිරෙන උප්පත්තිවසෙන. **පරියුට්ඨානමන්දතායාති** චිරෙන උප්පජ්ජන්තානංපි මන්දතරං පරියුට්ඨානවසෙන. මහාසිවත්ථෙරෙන පන තෙසංපි මෙථුනවත්ථු සමායොගො ඉච්ඡිතො. සො මහාට්ඨකථායං පටික්ඛිත්තො. යඤ්ච ඡක්කනිපාතෙ මිගාසාලවත්ථුම්හි අබ්‍රහ්මචාරිනොපි ඉසිදත්තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස සකදාගාමිත්තං භගවතා බ්‍යාකතං, තංපි තස්ස ආසන්නමරණකාලෙ අධිගමවසෙන බ්‍යාකතන්ති වෙදිතබ්බං. සකිංදෙව ඉමං ලොකං ආගන්ත්වා ආගමනතො සකදාගාමීනාම හොතීති යොජනා. යමෙත්ථ වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා පඨමපරිච්ඡෙදෙ වුත්තමෙව. **අරහත්තංභාවෙත්වාති** අරහත්තමග්ගං භාවෙත්වාඛීණා චත්තාරො ආසවා යස්සාති **ඛීණාසවො.** දක්ඛිණා වුච්චති කම්මඤ්ච කම්මඵලඤ්ච සද්දහිත්වා ආයතිං ඵලපටිලාභත්ථාය දින්නදානං. දක්ඛන්ති වඩ්ඪන්ති සත්තා එතායාති කත්වා. තාය පන දක්ඛිණාය විපත්තිකරානං කිලෙසානං සබ්බසො අභාවතො සම්පත්තිකරානඤ්ච සීලක්ඛන්ධාදිගුණානං සබ්බසො පරිපුණ්ණත්තා දක්ඛිණෙය්‍යෙසු අග්ගො ජෙට්ඨකො හුත්වා තංදක්ඛිණං පටිග්ගහිතුං අරහතීති **අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යො. පුග්ගලභෙදොති** චතුන්නං ඵලට්ඨපුග්ගලානං සඞ්ඛෙපභෙදො. විත්ථාරභෙදො පන එවං වෙදිතබ්බො, අට්ඨකථාසු තාව චතුවීසති සොතාපන්නා, ද්වාදස සකදාගාමිනො, අට්ඨචත්තාලීස අනාගාමිනො, ද්වාදස අරහන්තොති ඵලට්ඨානං ඡන්නවුතිභෙදො වුත්තො. තත්ථ සද්ධාධිමුත්තො පඤ්ඤාධිමුත්තොති ද්වෙ සොතාපන්නා හොන්ති. තෙ එකබීජී කොලංකොලො සත්තක්ඛත්තුපරමොචාති තීහි ගුණිතා ඡ. පුන චතූහි පටිපදාහි ගුණිතා චතුවීසති හොන්ති. තිවිධ විමොක්ඛචතුපටිපදානං පන භෙදෙන ද්වාදස සකදාගාමිනො ද්වාදස අරහන්තොච හොන්ති. අනාගාමිනො පන අවිහෙසු තාව තයො අන්තරාපරිනිබ්බායිනො, එකො උපහච්ච පරිනිබ්බායී, එකො උද්ධං සොතො අකනිට්ඨගාමීති පඤ්ච. තෙයෙව සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී අසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායීචාති ද්වීහි ගුණිතා දස. තථා අතප්පසු දස්සසුදස්සීසු තිචත්තාලීස හොන්ති. අකනිට්ඨෙ පන උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමීනාම නත්ථීති චත්තාරො සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායිනො චත්තාරො අසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායිනොති අට්ඨාති. සබ්බෙ අට්ඨචත්තාලීස හොන්තීති. සුත්තනිපාතට්ඨකථායං පන ද්වාදස සොතාපන්නා, ද්වාදස සකදාගාමිනො, චතුවීසති අනාගාමිනො, ද්වෙ අරහන්තො, චත්තාරො මග්ගට්ඨාති චතුපඤ්ඤාස හොන්ති. තෙයෙව සද්ධාධුර පඤ්ඤාධුර වසෙන ද්වීහි ගුණිතා අට්ඨසතං පුග්ගලා හොන්තීති ආගතො. **එත්ථාති** එතස්මිං පුග්ගලභෙදෙ. **සබ්බෙසංපීති** චතුන්නං ඵලට්ඨානංපි සාධාරණාව. න නිරොධසමාපත්ති විය එකච්චානංඑව සාධාරණාති අධිප්පායො. අතිවිය මමායිතස්ස අභිනින්දි තස්ස අජ්ඣොසිතස්ස අත්තනො චිත්තසන්තානස්ස අපවත්තිකරණං නාම බහලරාගවිමුත්තානංඑව සිජ්ඣතීති වුත්තං, **අනාගාමීනඤ්චෙව අරහන්තානඤ්චලබ්භතීති**. තෙසංපි අට්ඨසමාපත්තිලාභීනං කාමරූපභවගතානඤ්ඤෙව ඉධ ගහණං දට්ඨබ්බං. කස්මා, ආදිතො පට්ඨාය අනුපුබ්බනිරොධබලෙනෙව ගන්තබ්බත්තා. තෙනාහ තත්ථාතිආදි. තත්‍රායං විධි, පඨමජ්ඣානං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය තත්ථ ගතෙ සඞ්ඛාරෙ අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො විපස්සති. තතො දුතියජ්ඣානං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය තත්ථගතෙ සඞ්ඛාරෙ තථෙව විපස්සති. තතො තතියං ඣානං. තතො චතුත්ථං ඣානං. තතො පඤ්චමං ඣානං. තතො ආකාසානඤ්චායතනං. තතො විඤ්ඤාණඤ්චා යතනං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය තත්ථගතෙ සඞ්ඛාරෙ තථෙව විපස්සති. තතො ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය නානාබද්ධඅවිකොපනං සඞ්ඝපතිමානනං සත්ථුපක්කොසනං අද්ධාන පරිච්ඡෙදොති ඉමං චතුබ්බිධං පුබ්බකිච්චං කරොති. තතො නෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤායතනං සමාපජ්ජති. එකංවා ද්වෙවා චිත්තවාරෙ අතික්කමිත්වා අචිත්තකො හොති **නිරොධං ඵුසතීති.** **තත්ථතත්ථෙවාති** තතො තතො ඣානතො තස්මිං තස්මිං වුට්ඨිතකාලෙඑව. **විපස්සන්තොති** නිරොධස්ස සමථ විපස්සනා යුගනන්ධබලෙනෙව පත්තබ්බත්තා විපස්සනාබලෙනපි චිත්තසන්තානස්ස සණ්හසුඛුමභාවා පාදනත්ථං ඉදං පඨමජ්ඣානං අනිච්චන්තිආදිනා නයෙන විපස්සන්තො. **යාවආකිඤ්චඤ්ඤායතනංගන්ත්වාති** යාව ආකිඤ්චඤ්ඤායතනජ්ඣානං, තාව සමාපජ්ජනවුට්ඨානවිපස්සනාවසෙන ගන්ත්වා. ආවජ්ජනාධිට්ඨාන පච්චවෙක්ඛනානිපෙත්ථ ඉච්ඡිතබ්බානියෙව. තෙනෙව හි පටිසම්භිදාමග්ගෙ පඤ්චවිධා වසියො නිරොධපරිකම්මෙසු වුත්තාති. **තතොපරන්ති** ආකිඤ්චඤ්ඤායතනජ්ඣානගතෙ සඞ්ඛාරෙවිපස්සනානන්තරං, අධිට්ඨාතබ්බන්ති අධිට්ඨෙය්‍යං. අත්තනො සරීරාබන්ධෙ පරික්ඛාරෙ ඨපෙත්වා නානාබන්ධානි චීවරාදීනි පරික්ඛාරානි අග්ගිආදිනා පරිස්සයෙන මාවිනස්සන්තූතිචා, එකසීමායං සඞ්ඝකම්මෙ කරීයමානෙ සඞ්ඝො මං පතිමානෙස්සති, තදා වුට්ඨහාමීතිචා, සත්ථා මං කෙනචිකාරණෙන පක්කොසා පෙස්සති, තදා වුට්ඨහාමීතිචා අධිට්ඨානකිච්චං. **ආදිසද්දෙන** නිරොධබ්භන්තරෙඑව මරණං නුඛො මෙ භවිස්සතීති එවං පවත්තො අද්ධාන පරිච්ඡෙදො ගහිතො. **ද්වින්නං.ල.** **වොච්ඡිජ්ජතිචිත්තසන්තති** තදත්ථාය ආදිතො පට්ඨාය තථාරූපස්ස පයොගවිසෙසස්ස සුට්ඨු කතත්තා. **තතොති** තස්මිං කාලෙ. අනාගාමිනො අනාගාමි ඵලචිත්තං නිරාවජ්ජනංපි නිප්පරිකම්මංපීති අධිප්පායො. තථාහි ආදිතො පට්ඨාය

පුනප්පුනං පවත්තිතං විපස්සනාපරිකම්මමෙව තස්ස පරිකම්මට්ඨානෙ තිට්ඨති. න විසුං ආසන්නපරිකම්මං නාම අත්ථීති. **පච්චවෙක්ඛන**න්ති ඵලපච්චවෙක්ඛනං. එවං දුවිධං කම්මට්ඨානනයං නිද්දිසිත්වා ඉදානි යදත්ථං සො නිද්දිසීයති, තදත්ථෙ සොතුජනෙ නියොජෙන්තො **භාවෙ තබ්බන්ති** ගාථමාහ. තත්ථ පටිපජ්ජිතබ්බාති පටිපත්ති. පටිපජ්ජන්තිවා එතාය උපරූපරි විසෙසන්ති පටිපත්ති. සීලාදිධම්මො. රසීයති නිරාමිසසුඛානුභවනවසෙන අනුභවීයතීති රසො. ඣානමග්ග ඵලභූතො අධිගමධම්මො. අරහත්ත ඵලමෙවවා. තදුභයං පටිච්ච උප්පන්නපීතිසොමනස්සමෙවවා. පටිපත්තියා රසො පටිපත්ති රසො. සොඑව අස්සාදිතබ්බට්ඨෙන අස්සාදො වාති **පටිපත්ති රසස්සාදො**. සාසනෙ පටිපත්තිරසස්සාදං පත්ථයන්තෙන භික්ඛුනා ඉච්චෙවං මයා නිද්දිට්ඨං උත්තමං භාවනාද්වයං භාවෙතබ්බන්ති සම්බන්ධො.

ඉති පරමත්ථදීපනියානාම අභිධම්මත්ථසඞ්ගහස්ස

චතුත්ථවණ්ණනාය කම්මට්ඨානසඞ්ගහස්ස

පරමත්ථදිපනා නිට්ඨිතා.

නිගම පරමත්ථදීපනී

172. චාරිත්තෙන කුලාචාරෙන සොභිතෙ ඤාති මිත්ත ධන භොගසම්පත්තියා විසාලෙ කුලෙ උදයො වඩ්ඪි යස්ස සොති **චාරිත්තසොභිතවිසාලකුලොදයො.** තෙන. සද්ධාය අභිවුඩ්ඪානං පරිසුද්ධානඤ්ච අත්තනො සීලසුතචාගාදිගුණානං උදයො වඩ්ඪි එතස්මින්ති **සද්ධාභිවුඩ්ඪපරිසුද්ධගුණොදයො.** තෙන. **නම්පව්හයෙනාති** නම්පනාමකෙන උපාසකෙන. **පණිධායාති** භුසං නිධාය හදයෙ ඨපෙත්වා උපාදාය පටිච්ච. **පරානුකම්පන්ති** පරෙසං අත්තනො මන්දබුද්ධීනං පච්ඡිමජනානං අනුකම්පං අනුද්දයං කාරුඤ්ඤං පණිධායාති සම්බන්ධො. **පත්ථිතන්ති** අභියාචිතං. **පුඤ්ඤෙන තෙන විපුලෙනාති** තෙන විපුලෙන අභිධම්මත්ථ සඞ්ගහපකරණස්ස කරණපුඤ්ඤෙන. **තුමූලසොමන්ති** එවං නාමකං විහාරං. වුත්තඤ්හි බුද්ධසික්ඛාටීකායංසීහළදීපෙ තුමූලසොමවිහාරෙ සඞ්ඝස්ස පාකවත්තංපි තාල පණ්ණං වික්කිණිත්වා කරීයති. න හි තත්ථ පණ්ණෙන අත්ථො අත්ථි. සබ්බෙපි ඉට්ඨකච්ඡන්නා පාසාදාදයොති. එසො කිර විහාරො ආදිතො අභයගිරිරඤ්ඤො අග්ගමහෙසිභූතාය සොමදෙවියා කාරාපිතත්තා යාවජ්ජතනාපි සොමවිහාරොත්වෙව පඤ්ඤායිත්ථ. තුමූලසද්දො පන විපුලසද්දපරියායො.

> අථෙත්ථ වත්තති සද්දො, තුමූලො භෙරවො මහා;
> හත්ථිනාගෙ පදින්නම්හි, සිවීනං රට්ඨවඩ්ඪනෙති.

ආදීසු

විය. සොච විහාරො සට්ඨිමත්තෙහි මහාපරිවෙණෙහි සණ්ඨිතො හොතීති අතිවිය විපුලො මහන්තො විත්ථිණ්ණො හොති. තස්මා සො විපුලත්තා මහන්තත්තා විත්ථිණ්ණත්තා තුමූල සොමොති වුච්චති. තං තුමූලසොමං. අත්ථතො මහාසොම විහාරන්ති වුත්තං හොති. එතෙන ථෙරො අත්තනො ආචරියවංසස්ස වසන විහාරං කිත්තෙති. අත්තනො වසනට්ඨානං පන නාමරූපපරිච්ඡෙදෙ කිත්තිතං. **ධඤ්ඤාධිවාසන්ති** තස්මිං විහාරෙ ආදිකම්මිකභූත මහින්දත්ථෙරාදීනං පුඤ්ඤවන්තත්ථෙරානං අජ්ඣාවුට්ඨභූතං. දීපපසාදක මහාමහින්දත්ථෙරස්ස හි වංසෙ ජාතත්තා තස්මිං විහාරෙ ආදිකම්මිකභූතො මහාථෙරොපි මහින්දත්ථෙරොනාමාති ධාතුවංසෙ වුත්තො. **උදිතොදිතන්ති** අතිවිය උදිතං. නභමජ්ඣෙ පුණ්ණචන්දමණ්ඩලං විය සකලසීහළදීපෙ අතිවිය උග්ගතන්ති අත්ථො. අරියමග්ගපඤ්ඤාවසෙන පරියත්තිවෙසාරජ්ජාදි පඤ්ඤාවසෙනවා අවදාතෙහි පරියොදාතෙහි ගුණෙහි සොභිතාති **පඤ්ඤාවදාතගුණසොභිතා.** තෙ එව ලජ්ජීපාපගරහිනො. **මඤ්ඤන්තූති** අනුස්සරන්තු. **පුඤ්ඤවිභාවොදය මඞ්ගලායාති** විපුලානං පුඤ්ඤානං වඩ්ඪිසඞ්ඛාත මඞ්ගලත්ථාය. තත්‍රායං යොජනා, පුඤ්ඤෙන තෙන විපුලෙන ධඤ්ඤාධිවාසං උදිතොදිතං තුමූලසොම විහාරඤ්ච තත්ථ නිපාසිනො මහින්දත්ථෙරාදිකෙ පඤ්ඤාවදාත ගුණසොභිතෙ ලජ්ජිභූතෙ භික්ඛූච පුඤ්ඤවිභවොදයමඞ්ගලාය ආයුකන්තං මඤ්ඤන්තු පච්ඡිමා ජනාති. අථවා, තංවිහාරං අඤ්ඤෙ පඤ්ඤාවදාත ගුණසොභිත ලජ්ජී භික්ඛූ මඤ්ඤන්තූති යොජනා. එතෙන ථෙරො පච්ඡිමජනානං ඡසු අනුත්තරියධම්මෙසු අනුස්සතානුත්තරියසඞ්ඛාතං පුඤ්ඤවිසෙසඤ්ච මයංපි තාදිසගුණභාගිනො භවිස්සාමාති උස්සාහනූපායඤ්ච පටිපාදෙසීති.

පරමත්ථදීපනී නිගමකථා

එත්තාවතාච –

> නගරෙ **දීපරඞ්ගම්හි**, ගාමෙ ති නාමකෙ;
> අට්ඨසුඤ්ඤද්වයෙකම්හි, සාකෙ ජාතෙන යා මයා.
>
> **මුංර්වාගාමෙ** අරඤ්ඤම්හි, **ලඞ්සතීති** විස්සුතාලයෙ;
> වසතා මහතො භික්ඛු, ගණස්ස හිතකාරිනා.
>
> **පරමත්ථදීපනී**නාම, සඞ්ඛතා සාරදස්සිනා;
> සාරෙසීනං හිතත්ථාය, සාරාසාරවිවෙකිනං.
>
> සුනිට්ඨිතා අයං ටීකා, නිබ්භයා නිරුපද්දවා;
> නවපඤ්චද්වයෙකම්හි, සාකෙ කොමුදසාරදෙ.
>
> තථා කල්‍යාණසඞ්කප්පා, සාධූනං අමතප්ඵලා;
> නිට්ඨං ගච්ඡන්තු සබ්බෙපි, නිබ්භයා නිරුපද්දවා.
>
> යථා ලොකම්හි ජොතන්ති, උභො චන්දිමසූරියා;
> තථෙව පරමත්ථෙසු, අයං **පරමත්ථදීපනී**.

පාළියත්තෙසු සා සුභා, **සද්දනිරුත්තිදීපනී;**
උභො ලොකම්හි ජොතන්තු, සද්ධම්මො යාව තිට්ඨතීති.

තත්ථ නගරෙ දීපරඞ්ගම්හීති දීපවාසිමහාජනං රඤ්ජෙතීති දීපරඞ්ගන්ති ලද්ධනාමෙ නගරෙ. ගාමෙ නාමකෙති රොහිතමිගානං නිවාසභූමිතලෙ පතිට්ඨිතත්තා එවංනාමකෙ මහාගාමෙ. සාකෙති කලියුගෙ. යා මයාති පරමත්ථදීපනීනාම යාටීකා මයා සඞ්ඛතාති සම්බන්ධො. ලඞ්සතීති විස්සුතාලයෙති එවංවිස්සුතෙ අරඤ්ඤවිහාරෙ. සාරෙසීනන්ති සාරගවෙසීනං. සාරාසාරවිවෙකිනන්ති අයං සාරො අයං අසාරොති එවං සාරඤ්ච අසාරඤ්චවිවෙ චෙත්වා ජානිතුං සමත්ථානං. සාකෙති කලියුගෙ. කොමුදසාර දෙති කුමුදපුප්ඵයුත්තෙ සරදඋතු පරියාපන්නෙපච්ඡි මකත්තිකමාසෙ. අමතප්ඵලාති නිබ්බානපයොජනා. සුභාති අත්ථබ්‍යඤ්ජනසම්පත්තියා සොභණා. සද්ධම්මොති තිවිධං සත්ථුසාසනං වුච්චතීති.

ඉති අභිධම්මත්ථසඞ්ගහපකරණස්ස වතුත්ථසංවණ්ණනා

භූතා පරමත්ථදීපනීනාමා යංටීකා

සබ්බාකාරෙන නිට්ඨිතා.